

อริยศีลธรรม

อริยศีลธรรม

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา
ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา
ระหว่าง ๖ กรกฎาคม ถึง ๒๘ กันยายน ๒๕๑๗

ของ
พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”
เป็นการพิมพ์ครั้งที่สอง ของหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ หมวดปกรณ์พิเศษ
หมายเลข ๑๘.ค บนพื้นแถบสีแดง จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๓๘

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

มูลนิธิธรรมทาน ไชยา

จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง

๑ กันยายน

พ.ศ. ๒๕๒๐

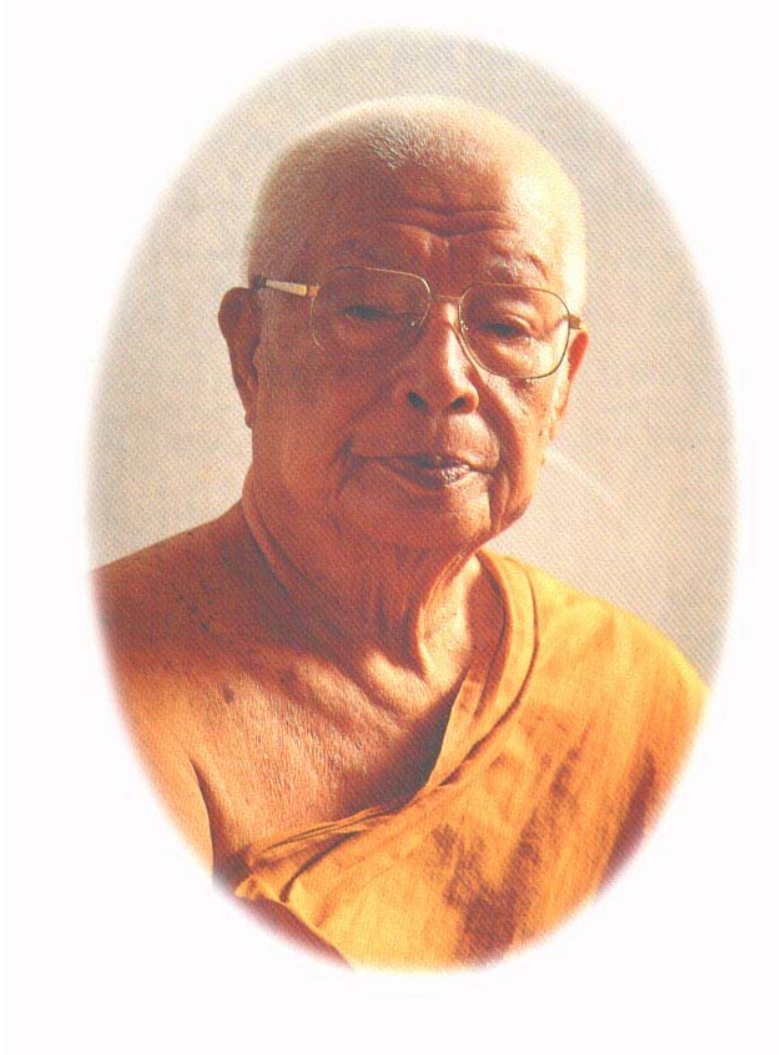
จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่สอง

๑ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๕๓๘

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาส **จักอยู่ไป** ไม่มีตาย พุทธทาส **ยังอยู่ไป** ไม่มีตาย ทำกับฉันอย่างกันฉัน นั้นไม่ตายแม้ร่างกาย จะดับไป ไม่ฟังเสียง อยู่รับใช้ เพื่อมนุษย์ ไม่หยุดเลย ยังอยู่กับ ท่านทั้งหลาย อย่างหนหลังร่างกายเป็น ร่างกายไป ไม่ลำบากเลย ด้วยกรรมโฆชะณี ตามที่วาง ไว้อย่างเคย มีอะไร มาเข้าได้ ให้กันฟังนั้น เป็นเพียงสิ่ง เปลี่ยนไป ในเวลา. ได้เพื่อนอยู่ มองเห็น ไหม อะไรตายๆ เหมือนฉันนั่ง ร่วมด้วย ช่วยชี้แจงพุทธทาส คงอยู่ไป ไม่มีตาย แม้ฉันตาย ภายลับ ไปหมดแล้ว ทำกับฉัน อย่างกะฉัน ไม่ตายเกิดถึงดีร้าย ก็คงอยู่ คู่ศาสนา แต่เสียงสั่ง ยังแจ้ว แว่วหูสหาย ย่อมจะเกิด ผลสนอง หลายแขนงสมกับมอบ ภายใจ รับใช้มา ว่าเคยพลอด กันอย่างไร ไม่เสื่อมคลาย ทุกวันนัด สนทนา อย่าเลิกแล้งตามบัญญัติองค์พระพุทธร ไม่หยุดเลยก็เหมือนฉัน ไม่ตาย ภายธรรมยังทำให้แจ้ว ที่สุดได้ เลิกตายกันๆ

พุทธทาส อินทปัญโญ

อนุไพทกาท

พระมหากษัตริย์ไทย ได้ยินยอมความสำเร็จ
แก่การจัดพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณาคัมภีร์
มาในครั้งนี้นั้น ชาติมาหาอนุไพทกาท ทั้งโดย
ส่วนตัว และในนามของพุทธบริษัททั้งมวล
ในขณะนี้เป็นที่ช่วยยี่ในธรรมะ แพร่ขยายไปใน
โลกมนุษย์ ในนามที่โลกนี้คือ ต่อบุทธธรรม
เป็นอันดี ยี่.

อดีตโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะ
พหุภพสันตภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลกที่
มีอย่างผิดๆโดยเอาความดีไปขโมยแลกกันและกันเสีย
มากกว่า. ถ้าหากเหลืออยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียว
ก็จะเกิดความดี หรือที่เรียกว่าของโลก, แต่ก็มี
ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพี้ยนๆ; ยี่คือ ต่อบุทธ
ความเข้าใจกัน และประสานงานกันเสียมาก. กิจ-
กรรมธรรมโฆษณาคัมภีร์มีความมุ่งหมายส่วนลึก เพื่อ
แก้ปัญหานี้.

พุทธศาสนา ล้วนแต่มีธรรมะเป็นหัวใจ ซึ่ง
ที่สามารรถนำเอาใจได้ ก็เลยได้ใจทุกทุกของโลก
โลกนี้. พระมหากษัตริย์ไทย มี ศาสนา เป็นสิ่งอัน
อย่างหนึ่ง แห่งยุคสมัย. ศาสนาของแต่ละศาสน
มา ละลือลือกันแต่กันแท้ แห่งศาสนา ของตน

อนุโมทนา

(ในการพิมพ์ ครั้งที่ ๑/๒๕๓๓)

คุณที่นำหน้าคุณปดีย์ พ.อ. เสริมทรัพย์ -
ดำรงตำแหน่ง ได้อำนวยความสะดวกสำเร็จ แก่การจัดพิมพ์
หนังสือธรรมโฆษณานี้เล่มนี้ ขึ้นมาในครั้งนี้นับ
เอาตามคุณอนุโมทนา ทั้งโดยส่วนตัว และในนาม
ของพุทธบริษัททั้งมวลเลย, ในขณะที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่
ชาวมะ แพร่หลายไปทั่วโลก มนุษย์ ๑ ในนามที่โลกนี้
ลืบลืม ต่อบุคคลธรรมดา เป็นอย่างอื่น.

อดีตการโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะผู้
พิทักษ์สันติภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลกที่
ยิ่งแย่งชิงกันเอาความดีเข้าไว้แย่งกันและกันเสีย
มากกว่า. ถ้าสันนิษฐานอยู่เป็นหนึ่ง ส่วนสุดท้าย
นี่จะเป็นความสงบ หรือที่สงบของโลก, แต่ก็เป็น
ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียบพร้อม; ยังละข้อข้อ
ความเข้าใจกัน และประสาธนาอันลึกซึ้งมาก. การ
กรรมธรรมโฆษณานี้ มีความมุ่งหมายส่วนลึก เพื่อ
แก้ปัญหานี้.

บุคคลาสน ล้วนแต่มีธรรมะเป็นเครื่องใช้ ซึ่ง
ที่สามรถนำออกมาใช้ได้ ก็จะได้ใช้ให้เกิดคุณคุณของ
โลกได้. คุณที่ใช้โลกมี ศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างอื่น แห่งยุคสมัย. ศาสนา ของแต่ละศาสน
จะต่างกันไปแต่กันแท้ แห่งศาสนา ของตน.

คำปรารภ*

การสร้างหนังสือชุดธรรมโฆษณารุ่งขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา

หนังสือชุด “ธรรมโฆษณารุ่งขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา” เล่มนี้ มีชื่อว่า อริยศีลธรรม อันเป็นที่ ๑๘ ค. บนพื้นแถบสีแดง จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคของ นางนวล เจริญกุล ผู้เป็นทานบดี จำนวนเงิน ๑ แสนบาท ตั้งทุนไว้ทางสวนอุศุมมูลนิธิ โดยมีเงื่อนไขของผู้บริจาค ดังนี้ :-

๑. ให้ใช้เงินทั้งสิ้นของผู้บริจาคร่วมกับทุนของสวนอุศุมมูลนิธิและธรรมทานมูลนิธิ จัดพิมพ์หนังสือชุด “ธรรมโฆษณารุ่งขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา” ให้ได้สองเล่มสุดแต่จะเป็นเรื่องใด ตามความประสงค์ของท่านอาจารย์พุทธทาส.

๒. หนังสือเล่มแรกของทุนนี้ให้ถือว่า นางนวล เจริญกุล ร่วมกับลูกหลานบริจาคเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เพื่อผู้ร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย, อีกเล่มหนึ่งอุทิศส่วนกุศลถึงสามี และบรรพบุรุษของผู้บริจาค.

เมื่อทางสวนอุศุมได้รับเงินบริจาดดังกล่าวไว้แล้ว ได้กราบเรียนขออนุญาต ท่านอาจารย์พุทธทาส ขอจัดพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณารุ่งขึ้นไว้ที่กำลังจะตีพิมพ์สองเล่มคือชุด “อริยศีลธรรม” กับ “การกลับมาแห่งศีลธรรม” ซึ่งนางนวล เจริญกุล ได้ทราบค่าของเรื่องที่จะพิมพ์นี้แล้วด้วยความยินดี และพอใจ ที่ได้จัดพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณารุ่งขึ้นตามความประสงค์ของท่านอาจารย์ ทันตาเห็นในวัยชรา. แต่ขณะที่อริยศีลธรรมกำลังจัดพิมพ์ระหว่างพรรษา ๒๕๑๙ ใกล้เคียงสำเร็จ นางนวล เจริญกุล ถึงแก่กรรมไปเสียก่อนเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๑๙, ส่วน “การกลับมาแห่งศีลธรรม” อยู่ในระยะทำต้นฉบับ. เป็นอันว่าผู้บริจาคทุนได้เห็นผลงานด้วยความปิติ ตามความประสงค์ของตนทันตาเห็น เพียงเท่าที่สวนอุศุมปฏิบัติมา และเท่าที่ท่านอาจารย์พุทธทาสได้ส่งคำอนุโมทนาถึงนางนวลฯ เป็นส่วนตัว ดังพิมพ์สำเนาแนบไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วยแล้ว.

* คำปรารภ เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

ส่วนการดำเนินงานจัดพิมพ์ แจกจ่าย จำหน่าย คงจัดตามหลักการของธรรมนูญมูลนิธิในแนวธรรมนูญปริวรรตน์ ซึ่งสวนอุศมมูลนิธิได้ตกลงร่วมมือดำเนินการมาโดยลำดับ. หากมีการบริจาคเพิ่มเติม หรือมีรายได้พิเศษจากการจำหน่ายหนังสือนี้ “ในราคาที่เขากุศลเป็นกำไร” ก็จักได้รวบรวมสมทบเป็นทุนไว้สำหรับจัดพิมพ์หนังสือชุด “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาสภิกขุ” เล่มอื่นๆ ต่อไปอีก

คำบรรยายชุด อริยศีลธรรม นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับส่งเสริมการปฏิบัติศีลธรรมสำหรับปวงชน ทุกเพศวัย, ชี้ให้เห็นว่า โลกกำลังเจริญอย่างกระโดดพรวดพราดไปในทางวัตถุ ส่วนทางจิตใจกลับเสื่อมสูญศีลธรรม; สภาพเช่นนี้จะหาสันติภาพไม่ได้ จึง จำเป็นจะต้องรู้จักค่า และ ความจำเป็น ที่มนุษย์จักต้องมีศีลธรรม เพื่อความอยู่เป็นสุขสงบ.

ขอให้ท่านผู้อ่านหนังสือคำบรรยายชุด *อริยศีลธรรม* นี้ก็ดี หรือชุด *ศีลธรรมกับมนุษยโลก* ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ไปก่อนเล่มนี้ก็ดี ได้โปรดศึกษาพิจารณาด้วยดีเถิด จักเข้าใจแจ่มแจ้งถึงความจำเป็นที่ทุกคน ทุกกรณี **จะขาดศีลธรรมเสียมิได้** แล้วจักได้ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อปฏิบัติศีลธรรมและช่วยให้ศีลธรรมกลับมา.

สวนอุศมมูลนิธิ

๗๗, หมู่ ๖, ต. หนองบอน,

สุขุมวิท ซอย ๑๐๓, อพ. พระโขนง, กท. ๒๖

ธรรมะ พร และเมตตา แก่แม่นวล

ในการเจ็บป่วยครั้งนี้ ได้ทราบว่า ได้รับการรักษาจากโรงพยาบาล อย่างดีที่สุด. อาตมาขอแสดงความยินดีอย่างยิ่ง ที่ได้ทราบว่า ยังมีจิตใจไม่หวั่นไหวต่อโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งมันเป็นของมันตามธรรมชาติเช่นนั้น. เรื่องความเจ็บไข้นี้ ถ้าเราทำใจเสียว่า เราสมควรตายแล้วก่อนตาย ตั้งนานมาแล้ว, มันก็ไม่มีอะไรที่จะต้องตายอีก, มีแต่สังขารที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังขาร, ความเจ็บไข้ หรือแม้แต่ความตาย ก็กลายเป็นของหัวเราะไป. แต่ก็ไม่ค่อยมีใครคิดถึงเรื่องนี้ หรือคิดไม่เป็น คิดไม่ออก ก็มีความกลัว หัวเราะกันไม่ออกเสียเป็นส่วนมาก. นี้เรียกว่ามีความทุกข์ โดยที่ไม่ควรจะทุกข์, หรือทุกข์เปล่าๆ โดยที่ไม่มีใครได้รับประโยชน์อะไร.

ที่จริงนั้น แม่นวลก็ได้ทำบุญกุศลไว้มากมาย พอที่จะเกิดใหม่กันอีกสักกี่หนก็ได้, ถ้าอยากเกิดอีก. แต่ถ้าเบื่อไม่อยากจะเกิดมาเป็นเช่นนี้อีก เราก็ปิดฉากได้, โดย**สมัครใจที่จะดับไม่เหลือเชื้อมาเกิดอีก** นั่นเอง. ทั้งนี้ แล้วแต่ว่าจะชอบอย่างไร. แต่ที่สูงสุดในพระพุทธศาสนานั้น ก็คือชนิดที่สมัครดับไม่เหลือ นั่นเอง. ซึ่งจะทำให้สามารถหัวเราะเยาะความเจ็บไข้ หรือความตายได้ โดยที่ไม่ต้องมีใจหม่นหมองเลย. การทำกุศลทั้งปวง ก็มาสูงสุดกันที่ตรงนี้, เรียกว่า ที่สุดแห่งความทุกข์, หรือ การดับไม่เหลือ, หรือนิพพาน.

สำหรับการที่แม่นวลได้สั่งให้บริจาครัตน์ ไร่จำนวนหนึ่ง สำหรับพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ ขึ้นไว้ในพุทธศาสนาสืบไปนั้น อาตมาก็ได้ทราบแล้วและขออนุโมทนา, และจะได้จัดการให้เป็นไปตามนั้น อย่างถาวรยากที่จะสิ้นสุดได้ ตามความสามารถที่อาตมาจะทำได้, ทั้งนี้เพื่อเป็นการบูชาคุณ และสนองพระพุทธรูปประสงคฺ์ของพระพุทธเจ้า ที่ทรงประสงค์ให้เราช่วยกันสืบอายุพระศาสนาต่อไป. ในฐานะที่เป็นธรรมทาน อันเหนือกว่าทานทั้งหลาย. ข้อนี้ เป็นการให้นิพพานเป็นทาน แก่เพื่อนมนุษย์ อย่างสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า. จึงขอให้แม่นวลถือว่า บรรดาสิ่งที่ดีควรทำทุกอย่าง ในการได้เกิดมานั้น. เราได้ทำครบถ้วนแล้วทุกประการจริงๆ, ทั้งเพื่อประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น, ทั้งที่เป็นประโยชน์ในโลก และประโยชน์เหนือโลก, ตามที่ควรจะเป็นได้ ทุกๆ ประการ ขออนุโมทนา มา อีกครั้งหนึ่ง.

ด้วย ธรรมะ พร และเมตตา อย่างยิ่ง.

*สำเนาจดหมายนี้ นำลงพิมพ์เมื่อพิมพ์ครั้งแรก เห็นว่ามีสาระธรรมจึงนำลงพิมพ์ไว้อีก- ผู้จัดพิมพ์

สารบาญ อริยศีลธรรม

	หน้า
๑. ชื่อและความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม	๑
๒. ความหมายของคำว่าศีลธรรม	๓๕
๓. ค่า และความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม	๖๗
๔. ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมแห่งยุคปัจจุบัน	๑๐๓
๕. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม	๑๔๑
๖. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)	๑๕๙
๗. ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม	๑๙๕
๘. ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)	๒๑๙
๙. การรื้อฟื้นปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม	๒๖๑
๑๐. การรื้อฟื้นปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)	๒๘๑
๑๑. อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน	๓๑๙
๑๒. อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน (ต่อ)	๓๖๓
๑๓. สิ่งกระตุ้นและอานิสงส์แห่งอริยศีลธรรม	๔๓๕

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

อริยศีลธรรม

หน้า

๑. ชื่อและความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม

เหตุผลที่มีการปรารภเรื่องศีลธรรมเพราะโลกมีอาการวินาศทางจิตใจ๒ - ๗	
"ศีลธรรม" เปลี่ยนแปลงความหมายมาาก จึงเพิ่มคำอธิบายเพื่อให้แน่นอน	๘
เพื่อชื่อจะยังไม่สำเร็จประโยชน์ ต้องรู้ความหมายของคำด้วย ๘	๘
พิจารณาว่า ศีลธรรมโดยทั่วไปมีขึ้นมาได้อย่างไร ๑๐ - ๑๒	๑๐ - ๑๒
"ศีลธรรมอันดีของประชาชน" เป็นคำเกิดใหม่ก็ยังมีปัญหา ๑๒ - ๑๔	๑๒ - ๑๔
อารยธรรม ก็ยังสับสนโดยความหมาย ๑๔ - ๑๘	๑๔ - ๑๘
วัฒนธรรม ไกลจากวัตถุ แต่ก็ยังเป็นความลุ่มเหลว ๑๘ - ๒๐	๑๘ - ๒๐
ศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยนิตินัยดี แต่พฤติกรรมนั้นตรงกันข้าม ๒๑ - ๒๓	๒๑ - ๒๓
พิจารณาดูศีลธรรมอันดีของพระอริยสาวกแต่ละชั้น ๒๔ - ๒๙	๒๔ - ๒๙
ควรจะถือเอาความหมายว่า "บังคับตัวเองได้" นั่นคือศีลธรรม ๒๙ - ๓๐	๒๙ - ๓๐
เห็นแก่ตัว คือการเบียดเบียนตนเอง แต่เราไม่รู้สึกรู้สีก ๓๐ - ๓๑	๓๐ - ๓๑
ไม่ผิดศีล จะไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น, เป็นนิพพานด้วย ๓๒	๓๒
เปรียบเทียบศีลธรรมของพระอริยสาวกกับของประชาชนดู ๓๓ - ๓๔	๓๓ - ๓๔

๒. ความหมายของคำว่าศีลธรรม

เรื่องชื่อกับความหมายต้องเกี่ยวข้องกัน ๓๕ - ๓๙	๓๕ - ๓๙
ความหมายเป็นสิ่งที่กว้างขวางตามธรรมชาติ แยกได้ ๓ อย่าง ๓๙ - ๔๐	๓๙ - ๔๐

[๒]

อย่างที ๑ ความหมายทางภาษา มุ่งหมายเอาความเป็นปรกติ	๔๑ - ๔๓
อย่างที ๒ ความหมายทางอาการตามธรรมชาติที่มีสภาพปรกติ	๔๔ - ๔๖
อย่างที ๓ ความหมายตามทบัญญัติทางศาสนา ซึ่งอยู่ที่ความสงบ	๔๖ - ๔๘
ปัจเจกชนก็ต้องมีความสงบ, ทุกชีวิตต้องการความสงบ	๔๙ - ๕๐
หลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา ข้อ ๑ ให้คงความปรกติของทุกสิ่ง	๕๑ - ๕๓
ข้อ ๒ ขวนขวายเพื่อความปรกติ ก็ต้องมีศีลตลอดกาล	๕๓ - ๕๔
ดูให้ละเอียดให้เห็นศีลธรรมของคน สัตว์ สิ่งมีชีวิต - ไม่มีชีวิต	๕๔ - ๕๖
สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีรากฐานชั้นลึกเป็นศีลภาวะเนื่องกัน	๕๖ - ๕๘
ต้องยอมรับว่า สิ่งมีชีวิตมีรากฐานเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน	๕๘ - ๖๕

๓. ค่าและความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม

ขอให้สนใจถึงความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม	๖๘ - ๖๙
พูดถึงศีลธรรม ไม่ควรจะมีว่า อันดีอันเลว, ถือความหมายตามบาลีดีกว่า	๗๐ - ๗๑
ความหมายของศีลธรรมควรจะใช้ว่า "เป็นปรกติ"	๗๒
ค่าของศีลธรรมหมายถึงที่มนุษย์บัญญัติตามต้องการกับค่าตามธรรมชาติ	๗๓
ประเภท ๑.๑ ค่าตามความต้องการก็ตีค่าเอาแต่ทางวัตถุ	๗๔
๑. (๒ - ๓) ตีค่าตามความหมายทางไสยศาสตร์และเศรษฐกิจ	๗๕ - ๗๖
ประเภท ๒. ค่าตามความต้องการของธรรมชาติ	๗๗ - ๗๙
คู่อีกมุมหนึ่ง เป็นค่าบัญญัติตามมิจาหรือสัมมาทิฏฐิ	๗๙ - ๘๒
ดูอย่างลึกซึ้ง ค่าคือต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งปวง ได้แก่รักหรือชัง	๘๓ - ๘๔
ค่าเป็นตัวปัญหาทั้งหมด ทำให้เกลียดหรือรัก, ไม่เป็นปรกติได้	๘๕ - ๘๗
ความจำเป็นที่ตัวเราต้องมีศีลธรรมก็เพราะต้องการมีภาวะปรกติ	๘๗ - ๘๘
ควบคุมอำนาจของค่าได้ แต่ละคนจะมีความปรกติ	๘๙

เราต้องการศีลธรรมก็เพราะต้องการความปรกติสุข	๙๐ - ๙๓
สรุปความปรกติได้ว่า ๑-๒ เราต้องการอยู่อย่างพอทนได้และเรียบง่าย	๙๓ - ๙๔
๓. เราต้องการศีลธรรมที่เป็นมูลฐานทางศาสนาเพื่อหมตกิเลส	๙๔ - ๙๖
ดูสิ่งที่เราต้องการแท้จริงจากศีลธรรม คืออริยศีลธรรม	๙๖ - ๙๗
เรากำลังไม่รู้ว่าปัญหาทุกอย่างนั้นมาจากการขาดศีลธรรม	๙๘ - ๑๐๐
มนุษย์ต้องมีศีลธรรมจึงจะอยู่กันเป็นผาสุก	๑๐๐ - ๑๐๑

๔. ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมแห่งยุคปัจจุบัน

ทบทวนถึงเหตุที่ว่า ทำไมจึงมีคำว่าอริยศีลธรรม	๑๐๓
อริยะ แสดงว่าสูงสุด, เป็นอริยะแล้วต้องหมดปัญหา	๑๐๔ - ๑๐๕	
อาจสร้างศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยได้โดยเป็นมิตรแท้	๑๐๕ - ๑๐๖	
จะมีความเป็นมิตรกันได้โดยมีศีลธรรมเท่านั้น	๑๐๗ - ๑๐๘	
ประเด็นสำคัญจะดูถึงปัญหาที่เกี่ยวกับศีลธรรมยุคปัจจุบัน	๑๐๘ - ๑๑๐	
โลกปัจจุบันมีการเบียดเบียนทั้งตัวเองและกันและกัน	๑๑๑ - ๑๑๒	
พิจารณาดูปัญหาเฉพาะหน้าที่มีอยู่เปรียบเทียบกับอดีต	๑๑๒ - ๑๑๕	
คนยิ่งฉลาดยิ่งเป็นทาสของวัตถุนิยม, เอาประโยชน์เป็นศาสนา	๑๑๖	
เป็นทาสวัตถุนิยมก็มีปัญหา เกิดเป็นทาสของกิเลส	๑๑๗ - ๑๒๑	
ความเสื่อมทางศีลธรรมมีมากดังปรากฏการณ์ข้อ ๑. เนรคุณพ่อแม่	๑๒๒	
ข้อ ๒. เพราะนิสัยเป็นนาย, ไม่อยากทำงาน, เห็นแต่แก้ตัว	๑๒๓ - ๑๒๔	
ข้อ ๓. เป็นนัตถิกทิฐิมากขึ้น ถือว่าไม่มีผู้มิคุณ ฯลฯ	๑๒๕ - ๑๒๘	
ข้อ ๔. ไม่มีความปลอดภัยแม้ในเมืองหลวง ในวัด	๑๒๘ - ๑๓๐	
อาชญากรรมนานาชนิดมีหนามากขึ้น อย่างที่ ๑. อาชญากรรมทางเพศ	๑๓๐	
๒.-๓. อาชญากรรมเพื่อความกอบโกย, และอำนาจเกียรติยศ	๑๓๑	

๔. อาชญากรรมที่เกี่ยวกับความเสพติดทางวิญญาณ	๑๓๒
พิจารณาดูโลกในแง่ไม่มีสันติภาพมีแต่ความระส่ำระสาย	๑๓๓	- ๑๓๔
ตัวอย่างเช่น ๑. การแพทย์เจริญคนตายน้อย แต่อันธพาลมาก			
๒. กินดีอยู่ดี แต่ไม่มีศีลธรรม	๑๓๕
๓.-๔. คนฉลาดเรียนแต่ไม่มีศีลธรรม ๔. คั้นคว่ำแกงก็ยังไม่ศีลธรรม			๑๓๖
๕.-๖.-๗. การประดิษฐ์,อุตสาหกรรม,อาวุธเจริญ,แต่ไม่มีศีลธรรม,เป็นอันธพาล			๑๓๗
๘.-๙.-๑๐.-๑๑. ก้าวหน้าทางทูต, ศิลป, วิชาการ, แต่ไม่ส่งเสริมทางสันติภาพ			๑๓๘
๑๒. เทิดทูนสังคมวิทยา แต่ไร้ศีลธรรม เช่นนักศึกษายกพวกตีกัน		๑๓๙	- ๑๔๐

๕. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม

ปัญหาต่าง ๆ มีเพราะความเสื่อมทางศีลธรรม แต่ไม่มีใครมอง			๑๔๑	- ๑๔๓
ความยุ่งยากทางภาษา แม้ในทางธรรมก็เปลี่ยนเรื่อย	๑๔๓	- ๑๔๗
วิกฤตการณ์มีขึ้นเพราะไม่มีศีลธรรม	๑๔๘	- ๑๕๑
การมีศีลธรรมเป็นความต้องการของธรรมชาติ	๑๕๑	- ๑๕๓
ความไม่มีศีลธรรมมีได้แม้จากความโง่บริสุทธิ์ใจ	๑๕๓	- ๑๕๗

๖. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

มนุษย์สมัยนี้ไม่รู้สึกเสียเลยต่อปัญหาทางศีลธรรม	๑๖๐	- ๑๖๒
ความโง่ที่ไม่รู้สึกตัวของมนุษย์ต่อศีลธรรม จึงทำผิดอย่างอคติ			๑๖๒	- ๑๖๔
คนมีจิตทรามมากขึ้นดังมีปรากฏการณ์ ๑. โจรกรรมมาก ๒. ยากจนกันมาก			๑๖๕	
๓. มีการทุจริตมาก ๔. อาชญากรรมทางเพศมาก ๕. คนวิกลจริตมาก			๑๖๖	
แก้ปัญหากันแต่ปลายเหตุ ไม่ได้แก้ที่ความไม่มีศีลธรรม	๑๖๗	
มีความโง่บางอย่างคือ แสดงท่าทีว่าศีลธรรมแต่มีได้มีแท้จริง	๑๖๘	

ปัญหาทัพบถมโดยตรง คือความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการศึกษา	๒๐๑ - ๒๐๓
การศึกษาที่มีอยู่ในโลกนี้จัดผิดเพราะตั้งให้หลงไหลกิเลส	๒๐๔ - ๒๐๕
การทำผิดอย่างยิ่งคือ แยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา	๒๐๖ - ๒๐๘
การศึกษาที่แยกจากศาสนา ยิ่งยากที่จะให้มีศีลธรรม	๒๐๘ - ๒๑๒
ผลที่ได้จากการศึกษาผิดต่อเกณฑ์ของศีลธรรมยังมีปัญหาทัพบถมมาก	๒๑๓ - ๒๑๕
ต้องแก้โดยจัดระบบการศึกษาให้ส่งเสริมศีลธรรม	๒๑๖ - ๒๑๘

๘. ปัญหาที่กำลังทัพบถมแก้ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ทบทวนใจความที่พูดมาแล้วถึงปัญหาทางศีลธรรม	๒๒๐
ความยุ่งกันไม่เป็นปกติสุข ก็เพราะขาดศีลธรรม	๒๒๑ - ๒๒๒
เราแก้ปัญหาไม่ได้เพราะปัญหาอื่นมาทัพบถมทั้งโดยตรงโดยอ้อม	๒๒๓ - ๒๒๔
ปัญหาโดยอ้อมเกิดปัญหาอื่นอีกมากนี้ เนื่องมาจากจัดการศึกษาผิด	๒๒๕ - ๒๒๗
ยกตัวอย่างปัญหาที่ ๑ เกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา มหากษัตริย์	๒๒๘ - ๒๓๑
ปัญหาที่ ๒ ความรบกวนที่มาจากอันธพาลนานาแบบ	๒๓๒ - ๒๓๘
ปัญหาที่ ๓ ปัญหาทางการปกครอง ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่มีศีลธรรมก็เสียหายมาก	๒๓๘ - ๒๔๐
ปัญหาที่ ๔ ความเสื่อมทางจิตใจทำให้งานรักษาความยุติธรรมวุ่น	๒๔๐
ปัญหาที่ ๕ ปัญหาความสะอาดเรียบร้อยสวยงามของบ้านเมือง	๒๔๑
ปัญหาที่ ๖ คนไร้ศีลธรรมจะสุรุ่ยสุร่ายเพราะไร้อำนาจ, เห็นแก่ตัว	๒๔๒ - ๒๔๕
ปัญหาที่ ๗ ไม่มีศีลธรรมแล้วจะมีจิตริษยา หาช่องผิดแก้กัน	๒๔๖
ปัญหาที่ ๘ การศึกษาที่ผิด ทำให้มีปัญหามาจากการเกี่ยวค้ำ	๒๔๗ - ๒๔๘
ปัญหาที่ ๙ ปัญหาที่เกิดมาจากทรัพยากรของชาติถูกทำลาย	๒๔๙
ปัญหาที่ ๑๐ ปัญหาของแพ่งซึ่งมีขึ้นเหตุไร้ศีลธรรม	๒๕๐ - ๒๕๑
ปัญหาสำคัญที่กำลังระบอบคือปัญหาชนกรรมมาชีพกับนายทุน	๒๕๒

คนจนก็ขาดศีลธรรมเพราะเห็นแก่ตัว, ตกเป็นทาสอบายมุข	๒๕๓
มักต่อสู้กันโดยผิดหลักกฎแห่งกรรม ที่จะไปฝันให้ทุกคนเหมือนกัน	๒๕๔
คนจนไม่ยอมพากเพียร กลับไปยกบาปให้ฝ่ายตรงข้าม	๒๕๕ -	๒๕๗
เศรษฐกิจหรือนายทุนก็ล้มความจริงตามธรรมชาติที่ว่า "ทุกคนเป็นเพื่อน"	๒๕๗ -	๒๕๘
ปัญหาเหล่านี้กำลังระบอบทั่วโลกที่ไม่มีศีลธรรมสร้างขึ้นมา	๒๕๙

๙. การรื้อฟื้นปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ให้บททวนถึงปัญหาทางศีลธรรมที่แก้ไม่ได้	๒๖๑ -	๒๖๒
บางคนไม่ยอมรับว่ามีความเสื่อมทางศีลธรรมก็แก้ไม่ได้	๒๖๓ -	๒๖๕
ต้องทบทวนความหมายของคำว่าศีลธรรมให้เข้าใจ	๒๖๖ -	๒๖๘
เปรียบเทียบศีลธรรมในสมัยสัก ๑๐๐ ปีมา กับสมัยปัจจุบัน	๒๖๙ -	๒๗๒
เปรียบเทียบแล้วจะต้องพิจารณารื้อฟื้น แก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริม รักษา	๒๗๓	
การรื้อฟื้นจะต้องถอยหลังเข้าคลองทุกอย่าง ให้ถูกต้อง	๒๗๔ -	๒๗๘
รื้อฟื้นแล้วก็ต้องปรับปรุงให้ถูกต้องได้ประโยชน์มากขึ้น	๒๗๙

๑๐. การรื้อฟื้นปรับปรุงและส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

พูดเรื่องนี้ต่อ เพราะการบรรยายครั้งก่อนยังไม่จบ	๒๘๑
คำว่าอริยศีลธรรม ต้องทบทวนให้เข้าใจว่าเพิ่ม "อริยะ" เพื่อให้ความหมายสมบูรณ์	๒๘๒
ให้ถือเอาความหมายของ "ศีลธรรม" ให้ลึกซึ้งตามตัวหนังสือ	๒๘๓
"ศีลธรรม" ในพุทธศาสนาไปไกลจนถึงนิพพานได้	๒๘๕
หน้าที่ที่ต้องทำในสวนศีลธรรม จะต้องรื้อฟื้นกันใหม่	๒๘๖
โลกเปลี่ยนไป ๆ ต้องปรับปรุงศีลธรรมให้กลมกลืนกันไปด้วย	๒๘๗

การปรับปรุงต้องเล็งถึงการศึกษเป็นสิ่งแรก	๒๔๗
การศึกษเป็นอะไรหลาย ๆ ทิศทางพร้อมกันไปในตัว	๒๔๘
การศึกษาที่บูชาเทคโนโลยีทำให้มนุษย์เป็นทาสของวัตถุ	๒๔๙

การศึกษาโดยอ้อมที่ต้องปรับปรุงก็มีมาก

เช่น การกีฬา	๒๔๑
การศึกษาที่อยู่ในรูปของศิลปะ	๒๔๒
การศึกษาที่อยู่ในรูปของดนตรี, เพลง	๒๔๓
ควรปรับปรุงการก้าวหน้าทางวัตถุให้อยู่ภายใต้จิตใจที่มีศีลธรรม	๒๔๕
และให้กลมกลืนกันกับศาสนาและวัฒนธรรม	๒๔๖

สิ่งใดที่ถือว่าผิด เราต้องแก้ไข เช่น

ตัวคนที่ประพฤติธรรมะเสื่อมไปโดยเป็นทาสของวัตถุ	๒๔๗
ความล้มเหลวหรือความมุงมาบางประการ	๒๔๗
ระบบศีลธรรมบางอย่างจะต้องแก้ไขหรือปรับปรุงพร้อมกันไป	๒๔๘
การบรรยายนี้ไม่ไร้สาระ เพราะมุ่งให้หันมาปรึกษาช่วยกันแก้ไข	๒๔๙
คนสมัยนี้มีความอยากมากจึงกลัวมาก จึงระงับด้วยความมุงมามาก	๓๐๐
อันใดควรแก้ไขหรือปรับปรุง หรือทั้ง ๒ อย่างต้องทำอยู่เรื่อย	๓๐๑
หลักเกณฑ์สำหรับการแก้ไขหรือปรับปรุง ต้องนึกถึงหลักของพระพุทธเจ้า	๓๐๓
ได้แก่หลัก โคตมีสูตร, หลักมหาปเทศ	๓๐๓
สิ่งที่ต้องแก้ไขโดยด่วนคือ ความเข้าใจผิด	๓๐๔
ตัวอย่างเช่นเรื่องสันโดษ ไปเข้าใจว่าไม่ทำอะไร	๓๐๕
เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น ป้องกันไม่ให้เป็นบ้า แต่ฟังกันไม่ถูก	๓๐๕ - ๓๐๖

บางเรื่องต้องส่งเสริม ซึ่งต่างกับปรับปรุงแก้ไข	๓๐๖
ส่งเสริมนี้รวมทั้งแนะนำ ชี้แจง ให้กำลังใจ ช่วยเหลือ	๓๐๗
ต้องส่งเสริมเพื่อมนุษยชาติให้เกิดความอยากลงมือศึกษาปฏิบัติธรรม	๓๐๘
ศาสนาเป็นเรื่องสำคัญต้องส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดี	๓๐๙
ให้เข้าใจว่าตัวศาสนาแท้ ๆ ตรงกับกฎความจริงตามธรรมชาติ	๓๑๐
ทุกศาสนามีรากฐานอยู่ที่ "อย่าเห็นแก่ตัว"	๓๑๑
วัฒนธรรมทุกสาขาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา	๓๑๑
จะส่งเสริม แก้ไข ปรับปรุงปัญหาอะไร ต้องเป็นไปตามหลักของศีลธรรม	๓๑๒
เมื่อสิ่งใดส่งเสริมแก้ไขดีแล้วต้องรักษาความถูกต้องนั้นไว้	๓๑๒
ต้องรักษาเพราะทุกสิ่งไม่สำเร็จในวันเดียว ต้องอบรมอยู่ตลอดเวลา	๓๑๓
ความถูกต้องจะต้องอยู่ยาวนานจึงจะถอนความเคยชินได้	๓๑๔
ศาสนาเป็นหลักสำหรับความถูกต้อง จึงต้องรักษาศาสนาไว้	๓๑๕
ศาสนาที่ต้องรักษาก็คือทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	๓๑๖
เรื่องจะรื้อฟื้น แก้ไข ทำได้หรือไม่ ต้องคิดว่าทำเพราะเป็นสิ่งควรทำ	๓๑๗

๑๑. อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน

การบรรยายครั้งนี้จะกล่าวเกี่ยวกับยุวชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง	๓๑๙	-	๓๒๐
มนุษย์แปลว่าใจสูง ถ้าเป็นทาสวัตถุ ใจก็ไม่สูง, ไม่เป็นมนุษย์	๓๒๑
ถ้าเป็นทาสของอายตนะ ไร้ศีลธรรม ไม่เป็นมนุษย์	๓๒๒
มนุษย์มาแต่ในเรื่องวัตถุ กิเลส กาม เภยริติ นี้ผิดศีลธรรมเต็มที่	๓๒๓
ถ้าเรื่องกิเลส กาม เภยริติ วุ่นวายขึ้นมาก็เรียกว่าไม่มีศีลธรรม	๓๒๔
เรื่องศีลธรรมถูกแยกออกไปจากเรื่องทั้งหลาย นี่เสียหายใหญ่หลวง	๓๒๕
ตัวอย่างเช่น การเมืองนี้ ก็คือศีลธรรมระหว่างสังคม	๓๒๕

คนทั้งโลกเห็นแก่ตัวมากขึ้น ผู้รับบาปมากที่สุดคือยุวชน	๓๒๖ - ๓๒๗
ดูความผิดพลาดที่ครอบงำจิตใจของยุวชน เช่นการกีฬา ๓๒๗
ดูความเป็นประชาธิปไตยที่ยุวชนนิยม ๓๒๘
ดูเรื่องการคุมกำเนิดทางฟิสิกส์ซึ่งทำลายศีลธรรม ๓๒๙
เดี๋ยวนี้คนไม่รู้จักว่าพระเจ้า, ศาสนา, การทำบุญ, คืออะไร ๓๓๒
ยุวชนที่จะเป็นผู้ใหญ่ต่อไปควรจะรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ได้ ๓๓๓
ศีลธรรมของยุวชนก็ต้องใช้จริยศีลธรรม ๓๓๔
ระบบของศีลธรรมที่ควรอบรมแก่ยุวชนควรจะวางไว้สัก ๘ หมวด ๓๓๕

หมวดที่หนึ่ง สุทธิ คือ ความบริสุทธิ์

๑. จะต้องเป็นคนมีธรรมะหรือศาสนา ๓๓๗
๒. รู้จักหักห้ามความรู้สึกที่เห็นแก่อวัยวะ ๓๓๗
๓. มีความกตัญญูทุกเวลาที่ ๓๓๘
๔. ซื่อสัตย์ ๕. ชอบสงัด ๓๓๘
๖. รักสงบ ๗. บุษาบิдамารดา ๓๓๙
๘. มีอนุสสติในพระรัตนตรัย ๓๔๐
๙. ให้มีจิตเกลี้ยง ไม่ยึดมั่นถือมั่นจนเกิดรัก โกรธ เกลียด ๓๔๑
๑๐. ไม่อคติ เข้าข้างนั้นเข้าข้างนี้ ๓๔๑
๑๑. ไม่ดื้อ ๑๒. กินสะอาด คือไม่กินของที่หามาไม่ชอบธรรม ๓๔๒

หมวดที่สอง ปัญญา - รู้สิ่งที่ควรรู้

๑. มีความทุกข์โดยยาก ๒. เป็นสุขโดยง่าย ๓๔๓
๓.-๔. เป็นอยู่อย่างต่ำ, มีการกระทำที่สูง ๓๔๔
๕. เป็นผู้ไม่มีเหตุผล ๖. รู้จักบุคคล ๗. รู้จักสังคม ๓๔๕

๘. รู้จักเวลา ๙. รู้จักตนเอง ๑๐. มีไหวพริบ	๓๔๖
๑๑. มีความเห็นชอบ คือมีสัมมาทิฐิ	๓๔๗
๑๒. มีศรัทธาคือความเชื่อที่ถูกต้อง	๓๔๘
๑๓.-๑๔.-๑๕. มีความสุขุม, รอบคอบ, ชอบไตร่ตรอง	๓๔๘
๑๖.-๑๗. รู้ประมาณในการบริโภคและเป็นอยู่	๓๔๙
๑๘. หวังพึ่งตนเอง	๓๔๙
๑๙. ไม่ถือยศกลาง	๓๕๐
๒๐. ใ้รู้จักอุดมคติของมนุษย์	๓๕๑
๒๑. ใ้รู้จักโลกในตน ๒๒. รู้จักอบาย	๓๕๒
๒๓. ใ้รู้จักสวรรค์ และบันไดของสวรรค์	๓๕๓
๒๔. รู้จักมายา ๒๕. รู้จักสังขะ	๓๕๓
๒๖. รู้เรื่องอริยสังขะ ๒๗. รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสังขาร	๓๕๔
๒๘, ๒๙, ๓๐. รู้กฎของไตรลักษณ์	๓๕๕
๓๑. รู้กฎของอิทิปปัจจยตา	๓๕๕
๓๒. รู้กฎแห่งกรรม ๓๓. รู้กฎแห่งวิภวะ	๓๕๖
๓๔. รู้จักเลือกคัดภาษารวม คือธัมมวิจยะ	๓๕๗
๓๕. รักการศึกษา ๓๖. รู้จักสิ่งที่ควรรู้จัก	๓๕๘
๑. บิดามารดา ๒. ครู ๓. เพื่อน	๓๕๙
๔. ชาติ ๕. ความดีงาม, ความยุติธรรม	๓๖๐
๖. รู้จักน้ำใจนักกีฬา ๗. รู้จักศาสนา	๓๖๐
๘. กฎของกรรม ๙. รู้จักพระเจ้าและมนุษย์ ๑๐. รู้จักชีวิต	} ๓๖๑
๑๑. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ๑๒. รู้จักสันติภาพของส่วนรวม,	
หมวดศีลธรรมที่ว่าด้วยปัญญายังมีอีกมาก กล่าวเพียงเท่านี้ก่อน	๓๖๒

ให้ทบทวนดูว่า กิจการทั้งหลายเจริญ แต่ศีลธรรมเล็กลง	๓๖๓
ขอร้องให้ถือความหมายของศีลธรรมตามตัวหนังสือ	๓๖๔
ความเจริญทางวัตถุมีมาก แต่สภาพศีลธรรมทรุดอย่างไม่น่าเชื่อ	๓๖๖
โลกไร้ศีลธรรม ความยุ่งยากลำบากยิ่งระส่ำระสายมาก	๓๖๗
ศีลธรรมสำหรับยุวชนกล่าวมาแล้ว ๒ หมวด อีก ๖ หมวดจะกล่าวต่อไป	๓๖๘

หมวดที่สาม เมตตา ยูวชนมีเมตตาน้อยลง เห็นแก่ตัวมากขึ้น	๓๖๙
ข้อ ๑ ความเป็นมิตรต้องมีรากฐานมาแต่ธรรมชาติ	๓๗๐
ข้อ ๒ กรุณาคือความสงสาร มีความคิดที่จะช่วยเหลือ	๓๗๑
ข้อ ๓ มุทิตาคือความพลอยยินดี ซึ่งมุ่งกำจัดความริษยา	๓๗๒
ข้อ ๔ เคื้อเพื่อหรือให้ทาน	๓๗๓
ข้อ ๕ แบ่งบุญ หรือแบ่งความดี	๓๗๔
ข้อ ๖ การผูกพันซึ่งกันและกัน	๓๗๕
ข้อ ๗ พยายามผลิตส่วนเกิน เพื่อประโยชน์ผู้อื่น	๓๗๖
ข้อ ๘ เจียดส่วนเกินออกมาให้จนได้ เพื่อประโยชน์ผู้อื่น	๓๗๖
ข้อ ๙ การช่วยอย่างมีเหตุผล	๓๗๗
ข้อ ๑๐ ไม่มักโกรธ ตามธรรมชาติที่ว่า โกรธตอบเร็วกว่าคนโกรธก่อน	๓๗๘
ข้อ ๑๑ ไม่อาฆาตมาดร้าย โกรธไม่สิ้นสุด	๓๗๙
ข้อ ๑๒ ชนระแวงด้วยความไม่จองเวร	๓๘๐

หมวดที่สี่ คือข้อ ๑ ขันติ อย่างที่ ๑ อดทนตามธรรมชาติ	}	๓๘๑
" ๒ อดทนต่อความเจ็บไข้			
อย่างที่ ๓ อดกลั้นต่อคนพาล หรือคนบ้า	}	๓๘๒
" ๔ อดกลั้นต่อความบีบคั้นของกิเลสของตน			

ข้อ ๒	โสรจจะ คือ ยืมแย้ม	ข้อ ๓	ทมะ-การบังคับตน	๓๘๓
ข้อ ๔	ความไม่เที่ยง ความไม่คือมัน	๓๘๔
ข้อ ๕	ความยอมไม่ได้ คือสมัครเป็นผู้ยอม	๓๘๕
ข้อ ๖	ยอดดอกโทษ และขอโทษ	ข้อ ๗	ถ่อมตน	๓๘๖
ข้อ ๘	จัดเรื่องราวให้ราบลงได้	ข้อ ๙	ความสุภาพ	๓๘๗
ข้อ ๑๐	อุเบกขา-เฉยได้ รอได้	๓๘๘
ข้อ ๑๑	เป็นคนไม่เอาหน้า	๓๘๙
ข้อ ๑๒	สมัครที่จะเป็นคนปิดทองหลังพระ	๓๙๐
หมวดที่ห้า สังวร-ความสำรวมระวัง ข้อ ๑ สติ ๓๙๑							
ข้อ ๒	สัมปชัญญะ คือความรู้ที่มาทันแก่เวลา, เป็นปัญญาด้วย	๓๙๒ - ๓๙๓
ข้อ ๓	สำรวมระวังจิตไม่ให้กำหนด, ชัดเคื่อง, โง่ มัวเมา	๓๙๔
ข้อ ๔	ศีล, เด็ก ๆ ควรต้องมีศีลพื้นฐานคือศีล ๕	๓๙๕ - ๓๙๖
ข้อ ๕	มีศีลแล้วต้องมีวัตร คือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ	๓๙๗
ข้อ ๖	ความมีระเบียบ ข้อ ๗ พุดดี ไม่ทำลายกระทบผู้ใด	๓๙๘
ข้อ ๘	เจียมตัว, ระวังไม่ให้เกิด	๓๙๙
ข้อ ๙	อินทรีย์สังวร คือระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้มีทุกข์	๔๐๐
ข้อ ๑๐	กินโดยรู้สึกตัว ไม่กินเลว ๆ ผิด ๆ	๔๐๑
ข้อ ๑๑	เชื่อฟังผู้ที่มีอายุมากกว่า ข้อ ๑๒ เคารพผู้ที่เจริญกว่า	๔๐๒
ข้อ ๑๓	ฝึกไหว้เป็นนิสัย	๔๐๓
ข้อ ๑๔	มีความไม่ผลุนผลัน	๔๐๔
ข้อ ๑๕	ความไม่หวั่นไหว ข้อ ๑๖ ความเป็นปกติ	๔๐๕
ข้อ ๑๗	มือขุสสติในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย	๔๐๖
หมวดที่ ๖ หิริกะ ข้อ ๑ หิริคือละอาย ๔๐๗							
		ข้อ ๒	โอดตปปะคือ ความกลัวบาป	๔๐๗

ข้อ ๓ ความเคารพตัว	๔๐๘
ข้อ ๔ ไม่มักได้	๔๐๘
ข้อ ๕ ไม่ยกยอกส่วนเกิน ข้อที่ ๖ เกลียดความแตกสามัคคี	๔๐๙
ข้อ ๗ เกลียดหิงสกกรรม คือเบียดเบียน	๔๑๐
ข้อ ๘ รักบุญ คือรักสิ่งที่ทุกคนบูชาเป็นที่พึง	๔๑๑
ข้อ ๙ ทำโลกนี้ให้สะอาด	๔๑๑
ข้อ ๑๐ รักธรรมะ, รักความดี, ความจริง, ความถูกต้อง	๔๑๒
ข้อ ๑๑ รักตัวแต่มิใช่เห็นแก่ตัว	๔๑๒
ข้อ ๑๒ รักอุดมคติไม่เห็นแก่วัตถุ	๔๑๓
ข้อ ๑๓ ไม่ดี้อ ไม่บิดพริ้ว	๔๑๔
ข้อ ๑๔ เสียชีพไม่เสียสัตย์	๔๑๔

หมวดที่ ๗ วิริยะ ข้อ ๑ ความพากเพียร	๔๑๕
ข้อ ๒ ความบึกบึน หรือตั้งมั่น ข้อ ๓ กล้าหาญ	๔๑๖
ข้อ ๔ ต่อสู้ทำสงคราม	๔๑๖
ข้อ ๕ มานะที่จะไม่ยอมแพ้ ข้อ ๖ พยายาม	๔๑๗
ข้อ ๗ ไม่ถอย ข้อ ๘ ไม่หยุด ข้อ ๙ ไม่ท้อแท้	}	๔๑๘
ข้อ ๑๐ รุดหน้าเรื่อย ข้อ ๑๑ มีอิทธิบาท ๔ ประการ		

หมวดที่ ๘ วุฒิหรือพัฒนา ข้อ ๑ ไม่เป็นคนรกโลก	}	๔๑๙
ข้อ ๒ ไปหรืออยู่ในประเทศที่สมควร		
ข้อ ๓ คบสัตบุรุษ ข้อ ๔ พังจากสัตบุรุษ ข้อ ๕ ทำใจให้เยบคาย	๔๒๐
ข้อ ๖ ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม	}	๔๒๑
ข้อ ๗ ตั้งตนไว้ชอบ ข้อ ๘ สะสมความดี		
ข้อ ๙ มีความดีที่ทำไว้แต่ปางก่อน		

ข้อ ๑๐ เว้นอบายมุข, ข้อ ๑๑ มีศีลมีสัตย์	๔๒๒
ข้อ ๑๒ ประหยัด ข้อ ๑๓ คิดพึงตัว	}	๔๒๓
ข้อ ๑๔ สะสมสิ่งสมควรสะสม					
ข้อ ๑๕ รู้จักแลกเอาสิ่งที่ดีกว่า					
ข้อ ๑๖ เลี้ยงง่าย ข้อ ๑๗ ว่องไวทั้งกายใจ	๔๒๔
ข้อ ๑๘ มีเพื่อนดี ข้อ ๑๙ สันโดษ	}	๔๒๕
ข้อ ๒๐ พากเพียร ข้อ ๒๑ มีความเพียรมั่นคง					
ข้อ ๒๒ ป้องกันอาภวภัยสิ่งที่ทำให้ดี					
ข้อ ๒๓ จุดไฟบ้านรับไฟป่า	๔๒๖
ข้อ ๒๔ ต้องมีการพัฒนาจิตใจให้เจริญ	๔๒๖

เรื่องเบ็ดเตล็ดที่ควรทราบในการฝึกตน

ข้อ ๒๕ มีเสน่ห์ ข้อ ๒๖ นำเอ็นดู	}	๔๒๗
ข้อ ๒๗ ทำตนน่าไว้วางใจ ข้อ ๒๘ น่านับถือ					
ข้อ ๒๙ นำเกรงขาม ข้อ ๓๐ สามัคคี	}	๔๒๘
ข้อ ๓๑ การสงเคราะห์คือการผูกพันที่ต้องทำ					
ข้อ ๓๒ ต้องมีความถูกต้องทั้งส่วนกายและวิญญาณ	๔๒๙
ข้อ ๓๓ มีอนุสติในหน้าที่ของมนุษย์	๔๓๐
สรุปศีลธรรมสำหรับยุวชนมีมากแต่ยกมาพูดเพียง ๓๓ ข้อ	๔๓๑
อย่าลืมว่าเราจะใช้ศีลธรรมอย่างแบบของพระอรหันต์เจ้า	๔๓๒

๑๓. สิ่งกระตุ้น และอันสงส์ของศีลธรรม

จะแนะสิ่งใดให้เกิิดกำลังในการปฏิบัติศีลธรรม	๔๓๕
ให้ทบทวนเรื่องทีกล่าวมาแล้ว ๑๒ ครั้ง	๔๓๖

ปัญหาสภาพไร้ศีลธรรมของมนุษย์	๔๓๗ - ๔๔๑
เดี๋ยวนี้ศีลธรรมอยู่ในรูปที่เปลี่ยนแปลงไปตามผู้มีอำนาจ	๔๔๒ - ๔๔๓
มนุษย์มีศัตรูหมายเลข ๑ คือความหลงวัตถุนิยม	๔๔๔ - ๔๔๕
การแก้ปัญหาทางศีลธรรม ข้อแรก เด็กไม่รู้จักคำว่าบาป	๔๔๖
ข้อสอง ไปสอนให้เด็ก ๆ หลงประชาธิปไตย ที่ไม่มีความหมายอันถูกต้อง	๔๔๗
ข้อสาม สิทธิของมนุษย์ชนไม่ประกอบด้วยศีลธรรม	๔๕๐ - ๔๕๒
ทำอย่างไรจึงจะเกิดความรักที่มีศีลธรรม	๔๕๓ - ๔๕๖
เปรียบเทียบหลักอริปไตย ๓ อย่าง	๔๕๖
สมัครใจอริปไตยข้อไหนก็ทำข้อนั้นให้ดีที่สุด	๔๕๗
ศีลธรรมนี้แยกเป็นอย่างของปุถุชนกับของพระอรหันต์	๔๕๗ - ๔๖๓
ถ้าเห็นอนิสงส์ของศีลธรรมแล้วจะทำให้อยากประพฤติธรรม	๔๖๔
ศีลธรรมต้องไม่เล็งเพียงทางวัตถุ ต้องเล็งทางจิตใจ	๔๖๔
ศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาเป็นสังคมนิยม ไม่เห็นแก่ตัว	๔๗๐ - ๔๗๔

อริยศีลธรรม

-๑-

๖ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ชื่อและความหมาย เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในภาคอาสาฬหบูชาต่อไปนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่า **อริยศีลธรรม**. คำว่า "อริย-ศีลธรรม" ก็นิยามกว้างพอที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ได้, และสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป จนถึงระดับสูงสุดได้. แต่สำหรับในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อแบ่งย่อยออกไปว่า **ชื่อและความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม** ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจกันก่อน จึงจะรู้เรื่องศีลธรรมดี.

การปรารถนาเรื่องศีลธรรม นี้ ก็เนื่องมาจากเหตุผลเฉพาะหน้า คืออาการที่โลกกำลังจะวินาศในทางจิตใจ; เพราะความเสื่อมหรือความสิ้นสูญไปของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. ความวินาศโดยทางจิตใจนั้นจะน่ากลัวมากหรือน้อยกว่าความวินาศทางร่างกายหรือวัตถุ ก็เป็นสิ่งที่ควรจะคิดดูก่อน แต่ว่าทุก ๆ คนไม่ต้องการความวินาศอย่างใดเลย; ถ้าเมื่อต้องแยกกันว่าอันไหนน่าสนใจกว่าเพราะมีความสำคัญมาก ก็เป็นสิ่งที่ควรคิดดู.

ถ้าเราจะอยู่กันโดยมีร่างกายเจริญ **มีวัตถุเจริญ**; แต่ในทาง **จิตใจไม่มีศีลธรรมแล้วจะอยู่กันอย่างไ**ร. แล้วที่กลับตรงกันข้าม ว่าเราอยู่กันด้วยจิตใจที่เจริญ คือประกอบอยู่ด้วยศีลธรรมจริง ๆ ; แม้จะขาดแคลนในทางวัตถุ หรือไม่คอยสบายไม่สะดวกในทางร่างกาย ก็คิดดูเถิดว่ามันจะเป็นอย่างไร, แล้วจะเลือกเอาข้างไหน.

การศึกษาในโลกสมัยนี้ ทำความเจริญทางร่างกายและทางวัตถุอย่างท่วมท้น; แต่แล้วทางศีลธรรมหรือทางจิตใจนั้น เสื่อมลงอย่างไรหรือเท่าไร ก็พอจะมองเห็นกันได้อยู่ : แล้วโลกสมัยนี้ เวลานี้ เป็นอย่างไรบ้าง? มีความผาสุกสบายกันอย่างไร? มีสังคมชนิดไหน?

มันลำบากอยู่หน่อยหนึ่งในข้อที่ว่า พวกเรามีอายุเกินกว่าร้อยปีไปไม่ได้; ฉะนั้นเราจึงไม่อาจจะเปรียบเทียบโลกสมัยนี้ กับโลกเมื่อสองสามร้อยปี หรือพันปีมาแล้วได้ด้วยตนเอง. ต้องอาศัยการศึกษาการคำนวณ ว่า **ในสมัยพระพุทธเจ้า** จะต้องเชื่อได้ว่า **ทางวัตถุนี้ไม่เจริญแน่** :ไม่รู้จักรถยนต์ รู้จักแต่เกวียน, ไม่มีรถยนต์แล้วก็ไม่มီးือบิน ไม่มีอะไรต่าง ๆ, ไม่ได้

เป็นอยู่อย่างที่ได้ยวนี้เขาเป็นอยู่กัน; แต่ก็มี**ความสูงสุดในทางศีลธรรม** ตามแบบของศีลธรรม แล้วเขาก็อยู่กันอย่างไร.

เดี๋ยวนี้มันสูงสุดในทางวัตถุ ไปเป็นทาสของวัตถุ ตามันก็บอด ไม่สนใจในศีลธรรม **ศีลธรรมก็เสื่อมไป ๆ ตามลำดับ.** ในประเทศไทยเรา นี้ ศีลธรรมก็เสื่อมไป ๆ ตั้ง ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้ว; มีผลปรากฏชัดยิ่งขึ้นทุกที; โดยเฉพาะปัจจุบันนี้พูดกันไม่รู้เรื่อง **ไม่มีความสามัคคี ไม่มีความกตัญญูต่เวทีย ไม่มีความเคารพคนเฒ่าคนแก่** ต่าง ๆ เหล่านี้.

ถ้าไม่อาจจะเปรียบเทียบกับเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วได้ ก็**เปรียบเทียบกันดูว่า** เมื่อสัก ๓๐ ปีมานี้ **ความเดือดร้อนระส่ำระสายมันมีมาก** น้อยเท่าไร? ต่างกันอย่างไร? **คนเห็นแก่ตัวมากหรือน้อยกว่ากันอย่างไร?** นี้ก็พอจะมองเห็นได้. **ความปลอดภัยในร่างกาย ชีวิต ทรัพย์สินสมบัติ** นี้มีมากน้อยเท่าไร? นี้ก็พอจะมองเห็นได้. แม้เรื่องเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วก็พอจะคำนวณได้ โดยการศึกษามาจากประวัติศาสตร์หรืออะไรต่าง ๆ.

แม้แต่จะเทียบเคียงดูด้วยเหตุผลง่าย ๆ นี้ก็ยังจะมองเห็นได้ว่าเมื่ออาตมาเด็ก ๆ พ่อแม่เขาสอนคาถา; เมื่อจะปลูกต้นไม้มีผล ก็ต้องว่าคาถาว่า :

"**นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน, นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน**", ว่าคาถา ๓ ครั้งเสียก่อนจึงจะเอาหน่อกล้วย หรือหน่อสับปะรด ไล่ลงไปในหลุม แล้วกลบดิน นี่แสดงความหมายอย่างใดบ้าง? เขาเพื่อไว้เสร็จแล้ว ว่าถ้าผลไม้นี้เป็นผลขึ้นมา สัตว์กินก็ได้ : เรากก็ได้บุญ. คนมาเก็บเอาไปกิน ไม่บอกก็ได้ ;

เรียกว่าเราให้ทานคือทำไว้เสร็จแล้ว. ฉะนั้น จึงไม่มีปัญหา เมื่อมีสัตว์มากิน หรือมีคนมาเก็บไปกิน

แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ใช่อย่างนั้น ไม่มีใครคิดอย่างนั้น ถ้านกมากิน ก็เอาปิ่นมา, ถ้าคนมากินก็เอาปิ่นมา หรือว่าจับไปส่งตำรวจ; แสดงความแตกต่างกันมากในทางจิตใจ. สมัยโน้นเขาทำอะไร เขาเผื่อผู้อื่นไว้เสร็จแล้ว, เผื่อสัตว์อื่นไว้เสร็จแล้ว. **เดี๋ยวนี้ไม่มีใครคิดว่า จะเผื่อผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ; เพราะความเห็นแก่ตัว.** นี้ในระยะไม่กี่ปี มันยังต่างกันอย่างนี้; แล้วคำนวณดูด้วยเหตุผล มันก็ไม่มีทางจะผิด; เพราะยิ่งไกลออกไป มันก็ยิ่งมีระเบียบ ประเพณีขนบธรรมเนียม หรือศีลธรรมที่ทำความจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ มาก.

นี้ถ้าดูผลของมันก็คือว่า ในสมัยที่แล้วมา มันไม่ยุ่งยาก ลำบาก เรื่องการเบียดเบียนมากเหมือนอย่างเดี๋ยวนี้; เขานอนตามใต้ถุนเรือนก็ได้ นอนที่ไหนก็ได้มันปลอดภัย; เดิวนั้นนอนในห้องแน่นหนาที่ยังไม่ปลอดภัย. กล่าวได้ว่า เมื่อก้าวหน้าในทางวัตถุ มันก็เกิดความเห็นแก่ตัวอย่างหลับหูหลับตา ก็เลยมีผลเกิดขึ้นมาอย่างตรงกันข้ามจากการที่ไม่เห็นแก่ตัว.

นี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า **การมีศีลธรรม** กับการเจริญทางร่างกาย ทางเนื้อหนังนี้ **ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน** สามารถจะแยกจากกันได้, หรือสามารถจะทำให้มีพร้อม ๆ กันก็ได้. ต้องระวังในข้อที่ว่า **ถ้ามีความหลงใหลในทางวัตถุแล้วศีลธรรมมันก็ค่อย ๆ หายไปเอง**; ถ้าจะเจริญกันในทางวัตถุแล้วก็ต้องระวังให้มากสักหน่อย อย่าให้ถึงกับทำลายเรื่องทางนามธรรม หรือทางจิตใจ

....

ที่นี้โลกกำลังกระโดดพรวดพราดไปในทางวัตถุ ก็เกิดความเสื่อมทางศีลธรรม ชนิดที่บางแห่งจะเรียกว่า ความสิ้นสูญแห่งศีลธรรมได้มีขึ้นแล้ว ก็เป็นไปได้ อย่างนี้.

นี่เราจึงเอามาปรารภพูดกัน ในฐานะที่ว่า มันเป็นเรื่องเป็นเรื่องตายของโลก ที่เดียว; ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย. ยิ่งดูไปก็ยิ่งเห็นว่า วิกฤติการณ์ทุกอย่างนั้น มาจากความขาดศีลธรรม.

วิกฤติการณ์ คือ เหตุหรือปรากฏการณ์ หรือการเป็นอยู่ที่มันไม่สงบสุขมีความยุ่งเหยิง มีความระส่ำระสาย นานาชนิด. เดียวนี้มันก็มองเห็นได้ง่ายว่า ในโลกนี้มีวิกฤติการณ์อย่างไร. เช่น วิกฤติการณ์อย่างใหญ่ ๆ เช่น สงคราม เป็นต้น; แล้ววิกฤติการณ์ย่อย ๆ ลงมา หรือที่เป็นผลมาจาก วิกฤติการณ์ใหญ่ ๆ ก็มีอยู่ทั่วไป. แม้ที่สุดแต่เรื่องของแพง เรื่องน้ำมันไม่มีหรืออะไรเหล่านี้มันก็มาจากวิกฤติการณ์ใหญ่ ๆ ที่แรก มีผลกระทบออกมาก; แล้ว วิกฤติการณ์ใหญ่ ๆ นั้น ก็มาจากการที่มนุษย์เห็นแก่ตัว อย่างไม่มีศีลธรรม.

ที่นี้จึงเกิดมีข้อแก้ตัวของคนเหล่านั้น ว่านั่นแหละคือศีลธรรม; อย่างว่า การฆ่าผู้อื่นเสีย ในเมื่อเขาไม่ทำอะไร ตามที่เราเห็นว่าควรจะทำ เขาก็เรียกว่านี่คือศีลธรรม. ฉะนั้นจึงมีผู้ที่ตั้งตัวเป็นผู้ปราบปรามผู้อื่น ในนามของศีลธรรม; เขาจะพูดว่า เขาต้องการจะจัดโลกให้มีความสงบสุข เมื่อใครไม่เอาด้วย เขาก็ต้องฆ่าเสีย เขาก็เรียกว่า ศีลธรรม.

นี่เมื่อมีหลายพวก ที่เข้มแข็ง พอที่จะปะทะกันได้ ต่อต้านกันได้ มันก็ยุ่งไปหมดทั้งโลก จนได้วิกฤติการณ์อันใหญ่ขึ้นมา, จะมีวิกฤติการณ์ย่อย ๆ น้อย ๆ ตามหลังมา; จนกระทั่งว่า คนที่ไม่ได้ไปมีส่วนแห่งต้นเหตุนั้นโดยตรง มันก็ยังพลอยเดือดร้อน.

อย่างที่เรา อยู่ในป่าในดงนี้ เมื่อเขามีอะไรยุ่งยากกันขึ้น มันก็ พลอยเดือดร้อน. เขามารบกวนบนฟ้า ก็มีของกระเด็นตกลงมาถูกเราอย่างนี้; จะเป็นวิกฤติการณ์ทางโรคภัยไข้เจ็บ ทางเศรษฐกิจ หรือทางอะไรต่าง ๆ ที่ตามมาเป็นทาง นับด้วยร้อยด้วยพันชนิด ยุ่งยากเกิดขึ้นในโลก จนเหลือที่จะควบคุมได้.

นี่ก็เลยกลายเป็นเรื่องที่น่ากลัว แม้จะมีผู้คุ้มครองดูแล นับตั้งแต่ : ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด; นี้ดูยังไม่มองเห็นหนทางที่จะควบคุมได้; มันมีแต่ยิ่งจะควบคุมไม่ได้ยิ่งขึ้นทุกที. สมัยก่อน เขาก็ไม่ได้มีผู้ควบคุม ที่มีสติปัญญาอบรมมาดี, ไม่มีเครื่องมือเครื่องมือที่ดีเหมือนอย่างสมัยนี้; แต่เขาก็ควบคุมให้อยู่เป็นผาสูกได้ **เพราะว่ามีศีลธรรมอยู่ในสันดาน** โดยกำเนิดไม่รู้ตัวบ้าง, หรือว่ามันยังมีอะไร ๆ ที่ไม่มาช่วยให้คนทะเลาะทำลายศีลธรรมมากเหมือนเดี๋ยวนี้. คนก็มีศีลธรรมอยู่โดยอัตโนมัติบ้าง; แล้ว **อิทธิพลของศาสนา ยังครอบงำจิตของคนทั่วไปอยู่.**

เราจะได้ยินคำว่า "กลัวบาป ๆ" อย่างนี้มากที่สุด ในสมัยที่แล้วมา; เดียวก็ได้ยินคนนั้นพูด คนนี้พูด. อาตมาสังเกตว่าเมื่อเด็ก ๆ

รู้สึกอย่างนั้น; พอมาถึง **สมัยนี้ไม่ค่อยได้ยิน** หลายวันหลายคืนก็ไม่เคยได้ยินใครพูดคำว่า "กลัวบาป ๆ" อะไรกัน; ก็คงจะมีกรรม แต่อาตมาไม่ได้ยิน. นี่มันเป็นเครื่องวัดอย่างนี้, แล้วคนมันต่างกันอย่างไร. ฉะนั้นการปกครอง **จึงมีความยาก ความง่าย ความได้ผล, ความไม่ได้ผล** อะไรมันต่างกันตาม ๆ กันไป

นี่จึงขอให้สรุปความไว้ทีหนึ่งก่อน ว่า**วิฤตติการณ**ทุกอย่างมาจาก**ความขาดศีลธรรม**. เมื่อเกิดการขาดศีลธรรมขึ้นในกรณีใด; ปัญหายุ่งยากก็ย่อมเกิดขึ้นในกรณีนั้น แก่ทุกฝ่ายทีเดียว. รายละเอียดของปัญหา ที่เกิดขึ้นเพราะความขาดศีลธรรมนี้มีมาก จนต้องเอาไว้กล่าวกันโดยละเอียดในการบรรยายครั้งหลัง ๆ จะดีกว่า

....

ทีนี้ก็ดูกันถึงคำว่า **ศีลธรรม** ต่อไป ที่มันเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา.

แม้ชื่อจะยังเรียกว่า **ศีลธรรม**; แต่เนื้อตัวแท้ ๆ ของมันเปลี่ยนเรื่อย ชั่วไม่กี่ปีมันก็เปลี่ยนอย่างยิ่ง; แม้สัก ๒๐ ปีมานี้ คำว่า "ศีลธรรม" ก็เปลี่ยนความหมายอย่างยิ่ง ไม่ต้องพูดถึง ๑๐๐ ปีที่แล้วมา. แต่เมื่อคนเขาไม่สนใจ แล้วก็ไม่รู้จัก จนถึงกับเอามาเปรียบเทียบกันได้ เขาก็พูดตาม ๆ กันไปว่า **เรามีศีลธรรม**.

ที่นี้ เพื่อความแน่นอน อาตมาจึงขอโอกาสที่จะเติมคำว่า อ-ริ-ย เข้าไปข้างหน้าเป็น **อริยศีลธรรม** ซึ่งจะแปลว่า *ศีลธรรมของพระอริยเจ้า* ก็ได้, หรือ *ศีลธรรมสำหรับจะเป็นพระอริยเจ้า* ก็ได้ หรือว่า *ศีลธรรมอันประเสริฐ* เฉย ๆ อย่างนี้ก็ได้อีก. เพราะอริยะะนี้แปลว่า ประเสริฐ, ประเสริฐคือไปจากข้าศึก คือความทุกข์ทั้งหลาย. ฉะนั้นเมื่อได้ยินคำว่า "**อริยะะ**" ละก็ขอให้พิจารณาดูให้ดี ว่ามัน **มีความหมายอยู่มากกว่าหนึ่งอย่าง**; อย่าได้ตีคลุมเอาเพียงว่า อริยะะ, หรือของพระอริยะะ, หรือเพื่อความเป็นอริยะะ, แต่อย่างเดียวย่างใดอย่างหนึ่ง.

ที่ต้องจำกัดความลงไปให้ชัดว่า "อริยศีลธรรม" นี้ ก็ไม่ใช่อะไรอื่น; เพราะว่าสมัยนี้มันเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับภาษานั้นเอง. **ภาษาเกิดการเปลี่ยนความหมายอย่างสลับซับซ้อน**; กลับไปกลับมา แล้วก็เร็วด้วย แล้วก็แรงด้วย. ฉะนั้นคำว่า "**ศีลธรรม**" นี้ **ต้องขอจำกัดความไว้ด้วยคำว่า อริยะะ**; ต้องเป็นศีลธรรม ชนิดที่จะทำให้ เกิดความเป็นพระอริยะะ, หรือศีลธรรมของพระอริยะะ, หรือศีลธรรมที่เป็นของ ประเสริฐอยู่ในตัวเอง. นี่เป็นหัวข้อใหญ่ ที่จะบรรยายกันไปจนกว่าจะสิ้นกระแส ความในทุกแง่ทุกมุม.

....

สำหรับในวันนี้ ก็จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า **ชื่อ และความหมายของศีลธรรม** ดังที่ได้บอกให้ทราบแล้วข้างต้น.,

สำหรับคำว่า **ชื่อ** นั้น ก็ควรจะทราบได้เองว่า มันเป็นของที่ **ตั้งขึ้น**; ถ้าไม่ได้ตั้งขึ้นมันก็ไม่มีชื่อ. ที่นี้ใครตั้ง? มันก็ตั้งไปตามความประสงค์ หรือตามเหตุการณ์ที่แวดล้อมสำหรับบุคคลนั้น

อย่างต้นไม้เยอะแยะที่นี้ เดี่ยวนี้มันมีชื่อทั้งนั้น แต่ต้นไม้ มันไม่ได้ตั้งชื่อตัวเอง; มันไม่ได้มีชื่ออะไรของมันเพื่อตัวมัน. คนไปตั้งให้ เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งของคนทั้งนั้น. นี่ก็**ชื่อ** นี้เป็นของที่เพิ่มมี แล้วก็ **ต้องมีใครตั้งให้**; นี่มันเป็นของใหม่ ๆ แล้วไปยึดเอาชื่อ หรือยึดเอา แต่ชื่อมันก็ได้ ต้องดูถึงความหมายด้วย.

ชื่อ นั้นยังไม่สำเร็จประโยชน์; แต่ความหมายนั้นแหละ จะสำเร็จประโยชน์; หรือเกิดการ संबัปลักันขึ้นมา ระหว่างชื่อกับความหมายก็ได้. บางทีก็เป็นเรื่องที่น่าหัว : บางคนชื่อนายสุข แต่ไม่มีข้าวจะกินก็มี เทียบขอทาน อยู่ก็มี, ชื่อนายรวยเทียบขอทานอยู่ก็มี. ฉะนั้นอย่าไปเอาอะไรกับชื่อ ที่มันไม่มี ความหมายสมกัน.

ถึงแม้คำว่า "**ศีลธรรม**" ก็เหมือนกัน เดี่ยวนี้เปลี่ยนชื่อ และเปลี่ยนความหมายด้วย. เราไปดูกันที่เนื้อตัวแท้ ๆ ของสิ่งที่ถูกสมมติ เรียกว่าศีลธรรมกันดีกว่า ว่ามันเป็นอะไรกันแน่? ถึงกับจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า มนุษย์นี้มีศีลธรรมไหน? คนป่าแรกจะเป็นมนุษย์มีศีลธรรมไหม? ที่รองลงไป เช่น ลิง ค่าง บ่าง ชะนี นี้มีศีลธรรมไหม? สัตว์ทั้งหลายมีศีลธรรมไหม? ต้นไม้มีศีลธรรมไหม? และก้อนหินมีศีลธรรมไหม? ถ้าศึกษาทำความเข้าใจของ

คำว่าศีลธรรม; บางทีจะเกิดปัญหาเถียงกันยุ่งวุ่นวายไปหมด ในข้อที่ว่า แม้แต่
ก่อนหินนี้มันมีศีลธรรมหรือไม่?

.....

เพื่อเป็นทางที่จะพิจารณากันดู; เราก็จะดูกันในแง่ที่ว่า
ศีลธรรม โดยทั่วไปนี้มีขึ้นมาได้อย่างไร? เดียวนี้เราเอากันแต่
ชื่อก่อน เพราะเรื่องความหมายนี้มันยังยาก จะต้องพิจารณากันโดยละเอียดอีก
ส่วนหนึ่งต่างหาก.

เมื่อพูดถึงศีลธรรม อยากจะให้สังเกต ถึงกับอาจจะแบ่งแยก
ออกไปได้เป็น ๒ ฝ่าย คือศีลธรรมโดยที่มนุษย์แต่งตั้งขึ้น, แล้วก็ ศีลธรรม
โดยที่ธรรมชาติมันแวดล้อมให้เป็นไปเอง โดยที่มนุษย์ไม่ได้รู้ประสีประสา
ไม่ได้รู้ไม่ได้ชี้ แล้วก็ไม่ได้บัญญัติแต่งตั้งอะไร.

นี้ ดูข้อที่ว่ามนุษย์แต่งตั้งขึ้น นั้นแหละ มันก็ยังมีปัญหา :
มนุษย์เดี๋ยวนี้แต่งตั้งบัญญัติศีลธรรมอย่างไร? และมนุษย์ที่ถอยหลังเข้าไปบัญญัติ
อย่างไร? ครั้งพระพุทธเจ้าเขาบัญญัติกันอย่างไร? ก่อนนั้นไปตั้งหมื่นปีแสนปี
เขาบัญญัติกันอย่างไร? แม้แต่มนุษย์ด้วยกันบัญญัติแต่งตั้ง มันก็เหมือนกันไม่ได้;
มันก็แล้วแต่ภูมิ สติปัญญาของมนุษย์, กระทั่งมนุษย์ที่ครึ่งคนครึ่งสัตว์ นี่มันก็มี
การบัญญัติหรือบทบังคับกันอย่างอื่น, จนกระทั่งไม่ถือว่าเป็นมนุษย์ แล้วก็ไม่มี
การบัญญัติโดยมนุษย์ มันก็เหลืออยู่โดยธรรมชาติ. ถ้าไม่ยอมรับว่ามีศีลธรรม

โดยธรรมชาติ มันก็ได้เหมือนกัน ก็หมดปัญหาไป. แต่เดี๋ยวนี้อยากจะให้มองให้ดีกว่า ที่มนุษย์บัญญัตินี้ ก็เพราะธรรมชาติแวดล้อม และบังคับ.

ศีลธรรมนี้เกิดขึ้นมาด้วยอะไร? ควรจะมองดูว่า มันต้องเกิดขึ้นมา เพราะสภาพไม่ปกติ มีความไม่ปกติ แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อลงไปอยู่ในสภาพที่ปกติ. มนุษย์บัญญัติศีลธรรมต่าง ๆ อย่างเฉลียวฉลาดสมัยนี้ ก็เพราะมีความไม่ปกติในสังคมเกิดขึ้น จึงได้บัญญัติ. นี่ถ้าว่าไม่มีสังคมขนาดนี้ สังคมเล็ก ๆ สังคมป่าเถื่อน มันก็ต้องมีมูลมาอย่างเดียวกัน คือไม่มีความปกติ มันจึงต้องดิ้นรนต่อสู้ แล้วก็บอกกล่าวกันขึ้นมา; ถ้าไม่เชื่อก็ต้องบังคับกัน ให้มีศีลธรรม.

ที่นี้ดูลงไปอีกว่า ถ้าเป็นสัตว์เดรัจฉานจะทำอย่างไร? มันก็มีหลักเกณฑ์เดียวกัน, เมื่อมีอะไรกระทบกระทั่งต่อความผาสุกก็ต้องดิ้นรนเพื่อแก้ไข หลบหลีก, หรือไม่ทำอย่างนั้น; เพราะมันต้องการความปกติ. เราจะต้องคิดว่า ทำไมสัตว์มันจึงไม่กัดกันอยู่ตลอดเวลา? ทำไมมันไม่อยากจะกัดกัน มันอยากจะหลบหลีกเลียงกันไปเสีย ต่างคนต่างไปอยู่ โดยไม่ต้องกัดกัน? ทำไมจึงไม่ยกพวกมากัดกัน? เพราะว่าอาการกัดกันนั้น ไม่ใช่สภาพปกติ. วัว ควาย ช้าง ม้า ในป่า เสือสาง อะไรก็ตาม มันหลีกเลี่ยงเผชิญหน้ากัน; ไปอยู่กันอย่างสงบ ต่างคนต่างอยู่. นี่แหละเป็นรากเหง้าอันลึกซึ้งของสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรม** เพราะจะหลีกเลี่ยงความไม่ปกติ.

นี่ก็น่าหวั่น ตรงที่ว่า คำว่า สี-ล นี้ก็แปลว่า ปกติ, คำว่า ธรรม ก็แปลว่า การทรงตัวอยู่อย่างปกติ จึงจะเรียกว่าธรรมแท้; ฉะนั้น

สัตว์เดรัจฉาน ที่มันมีความรู้สึก ที่จะหลีกเลี่ยงความวุ่นวาย นี่ก็แสดงว่า มันมีความรู้สึกแสวงหาความปรกติ ก็เป็นศีลธรรมโดยที่ไม่ต้องบัญญัติ, ศีลธรรมโดยธรรมชาติ ไม่ใช่มนุษย์บัญญัติเลย.

ศีลธรรมตามธรรมชาติอย่างนี้ ก็ยังติดอยู่ในมนุษย์ด้วย; มีมนุษย์คนไหนบ้างที่พอเห็นหน้าแล้ว ก็อยากจะเข้าไปกัดเขา? นี่มันก็เหมือนกันกับสัตว์ที่มันไปเห็นหน้ากันแล้วก็ไม่อยากจะกัด; เว้นจากความจำเป็นเท่านั้น. ถ้ามันเป็นศัตรู มันก็ต้องกัดต้องต่อสู้; ถ้ามันเป็นอาหาร มันก็ต้องกัดต้องกิน เพราะความหิวบังคับ เพราะความกลัวบังคับ ว่ามันจะทำอันตรายเรา. ถ้าเมื่อไม่หิวแล้วมันก็ไม่ต้องกัด, หรือไม่จนตรอกแล้วก็ไม่ต้องกัด. ฉะนั้น จะเรียกว่าสัญชาตญาณก็ได้; แต่แล้วก็เป็นไปเองตามธรรมชาติ ไม่ได้อบรมสั่งสอน; ถ้าจะเรียกว่าอบรมสั่งสอนก็โดยธรรมชาติ. ดูให้ดีว่า **นี่คือรากเหง้าอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.** เดียวจะได้พิจารณากันให้ดีกว่านี้

จะสรุปความแต่เพียงว่า **"อยากจะอยู่โดยปรกติ ตามปรกติ ไม่สูญเสียความเป็นปรกติ"** นี่เป็นรากเหง้าของศีลธรรม; จะเห็นได้ทันทีว่า ธรรมชาติเป็นได้เองอย่างนี้มากที่สุด. แม้แต่เสือในป่า มันก็ไม่อยากจะกัดกัน; แล้วก็ไม่อยากจะมาปะทะกับคนให้มันเกิดเรื่อง แต่ว่าคนสมัยนี้นี้แหละมันอยากจะกัดกันตลอดเวลา; ถึงยังไม่กัดกันโดยตรง ก็ยังอยากจะกัดกัน อยากจะเบียดเบียน อยากจะเอาเปรียบ อยากจะอะไรต่าง ๆ. ความเจริญก้าวหน้ามีแต่ในทางที่จะเบียดเบียนกัน โดยทางวัตถุ โดยทางร่างกาย โดยทางจิตใจ โดยทางสติปัญญา; เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า **คนเราสูญเสียความเป็นปรกติสุข**

ยิ่งกว่าสัตว์. สัตว์ยังอยู่ในสภาพที่เป็นปรกติตามธรรมชาติมากกว่า; ส่วนคนนี่ไกลออกไป, ไกลออกไป.

ที่นี้ เมื่อปัญญาของเขาเดินไปผิดทาง มันก็ยิ่งเป็นมากขึ้น; ฉะนั้นคนจึงไม่มีศีลธรรมตามธรรมชาติ, หรือความปรกติสุขโดยบริสุทธิ์แท้จริง. เขาก็เลยว่าเขาเอง; ก็บัญญัติศีลธรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ที่ถูกก็มี เพื่อความสงบสุขก็มี. แต่เดี๋ยวนี้คนมันพ่ายแพ้แก่วัตถุ แก่กิเลสแล้ว ก็เลยบัญญัติศีลธรรมใหม่. นี้เรียกว่า **มนุษย์มีการบัญญัติศีลธรรมอยู่เรื่อย แล้วก็แก้ไขไปตามยุคตามสมัย**

.....

ที่นี้ ก็น่าหวั **ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า** จะมีความน่าหวัเกิดขึ้น คือข้อที่ว่ามีคำพูดเกิดขึ้นมาว่า **"ศีลธรรมอันดีของประชาชน"**.

นี่ก็น่าหวัเป็นข้อแรก คือว่า ถ้าอย่างนั้นคนที่ไม่ใช่ประชาชนก็ไม่ต้องเกี่ยว เพราะว่าเขาจะพูดว่า **"ศีลธรรมอันดีของประชาชน;"** ผู้ที่มีใช่ประชาชนก็ไม่ต้องเกี่ยว, สูงกว่าประชาชนก็ไม่ต้องเกี่ยว, ต่ำกว่าประชาชนก็ไม่ต้องเกี่ยว แล้ว **ศีลธรรมอันดีของประชาชนนี้ช่วยอะไรได้บ้าง?** โดยเฉพาะเวลานี้ ตามบทบัญญัตินั้น ๆ ประชาชนยังไม่บังคับตัวมากขึ้น ยิ่งตกเป็นทาสของวัตถุมากขึ้น. ศีลธรรมของประชาชนก็เลยกวัดแกว่ง **ไม่รู้ว่าจะเอากันอย่างไร แก้ไขกันเรื่อยไป; แต่คำพูดนี้น่าฟัง น่าเลื่อมใส ว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน"** แต่ประชาชนผู้เป็นทาสของกิเลส ของวัตถุ ก็พาสังคมนี้ไปตามนั้น.

อาตมาเลยอยากจะแยกออกมาเสียแขนงหนึ่งว่า **"ศีลธรรมอันดีของอริยสาวก"** ใครจะเอาหรือไม่ก็ตามใจ. ใครจะเอาศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ได้. อาตมาคิดว่า ศีลธรรมอันดีของอริยสาวก นั้นแหละ จะดีกว่าคือมันแน่นอนกว่า; เพราะว่าอริยสาวกนี้จะเห็นแก่ตัวไม่ได้จะเห็นแก่ตัวอย่างหยาบ ๆ ไม่ได้, จะสร้างความสามารถให้แก่ตัว แล้วไปเอาเปรียบคนอื่นอย่างนี้ อริยสาวกทำไม่ได้ แต่ว่าประชาชนนี้ทำอยู่ทุกเมื่อ แล้วก็ยังพยายามจะทำอย่างนั้นให้ยิ่งขึ้นไประวังให้ดี **"ศีลธรรมอันดีของประชาชน"** นี้ระวังให้ดี; มันจะกัดเอาก็ได้

....

ที่นี้ก็ลอง พิจารณาดูกันถึงข้อที่ว่า **"ศีลธรรมของประชาชน"** กันบ้าง.

ในประเด็นนี้มันมีปัญหาอยู่ คือคำพูดที่สับสนปนกัน อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่า คำพูดเปลี่ยนได้ ดิ้นได้ : เปลี่ยนทั้งคำ เปลี่ยนทั้งชื่อ เปลี่ยนทั้งความหมาย เปลี่ยนกันยุ่งไปหมดได้. บางทีเราก็เรียกว่าอารยธรรม ก็มี, บางทีก็เรียกว่าวัฒนธรรม ก็มี, มันคล้าย ๆ กันว่า ตามยุคตามสมัย ตามสิ่งแวดล้อม; แต่แล้วความหมายก็ยังคล้าย ๆ กันอยู่. ชื่อนี้เพราะด้วยกันทั้งนั้น เช่น อารยธรรม-ธรรมอันเป็นอริยะ, เป็นอารยะ; แต่มันก็น่าสงสัยว่าคำนี้ไปถ่ายทอดมาจาก หรือว่าคิดขึ้น เพื่อเป็นคำแปลของคำฝรั่งที่เรียกว่า civilization นั้นมาเป็นอารยธรรม มันก็เป็นแขนงหนึ่งของศีลธรรม แต่ไม่ถึงขนาดเต็มรูป.

ที่ว่า **อารยธรรม** นี้ระวางให้ดี **สับปลับโดยความหมาย** ;
อารยะหรือ อริยะ นั้น **ประเสริฐที่สุด** อารยธรรม; แต่พอแล้ว พอเอาไปปน
เข้ากับคำว่า civilization เข้ามา มันก็เปลี่ยนความหมายเป็นอะไรก็ได้.

อย่าง **อารยธรรมเปลือย** ของพวกฝรั่งเดี๋ยวนี้, หรืออารยธรรม
กามารมณ์ไม่มีขอบเขต free sex อะไรก็แล้วแต่จะเรียกกันนี้; มันเป็นอารยธรรม
ที่เขายอมรั้งกันในสมัยนี้ ในหมู่คนพวกหนึ่ง ซึ่งเขาถือว่า เขาศิวิไลซ์ เป็น
อารยธรรมใหม่ ๆ หยก ๆ ที่เกิดนิยมกันขึ้นมา จะไปเปรียบกับคนป่าสมัยไม่
นุ่งผ้าไม่ได้; นั่นเขายังอยู่ในระดับหนึ่ง ไม่มีความคิดอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้มันแก้งไม่นุ่งผ้า เพราะเจตนาอันเลวทราม
อย่างใดอย่างหนึ่งต่างหาก; มันไม่ใช่เหมือนกับคนที่ไม่รู้จักนุ่งผ้า. ฉะนั้น
คนป่าไม่นุ่งผ้า นั้น เขาไม่เรียกว่าอารยธรรมก็ถูกแล้วแต่คนที่มาแก้งไม่นุ่งผ้า
หรือนุ่งให้หน่อย จนเกิดปัญหานี้ มันเป็นอารยธรรมไปได้อย่างไร? มันเป็น
ทาสกิเลส จนถึงกับแก้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมกันเสียใหม่ว่า *ไม่เป็นไร, ไม่
เป็นไร, ไม่เป็นไร.* เดี่ยวนี้ในโลกนี้ ก็มีปัญหาข้อนี้มาก และกำลังระบอบเข้า
มาสู่ประเทศไทย ซึ่งจะมาทำลายอารยธรรมเก่า ศีลธรรมเก่า ๆ.

ที่นี้ดูอีกสักอย่างหนึ่งก็ว่า **อารยธรรมกินดีอยู่ดี** แข่งกับ
เทวดา: นี้พวกฝรั่งเป็นมากที่สุด จะกินดีอยู่ดีเพื่อแข่งกับเทวดา แล้วคนไทย
ก็ไปทำตามกันฝรั่ง จะเกิดการกินดีอยู่ดีแข่งกับเทวดาเหมือนฝรั่งบ้าง; ก็ได้เป็น
ลูกไล่ของฝรั่ง เพราะเราจะไปหลงอารยธรรม กินดีอยู่ดี แข่งกับเทวดา: แล้ว
ประเทศไทยกำลังเป็นอย่างไร, มีปัญหาอย่างไร, เกิดขึ้นใหม่ ๆ. นี้เพราะ

อารยธรรมจะกินดีอยู่ดีอย่างที่แข่งกับเทวดาไปเลย; ไม่สมัครถี้อย่างที่ พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า "จงกินอยู่แต่พอดี" อย่างนี้มันไม่ได้แข่งกับเทวดา.

"ถ้ากินอยู่แต่พอดี" จะไปแข่งกับเทวดาอย่างไรได้. นี่เขาอยากจะกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี สูงขึ้นไปจนแข่งกับเทวดา; ในที่สุดมันก็โง่มากขึ้น คือมันเปลืองมากขึ้น มันยุ่งยากลำบากมากขึ้น มันเกิดโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้นแปลก ๆ ออกไป. นี่จะเรียกว่า อารยธรรม หรือ วัฒนธรรม หรือ ศีลธรรมได้หรือไม่? ลองคิดดู อย่างที่สมัยโบราณ บู่ ย่า ตา ยาย เขาจะเรียกมันว่า เสนียดจัญไร อับปรีย์ นั้นแหละ; สมัยนี้เขาเรียกมันว่า ความเจริญ เป็นอารยธรรมอะไรต่าง ๆ; เพราะว่ามันไปหลงตามฝรั่ง

ที่นี้อีกทางหนึ่ง อารยธรรมข่มเหงผู้อื่น, ใครมีอำนาจข่มเหงผู้อื่น ก็อ้างเหตุผลว่าเป็นความยุติธรรม เทียบข่มเหงผู้อื่น. เมื่อพวกฝรั่งเขาจะไปยึดครองแผ่นดินที่ยังป่าเถื่อนอยู่; เขาบอกว่าเขาเอาอารยธรรมไปให้คนป่าในอาฟริกา ที่ไหนก็ตามใจ พวกฝรั่งเขาบอก : เขาเอาอารยธรรมไปให้. แล้วก็ไปทำให้คนเหล่านั้นเป็นทาส แล้วสิ่งที่เขาเอาไปให้ นั่นคือ ปืน สมัยนั้นก็ปืนนี้แหละพอแล้ว ไม่ต้องมีอะไรมาก ไม่ต้องมีนิวเคลียร์ ไม่ต้องมีอะไร

ที่คนป่าได้รับ อารยธรรมก็คือลูกปืน หรืออะไรทำนองนั้นแหละ; ก็ได้เป็นทาสของฝรั่งอยู่ยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง. เดียวนี้ใครก็มีปืน มีระเบิดปรมาณู นั้นแหละเป็นอารยธรรมของเขา คือจะไปบีบคั้นคนที่มันไม่มี.

แล้วยังมี **อารยธรรมขุนศึก**; หมายความว่า เก่งในทางที่จะไปปราบปรามผู้อื่น ก็เรียกว่า อารยธรรมของเขา หรือวัฒนธรรมของเขา. เราเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า "จักรวรรดินิยม" บ้าง อย่างอื่นบ้าง นี่เขาถือว่ามันเป็นอารยธรรม เป็นการถูกต้องของเขาตามที่เขาบัญญัติ แล้วเพื่อนกันรับไม่ไหว.

นี่มัน **มีความเปลี่ยนแปลงสับปลับของภาษา**; เขาว่า อารยธรรม; แล้วทำไมมันเป็นลูกปืน, แล้วทำไมมันเป็นอะไร ที่ร้ายกาจไปกว่านั้น นี่ภาษามันเปลี่ยน, หรือว่าความหมายมันเปลี่ยนเป็นความสับปลับเกี่ยวกับภาษา.

แม้จนกระทั่งว่า เราจะมาดูกันที่สิ่งที่เป็นปัจจุบันสด ๆ ร้อน ๆ เช่น **ประชาธิปไตยแห่งการประท้วง** นี่เป็นอารยธรรมหรือเปล่า? เป็นวัฒนธรรมหรือเปล่า? เป็นศีลธรรมหรือเปล่า? แม้แต่แขนงหนึ่ง?

พวกนั้นเขาต้องยืนยันเสียงแข็งทีเดียว นี่แหละศีลธรรม, นี่คือการยุติธรรม, ไม่อย่างนั้นฉันไม่ยกขบวนประท้วง มาเรียกร้องสิทธิหรืออะไรต่าง ๆ. ต่างฝ่ายต่างก็มีข้ออ้างอย่างนี้กันทั้งนั้น; แล้วไม่รู้ว่ประชาธิปไตยนั้นหมายความว่าอย่างไร, หรือความยุติธรรมที่แท้จริงนั้นคืออะไร มันเป็นแต่เพียงอารยธรรมสำหรับประท้วงด้วยอ้างสิทธิ์ในที่สุดก็หาความสงบสุขไม่ได้.

ประเทศที่เป็นแม่บทของประชาธิปไตย เก่งในทางประชาธิปไตย จนยกย่องกันทั่วโลก; ในประเทศนั้นหาความสงบสุขไม่ได้; ในประเทศกระฉอกงอกงอย ที่ต้องตามกันประเทศใหญ่; มันก็ยิ่ง **หาความสงบสุขไม่ได้**;

เพราะว่าประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่ศีลธรรมที่แท้จริง. ประชาชนเป็นใหญ่; แต่เมื่อประชาชนเป็นทาสของกิเลส มันก็คือกิเลสเป็นใหญ่. **ประชาชนที่เห็นแก่ตัวเป็นใหญ่ มันก็กิเลสนั่นแหละเป็นใหญ่** มันต้องจำกัดให้ชัดเจนไปว่า อะไรเป็นใหญ่ จึงจะสมควร.

นี่เราเห็นชัดอยู่ว่า แม้ในประชาธิปไตย ที่เป็นไปอย่างตามบุญตามกรรมนี้ **ไม่มีศีลธรรม ไม่มีอารยธรรมเลย**; แต่เขาก็เรียกว่าอารยธรรม, ยิ่งเจริญด้วยอารยธรรม เดียวนี้ยิ่งเจริญด้วยอารยธรรม ประชาธิปไตย จนไม่รู้ว่าจะเอากันอย่างไรกันแล้ว; มีแต่ความระส่ำระสาย นี้เรียกว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

....

ที่นี้ดูไปอีกทางหนึ่งที่เราจะเรียกกันว่า **วัฒน ธรรม** อยู่ในรูปร่างของวัฒนธรรม. ดูจะไกลจากวัตถุออกไปสักหน่อย; เป็นเรื่องทางจิตใจมากขึ้น, มันจะไปเป็นเรื่องของศิลปะที่จะโน้มน้าวจิตใจให้ไปในทางดี ทางงาม; แต่ก็สังเกตดูแล้วก็เห็นว่า มันเป็นความล้มเหลวอย่างเดียวกันอีก.

ยกตัวอย่าง **เรื่องศิลปะ** เราจะมีศิลปะจูงคนให้ไปในทางดีทางงาม; ถ้าใจของคนมันไม่ดีไม่งาม มันก็ใช้ศิลปะจูงคนไปในทางไม่ดีไม่งาม; ฉะนั้นสิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรม หรือว่าประณีต-ศิลปอะไรต่าง ๆ ของสมัยหลัง ๆ มา จึงได้เปลี่ยนแปลงไป ในทางที่ทำความจิตใจของคนให้ไม่งาม.

ศิลปะบางชนิดมันก็เป็นเรื่องบ้าหลัง ไม่มีประโยชน์อะไร ทำให้ยุ่งหัว ทำให้เสียเวลา ต้องไปเป็นทาสของมันเสียก่อน; หรือมิฉะนั้นต้องไปศึกษาเล่าเรียนว่า นั่นหมายความว่าอย่างนั้น นั่นเป็นอย่างนั้น นั่นเป็นอย่างนี้ ก็เสียเวลามากมาย จึงจะดูมันออก ว่ามันหมายความว่าอย่างไรสิ่งนั้นก็งามอย่างคนบ้า ต้องมีจิตใจบ้าเสียก่อน จึงจะมองเห็นว่ามันคืองาม, หรือว่ามันมีประโยชน์. ตัวอย่างศิลปะปัจจุบันอย่างนี้, เมื่อทำไปอย่างเต็มที่แล้ว ก็ไม่ได้ทำให้โลกนี้มีความสุข หรือสันติสุขอะไรดีขึ้น; ผู้ศิลปะง่าย ๆ ของคนป่าสมัยหิน ก็ไม่ได้ด้วยซ้ำไป.

เมื่อแบ่งแยกกัน ก็แบ่งแยกกันว่า เป็นฝ่ายตะวันตก หรือฝ่ายตะวันออก : ซีกโลกตะวันออกก็มีวัฒนธรรม มีศิลปะอะไรของตัวแบบหนึ่ง, ทางฝ่ายตะวันตก ก็มีศิลปะ หรือวัฒนธรรมของตัวไปอีกแบบหนึ่ง, แต่แล้วมันก็อยู่ที่ว่า จิตใจของคนทั้งสองฝ่ายนั้น มันต่างกันอย่างไร; มันก็แสดงออกมาอย่างนั้น มันก็ชักชวนกันไปอย่างนั้น เกลี่ยกลมกันไปอย่างนั้น ; จนเราพบความจริงที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ขึ้นมาอย่างหนึ่งว่า ฝ่ายตะวันออกนี้เป็นเรื่องจิตใจมากที่สุด, ฝ่ายตะวันตกนั้นเป็นเรื่องของเนื้อหนังมากที่สุด; เมื่อเอา "มากที่สุด" กันเป็นหลักก็จะพบอย่างนี้. ฉะนั้นเราจึงไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากวัฒนธรรมตะวันตก, เพื่อความสงบสุขในทางจิตใจ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยนี้ ที่จะทำให้จิตใจมันดีขึ้น; วัฒนธรรมตะวันออกเกี่ยวกับศาสนา เกี่ยวกับอะไรต่าง ๆ นี้ **ประเสริฐที่สุด** แต่แล้วคนตะวันออกก็รักษาไว้ไม่ได้; ต้องก้มหัวลงคลานตามกันตะวันตกไปอีก แล้วทำลายของดีของตัวเอง มันจะเล่นตลกกลับไปกลับมาอย่างนี้.

อย่างพวกฝรั่งมาสนใจวัฒนธรรมตะวันตก ศึกษาเรื่องของ ตะวันออกอันลึกซึ้งในประเทศจีน ในประเทศอินเดีย ในประเทศทิเบต ก็เพราะ ว่าสิ่งชนิดนั้นมันไม่มีให้ในฝ่ายตะวันตก; แต่ ฝ่ายตะวันออกก็กลับไม่สนใจ ของดีของตัวเอง เอาไปยื่นให้ฝรั่ง แล้วก็ไปตามกันฝรั่งในส่วนที่เป็นเศษขยะ มลผลของพวกฝรั่ง วัฒนธรรมของตะวันออก มันก็เลยค่อยละลายไป ละลายไป ไม่เป็นประโยชน์; ก็สูญเสียความหมาย สูญเสียลักษณะอะไรของตัวเอง.

ถ้าว่าจะเอาวัฒนธรรมอันนี้เป็นศีลธรรม หรือเป็นรากฐานของ ศีลธรรม มันก็เห็นได้ชัดว่ากำลังโยกโคลงงอนแง่น คลอนแคลน เปลี่ยนแปลง ที่สุด; จะเป็นศีลธรรมอันดีของประชาชนได้อย่างไร แม้ประเทศไทยเราจะ ยืนยันคำนี้ไว้ มันก็ไปหมายถึงต้อง ตามกันฝรั่งอยู่ดี ด้วยความไม่รู้ตัว, หรือด้วยการเห็นแก่ประโยชน์ อามิสทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ก็สมัครใจโดยไม่รู้ตัว.

นี่เราเห็นมา ๒ ชั้นแล้ว ว่า ศีลธรรมในรูปอารยธรรมนั้น ก็มีการหลอกลวงอย่างนี้; ศีลธรรมในรูปของวัฒนธรรม หรือมี วัฒนธรรมเป็นรากฐาน มันก็หลอกลวงอย่างนี้.

... ..

ที่นี้ดู "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" ด้วยความ ตั้งใจดีกัน มาคิดกันใหม่ มาตั้งใจดีกันว่าจะเอาอย่างไร.

มันก็ต้องแบ่งแยกเป็น ๒ ประเภท คือโดยนิตินัย ที่ว่าขึ้น มาเป็นตัวอักษร เป็นการบัญญัติ เป็นการให้เหตุผลทางปรัชญา มันก็น่าดูอยู่

นำพังอยู่ : "ศีลธรรมอันดีของประชาชน"; แต่พอดู โดยพุดินัย คือที่มันเป็นอยู่จริงแล้ว มัน ไม่เป็นอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างที่หลักทางนิตินัย ได้วางไว้.

อย่างเดียวกับว่าเรา **มีกฎหมายมากมาย** อย่างนี้ แต่ว่าคนก็ ไม่ได้ดีขึ้น กลับเลวลงหรือว่าดีด้านต่อกฎหมาย แก้วตัวให้พ้นจากกฎหมาย เก่งกว่าสมัยก่อนที่กฎหมายยังไม่สู้ดี โดยพุดินัยมันเป็นเสียอย่างนี้; โดยนิตินัย มันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง. เรื่องทางศีลธรรมนี้ มันก็เหมือนกันอย่างนี้แหละ. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" **โดยนิตินัยก็वादไว้สวย; โดยพุดินัยมันตรงกันข้าม.** นี่ก็เป็นปัญหาอันหนึ่งแล้ว จะต้องแก้ไขให้ มันตรงกัน.

ที่น้ำมันก็ยังปัญหาอยู่ที่ว่า "ดี" นั้นมันก็คือสำหรับคน ๆ หนึ่ง ๆ ที่เรียกว่า บั๊จเจกชน, หรือว่าดีสำหรับสังคมคนมาก ๆ เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ น้ำมันก็ **ไม่เหมือนกัน;** แม้ว่าสังคมมันจะประกอบขึ้นด้วยบั๊จเจกชน หลักเกณฑ์มัน ก็ยังขีดขวางกันอยู่นั่นแหละ เดียวนี้มันก็ไม่มีความแน่นอนอะไรที่จะรับประกัน ได้; ยิ่งในยุคประชาธิปไตย ด้วยแล้ว บั๊จเจกชนก็เป็นอิสระมาก ต้องการ อย่างนั้น ต้องการอย่างนี้. ถ้าไปบังคับเขา เขาก็ว่า เขามีสิทธิ เขาถือ ประชาธิปไตย เขามีสิทธิที่จะไม่ทำตาม เขามีสิทธิของเขาในฐานะเป็น ประชาธิปไตย จะมาบีบบังคับให้เขาถือหลักเกณฑ์อย่างนั้นอย่างนี้ อุดมคติ อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างไรได้. มันก็เกิดความม่งอนแง่นขึ้นมาในส่วนบั๊จเจกชน เขาเป็นยุติไม่ได้.

ที่นี้ถ้าว่าสังคัมมันประกอบขึ้นด้วยปัจเจกชน มันก็เป็นสังคัมที่เอาอะไรเป็นยุติไม่ได้แล้วก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่อง, **ศีลธรรมอันดีของประชาชน จะมีได้อย่างไร ในเมื่อมันพูดกันไม่รู้เรื่อง;** เพราะว่าบุคคลแต่ละคนก็มีสิทธิของตัวเอง จะพูด จะคิด จะทำ จะดิ้นรนต่อสู้; แล้วในที่สุดมันไปรวมอยู่ที่ว่า มันเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง **คือสมัคฺรจะเป็นทาสของวัตถุ** เหมือน ๆ กันไปหมด : จะมีความกินดีอยู่ดีทางเนื้อทางหนัง อย่างนี้เหมือน ๆ กันไปหมด.

ฉะนั้นเมื่อกล่าว **โดยพถุติณฺย** จริง ๆ แล้ว มันก็หมายความว่า **พร้อมใจกันเดินไป** ตามทางของความก้าวหน้าทางวัตถุ ซึ่งควบคุมไว้ไม่ได้, เต็มไปด้วยการหลอกลวง ไม่รู้สึกตัว, ทำโลกให้เราร้อนระอุอยู่ เหมือนกับอยู่ในนรกอยู่ตลอดเวลา.

เดี๋ยวนี้โลกนี้ มันเหมือนกับอยู่ในนรก ร้อนระอุอยู่ตลอดเวลา; **ไม่รู้ว่าอะไรมันจะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้** ในทางที่จะทำให้ บั่นปวนระส่ำระสาย เราร้อนยิ่งขึ้นไปอีก **เมื่อก่อนนี้ก็จะพูดว่า บ้านเมืองไม่มีชื่อ ไม่มีแป** ก็ลำบากมากแล้ว; **เดี๋ยวนี้ทั้งโลกนั่นแหละ มันไม่มีชื่อไม่มีแป** มันจะลำบากมากขึ้นไปอีกเท่าไร; ลองคิดดูเอง.

แม้กระนั้นก็อยากจะชี้ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งว่า **ในทางนิตินฺย** นี้ เขาก็คิดกันเก่ง ๆ เหมือนกัน แต่ไม่ก็คน. **ผู้เชี่ยวชาญในทางศีลธรรม ในทางจริยธรรม** ที่เขาไม่เป็นทาสของวัตถุก็มี. **นี้เราพูดว่า โดยพถุติณฺย** ที่เป็นอยู่

จริง มันเป็นอย่างนี้ คือ เป็นทาสของวัตถุกันไปเสียทั้งหมด, หรือตัวผู้เขียนระบบศีลธรรมนั่นเองก็รู้ไม่ได้ บางทีจะเป็นทาสของวัตถุด้วยกันก็ได้ แต่ถ้าเราดูเรื่องที่เขาเขียนแล้ว นักจริยธรรมทั้งหลายนี้ก็ยังมีส่วนดี คือมีจิตใจอยู่กับเนื้อกับตัว บัญญัติว่าอะไรถูก อะไรผิด ซึ่งน่าฟังและมีเหตุผลที่สุด อยู่ในระบบของปรัชญาที่เกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งเรื่องนี้เราจะพูดกันวันหลังสักคราวหนึ่งโดยละเอียดจึงจะเข้าใจได้; นี้เวลามันไม่พอ.

แต่จะบอกให้ทราบไว้ ว่าพวกคิดค้นอย่างอิสระนั้นก็มิได้อยู่พวกหนึ่งไม่ว่าทางไหน : จะเป็นทางศีลธรรม หรือทางเศรษฐกิจ ทางกสิกรรม ก็มีพวกคิดค้นจะหาสันติภาพ อยู่พวกหนึ่ง. แล้วก็น่าชมความคิดของเขา; แต่พอ ถึงที่จะทำจริง ๆ มันทำไม่ได้, แล้วไม่มีใครทำ. ถ้าใครไปทำเข้ามันก็ถูกหาว่าบ้าบอไปเสียอีก; แล้วไม่มีใครกล้า.

อย่างว่า พุทธบริษัท เดียวนี้แหละ ก็ไม่กล้าที่จะประพฤตินิธรรม ให้ตรงตามหลักเกณฑ์ของพุทธบริษัทก็มี, แล้วไม่อยากจะประพฤติก็นี่. ทั้งที่รู้อยู่ว่ามันดี, หลักธรรมนี้ถูกต้องดี, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ดี; แต่แล้วก็ไม่อยากจะประพฤติ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; อย่างนี้ก็มิ. ที่นี้เรื่องของโลกทั้งโลกเกี่ยวกับศีลธรรม มันก็อย่างเดียวกันอีก.

นี่เรายกตัวอย่างมาพิจารณากันดู ก็จะเพียงพอแล้ว สำหรับสิ่งที่เรียกว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" ในระบบประชาธิปไตย. ศีลธรรมอันดี, แล้ว ของประชาชน, แล้วในโลกยุคประชาธิปไตย ซึ่งอาตมาขอสิ้นหัว.

ที่นี้ก็เหลือสิ่งที่ ๒ คือ **ศีลธรรมอันดีของพระอริยสาวก** ; ขอให้พิจารณากันอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ว่าศีลธรรมอันดีของพระอริยสาวก. **อย่า** เอาไปปนกับศีลธรรมอันดีของประชาชนแห่งยุคประชาธิปไตย.

....

**ศีลธรรมอันดีของพระอริยสาวก : มาตั้งต้นพิจารณาคำว่า
"อริยสาวก" กันก่อน**

สาวก ก็แปลว่า **ผู้เชื่อฟัง**; คำว่า **"เชื่อฟัง"** นั่นคือ **ทำตาม**. ถ้ายังไม่ทำตามไม่เรียกว่าเชื่อฟัง; ฟังแล้วเห็นด้วย พอใจ แต่ทำตามอย่างนี้ ไม่เรียกว่าผู้เชื่อฟัง. เพราะว่าคำแนะนำนั้นต้องการให้ปฏิบัติตาม ก็ต้องปฏิบัติตาม จึงจะเรียกว่าสาวก หรือผู้เชื่อฟัง; ไม่ใช่ว่าฟังด้วยหูแล้วจะเป็นสาวกขึ้นมา. มันต้องมีการทำตามปฏิบัติตาม; แม้โดยทางจิตใจก็ได้เหมือนกัน ไม่ต้องเคลื่อนไหวทางกาย ทางวาจาอะไร แต่ทางจิตใจมันทำตามแล้วก็ได้เหมือนกัน. **ไม่ใช่ว่าคิดจะทำตาม; ต้องได้ทำตามโดยการเปลี่ยนจิตใจไปจริง ๆ ตามนั้น** เรียกว่า ทำตาม; แล้วมันก็ออกมาทางกาย ทางวาจา แสดงการทำตามอย่างสมบูรณ์ขึ้นมา นี้เรียกว่าสาวก.

ที่นี้ **อริยสาวก** ก็คือ **สาวกที่เกี่ยวกับอริยะ**; จะเป็นสาวกที่เป็นพระอริยะเสียเองก็ได้, สาวกที่กำลังกระทำ เพื่อความเป็นอริยะ ก็เรียกว่าอริยสาวกด้วยเหมือนกัน. หรือจะเอาความหมายกลาง ๆ ว่า **สาวกที่ประเสริฐ** ;

เพราะว่าอริยะะ นี้แปลว่าประเสริฐ ประเสริฐตรงที่ออกไปจากความทุกข์ได้ ก็เรียกว่า อริยสาวก; อย่างน้อยก็ ๓ ความหมาย

ถ้าเป็นขั้นต่ำที่สุด เราก็เรียกว่า **พระอริยสาวกชั้น ตระเตรียม** พวกอริยสาวกชั้นเตรียมอย่างในโรงเรียนนั่นแหละ; จะไปเรียน หนังสือก็ต้องเรียนชั้นเตรียม ก่อนจะขึ้นชั้นประถมหนึ่งประถมสอง อย่างนั้น ก็ยังดี; ยังดีกว่าที่จะไม่เป็นอริยสาวกเสียเลย ขอให้เป็นอริยสาวกชั้นเตรียม กันให้พอเสียก่อน ให้มันถูกต้องเสียก่อน; แล้วบางทีจะได้คำที่มันพอจะทำความเข้าใจกันได้อีกคำหนึ่งเอามาเชื่อมกันว่าอารยชน.

คำว่า "**อารยชน**" ถ้าอย่าเล่นตลกกัน คือเล่นกันชื่อ ๆ แล้ว; คำว่าอารยชนนี้มันใช้ได้. แต่เดี๋ยวนี้มันเล่นตลก มันเป็นอารยชนชั้นที่มีอารยธรรม หลอกหลวงนั้นเสียอีก; ถ้าเป็นอารยชนกันจริง ๆ ก็อริยสาวก คืออริยชน นั้นแหละ อริยะะ กับ อารยะ นี้มัน เป็นคำเดียวกันโดยรากของศัพท์, เป็น ภาษาอินเดียที่มีรากเดียวกันโดยทางศัพท์.

ถ้าเป็นอารยชน ก็จึงเป็นคนที่เป็นอารยะ; ก็หมายความว่า **มันเลวไม่ได้, มันจะชั่วไม่ได้, มันจะพอดูได้เสมอไป.** เอานั่นเป็นพระอริยสาวก ชั้นตระเตรียมกันก็ได้ คือยังไม่บรรลุมรรคผล นิพพาน เลย, ยังไม่บรรลุแม้แต่มรรค ผล ในขั้นต้น ๆ ; ก็ต้องเรียกว่า **อริยสาวกชั้นเตรียม คือ เชื่อฟังที่สุด ยอมปฏิบัติตามอยู่อย่างเคร่งครัดที่สุด.**

ใครก็ตาม เป็นฆราวาสก็ได้, เป็นพระเป็นเณรก็ได้, ถ้ากำลัง **มอบกายถวายชีวิต จิตใจแก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** แล้วพยายาม

จะทำให้ดีที่สุด แม้จะยังไม่บรรลु มรรค ผล ในขั้นไหน ก็ควรจะเรียกว่าอริย-
สาวก คือสาวกผู้เชื่อฟัง กำลังปฏิบัติตามเพื่อความเป็นอริยะ นี้ทางพวกอื่น
เขาจะเรียกว่า อารยชน ก็ได้ แต่ขออย่าเล่นตลก คืออย่าหลอกกัน.

อยากจะทำให้นึกถึงคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งสมัยก่อนมันดีพอใช้ มีความ
หมายเพียงพอ คือคำว่า**สุภาพบุรุษ** เมื่ออาตมาเด็ก ๆ ก็สะดุ้งด้วยคำ ๆ นี้ที่เขาว่า
มหาวิทยาลัยสูงสุดในประเทศฝรั่งนั้นเขาต้องการผลเพียงว่า ให้คนเป็นเพียง
สุภาพบุรุษเท่านั้น; โดยมีหลักว่า คนธรรมดายังไม่เป็นสุภาพบุรุษ แล้วก็ไปอยู่
ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยชั้นสูงสุดนั้นแหละ อบรมกันไปหลาย ๆ ปีเข้าสำเร็จ
ผลที่มุ่งหมายอันแท้จริง คือ เป็นสุภาพบุรุษขึ้นมา เป็น *gentleman* ขึ้นมาอย่างนี้
เท่านั้นเอง. เขาต้องการเท่านั้นเอง.

เป็นสุภาพบุรุษ ก็หมายความว่า ปลอดภัย, เป็นมนุษย์
คนหนึ่ง ที่ปลอดภัยแก่ตัวเองแก่คนทั้งหลายทั้งปวง, ไม่มีภัยอันตรายใดๆ
จะเกิดขึ้นมาจากสุภาพบุรุษ ฉะนั้น เขาจึงให้เรียนอย่างนั้น อบรมอย่างนั้น
ประพุดกันอย่างนั้น มันก็พอแล้ว ก็นับว่า น่าเลื่อมใส

เดี๋ยวนี้มันเปลี่ยนหมด ไม่มีคำว่าสุภาพบุรุษชนิดนั้น เป็นที่
มุ่งหมายของการศึกษา; มหาวิทยาลัยทั้งหลายในปัจจุบันนี้ ของพวกเหล่านั้น
ไม่มุ่งหมายความเป็นสุภาพบุรุษ แต่เขามุ่งหมายในความเป็นคนเก่งในการประกอบ
อาชีพให้ร่ำรวย แล้วรวมกำลังกันเล่นงานผู้อื่น.

คนในประเทศหนึ่งก็รวมกำลังกันเล่นงานอีกประเทศหนึ่ง, มัน
จะเป็นความมุ่งหมายของการศึกษาเสียอย่างนี้ คือสร้างกำลังกาย กำลังใจ กำลัง

สติปัญญา อะไรต่าง ๆ ให้สามารถอยู่เหนือผู้อื่นไว้ได้; จนเรามีความผาสุกสบาย ในเมื่อพวกอื่นจะเดือดร้อนจะตายจะเป็นอะไรก็ตามใจจะนั้น เดียวนี้เราจึงเห็นว่า ประเทศบางประเทศเขาไม่เดือดร้อน เพราะเขามีกำลังอันนี้ไว้ ที่นี้ประเทศบาง ประเทศไม่มี มันก็ต้องเดือดร้อน แล้วเป็นประเทศเล็ก ๆ ด้วย.

นี่ก็คือว่า ไม่มีสุภาพบุรุษ เป็นจุดที่มุ่งหมายของการ ศึกษา ; ถ้าหากว่ามีสุภาพบุรุษตามความหมายนั้นจริง ก็มาใช้กับคำว่าอารยชน; แล้วคำว่าอารยชน นี้ก็ คล้ายกันกับคำว่า อริยสาวกในชั้นเตรียม เพราะ ฉะนั้นถึงอย่างไรก็ดี พุทธบริษัทเราเป็นอริยสาวกในชั้นเตรียม กันก็แล้วกัน มันก็ต้องได้ขึ้นชื่อ ป.๑ ป.๒ แน่ง อย่าเหลวไหลในการที่จะเป็นชั้นเตรียม ก็จะมีศีลธรรมอันดีของพระอริยสาวกในชั้นเตรียมกันก่อน.

ที่นี้เลื่อนขึ้นไป ก็เป็นอริยสาวกในชั้นเสขะ นี่คือการบรรลุมรรคผลในขั้นต้น ๆ มาถึงขนาดทำลายความเห็นแก่ตัวได้มากใน ระดับหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งหมด; ก็จะเรียกว่า พระอริยสาวกประเภท เสขะ คือชั้น ป.๓, ป.๔, ป.๕ หรือขึ้นชั้นมัธยม ๓-๔-๕ ไปแล้ว แต่ยังไม่ใช่ขั้นสุดท้าย เท่านั้น; แล้วพยายามต่อไปที่จะละความเห็นแก่ตัวให้หมดไปในที่สุด เดียวนี้ ก็ละความเห็นแก่ตัวในขั้นต้น ๆ ชั้นหยาบ ๆ เลว ๆ นี่คือที่มันจะออกมาเป็น โจรทะ โทสะ โมหะ อย่างเลว ๆ นี่ย่าให้มันมี; ให้เหลือแต่ขั้นละเอียดที่ละยาก จนกว่าจะละได้หมด เขาจึงจัดพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ไว้ว่าเป็นเสขะ.

เลื่อนขึ้นไปอีก ก็เป็นพระอริยสาวกชั้นอเสขะ ก็มีแต่ พระอรหันต์เท่านั้นเอง นี่เกือบจะไม่ต้องพูดถึงกันเสียแล้ว จะเลยชั้นของ

ศีลธรรม. แต่คำว่าศีลธรรมในความหมายสากลเขาไม่ได้จำกัดไว้; เพราะเขาวาดจุดหมายปลายทางไว้ว่าเป็นขั้นสูงสุดเสมอ เป็น perfect คือสมบูรณ์ ไม่มีอะไรเติมอีก คือเป็นจุดหมายของศีลธรรม. ฉะนั้นแม้จะเป็นพระอรหันต์ ก็ถูกรวบเข้ามาไว้ในชุดนี้ด้วย คือเป็นผู้มีศีลธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด เติมอีกไม่ได้แล้ว คือเป็นพระอรหันต์, ถ้ายังเติมได้อยู่ก็เป็นขั้นเสชะ, ถ้ายังไม่สู้เท่าไรก็เป็นขั้นเตรียม.

ถ้าดูกันในแง่นี้แล้ว แม้แต่ **นิพพาน** ก็อยู่ในขอบเขตของ **ศีลธรรม** ; นักศึกษาที่เป็นฝรั่งบางคนก็บัญญัติเอาอย่างนั้นเลย ว่านิพพานนี้เป็นจุดสูงสุดของศีลธรรมของพุทธบริษัท. ถ้าไปเรียกพระนิพพานว่าบรมธรรมก็เลยยิ่งเห็นง่าย อย่างพระบาลีว่า **นิพพานํ ปรมํ วนฺตุนฺติ พุทธา-พระพุทฺธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นบรมธรรม**. บรมธรรมก็คือธรรมะสุดยอด ก็เป็นศีลธรรมสุดยอด. เป็นศีลธรรมในความหมายกว้าง แล้วก็สุดยอด; ฉะนั้น **นิพพานในแง่ของศีลธรรมก็มีอยู่** ซึ่งจะต้องนึกดูให้ดีว่า คำว่า "นิพพาน" นี้ก็หลายระดับ หลายความหมาย แล้วขอให้**เย็น**ก็แล้วกัน ก็**เรียกว่านิพพานทั้งนั้น** จะเย็นโดยเด็ดขาด หรือไม่เด็ดขาด ก็ต้องเรียกว่านิพพานทั้งสิ้น.

เรื่องนี้อธิบายไว้ละเอียดที่สุดแล้ว ในการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับนิพพาน. ให้รู้ว่านิพพาน นี้แปลว่า เย็น; เมื่อไรไม่ร้อน เมื่อนั้นก็เป็นนิพพาน ที่ว่าร้อนคือร้อนด้วยกิเลส; ถ้าไม่ร้อนเด็ดขาดลงไป เพราะว่ามีหมดกิเลส ก็เป็นนิพพานจริง หรือสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่ร้อนชั่วคราว เพราะว่ามีกิเลสระงับไปชั่วคราว หรือไม่เกิดขึ้นชั่วคราว ก็ว่าเป็น นิพพาน

ชั่วคราว ฉะนั้นจะเป็นนิพพานชั่วคราว หรือนิพพานสมบุรณ์ ก็ต้องเรียกว่า เป็นยอดจุดหมายปลายทางของศีลธรรมอยู่นั่นเอง.

แต่ถ้ายิ่งมุ่งหมายเอาว่า นิพพานชั่วคราว, นิพพานชั่วคราว ก็ยังเป็นศีลธรรมมากขึ้น; เพราะว่าเดี๋ยวนี้ เราควรจะอยู่ในโลก ด้วยความ เย็น ในลักษณะอย่างนี้แหละ; เดี่ยวเรื่องนั้นมา เดี่ยวเรื่องนี้มา เดี่ยวเรื่อง โน้นมา เดี่ยวเรื่องนั้นมา. ทุก ๆ เรื่อง ทำให้เย็นอยู่ได้ ก็แล้วกัน; ก็จะ เรียกว่ามีศีลธรรมที่ดีที่สุดที่มนุษย์จะมีได้ คือมันไม่ร้อน. เมื่อโดยส่วน บุคคลมันไม่ร้อน, ทั้งบ้านทั้งเมืองก็ไม่ร้อน, แล้วจะเอาร้อนมาแต่ไหน ในเมื่อ ทุกคนมันไม่ร้อน; ฉะนั้นบ้านเมืองที่ประกอบไปด้วยบุคคลชนิดนี้ มันก็ไม่ร้อน ไปทั้งบ้านทั้งเมือง.

ฉะนั้นทุกคนควรบังคับความโลภ ความโกรธ ความ หลงให้ได้; อย่าให้มันปรากฏออกมา. ถ้ามันมีก็มีอยู่ในใจ มันก็ไม่ กระทบกระท้วงใคร ด้วยความโลภ ด้วยความโกรธด้วยความหลงความโง่; มันก็ เย็นเท่านั้นแหละ, เย็นได้โดยไม่ต้องหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง; หรือเย็นได้โดยที่ ทุกคนบังคับกิเลสไว้ได้ ซึ่งเรียกอย่างภาษาศีลธรรมสากลนี้ว่า บังคับตัวเองได้.

.... ..

ขอให้ถือเอาความหมายอันนี้ดีกว่า ว่า บังคับตัวเองได้ นั้นแหละคือศีลธรรม; เป็นประโยคสั้น ๆ ง่าย ๆ "บังคับตัวเองได้ นั้นแหละคือศีลธรรม" ตั้งแต่ต่ำที่สุดจนถึงสูงที่สุด คือนิพพาน. บังคับตัวเอง

นั่นก็คือ บังคับกาย วาจา ใจ อย่ำให้ผิดได้, แล้วก็บังคับที่จิตอย่างเดียวก็พอแล้ว ถ้าบังคับจิตได้ กาย วาจา ก็ไม่ผิดไปได้.

ที่นี้ก็ ต้องรู้ว่าอะไรผิด อะไรถูก กันตามสมควร; แต่เรื่องนี้ไม่ยาก. ตามพระบาลีที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ แล้ว เข้าใจได้ง่ายที่สุดคือว่า; ที่ผิด ที่เลว ที่ชั่วนั้น คือ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ท่านตรัสไว้อย่างนี้: ที่ถูกที่ดีนั้น ก็คือไม่เบียดเบียนตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีอยู่เท่านี้. นี่ย่ำไปแก้ตัวว่า "ฉันยังไม่ได้เรียน ฉันยังไม่ได้บวช ฉันยังไม่รู้ เพราะฉะนั้นฉันจะต้องได้รับความยกเว้นหรืออภัย"; อย่างนี้มันเป็นคนเล่นไม่ตรง, เป็นคนโกหกโดยไม่รู้ตัว.

ฉะนั้น อย่ำปฏิบัติ ว่า "ฉันไม่รู้จักดี 'ไม่รู้จักชั่ว'"; อย่ำพูดเลย ถ้าพูดกันโดยศีลธรรม แล้ว ไม่มีทางแก้ตัว; เพราะรู้อยู่ได้เองว่า ไม่เบียดเบียนตนเอง คือไม่ทำตนเองให้เดือดร้อน; แล้วก็ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ทำผู้อื่นให้ร้อน นี้เป็นความถูก นี้เป็นความดี นอกนั้นท่านขยายความออกไปว่า ถ้าผู้รู้สรรเสริญ, ผู้รู้ชักชวนกันให้ปฏิบัติตาม, พระอริยเจ้าสรรเสริญ ละก็ถูกแล้ว. คำนี้ไม่ต้องพูดก็ได้; เพราะว่า พอไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้ว ผู้รู้ก็สรรเสริญ พระอริยเจ้าสรรเสริญ, สัตบุรุษชักชวนให้ประพฤติให้กระทำ.

....

ที่นี้ เรามาสังเกตดูตรงที่ว่า เบียดเบียนตนเองคืออย่างไร, เบียดเบียนผู้อื่นคืออย่างไร.

เดี๋ยวนี้ เราเห็นแก่ตัว แล้วก็ไม่มีทางจะรู้สึก; เห็นแก่ตัว ทำเพื่อตัว แล้ว **ไม่รู้ว่าเป็นการเบียดเบียนตัว**. เช่น เราชัก, เราอยากจะได้, เราเอามาให้ได้; เราก็เรียกว่าเราได้ แล้วเราก็พอใจ; นี่เขาก็ **ไม่คิดว่านี่เป็นการเบียดเบียนตัว**. ฉะนั้นคนจึงไปขโมยบ้าง ไปแย่งชิงบ้าง หรือทุจริตคดโกง เอาเปรียบ ยกยอกอย่างใดอย่างหนึ่งบ้าง โดยไม่คิดว่า นี่เป็นการเบียดเบียนตัว. เพราะเขาคิดแต่ว่าเขาได้มา เช่น โกงเงินเขา ได้มานี้ ก็ไม่คิดว่าเบียดเบียนตัวนั้นคนโกงคิด. คนที่จริง ตรง หรือมีปัญญา เขาก็รู้ว่า นี่มันทำให้เราสูญเสียอะไรไปอย่างมากที่สุด สูญเสียความเป็นมนุษย์ไปแล้ว ในภายใน.

นี่ถ้าว่าไปถึงข้างนอก ก็หมายความว่า ทำให้เขาเกลียดเรา มากขึ้น, ทั้งบ้านทั้งเมืองรุมเกลียดเรา; อย่างนี้ จะเรียกว่า เราไม่เบียดเบียนตนเองอีกหรือ? คนโกงจะต้องคิดว่า เรายังไม่เบียดเบียนตนเอง ทั้งที่เราทำให้คนเกลียดเราทั้งเมืองนี้; หากคนเป็นมิตร, ศัตรู ให้พร อะไรไม่ได้ อย่างนี้

จงระวังให้มาก คำว่า "เบียดเบียนตนเอง" นี้เข้าใจยาก; แต่ก็ไม่ลึกจนถึงเข้าใจไม่ได้.

ถ้าการกระทำนั้น ทำให้เกิดความร้อนใจขึ้นมา ก็เรียกว่า เบียดเบียนตัวเอง, ถ้าทำให้เกิดความกลัว หวาดระแวงอะไรขึ้นมา ก็เรียกว่า เบียดเบียนตัวเอง, หรือทำให้ **นอนสะดุ้ง**, นี่มันเบียดเบียนตัวเอง ที่นี้ ที่ว่าดูยากอยู่หน่อย ก็คือมันทำให้เราโง่งขึ้นไปอีก; นี่คือนั่นมันไม่ ค่อยรู้ มันยากที่จะรู้ มันทำให้เราโง่งลงไปอีก; นั่นแหละคือเบียดเบียนตัวเอง อย่างลึกซึ้ง อย่าทำอย่างนั้น ก็เรียกว่าไม่เบียดเบียนตัวเอง.

ที่นี้ เมื่อความคิด ความรู้สึก สติปัญญา ไม่เบียดเบียนตัวเอง แล้ว ก็ไม่มีทางจะเบียดเบียนผู้อื่นไปได้. ที่จะไปเบียดเบียนผู้อื่นได้นี้ มันต้อง โลก ต้องโกรธ ต้องหลง ต้องโง่ อะไรมาก ๆ จึงจะไปเบียดเบียนผู้อื่นได้. **ถ้าใครดีจนไม่เบียดเบียนตัวเองแล้ว ไม่ต้องสงสัย; จะเบียดเบียนคนอื่นไม่ได้.**

แต่เดี๋ยวนี้ต้องพูดไว้ก่อน พูดดักคอไว้ก่อน เพื่อจะไม่รู้จักตัวเอง, ไม่รู้จักสภาวะที่ว่า "เบียดเบียนตัวเอง" ก็พูดเสียเลยว่า : *อย่าไปฆ่าเขา อย่าไปลักเขา อย่าไปประทุษร้ายของรักของเขา อย่าไปหลอกลวงเขา ;* นี้ต้องพูดไว้ก่อน สำหรับคนยังโง่เกินไป อย่าเบียดเบียนผู้อื่นนั้น คือทำอย่างนั้น แล้วก็จะเห็นได้ว่า ที่เราไปฆ่าเขา นั้น มันเบียดเบียนทั้งเขา และเบียดเบียนทั้งเรา เราไปลักเขา นั้น มันก็ เบียดเบียนทั้งเขา เบียดเบียนทั้งเรา, ไปประทุษร้ายของรักของชอบใจของเขา มันก็ เบียดเบียนทั้งเขา, เบียดเบียนทั้งเรา พอดคิดได้ เดียวก็ค่อย ๆ เห็นขึ้นมา มันก็สมควรเลิกทั้ง ๒ อย่าง : ไม่เบียดเบียนตนเอง, ไม่เบียดเบียนผู้อื่น. ที่นี้ก็อยู่ด้วยความเย็นเป็นพระนิพพานในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นแรกเริ่มเดิมที ตั้งแต่เรื่องชั้นศีลขึ้นไป นี้ก็จะสร้างพระนิพพานขึ้นมาแล้วในระดับหนึ่ง.

การที่เราได้เย็น *พระให้ศีล* แล้วก็จะกล่าวคำ *สรูปอาณิสงส์ว่า สีเลน นิพพุติ ยนฺติ -คนไปนิพพานได้เพราะศีล* หรือว่า *คนถึงนิพพานได้เพราะศีล* ก็ขยันสังเกตสักหน่อย. พอมีศีลมันก็เย็นระดับหนึ่งแล้ว เป็นนิพพานในระดับหนึ่งแล้ว จนกว่ามันจะเย็นไป ๆ จนถึงที่สุด แต่จะไปสนใจ

แต่ว่า ศิลปินจะให้ได้ซึ่งโภคะ, จะได้สวรรค์ สีเลน สุขติ ยนฺติ - ศิลปินจะให้ถึง
สุขติ. สีเลนโภคะสมุปทา - จะสมบุรณ์ด้วยโภคะเพราะศิลปะ ; ก็จะมีสนใจ
กันอยู่แต่เท่านั้น; ก็ยังดี ขอให้ศิลปะก็แล้วกัน ก็จะไปหานิพพานได้ เพราะศิลปะ
จะทำให้เย็น

อานิสงส์ของศิลปะ นั้นแหละจะชี้ให้เห็นว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า
นิพพาน ก็ต้องดึงมาอยู่ในขอบเขตของศีลธรรม เพื่อความหมายทั่ว ๆ ไป
ไม่ว่าจะเป็นพระอริยเจ้าชั้นเตรียม ก็อุทิศสำหรับหลงรักนิพพานไว้ดีกว่า คือชอบความ
เย็นไว้ก่อนดีกว่า. พระอริยสาวกชั้นเตรียมก็พอใจนิพพานไว้ก่อน; ส่วน
พระอริยสาวกชั้นพวกเสขะ ชั้นพระอเสขะนั้น ไม่ต้องพูดแล้ว คือท่านพอใจถึง
ขนาดแล้ว จึงจะเป็นชั้นเสขะ ชั้นอเสขะขึ้นมาได้ ฉะนั้น ให้ถือว่า นิพพาน
นี้ในทุกความหมาย ก็อยู่ในขอบเขตของศีลธรรม

.... ..

ทั้งหมดนี้เรียกว่า ศีลธรรมของพระอริยสาวก;
เอามาจับคู่ เพื่อเปรียบเทียบกันดูกับศีลธรรมอันดีของ
ประชาชน.

ศีลธรรมอันดีของประชาชนอยู่ที่ไหน, อยู่ที่ตรงไหน,
เอามาจับคู่กันดู กับศีลธรรมของพระอริยสาวก ว่าจะมีรูปร่างต่างกัน
อย่างไร สีสรรต่างกันอย่างไร ใครจะหลอกลวง, ใครจะไม่หลอกลวง.
ศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น อยู่ในอารยธรรมเปลือยก็มี, free sex ก็มี, กินดี
อยู่ดีแข่งกับเทวดาก็มี, เอาปืนใหญ่ เอาอาวุธมา อะไรมาข่มขู่กันก็มี, ประท้วง

อย่างประชาธิปไตยไร้สาระก็มี, นี่คือนิยามอันดีของประชาชน คือ เขายอม
รับกันอย่างนั้น ไม่อย่างนั้นเขาก็ไม่ทำ; เพราะชาติใหญ่ ๆ เขาก็ทำอย่างนี้
หรือว่าศีลธรรมชนิดที่เป็นทาสของวัตถุมากขึ้น จนฝ่ายตะวันออกก็ไปตามกันฝ่าย
ตะวันตก ศีลธรรมอันดีของประชาชน ในแง่ของศิลปะ ก็บ้าหลังจน
ไม่รู้ว่่าเพื่อประโยชน์อะไรกัน.

เดี๋ยวนีเราพูดกันถึงชื่อของศีลธรรม ชื่อที่เกี่ยวกับศีลธรรม;
ตั้งใจจะพูด ๒ หัวข้อว่าชื่อและความหมายที่เกี่ยวกับศีลธรรม ที่นี้เวลามันก็
หมดแล้ว พูดแต่เรื่องชื่อมันก็หมดแล้ว เรื่องความหมายก็เอาไว้พูดกัน
ในการบรรยายครั้งหลังดีกว่า.

แต่ถึงอย่างนั้นก็ขอให้สรุปใจความให้ได้, แล้วก็เข้าใจให้ได้,
กำหนดจดจำไปให้ได้ ว่าเราต้องระบุชื่อให้ชัดเจนไปเสียแล้วว่า **อริยศีลธรรม**
ศีลธรรมชนิดที่เป็นอริยะ; แล้ว**ศีลธรรมนี้** ก็จะนำมาซึ่ง**พระอริย-**
สาวกชั้นเตรียม พระอริยสาวกชั้นเสขะ พระอริยสาวกชั้นอเสขะ; เพราะว่า
เรามีอริยศีลธรรม ส่วนศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น ไม่อาจฟังได้ ไม่เห็น
ช่องทางอะไรที่จะฟังได้ เพื่อความเป็นอย่างนี้ ก็ปล่อยไปตามเรื่อง. ถ้ามีอริย-
ศีลธรรมแล้วมันแน่นอน ไม่คืนไม่หลอก ไม่เกิดเป็นพิษ เป็นอันตรายอะไรขึ้นมา
ได้; มันแน่นอนคืออย่างนี้. ขอให้รู้จักชื่อไว้ให้ชัดเจน โดยที่จะหลอกหลวงกัน
ไม่ได้อย่างนี้เสียก่อน.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้ ให้พระสงฆ์
ทั้งหลาย ท่านสวดสาธยายบทจรรโลงใจ คือให้กำลังแก่จิตใจต่อไป.

อริยศีลธรรม

-๒-

๑๓ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ความหมายของคำว่าศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า **อริยศีลธรรม**, เป็นการบรรยายครั้งที่ ๒ แห่งภาคอาสาฬหบูชานี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ความหมายของคำว่าศีลธรรม** ต่อจากเรื่องที่บรรยายในครั้งที่ ๑ ซึ่งไม่จบ. ในครั้งนั้นได้กล่าวถึงแต่ชื่อ ในวันนี้จึงได้กล่าวถึงความหมาย ให้ครบถ้วน ตามหัวข้อที่กำหนดไว้เดิม.

สิ่งที่เรียกว่า "**ชื่อ**" กับสิ่งที่เรียกว่า "**ความหมาย**" นี้ ต้องมาด้วยกันเสมอ ; ถ้าฟังชื่อมักจะกำกวม ไม่สำเร็จประโยชน์ ต้องมีความหมาย

ให้ชัดเจนไปสำหรับชื่อนั้น ๆ; แต่แล้วก็ยังต้องใช้ชื่ออยู่นั่นเอง เพื่อความสะดวกเรียกได้ง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่เหมือนกับความหมายที่มันยืดยาว; จึงขอให้ทำความเข้าใจไว้ในลักษณะที่มันจะต้องเกี่ยวข้อง กันอยู่อย่างนี้เสมอไป.

....

ในครั้งที่แล้วมาได้กล่าวถึง **ชื่อ** ก็เพื่อจะให้เห็นความจริงหรือข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่จริงอย่างหนึ่งว่า เราเรียกโดยชื่อ ว่าชื่อนั้น ๆ กันอยู่ตลอดมา; แต่ **ความหมายของศีลธรรมนั้นเปลี่ยนไปเป็นหลายระดับ** : จะเปลี่ยนลักษณะ หรือเปลี่ยนความหมายไป ตามยุคตามสมัย; โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ด้วยแล้ว มีการเปลี่ยนแปลง อย่างที่เรียกว่าเลวลง เพราะความไม่จริงจังของมนุษย์ต่อศีลธรรมนั่นเอง. คนก็ชอบพูดมากกว่าชอบปฏิบัติ, แล้วก็ขยายการพูดไปในทางที่มันเพ้อ หรือมันเกิน จึงเกิดมีชื่อใหม่ ๆ ขึ้นมาเป็นอันมากเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม :-

เช่น คำว่า **จริยธรรม** ก็มีเกิดขึ้นมา แล้วในที่สุดก็เป็นเพียง **ปรัชญาของศีลธรรม** ไม่แสดงถึงตัวการปฏิบัติอะไรลงไปโดยตรง; และตั้งปัญหาว่าจะต้องทำอย่างไรเพื่อประโยชน์อะไร อย่างกว้างขวางไม่มีจบ แล้วเป็นเรื่องปรัชญาหรือเป็นเรื่องศาสตร์ ที่เพ้อเจ้อ อย่างหนึ่ง.

การเกิดแตกแขนงเป็น **อารยธรรม** เป็น **วัฒนธรรม** เป็นต้น ขึ้นมานี้ ตามกิเลสตัณหา ของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ เรียกว่า **อารยธรรม** นี้ชื่อดีมากสูงมาก แต่การประพฤติจริง ๆ นั้นไม่ดีเลย ไม่สมชื่อ; เพราะ

คนที่มีกิเลสเชื่อว่าเอา ตามความประสงค์ของเขา เช่นยกตัวอย่างมาให้เห็น
แล้วว่า :

อารยธรรมเปลือย นี้ก็เปลือย หรือแก้งเปลือย ถ้าเป็น
คนป่าเขาก็ไม่ได้แก้งเปลือย เพราะเขายังไม่รู้จักนุ่งผ้า; นี้คนที่เคยนุ่งผ้า
แล้วนุ่งห่มอย่างมาก ปกปิดมิดชิดเสียด้วย, เดียวนี้เขาก็แก้งเปิดหรือแก้งเปลือย
นี้ก็เรียกว่าอารยธรรมใหม่ เกิดมาจากความเสื่อมทรามทางจิตใจ ฟ่ายแพ้แกกิเลส.

ยังมี **อารยธรรมที่จะกิน หรือที่จะอยู่แข่งกันกับเทวดา** ;
เขาเรียกว่าอารยธรรมด้วยเหมือนกัน. เขาถือว่าไม่ผิดศีลธรรม แต่มันก็ทำให้
เพิ่มความวุ่นวายความระส่ำระสาย ในเมื่อศีลธรรมนั้นต้องการความสงบหรือปกติ,
ส่วนอารยธรรมกลับเพิ่มความวุ่นวายระส่ำระสาย แต่เขาก็ยอมรับ คือเขาถือ
เสียว่า ไม่ผิดศีลธรรม; แล้วคนทั่ว ๆ ไปก็ยอมรับ เพราะเขาเป็นทาสทาง
อารยธรรม หรือเป็นทาสทางขาดศีลธรรมนั่นเอง.

เดี๋ยวนี้ก็มี **อารยธรรมประชาธิปไตย** ซึ่งกำลังทำโลกให้วุ่น
วายมากที่สุด; อย่างในประเทศไทยเราเวลานี้ ก็เรียกว่ามี **อารยธรรมประท้วง**
เป็นการเห่อการประท้วง; เหมือนอย่างการกระทำของคนที่ไม่เคยพบ ไม่เคยเห็น
ไม่เคยกิน อะไรนั้น ย่อมจะเห่อ เขาก็เห่อประชาธิปไตยประท้วง ซึ่งเรียกว่า
อารยธรรมใหม่ แล้วก็ว่าไม่ผิดศีลธรรม. แต่ถ้าเอาตามความหมายที่แท้จริงแล้ว
มันก็ขัดกันโดยตรง ถ้าว่ามันไม่นำมาซึ่งความสงบ ซึ่งเป็นความมุ่งหมาย
ของศีลธรรม.

มีชื่ออีกแขนงหนึ่ง ที่เรียกกันว่า **วัฒนธรรม** นี้ก็เคยพูดกันมาแล้วมาก ; **กำลังเปลี่ยนไป** ตามความต้องการของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่ ที่ไม่รู้จักพระเจ้า ไม่รู้จักพระธรรม **ไม่รู้จักความดับทุกข์มากยิ่งขึ้นทุกที**. ฉะนั้น ความเจริญก็เป็นไปในทางวัตถุ ที่จะสนองความต้องการของกิเลส ; แต่เขาก็ยังไม่ถือกันว่าเป็นของผิด.

นี่มาถึงคำที่ประหลาด ที่ว่า **ศีลธรรมอันดีของประชาชน**. นี่เป็นสิ่งที่น่าหัวทิ่มที่ต้องมีคำว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" หรือว่าจะเป็นตัวเหตุให้เกิดศีลธรรมอันดีของประชาชน; **คล้ายกับมีศีลธรรมที่ไม่ดี ต้องแยกไว้เป็นศีลธรรมของประชาชนอีกพวกหนึ่ง**.

อาตมาก็เลยอยากจะเสนออีกพวกหนึ่งว่า เป็นศีลธรรมที่ไม่ต้องใช้คำว่า "อันดี" เป็น**ศีลธรรมของพระอริยสาวก**; ไม่ต้องใช้คำว่าอันดีอันอะไรเพิ่มเติมเข้ามาให้มันยุ่ง. เทียบกันดูแล้ว จะเห็นได้ว่าศีลธรรมอันดีของประชาชน คืออย่างไร ๆ มันก็ยังเป็นทาสของเนื้อหนังอยู่ ไปพิจารณาดูด้วยจิตใจที่เที่ยงธรรมเถอะว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น ดีไปถึงไหน ถึงที่สุดแล้ว มันก็ยังเป็นทาสของเนื้อหนัง คือเป็นทาสของกิเลสตัณหาอยู่ ถ้าเป็นศีลธรรมของพระอริยเจ้า นี่ก็ไม่มีทาสของกิเลส หรือไม่มีทาสของเนื้อหนัง, ไม่มีทาสของความรู้สึกทางเนื้อหนัง; หรืออย่างน้อย มันก็ควบคุมความรู้สึกนั้นได้. นี้เรียกว่า ศีลธรรมของพระอริยสาวก.

เพียงเท่านี้ก็นับว่ามันสับสนพอใช้อยู่แล้ว ที่มีมากชื่อ แล้วแต่ละชื่อก็เปลี่ยนความหมายกันตามยุคตามสมัย ตามความต้องการ. ความหมาย

อย่างที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย หรือทางทิศตะวันออกนี้ก็เหมือนอย่างที่เขาเคยใช้ออยู่ทางทิศตะวันตก, หรือว่าจะเอาความหมายทางทิศตะวันตกมาใช้อย่างทางทิศตะวันออกนี้ ก็เคยเห็นกันว่า ใช้กันไม่ได้แล้ว ; น่าขยะแขยงด้วยซ้ำไป. เดี่ยวนี้ก็กลับปกลับมา เพราะว่า **ทางตะวันออกนี้เป็นฝ่ายพ่ายแพ้** พ่ายแพ้ทางวัตถุ คือ **พ่ายแพ้ทางอำนาจของกิเลสตัณหา** ก็เลยไปตามหลังวัฒนธรรมหรือหลังศีลธรรมตะวันตก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจนไม่มีอะไรเหลืออย่างนี้

สรุปความ แล้วก็ให้เห็นลงไปเสียที่หนึ่งก่อนว่า **เรื่องชื่อนี้ก็ทำยุ่ง** จนเอาอะไรแน่มันไม่ได้; ดังนั้นจึงต้องมาดูกันถึงความหมาย เอาความหมายที่ถูกต้องที่ดี. ถ้าจะตั้งชื่อกันใหม่ก็ได้หรือจะใช้ชื่อเดิมที่ใช้อยู่แล้ว; แต่ให้มันมีความหมายถูกต้อง นี้ก็ยิ่งดี. ฉะนั้นต่อไปนี้ก็จะได้พูดกันถึง**ความหมาย** ของคำว่า **ศีลธรรม** โดยเฉพาะ.

.....

ได้กล่าวมาแล้วว่า **ความหมายนั้น เป็นสิ่งที่กว้างขวางอยู่โดยธรรมชาติ**. คำพูดคำหนึ่งมีความหมาย ชนิดที่ถอดออกมาตรงตัว จากตัวหนังสือ หรือภาษานั้นก็มี. แล้วความหมายที่มันซ่อนอยู่อย่างเร้นลับ มองเห็นยากก็มี; ยังมีความหมายชั้นที่ ๑ ชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๓ รวมความแล้วก็ต้องถือว่า สิ่งที่เรียกว่า **"ความหมาย"** นั้นมัน **กว้างขวาง** เหลือประมาณ.

ที่นี้เราจะเอามาพิจารณากันสัก ๓ อย่างหรือ ๓ ประการ ลองดู
ได้แก่ **ความหมายทางภาษา, ความหมายทางพฤติกรรมตามธรรมชาติ,**
ความหมายทางบทบัญญัติในทางศาสนาเป็นต้น.

ความหมายทางภาษา หรือ **ทางตัวหนังสือ** นี้ ก็เป็น
ความหมายของคำว่า **"ศีลธรรม"** ซึ่งเป็นภาษาบาลีมาก่อน มาใช้เป็นภาษาไทย
เราดูให้ดีว่า คำนี้มีความหมายตามตัวหนังสือแห่งภาษานั้น ๆ ว่าอย่างไร; นี้ก็
ความหมายหนึ่งแล้ว.

ที่นี้ ก็ดูคำว่า **"ศีลธรรม"** นั้น **ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ตาม**
ธรรมชาติ โดยพฤติกรรม อยู่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคนบางพวกจะไม่ยอมรับวิธี
พิจารณากันอย่างนี้ได้. แต่ขอรับรองให้พิจารณาดูว่า มันมีอยู่ลักษณะหนึ่ง คือ
ตามที่มีมันเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นความหมายลึกไปกว่าตัวหนังสือ;
แม้ความหมายทางตัวหนังสือ มันก็ถอดออกมาจากความหมายตามธรรมชาตินั้นเอง.

ความหมายทางบทบัญญัติ ทางศาสนา หรือทาง
ระเบียบประเพณี อะไรก็ตาม ซึ่งเรียกว่ามนุษยบัญญัติขึ้นมา นั้น มีเป็นระเบียบๆ
ไปตามความจำเป็นของมนุษย์ โดยรู้สึกตัวก็ได้ไม่รู้สึกตัวก็ได้; แต่ถึงอย่างไร
ก็ตามมันก็ไม่หนีไปจากหลักเกณฑ์ของธรรมชาติ; นี้ก็ความหมายหนึ่ง.

นี่สรุปดูแล้ว ก็จะได้พบความหมายรวมกันได้ เป็นความหมาย
เดี่ยวว่า **ความหมายคือความไม่กระทบกระทั่งต่อภาวะปกติ ทั้ง**
ของตนเองและของกันและกัน ทั้งโดยทางรูปธรรมและโดยทางนามธรรม

ทั้งโดยเจตนาและโดยพลั้งเผลอ นี่เห็นว่าเป็นความหมายที่ดีที่สุดของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ในทุกแขนงซึ่งจะได้ดูกันให้ละเอียดต่อไปทีละอย่าง :-

อย่างที่ ๑. ที่เรียกว่า **ความหมายทางภาษาหรือตามตัวหนังสือ** นั้น ก็เอาตัวหนังสือเป็นหลักก็แล้วกัน : สี - ละ คำหนึ่ง ธรรม คำหนึ่ง รวมกันเป็น ศีลธรรม. สี - ละนี้ บางคนยังไม่ทราบว่าจะแปลว่าอะไร; คงจะเข้าใจว่า แปลว่า ศิล อย่างที่เราถือ ๆ กันอยู่แต่ถ้าถามว่า คำว่า "ศีล" แปลว่าอะไร; จึงจะไปถึงความหมายเดิมของคำนี้.

คำว่า สี - ละ หรือศีลนี้ ตัวหนังสือแท้ ๆ ก็แปลว่า *ปรกติ*, *อะไรที่คงอยู่ตามปรกติ* ก็เรียกว่า สี - ละ หรือ *ทำอยู่เป็นปรกติ* ไม่ผิดแปลกออกไป; นี้ก็เรียกว่า สี-ละ. ถ้าผิดปรกติก็เรียกว่าไม่ใช่ สี-ละ. ที่เอามาใช้เป็น ชื่อของการปฏิบัติที่เรียกว่า "ศีล" นี้ก็คือการทำให้ปรกติ นั่นเอง. การฆ่ากันไม่ใช่ปรกติ; ต่อเมื่อไม่ฆ่ากัน จึงจะเรียกว่าปรกติ.

นี่สรุปความง่าย ๆ ว่า : ศีลที่หนึ่ง *การประทุษร้ายชีวิตร่างกาย อวัยวะของผู้อื่นนี้* นี้ไม่ใช่ปรกติ; ต้องเลิกเสีย จึงจะมีความปรกติ.

ศีลที่สอง *การลักการขโมย ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของเขา* ก็ไม่ใช่ภาวะปรกติ เป็นภาวะยุ่งยาก ภาวะกระทบกระทั่ง ก็เลิกเสียจึงจะปรกติ.

ศีลที่สาม ที่ว่า *ไม่ประทุษร้ายของรักของผู้อื่น* คือไม่ *ประพฤติก่อวุ่นวาย* มิฉฉาจาร ก็เพราะว่านั่นมันไม่ปรกติ ลองไปทำเข้าเถอะ

มันวุ่นวายทั้งภายนอกภายใน : มันเกิดเรื่องภายนอกจะฆ่าฟังก์ันเพราะเหตุนี้, หรือภายในก็ร้อนไปด้วยกิเลส ไม่ปรกติได้; มันต้องหยุดเสียเลิกเสีย จึงจะปรกติ.

ศีลที่สี่ การพูดเท็จ ก็ไม่ใช่เรื่องปรกติ ต้องละเลิกเสีย จึงจะมีความปรกติ.

ศีลที่ห้า การเสพของเมาทุกชนิด ก็ไม่ใช่เรื่องปรกติ : ทำให้เกิดความยุ่งยากพันเพื่อนลำบาก ผิดปรกติไปหมดทั้งจิตใจและการกระทำ ทางกาย วาจา เป็นต้น.

ถ้าเลิกการกระทำทุกประการดังกล่าวมาอย่างนั้นเสีย ก็เรียกว่า ปรกติ จึงเรียกว่า มีศีล.

ถ้าใคร รู้ความหมายของคำว่า "ศีล" จะถือศีลได้ง่าย สะดวกกว่า คือมุ่งหมายแต่จะทำให้มันปรกติก็แล้วกัน ก็มีศีล; ไม่ต้องระบุงศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอะไรก็ได้ พยายามอย่าให้เสียสภาพปรกติเดิมแท้ของธรรมชาติของมนุษย์ ก็จะเรียกว่ามีศีลขึ้นมาทันที; จนบัญญัติก็ข้ออย่างไรก็ได้. นี่ความหมายทางภาษา คำว่า "ศีล" แปลว่า ปรกติ.

ที่นี้ ก็มาถึงความหมายของคำว่า "ธรรม" คำว่า ธรรม นี้ มีความหมายหลายอย่าง: ความหมายทั่วไป ก็หมายความว่ามัน ทรงตัวอยู่ คำว่า "ธรรม" นี้แปลว่า ทรงตัวอยู่; ฉะนั้น "ศีลธรรม" ก็แปลว่า การทรงตัวอยู่อย่างปรกติ มันก็เท่านั้นเอง ทางภาษาจึงได้เห็นเป็นภาพพจน์ขึ้นมา

ว่ามีความปรกติในทางปรากฏการณ์ ที่แสดงให้เห็นทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ของทุก ๆ สิ่ง.

เราจะมองให้ละเอียดออกไปอีกก็ได้ว่า ความปรกติเป็นเองของ มันเองก็ได้, หรือว่าเจตนาของใครให้ทำให้เป็นขึ้นก็ได้, หรือบังเอิญมันเป็น เองก็ยิ่งได้. นี่ก็เอาประโยชน์อย่างเดียวกันนั้น คือความปรกติ ไม่กระทบกระทั่ง ไม่ระส่ำระสาย โกลาหล วุ่นวาย. ฉะนั้น ทางภาษาหรือทางตัวหนังสือมันมีอยู่ อย่างนี้ ก็ทำให้มองเห็นหลักที่จะต้องปฏิบัติตามความหมายนี้ ชัดขึ้นมาก็ดีียวว่า **อย่าทำลายสภาพปรกติ ทั้งฝ่ายรูปธรรม และนามธรรม.**

ฝ่ายรูปธรรม นี้ก็คือฝ่ายร่างกายหรือฝ่ายวัตถุนี้ ให้มันอยู่ใน **สภาพปรกติ** ก็พอจะเข้าใจกันได้; และแม้สิ่งของในบ้านเรือน ถ้ามันไม่ เรียบร้อย คือไม่ปรกติแล้ว มันก็เหลือทน. วัตถุสิ่งของทั่วไปตามธรรมชาติอย่างที่เราเห็น ๆ อยู่อย่างนี้ ถ้าปรกติอยู่ ก็น่าดู; นี้เรียกว่าทางรูปธรรมข้างนอก. รูปธรรมข้างใน เช่นร่างกายนี้มันต้องอยู่ในสภาพปรกติ, รวมทั้งไม่เจ็บไม่ไข้ ไม่อะไรต่าง ๆ แล้วก็ไม่มีอะไรมารบกวนให้มันสูญเสียความเป็นปรกติ.

ทาง **ฝายนามธรรม** นี้ ถ้าตามธรรมชาติแต่่มันก็ไม่ได้เกิด กิเลส; ถ้าเป็นเรื่องเกิดกิเลสแล้วจะต้องถือว่าเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ. การที่ ตาเห็นรูป หูฟังเสียงอะไรก็ตาม; แล้วเกิดความรู้สึกคิดนึกไปตามธรรมดาสามัญ ไม่ปรุงเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง นี้จะต้องเรียกว่าเป็นปรกติ. แม้ว่า จะต้องไปหาอาหารกิน, หรือจะต้องกินอาหาร หรือจะต้องทำอะไรทุกอย่างที่

ต้องทำ, ถ้า อย่าเกิดกิเลส คือ โลกะ โทสะ โมหะ ที่เรียกว่า "ความเห็น
แก่ตัว" แล้วก็เป็น ปรกติทั้งนั้น.

นี่คือความปรกติ ที่เป็นความหมายทางตัวหนังสือ หรือทางภาษา.

....

อย่างที่ ๒. ความหมายทางอาการตามธรรมชาติ ก็
เอาปรากฏการณ์ของธรรมชาติแท้เป็นหลัก.

เมื่อพูดถึงธรรมชาติ ในที่นี้ก็ถึงถึงธรรมชาติตามธรรมดา ที่
แวดล้อมอยู่ทั่ว ๆ ไปนี้ของสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย, และของสิ่งที่มีชีวิตด้วย. ถ้า
เป็นไปตามธรรมชาติแล้วจะปรกติ; เพราะมันมีกฎของธรรมชาติ อยู่
อย่างหนึ่ง คือ **ถ้าไม่ถึงสภาพที่ปรกติ หรือที่ควรจะอยู่ตามปรกติแล้ว มันจะ
ไม่หยุด มันจะต้องถูกผลักไสไปกลิ้งไป จนกว่าจะไปอยู่ในสภาพที่เรียกว่า
ปรกติที่สุด** ที่มันจะอยู่ได้ แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต.

ขอให้พิจารณาดูเถอะว่า จะเป็นก้อนหิน ก้อนดิน ดินทราย
อะไรต่าง ๆ ในพื้นแผ่นดินนี้; ทุกอย่างมันจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า **ได้สภาพ
ที่แน่นแฟ้นมันคงปรกติดแล้ว จึงจะหยุดอยู่**; ไม่อย่างนั้นมันก็จะไหลไป
เปลี่ยนไป. เช่นน้ำ ถ้ามันไม่มีสภาพที่ทำให้มันปรกติได้ มันก็จะไหลไปกว่าจะ
ไปหยุดไปรวมกัน อยู่ที่ทะเลที่มหาสมุทร อย่างนี้

ที่นี้ สิ่งที่มีมันยิ่งกว่านั้น เช่น **ต้นไม้** หรือ **สัตว์**นี้ มันก็จะปรับปรุงตัวมันเองให้ไปอยู่ในสภาพที่เรียกว่ามันคงหรือปรกติ; ไม้ อย่างนั้นมันจะคืนรรเร็วเลย จนกว่าจะเกิดระเบียบหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าปรกติ. **คน** ก็เหมือนกัน; เพราะว่าคนก็เลื่อนมาจากสัตว์ สัตว์เลื่อนมาจากต้นไม้ ซึ่งเป็นชีวิตที่ต่ำที่สุด, ต้นไม้ก็เลื่อนมาจากวัตถุธาตุ ที่ไร้ชีวิตจิตใจ; มันถ้าย ๆ กันมาตามธรรมชาติ; ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. **นี่ ทั้งสิ่งที่มีชีวิต และ สิ่งที่ไม่มีชีวิต ต้องการจะอยู่ในสภาพที่ปรกติ หรือที่จะอยู่ได้** อย่างที่ เรียกว่าเรียบร้อย.

ความปรกติอย่างนี้ เรียกว่าปรกติตามธรรมชาติ, ตามความหมาย ของธรรมชาติ ที่มันต้องการให้ปรกติและเรียบร้อย เราดูให้ดีจะพบว่า **ตัว ธรรมชาติแท้ ๆ มันก็ถึงถึงความ เป็นปรกติ**; พอผิดปรกติ ก็คือผิดธรรม- ชาติก็มีเรื่องที่ต้องทำ ต้องยุ่ง ต้องลำบาก.

ที่นี้คน, เราทำผิดปรกติ เช่นกินอาหารผิดปรกติ นุ่งห่มผิด ปรกติ มีบ้านเรือนอยู่ผิดปรกติ; แล้วมันก็ต้องยุ่งกันไปหมด. ถ้าไม่ยุ่ง ก็ให้ถือว่าเป็นปรกติ.

ศีล ธรรม คือ สิ่ง ที่ ทรง ตัว อยู่ โดย ปร ก ติ ที่ เป็น ตาม ธรรมชาติ มีความหมายแสดงให้เห็นอย่างนี้ ถ้ามองเห็นก็จะเกิดความพอใจ เกิดเป็นหลักปฏิบัติ ที่จะรักษาสภาพตามธรรมชาติ จะพอใจสภาพตามธรรมชาติ. คำว่า "รัก" ในที่นี้ มิได้หมายความว่า "ยึดมั่นถือมั่น" อย่างด้วยกิเลสตัณหา เราไม่อาจจะรักธรรมชาติด้วยกิเลสตัณหา หรือด้วยความยึดมั่นถือมั่น; **รัก**

ธรรมชาตินั้น รักเพราะว่ามันมีความสงบ ความหมายของความสงบตาม ธรรมชาติ ทำให้เกิดความพอใจ; **คนที่รักธรรมชาติโดยถูกต้อง** ก็คือ **รักความเป็นปรกติตามธรรมชาติ** : จะรักสภาพเช่นนั้นด้วย, แล้วก็จะระวัง รักษาสนับสนุน สภาพเช่นนั้นด้วย.

อย่างว่าที่นี้ ตรงนี้ ที่ตรงนี้ เราพอใจธรรมชาติ **เราพยายามสนับสนุนธรรมชาติ** ปรับปรุงธรรมชาติ ให้เป็นประโยชน์แก่เราให้มากที่สุด ; ก็ไม่มี ความหมายอื่น นอกไปจากว่า ให้มันมีความสงบ ความเย็น ความเยียบ ความปรกติ นั่นแหละ ส่วนนี้เป็นความหมายส่วนของธรรมชาติขอให้ถือเอา ความหมายของคำว่า ปรกติอยู่ตามธรรมชาติ นี้ให้ได้อีกความหมายหนึ่ง เป็น ความหมายที่ ๒; แล้วก็ได้ทั้งทางวัตถุทางร่างกายและทางจิตใจ ให้จิตใจ มันอยู่ตามธรรมชาติฉลาดพอที่จะไม่ให้เกิดกิเลสที่ผิดธรรมชาติ แปลกปลอม เข้ามา แทรกแซงเข้ามา; นี้ก็ได้ความหมายของศีลธรรมที่ดีกว่าตามตัวหนังสือ หรือชัดเจนกว่าตามตัวหนังสือยิ่งขึ้นไปอีก.

อย่างที่ ๓ **ความหมายตามบทบัญญัติทางศาสนา.** เกี่ยวกับข้อนี้ต้องพิจารณากันที่ตัวการบัญญัตินั้นก่อน ว่าการบัญญัตินั้นทำ อย่างไร? อะไรเป็นเหตุให้ต้องบัญญัติ? แล้วก็บัญญัติเพื่อความมุ่งหมาย อย่างไรในที่สุด?

ดูให้ดีจะพบว่า ตัวการบัญญัตินั้นจะบัญญัติกันในรูปวัฒนธรรม ศีลธรรม ระเบียบประเพณี อะไรก็ตาม, มันเป็นเรื่องของการบัญญัติ; ซึ่งมีหลายระดับ หลายยุคหลายสมัย ศีลธรรมจึงเปลี่ยนรูป เปลี่ยนแบบ หรือ

เปลี่ยนระดับ แต่อย่าลืมว่า **ศีลธรรมมุ่งหมายความสงบ ; เหตุที่ทำให้ต้องบัญญัติก็เพราะว่ามันไม่สงบ** เกิดการกระทบกระทั่งวุ่นวายกันขึ้นมา นี่ทำให้ต้องบัญญัติ, การบัญญัติก็เพื่อให้เกิดความสงบ.

ถ้าจะนึกถึง **ศีลธรรม ที่บัญญัติกันในยุคแรกที่สุดของมนุษย์** ซึ่งเราก็ไม่บอกกันได้ว่า ก็พันปีหรือก็หมื่นปีมาแล้ว ; ยิ่งถอยหลังไปหาสมัยที่คนยังเป็นคนป่ามากอยู่ ก็ยิ่งจะบรรยายละเอียดให้ชัดเจนได้ยาก แต่โดยใจความแล้วไม่ยาก; เห็นได้เลยว่ามันทนอยู่ไม่ได้ เพราะมันเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความไม่สงบขึ้น ในหมู่คนๆนั้นเอง หรืออย่างน้อยที่สุดก็มองเห็นขึ้นว่า จะเกิดความปรกติสุขได้ มากกว่าที่จะปล่อยไว้เช่นนั้น; เพราะฉะนั้นจึงมีการบัญญัติ.

คนป่ายุคแรกที่สุด ที่เขาจะบัญญัติศีลธรรมว่าอะไรบ้างก็ตามใจ เรารู้ได้ยาก; แต่ที่จะพอรู้ได้บ้าง ก็พบว่า **เขาต้องการความสงบ, หรือต้องการภาวะที่สงบ** ยิ่งขึ้นไป **จึงเกิดการบัญญัติเรื่องศีลพื้นฐาน** เช่นศีล ๕ ขึ้น : ไม่ให้เบียดเบียน ไม่ให้ขโมย ไม่ให้อะไรต่าง ๆ กระทั่งธรรมะที่ดีกว่าเดิม. ที่พวกนักศึกษาทางนี้เขาค้นคว้าไว้ได้มาก เขายังยืนยันว่า คนป่าระบบดึกดำบรรพ์นั้น เขารู้จักบัญญัติสิ่งต่าง ๆ ที่เหมือนกันกับที่เดี๋ยวนี้เขานิยมหรือยอมรับ.

ข้อที่น่าสนใจ ก็มีอยู่หลายข้อ : เช่นข้อที่ว่า **กามารมณ** ที่เกินจำเป็นนั้นเป็นบาป คือเป็น **ตามู** ซึ่งสมัยนั้นใช้คำว่า **"ตามู" คือบาปหรือเลว หรือเสียดจัญไร**; ใช้ไม่ได้ทุกอย่าง นี้ดูซิเป็นเรื่องของคนป่าสมัยที่แทบจะยังไม่รู้จักนุ่งผ้า นี้พวกนักศึกษาพวกนี้เขาค้นมาได้ จากหลักฐาน

ทางโบราณคดีอะไรก็ตามใจ; เขายอมเชื่อว่า ระบบนี้เคยถือกันมาแล้วตั้งแต่สมัยคนป่า ที่ใช้ระบบตาบู่

นี่เป็นอันว่า **จะบัญญัติศีลธรรมอะไรขึ้นมา ก็เพราะว่าทนอยู่ไม่ได้** คือเกิดมีการทำลายความสงบขึ้นมา หรือเห็นว่า จะได้รับความสงบที่ยิ่งขึ้นไปกว่าก็บัญญัติ ที่นี้ **ศีลธรรมตามความหมายของการบัญญัติทางศาสนา** มันอยู่ที่ความสงบอีก ไม่หายไปไหน ไม่วิ่งไปไหน; **ล้วนแต่มุ่งหมายความสงบทุกระดับของความหมาย.**

ศีลธรรมจะระดับโลกียะ อยู่กันอย่างโลก ๆ, หรือระดับโลกุตตระจะให้พ้นโลกไปเสียที, ความหมายก็คือความสงบ. ความสงบสูงสุดก็คือพระนิพพาน. สงบอย่างชาวบ้านนี้ก็ไม่ต้องเบียดเบียนกัน ไม่อะไรกัน ไม่ว่าระดับไหนมีความ **สำคัญอยู่นิดเดียว** จุดเดียวเท่านั้น **คือความสงบ** : จะเป็นเรื่องรูปธรรมก็ได้ เรื่องนามธรรมก็ได้ แต่ที่จริงสองเรื่องนี้มันแยกกันไม่ได้ เรื่องร่างกายกับจิตใจนี้ มันแยกกันไม่ได้.

ถ้าแยกออกไปเป็นรูปธรรมล้วน ๆ ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต นี่มันไม่เกี่ยวกับบัญญัติ; **แต่ถ้าบัญญัติก็เป็นเรื่องความสงบอีกนั่นเอง** หรือว่าธรรมชาติบัญญัติก็ได้ ธรรมชาติบังคับก็ได้ มันก็เป็นไปเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือความสงบสงัด ไปดูก้อนหินในลำธาร ในแม่น้ำ หรือริมทะเล; จะมองเห็นความปรกติ หรือความสงบปรกติ ที่ทะเลมันจัด หรือแม่น้ำจัด. ถ้าไม่อยู่ในสภาพอย่างนั้นมันไม่หยุด; มันต้องเปลี่ยนไปจนอยู่ในสภาพที่

พอดูได้ ว่ามันสงบหรือมันเป็นระเบียบ. นี้เรียกว่ารูปธรรมล้วน ๆ มันก็ยังเป็น
อย่างนี้.

.....

ที่นี้ยังมีที่จะต้องแยกออกไป **เป็นปัจเจกชนหรือ
ว่าเป็นสังคม.**

เมื่อเราไม่พูดถึงผู้อื่น พูดถึงตัวเราคนเดียว ก็เรียกว่า **ปัจเจกชน**
ก็ต้องมีความสงบ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางจิตใจ หรืออะไรก็ตาม ที่จะมีอยู่ใน
คน ๆ หนึ่งนี้ จะต้องสงบ; ฉะนั้นเราต้องการ การกระทำ การเป็นอยู่ การ
อะไรก็ตาม ที่มีความสงบในส่วนตัวบุคคล ส่วนที่ยังเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอีก;
ก็ต้องมีระบบส่วนที่จะต้องใช้ เมื่อเกี่ยวข้องกับกับผู้อื่นอีก; นี้เรียกว่า **ส่วน**
สังคม การบัญญัติต้องให้ครบถ้วนอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าเป็นการบัญญัติที่ดี.

วิธีปฏิบัติ ในเมื่อมองเห็นความมุ่งหมายอันนี้ **ก็ต้องมีจิตใจ**
ที่กว้าง ที่จะยอมรับว่าทุก ๆ คนจะต้องมีความเห็นอกเห็นใจกัน **และ**
เข้าใจกัน; ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ไม่มีทางที่จะเกิดความสงบได้. เราจะว่าเอาเอง
บัญญัติเอาเอง ให้ได้ประโยชน์ของเรา โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น อย่างนี้เป็นไป
ไม่ได้ เราต้องยอมรับว่า **เรามีความเสมอภาคกัน ในฐานะที่ว่า "เป็น**
เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน". ถ้าไม่ตั้งรากฐานอยู่บนหลักเกณฑ์อันนี้แล้ว
การบัญญัตินั้นก็ใช้ไม่ได้ หรือว่าเขาจะใช้ให้ได้ด้วยกิเลสตัณหา นั้นมันเป็นอีก
เรื่องหนึ่ง แต่จะไม่ใช่เป็นการบัญญัติที่ดี ไม่เป็นศีลธรรมที่ดี.

พิจารณาดูสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายดีกว่า; จะเป็นชีวิตระดับไหนก็ตาม : ตั้งแต่ต้นไม้ ขึ้นมาถึงสัตว์ ถึงบุคคลนี้ ; **สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายระดับใดก็ตาม ล้วนแต่ "เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย"** ซึ่งไม่ควรได้รับการกระทบกระทั่งจนเสียภาวะปกติ; **ถ้าเรารู้สึกอย่างนี้ เราก็จะไม่ไปเหยียบแผ่นดินเลน ให้ไ้ไ้เดือนมันเดือดร้อน.**

หรืออย่างว่า **ความมุ่งหมายของพระวินัย** เกี่ยวกับการจำพรรษาตลอดฤดูฝนนี้ ก็มีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า **จะไม่ไปเหยียบย่ำพืชทั้งหลายที่ละเอียดที่ดูด้วยตาไม่ค่อยเห็นนั้น** ที่มันจะงอกงามขึ้นมาในฤดูฝน. ในฤดูที่แผ่นดินชุ่มชื้นอย่างนี้ ภูษุไม่ควรจะจาริกไป เพราะจะไปทำลายชีวิตเหล่านั้นมากเกินไป. นี้ก็รวมอยู่ในเหตุผลข้อหนึ่ง ที่ทำให้หยุดจำพรรษาอยู่ในที่แห่งหนึ่ง; เราควรจะนึกถึงกันให้ดี ๆ แม้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวินัย **สิ่งที่มีชีวิตทุกระดับต้องการความสงบ** ; ฉะนั้นเราก็ควรจะรับรู้ ไม่ควรจะทำลาย.

นี้ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อกล่าวโดย **ความหมาย** เราจะได้ความหมายอย่างน้อย๓ ประการ : **ความหมายทางภาษา** ทางตัวหนังสือนั่นเอง ก็ความหมายหนึ่ง ; **ความหมายทางปรากฏการณ์ของธรรมชาติ.** โดยที่ว่ามันมนุษย์ไม่ได้แตะต้อง เป็นไปตามธรรมชาติก็ความหมายหนึ่ง; แล้วโดย**ความหมายทางการบัญญัติ**ที่ผู้มีปัญญาเขาบัญญัติขึ้น เพื่อรักษาความเป็นปกติไว้ให้มากที่สุดสำหรับสิ่งที่มีชีวิตทุกระดับ ; ยอมรับแม้กระทั่งว่าพืชพันธุ์ไม้ หรืออาจจะยอมรับลงไปถึงกระทั่งว่า สิ่งที่ไม่มีชีวิต.

.... ..

อยากจะพูดให้ใครด่าไว้เสียเลยว่า ในทางพุทธศาสนา **ต้องการจะป้องกันความเสียหายแก่ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต** เช่น ดิน ทวาย ก้อนหิน อะไรเหล่านี้ด้วย; อย่าไปทำให้มันกำเริบ ให้มันสูญเสีย ความเป็นปรกติ. นี่ความหมายของคำว่า ศีลธรรม ๓ ความหมายอย่างนี้.

ที่นี้เราจะเอาทั้ง ๓ ความหมายนี้ มาระคนเข้ากันเป็น **ระบบของศีลธรรม ที่จะต้องปฏิบัติ** ที่จะต้องประยุกต์กันจริง ๆ ; ไม่ใช่ เพียงแต่พูดไว้เป็นหลักว่ามีอย่างไรบ้าง ที่จะหยิบขึ้นมาเป็นหลักนั้นไม่ยาก; แต่ไปยากอยู่ที่การปฏิบัติอีกนั่นแหละ.

ความหมายที่ ๑. ให้ถือหลักทั่ว ๆ ไปว่า ให้คงความเป็นปรกติไว้. ความหมายทั่วไป ที่คนเราทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องนี้ จะมีว่า **ให้คงความเป็นปรกติไว้** ทั้งในแง่ของวัตถุ แง่ของจิตใจ ทั้งในแง่ของ ปัจเจกชน ทั้งในแง่ของสังคม, จนไม่มีความลำบากเดือดร้อนแล้วความหมาย ก็จะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อนุโลมกันไปได้โดยธรรมชาติ ผู้บัญญัติ ก็บัญญัติโดยอนุโลมไปตามเกณฑ์ของธรรมชาติ; ธรรมชาติทำให้เกิดคำพูด ขึ้นมา, คำพูดนั้นก็มีความหมายตรงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

นี่คือปัญหาบางอย่างที่ยังไม่เข้าใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม; เพราะแม้ตัวธรรมชาติเองนั่นแหละ ก็เป็นตัวศีลธรรมอยู่ในตัว.

ที่นี้ศีลธรรมที่จะบัญญัติขึ้นมา ก็หนีความเป็นธรรมชาติไปไม่ได้; เพราะว่ามีบัญญัติออกมาจากปรากฏการณ์ของธรรมชาติ หรือว่ากฎเกณฑ์ของ

ธรรมชาติ เป็นหลักสำหรับการบัญญัติ. หรือจะพูดกันอีกทีว่า อะไรบ้างที่ไม่ใช่ธรรมชาติ? ถ้าพูด **ตามหลักพุทธศาสนา** แล้วมันก็หมดปัญหาเลย ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ใช่ธรรมชาติ : รูปธรรม นามธรรมเป็นธรรมชาติ แม้แต่ความดับแห่งสิ่งเหล่านั้น คือพระนิพพานเอง ก็เป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ เมื่อถามว่า อะไรสงบ? ก็ธรรมชาตินั้นแหละมันสงบ ถ้าเป็นธรรมชาติแห่งการปรุงแต่ง มันก็สงบไปตามแบบของธรรมชาติแห่งการปรุงแต่ง; ถ้ามันหมดการปรุงแต่ง มันก็สงบรำงับลึกไปกว่านั้น.

คนที่ยังไม่รู้ ต้องขอเรียกว่าคนโง่; เขาว่าจับใส่โลงนอนแข็ง อยู่ในโลงนั้น **เตสั วุปสโม สุขิ**; อย่างนี้โง่เหลือประมาณ ว่าคนที่นอนตาย อยู่ในโลงนั้นแหละสงบสุข คำนั้นเขาไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น **เตสั วุปสโม สุขิ** - ความเข้าไปสงบรำงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นสุขอย่างยิ่ง นั่นหมายถึงพระนิพพาน แต่เอามาสวดเวลามีศพ จับศพใส่โลง แล้วก็สวดคัมภีร์สูงสุดว่า **เตสั วุปสโม สุขิ**.

เรามักจะถือเอาความหมายผิด เพราะศึกษาผิด, เข้าใจคำผิด, เล็งถึงตัวธรรมชาติผิด; **ธรรมชาติแห่งความสงบรำงับของสังขารเหล่านั้น** นั่นแหละสงบที่สุด, เป็นสุขที่สุด เพราะมันสงบที่สุด. แต่ว่าธรรมชาติที่เป็นสังขาร ก็สงบไปตามแบบของสังขาร; แม้จะมีอะไรปรุงแต่งผลักดัน มันก็ปรุงแต่งไปหาความสงบ; เพราะว่าที่อื่นมันไปไม่ได้, มันเหมือนกับมีการตกลงไปสู่ที่ซึ่งจะตกไปอีกไม่ได้ มันจึงจะสงบ.

หรือว่า ร้อนก็เหมือนกัน มันจะต้องเย็นลง จะร้อนอยู่ไม่ได้; เพราะว่าความร้อนนั้นไม่ใช่ปรกติ ไม่ใช่สิ่งปรกติ ไม่ใช่ภาวะปรกติ มันต้อง

หมดแห่งความร้อน จึงจะเป็นภาวะปกติ; เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าความร้อน ก็จะเป็นลงตามธรรมชาติ ฉะนั้น ถ้อยเสียว่าธรรมชาติแล้วก็ต้องสงบนี้ถูกที่สุด; ถ้าผิดธรรมชาติ จึงจะวุ่นวายขึ้นมา; พอหมดเหตุหมดปัจจัยแห่งความวุ่นวาย แล้วก็จะสงบอีก.

ดูอุปมาง่าย ๆ อย่างว่า ดูทะเล ไม่มีลมพัดก็เงียบ ; ถ้ามีเหตุปัจจัยคือลมพัดอะไรอย่างนี้ ทะเลก็เป็นคลื่น หรือว่าเป็นน้ำเป็นหลังอะไร ขึ้นมา กว่าจะหมดเหตุปัจจัยนั้น; เมื่อหมดเหตุปัจจัยมันก็หยุด กลับไปหาความสงบอีก. นี่ถือว่าภาวะปกติหรือสงบ นี่คือตัวธรรมชาติแท้; นอกนั้นก็จะมีอะไร มาแทรกแซง ผิดธรรมชาติเดิมแท้ไปหน่อย เป็นธรรมชาติแห่งความวุ่นวาย ชั่วครู่ชั่วขณะ.

ฉะนั้นศีลธรรมก็เป็นธรรมชาติแห่งความสงบ อย่างลึ้มว่า สี - ละ, สี - ละ แปลว่า ปกติ, แปลว่า ความปกติ ก็ได้, แปลว่า ขวนขวายเพื่อความปกติ ก็ได้; นั่นแหละคือ สี-ละ เมื่อใดมีความปกติ เมื่อนั้นมีศีล จะรับศีลหรือไม่รับ ไม่รู้ไม่ชี้; ขอแต่ให้มีความปกติ แล้วก็มีศีล. พอรับศีลแล้ว ไม่มี ความปกติ ก็ไม่มีศีลอยู่นั่นเอง; จะมีศีลได้ก็อยู่ที่เมื่อมีความปกติของกายของวาจา หรือตามที่เรบัญญัติว่าศีลอะไร.

ความหมายที่ ๒ ขวนขวายเพื่อปกติ, กำลังไหลไปหาความปกติ : นี่ก็เรียกว่าศีลได้เหมือนกัน หรือต้องสงเคราะห์นับเข้าไว้ในส่วนที่เป็นศีล ถ้าเรารักษาความปกติไว้ได้ แล้วก็เรียกว่ามีศีลตลอดกาล.

เดี๋ยวนี้มีศีลอย่างกับเรียน ก. ข. ก. กา ไม่รู้จักจำ ต้องเรียนรู้อยู่เรื่อย มันก็คงลำบากมาก

คำว่า ธรรม ความหมายว่า ทรงตัวอยู่; **นี่เป็นความหมายทั่วไป.** สิ่งที่ทรงตัวอยู่โดยมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งก็มี, โดยไม่ต้องมีปัจจัยปรุงแต่งก็มี; นี้เรียกว่า "ธรรม" ในความหมายที่ทรงตัวอยู่ ถ้ามัน(ธรรม)ได้ทรงตัวอยู่ตามความหมายอันแท้จริงนั้น ก็มีปรกติอยู่ด้วย; แล้วมาเข้ากับคำว่า "ศีล" ก็ถูกคู่กันดี : เป็นกิริยาอาการ หรือภาวะเดียวกัน สนับสนุนกันให้เกิดความปรกติ.

แต่ที่นี้คำว่า ธรรมะนี้ มีหลายความหมายอีก; ธรรมะในความหมายที่ดีที่สุด ก็แปลว่า หน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่ ฉะนั้นธรรมะในกรณีนี้ คือหน้าที่ที่จะต้องทำให้เกิดความสงบ จึงเรียกว่าศีลธรรม นี่เป็นความหมายกว้างกลาง ๆ ทั่วไป สำหรับคำว่าศีลธรรม.

.....

ที่นี้ก็ดูให้ละเอียดออกไปหน่อยว่า **ศีลธรรมของคน** ก็อย่างหนึ่ง **ศีลธรรมของสัตว์** ก็อย่างหนึ่ง **ศีลธรรมของต้นไม้** มันก็อย่างหนึ่ง กระทั่ง **ศีลธรรมของสิ่งที่ไม่มีชีวิต** : ก้อนหินก้อนดินอย่างนี้ ก็อย่างหนึ่ง ; เพราะมันมีความปรกติ หรือว่ามุ่งหมายจะปรกติอยู่ทั้งนั้น โดยรู้สึกตัวก็ได้ ไม่รู้สึกตัวก็ได้

เมื่อถามว่า *คนมีศีลธรรมหรือเปล่า?* โดยธรรมชาติแท้ ๆ ถ้าคนอย่าไปเกิดมัวเมาด้วยกิเลสเสีย **คนก็มีศีลธรรม มีปรกติดู้อยู่โดยธรรมชาติ**, แต่ที่นี้คนกลับไม่มีศีลธรรม ก็เพราะว่ามันมีการแวดล้อมปรุงแต่งที่มันผิดพลาด; โดยเหตุอะไรก็อย่าให้พูด มันมีมากมายนัก แล้วไปโทษใครก็ยากลำบาก. จะโทษพ่อแม่ก็จะถูกที่สุด; แต่ก็ไม่ควรจะโทษ เดี่ยวจะเกิดเรื่องอย่างอื่นอีก. เพราะว่าเป็นธรรมเนียมที่พ่อแม่จะต้องสอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักนั่นนี่ เพื่อให้ดี เพื่อให้สวย เพื่อให้รวย; แม้จะไม่สอนโดยตรง มันก็มีสิ่งแวดล้อมรอบด้าน ที่ทำให้เขาเกิดความยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู-เป็นของกู, แล้วมีความโลภ ความโกรธ ความหลง.

มนุษย์ควรจะมีศีลธรรมเป็นปรกติดตามธรรมชาติ ก็เลยหายไป; เกิดมีความโลภ ความโกรธ ความหลงมากขึ้น ๆ; นี่มนุษย์ก็เลย **ไม่มีศีลธรรมตามธรรมชาติ** ; จึงต้องมีการบัญญัติศีลธรรมตามบทบัญญัติอย่างนั้น อย่างนี้ขึ้นมา จนกว่าว่ามีมนุษย์จะมีศีลธรรมได้จริงเท่านั้น จึงจะมีความเป็นมนุษย์ที่น่านับถือ.

ที่นี้ *สัตว์มีศีลธรรมหรือเปล่า?* ถ้ามี จะมีในความหมายไหน? เคยพูดแล้วในการบรรยายครั้งก่อนด้วยซ้ำไป ว่าสัตว์นี้ถ้าปล่อย **ตามธรรมชาติเดิมแท้ มันก็มีศีลธรรมในแง่ของธรรมชาติ** สัตว์ไม่ยากจะฆ่ากัน ไม่อยากจะลักขโมยกัน; เพราะมันไม่มีความคิดที่จะทำอย่างนั้นได้. ที่มันจะกัดกันอะไรกันก็เพราะความหิว หรือเพราะเหตุผลอย่างอื่น ซึ่งผิดธรรมชาติเสียแล้ว และเป็นของเล็กน้อยมาก เพิ่งจะแทรกแซงเข้ามา.

ตามธรรมชาติสัตว์จะอยู่ด้วยความสงบหรือปรกติ ; แต่ถ้าหิวขึ้นมา น้ำมันอีกเรื่องหนึ่ง. ถ้ามันเป็นสัตว์ที่ต้องกินสัตว์อื่นเป็นอาหารหรือว่ากินพืชเป็นอาหาร มันก็ต้องไปทำลายสิ่งเหล่านั้น; นี่เราไม่เรียกว่าผิดศีลธรรม เพราะไม่ได้ทำไปด้วยความรู้สึกคิดนึก หรือรู้จักดีรู้จักชั่วอะไร

สัตว์ตามธรรมชาติ ก็มีศีลธรรมอยู่ระดับหนึ่ง คือระดับตามธรรมชาติ, สงบอยู่ตามธรรมชาติ. มนุษย์เสียอีก เข้าไปรบกวนความสงบของสัตว์ ที่อยู่ตามธรรมชาติ; แม้ว่าเป็นสัตว์ที่จับมาฝึกฝนดีแล้ว จะเรียกว่ามีศีลธรรมเพิ่มขึ้นนิดหน่อยเท่านั้นแหละ สัตว์ที่จับมาฝึกฝนดีแล้วนี้ มันมีศีลธรรมเพิ่มขึ้นอีกนิดหน่อย, ไม่มากมายเหมือนกับศีลธรรมที่สัตว์มีอยู่ของมันเองตามธรรมชาติเลย.

นี่จะมาถึงคำว่า พืช คือต้นไม้ทั้งหลายเล็กใหญ่นี้ มันมีศีลธรรมหรือเปล่า? ในความหมายไหน? ข้อนี้คงจะเถียงกันมากที่สุดทีเดียว เพราะบัญญัติคำว่าศีลธรรมต่างกัน; แต่เราพวกพุทธบริษัทนี้คงยืนยันอยู่ตามหลักเกณฑ์อันเดิมว่า ตามธรรมชาติต้องเป็นความสงบ พืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลาย มันก็องการความสงบอยู่โดยธรรมชาติ; ฉะนั้นเมื่อมันยังสงบอยู่ได้ตามธรรมชาติ ก็ควรจะเรียกว่า มันมีศีลธรรม.

ใครเคยเห็นต้นไม้มันดากันบ้างไหม? ต้นไม้มันทะเลาะกันบ้างไหม? ต้นไม้มันขโมยกันบ้างไหม? มันไม่มี, มันเป็นไปไม่ได้ นี่ศีลธรรมตามธรรมชาติ ก็มีอยู่แก่ต้นไม้ อย่างนี้ ในความหมายอย่างนี้ มันเป็น

ชีวิตชั้นต่ำ รู้สึกต่ำ จะมีศีลธรรมโดยการกระทำหรือโดยการปรับปรุง มันก็มีไม่ได้; แต่มันมีได้โดยธรรมชาติ มันก็มีความสงบ มีความปรกติอยู่โลกหนึ่งทีเดียว, เรียกว่าโลกของต้นไม้.

ที่นี้พูดเลยไปถึงว่า **สิ่งที่ไม่มีชีวิต** เช่น **ก้อนหิน**นี้มันมีศีลธรรมใหม่? นี้ก็เห็นง่าย : ถ้าถ่ายความหมายมาจากต้นไม้ มันยังมีความเป็นปรกติยิ่งกว่าต้นไม้ **ก้อนหินมีความเป็นปรกติมากกว่าพืชพันธุ์ทั้งหลาย** ในความหมายอย่างนี้, ตามความหมายของ **สี - ละ** แปลว่า **ปรกติ, ธรรม** แปลว่า **ทรงตัวอยู่**, **ศีลธรรม**แปลว่า **ทรงตัวอยู่ตามปรกติ**

การเคลื่อนไหวผิดปรกตินั้นเป็นส่วนที่ทำให้ลายศีลธรรม ซึ่งเป็นเรื่องการเคลื่อนไหวทางจิตใจ. ระวังให้ดี, ระวังสิ่งที่เรียกว่า **จิตใจ** ให้ดี; **จิตใจนั้นแหละจะเป็นตัวการ ที่จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ นานา** มองในแง่ธรรมชาติกันแล้ว **ก้อนหินจะมีความเป็นปรกติยิ่งกว่าสิ่งใด; เพราะไม่มีชีวิต ไม่คิดไม่นึกเป็น.**

.... ..

ที่นี้ลองพิจารณาดูกันอีกทีว่า **สิ่งเหล่านี้มันเนื่องกันหรือไม่?**

แร่ธาตุทั้งหลายเหล่านี้เป็นรากฐาน เป็นพื้นฐาน สำหรับปรุ่กันขึ้นมาเป็นสิ่งที่ดีกว่านั้น : เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม;

แล้วจะปรับปรุงกันขึ้นมาเป็นสิ่งที่มีชีวิต : เป็นต้นไม้ก่อน เป็นพืชพันธุ์ไม้ก่อน; แล้วจากนั้นจึงสูงขึ้นไปอีก เป็นสัตว์เดรัจฉาน จากนั้นจึงจะเป็นมนุษย์ อย่างนี้เป็นต้น.

สิ่งต่าง ๆ นี้เองกันอยู่โดยรากฐานชั้นลึก แล้วก็สูงขึ้นมา ; เพราะฉะนั้นมันมีความหมายเกี่ยวข้องกัน มันจึงเป็นสิ่งที่**ต้องมีความเป็นปกติ อยู่เป็นระดับ ๆ กัน** ; เรียกว่ามีศีลภาวะ, คือภาวะแห่งความเป็นปกติที่สูงต่ำกว่ากัน. อันไหนที่เสียภาวะปกติมาก ก็เพราะมันเจริญมาก แล้วก็เจริญในทางมันสมองหรือจิตใจ ถ้าคิดนึกเก่ง ก็เลยสูญเสียภาวะเดิมมาก แล้วก็**เป็นโอกาสมากที่สุด ที่จะเกิดความรู้สึกลับ ๆ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง มาทำลายศีลธรรมเสีย.** นี้เราก็มองเห็นได้ที่เดียวว่า ตั้งแต่ก่อนหินขึ้นมาถึงมนุษย์นี้ ล้วนมีความเนื่องกันโดยทางความหมายอันนี้ คือศีลธรรมที่มีความหมายว่า ภาวะแห่งปกตินี้. **เราจะทำให้มีศีลธรรมขึ้นมาได้อย่างไร** ก็จะต้องมองเห็นดูจากความจริงอันนี้.

....

ที่นี้มองอีกแนวหนึ่ง เรียกว่ามองเพื่อให้เกิดศีลธรรม มองในแง่ที่ **ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือ ขวนขวายให้มีศีลธรรม.**

ข้อนี้ก็ต้องระลึกไว้ในใจเสมอไป ว่ารากฐานอันแท้จริงของศีลธรรมนี้ คือยอมรับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ถ้าไม่มีหลักเกณฑ์อันนี้เป็นรากฐานแล้วก็ยากที่จะมีศีลธรรมได้.

เห็นง่าย ๆ ที่มีการเอาเปรียบกัน การฆ่ากัน การอะไรกัน, ที่เรียกว่า **ไม่มีศีลธรรม** นั้นแหละ; **เพราะไม่ยอมรับว่า "สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"** ในอดีต ในอนาคต ในปัจจุบันอะไรก็ตามเถอะ ความไม่มีศีลธรรมนี้มาจากการขาดความรู้ลึก อันนี้; ฉะนั้นขอให้**ไปคิดให้มาก** ในการที่จะยอมรับว่า **"สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"**

นึกถึงคนด้วยกันก่อน จะเห็นได้ง่ายหน่อย ก็โดยไม่เอาเปรียบ คนทุพพลภาพ หรือว่าคนยากจนอะไร แล้วก็ไปนึกถึงสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันก็ไม่อยากจะตาย กลัวตาย **เราก็เป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตายกัน**; ในความหมายที่กว้างขวาง ก็คือเราต้องทนเวียนว่ายตายเกิดอยู่ด้วยกันทั้งนั้น.

ที่นี้ก็ยังคงนึกถึงต้นไม้หรือพืชพันธุ์ทั้งหลาย ว่าเรา **ควรจะ มีระบบศีลธรรมลงไปคุ้มครองต้นไม้เหล่านี้หรือไม่?** เมื่อยอมรับต้นไม้มีชีวิต แล้วเราจะปฏิบัติกับต้นไม้อย่างไร?

เรื่องต้นไม้มีชีวิตนี้ มีปัญหาบางอย่าง ที่ทำให้คนมีศีลธรรม ได้ยาก, เข้าใจไม่ได้. ถ้าดูตามวินัยพระยอมรับคล้าย ๆ กับว่า ต้นไม้มีค่าเท่ากับ สัตว์เหมือนกัน ถ้าทำสัตว์ตาย ก็เป็นอาบัติปาจิตตีย์, ทำต้นไม้ตายก็เป็น อาบัติปาจิตตีย์ คืออาบัติที่เท่ากัน; แล้วก็ยอมรับว่า ต้นไม้กับสัตว์มีค่าในทาง ชีวิตนี้เท่ากัน การแผ่เมตตากับสัตว์อย่างไร; ก็ควรกับต้นไม้อย่างนั้น ใน ศาสนาอื่นบางศาสนา ที่มีอยู่พ้องกันกับพุทธศาสนา ในอินเดียก็มี ที่ยอมรับ นับถือต้นไม้ มากกว่าระเบียบในพุทธศาสนาเสียอีก.

ขอตัดบทว่า **เราพิจารณาต้นไม้กันในลักษณะอย่างไร จึงจะมีประโยชน์แก่ศีลธรรม?** ตรงนี้มักจะมีคนคัดค้าน เพื่อให้มันไม่ เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ เราต้องถือว่า ถ้าเป็นประโยชน์แก่ความสงบสุข นั้นแหละคือถูก; เราจะรับรู้ต้นไม้ในลักษณะอย่างไร มนุษย์จึงจะมีความสุข; ก็ควรจะยอมรับรู้ในความหมายอันนั้น. ถ้ายอมรับรู้ว่าต้นไม้มันก็มีชีวิตและ **มีความรู้สึก; เราก็ต้องเมตตากรุณามัน.** อย่างนี้แล้วศีลธรรมของคน เหล่านั้นจะดีหรือไม่ดี, จะแน่นแฟ้นหรือไม่แน่นแฟ้น? ที่เห็นได้ในลักษณะอื่น ที่เป็นคู่แข่งกับพุทธศาสนาเขายอมรับอย่างนี้; แล้วศีลธรรมของคนพวกนั้นก็ดีกว่าพุทธบริษัทมาก ในแง่ที่ระมัดระวังการกระทบกระเทือนสิ่งที่มีชีวิต.

เดี๋ยวนี้ การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ "เมื่อวานนี้" ; ใช้ คำว่าอย่างนี้ดีกว่า; มันก็เอียงมาในทางที่ให้ยอมรับว่า **ต้นไม้มีความรู้สึก คือมีวิญญาณ; ไม่ใช่พูดว่ามีชีวิตนะ; พูดว่ามีชีวิตนั้นยอมรับแล้วว่ามี ชีวิต.** แต่คนแต่ก่อน หรือคนทั่วไป มักจะปฏิเสธเสียว่ามันไม่มีวิญญาณ ไม่มี ความรู้สึก: เช่นไม่มีความรู้สึกรัก ไม่มีความรู้สึกกลัวอย่างนี้เป็นต้น. แต่ เดี่ยวนี้เขามีการค้นคว้าพิสูจน์เรื่องนี้มากขึ้น จนพบว่ามันตรงกันข้ามกับที่เคยรู้ หรือเคยเชื่อมา. และมันกลับไปตรงกับเรื่องในครั้งพุทธกาล คือมีหลักธรรม ในวินัย ในพุทธศาสนาที่ยอมรับ ถึงกับให้ความหมายแก่ต้นไม้นี้มากกว่า ที่ว่า มันจะไม่มีความรู้สึก. นี้ก็เลยอยากจะทำเอามาพูดเสียในวันนี้ด้วย ในฐานะที่ว่า ต่อไปมันจะเป็นรากฐานของศีลธรรมที่ดี.

หลายคนคงจะเคยอ่านหนังสือพิมพ์; เช่นเมื่อไม่นานมานี้ ก็มี หนังสือพิมพ์ที่ตัดข่าวมาลงเรื่องว่าเอาเพลงเย็น ๆ เนื่อย ๆ เพราะ ๆ ไปเปิด

ในนาข้าว, แล้วข้าวนั้นก็กลับออกรวงดี ได้น้ำหนักมากไม่น่าเชื่อ. แล้วก็มี การทดลองหลาย ๆ อย่าง ๆ จนกระทั่งไม่กี่วันก็มีหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ลงเรื่องนี้ซ้ำอีก คือค้นได้มากขึ้น; เขาก็เอามาลงกันเรื่อย ๆ หนังสือพิมพ์ บางกอกโพสต์ เมื่อเดือนเมษายนนี้เอง ว่ามีผู้ทดลองมากขึ้น จนกระทั่งว่า คน ที่ชื่อ เฮอริเบอริท เครสเมอร์ (Herbert Kretzmer) นี้เขายืนยันว่า เมื่อพุดไฟเพาะ กับต้นไม้ดอก ที่เลี้ยงไว้นั้น; มันกลับออกดอกดี ออกดอกมาก ออกดอก สะพรั่ง

คนที่ค้นมากกว่านั้นก็ยังมี มีการทดลองโดยเด็กนักเรียน : ครู เขาแจกนักเรียนให้เอาจานแก้วไปคนละ ๒ ใบ ใส่น้ำนิดหนึ่ง แล้วก็ใส่ถั่วให้ ๓ เม็ด ใน ๑ จาน เด็กนักเรียนได้รับไปคนละจาน เอาไปวางไว้ในห้องเดียวกัน. แต่ว่าจานหนึ่งไม่สนใจเลย; อีกจานหนึ่งนั้นจะต้องไปเยี่ยมเหมือนกับเยี่ยมน้อง : ไปร้องเพลงให้ฟัง, จะไปโรงเรียนก็ต้องลาถั่ว ๓ เม็ดนี้ ว่ารอน้อยเดี๋ยวจะกลับมาอีก อะไรรอย่างนี้. พอครบ ๑ สัปดาห์ก็เอาไปให้ครูดู; นักเรียนเล็ก ๆ ที่ทำนี้ ที่นี้เขาเรียกกองบันทึกเอกสารให้เอาฟิล์มมาถ่ายรูปไว้ ปรากฏเป็นหลัก ฐานว่าทุกจานที่เด็กเขาไม่ไปเยี่ยมเลยนั้นไม่งอก เหี่ยว หรือว่ามันงอกอย่างแค้น ที่สุดแล้วก็จะตายไป ในจานที่ไปเอาใจใส่ด้วยความรักนั้น งอกดีทุกเมล็ด.

นี่ก็เลยตั้งฐานข้อเท็จจริงอันนี้ขึ้นมาว่า ต้นถั่วที่ถูกรักนั้นมัน งอกงามยิ่ง; ต้นถั่วที่ไม่มีใครรักนั้น มันก็เหี่ยวและร่วงโรยไป แม้ว่าได้วางไว้ในห้องเดียวกัน มีอุณหภูมิอย่างเดียวกัน มีแสงสว่างเดียวกัน นี่เขาทำที่สถานที่ เรียกว่า Pato Alto ที่ คาลิฟอเนีย.

เดี๋ยวนี้เขาก็มีการค้นคว้ามากทำเครื่องมือเรียกว่า graphic evidence ขึ้น เพื่อจะวัดความหวั่นไหว รู้สึกในสิ่งที่มีชีวิต คือวัดจากต้นไม้ ว่าต้นไม้มันมีความรู้สึกหวั่นไหวในทางความรู้สึกอย่างไร เขามีเครื่องวัดมีเข็มชี้มากน้อย เขาใช้เครื่องมืออย่างนี้วัด สมาคมที่ค้นคว้าทาง psychic phenomena กำลังทำกันเป็นการใหญ่ แล้วผลมันออกมาอย่างน่าอัศจรรย์ คือยืนยันความรู้สึกของต้นไม้: แสดงว่าต้นไม้มีความรู้สึกต่อชีวิตทุกชนิดที่อยู่รอบ ๆ ตัวมัน แสดงว่ามันมีที่เรียกว่า emotion ความรู้สึกที่ไหลไปเป็นความคิดนึก รัก โกรธ เกลียดกลัวนี้ มันรักคนตรี มันกลัวหมา, แล้วมันรู้สึกสะเทือนใจ เมื่อมีการเบียดเบียนฆ่าฟันกันโดยรอบ ๆ มัน รู้ได้โดยเข็มวัด ที่วัดความรู้สึกในต้นไม้ ว่าต้นไม้รู้สึกสะเทือนใจมาก เมื่อเกิดการเบียดเบียนล้างผลาญฆ่าฟันกันใกล้ ๆ

คนที่ชื่อ คลีฟว์ บัคสเตอร์ (Cleve Bachster) นี้เป็นคนมีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง เขาพิสูจน์ให้ดูได้ ที่สำนักงานของเขา ที่ตั้งเพื่อค้นคว้าอันนี้ว่าต้นไม้มันมีความรู้สึกอย่างนี้; แต่ว่าเป็นขั้นแรกที่สุด ขั้นรากฐานที่สุด เรียกว่า primary perception คือความรู้สึกต่ออารมณ์ในขั้นต่ำที่สุด ขั้นรากฐานที่สุด; ยังไม่พบถึงที่สุดก็ยังนิยามความหมายต่าง ๆ ยังไม่ได้. แต่ยอมรับว่ามันเป็นความสามารถอันหนึ่งที่จะรู้สึกได้ตามสมควร มีอยู่ในต้นไม้; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมันมีอยู่ในเซลล์หนึ่ง ๆ เซลล์หนึ่งนั้นถือว่ามันมีชีวิต แล้วหลาย ๆ เซลล์ประกอบกันขึ้นเป็นอวัยวะร่างกายของคนของสัตว์นี้ ในเซลล์หนึ่ง ๆ มันก็มีชีวิตแล้วก็ว่า primary perception ก็มีอยู่แม้ในเซลล์หนึ่ง ๆ นั่นคือรากฐานของความรู้สึกของสิ่งที่มีชีวิต อยู่ที่นั่น.

แล้วคนนี้ก็เขาก็ยืนยันว่า แม้คนอินเดียแดงในอเมริกาสมัยนั้น เขาก็มีความเชื่ออย่างนี้ ว่าต้นไม้มีความรู้สึกอย่างนี้ ก่อนพวกนักวิทยาศาสตร์ เหล่านี้เสียอีก. แล้วมิสเตอร์ บัคสเตอร์นี่แกพบถึงกับว่า เรื่องการกระทบ-กระทั่งทางวัตถุนี้ไม่ค่อยมีความหมาย เช่นว่าเราจะเอาน้ำมารดต้นไม้ หรือว่าเอาใบไม้ใบหนึ่งของกิ่งไม้ จุ่มลงไปใต้น้ำร้อนนี้ มันก็ไม่มีความรู้สึกอะไร มันรู้สึกเหมือน ๆ กัน คือจะปรกติอยู่ แต่ถ้าว่าเราคิดจะเผามัน คือว่าจะเอาไฟมาเผาเสีย; พอเพียงคิด ยังไม่ทันจะไปหยิบไม้ขีดไฟมาจุดไฟ ต้นไม้แสดงปฏิกิริยาความรู้สึกทันที ที่เข็มวัดมันบอก ว่าต้นไม้กลัวเหมือนกับเรากลัวอะไรอยู่ตัวสั้น; ยังไม่ได้จุดไฟเผาอะ เพียงแต่คิดว่าจะเผา จะไปหยิบไม้ขีดไฟมาจุดเผา มันกลัวตัวสั้น แต่ที่รดน้ำเย็นให้ หรือว่าจุ่มลงไปใต้น้ำร้อนมันไม่รู้สึกอะไร.

ที่นี้เขาทดลองให้คน ๖ คน ที่เกลียดต้นไม้ที่สุด เคยทำอันตรายต้นไม้ เดินเวียนเข้าเวียนออกในห้อง ๆ หนึ่ง; มีอยู่คน ๆ หนึ่งเป็นศัตรูกับต้นไม้ พอคนนั้นเดินเวียนมาถึงกระถางต้นไม้ทดลองนี้ มันสะดุ้งทุกที มันกลัวทุกที. อีก ๕ คนเดินเข้ามาตามลำดับนี้ มันไม่มีความรู้สึกอย่างนั้น.

มิสเตอร์ บัคสเตอร์ นี้ เขาวัดทดสอบอยู่ตลอดเวลา ต้นไม้ที่วางให้ห่าง ๆ กันในห้องหลาย ๆ ห้อง ห้องละต้น ๆ นี้ ทุกต้นแสดงอาการกลัวตัวสั้น เมื่อเขาไปรยกุ่มเป็น ๆ ลงใต้น้ำเดือด โดยใช้เครื่องจักรกลไปรย ไม่ใช่ใช้มือไปรยไม่ใช่จิตของคนนั้น นี้ก็แปลว่าความรู้สึกของกุ่มที่มันถูกต้มมันแสดงออกจนต้นไม้รับได้อย่างนี้ แล้วคน ๆ นี้เขาบอกว่า เขาสามารถทำให้ต้นไม้เกิดความกระปรี้กระเปร่าสดชื่นขึ้นมาทันที ในระยะไกลตั้ง ๑๕ ไมล์ โดยทางความคิด.

วันหนึ่งเพื่อนของเขามา เพื่อจะศึกษาร่วมกัน ในห้องทดลองของเขา พอเพื่อนคนนี้เข้ามาในห้องนั้น ต้นไม้ทุกต้นมีอาการเหมือนกับสลบที่เรียกว่าโคมา; ตามที่เข็มวัดชี้บอก นี้เขาเลยมองหน้าเพื่อนเขาว่าทำไมแกทำอะไรมา เพื่อนคนนี้เขาบอกว่า ฉันเผาใบไม้สดมาเมื่อตะกี้นี้ เพื่อการค้นคว้าทางน้ำหนัก เขาเลยเข้าคนนี้เป็นยักษ์เป็นศัตรูต่อต้นไม้นี้ เขาออกไปแล้วตั้งเกือบชั่วโมง ต้นไม้จึงจะฟื้นขึ้นมาในสภาพเดิม คือฟื้นจากโคมา มาอยู่ในต้นไม้สภาพเดิม อย่างนี้มีมากมายเอามาเล่าไม่ไหว.

ในที่สุด ดร.โวเกล นักศีลธรรม เขาวามันเป็นหลักฐานที่เพียงพอแล้ว ที่ว่าเราสามารถสอนให้เด็ก ๆ รู้จักเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลายโดยเอาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับเรื่องนี้แหละเป็นหลัก.

ที่นี้เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา ก็มีคน ๆ หนึ่งเขาพูดไว้อย่างเข้ารูปกันพอดี; เขาว่า ในแร่ธาตุทั้งหลายพระเจ้ายังหลับอยู่, ในพืชพันธุ์ต้นไม้พระเจ้าตื่นนอนแล้ว, ในสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายพระเจ้าแผ่นดิน, แล้วในหมู่มนุษย์นี้พระเจ้ากำลังคิด, นี้วิวัฒนาการของธรรมชาติ : ในหมู่มนุษย์พระเจ้ากำลังคิด, ในสัตว์พระเจ้ากำลังเดิน. ในต้นไม้พระเจ้ากำลังตื่นนอน ในแร่ธาตุทั้งหลายท่านกำลังหลับอยู่ นี้เขาใช้เป็นรากฐานทางศีลธรรม ที่จะสอนให้เกิดความเห็นใจสิ่งที่มีชีวิต.

ฉะนั้น ขอให้ถือว่า เรื่องทางศีลธรรมนี้ ควรจะเปิดโอกาสกว้างลงไปถึงชีวิตทุกระดับแม้แต่ต้นไม้ ที่กำลังพิสูจน์วามันก็มีความรู้สึกรัก โกรธ

กลัว อะไรได้เหมือนกัน นี่คิดอย่างนี้แล้วก็หมดปัญหาที่ว่า เราจะสงสัยอยู่ว่า เราจะไมยอมรับว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น.

เวลาสำหรับการบรรยายมันก็จะหมดแล้ว ฝนก็มาแล้ว อาตมาพูดไม่ได้ก็ต้องขอยุติไว้เพียงเท่านี้ก่อน.

รวมความว่า ความหมายทางศีลธรรมนี้ ยังมีอยู่มาก สำหรับมนุษย์ที่จะต้องมองดูกันต่อไป ซึ่งจะได้บรรยายกันต่อไปในโอกาสหลัง.

อริยศีลธรรม

-๓-

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ค่า และ ความจำเป็น ที่ต้องมี ศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๓ ของภาค
อาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่า **อริย-**
ศีลธรรม ไปตามเดิม, จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยลงไปว่า "**ค่าและความ**
จำเป็น ที่ต้องมีศีลธรรม" คือจะกล่าวค่าของศีลธรรม และความ
จำเป็นที่มนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรม

อาตมาไม่กลัวใครจะรำคาญ คือไปเอาเรื่องที่เข้าใจว่า
หลายคนคงจะรำคาญนั่นแหละมาพูดกันอีก คือเรื่องศีลธรรม ให้ละเอียดปลีกย่อย

ออกไปทีละอย่าง ๆ; อย่างในวันนี้ก็จะพูดถึง *ค่า* หรือ *คุณค่า* โดยเฉพาะ; แล้วก็แสดงให้เห็น *ความจำเป็น* ที่คนเราจะต้องมีศีลธรรมยิ่งขึ้น แล้วก็จะเกิดความสนใจในศีลธรรมกัน นี่ขอให้อดทนฟัง; เพราะว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ได้สนใจกันโดยละเอียด. ที่จริงถ้าจะสนใจกันโดยละเอียด ก็คงจะทราบได้กันทุกคน ว่ามันมีความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรมกันอย่างไร

....

ในเมื่อถามว่า ถ้าหมู่บ้านนี้ไม่มีถนนหนทางจะเดินก็เป็นเพราะคนในหมู่บ้านนี้ขาดศีลธรรมใช่หรือไม่? พวกที่ถือว่าเพราะขาดศีลธรรม ก็ให้เห็นไว้ว่า เพราะความเห็นแก่ตัวมากเกินไปก็ไม่ช่วยกันทำหนทางสำหรับจะเดิน หรือว่าคนขี้เกียจมันก็ไม่ทำ; **ความขี้เกียจนี่ก็คือ ความไม่มีศีลธรรม.**

หรือนับตั้งแต่ว่าบนเรือนของคน ๆ หนึ่งมันสกปรกรกรุงรัง; ถ้ามองให้ลึก ก็เพราะ**ขาดศีลธรรม.** นี้เรียกว่าปัญหาเล็กน้อยที่สุด.

หรือถ้าในบ้านเรือนเต็มไปด้วยเสียงทะเลาะวิวาท ค่าทอกันอยู่ระงมไปหมด มันก็เป็นเรื่องของการ **ขาดศีลธรรม**

หรือเมื่อคนมีความยากจนก็เพราะ**ขาดศีลธรรม,** มีขโมย มีโจร มีอะไรมากก็ยิ่งเห็นได้ว่า เพราะ **ขาดศีลธรรม**

การที่เอาเปรียบกัน จะต้องทะเลาะวิวาทกัน ระหว่างนายทุนกับชาวไร่ชาวนาอย่างนี้ ก็เพราะว่ามัน**ขาดศีลธรรม;** ไม่มากก็น้อยด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย จน

เรากล่าวได้ว่า ถ้ามีการทะเลาะวิวาทกันที่ไหน ก็ต้องถือว่า ที่นั่นมีการขาดศีลธรรม ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย; ไม่มากก็น้อย, ไม่รูปใดก็รูปหนึ่ง, ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม.

เดี๋ยวนี้ปัญหามันก็มีมากขึ้นทุกทีในโลกนี้; นักเรียน ก็ขาด **ศีลธรรม** แล้วมันเป็นอย่างไรบ้าง, ครูบาอาจารย์ก็**ขาดศีลธรรม** มันจะเป็นอย่างไรบ้าง ผู้ปกครองเป็นลำดับชั้นขึ้นไปก็**ขาดศีลธรรม**, พ่อค้าก็**ขาดศีลธรรม**, คนซื้อก็ **ขาดศีลธรรม**, กระทั่งว่านายความ **ขาดศีลธรรม** ตำรวจ **ขาดศีลธรรม** ผู้พิพากษา **ขาดศีลธรรม** กระทั่งผู้ปกครองบ้านเมือง **ขาดศีลธรรม**; นี่มันจะเป็นอย่างไร.

การที่มีอะไรไม่ปกติ ไม่เป็นไปอย่างราบรื่น ก็กล่าว **ได้ว่าเพราะขาดศีลธรรม** ทั้งนั้น; แต่เขาก็ไปโทษกันว่า เพราะแก้ปัญหานั้น แก้ปัญหานี้ แก้ปัญหานั้น มันไม่ถูกต้อง เขาไปโทษเรื่องเศรษฐกิจบ้าง เรื่องการเมืองบ้าง เรื่องอะไรบ้าง ก็หลับตาแก้แต่ปลายเหตุกันไปเท่านั้น ที่ต้นเหตุ อันแท้จริงไม่มองว่าเป็นเพราะมันขาดศีลธรรม แม้แต่เราจะมีผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีอย่างไร; แต่ถ้า **พลเมืองไม่มีศีลธรรม** ก็ปกครองไม่ได้ หรือทำไม่ได้ **ทำอะไรให้มีความเจริญไม่ได้.**

ต้องไปมองดูกันในแง่นี้ก่อน แล้วก็จะค่อย ๆ เห็นในความจำเป็นของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมมากขึ้นทุกที ก็จะเกิดความสนใจมากขึ้น อาตมาจึงไม่กลัวว่าท่านจะรำคาญ ในเมื่อจะต้องพูดกันเรื่องศีลธรรมให้ละเอียดลออกัน ให้มันทุกแง่ทุกมุม และหลายครั้งหลายหน.

.... ..

ในครั้งที่แล้ว ๆ มา ก็ได้พูดเรื่องชื่อและความหมายของศีลธรรม. **สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.** มีชื่อมากมายจนลับสน มนุษย์ก็เปลี่ยนชื่อของสิ่ง ๆ นี้กันไปเรื่อย ๆ ไปจนลับสน จนเอาอะไรไม่ได้ จะน่าสมเพชที่สุด. เช่นจะต้องพูดว่า **ศีลธรรมอันดีของประชาชน;** คล้าย ๆ กับว่ามันมีศีลธรรมอันเลวของประชาชนอยู่ส่วนหนึ่ง.

เมื่อพูดถึง **ศีลธรรม** กันแล้ว มัน **ไม่ควรจะมีอันดีอันเลวอะไรแล้ว;** มันต้องถูกต้องและมีประโยชน์ มนุษย์เสียเอง มาทำให้เกิดปัญหายุ่งยาก จนได้มีศีลธรรมดี ศีลธรรมเลว อะไรกันขึ้นมา; เพราะว่ามันมนุษย์เป็นทาสของวัตถุมากขึ้นทุกทีนั่นเอง.

ที่นี้ความหมายของคำว่า **"ศีลธรรม"** มันก็ลับสน แล้วก็เปลี่ยนแปลงกันไปเรื่อย ๆ; เปลี่ยนแปลงความหมายกันไปเรื่อย ๆ : กว้างแคบบ้าง, สูงต่ำบ้าง. แต่ความหมายที่แท้จริง ที่ลึกซึ้งของธรรมชาตินั้น กลับไม่ค่อยจะมอง ก็เลยไม่รู้จักแม้แต่ชื่อและความหมาย; ฉะนั้นจึงต้องมาพูดกันว่าชื่อมันหลอกลวงและเล่นตลกกันอย่างไรบ้าง ความหมายก็ซับซ้อน จนไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ได้สรุปความให้เห็นชัดแล้วว่า **สิ่งนี้คือ ความหมายในภาษาบาลีนั้นเป็นดีที่สุด,** คือเอาตามความหมายของคำว่า **สี-ละ** นั่นเอง.

.... ..

สี - ละ แปลว่า **ปรกติ** ; ถ้าสิ่งใดเป็นไปเพื่อความปรกติไม่วุ่นวาย ก็เรียกว่า **สี - ละ;** และธรรมที่ทำให้มีความเป็นอย่างนั้นก็เรียกว่า

"ศีลธรรม". นับว่าเราโชคดี ที่ได้ใช้คำบาลีคำนี้ คือมีความหมายถือเอาเป็นหลักเกณฑ์ได้; ภาษาอื่นใช้คำอย่างอื่น อาจจะไม่สะดวกหรือไม่ตรงก็ได้ สังเกตดูภาษาต่างประเทศ มีความหมายไม่ตรงกับความหมายของคำว่า "ศีลธรรม" ในภาษาไทย ขอให้จำคำสำคัญนี้ไว้ด้วย คือ คำว่า สี - ละ หรือ สีล แปลว่า **ปรกติ**.

ที่นี้ **ความหมายของคำว่าปรกตินี้ก็หลายชั้น**; เดียวจะไปหาว่าปรกติดีก่อน หิน จะนั่งนิ่งอยู่เป็นก้อนหิน แล้วก็ไม่ต้องทำอะไร แล้วก็เรียกว่ามีศีลธรรม อย่างนั้นมันก็เรียกว่าเข้าใจผิด นั่นเป็นเรื่องทางวัตถุ; ถ้าปรกติดังนั้นก็เป็นเรื่องทางวัตถุ ก็เป็นศีลธรรมของวัตถุ.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดกัน ถึงเรื่องของคนที่มีความคิดนึกมีสติปัญญา จะต้องดูให้ดีว่า จะมีอะไรบ้าง ที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือว่ามี ใจคอปรกติ, มีการ **พูดจาปรกติ, มีการกระทำปรกติ**.

ที่นี้ คำว่าปรกตินั้น ไม่ได้หมายความว่า นิ่งหรือไม่พูด หรือ ไม่กระตุกกระตัก ไม่เคลื่อนไหว คำว่า ปรกติ นี้ หมายความว่า **ไม่กระทบกระทั่งใคร, ไม่กระทบกระทั่งตัวเอง** หรือไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน, ไม่กระทบกระทั่งใคร คือไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น หรือไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน อย่างนี้เรียกว่าปรกติ ตามความหมายของคำว่าศีลธรรม.

ที่นี้ พวกนักค้าน นักแย้ง ก็อาจจะพูดขึ้นมาว่า **ก็มันแต่นิ่งทำปรกติ ไม่กระทบกระทั่ง แล้วบ้านเมืองจะเจริญอย่างไร?** นั่นแหละเป็นเรื่องที่จะต้องหาความหมายกันให้ถูกต้อง.

ถ้าจะคิดเสียว่า การที่บ้านเมืองมันไม่ปกติ, แล้วเราช่วยทำให้มันปกติ จะไม่เรียกว่าศีลธรรมอย่างไร? อย่างที่ว่าถ้าไม่มีถนนจะเดิน มันลำบาก ก็เรียกว่าไม่ปกติ คือไม่ปกติสุข; ถ้าเราแก้ไขปัญหานั้นเสียได้ ก็เรียกว่ามันปกติ มันไม่เดือดร้อนมาก หรือมันไม่เดือดร้อนเลย หรือบ้านเรือนมันรกรุงรังไปด้วยขณะนี้ จะต้องเรียกว่ามันผิดปกติ กวาดให้มันเรียบร้อย ให้มันเย็นตาเย็นใจ ให้มันไม่มีอันตรายเพราะสิ่งเหล่านั้น, ก็ต้องเรียกว่าทำความปกติ.

.... ..

นี่ขอให้ถือเอาความหมายของคำว่าปกตินี้แหละให้ดี ๆ ; ถ้ายากจนมันก็ทนอยู่ไม่ได้ มันก็ไม่ปกติ; ก็ต้องทำงานจนกว่าจะมีทรัพย์สินสมบัติ แล้วจะปกติขึ้นในทางทรัพย์สินสมบัติ ก็เรียกว่ามีศีลธรรมในส่วนนั้น หรือในด้านนั้น. ฉะนั้นขอให้ถือเอาคำว่า **สี - ละ** นี้ เป็นหัวใจของศีลธรรม ไว้เรื่อยในความหมายของคำว่า "ปกติ" : ถ้าเป็นเรื่องวัตถุก็วัตถุปกติ เป็นเรื่องคนหรือสัตว์ คนสัตว์นั้นปกติ, ถ้าเป็นเรื่องจิตใจ ก็จิตใจปกติ ถ้าเป็นเรื่องร่างกาย ก็เรื่องร่างกายปกติ.

ปกติมีอยู่ ๒ ชั้น คือ ปกติตามธรรมชาติ มีกฎเกณฑ์อยู่ตามธรรมชาติ; เช่น ต้อง กิน ยืน เดิน นอน อาบ ถ่าย อย่างนั้น อย่างนี้ ร่างกายจึงจะปกติตามธรรมชาติ นี่ก็อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งปกติสำหรับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ที่มนุษย์จะต้องช่วยทำ จะต้องมีการประพัตติต่อกัน อย่างนั้น อย่างนี้ หรือช่วยกันทำ ให้มีสิ่งที่ดีๆ จะขึ้นมา หรือปฏิบัติตัวให้ดี ๆ

ก็เรียกว่า เป็นศีลธรรมส่วนที่มนุษย์จะต้องบัญญัติขึ้น สำหรับให้ช่วยกันทำรวมความแล้วก็คือ ความหมายของคำว่า "ปรกติ" นั่นเอง.

....

วันนี้เราจะพูดกันถึง **ค่าของศีลธรรม** ก็หมายถึง ศีลธรรมชนิดที่เป็นการบัญญัติ คือที่มนุษย์บัญญัติขึ้น; ถ้าจะพูดว่า **ความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม** ก็หมายถึงศีลธรรมที่มนุษย์จะต้องบัญญัติ และปฏิบัติตามให้ถูกต้อง.

ในขั้นแรกนี้จะพูดกันถึงคำว่า **"ค่า"** กันเสียก่อน. คำว่า **"ค่า"** ก็คือสิ่งที่พูดกันมากที่สุดในคำว่า ราคา ก็มี ในคำว่าคุณค่าก็มี คุณสมบัติก็มี แต่ทั้งหมดนี้มันรวมอยู่ที่คำว่า **"ค่า"** **อะไรที่เรียกว่าค่า? ก็คือ สิ่งที่บัญญัติกันขึ้นมาว่ามันมีค่า ตามความรู้สึกของตน ๆ ว่ามันจะมีค่าอย่างไร.**

เมื่อดูกันให้ทั่วถึงแล้ว จะเห็นได้ว่า **ค่าในความหมายที่หนึ่ง** นี้ มันก็เกิดขึ้นเพราะความต้องการ, และเป็นความต้องการของมนุษย์นั่นเอง. ความต้องการมันทำให้เกิดค่าขึ้นมาเท่านั้นเท่านั้น, แล้วแต่ความต้องการมันมากหรือน้อย.

ส่วนค่าในความหมายอย่างที่สอง มันเกิดเป็นค่าขึ้นมาอย่างลึกซึ้ง คือมัน ตามความต้องการของธรรมชาติ ซึ่งมันอยู่ลึกซึ้งที่สุด; นี้ไม่ใช่มนุษย์ไปแต่งตั้งหรือบัญญัติได้.

คำมีอยู่ ๒ ความหมาย : ตามที่มนุษย์แต่งตั้งบัญญัติตามความต้องการ นี้อย่างหนึ่ง, นี้ธรรมชาติต้องการหรือเรียกร้องอยู่ ในส่วนลึกซึ่งที่สุด นั่นก็อย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ควรจะลืมเสีย ว่าเราต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติอยู่ส่วนหนึ่งด้วย เราจึงจะรอดตายอยู่ได้ นั่นแหละค่าของศีลธรรม ชนิดนั้นมันลึกซึ้ง, มันซ่อนอยู่อย่างลึกซึ้ง.

....

เดี๋ยวนี้จะ พิจารณากันถึงคำว่า "ค่า" ตามความต้องการของมนุษย์ก่อนเป็นข้อแรก.

ประเภทที่ ๑ ในระดับแรก ก็อยากจะชี้ให้เห็นค่าที่กำหนดขึ้นอย่างโง่เขลา คือเอาปาก หรือเอาท้อง หรือเอาเนื้อหนัง เออร์ดอว์นี่เป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุอย่างเดียว ไม่มองเห็นค่าทางนามธรรมทางจิตใจ.

ค่าทางวัตถุนี้ เอาแต่เรื่องทางวัตถุอย่างเดียว แล้วก็เอาความต้องการนั้นแหละเป็นหลัก; ถ้าเกิดมีความต้องการมากพร้อม ๆ กันมันก็แพง; เมื่อไม่มีใครต้องการมันก็ถูก หรือน้อยลงไปนี่เรียกว่าหับหูหับตา ยึดถือกันแต่หลักทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง; แล้วมันก็ไม่ตรงกัน : คนนี้ต้องการอีก คนหนึ่งไม่ต้องการ ของที่แพงสำหรับคนนี้ ไม่แพงสำหรับคนโน้น, ของอย่างนี้ คนหนึ่งยอมซื้อตั้งพันตั้งหมื่น แต่ถ้าว่าอีกคนหนึ่งให้เปล่า ๆ ก็ไม่เอา.

นี่เป็นการบัญญัติตามความต้องการอย่างโง่เขลา;

เหมือนที่เขาเรียกกันว่า "ไถ่กับพลอย" อย่างนี้ เพราะพลอยที่แพงมากตกอยู่นั้น; ไถ่ก็ไม่เห็นว่ามีค่าอะไร ผู้ซิวสารเม็ดหนึ่งก็ไม่ได้ หรือว่า ลิงได้แก้ว มากก็ไม่มีความอะไร ผู้ลูกแดงเล็ก ๆ สักลูกหนึ่งก็ไม่ได้. หรือ คนที่เขาถือวัตถุเนื้อหนึ่งเป็นหลักเกินไป; เขาก็บอกว่า พระพุทธรูปองค์นี้มีค่าเท่ากับปลาหู & แข่งเท่านั้น ก็ลองคิดดู; คนที่เขารู้จักค่าของพระพุทธรูป นี้คงจะฟังไม่ได้. แต่ถ้าเอาวัตถุเป็นหลักกันแล้ว; พระพุทธรูปองค์นี้ มีค่าเท่ากับปลาหู & แข่งจริง ๆ ด้วยเหมือนกัน. นี่เรียกว่าเขาตีค่ากันตามความรู้สึกของปาก ของท้อง ของความต้องการด้วยความโง่เขลา ค่าอย่างนี้มันก็มีอยู่ประเภทหนึ่ง.

ประเภทที่ ๒ ค่าตามความหมายทางไสยศาสตร์

ที่ต้องอาศัยความเชื่อ ยึดมั่นถือมั่นอย่างงมงายเป็นหลัก.

ค่าทางไสยศาสตร์นี้ มันมีรากฐานอยู่บนความงมงาย :

วัตถุขลัง วัตถุศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเกิดเชื่อขึ้นมา; เป็นก้อนดินหรือก้อนโลหะอะไรเล็ก ๆ นิดเดียว ซื่อขายกันตั้งหมื่นตั้งแสน ก็ได้. มันเป็นค่าทางไสยศาสตร์ที่มีการประกอบพิธีรีตองหลอก ๆ กัน ก็มีค่าเป็นร้อยเป็นพัน เป็นหมื่น อะไรขึ้นมาก็ได้. ค่าในลักษณะอย่างนี้ก็มีอยู่ความหมายหนึ่งเหมือนกัน; เอาไปพิจารณาดูให้ดี.

ประเภทที่ ๓ ค่าตามความต้องการที่แท้จริง ตาม

ความหมายอย่างหลักวิชาเศรษฐกิจ เขาก็มีอยู่ประเภทหนึ่ง.

ตัวอย่างเศรษฐกิจนี้ มันขึ้นอยู่กับความต้องการ กับสิ่ง
 ที่สนองความต้องการ; ถ้าความต้องการมันมีมาก สิ่งสนองความต้องการมัน
 มีไม่พอกัน มันก็แพง; ก็ของสิ่งเดียวกันนั้นแหละ ถ้าความต้องการมันเกิด
 น้อยลงไป ค่านั้นมันก็ลดลง เพราะมันมีสิ่งทีสนองความต้องการมาก. นี่คือค่า
 ราคาของสิ่งต่าง ๆ หรือสิ่งที่เป็นเงินตรา เป็นค่าแทนเงินตราที่บัญญัติค่าไว้อย่างไร
 เพื่อประโยชน์อะไร สำหรับคนกลุ่มไหน มันก็เป็นค่าตามที่บัญญัติอยู่กับสิ่งที่มี
 กำลังหมุนเวียนอยู่จริง ๆ.

แต่ถึงอย่างไร มองดูให้ดีจะเห็นว่า ก็ทำกันไปอย่างนั้นแหละ
 ตามที่มนุษย์จะรู้จัก; ถ้ามนุษย์โง่ ก็ต้องบัญญัติไปตามความโง่ นี่คือ
 ความโง่ของเศรษฐกิจ ที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ได้; ไม่รู้จักต้นตออัน
 แท้จริง คือความรู้สึกลึกซึ้งของชีวิต ความมีศีลธรรมของคน; เพราะไปลุ่มหลง
 ในสิ่งที่ไม่ควรจะมีลุ่มหลง และไม่ควรจะมียึดถืออันนี้ จนทำให้เกิดความยุ่งยาก
 ทางค่า ทางเศรษฐกิจขึ้นมา.

ตัวอย่างดั่งที่กำลังมีปัญหาหน้าหัวเราะ ว่าคนบางคนเขาจะเป็นบ้า
 ตายเสียแล้ว; เพราะว่าหมู่มันแพง อย่างพวกกรุงเทพฯ โดยมาก สมัยหนึ่ง
 ทำไมจึงจะต้องเดือดร้อนกันถึงอย่างนั้น; มันควรจะแก้ไขได้ เปลี่ยนแปลงได้
 ถ้าหมู่มันแพงก็อย่าไปกินมันก็แล้วกัน กลับไปโวยวายให้มันมีเรื่องยุ่งยากลำบาก
 ขึ้นมา ไม่รู้จักละอาย นี้เรียกว่าค่าที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์.

ในภาษาศีลธรรมจะเห็นว่า ค่าในทำนองนี้เป็นของหลอกลวง
 ลม ๆ แล้ง ๆ เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่ต้องการศีลธรรม **ศีลธรรมก็กลายเป็น**
ของไม่มีค่า แล้วความโง่มันอยู่ที่ใคร, ความลำบากทุกข์ยากมันอยู่ที่ใคร.
เมื่อศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ แล้วมนุษย์เกิดไม่ต้องการศีลธรรม;
ศีลธรรมก็หมดค่าหรือด้อยค่าไม่มีใครสนใจ. เมื่อไม่มีศีลธรรมอยู่ในหมู่มนุษย์
เป็นมนุษย์ที่ไร้ศีลธรรม ก็เลยมีปัญหายุ่งยากลำบากมากขึ้นทุกที; นี่ยกตัวอย่าง
ว่ามันเกี่ยวกันอยู่กับสิ่งเหล่านี้ไม่แยกกันได้อีก นี่คำว่าค่าในความหมายที่มนุษย์
บัญญัติตามความต้องการของมนุษย์ในความหมายหนึ่ง.

....

ที่นี้ อีกความหมายหนึ่ง **ค่าที่เกิดขึ้นจากความต้องการ**
ของธรรมชาติ.

เมื่อธรรมชาติมันมีหลักตายตัวว่า เราจะต้องทำอย่างไร เราก็จะ
ต้องทำอย่างนั้น; ถ้าเราไม่ทำอย่างนั้นก็จะลำบาก จะเจ็บไข้ หรือจะตาย.
พวกปัจจัยที่จำเป็น ๔ อย่าง คือ **อาหาร** **เครื่องนุ่งห่ม** **ที่อยู่อาศัย** **ยารักษา**
โรค เป็นต้น นี้ก็ เป็นธรรมชาติทางวัตถุ จะต้องหามาตามธรรมชาติเรียกร้อง
โดยต้องมีอยู่ บางทีก็น่าหัว ที่ว่า ของจำเป็นแก่ชีวิตอย่างยิ่งมันกลับมีราคา
ถูกลงเหลือเกิน แล้วของบ้า ๆ บอ ๆ ทำไม่มันถึงแพง.

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า **ข้าวสารนี้ทำไมมันจึงไม่มีค่าแพง**
เท่ากับทองคำ หรือเพชรพลอย อะไรนี่ เป็นต้น ถ้าเอามาเทียบกับความ
ที่มันจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายแล้ว ของแพง ๆ เหล่านั้นมีค่าไม่เท่ากับว่าน้ำสัก
แก้วเดียว หรือข้าวสารสักกำมือหนึ่งก็ได้. นี้เรียกว่า อาหารที่จำเป็นแก่ชีวิต.

ที่นี้ เครื่องนุ่งห่ม เราก็ควรจะนึกถึงประโยชน์อันแท้จริง. มันคืออะไร มันควรจะมีอะไร; แล้วเราก็ทำไปทำให้มันผิด : ไปมุ่งแต่จะให้มันสวยงาม ให้มันแปลกประหลาด สำหรับจะอวดกัน มันก็กลายเป็นเครื่องสำหรับอวดกัน ; มันไม่ใช่เรื่องเครื่องนุ่งห่มไป เป็นต้น; แล้วเกิดปัญหาแก่มนุษย์, ทำความลำบากยุ่งยากให้แก่มนุษย์ไม่น้อยเหมือนกัน.

เรื่อง ที่อยู่อาศัย อะไรนี้ ถ้าเมื่อมัน มีอะไรเท่าที่จำเป็น หรือสมควร มันก็ไม่มีปัญหามาก เดียวนี้อยากจะอยู่อย่างแข่งกันกับเทวดา สร้างบ้าน สร้างประสาทอะไร ก็แข่งกับเทวดา มันก็เลยไม่เป็นความสงบได้.

เรื่อง ยารักษาโรค ก็เหมือนกันอีก ที่ว่าจะมียาโดยตรงนี้ ก็ไม่ค่อยมีใครชอบ ชอบยาเล่น ๆ กันเสียโดยมาก ยากินเล่นขายดีกว่ายากินจริง ๆ.

นี่เรียกว่า **ธรรมชาติมันต้องการอยู่อย่างหนึ่ง** ; เราทำผิดกฎเกณฑ์อันนั้น ก็เรียกว่าทำผิดทางศีลธรรมต่อธรรมชาติ **ก็ขาดศีลธรรมตามการเรียกร้องของธรรมชาติ.** ถ้าขาดถึงขนาดหนึ่งแล้ว มันก็ต้องเกิดความลำบากขึ้นมาทันที : ทางร่างกายก็จะลำบากขึ้นมาทันที. ถ้ายังเป็นทางจิตใจด้วยแล้ว ก็อย่างยิ่งเสียหายหมด; คือธรรมชาติต้องการให้มีจิตใจอย่างไรจึงจะปรกติสุขอยู่ได้ ไม่เป็นบ้าเป็นโรคเส้นประสาท แล้วเราก็ไม่ทำให้มันอย่างนั้น; ในที่สุดก็ได้เป็นโรคประสาทแล้วเป็นโรคจิต คิดดูเถอะว่า ธรรมชาติมีกฎ เหมือนกับกฎศีลธรรมอยู่อันหนึ่งด้วย แต่มันลึกลับ มนุษย์ไปสนใจแต่กฎทางวัตถุทางเนื้อหนัง ทางปากทางท้อง ; ก็ทำผิดในทางนี้

คำว่าค่าในทางธรรมชาตินี้ มันลึกอย่างนี้ แล้วมันรุนแรงมาก. ทางกาย ถ้าขาดแล้วมันก็เจ็บไข หรือตายทางกาย. ทางจิต ถ้ามันขาดแล้ว มันก็ตายในทางจิต คือจะเป็นบ้า หรือจะไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับเป็นความดี; กลายเป็นบุคคลที่ไร้ค่า กลายเป็นสังคมที่ไร้ค่าไป เพราะว่ามันมีจิตใจไม่สมประกอบนั่นเอง.

ค่าของศีลธรรมตามธรรมชาติ คือ ธรรมชาติต้องการให้คนมีศีลธรรมอย่างนี้ ๆ แล้วคนก็ไม่สนใจ; คนก็ไปสนใจแต่ค่าในทางความต้องการของเนื้อหนัง ของปากของท้อง ซึ่งทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ แล้วก็เอาเปรียบกันแล้วก็เบียดเบียนกัน แล้วก็เดือดร้อนกันไปทั่วโลก

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกัน แต่ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ค่า, มีค่า. ค่าตามที่มนุษย์บัญญัติตามความต้องการของคน นี้ก็อย่างหนึ่ง แล้วค่าตามธรรมชาติมันต้องการและเรียกร้องอยู่อย่างลึกซึ้งเร้นลับนั้น มันก็อีกอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่าความหมายของคำว่า "ค่า"

....

ที่นี้ อยากจะให้ดูอีกสักมุมหนึ่งดีกว่า ว่าค่าตามที่ มิจฉาทิฎฐิบัญญัติ กับค่าตามีสัมมาทิฎฐิบัญญัติ นี้ก็จะค่อยเห็น ได้ง่ายขึ้น.

พวกมิจฉาทิฎฐิ บัญญัติสิ่งนี้ว่ามีค่าเท่าไร? ที่นี้พวก สัมมาทิฎฐิก็จะบัญญัติสิ่งเดียวกันนั้นว่าค่าเป็นอย่างอื่นเสมอไป. สิ่งที่

พวกมิจฉาทิฏฐิบัญญัติว่ามีค่ามาก พวกที่เป็นสัมมาทิฏฐิจะบัญญัติไว้ว่า ไม่มีค่าเลยก็ได้ ขอให้มองดูให้ดี ๆ เพราะว่า พวกมิจฉาทิฏฐินั้น เอาเนื้อหนังเป็นหลัก, เอาปาก เอาท้องเป็นหลัก, เอาวัตถุมาเป็นหลัก. พวกสัมมาทิฏฐินั้น เขาก็เอาเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ เรื่องคุณสมบัติอันแท้จริงมาเป็นหลัก.

ทีนี้จะเอาอย่างไรเป็นหลัก? ก็ไม่มีใครบังคับได้. แต่ถ้าเอาอย่างไรเป็นหลักแล้วความปรกติสุขเกิดขึ้น ต้องถือว่าอย่างนั้นถูกต้อง. นี่ขอให้ยึดหลักอย่างนี้ไว้เสมอไปว่า สี-ละ ก็ต้องแปลว่า ปรกติ ปรกติสุข. เราถือค่ากันอย่างไร, โดยวิธีไหน, แล้วผลที่เกิดขึ้นเป็นความปรกติ เป็นความสงบสุขแล้ว อันนั้นแหละถูก. อย่างได้ไปหลงไหลในการบัญญัติด้วยอำนาจของมิจฉาทิฏฐิเลย; มีแต่จะทำให้เกิดความยุ่งยากสับสน.

จะเทียบกันดูอย่างง่าย ๆ อย่างนี้ก็ได้ว่า พวกมิจฉาทิฏฐิ เขาต้องการว่า "ให้กินดีอยู่ดี"; แต่พวกสัมมาทิฏฐิ จะต้องการว่า "กินอยู่แต่พอดี" ; เท่านี้มันก็ต่างกันมากแล้ว.

พวกที่ถือว่า "กินดีอยู่ดี" นี้ไม่มีขอบเขต ขยายออกไปเรื่อยจนเท่ากับเทวดาแล้ว มันก็ยังไม่พอ ที่จะเรียก "กินดีอยู่ดี" ทีนี้พวกที่ "กินอยู่แต่พอดี" นั้น มันมีความพอดีได้เอง จะทำอย่างไร เท่าไรแล้วพอดี ก็มีปรกติสุขได้มากกว่า; ไม่มีปัญหาเรื่องความขาดแคลน แล้วก็ไม่เห็นแก่ตัว; เพราะถ้าทะเยอทะยานก็เป็นคนเห็นแก่ตัว. เดียวนี้ไม่เห็นแก่ตัว มันก็ไม่ทะเยอทะยาน , ก็ไม่มีไฟเผาให้เร่าร้อน ในเรื่องของความต้องการ.

นี่คือคำว่า "ค่า" หลอกหลวงที่สุด; พวกมิจฉาทิฎฐิบัญญัติอย่างหนึ่ง, พวกสัมมาทิฎฐิบัญญัติอย่างหนึ่ง. เช่นว่าคน ๆ หนึ่ง เขาจะซื้อของที่แพง แล้วก็ไม่รู้ว่า จะได้ประโยชน์อะไรมากิน; อีกคนหนึ่งเขาจะซื้อกล้วย ซื้อผักอะไรถูก ๆ มากิน. อย่างนี้ มันก็ไม่มีปัญหา; เพราะมีความคิดเห็น ที่แตกต่างกันถึงกับตรงกันข้าม : เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นสัมมาทิฎฐิ; เป็นเหตุให้กินอยู่ไม่มีขอบเขต จนกระทั่งว่ากินอยู่มีขอบเขต ที่พอดี.

....

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ต้องการ **ให้สนใจแต่เพียงความหมายของคำพูด** เพียงคำเดียว คือคำว่า ค่า ค่าหรือราคานั้น มันหลอกหลวงที่สุด แล้วเราเคยโง่กันก็มากน้อย? เคยหลงในเรื่องนี้กันก็มากน้อยเท่าไร? ควรจะปรับปรุงกันเสียใหม่; อย่าให้มันหลอกได้นัก แต่เดี๋ยวนี้มาพูดกันถึงเรื่องที่สำคัญที่สุด คือคำว่า ค่าของคำว่า "ศีลธรรม" พวกมิจฉาทิฎฐิจะให้ค่าของศีลธรรมน้อยมาก หรือไม่ให้เลย; **พวกสัมมาทิฎฐิจะเห็นว่าศีลธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก มีค่ามาก ควรจะสนใจมาก.**

เดี๋ยวนี้ ถ้าคนทั้งบ้านทั้งเมือง เขาไม่เห็นค่าของศีลธรรม แล้วจะเรียกว่าคนทั้งบ้านทั้งเมืองเป็นมิจฉาทิฎฐิ หรือเป็นสัมมาทิฎฐิ? ขอให้ลองคิดดู. หรือว่าคนทั้งประเทศด้วยซ้ำไป ที่ไม่สนใจปัญหาทางศีลธรรม ไม่หยิบยกปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาวินิจฉัย นี่ก็เพราะไม่เห็นค่าของศีลธรรม; จะเรียกว่ามิจฉาทิฎฐิหรือจะเรียกสัมมาทิฎฐิ? ขอให้ลองคิดดู.

ค่าของศีลธรรมแท้ ๆ มันก็ยังแตกต่างกัน ตามที่ว่า พวกมิชฌา-
ทิกุฐิมันเป็นผู้ตีราคา หรือว่าพวกสัมมาทิกุฐิเป็นผู้ตีราคา แล้วเราอยู่ในพวกไหน?

ถ้าเราไม่เห็นค่าของศีลธรรม หรือเห็นค่าของศีลธรรม
มีน้อย ก็ยอมรับเสียดี ๆ ว่ายังเป็นมิชฌาทิกุฐิอยู่ ส่วนหนึ่งทีเดียว ถ้าเป็น
สัมมาทิกุฐิรู้จักค่าของศีลธรรมแล้ว; ทำไมไม่พยายามที่จะมีศีลธรรมอยู่ในเนื้อ
ในตัว ให้ลูกให้หลานให้คนในครอบครัวมีศีลธรรม, หรือเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วม
โลกกัน ได้มีศีลธรรม **ทำไมจึงไม่เสียสละช่วยกันส่งเสริมศีลธรรม?**

ที่ว่าทำบุญ ๆ แต่ไม่รู้จะทำอะไร อาตมาอยากจะทำบุญ
ที่ตีเลิศประเสริฐที่สุด ก็คือการทำให้คนในโลกมีศีลธรรม; ไม่มี
บุญไหนดีกว่านี้ หรือจริงกว่านี้ ถ้าเห็นว่าศีลธรรมมีค่า เราก็ควรจะปรับปรุงกัน
ส่งเสริมมันนี่ คนละไม้คนละมือ แต่ถ้าทำสุดความสามารถในการที่จะทำให้มี
ศีลธรรมอยู่ในสังคม ในบ้านเมืองของเรา ในประเทศของเรา หรือกระทั่งอยู่ใน
โลกนี้ ก็ยิ่งดี.

ค่าของศีลธรรมสลับไปหมด ไม่พิจารณาให้ดี ก็ไม่เห็น;
แต่มันมีค่ามากจนถึงกับว่า **ความเป็นความตายของโลกหรือมนุษย์นี้มัน**
อยู่ที่นี้ ลองไม่มีศีลธรรมให้ถึงขนาดเถอะ โลกนี้จะวินาศ จะฉิบหายจะเป็น
โลกที่ไร้ความหมาย

คุณทั้งนั้น ภาษาบาลีเป็นกลางอย่างนั้น ที่นี้มีค่าสำหรับเป็นอันตราายก็ได้ เป็นประโยชน์ก็ได้ มีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งของมัน แล้วก็เรียกว่าคุณค่า หรือค่าของมันทั้งนั้น.

ที่นี้จิตใจของคนก็หันไหวไปตามสิ่งที่เรียกว่าคุณ หรือ ค่า, เช่นดีก็มีคุณอย่างดีก็ติดดี, ชั่วมีคุณอย่างชั่วก็ติดชั่ว เราก็เกลียดชั่ว, เราก็รักดี แต่ทั้งเกลียดชั่วและรักดี นั้นก็คือความยึดมั่น ยึดมั่นในอะไร? ก็ยึดมั่นในค่า หรือคุณ นั้นเอง พระอรหันต์ประเภทเดียวเท่านั้น ที่จะมีจิตใจอยู่เหนืออิทธิพล ของสิ่งที่เรียกว่า ค่าหรือ คุณ หรือคุณสมบัติ ก็ตาม

พูดอย่างนี้ มันออกจะเป็นปรัชญาเลยเถิดไป แต่มันเป็นความจริงที่ควรจะทราบ ว่าการที่มนุษย์จะมีจิตใจว่างจากกิเลส หรือว่างจากความทุกข์ไม่ได้ ก็เพราะไปติดอยู่ที่คุณหรือค่า , ไปเป็นทาสของสิ่งที่เรียกว่าคุณหรือค่า ดีก็ได้ ชั่วก็ได้ บางคนก็เห็นชั่วเป็นดี บางคนก็เห็นดีเป็นดี เห็นชั่วเป็นชั่วมันก็แล้วแต่มีจักษุวิญญูหรือสัมมาวิญญู.

แต่แม้ว่าจะจะเป็นสัมมาวิญญูขนาดที่ รู้ว่าดีเป็นดี ชั่วเป็นชั่วแล้ว; แต่ถ้าจิตมันยังไปหลงอยู่กับค่า หรือคุณ นี้แล้ว มันก็หลุดพ้นไปจากความครอบงำของสิ่งนั้นไม่ได้. ฉะนั้นจึงไปเกิดอยาก คือมีตัณหาอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น : เป็นกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็เพราะสิ่งที่เป็นต้นเหตุอย่างเดียวนั้น คือสิ่งที่เรียกว่าค่านั้นเอง มันชอบกาม มันก็ไปเป็นกามตัณหา ; ถ้าชอบรูป ก็ไปเป็นภวตัณหา; ชอบอรูปรูปร่างมันก็ไปเป็นวิภวตัณหา; แล้วแต่จะไปชอบอะไร หรือค่าของอะไรที่มีความหมายอย่างไร.

นี่พูดเลยเถิดไปแล้ว ถึงคำว่า "ค่า" ชนิดที่มันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความยึดถือของมนุษย์เรา.

....

ขอให้ระวังอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เรียกว่า ค่า; ระวัง
ให้ดี ๆ : สิ่งนั้นแหละมันเป็นตัวปัญหาทั้งหมด.

ถ้าเราเข้าใจผิดต่อสิ่งที่เรียกว่า ค่า; ระวังให้ดี ๆ สิ่งนั้นแหละ
มันเป็นตัวปัญหาทั้งหมดถ้าเราเข้าใจผิดต่อสิ่งนี้แล้ว มันจะสับสนหมด :
ศีลธรรมก็จะมี อย่าว่าถึงกับจะมีการบรรลุ มรรคผล นิพพานเลย ระวังสิ่ง
ที่เรียกว่าค่า หรือราคา หรือคุณค่า หรือคุณสมบัติอะไรนี้ให้ดี ๆ มันมีลักษณะ
เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือทุกสิ่งไป : อย่างหนึ่งทำให้เกลียด อีกอย่างหนึ่งทำให้
รัก, ที่เป็นหลักใหญ่อยู่ ๒ อย่าง มีอย่างนี้.

ถ้าเราเียงก็ยึดถือค่าของมัน ; เพราะฉะนั้นเราก็จะต้องไปรัก
เข้าในฝ่ายหนึ่ง ไปเกลียดเข้าในฝ่ายหนึ่ง อันนี้ก็เรียกว่าเสียหาย ในทางความ
เป็นปรกติ คือจะมีใจคอไม่ปรกติ, จะมีทิวฐิฐิความคิดเห็นไม่ปรกติ ที่นี้มัน
ก็ออกมาทางกาย ทางวาจา เป็นการพูด การกระทำที่มันไม่ปรกติแล้วมันก็
กระทบทั้งให้ตัวเองเดือดร้อน กระทบกระทั่งให้ผู้อื่นเดือดร้อน มันเสีย
ความเป็นปรกติไปหมดแล้วสิ่งที่เรียกว่าค่ามันก็มีอยู่อย่างหลอกลวง อย่างที่
เราไม่รู้จัก.

อาตมาารู้สึกว่า การที่เอาเรื่องอย่างนี้มาพูดกัน อาจจะเกินไป สำหรับคนบางพวกก็ได้แต่ก็ไม่ทราบว่าจะเอาเรื่องอะไรมาพูด ให้คนรู้จักกลัว ต่อการขาดศีลธรรม หรือว่าให้คนกล้าในการที่จะมีศีลธรรม จึงเอาเรื่องศีลธรรม อย่างนี้มาพูด ให้รู้จักคุณค่าของศีลธรรม ให้รู้จักค่าในทางที่จะเป็นประโยชน์ แท้จริงยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกระทั่งในที่สุด จะได้อยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่เรียกว่า ค่า หรือราคานั้น

ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ ก็อยู่ใต้อำนาจของค่าหรือ ราคา : เดียวก็ชอบ เดียวก็ไม่ชอบคือมีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแน่นอน. ฉะนั้นจึงถือว่าแม้แต่พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี ก็ไม่อยู่เหนือสิ่งนี้ เว้นแต่พระอรหันต์พวกเดียวกันนั้น ที่จะรู้จักมีจิตใจอยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่เรียก กันว่า "ค่า".

นี่ตั้งต้นแต่อย่างต่ำ ๆ เช่นค่าของข้าวสารเม็ดหนึ่งนี่ ไปจนถึงค่า ของศีลธรรมสูงสุดก็เรียกว่าค่า แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ.

ที่นี้ ถ้าว่ายึดถือวิธีนี้ให้ถูกวิธี ก็ยึดถือไปในทางที่มันจะสูงขึ้นไป จนในที่สุดมันก็อยู่เหนือค่าเดี๋ยวนี้ถ้าว่ามันโง่ไป มันก็ไปยึดผิด ๆ ; มันก็ กลับต่ำลงไปโดยไม่จำเป็น แล้วไปเสียเวลาเปล่า ๆ คือไปหลงไหลในสิ่งที่ชั่ว เห็นเป็นของที่มีค่า ครั้นละที่ชั่วนั้นได้ มาอยู่ที่ดี ก็หลงในค่าของสิ่งที่ดี; เรื่องยังไม่จบ ก็ยังหลงแม้ในความดี. นี่ก็ยิ่งถูกกดขี่อยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า "ค่า"; มันก็ยังหนักอกหนักใจ วิตก กังวล ทุกข์ร้อนไปตามเรื่อง ฉะนั้นต้อง

ทลิ่ง ขึ้นไปอีกทีหนึ่ง ให้มันพ้นจากอำนาจของสิ่งที่เราเรียกว่า ค่าหรือแม้แต่ค่าของ ความดี นี่เป็นชั้นสูงสุดของสิ่งๆที่เรียกว่าศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ ไม่ต้องการถึงอย่างนั้น ต้องการแต่ให้อยู่ กันดี ๆ อยู่กันอย่างดี มีค่าของความดี มีศีลธรรมอันดีก็พอที่จะปรกติแล้ว.

เอาละเป็นอันว่า เราจะถือเอาค่าของศีลธรรมอันดี มา เป็นวัตถุประสงค์ในที่นี้ บัญญัติว่ามีค่า ตามความหมายของศีลธรรม คือ สามารถจะทำความปรกติแก่จิตใจ ของบุคคลแต่ละบุคคล และทำความปรกติแก่ สังคมคือ ที่อยู่รวม ๆ กัน เป็นพวก ๆ อะไรทำความสงบสุขอย่างนี้ได้ ก็เรียกว่าศีลธรรม, แล้วมันก็มีค่าเพียงเท่านี้ สำหรับสิ่งๆที่เรียกว่าศีลธรรมนี้. นี่สำหรับคำว่า ค่า ควรจะมองกันในลักษณะอย่างนี้

.....

ที่นี้ก็มาถึง ความจำเป็น ที่ตัวเราจะต้องมี ศีลธรรม.

คำว่าศีลธรรมในที่นี้ คือศีลธรรมที่จะบัญญัติขึ้น, ที่ได้ บัญญัติขึ้น แล้วจะต้องประพฤติปฏิบัติกันให้ถูกต้องนั้น ; ไม่ใช่ชนิดที่ว่า เป็นไปตามธรรมชาติ

ความมีศีลธรรมอยู่ที่ตรงไหน? อะไรเรียกว่าความมี ศีลธรรม? ถ้าพูดต่อเนืองกันมากับสิ่งที่พูดมาแล้ว ก็จะพูดได้เลยว่า การ

สามารถควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่าได้ นี่แหละ คือ **ศีลธรรม**. การสามารถควบคุมสิ่งที่เรียกกันว่าค่านั้นได้ นั้นแหละ คือ **ความมีศีลธรรม** ถ้าเราควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่าหรือราคา หรือคุณค่านี้ไม่ได้แล้วมันจะดึงเราไปให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่เราหลงไปในคุณค่าอันนั้น; คนที่หลงในคุณค่าของความชั่วว่อดี, มันก็ลากคอไปทำความชั่ว หรือถ้าไปหลงในคุณค่าที่สมมติบัญญัติกันว่อดี, มันก็ไปทำสิ่งที่เรียกว่าดี แต่แล้วมันก็ยังไม่มีความปรกติถึงที่สุด คือไปรักดี ไปเกลียดชั่ว ถ้ายังมีรัก มีโกรธ มีเกลียด มีรัก มีชัง อยู่อย่างนั้น จะเรียกว่ามีศีลอันดีได้หรือยัง?

ในทางโลก ๆ เขาก็บัญญัติว่อดี พอใช้ได้แล้ว : หรือใช้ได้แล้ว ในการที่รักดี ทำดีขวนขวายในความดี หลงแต่ความดี จนตายไปกับตัว นี้ก็ว่าใช้ได้แล้ว แต่ในทางธรรมะชั้นสูง นั้นก็ต้องการไกลไปกว่านั้น คือต้องการความปรกติกว่านั้น; **อย่าให้เกิดความรักอย่าให้เกิดความชังขึ้นมาได้** จึงจะเรียกว่าเราควบคุมมันได้ **อย่าให้สิ่งที่มีค่าอย่างใดมาทำให้เราเกิดความรัก หรือว่าอย่าให้สิ่งที่มีค่าอย่างใดมาทำให้เราเกิดความเกลียด** มันมี ๒ อย่างเท่านั้น. ฉะนั้นถ้าเราควบคุม ๒ อย่างนี้ได้ ก็เรียกว่ามีศีลธรรม

ถ้าเรา **ควบคุมไม่ได้**; มันจะลากเราไปทำชั่ว **หรือว่าจะลากเราไปทำความดี** ชนิดที่ต้องทนทรมาน ต้องหลงไหลในความดี จนต้องฆ่าตัวตาย เพราะความดี **หรือว่าความยึดมั่นในความดี** ทำให้นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย จนเป็นโรคประสาท อย่างนั้นก็มี. นี่แหละ **เพราะว่าเราไม่สามารถจะควบคุมสิ่งที่เราเรียกว่าค่าไว้ได้**; ฉะนั้น **ศีลธรรมจึงไม่บริสุทธิ์** จึงถือว่าควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่านี้ได้มากเท่าไร ก็มีศีลธรรมมากเท่านั้น:

ควบคุมได้น้อย ก็มีศีลธรรมน้อย ควบคุมสิ่งที่มีค่าที่บังคับจิตใจของเรา ให้หลงไปนั้นแหละให้ได้ และการสามารถควบคุมได้ นั้นเรียกว่าเรามีศีลธรรม

ยกตัวอย่างที่เป็นพระเป็นเณรกันดีกว่า เพราะว่า เป็นนักบวชที่จะประพฤติธรรมะที่สูงขึ้นไป ถ้าควบคุมจิตใจเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าค่าไม่ได้แล้ว ก็ไม่เป็นพระเป็นเณรเลย มันจะเกิดไปรักสิ่งที่ยั่วให้รัก, จะเกลียดสิ่งที่ยั่วให้เกลียด เพราะค่าใน ๒ ความหมายนั้น การที่ออกมาบวชเป็นพระเป็นเณร ก็เพื่อจะสามารถฝึกจิตใจให้อยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่เรียกว่าค่านี้เอง.

....

ถ้าควบคุมอิทธิพลหรืออำนาจของค่านี้ได้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้น? ก็คือเกิดความปรกติขึ้นมา แต่ละคน ๆ; คนหนึ่งมันก็ปรกติ : มีจิตใจ กาย วาจา ปรกติแล้ว สังคมก็ไม่ปั่นป่วน เพราะเป็นสังคมของคนทีปรกติ; เรียกว่ามีความปรกติเกิดขึ้น เป็นผลของความมีศีลธรรมไม่มีกิเลส. ถ้าสามารถควบคุมอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าค่าอันยั่วยวนได้แล้ว ก็ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น : ไม่มีกิเลสก็ไม่ทำกรรม; มันก็ไม่มีอะไรระส่ำระสายเป็นทุกข์เดือดร้อนแล้วเราก็จะเป็นมนุษย์เต็มตามความหมาย.

มนุษย์แปลว่ามีใจสูง, สูงหมายความว่า มีอะไรมาบังคับไม่ได้ มีอะไรมาบีบความต้องการไม่ได้; เพราะว่าจิตใจมันสูง มันไม่หวั่นไหวไปตามดี ตามร้าย ตามสิ่งที่มายั่วให้รัก หรือให้เกลียด มนุษย์มีใจสูงจริง ไม่ถูกกระทำให้รัก หรือให้เกลียดได้.

เดี๋ยวนี้เป็นมนุษย์กันยังไม่ถึงนั้น เอาแต่เพียงว่า ไม่หลงไหลถึงกับรักมากเกลียดมากจนเกิดปัญหาขึ้นก็แล้วกัน แต่ในทางธรรมะนั้นไปสูงสุด จินถึงว่า ถ้าควบคุม "ค่า" ได้แล้วจะไม่มีผลร้าย เรียกว่าจะไม่มี การตายดีกว่า : ทางกายก็ไม่ตาย ทางใจก็ไม่ตาย ไม่มี การตาย หรือไม่มี การตายโหงก็ได้ ขอภัยพูดคำหยาบคายว่า "ตายโหง" นี้ ตายอย่างที่ไม่ น่าจะตาย คือว่าคนมันหลงในสิ่งทีเรียกว่ามีค่ามากเกินไปแล้ว มันจะตายโหง ทางกายก็มี ทางจิต ทางวิญญาณทางสติปัญญาความคิดเห็นนี้ เสียหมดเลย; เหมือนกับสติปัญญาตายโหงไปแล้ว ยังเป็น ๆ อยู่ นี่ มันมีการตายชนิดนี้ได้

มนุษย์มีปัญหาที่สูงขึ้นอย่างนี้ จึงต้องการสิ่งที่สูงขึ้นมา สำหรับควบคุมกันไป ถ้าสัตว์เดรัจฉานมันไม่มีปัญหา สัตว์เดรัจฉานมันหยุดอยู่กับที่ มันสมองของมันหยุดอยู่กับที่ ส่วนมนุษย์นั้นมันสมองก้าวหน้าเรื่อย ความคิดสติปัญญามันก้าวหน้าเรื่อย เพราะฉะนั้น ปัญหาจึงเกิดใหม่เรื่อย แผลง ขึ้นไปเรื่อย สูงขึ้นไปเรื่อย เดี่ยวนี้ศีลธรรมนี้ก็ต้อบัญญัติขึ้นเฉพาะมนุษย์ ที่กระโดดวิ่งพรวดพราดไปอย่างนี้ ถ้ามนุษย์ยังเหมือนกับสัตว์ คือยังหยุดอยู่กับที่ เหมือนกับสัตว์แล้ว ก็ไม่ต้องมีศีลธรรมส่วนนี้.

ไปมองดูให้เห็นข้อนี้ก่อน สัตว์เดรัจฉานมีศีลธรรมแต่ตามที ธรรมชาติเรียกร้องก็พอแล้ว, แล้วมันก็หยุดอยู่แค่นั้น มันไม่เดินไปอีกแล้ว. เมื่อแสนปี ล้านปี มันเป็นอย่างไร มันก็มีมันสมองเพียงเท่านั้น, มีความต้องการหรือมีอะไรเพียงเท่านั้น. ส่วนมนุษย์นี้มันสมองเจริญเรื่อย คือรู้อะไร ได้มากขึ้นเรื่อย; แล้วก็รู้อยาก รู้ปรารถนา รู้สร้างสรรค์ รู้อะไรมากขึ้นเรื่อย, รู้จักทำให้เกิดสังคมที่ประหลาดๆอะไรขึ้นมาอย่างนี้ ก็ต้อมีการแก้ปัญหในส่วนนี้.

นี่แหละคือเห็น ศีลธรรมว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่จะต้องมีสำหรับมนุษย์ที่วิ่งไปเรื่อย ไม่หยุดอยู่อย่างสัตว์เดรัจฉาน.

ถ้าไปดูต้นไม้จะเห็นว่ามันหยุดอยู่ มันไม่ก้าวหน้า ทางสติปัญญา ทางกิเลสตัณหา ทางอะไรแล้ว สัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกัน แต่มนุษย์มันเหมือนกับวิ่งจ็อกอยู่ตลอดเวลา แล้ว ถ้าไม่ยับยั้งทางศีลธรรมให้มันทันกันแล้ว มนุษย์นี่มันจะเป็นอะไร? มันก็ต้องเป็นผีบ้า ต้องเรียกว่าผีบ้าแล้ว, มากกว่าที่จะเรียกว่าเป็นมนุษย์; คือมนุษย์ที่กำลังขาดศีลธรรมนี้เอง มันเหมือนกับผีบ้าชนิดหนึ่ง ในเมื่อมันขาดศีลธรรมในส่วนที่จะแก้ปัญหาอันนี้ เพราะฉะนั้นขอให้มองตรงนี้ ก็จะเห็นทันทีว่า มีความจำเป็นก็มากน้อย ที่มนุษย์จะต้องมีศีลธรรม.

นี่แหละความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม เมื่อไรขาดศีลธรรม มันก็เกิดปัญหาหนักขึ้นตรงกันข้ามกับความมีศีลธรรม ความมีศีลธรรมนั้น เราควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้ เราควบคุมกาย วาจาใจได้ ควบคุมอิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่าค่า ราคานั้นไว้ได้ มีใจคอปรกติ ไม่มีการตายอย่างตายโหง ทั้งทางกายและทั้งทางจิต พอขาดศีลธรรมเท่านั้นแหละ สิ่งเหล่านี้จะมีครบหมด.

.... ..

ที่นี้มันก็เป็นสิ่งที่ว่าไม่มีใครทนได้ ถ้าเกิดการขาดศีลธรรมเข้าแล้ว มันก็เกิดความเดือดร้อน วิกฤตการณ์อย่างนี้มีขึ้นมา ไม่มีใครทนได้; แม้แต่คนที่ไม่ศีลธรรมนั่นเอง มันก็ทนไม่ได้.

คนที่ขาดศีลธรรมไม่มีศีลธรรมเลย แล้วสร้างความทุกข์ยากขึ้นมาในโลกนี้ แล้วตัวเองก็ทนไม่ได้; แล้วจะให้คนอื่นทนได้อย่างไร; ก็เป็นปัญหาเกิดขึ้นมาใหม่ว่า ทนอยู่ไม่ได้ มันก็ต้องแก้ไข ถ้า**ต้องแก้ไข ก็วกกลับไปหาความมีศีลธรรม.**

นี่จะเห็นได้ชัดเจนที่ว่า ความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรมมันมีอยู่อย่างนี้ : ไม่มีศีลธรรมมันจะตายหมด; ใช้คำว่าตายในความหมายพิเศษ. แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็จะอยู่ไม่ได้; อย่าพูดถึงมนุษย์ที่มีชีวิต ถ้าไม่มีศีลธรรมกันอย่างยิ่ง แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็จะอยู่ไม่ได้. มันจะถูกทำลายหมด มันจะไร้ค่าไร้ความหมาย เหมือนกับไม่มี คือ มนุษย์ก็ไม่มี, มนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์ก็ไม่มี, ความสงบสุขอย่างอื่นก็ไม่มี, เพราะการขาดศีลธรรม ในส่วนที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่วิงพรวดพราดขึ้นมาถึงอย่างนี้.

ขอให้เห็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ธรรมชาติมันบังคับ ในส่วนจิตใจ ในส่วนลึกซึ้ง ในทางนามธรรม; **ว่ามนุษย์ต้องมีศีลธรรมส่วนนี้ จึงจะเป็นมนุษย์รอดอยู่ได้** และสิ่งอื่น ๆ ก็พลอยรอดอยู่ได้ด้วย. นี่คือความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรมเพื่อระดับพื้นฐานก็มี, เพื่อระดับพิเศษที่มนุษย์มันวิงขึ้นมาถึงขนาดนี้แล้ว และจะวิงต่อไปข้างหน้าผิดแปลกไปจากนี้ ก็ต้องมีระบบศีลธรรมที่ทันกันเสมอ.

ที่นี้จะมองดูในลักษณะที่เป็นการ **สรุปในชั้นมูลฐาน** สักหน่อย เพื่อจะจำหรือเข้าใจได้ง่ายกว่า **เราต้องการศีลธรรมนี้ เพราะมุ่งหมายอะไร?**

ก็อย่าลืม ขอร้องแล้วขอร้องอีก ร้อยครั้งพันครั้ง ว่าอย่าลืมคำว่า ศีล, ศีล หรือ
สี - ละ ที่แปลว่า ปกติ เราต้องการความปกติ คือปกติสุข ไม่มี
อะไรมากกว่านั้น ศีลธรรมก็คือสิ่งที่จะทำให้เป็นอย่างนั้น เรียกว่าศีลธรรม
ทำให้เกิดปกติสุข.

....

ทีนี้จะสรุปดูว่า ทั้งหมดนั้นมัน จะอยู่กับไหน.

ระดับที่ ๑. เราต้องการจะอยู่ในลักษณะที่พอทนอยู่ได้.

นี่เราต้องนึกถึงธรรมชาติ ที่มันแสนจะโหดร้าย เมื่อเรายังไม่มีปัญหาจะต่อสู้มัน
นึกถึงมนุษย์เมื่อแรกมีในโลกแสนปีล้านปีอะไรมาแล้วมันยากที่จะรอดชีวิตอยู่ได้
เดี๋ยวนี้เราก็ต้องการว่า อยู่ในลักษณะพอทนอยู่ได้ อย่าให้ตาย ให้พอทนอยู่ได้.

ที่จะเห็นได้ง่าย คือพวกฤาษี มุนี ชีไพร อะไรต่าง ๆ ที่ออกไป
อยู่ในป่า อยู่ในลักษณะที่พอทนอยู่ได้, หรือชาวไร่ชาวนาสมัยโบราณ ปู่ ย่า
ตา ยาย ของเรา ท่านต้องการแต่เพียงในลักษณะที่พอทนอยู่ได้. ท่านไม่ต้อง
ปลูกตึกปลูกวิมาน, ไม่ต้องมีอะไร อย่างที่เราเดี๋ยวนี้มี. เดี่ยวนี้เรามีอะไรบ้าง
ที่เกินจำเป็น; ปู่ ย่า ตา ยาย เขาไม่ได้ต้องการ. **เขามีความต้องการใน
ระดับแรก แต่เพียงว่าในลักษณะที่พอทนอยู่ได้** ไม่ตายไม่เจ็บไข้ ไม่อะไร
มากเกินไป. นี่ก็เป็นเรื่องศีลธรรมในขั้นแรก ทำให้ต้องการเพียงเท่านี้ ก็เป็น
ศีลธรรมที่สร้างขึ้นได้ง่าย หรือ ปฏิบัติได้ง่าย.

**ระดับที่ ๒. เราต้องการให้เรียบร้อย และสวยงาม
ยิ่งขึ้นไป.** เรากำลังเป็นบ้าในขั้นนี้ใช่ หรือไม่ ลองคิดดู เราต้องการ

ให้มีระเบียบเรียบร้อยให้สวยงามยิ่งขึ้นไป กำลังบ้ำกันเท่าไรในโลกนี้. ที่เรียกว่า ความเจริญ ความเจริญก้าวหน้า ศิวิลไลซ์นั้น มันคือ ความบ้ำหลังในข้อนี้; ทำให้มันเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงามยิ่งขึ้นไป; เพราะฉะนั้นศีลธรรมมันก็เปลี่ยน, ระบบศีลธรรมมันก็ต้องเปลี่ยน เพื่อความเรียบร้อยและสวยงามยิ่งขึ้นไป.

ก่อน ๆ นี้ เราต้องการเพียงแต่ว่าพอทนอยู่ได้; เดียวนี้ ก็เกิดศีลธรรมอันนี้ ที่มันยากลำบากขึ้นมาว่า จะต้องเรียบร้อยสวยงาม แล้วก็ต้องเจริญตา เจริญใจด้วย. ที่นี้เราก็ดู แล้วจะเห็นว่า; ความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามนั้นมันต้องลงทุนเท่าไร? แล้วมันจะยั่วยวนกิเลสเท่าไร? มันจะยั่วยวนให้อันธพาลเกิดขึ้น สำหรับเปียดเบียนคนที่สุภาพหรือปรกติเท่าไร? นี่ ระบบศีลธรรมมันจึงเปลี่ยนเป็นยากขึ้น ที่จะอยู่ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามยิ่งขึ้นไปด้วย แล้วด้วยความสงบ รักใคร่เมตตากรุณาไปด้วย.

ในสมัยก่อน เรา อยู่กัน แต่พออยู่ได้ รักใคร่เมตตา กรุณาไม่เปียดเบียนกัน เมื่อสักร้อยปีมานี้จะเห็นได้ เดียวนี้มันไม่ได้ เพราะว่าต้องการสวย ต้องการงาม ต้องการมากขึ้นไป แล้วเราก็ทำให้เป็นไป อย่างนั้นไม่ได้; เพราะว่าเต็มไปด้วยใจเต็มไปด้วยขโมย. สิ่งนี้มันเพราะใจ เพราะขโมยขึ้นมาเอง ในตัวมันเอง เพราะมันต้องการสวย ต้องการงาม ต้องการมากต้องการอะไรที่ไม่มีของเขตขึ้นมา. ศีลธรรมมันก็เปลี่ยน ความปรกติมันก็เลยยากขึ้น; เราอาจจะทำได้ แต่มันจะยากขึ้นหลายร้อยเท่าหลายพันเท่าที่จะให้มีความปรกติ อยู่อย่างสวยงามเจริญตาเจริญใจนี้มันทำยาก.

ที่นี้ มีระดับสูงสุด ระดับที่ ๓. คือว่า เราต้องการศีลธรรม ที่เป็นมูลฐานในทางพระศาสนา, ต้องการศีลธรรมที่เป็นมูลฐานขั้นสูงสุด

ทางพระศาสนา. นี่ศีลธรรมนี้ต้องการให้เราพร้อมที่จะหมดกิเลส, ให้ความหมดกิเลสนี้เป็นนิพพาน; นั่นเป็นสุดยอดของศีลธรรม. เราจะต้องการตัวศีลธรรมที่ทำให้เป็นอย่างนั้น มันก็ยิ่งทำยาก, เพราะเราอยากแต่จะอยู่บนวิมาน อยากจะสมบุญอยู่ด้วย รูป เสียง กลิ่น รส อย่างที่เรียกว่า ไม่ยอมมานั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์; จะมานั่งอยู่ที่ใต้ต้นกล้วยพฤษ์เสมอไป. นี่พูดอย่างเข้าข้างตัวเองทุกคน.

ลองคิดดูเถอะ เราอยากจะนั่งใต้ต้นกล้วยพฤษ์ หรือว่าเราอยากจะนั่งใต้ต้นโพธิ์. ถ้าเราอยากจะนั่งใต้ต้นโพธิ์ เดียวมันก็เกิดสติปัญญา เกิดความรู้ เกิดเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาขึ้นมา; ถ้าเราไปเกิดอยากนั่งใต้ต้นกล้วยพฤษ์ เดียวก็มี รูป เสียง กลิ่น รส โยงฐัพพะ ธรรมารมณ์ นึกอะไรก็ได้เข้าใจ ล้วนแต่เป็นเรื่องกามคุณทั้งนั้น นี่มันต้องการไขว่กันอยู่อย่างนี้; เว้นแต่จะมีความรู้สึกผ่านมาแล้ว ว่าเห็นโทษอันเลวทรามของสิ่งยั่วชวนเหล่านั้นแล้ว; ต้องการความสงบ ความปราศจากกิเลส เป็นนิพพานนั้น จึงจะต้องการศีลธรรมระบบนี้.

เดี๋ยวนี้ ในประเทศเราเมืองไทย ที่ว่าเจริญด้วยพุทธศาสนา ใครต้องการศีลธรรมระบบนี้? เดียวพูดไปมันกระทบกระเทือน ประชาชนก็ดี รัฐบาลก็ดี ไม่เคยคำนึงถึงศีลธรรมระบบนี้; เพราะว่าแม้แต่ศีลธรรมในระดับต่ำๆที่จะให้อยู่กันเป็นผาสูกตามบ้านตามเรือน มันก็ยังทำไม่ได้, แล้วก็ยังสนับสนุนระบบที่ให้สวยงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้เอร็ดอร่อยยิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้ มันก็ยิ่งไกลออกไป; เพราะมันเป็นเรื่องช่วยสร้างกิเลส ช่วยเพาะอันธพาล. ฉะนั้นจึงอย่าไปโทษพวกอันธพาลนัก ต้องโทษคนโง่ทั่ว ๆ ไป ที่ไปสร้างระบบ

ให้มันสวยงาม กินอยู่ดี ยั่วชวนมากขึ้น นั่นแหละมันเป็นต้นเหตุ
ที่เพาะพวกอันธพาลขึ้นมา.

....

ที่นี้ก็ดูอีกทีว่า ข้อที่หนึ่ง **สิ่งที่เราต้องการอย่าง**
แท้จริงจากศีลธรรมนั้นคืออะไร?

เราอยากจะมีศีลธรรม เราเกิดชอบศีลธรรมขึ้นมาแล้ว **เราจะ**
เอาศีลธรรมในระดับไหน? เราจะเอาศีลธรรมกันแต่ในระดับที่เพียงพอให้พอ
ทนกันอยู่ได้ เป็นไปกันได้ พออยู่ได้ตามปรกตินั้นคงไม่ยาก ไม่มีปัญหา
มากมายนัก; แต่ถ้าเอาศีลธรรมระบบที่จะให้อยู่กันอย่างสวยงามหรูหรา ยิ่ง ๆ
ขึ้นไปด้วยแล้วมันก็ยาก เพราะมันเพาะกิเลส. **ถ้าว่าต้องการศีลธรรมระบบ**
ที่จะส่งเสริมแก่พระนิพพานแล้ว ก็ **ดูยังจะลงทุนน้อยกว่า** หรือจะไม่ต้อง
ลงทุนอะไรเลยก็ได้; เพราะมันสามารถจะแก้ไขได้ในตัว, ปรับปรุงแก้ไข
ในตัว ไม่ต้องหาเงินหาทองหาอะไรมาพัฒนาบ้านเมือง เป็นโกฏิเป็นล้าน เป็น
อะไร. พออยู่เป็นปรกติสุขก็พอแล้ว, แล้วก็ให้รู้จักทำจิตใจให้มันมีกิเลสเบาบาง
ยิ่งขึ้นทุกที, ตัวเองก็ไม่ร้อน มันก็ไม่ไปทำคนอื่นให้เดือดร้อน ก็ไม่มีใคร
เบียดเบียนใคร จะอยู่กันอย่างผาสุก อย่างโลกของพระอริยเจ้า.

ข้อนี้อาตมาเรียกว่า อริยศีลธรรม ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ของการ
บรรยายชุดนี้ ที่เรียกว่าอริยศีลธรรม. เมื่อเขาพูดกันอยู่ว่า ศีลธรรมอันดีของ
ประชาชน, ศีลธรรมอันเลวของประชาชนอะไรก็ตาม; เราจะพูดแต่ว่า อริย-

ศีลธรรม, ศีลธรรมของพระอริยเจ้า ที่ทำให้เกิดความผาสุก ความเยือกเย็น โดยที่ไม่ต้องลงทุนไม่ต้องลำบากมาก. **เราควรจะปรารถนาในส่วนนี้กันหรือไม่?** ขอให้ลองคิดดู.

ทีนี้ ปัญหาสุดท้ายมันเนื่องกันมาว่า **มันขัดขวางอยู่ที่ตรงไหน?** เราไม่เข้าใจแล้ว หรือเรากำลังทำอยู่อย่างไร สิ่งที่เราไม่ต้องการ เรากลับต้องการ, สิ่งที่เราควรจะไม่ต้องการเรากลับต้องการ เรากำลังล้มตาทำ สิ่งที่เราไม่ควรจะต้องการจริงหรือไม่? หลับตาทำอย่างเป็นบ้าหลัง, เรากำลังล้มตาทำสิ่งที่เราไม่ควรจะต้องการ; ทำอย่างหลงรัก ทำอย่างหลงใหลทีเดียว. **สิ่งที่ไม่ควรจะต้องการ คือความได้ประโยชน์อย่างวัตถุทางเนื้อทางหนัง** ตลอดถึงสิ่งที่มันจะทำให้เราร้อนนั่นเอง, เรากลับต้องการอย่างหลงใหล. เราไม่ได้ต้องการศีลธรรม; นี่ขอพูดตรง ๆ อย่างนี้ : สิ่งที่จะควรต้องการกลับไม่ได้ต้องการ. แต่ปากเราก็ตูตว่าเราต้องการศีลธรรม ; แต่ใจของเราก็ตูตว่า **ที่จะมีความผาสุก กินดีอยู่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ทางเนื้อทางหนัง.**

เรื่องนี้เคยสอบถามกันดูอย่างน่าหัวว ที่สุด ว่า **อยากไปสวรรค์ หรืออยากไปนิพพาน?** ชาวบ้านที่ถูกถามก็บอกว่าเขาอยากไปนิพพาน. เมื่อเขายืนยันว่า เขาอยากไปนิพพาน ไม่อยากไปสวรรค์; นี่เราก็อธิบายให้เขาฟังว่า นิพพานนั้น เรามีจิตใจชนิดที่จะไม่ยินดียินร้าย ไม่มีอะไรที่รักที่ชัง ไม่มีอะไรที่ทำให้เรารู้สึกสนุก หรือร้องไห้. เขาก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องการนิพพาน. เราต้องการอะไรที่มันมีอยู่ อย่างที่มีอยู่ในโลกนี้ แต่มันมากยิ่งขึ้น; นั่นเขาต้องการอย่างนั้น. นี่ปากเขาพูดอย่างหนึ่ง ตามที่นิยมพูดกันอยู่, ไปหลงเอาสิ่งที่วิเศษที่สุดมาพูดก็ได้; แต่ใจแท้จริงไม่ได้ต้องการ.

เราต้องการสิ่งที่ไม่ควรต้องการ, สิ่งไม่ควรต้องการก็ไม่ได้ต้องการ. นี่เราไม่ได้ต้องการศีลธรรมเพราะเหตุนี้; แต่ปากเราพูดว่าต้องการศีลธรรม. นี่ไม่ใช่ประชดหรือด่าใคร, ไปดูตัวเองก็แล้วกัน : พอพูดถึงว่าต้องการศีลธรรมไหม? ยกมือทั้งนั้น; แต่ในใจจริงนั้นไม่รู้จัก, หรือว่าพอรู้จักเข้า บางทีก็จะบอกคืนก็ได้.

ข้อที่ ๙ ของ **เรากำลังไม่รู้ว่ปัญหาทุกอย่างนั้น**
มันมาจากการขาดศีลธรรม.

ข้อนี้ไว้พูดกันอย่างละเอียดคราวอื่นดีกว่า. แต่ขอให้จำไว้ก่อนว่า **ปัญหาทุกชนิดในโลก** อดีต อนาคต ปัจจุบันอะไรก็ตาม ปัญหายุ่งยากทุกอย่าง **มาจากการขาดศีลธรรม.** เราทำให้คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นก็เพราะขาดศีลธรรม, เราต่อสู้คอมมิวนิสต์ไม่ได้ก็เพราะขาดศีลธรรม. นี่พูดให้มันหมดเลยว่อย่างนี้ดีกว่า.

เราไม่รู้ว่ปัญหาทุกอย่าง ความทุกข์ ทุกชนิดเกิดมาจากการขาดศีลธรรม; เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ได้ตั้งใจที่จะมีศีลธรรมกันโดยแท้จริง. เดียวนี้เรากำลังหลับหูหลับตา แก้ปัญหากันแต่ที่ปลายเหตุ ตั้งร้อยพันวิธี; รัฐบาลทุกรัฐบาลในโลกนี้ หลับหูหลับตาแก้ปัญหากันแต่ปลายเหตุ ร้อยอย่างพันอย่าง ไม่ได้แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ของปัญหาอันแท้จริงคือความขาดศีลธรรม. ไม่มีรัฐบาลไหนในโลกในเวลานี้ พูดถึงคำว่า "ศีลธรรม", และไม่ได้ยกเรื่องของศีลธรรมขึ้นมาเป็นตัวปัญหาสำหรับแก้หรือสะสาง.

ทั้งโลกทุกรัฐบาลในโลกนี้ หลับตาแก้ปัญหาแต่ที่ปลายเหตุ; เช่นว่ากรรมกรสไตร์คนนี้ ก็จะแก้ปัญหาตรงที่นั่นแหละ; ไม่ได้รู้ว่ามี **มาจากการขาดศีลธรรม**. หรือว่านายทุนเขารังแกกรรมกร ก็จะปราบนายทุนลงไปอย่างนั้น; ไม่ได้รู้ว่ามี **มาจากการขาดศีลธรรม**. ข้าราชการไม่ดี ราษฎรเดือดร้อน มันก็จะเล่นงานข้าราชการ โดยที่ไม่รู้ว่ามี **มาจากการขาดศีลธรรม**; โดยมากราษฎรเองก็ขาดศีลธรรม มันจึงได้ทำผิดจนเกิดเดือดร้อนขึ้นมา แล้วจะไปโยนบาปให้คนอื่น.

ในโลก ทุกอย่างเป็นปัญหาระหว่างชาติ ระหว่างโลก **ปัญหาใหญ่หลวงของโลกนั้นมาจากมนุษย์ขาดศีลธรรม**. เดียวนี้มนุษย์ในโลก กำลังระดมทุ่มเทกัน จะทำลายทรัพย์สินในโลกนี้ให้หมดสิ้น: ไม่ให้น้ำมันเหลืออยู่ในโลกแม้แต่หยดเดียว; คอยดูไปข้างหน้า. นี่ความขาดศีลธรรมของมนุษย์ มันจะมีมากถึงอย่างนี้; แล้วก็หลับตาแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ. **ถ้าแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ มันก็ต้องทำให้มนุษย์มีศีลธรรม** สิ่งต่าง ๆ ก็หยุดระส่ำระสาย, หยุดหมดหยุดเปลือง, มันจะมีสิ่งที่เหลืออยู่ในโลกไปได้ยืดยาว.

เดี๋ยวนี้เราไปโทษปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น หลับตาไป **ไปโทษปัญหาทางเศรษฐกิจ; ไม่ได้รู้ว่ามีมาจากการขาดศีลธรรม** ปัญหาทางเศรษฐกิจมันจึงเกิดขึ้น ในบ้านเรา ในประเทศเรา หรือในโลก ที่เราโง่งที่สุดกันเกือบทั้งโลก. นี่ก็ว่า ถ้าเราไปยึดถือศีลธรรม จะทำให้เราเสียเปรียบผู้อื่น; เดียวนี้มีใครกำลังโง่งอยู่อย่างนี้. ขอภัยไปช่วยคิดดูใหม่; ว่าถ้ามีศีลธรรมแล้วจะเสียเปรียบคนอื่น.

เรากำลังตีความหมาย หรือตีค่าของศีลธรรมผิด เราเกลียดศีลธรรมทันที; **เราเกลียดศีลธรรมเพราะเราตีความหมายของศีลธรรมผิด.** เราเกลียดศีลธรรม ก็เพราะว่ากิเลสของเรา มันต้องการอย่างอื่น; กิเลสของเรามันไม่ต้องการศีลธรรม. ฉะนั้นเราจึงเกลียดศีลธรรม; เพราะวากิเลสของเรามันต้องการอย่างอื่น. **เราเกลียดศีลธรรม เพราะเรามองศีลธรรมกันอย่างไม่ยุติธรรม;** มองศีลธรรมอย่างเสียไม่ได้ อย่างผิวเผิน, อย่างไม่ยุติธรรมแก่ศีลธรรม, เราจึงเกลียดศีลธรรม.

นี่รวมความว่า **เราทำโลกนี้ให้สงบสุขไม่ได้ ในเมื่อเราไม่รู้จักรักสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำโลกนี้ให้มีความสงบสุข คือสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั่นเอง.**

มันมีปัญหาที่อาจจะเล่นตลกกลับไปกลับมาก็ได้; อย่างอาตมาจะพูดว่า **แม้ว่าเราจะมีผู้ปกครองประเทศที่ดีที่สุด แต่ถ้าพลเมืองทุกคนไม่มีศีลธรรม, จะทำได้ไหม? จะทำบ้านเมืองให้มีปรกติสุขได้ไหม?** เรามีผู้ปกครองที่ดีที่สุดแต่พลเมืองไม่มีศีลธรรม, หรือเขาอาจจะพูดว่า **อ้าว, ถ้าเป็นผู้ปกครองที่ดีที่สุด ก็ต้องทำพลเมืองให้มีศีลธรรมได้ซิ.** เราก็บอกว่า **เพราะมันมีศีลธรรมได้นะซิ มันจึงมีความสงบสุข; ไม่ใช่อยู่ที่ผู้ปกครองอย่างนั้น** อย่างนี้ มันอยู่ที่ทุกคนนั้นมีศีลธรรมต่างหาก.

ขอสรุปความเสียว่า **มันมีความจำเป็นอย่างนี้คือ มนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรมจึงจะอยู่กันเป็นผาสูก.** ถ้าเราไปหลงในค่าของวัตถุ ที่มันหลอกเราให้รักให้เกลียด; **เราไม่มีทางที่จะมีศีลธรรมที่ดีได้.** เราจะไปหลงรัก

หลงเกลียด หลงบูชา สิ่งที่ไม่ควรจะบูชา, แล้วก็เกลียดสิ่งที่ควรจะบูชา อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้นจึงขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่า **ค่า** ว่าเป็นสิ่งที่หลอกหลวงที่สุด, เป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวง, เป็นสิ่งที่พระอรหันต์ท่านสลัดออกไปได้. สิ่งทีเรียกว่า **ค่า** นี้ ครอบงำจิตใจของพระอรหันต์ไม่ได้ นับเป็นสิ่งสำคัญ; เราต้องรู้จักสิ่งนั้น ควบคุมสิ่งนั้นได้ตามสมควร แล้วเราก็จะมีศีลธรรม; ถ้าเราควบคุมได้ถึงที่สุด เราก็จะมีศีลธรรมดีที่สุด.

การบรรยายเรื่องค่าของศีลธรรม และความจำเป็นที่คนเราจะต้องมีศีลธรรม ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. อาตมาขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้. ขอให้พระท่านสวดบทสำหรับส่งเสริมจิตใจ เพื่อความมีธรรมะ มีศีลธรรมต่อไปในบัดนี้.

อริยศีลธรรม

-๔-

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรม แห่งยุคปัจจุบัน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในชุด อริยศีลธรรม ครั้งที่ ๔ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมแห่งยุคปัจจุบัน. อย่างไรก็ตามก็ดี อาตมาอยากจะขอให้ทบทวน คำว่า อริยศีลธรรมนี้อยู่เสมอไป เพื่อความเข้าใจเรื่องทั้งหลายได้ง่ายขึ้น. ทำไมจึงมีคำว่าอริยศีลธรรมขึ้นมาได้ ซึ่งไม่ได้มีใครเคยพูด? ทั้งนี้ก็ เพราะว่า เดี่ยวนี้คำว่าศีลธรรมมันเปลี่ยนความหมายมากเกินไป จน เป็นมิใช่ศีลธรรมไปแล้วก็มี, เป็นศีลธรรมที่ว่าเอาตามความพอใจ; อย่างนี้ไม่ใช่ศีลธรรมของพระอริยเจ้า, จึงต้องมีการพูดกันใหม่ว่า "ศีลธรรม

อันดีของประชาชน" อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราพูดว่า ศีลธรรมของพระอริยเจ้า มั่นก็ไม่ต้องมีศีลธรรมอันดี อันเลข ที่ไหนอีกแล้ว.

....

คำ "อริย" นี้ มีความหมายพิเศษ ขอให้กำหนด จดจำ หรือว่าสังเกตไว้เรื่อย ๆ ไปก่อน.

เข้าใจคำว่า อริยะ ดีเมื่อไร ก็ใช้ได้ทันที; จะยกตัวอย่าง สักคำหนึ่งก่อนก็ได้ คือคำว่า "ศรียาเรียเมตไตรย". คนแก่ ๆ ก็รู้ว่า นี่เป็น ชื่อของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งที่จะมาข้างหน้า; แล้วก็ชื่อของศาสนาของท่านด้วย. เป็นชื่อตัวท่านด้วยก็มี แต่ว่าที่จริงแล้ว ไม่ใช่ชื่อของตัวท่าน; คำนี้เป็นชื่อ ศาสนาของท่าน ว่า "ศรียาเรียเมตไตรย". คำว่า "ศรี" ก็เป็นคำนำ แสดง ความสูงสุด ประเสริฐสุด อันนี้ไม่ใช่ความหมายที่มุ่งหมาย; ความหมายที่ มุ่งหมายก็คือ อริย คำหนึ่ง แล้ว เมตไตรย คำหนึ่ง. ที่เป็นภาษาบาลีนั้นใช้ คำว่า เมตเตยฺย ถ้าเป็นภาษาไทย เมตไตรย คือเลียนเสียงจากภาษาสันสกฤต; แต่ก็คำเดียวกับภาษาบาลีที่ว่า เมตเตยฺย.

อริยะ ก็แปลว่า ประเสริฐ อย่างที่กำลังพูดอยู่ แล้วความหมาย อย่างอื่นอีก; แต่สรุปความแล้ว ก็ได้ความเลยว่า "ถ้าอริยะแล้วก็หมดปัญหา". ถ้ายังไม่หมดปัญหาก็ยังไม่ใช่อริยะ; จะเป็นปัญหาส่วนตัว หรือส่วนรวม ปัญหาความทุกข์ยากหรือปัญหาอะไรก็ตาม ถ้าเป็นอริยะก็ต้องหมดปัญหา; เพราะฉะนั้น จึงใช้เป็นคำสำหรับประกอบค่านามอื่น ๆ ให้แสดงว่าสูงสุดหรือ ประเสริฐสุด.

ที่นี้ คำว่า เมตฺเตยฺย นี้ แปลว่า ความเป็นมิตร ความเป็น
แห่งมิตร, มาจากคำว่ามิตร. ฟังดูก็ไม่น่าจะมีความสำคัญอะไร. **ความเป็นมิตร**
อย่างประเสริฐสุด นั้นแหละเป็นชื่อของพระพุทธเจ้าองค์ที่จะมาข้าง
หน้า ; แล้วศาสนาของท่านก็ชื่ออย่างนั้น ชื่อว่า ศาสนาพระศรีอาริยมตฺไตรย
มีความเป็นมิตรถึงที่สุด แล้วก็สูงสุด, นี่คือศาสนาที่จะมาข้างหน้าที่ยังหวังกันนัก.

ศาสนาพระศรีอาริย์ มีความหมายพิเศษอะไร? ลองคิดดู ก็คิดได้
หลายแง่หลายมุม. ถ้าศีลธรรมดีจริง ความเป็นมิตรในระหว่างมนุษย์ก็
จะดีจริง จะถึงที่สุด; เดียวนี้ความเป็นมิตรในโลกปัจจุบันนี้เลวลงทุกที ไม่มี
ความเป็นมิตรยิ่งขึ้น หรือว่ามีความเป็นมิตรชนิดที่หลอกลวงคดโกงมากขึ้นทุกที;
ฉะนั้น โลกสมัยนี้ ก็ต้องไกลจากศาสนาพระศรีอาริย์ มากขึ้นทุกที.

ศาสนาพระศรีอาริย์เรียก อริยมตฺเตยฺยะ มีความเป็นมิตร
เป็นชั้นเลิศ; แต่เดี๋ยวนี้โลกเรา มีแต่ความเกลียดชัง ความเป็นศัตรูชั้นเลิศ
มากขึ้นทุกที ๆ; ก็แปลว่าโลกนี้กำลังเป็นไปในลักษณะที่ถอยไกลห่างจากศาสนา
พระศรีอาริยมตฺไตรยมากขึ้นทุกที.

.... ..

นี้ก็เลยถือโอกาสเตือน ให้คิดดูกันเสียเลยว่า :
ศาสนาพระศรีอาริยมตฺไตรยนี้จะสร้างขึ้นได้อย่างไร?

เราอาจจะสร้างศาสนานี้ขึ้นมาได้ในพริบตาเดียวได้อย่างไร?
มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า ทำความเป็นมิตรอันแท้จริง ให้เกิดขึ้นมาใน

โลกนี้ อย่างสูงสุด เท่านั้นเอง. แล้วอะไรมันจะช่วยทำอย่างนี้ได้? ก็มีแต่ศีลธรรมอย่างเดียวเท่านั้น. พอมีศีลธรรมอย่างถูกต้องเท่านั้น ความเป็นมิตรในโลกนี้ก็จะมาอย่างสูงสุด, อย่างที่เรียกว่าชั้นประเสริฐ. เดียวนี้มันมีแต่เสื่อมศีลธรรม ความเป็นมิตรมันก็มีไม่ได้, คนก็เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ยิ่งขึ้นทุกที.

ความเป็นมิตรมีความสำคัญอย่างไร? ขอให้นึกดูให้ดี ก็จะมีพบได้ว่า ความเป็นมิตรนี้สำคัญตรงที่ว่า ทำให้เบียดเบียนกันไม่ได้, ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น; ฉะนั้น หลักพุทธศาสนา ก็จะมีรากฐานอยู่ที่ความเป็นมิตร ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นเท่านั้นพอแล้ว ไม่มีอะไรอีก

เกี่ยวกับโลกทั้งโลก ก็มีหลักที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นประจำ แต่แล้วเราก็ละเลยกันเสียหมด; นั่นคือหลักที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"; นี้ไม่ต้องต่อทำยว่า "อย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย", ไม่ต้องต่อทำยก็ได้ มันไม่จำเป็น. เพียงแต่ว่า "เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาม ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" เท่านั้นพอแล้ว เบียดเบียนกันไม่ลงแล้ว; มันก็มีความเป็นมิตรเกิดขึ้นมาแทน และต้องมีความเป็นมิตรขั้นสูงสุด แล้วศาสนาพระศรีอารียก็แสดงออกมาทันที ที่ความเป็นมิตรขั้นสูงสุด.

ขอให้ท่านคำนวณดูเองว่า การที่จะมีศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยขึ้นมา นี้ มันง่ายหรือมันยากอย่างไร มองดูทางหนึ่งแล้วมันง่ายแสนจะง่าย คือว่า

เป็นมิตรกันทั้งหมดเท่านั้น ก็มีศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยขึ้นมาเท่านั้น มันไม่มีอะไรมากไปกว่านี้.

ขอให้ท่านพิจารณาดูต่อไปก็แล้วกันว่า ศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยนั้น มีความหมายแต่เพียงว่า : เป็นมิตรกันอย่างประเสริฐ เดียวนี้โลกกำลังไม่มีความเป็นมิตรกันยิ่งขึ้น นั้นห่างไกลจากศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย.

.... ..

ที่นี่เราจะมีความเป็นมิตรกันได้อย่างไร? ไม่มีทางอื่นนอกจากสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรม**

บางคนอาจจะคิดว่า ศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย ไม่ต้องการความเป็นพระอรหันต์กันแล้วหรืออย่างไร จึงต้องการเพียงความเป็นมิตร. นี้ก็จะมองดูได้ว่า ในศาสนาของพระพุทธเจ้าที่แล้วมานั้น ไม่มีปัญหาเรื่อง **ความเป็นมิตร หรือความเป็นมิตร**; เพราะคนมันดี โดยที่ยังไม่เป็นวัตถุนิยม. คงจะมีการคาดการณ์ล่วงหน้าถูกต้อง ว่าต่อไปนี่จะเป็นสมัยวัตถุนิยมแล้วเป็นการทำลายมิตร คือทุกคนเห็นแก่ตัว ; จึงต้องมีระบบส่วนที่จะสร้างความเป็นมิตรให้เกิดขึ้น ผนวกไว้กับการเป็นพระอรหันต์ ในศาสนาของพระศรีอารียเมตไตรย จึงย้ำถึงความ เป็นมิตร อย่างนี้มากกว่า.

การที่จะพูดว่าถ้าเป็นพุทธเจ้า แล้วก็มีเมตตากุณอย่างสูงสุดที่พระพุทธเจ้าองค์ไหน ๆ ก็มี ; ไม่ใช่จะมีแต่พระพุทธเจ้าองค์ที่จะชื่อว่า "ศรีอารียเมตไตรย" . นี้ถูกแล้ว ; แต่เดี๋ยวนี้ที่พูดอย่างนี้ เล็งถึงมนุษย์ในโลกมากกว่า;

เพราะมนุษย์เลวลง มีกิเลสแข็งกล้าขึ้น แล้วก็เบียดเบียนกัน ไม่มีความเป็นมิตร; จึงต้องขยายระบบความเป็นมิตรเพิ่มขึ้น สำหรับพระพุทธเจ้า หรือศาสนาของพระพุทธเจ้า ที่จะมาในอนาคต คือพระศรีอาริยมตไตรย; ทำสำเร็จได้ด้วยการมีศีลธรรม. ลองมีศีลธรรมอย่างที่เรากำลังจะวินิจฉัยกันต่อไป นี้เถอะ แล้วก็มีความเป็นมิตรเกิดขึ้นในโลก; ในที่สุดก็ถึงศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรยขึ้นมาเอง.

เรื่องความไม่มีศีลธรรมนี้ มีความหมายมากไปกว่านี้ เท่าที่พบในพระบาลี ในพระพุทธานุชาตก็ยังมี ว่าเมื่อไม่มีศีลธรรมในหมู่มนุษย์ถึงระดับสูงสุด แล้วก็จะเป็นที่เกลียดชังของเทพยดา, แล้วฝนก็จะไม่ตกลงมาในมนุษย์โลก ก็จะทำให้เกิดความยากลำบากแล้วก็จะตายกันมาก; นี้มีคำว่าอย่างนี้. นี้ศีลธรรมในโลกมันเสื่อมทรามลงไป จนพวกเทพดาเกลียด ฝนไม่ตกลงมาก็สมน้ำหน้า.

เดี๋ยวนี้ ศีลธรรมเสื่อมถึงขนาดว่า ทำลายป่าไม้เสียหายหมด ทำลายอะไร ๆ เสียหมด ที่จะเป็นเหตุให้ฝนตก ; คนไม่มีศีลธรรม ในข้อนี้แล้ว ฝนมันก็ไม่ตก. นี้ก็เพราะความเสื่อมศีลธรรมนั้นแหละ ทำให้ฝนไม่ตกลงมาในโลกนี้. อย่าทำเล่นกับคำว่า "ศีลธรรม". ขอให้สนใจคำว่า "ศีลธรรม, ศีลธรรม" ให้มากยิ่งขึ้นไป, ให้สมกับที่เรากำลังเอามากล่าวกันอย่างละเอียดลอบ

.... ..

ที่นี้ก็ดูกันถึงประเด็นที่มุ่งหมายที่จะพูด ว่าปัญหาทางศีลธรรม หรือปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับศีลธรรมยุคปัจจุบันของโลก กันต่อไป.

ในครั้งที่แล้วก็ได้พูดถึง ชื่ออันกำกวมของสิ่งที่เรียกว่า "ศีลธรรม" และ ความหมายของศีลธรรม, ค่าและความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม. เดียวนี้ยังพิสูจน์ไม่ชัด จนกว่าเราจะได้พิจารณาดูสิ่งที่เรียกว่า "ปัญหา" หรือความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะการเสื่อมศีลธรรมในโลกปัจจุบัน ดูกันเสียใหม่. การที่พูดว่า "ปัญหาทางศีลธรรมในยุคปัจจุบันนี้" เราต้องดูไปถึงอดีตด้วย จึงจะรู้ว่ามันเป็นอย่างไรได้โดยถูกต้อง; ไม่ใช่พูดว่ายุคปัจจุบัน แล้วจะไม่ต้องดูไปถึงอดีต. มันต้องหยิบอดีตขึ้นมาพิจารณาด้วย จึงจะรู้เรื่องของปัจจุบัน.

เรื่องในอดีตนั้นแล้วไปแล้ว มันไม่ใช่ตัวปัญหา : สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เรื่องทั้งหลายในอดีตมันผ่านไปแล้ว; ดังนั้นจึงมิใช่ปัญหา; แต่จะเป็นอุปสรรค สำหรับจะแก้ปัญหา ซึ่งเรื่องปัจจุบันนี้กำลังเป็นตัวปัญหาเฉพาะหน้า. แม้ว่าเรื่องในอดีตจะเนื่องมาถึงปัจจุบันบ้าง มันก็เป็นเรื่องในอดีต; นั่นไม่ใช่ตัวปัญหา. มันเกี่ยวข้องกับปัจจุบัน ในฐานะที่เป็นของเนื่องกันอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่ตัวปัญหา. ตัวปัญหาอันแท้จริง คือเรื่องที่กำลังเกิดอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ฉะนั้นเป็นตัวปัญหาเฉพาะหน้าเราจะต้องดูกันให้ดี ๆ.

สำหรับคำว่า "อดีต" ที่จะต้องดูนั้น มันก็แยกได้เป็นหลายระดับ : อดีตดึกดำบรรพ์โน้นก็ควรดู, อดีตที่ใกล้เข้ามาก็ควรดู, กระทั่งอดีตเมื่อเร็ว ๆ นี้ หรือเมื่อวานนี้ ก็ควรจะดู เพราะว่ามันไม่เหมือนกันเลย. อดีตเมื่อวานนี้ก็ไปรูปหนึ่ง, อดีตที่ไกลออกไป อดีตดึกดำบรรพ์โน้นก็ไกลออกไป. ถ้าดูอดีตเพื่อรู้จักปัจจุบันก็จะมีประโยชน์ คือช่วยให้เข้าใจเรื่องปัจจุบันดีขึ้น.

เรื่องอดีตนั้นดูแล้ว มันเกือบจะไม่มีปัญหา เพราะว่า ในสมัย
 ดึกดำบรรพ์ นั้น อยู่กันตามธรรมชาติ; ปัญหาทางศีลธรรมอะไรไม่ค่อยมี
 หรือจะเรียกว่าไม่มีก็ได้. การเบียดเบียนก็เรียกว่าไม่มีก็ได้ เพราะไม่มีเหตุ
 จำเป็นอะไรที่จะต้องเบียดเบียนกัน. คนยังมีน้อย วัตถุประสงค์ของธรรมชาติ
 มีมาก; แล้วคนก็ไม่มีความรู้ที่จะเบียดเบียนกัน. ต่อมาถึงค่อยมีความเห็นแก่ตัว;
เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นตามความเจริญ , แล้วก็เบียดเบียนกัน, และก็เบียดเบียน
 กันมากขึ้น จนกระทั่งถึงเมื่อวานนี้ก็เบียดเบียนกันถึงที่สุด. นี้ดูอดีตว่า ความ
 เบียดเบียน ความไม่เป็นมิตรต่อกันนั้น ได้เป็นมาอย่างไร

ขึ้นชื่อว่าความเสื่อมศีลธรรมแล้ว มันต้องเป็นการ
 เบียดเบียน; อย่างน้อยที่สุดก็เบียดเบียนตัวผู้หนึ่งเองก่อน แล้วจึงเบียดเบียน
 ผู้อื่น, หรือว่าเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย. ถ้าไม่มองกันให้ดี ก็ไม่เข้าใจว่าสิ่งที่
 เรียกว่าศีลธรรมนั้น มันเพื่ออะไร. ขอให้ทบทวนถึงคำบรรยายใน ๓ ครั้ง
 ที่แล้วมา ย้ำแล้วย้ำอีกว่า : ขอให้เอาความหมายของคำว่า สีละ, สี - ละ, สีละ
 นี้ไว้เรื่อยไป; เพราะมันแปลว่า ปรกติ. การที่ไม่เบียดเบียนกันนั้นมิใช่
 ปรกติ.

การที่อยู่ด้วยกันด้วยความสงบผาสุก **นี่คือปรกติ**; แม้
 ในตัวเราก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีอะไรเข้าไปรบกวน มันก็ปรกติ เมื่อมีอะไรเข้าไป
 รบกวน มันก็ไม่ปรกติ เสียปรกติ; นี้ก็เรียกว่า ไม่มีความเป็นปรกติ ไม่มี
 ศีลธรรมโดยธรรมชาติ.

.... ..

ที่นี้ในโลกปัจจุบันนี้ มี การเบียดเบียนในส่วนบุคคล คือการเบียดเบียนตัวเองนี้ก็เหลือประมาณ; แล้วเบียดเบียนซึ่งกันและกันก็มากเหลือประมาณ แล้วไม่มีใครมอง ก็เลยไม่สังเวช. เมื่อไม่สังเวช ก็ไม่คิดที่จะแก้ไขกันจริงจัง เห็นเป็นของเล็ก ๆ น้อย ๆ; แล้วก็เป็นอย่างนี้หนักขึ้น ๆ, แล้วก็ยิ่งต่อไปอีก, คือยิ่งหนักขึ้นไปอีก; คือแทนที่จะมองไปในการทำงานว่า ขาดศีลธรรม กลับไปมองไปแ่งที่ว่า มีความไม่ถูกต้องในทางเศรษฐกิจ.

นี่ขอให้ไปคิดในข้อนี้ให้มาก เดียวนี้กำลังเป็นอย่างนี้กันทุกประเทศ; เพราะไม่มองในข้อที่ว่าขาดศีลธรรม มันจึงเกิดวิกฤติการณ์ทั้งหลายขึ้น. เขาไปมองในแ่งที่ว่า มันไม่ถูกต้องในทางเศรษฐกิจ แล้วก็หันหน้าพริบเดียวพร้อมกันหมด ไปดูปัญหาทางเศรษฐกิจ; ก็ไประดมกำลังแก้กันที่ตอนนี้ ซึ่งเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ. แล้วยิ่งพิสูจน์อยู่ทุกที ๆ ว่ามันแก้ไม่ได้ ยิ่งแก้ยิ่งลึกเข้าไป เพราะว่าแก้ด้วยความโง่ ไม่ชะเง้อหาศาสนาของพระศรีอารยเมตไตรยกันเสียแล้ว ที่ว่า **จะต้องสร้างศีลธรรมที่ทำความเป็นมิตรอันประเสริฐให้แก่กันและกัน โดยใช้สิ่งที่เรียกศีลธรรม นั้นเอง.**

อย่างว่า กรรมกร หรือ ชาวนา ก็ตาม กับนายทุนอย่างนี้ **เชื่อมศีลธรรมด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย** ปัญหาจึงเกิดขึ้น. เขาไม่มีศีลธรรมด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย; แต่ว่ารูปของศีลธรรม หรือเชื่อมศีลธรรมนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน; แต่ต้องเป็นการเชื่อมศีลธรรมด้วยกันนั้นแหละ จึงเกิดปัญหาขึ้นมาได้. **ถ้าไม่มีการเชื่อมศีลธรรมแล้ว จะไม่เกิดปัญหา;** แล้วก็ไม่ต้องไปมองแต่ข้างใดข้างหนึ่ง, มองอย่างไม่ถูกต้อง อย่างลำเอียงโดยไม่รู้สึกตัว แล้วก็

ไปโทษความไม่ถูกต้องทางเศรษฐกิจ ไม่ดูความไม่มีศีลธรรมของคนเหล่านั้น
กันเสียเลย.

การที่คนจนยากจนลงไปทุกที เพราะเขาไร้ศีลธรรม :
ไม่ใช่มีใครมาทำอะไรให้โดยตรง นับตั้งแต่ว่า ไม่ชวนขายที่จะให้ฉลาด ไม่ขยัน
หมั่นเพียร ไม่คิดที่จะช่วยตัวเอง แล้วก็ปล่อยให้อบายมุขครองใจ คนมั่งมี
กินอยู่อย่างไร คนจนต้องการจะกินอยู่อย่างนั้น, หรือคนเขาเล่นหัว เขามีอบายมุข
กันอย่างไร คนจนก็อยากจะทำอย่างนั้น. คนหนึ่งเป็นฝ่ายทำไม่ได้ คือมัน
พ่ายแพ้ มันก็จนลง ๆ ; ฝ่ายทำได้ก็เป็นเทวดาไป ด้วยอบายมุขนั้น. นี่ความ
เสื่อมทางศีลธรรม มันสลับซับซ้อนกันอยู่อย่างนี้.

....

ทีนี้ เราดูกันต่อไปว่า ปัญหาเฉพาะหน้ามันมีอยู่
อย่างไร ก่อนจะติกว่า.

ในเมื่อ เปรียบเทียบยุคปัจจุบันกับยุคอดีต แล้วก็จะพบ
ข้อเท็จจริงอันนี้ได้ง่ายขึ้น, จะทำการเปรียบเทียบความต่างกันของ ปัญหาทาง
ศีลธรรมอดีตกับปัจจุบัน..

ปัญหาทาง ศีลธรรมสมัยอดีต เป็นปัญหาของคนมี
สติ ปัญญาอ่อนหรือไม่มีสติปัญญา หรือว่าคนโง่ก็แล้วกัน; ปัญหาทางศีลธรรม
ของคนสมัยนี้ เป็นปัญหาของคนฉลาด, คือคนฉลาดที่จะ ไม่มีศีลธรรม.

คนสมัยนี้เป็นคนฉลาด แล้วไม่ใช่ฉลาดที่จะมีศีลธรรม; ระบุตัวคนไหนมาดูบ้าง ที่ฉลาด, แล้วฉลาดเพื่อมีศีลธรรม; มีแต่ฉลาดเพื่อจะเห็นแก่ตัว ฉลาดเพื่อ กอบโกย ฉลาดเพื่อจะเอาเปรียบผู้อื่นอย่างนี้ เขาเรียกว่าคนฉลาดสมัยนี้. ยุค ดึกดำบรรพ์เขาทำไม่เป็น.

ปัญหาทางศีลธรรมต่างกันแน่นอน; สังคมมีปัญหาต่างกัน คือสังคมครึ่งกระโถน ไม่มีคนฉลาดที่จะเอาเปรียบ, เป็นสังคมของคนไม่ฉลาด หรือคนโง่. แต่เดี๋ยวนี้เป็นสังคมของคนฉลาดจะเอาเปรียบ; แล้ว ศีลธรรมของสังคมจะเหมือนกันอย่างไรได้ ฉะนั้นจึงต้องวิเคราะห์ดูว่า ปัญหา ศีลธรรมของยุคปัจจุบันนี้มันเป็นอย่างไร? ในที่สุดก็จะพบว่ามันเป็นปัญหาที่ยาก เพราะเป็นผีไม่ลายมือของคนฉลาด ไม่ใช่คนโง่ ๆ อย่างยุคดึกดำบรรพ์.

นี้ขยายความออกไปได้ว่า **สมัยอดีต** ดึกดำบรรพ์นั้น คน **ไร้การศึกษา**: มาเดี๋ยวนี้**คนล้มการศึกษา** : มีการศึกษาล้น, ล้นความ จำเป็น. สมัยโน้นเรียกว่ามีการศึกษาไม่พอแก่ความจำเป็นก็ได้; แต่ตาม ความรู้สึกของอาตมา รู้สึกว่าแม้คนสมัยโน้นก็มีการศึกษาพอดี ๆ เท่ากับความจำเป็น แล้วศึกษาจากธรรมชาติตามธรรมชาติ มันก็รู้พอดีตามความจำเป็น จะเรียกว่าไร้ การศึกษาเลยก็ไม่ได้. คนเดี๋ยวนี้ **มีการศึกษาเพื่อหรือล้น** ; มีมูลเหตุมา **จากการที่จะเอาชนะผู้อื่น**; ทุกคนต้องการศึกษาเพื่อจะเอาชนะผู้อื่น, แล้ว การศึกษามันก็ล้นในการที่จะได้เอาชนะผู้อื่น ก็จึงแต่จะเอาเปรียบกัน; มัน ต่างกันอย่างนี้. ปัญหาทางศีลธรรมมันจะต่างกันอย่างตรงกันข้ามอย่างนี้เรื่อยมา.

พูดชัดเจนไปอีกกว่า ปัญหาทางศีลธรรมยุคดึกดำบรรพ์นั้น เป็นปัญหาของคนโง่ ที่ไม่เห็นแก่ตัว; เดี่ยวนี้เป็นปัญหาของคนที่ฉลาดและสูงสุดด้วยการเห็นแก่ตัว, ฉลาดสูงสุดในการเห็นแก่ตัว. ส่วนสมัยโน้นมันโง่ อย่างที่ไม่รู้จักเห็นแก่ตัว.

คำว่า "เห็นแก่ตัว" ในที่นี้ ไม่ใช่ว่า ตามความรู้สึกอยาก จะรอดชีวิตอยู่ หรืออะไรทำนองนั้น; แต่เห็นแก่ตัวชนิดที่จะเอาเปรียบผู้อื่น คือเอาเปรียบผู้อื่นได้ลงคอ : "เราได้ก็แล้วกัน, คนอื่นไม่ได้ก็ไม่เป็นไร" ซึ่งสมัยก่อนโน้นไม่มีความคิดฉลาดก้าวหน้ามากถึงขนาดนี้; สมัยนี้มันถึงขนาดนี้.

สมัยดึกดำบรรพ์ เป็นสมัยของคนโง่ที่กลัวบาป; เดี่ยวนี้มัน เป็นสมัยของคนฉลาดที่ไม่มีบาป ที่ต้องกลัว. คนสมัยนี้ฉลาดจนไม่มีบาปที่ต้องกลัว ตามความรู้สึกของเขา. สมัยปู่ ย่า ตา ยายของเราขึ้นไปทางโน้น ถึงดึกดำบรรพ์นั้น เป็นสมัยคนที่กลัวบาป, มีบาปเป็นสิ่งที่กลัว กลัวโดยไม่ต้องรู้ ไม่ต้องมีเหตุผล แต่กลัวอย่างยิ่ง; นี้เขาเรียกว่าคนโง่ กลัวบาปยิ่งกว่าสิ่งใด.

เดี๋ยวนี้เป็นสมัยคนฉลาดที่ไม่มีบาปที่ต้องกลัว; แล้วผลมัน ก็ตามขึ้นมาว่า คนสมัยโน้นมันยากที่จะทำบาป. ส่วนสมัยปัจจุบันนี้มันง่าย และสนุกสนานในการที่จะทำบาป ไม่กี่ชั่วอายุคน เขาก็เห็นการทำบาปนี้เป็นของสนุกสนานไปเลย. นี้การเอาเปรียบคนอื่นนั้น กลายเป็นของดีไปเลย.

ที่นี้อีกทีหนึ่ง ก็ดูกันว่า คนโง่สมัยดึกดำบรรพ์นั้น ถึงจะโง่อย่างไร ก็ไม่เป็นทาสของวัตถุนิยม; เดี่ยวนี้เรายังฉลาดในการที่จะ

เป็นทาสของวัตถุ. บางคนอาจจะแย้งหรือถามว่า ถ้าอย่างนั้นคนสมัย
ดึกดำบรรพ์นั้น ก็ไม่ต้องการรสร้อย, ไม่ต้องการความสบายทางร่างกาย
เนื้อหนัง อย่างนั้นสิ; นั่นไม่ใช่วัตถุนิยมตามความหมายนี้.

วัตถุนิยมในที่นี้หมายถึง ความเอร็ดอร่อยที่เกิดความ
จำเป็น : อย่างที่ใช้คำว่า "กินเหยื่อ" ไม่ใช่กินอาหาร. ถ้ากินอาหารตาม
ธรรมดา อย่างนี้ก็ยิ่งเรียกว่าถูกต้องอยู่ ไม่เกี่ยวกับความเอร็ดอร่อยยั่วยวนอะไร;
แต่ถ้าเลยไปเป็น การกินเพื่อเอร็ดอร่อย เพื่อยั่วยวน แล้ว มันก็เรียกว่า
กินเหยื่อ : เหยื่อของกิเลส เหยื่อของพญามาร เหยื่อของบาป. เหยื่อ
ของพญามารที่จะลงคนไปเป็นสมุนนั่นแหละ กินเข้าไป; นี้เรียกว่า เป็นทาส
ของวัตถุนิยม.

เดี๋ยวนี้คนเราเป็นทาสของวัตถุนิยม เพราะความฉลาด;
นี่จึงมีความฉลาดเพื่อจะเป็นทาสของวัตถุนิยม, ยิ่งเรียนยิ่งเก่ง ก็ยิ่งเป็นทาสของ
วัตถุนิยม. คนสมัยโน้นเขาโง่ ใช้คำว่าแสนโง่กว่าได้ เขาไม่เคยเป็นทาสของ
วัตถุนิยม. มันเพิ่งเปลี่ยนมา, เปลี่ยนมา มาสู่ความเป็นทาสของวัตถุนิยมใน
ตอนหลัง.

ดูอีกทีหนึ่งก็ว่า คนโง่สมัยโน้น มีพระเจ้า มีธรรมะ หรือ
มีพระธรรมเป็นสิ่งสูงสุด; คนโง่หรือแสนโง่ก็ตาม สมัยโน้น มีพระเจ้าหรือ
พระธรรม เป็นของสูงสุด. คนฉลาดสมัยนี้เขาอยู่เหนือพระเจ้า อยู่เหนือ
พระธรรม : ย้ายเหยียบย่ำพระธรรม เหยียบย่ำพระเจ้า คือเหยียบย่ำศีลธรรม

นั่นเอง. พวกที่กอบโกย พวกที่เห็นแก่ตัว พวกอะไรต่าง ๆ นี้ เขาเหยียบย่ำศีลธรรม เหยียบย่ำพระเจ้า เพราะความฉลาดของเขา.

....

ที่นี่จะค่อย ๆ เห็นความหมายของคำว่า "ฉลาด" ขึ้นแล้ว ว่าคืออะไร

เดี๋ยวจะรู้ได้เองว่า ฉลาดนี้ใช้ไม่ได้; มันมีความหมายพิเศษ มันน่าหว่ว ที่ว่า **ยิ่งฉลาดยิ่งเป็นทาสของวัตถุนิยม; ยิ่งโง่ยิ่งไม่เป็นทาสของวัตถุนิยม** คนโง่จะถูกด่าว่า "โง่โง่ไม่รู้จักกันดีอยู่ดี ไม่รู้จักกระตือรือร้น ไม่เห็นแก่เอิร์ดอว้อยสนุกสนาน"; ก็ได้เหมือนกัน! ยอมเป็นคนโง่ที่ไม่เป็นทาสของวัตถุ, คนฉลาดเอา ก็ฉลาดไปซิ เพื่อจะได้เป็นทาสของวัตถุ เป็นทาสของความโง่ของตนเอง ของเนื้อของหนัง : ที่อุตสาหกรรมเก่าเรียนอุตสาหกรรมทันสมัย มีเงินมีอะไรต่าง ๆ ก็มีเพื่อความเป็นทาสของวัตถุ.

ที่นี่ **คนโง่ก็มีธรรม มีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด**; คนเดี๋ยวนี้อีกเหยียบย่ำพระเจ้า, เหยียบย่ำธรรมะเสีย, แล้วไปเป็นทาสของวัตถุนิยม. คนโง่นั้นเขาถือศาสนา, ถือตัวศาสนา ตัวพระธรรม เป็นศาสนาในสมัยดึกดำบรรพ์ เรื่อย ๆ มา; แม้แต่ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ ก็ยังถือศาสนาเป็นศาสนา.

คนฉลาดเดี๋ยวนี้อาถือประโยชน์เป็นศาสนา, ตัวประโยชน์นั่นแหละคือตัวศาสนา. เขาหลับหูหลับตา 'ไม่รู้'ไม่ชี้อะไรหมด, เอาประโยชน์

เป็นศาสนา ได้ประโยชน์แล้วก็เป็นดี; แล้วก็ถืออันนั้นเป็นเหมือนกับศาสนา เรียกว่าถือศาสนา. เคยเล่าเรื่องคนถือศาสนาฮิตาชิ ฟังกันมาหลายหนแล้ว: เพราะว่า เขาทำงานกับบริษัทฮิตาชิ เขาต้องถือบริษัทฮิตาชิ ว่าเป็นเหมือนกับศาสนา.

....

ที่นี้มันก็มีปัญหาเกิดขึ้น.

คนโง่สมัยดึกดำบรรพ์ไม่รู้ประสีประสาอะไรนัก ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ ฉะนั้นกิเลสก็ไม่เจริญ. คนเดี๋ยวนี้เขาเป็นทาสของวัตถุนิยม ไม่รักที่จะเป็นไปตามธรรมชาติ ก็เลยได้ความฉลาดมา; แล้วก็ได้เป็นทาสของกิเลส. นี่ทุกคนอยากจะอยู่อย่างแข่งกับเทวดา หรือยิ่งกว่าเทวดา; สมัยนี้ก็หลงใหลในการกินการอยู่ การแต่งเนื้อแต่งตัว การอะไรต่าง ๆ ไปตามแต่กิเลสที่มันจะพาไป. นี่ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้.

ยุคอดีตดึกดำบรรพ์นั้น ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า วัตถุนิยม; ลองหลับตานึกเห็นคนป้าอยู่อย่างไร กินอย่างไร แล้วก็เลื่อนมาเป็นคนค่อย ๆ เจริญ, แล้วถึงสมัย ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อวานนี้ก็แล้วกัน คือว่า สี่ห้าสิบปีมานั้น; เมื่อวานนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรายังไม่เป็นทาสของวัตถุนิยม หรือยังไม่รู้จักวัตถุนิยม; มีผ้าถุงผืนเดียวก็ดูจะพอแล้ว, เสื้อไม่ต้องมี ผ้าห่มก็ไม่ต้องมี. นี่เขาไม่รู้จักวัตถุนิยม คือความสุข ความสนุกสนาน เอรีดอระอัย ทางเนื้อทางหนังนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่รู้จัก; เดี่ยวนี้มันยิ่งกว่ารู้จัก คือมันเพ้อ : มีเสื้อผ้างันเท่าไร, มีอาหารกันเท่าไร, มีการสต็อกสิ่งที่จะบำรุงบำเรอกันอย่างไร.

นี่ลองคิดดู สภาพของคนต่างกันอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ จนถึงวันนี้แหละ เรียกว่าตรงกันข้ามก็ได้ : **สมัยอดีตเขากลับพระเจ้านั้น สมัยนี้เขาไม่กลับพระเจ้า**; เขากลับว่าจะไม่ได้เอิร์ตอระอัย หรือว่ากลับว่าจะยากจน; จะกลับอย่างนี้เสียมากกว่า. สมัยก่อนกลับบาป กลับพระเจ้ายิ่งกว่าที่จะกลับยากจน; ฉะนั้นจึงพูดว่า "เป็นขอตานนี้ดีกว่าเป็นขโมย" อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นคนสมัยอดีต จึงเป็นคนของพระเจ้า; เดียวนี้ก็เป็นคนของกิเลส ของวัตถุนิยม. พูดให้ตรงไปตรงมา ก็ว่ามันเป็นคนของผี; เมื่อก่อนเราเป็นมนุษย์ของพระเจ้า เป็นคนของพระเจ้า เป็นคนของพระธรรม บุชาพระธรรม; ยอมตายดีกว่ายอมผิดธรรม ก็เป็นคนของพระเจ้าไป. **เดี๋ยวนี้เราเป็นทาสของวัตถุนิยม ทั้งพระเจ้า ก็เป็นคนของกิเลส; กิเลสนั้นควรจะเรียกว่าผี.** ฉะนั้นไม่ใช่คำหยาบอะไร ที่จะเรียกกิเลสว่าผี, เมื่อเป็นคนของกิเลสแล้ว ก็กลายเป็นคนของผี. แล้วคำพูดต่อไปก็พูดเอาเองก็แล้วกันว่าเมื่อเป็นคนของผี มันก็เป็นผี, ก็ไม่ต้องเป็นคนอีก ต่อไปนี้.

ขอให้ดูอย่างนี้เรื่อย ๆ มา ว่า**เดี๋ยวนี้ได้มีอะไรเกิดขึ้น ชนิดที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน.** แต่ก่อนไม่มีการศึกษา ที่ทำให้ยิ่งศึกษาแล้วยิ่งงี้ไม่มี, ไม่มีเสียเลย; พูดว่าไม่มีการศึกษาเสียเลยดีกว่า: ไม่มีการศึกษาชนิดที่ยิ่งศึกษาแล้วยิ่งทำให้ยิ่งงี้. เดี่ยวนี้ยิ่งมีการศึกษา ที่ยิ่งศึกษาแล้วทำให้ยิ่งงี้. บางคนจะไม่เชื่อการที่พูดอย่างนี้ ว่าการศึกษายิ่งทำให้งี้; เพราะเขาไปมองแต่ฉลาดในการที่จะทำมาหากิน ฉลาดที่จะกอบโกย, ฉลาดที่จะเอาเปรียบ.

ถูกแล้ว การศึกษาศัมยนี้ ทำให้เป็นคนฉลาดอย่างนั้นได้ ทำให้ฉลาดในแบบนี้; แต่การฉลาดในแบบนี้ นั่นคือมันโง่ ฆ่าตัวเอง เชือดคอตัวเอง คนยังไม่รู้ว่า มีการศึกษาชนิดที่ทำให้เชือดคอตัวเองยิ่งขึ้นทุกที; แม้จะดูผิว ๆ เฝิน ๆ ลูกเด็ก ๆ ก็เห็นได้ว่า พอเรียนจบมหาวิทยาลัยแล้วก็ชอบเป็นฮิปปีนานาแบบ นับตั้งแต่ชอบยาเสพติด.

ยาเสพติด ราคาเป็นล้าน ๆ ร้อยล้าน พันล้าน แสนล้าน ล้าน ๆ นั้นแหละ ไปขายกัน? ก็ไปขายคนที่จบการศึกษาที่ประเทศใหญ่ ๆ มหาประเทศ ที่เรียกว่าการศึกษาเจริญแล้วทั้งนั้น คิดดูให้ดี, ยิ่งศึกษาจบ พอศึกษาจบก็ชอบยาเสพติด; นี่เป็นความโง่ของคนที่จัดการศึกษานั่นเอง จัดการศึกษาแล้วทำให้คนโง่ ชอบยาเสพติด. ตัวนักศึกษานั้นก็ศึกษาเพื่อโง่, ศึกษาเพื่อเสร็จแล้วจะได้ตามใจตัวเอง : จะได้เสพยาเสพติด, จะได้แต่งเนื้อแต่งตัววิจิตรวิถิตถาร กระทั่งเลื่อนมาเป็นแพชั่นใหม่ ที่ว่าจะไม่ยุ่งฝักกันแล้ว.

นี่โง่หรือฉลาดก็ลองคิดดู, ที่ว่า เราถือว่า การศึกษานี้ ยิ่งศึกษาก็ยิ่งทำให้โง่ ปู่ ย่าตา ยาย แต่บรรพบุรุษของเราไม่เคยมี : ไม่มีการศึกษาชนิดที่ยิ่งศึกษายิ่งทำให้โง่. เดียวนี้มันยิ่งมาก-ยิ่งมาก-ยิ่งมาก, การศึกษาที่ยิ่งศึกษาแล้วทำให้โง่ ยิ่งเป็นทาสของกิเลส, ยิ่งก้มหัวลงเป็นทาสของความไม่มีศีลธรรม มีจิตทรมาน; ยิ่งศึกษายิ่งมีจิตทรมาน เพราะเห็นแก่ตัว.

เห็นแก่ตัวก็เลยเกิดความเปลี่ยนแปลงหมด, เปลี่ยนแปลงอย่างตรงกันข้าม. ดูกำบรรพ์เขาก็ยังชอบความสงบ ชอบความดี ที่เป็นความสงบ; ถือศาสนาที่ถือว่าดีตรงที่เป็นความสงบ. เดียวนี้เขาถือศาสนา

ชนิดที่ว่า "ดีที่ได้" ก็แล้วกัน, "ที่ได้นั่นแหละดี" ดีย่างอื่นไม่รับรู้ ไม่สนใจ; เอาได้นั่นแหละเป็นดี แล้วก็ถือ "ศาสนา คือได้". แต่ก่อนนั้นเขาไม่เอา เขาขยะแขยง; ถ้าได้มาอย่างไม่ถูกต้องตามหลักของศาสนา ก็ไม่เรียกว่าดี, แล้วก็ไม่ยอมรับ.

เดี๋ยวนี้เราถือศาสนาดีที่ได้; แต่ก่อนเขาถือศาสนา "ดีที่สงบ หรือที่จริง ที่สะอาด ที่บริสุทธิ์ ที่ว่าไหว้ตัวเองได้" นั่นแหละเขาถือศาสนากันอย่างนั้น. เดี๋ยวนี้เขาถือศาสนาที่น่าขยะแขยงตัวเอง ไหว้ไม่ลง; ก็เลยไม่ต้องคิดถึงเรื่องนี้กัน.

นี่การเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน จะช่วยให้เราเข้าใจปัญหา ที่เกี่ยวกับศีลธรรมของยุคปัจจุบัน. ถ้าเราไม่เอาอดีตมาเปรียบเทียบ เราก็จะคงละเมออยู่ตลอดเวลา ว่ามันดีแล้วถูกแล้ว มันเป็นไปดีแล้ว มันเป็นศีลธรรมที่ดีแล้ว; แต่แล้วคนก็แค้นพูดไปอย่างฝืนความรู้สึก. ใครบ้างเดี๋ยวนี้ที่รู้สึก ว่าเรามีความสงบสุขในทางสังคม จนเป็นที่น่าพอใจ? ใครบ้างที่พูดด้วยความจริงใจอย่างนี้ได้ ว่าเดี๋ยวนี้เราพอใจสภาพของสังคม ที่เป็นอยู่อย่างนี้.

พอมาถึงตัวเอง มาข้อนดูตัวเองอีก; เราพอใจความที่เราได้เป็นอย่างนี้หรือยัง? หรือว่าเราก็รังเกียจตัวเองมากขึ้นทุกที ว่าต้องพลอยร่วมกับเขาในสิ่งที่น่าขยะแขยง; ไม่ร่วมก็ทนอยู่ไม่ได้. หรือบางทีเราก็ขยะแขยงในการที่เราต้องทนร่วมอยู่กับคนเหล่านี้เอง; แม้ว่าเราจะไม่ได้ทำผิดร่วมกับเขา เราก็ยังรู้สึกขยะแขยงสิ่งที่มีนมาแวดล้อมเรา; เหมือนกับเราไปนั่งอยู่

กลางกองอุจจาระอย่างนี้ มันก็ขยะแขยง, ที่ใครพูดว่าเราพอใจแล้ว ในสภาพปัจจุบันนี้มันก็มีไม่ได้.

ตัวอย่างยังมีอีกมาก แล้วก็ไม่จำเป็นจะต้องยกมา; เท่าที่ยกมานี้มันก็พอแล้ว สำหรับจะดูว่า ปัญหาทางศีลธรรมของยุคปัจจุบันนี้ มันเป็นอย่างไร, มันซับซ้อนกันอยู่อย่างไร. **ถ้าไม่เอาไปเทียบกับกับอดีตแล้ว ก็เกือบจะไม่รู้ว่า มันมีเสียหายอะไร** : เพราะฉะนั้น น่าสงสารลูกเด็ก ๆ ที่เพิ่งเกิดมาในยุคนี้ ไม่มีทางที่จะเปรียบเทียบ. วงการศึกษา ผู้จัดการศึกษาก็ไม่สอนเรื่องอย่างนี้; แล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะได้สังเกตเห็นการเปรียบเทียบอย่างนี้. เพราะฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ มันก็เตลิดเปิดเปิงจนเป็นอันธพาลเต็มบ้านเต็มเมือง, แล้วก็เป็นผู้รับบาปในความเป็นคนไม่มีศีลธรรมเสียเอง; เยาวชนของชาติของเรา กำลังจะเป็นอย่างนี้. นี่คือนปัญหาทางศีลธรรมเกี่ยวกับยุคปัจจุบัน ของโลกทั้งโลก ไม่เฉพาะประเทศไทย; ประเทศไทยนี้ควรจะถูกเขียนน้อยหน่อยก็ได้ เพราะเป็นประเทศเล็ก ๆ ตามกันเขา, หรือบางทีจะจริงอย่างเขาว่า เป็นสุนัขรับใช้ก็ได้. ประเทศไทยต้องทำตามกันเขา; ฉะนั้นประเทศใหญ่ ประเทศที่รับผิดชอบความเป็นตายของโลกควรจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อันนี้, ว่าเป็นผู้นำศีลธรรมของโลกไปในลักษณะไหน. ข้อนี้ก็พูดแล้ว ในการบรรยายครั้งแรก.

....

ที่นี้ เพื่อให้เห็นชัดยิ่งขึ้น เราดูปรากฏการณ์จริง ๆ
กันต่อไป อีกดีกว่า

ไหน ๆ วันนี้ก็ตั้งใจจะพูดปัญหาของศีลธรรมแล้ว ก็จะต้องให้หมด. **ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า กำลังมีปัญหาหนัก** นี้ยังมีอยู่อีกมาก ซึ่งล้วนแต่**เป็นผลมาจากการเสื่อมของศีลธรรมที่คน**; ศีลธรรมนี้เป็นสัจจะอันหนึ่ง มันเสื่อมไม่ได้ เจริญไม่ได้ เพราะเป็นสัจจะตามธรรมชาติอันหนึ่ง. ถ้าพูดว่า **ศีลธรรมเสื่อม ศีลธรรมเจริญ**, ก็หมายถึง**คนประพฤติกีลธรรมกันมากหรือน้อย ถูกหรือผิด**; นั่นแหละคือความเสื่อม ความเจริญของศีลธรรม ความเสื่อมมีมากจนแสดงออกมาอย่างไร เราเรียกว่าปรากฏการณ์ที่เป็นผลของการเสื่อมศีลธรรม ของคนในโลกในปัจจุบันนี้.

ปรากฏการณ์ที่ ๑ พ่อแม่คนหนึ่งออกปากมาว่า **เมื่อก่อนมันกินนมคน เดี่ยวนี้ มันกินนมสัตว์**; พ่อแม่ของลูกคนนี้เขาตำลูกของเขาเอง ไม่ใช่เรื่อง make up เป็นเรื่องจริง ว่าก่อนนั้นมันกินนมคน เดี่ยวนี้มันกินนมสัตว์. ขอให้ช่วยกันจำกันไว้ทุกคนด้วย, แล้วมันไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ลูกไม่เคารพนับถือพ่อแม่ มันก็ขั้นหนึ่งแล้ว; เลยไปกว่านั้นก็คือเนรคุณพ่อแม่ ทำลายพ่อแม่ จับพ่อแม่ใส่ลงไปในนรก พูดกันอย่างไรก็ไม่รู้เรื่อง. นี่เพราะมันกินนมสัตว์ มันไม่ได้กินนมพ่อแม่.

สมัยที่กินนมพ่อแม่ ลูกมีความรักพ่อแม่ มากกว่าสมัยกินนมสัตว์, รับุญคุณของพ่อแม่มากกว่า; เพราะว่าเลือกในอกของพ่อแม่ นั่นแหละมันเข้าไปในลูก. ภาษาพระอริยเจ้า ในพระบาลี ในพระไตรปิฎก ในพระพุทธานุชาตยังมี ตรัสว่า **"นมคือเลือดของมารดา"** ฉะนั้น**ลูกกินนม คือกินเลือดของมารดาเข้าไป**; เพราะฉะนั้นเขาจึงมีอะไรที่รักพ่อแม่ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพ่อแม่.

นี่เราไม่ถือเอาตามตัวอักษรอย่างทีกล่าวมานี้; คือ เรารู้ว่าถ้า เราได้กินนมพ่อแม่ มันมีความใกล้ชิดอย่างยิ่ง มันเกิดความรัก เกิดความรู้สึก เหมือนกับว่า เป็นคน ๆ เดียวกัน มากกว่าที่จะไปส่งไว้ที่โรงคลอดบุตรแล้วให้มัน กินนมกระป๋อง คือกินนมสัตว์. เดียวนี้คนทั้งโลก กินนมสัตว์ มันก็มีความ เป็นสัตว์ติดเข้ามา มากขึ้น ๆ คือไม่รู้ไม่ชี้; ถ้าคนดูนมพ่อแม่ มันจะไม่มี ความเป็นอย่างนั้น หรือมากถึงขนาดนั้น.

เมื่อไม่กี่วันมานี้อ่านหนังสือพบข่าวที่ว่า หมอที่มีชื่อเสียง เขายืนยันว่า เลี้ยงลูกด้วยนมมารดานี้ มีผลดีกว่าลูกที่เลี้ยงด้วยนมสัตว์; แต่นั่นเขาพูดทางฝ่ายร่างกาย ทางฝ่ายวัตถุ ทางฝ่ายเนื้อหนัง ไม่ได้พูดทางจิตใจ. เดียวนี้เราพูดทางจิตใจ ว่าถ้ามันกินนมแม่นี้ มันมีจิตใจเป็นคน, เป็นมนุษย์ มากกว่าที่มันจะไปกินนมสัตว์; จริงไม่จริง ก็ลองคิดดู; อย่างน้อยก็เห็นอยู่ ว่า ความใกล้ชิดสนิทสนมมันมีน้อย ความที่ว่อบออบอยู่ในทรวงอกนี้ มันมีน้อย.

มีคำกล่าวเป็นสำนวนบาลี ที่เขากล่าวกันมานี้แต่ครั้งกัณฑ์ แล้วไม่ทราบ ว่า "บิดามารดามีลูกน้อย ๆ ที่เต็นรำอยู่บนทรวงอก" นี้แสดงว่า สมัยนั้น ไม่ค่อยจะมีโอกาสที่จะห่างเหินกัน; แม่ลูกรักใคร่ซึ่งกันและกัน เป็น อันหนึ่งอันเดียวกันมาเรื่อยตลอดเวลา มีความผูกพันกันมากอย่างนี้. ฉะนั้น ความรู้สึกที่จะเฉยเมยต่อพ่อแม่ หรือออกตัญญูต่อพ่อแม่ นั้น มีได้ยาก หรือมีไม่ได้; เดียวนี้มันเปลี่ยนจากกินนมคนไปเป็นกินนมสัตว์ จึงแสดงปรากฏการณ์ออกมา จนพ่อแม่บางคนออกปากอย่างนี้.

ข้อที่ ๒. ดูปรากฏการณ์ข้อต่อไป ก็อยากจะพูดไป สมัย เรียนหนังสือกันอยู่ตามศาลาวัด เด็ก ๆ มีศีลธรรมดีกว่าสมัยนี้ ที่เรียน

บนตึกราคาแสน ราคาล้าน. เมื่อสักสี่ห้าสิบปีมานี้ เราเรียนหนังสือตามศาลา วัดกันทั้งนั้น; อาตมาก็เคยเรียนหนังสือศาลาวัด แต่ว่าปรับปรุงดีหน่อย ศาลา วัดโกโรโกโสจริง ๆ นั้นเดี๋ยวนี้บ้านเราศาลาวัดหายไปหมดแล้ว มันไปอยู่ที่อื่น นี่พูดถึงว่าเมื่อสมัย เมื่อเราที่นี้เรียนหนังสือกันตามศาลาวัดนี้ เด็ก ๆ ยังมีศีลธรรม ดีกว่าเด็กสมัยนี้ ซึ่งเรียนหนังสือบนตึกราคาแสนราคาล้าน.

นี่ขอให้ไปพิจารณาดูให้ดี มันซับซ้อนกันหลายแง่หลายมุม; มีความโง่งมาจากเบื้องบน, โง่งอย่างบรมโง่งมาจากเบื้องบนหลายชั้นหลายชั้น. เขาคิดว่าสร้างโรงเรียนนี้ แล้วเด็กจะดี, สร้างโรงเรียนให้มาก แล้วเด็ก ก็จะได้; นี่เป็นการหลับตาพูดทั้งนั้น. **เมื่อไม่มีการอบรมทางศีลธรรม แล้ว ก็เป็นไปไม่ได้ ที่เด็กจะดี;** แม้ให้เรียนบนวิมานของเทวดา ก็ดี ไม่ได้ ยิ่งจะเลวกว่าเสียอีก เพราะมันมีแต่สิ่งยั่วชวน. เดี่ยวนี้ไปตามกันฝรั่ง เอราระบบการศึกษาที่ครึ่งเล่นครึ่งเรียนหรือเล่น มากกว่าเรียนนี้เอามาอบรมเด็ก เด็กก็มีนิสัยเตลิดเปิดเปิงไป.

สมัยเรียนศาลาวัด อย่างเด็ก ๆ นี้ ต้องทำงาน ช่วยโรงเรียน ต้องกวาดโรงเรียน, ไม่มีภารโรง, แล้วตอนเย็นต้องทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นประโยชน์ แก่โรงเรียน หรือแก่วัดที่ตั้งโรงเรียนนั้น. ต้องช่วยขนอิฐ ต้องช่วยขนทราย ต้องช่วยหมุนเชือก ลากไม้; นี่ทำกันอยู่เป็นประจำ มันก็ เกิดนิสัยที่เห็นแก่ผู้อื่น.

เดี๋ยวนี้แม้จะกวาดโรงเรียนสักเก็ทหนึ่ง เด็ก ๆ ก็ไม่ทำ, เด็ก ๆ เห็นแก่ตัว แล้วก็มากขึ้น ๆ . การจัดการศึกษาก็โง่ ขนาดที่จัดการโรงมามีไว้

ครูบาอาจารย์ก็ไม่มีแล้ว ; ครูบาอาจารย์ถูกทำอย่างไรบ้าง ก็อ่านดูในหนังสือพิมพ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ดู ก็แล้วกัน; เมื่อว่าโดยทั่ว ๆ ไปนี้ เขาถือว่าครูบาอาจารย์ นี่เป็นคนที่จำเป็นรับจ้างสอนหนังสือ. เขาต้องเสียค่าเล่าเรียนอย่างนี้เป็นต้น; แม้โรงเรียนประชาบาล ก็เอาเงินที่เก็บจากพ่อแม่ของเขาไปให้ครูอย่างนี้. ความหมายของครูก็ไม่มี **ในฐานะที่เป็นปุชนิยมบุคคล**; แต่มีความหมายเป็นลูกจ้าง เดียวนี้เขาก็รู้สึกว่ามีครูบาอาจารย์.

ที่นี้ พระเจ้าพระสงฆ์, **ก่อนหน้านี้เด็ก ๆ เห็นพระเจ้าพระสงฆ์นี้ไม่ได้รู้สึกอย่างเห็นคนธรรมดา**; เพราะเขาถูกสอนมา : พอเห็นเหลือง ๆ ก็ไหว้, บางทีไปหลงไหว้เอาหัวเข้าก็ได้ถ้าไม่ดูให้ดี เพราะสอนกันแต่เพียงว่าเหลืองละก็ไหว้. แต่ถึงอย่างไร เด็กก็ต้องมีพระเจ้าพระสงฆ์แน่ เพราะถือสัญลักษณ์เป็นใหญ่. อย่างเราจะสอนเด็กให้เคารพธงชาติ นี่ถือสัญลักษณ์; สิ่งนี้เป็นธง ถือว่าลักษณะอย่างนั้นเรียกว่าชาติ, ธงชาติ; ทำนองเดียวกัน เคารพผ้าเหลือง ก็เคารพในฐานะเป็นพระเจ้าพระสงฆ์ เป็นศาสนา.

ถ้าหัวเขายังอ่อนอ่อนอย่างนั้นอยู่ ก็ยังพอมีหิริโอตตปปะบ้าง จะก้มหัวลงให้แก่บุคคลที่ได้รับการสมมุติว่า สูงกว่าธรรมดาบ้าง คือพระเจ้าพระสงฆ์; ฉะนั้นพระเจ้าพระสงฆ์พอที่จะพูดจากับเขาได้, แนะนำสั่งสอนห้ามปรามอะไรก็ได้. แต่ว่า **ที่สำคัญ ที่สุด** ก็คือว่า **เขามีสิ่งที่เขาเคารพ**; ฉะนั้นเขาก็เป็น **คนไม่กระด้าง**; เดียวนี้มันมีแต่สิ่งที่ทำให้เขากระด้าง เรียกว่าไม่มีพระเจ้าพระสงฆ์ และไม่มีคนเฒ่าคนแก่.

ก่อนนี้เด็กด่าบรพณ์นั้น เขาสอนให้เคารพคนเฒ่าคนแก่; แม้แต่คนแก่จะไม่มีความรู้อะไร แม้จะยากจนเป็นคนขอทาน ถ้าว่าเป็นคนแก่แล้ว เด็กก็ต้องแสดงความเคารพ. เมื่ออาตมายังเป็นเด็กก็ยังทำอยู่ : คนแก่คนหนึ่ง เป็นคนบ้า เขาเดินผ่านวัด เราต้องไหว้ทุกที เพราะเราเป็นเด็กวัด; ไม่ไหว อาจารย์จะตี, หรือว่าคนแก่อย่างอื่นก็ต้องไหว้. ส่วนที่เขาจะเป็นคนบ้า หรือเขาจะเป็นคนจน หรือเขาจะเป็นคนน่าเกลียดอะไร, ก็ไม่ต้องรู้; แต่เพราะว่ามีความเป็นคนแก่แล้วจึงต้องไหว้.

เรื่องนี้มันมีผลลึกลับซับซ้อน แต่สรุปแล้ว ก็คือ **ทำให้เป็นคนหัวอ่อนไม่กระด้าง**; นั่นแหละบุญมันอยู่ที่ตรงนั้น : ไหว้คนแก่ คนบ้า กลับได้บุญ ทำให้เราเป็นคนหัวอ่อนไม่กระด้าง แล้วก็จะเป็นที่ศรัทธาของทุกคน เพราะว่าเป็นคนไม่กระด้าง. แล้วเขาว่าเทวดาให้พร; มันก็จริงสิทุกคนเขาเอ็นดู ไม่ใช่ใครไปเกลียดเด็กที่ไหว้ตาแก่บ้า; เขากลับเอ็นดูว่า มันเป็นคนหัวอ่อน.

ที่ว่า **เด็กสมัยนี้เขาไม่มีนรกไม่มีสวรรค์** นั้น มันก็จริง, ถ้าเขาว่าสำหรับนรกหรือสวรรค์ อย่างที่เขาไม่มองเห็นได้ เขาไม่ควรจะมี. แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้สอนกันเสียเลย ว่า "นรก คือความเดือดร้อนในใจแสนสาหัส ; สวรรค์ คือความดีที่ทำแล้ว ชื่นใจตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้. เด็ก ๆ สมัยนี้เขาไม่มีกลัว, ไม่กลัวถูกลงโทษ, ไม่กลัวติดคุกติดตารางด้วยซ้ำไป คือไม่มีความกลัวชั่ว แม้ถูกจับไปลงโทษมันก็ยอม, เมื่อรับโทษ ก็ยังอาฆาต ว่าออกมาเมื่อไรจะแก้แค้น.

นี่เขา **เป็นคนไม่มีนรก, ไม่มีสวรรค์ คือไม่มีความคิดที่จะทำดี** ชนิดที่พอค่าลงแล้วก็ไหว้ตัวเองได้, เราไม่มีการกระทำชนิดที่ว่า

พอค่าลงนึกขึ้นมาแล้วไหว้ตัวเองได้ ว่าวันนี้ได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะทำ; อะไรอย่างนี้เป็นต้น, ซึ่งคนโบราณเขาสอนให้คิดให้นึก เพื่อให้พอกพูนนิสัย อันนี้. นี่คือเด็กเดี๋ยวนี้ ไม่มีนรกไม่มีสวรรค์ในความรู้สึก. สมัยก่อนเขามี นรกต่อตายแล้ว สวรรค์ต่อตายแล้วก็มี, นรกสวรรค์ที่นี้เดี๋ยวนี้เขาก็มี เขาก็กลัว หรือเขาก็อยากได้สวรรค์ทันตาเห็น อย่างนี้มันมี.

สมัยนี้เด็กไม่มีบุญไม่มีบาป หมายความว่า **ไม่เชื่อเรื่องบุญ เรื่องบาป** เขา "ได้แล้วเป็นดี, ไม่ได้ตามที่ต้องการนั้นเป็นบาป, ถ้าได้ตามที่ ต้องการแล้วเป็นบุญ" คิดอย่างนั้น แล้วก็เลยหันหน้าหาเรื่องได้อย่างเดียว. นี่ปรากฏการณ์อย่างนี้ก็มีอยู่, ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เป็นผลมาจากศีลธรรมเสื่อมหรือ เริ่มเสื่อม.

ข้อที่ ๔. ดูเรื่องเบ็ดเตล็ดกันอีก . อาตมาไม่กลัวใครจะ รำคาญ ที่จะเตือนให้ระลึกเรื่องเบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ; อย่างว่า *เดี๋ยวนี้ ศีลธรรมเสื่อม ขนาดในเมืองหลวง* อย่างประเทศไทยเรา ที่กรุงเทพฯ *ไม่มีความ ปลอดภัย.* เมื่ออาตมายังไม่ได้บวช เคยไปที่กรุงเทพฯ ๕๐ ปี มาแล้วเห็นจะได้ ก็ประหลาดที่ว่า เอ้อ, ทำไมที่นี้ไม่มีใครทำอันตราย ดึก ๆ ไปเที่ยวไหนก็ได้ ไม่กลัว, มาขึ้นรถไฟที่บางกอกน้อยต้องมาตั้งแต่เด็ก แล้วคนเดียว; ไม่มี ใครนอกจากรถลากคันที่ลากมา, ก็ยังปลอดภัย.

ถามเขาก็บอกว่าปลอดภัย แล้วมันก็ปลอดภัยจริง ๆ. ตอนนั้น รู้สึกว่าเอ๊ะ ที่บ้านเรานี้กลับไม่น่าไว้ใจ ที่ไชยยานี้กลับไม่น่าไว้ใจ; ที่กรุงเทพฯ

ก็ปลอดภัยอย่างนั้น. พอมาเดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม; คิดดูเถอะในกลางเมืองหลวงนั้นแหละคือความไม่ปลอดภัย.

ยังมีสิ่งตรงกันข้ามไปต่อ ๆ ไปอีก; เมื่อก่อนนี้ชาวไร่ชาวนาของเรา นอนที่กระท้อที่นาก็ได้ นอนที่แคร่ใต้ถุนบ้านลมเย็น ๆ พัก หลับลิ้มไปจนสว่างก็ได้, ไม่มีอันตราย; เดี่ยวนี้เป็นไปไม่ได้. นี่ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาว่า **ความเสื่อมศีลธรรมนี้ ได้ขยายออกมาถึง บ้านนอกแล้ว**, แล้วในกรุงมันก็หนักมากขึ้น. ฉะนั้นคำพูดในบาลีที่ว่า **"นอนไม่ต้องปิดประตูเรือน"** นี้ไม่มีแล้ว **ไม่มีความหมายแล้ว**; จะต้องทำประตูแน่นหนา, แล้วจะต้องปิดแล้วปิดอีก ทุกอย่างไม่ใช่เฉพาะประตูเรือน หรือหน้าต่าง การอารักขาทุกอย่างต้องทำยิ่งขึ้นอย่าแน่นหนา ซึ่งก่อนนี้ไม่เคยมี.

ของวัดนี้เดี๋ยวนี้มันหายหมดถ้าไม่เก็บ; เมื่อก่อนบางแห่ง **ของวัดไม่ต้องเก็บ**. ที่ไชยานี้ก็ยิ่งรู้สึกว่าได้ ไม่ต้องเก็บอยู่มากเหมือนกัน; แต่พอไปเห็นที่นราธิวาสแล้วยิ่งกลับประหลาดใจ ยิ่งทำไมไม่เก็บกันเสียเลย, ดึกตื่นแล้วเลิกงานเลิกธุระแล้ว ของก็ทิ้งอยู่ตรงนั้นแหละ. สิ่งต่าง ๆ ก็ทิ้งอยู่ที่ศาลาที่ระเบียงที่อะไร ไม่มีการเก็บ; ตะเกียงเจ้าพายุ หรือเครื่องใช้ไม้สอยทุกอย่างไม่ต้องเก็บ. แต่เดี๋ยวนี้กลับเป็นไปไม่ได้, ไม่ได้ทุกหนทุกแห่งแล้ว. **ของวัด** นี้จะยิ่งกว่าเสียอีก คือว่า **เขาอยากจะทำเอา จนต้องเก็บ**.

ของสาธารณะสมัยก่อนมี; เดี่ยวนี้ไม่มี พระองค์หนึ่งท่านเล่าว่า ที่จันทบุรีเขามีถาด โถเครื่องทองเหลือง ทองแดง สารพัดอย่างเป็นของสาธารณะ เขาเอาไปไว้ที่ถ้ำแห่งหนึ่ง ไม่ใช่ไว้ที่วัดแล้วไม่มีใครกล้า

เอาไป; นอกจากว่าไปเอามาใช้ เสร็จแล้วก็ขัด ล้าง เช็ด ถู แล้วไปไว้ในถ้ำนั้นตามเดิม; นี่ตั้งก็ร้อยปีมาแล้วก็ไม่รู้. เดี่ยวนี้เป็นไปไม่ได้แล้ว. ของที่มีไว้ในศาลาพักทาง, ศาลาที่ทำไว้พักทาง พักร้อน ริมทะเล, ริมถนนก็ตาม; ก่อนนี้เขาจะมีหม้อ มีไห มีโอ่งน้ำ, มีข้าวสาร ปลาแห้ง ด้วยเข้าไป ทิ้งไว้ให้. เดี่ยวนี้มีไม่ได้ ; เพราะความเสื่อมของศีลธรรมแสดงออกมา.

นี่ลองคิดคิดเถอะ ปราภฏการณอันนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมของยุคปัจจุบัน, แล้วก็ปัจจุบันเพียงสี่ห้าสิบปีนี่เอง; เพราะเมื่อ ๕๐ ปีก่อนมานี้ มันมีได้, มีได้อย่างตรงกันข้ามกับเดี๋ยวนี้. คำว่าปัจจุบันนี้ ก็ต่างกันเพียงสี่ห้าสิบปี เท่านั้น.

.... ..

ดูกันอีกแง่หนึ่ง ว่า เดี่ยวนี้อะไรมีหน้าตาขึ้นมา เจริญรุ่งเรืองหน้าตาขึ้นมา ในโลกนี้.

สิ่งนั้นก็คืออาชญากรรม กรรมที่เลวร้าย ควรได้รับการลงโทษอย่างรุนแรง เรียกว่าอาชญากรรม. บัดนี้โลกก็ตก รก หนามากขึ้น ด้วยอาชญากรรมนานาชนิด นับด้วยร้อยด้วยพันอย่างเอามาวางจัดเป็นหมู่ ๆ ดูก็มีว่า :

อันดับ ๑ : อาชญากรรมทางเพศ หรือเกี่ยวกับทางเพศนี้มาอันดับหนึ่ง. ในประเทศที่ว่าเจริญที่สุด เขาแสดงสถิติออกมา ว่าทุก ๆ

๗ วินาที มีอาชญากรรมทางเพศ อย่างแรกอย่างเบาอะไรก็ตามใจ เฉลี่ยมีทุก ๗ วินาที, มีอาชญากรรมทางเพศ อย่างแรงเบาอะไรก็ตามใจ มันมีทุก ๗ วินาที อาชญากรรมทางเพศในประเทศนั้น ไม่ต้องออกชื่อ แล้วเป็นความจริง. ที่นี้ ประเทศเราก็คิดดูเถอะถ้าว่าสำรวจดูทั่วทั้งประเทศนี้ จะมีอาชญากรรมทางเพศทุก กี่นาที. ที่นี้อาชญากรรมทางเพศมาเป็นที ๑ เลย.

อันดับ ๒ อาชญากรรมทางการปล้น ขโมย กอบโกย นี้ยังมาเป็นอันดับ ๒ **อาชญากรรมเพื่อความมั่งมี** คือ ลัก ขโมย กอบโกย เอาเปรียบ อย่างไม่มีศีลธรรม แล้วอย่างไม่ผิดกฎหมายด้วย; **เพราะว่ามี ประชาธิปไตยเพื่อ.** คนมีปัญญา ก็กอบโกยเอาได้ แล้วก็ไม่ได้ศีลธรรม; แต่ถ้าดูทางศีลธรรม นี้ก็เป็นอาชญากรรม แต่ยังไม่มีการจับมาลงโทษ เพราะว่า กฎหมายมันยังไม่มี. แต่ถ้าถือตามกฎหมายของพระเจ้าแล้ว นี้ก็เป็นอาชญากรรม กอบโกย ชูตริต เหมือนกับสูบเลือดของคนยากจนเอามาที่เดียว อย่างนี้ ก็เรียกว่าอาชญากรรมได้; แต่กฎหมายมันไม่ได้มีไว้ชัดเจนอย่างนั้น มันก็ลงโทษ ไม่ได้. นี้ถ้ารวมกันแล้ว ก็เป็นอาชญากรรมเพื่อความมั่งมี; นี้ก็มากมาย เหลือเกิน.

อันดับ ๓. นี้อาชญากรรมที่พิเศษไปหน่อย ทางอำนาจ **วาสนา ทางเกียรติยศชื่อเสียง.** นี้คือที่ว่าใช้อำนาจเหนือผู้ที่ด้อยกำลังกว่า เบียดเบียนกันเล่น ตามนิสัยของคนแข็งแรงเบียดเบียนคนที่อ่อนแอ นี้ก็มี มากขึ้น; แต่มันเป็นชั้นใหญ่ ๆ คือชั้นประเทศใหญ่ ๆ ทำแก่ประเทศเล็ก ๆ ทำแก่ คนป่าเถื่อน. นี้ก็ต้องนับไว้เป็นพวกอาชญากรรมที่ตกหน้าขึ้นในโลกนี้ด้วย.

อันดับ ๔. อาชญากรรมที่พิเศษยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ก็ต้องเรียกว่า **อาชญากรรมเกี่ยวกับ ความเสพติดในทางวิญญาณ**; นี่แปลกหูหน่อย ฟังไปบ่อย ๆ ก็คงจะเป็นธรรมดาไปได้ เรื่องทางวิญญาณนี่ก็แปลกอยู่แล้ว; เรื่องเสพติดทางวิญญาณนี้ **นี่หมายถึงความมมงาย**. อาชญากรรมที่เกิดเพราะความมมงาย. นี้ก็มาก ถึงกับฆ่ากันตาย หรือว่าต้องทำให้คนตายลงไป เพราะความมมงายทางไสยศาสตร์บ้าง ทางอะไรบ้างที่มันเป็นความมมงายก็แล้วกัน:-

ถือดีในความรู้ผิด ๆ ของตัว มันก็มีส่วนที่ทำให้ตัวเองตาย หรือทำให้คนอื่นตายได้, แล้วเป็นเรื่องของความมมงายมาแต่ไสยศาสตร์เป็นส่วนมาก. มันไม่น่าเชื่อว่า โลกเจริญด้วยการศึกษา แต่แล้วความมมงายอย่างนี้ มันก็ยิ่งหนาตามขึ้นมาด้วย; ฉะนั้นพูดได้เลยว่า การศึกษาของคนโง่. สมัยนี้กำลังลดการศึกษาของคนโง่ จัดไปอย่างโง่ ๆ จึงไม่ทำลายความมมงาย แม้ทางไสยศาสตร์ได้; เพราะว่าจัดไม่ถูกต้อง คนก็ต้องหวังพึ่งความมมงายต่อไปนั่นเอง.

อีกด้านหนึ่ง เป็นความมมงายของพวกนักศึกษา **ครูบาอาจารย์ หรือนักปรัชญา** พวกนี้เราเคยให้เกียรติแก่เขาว่า เป็นพวก "น้ำชาล้นถ้วย" ใส่อะไรไม่ลง ไปเรียนมาจากเมืองนอก" ล้นถ้วย" มาแล้ว; มาถึงเมืองไทย จะใส่เรื่องศีลธรรมลงไปสักนิด ก็ไม่ลง. เพราะว่าอัดอยู่ด้วยเรื่องอื่น ๆ เต็มมาจากเมืองนอก ซึ่งไม่มีศีลธรรมเลย; พอมาถึงเมืองไทย จะใส่ศีลธรรมลงไปสักนิดก็ใส่ไม่ลง. แล้วนักศึกษา ครูบาอาจารย์ ศาสตราจารย์เหล่านี้ ก็ ไม่มีทางที่จะทำให้ลูกเด็ก ๆ มีศีลธรรมได้, ตัวเองก็ไม่มีศีลธรรม นี่เป็นอาชญากรรมเหมือนกัน; ใครว่าบ้าก็ตามใจ.

อาตมาถือว่า นี่ก็เป็นอาชญากรรมเหมือนกัน **ความเสพติด** ทางวิญญาณ มีความยึดถือทิฐิฐิมานะ ทำการแก้ไขอะไรให้ดีขึ้นไม่ได้, เป็นน้ำชาล้นถ้วยของนักปรัชญาทั้งหลาย.

สรุปแล้วก็เรียกว่า **อาชญากรรมหลายประเภท** หลายสิบหลายร้อยประเภท; แต่เดี๋ยวนี้เรามาพูดกันเป็นประเภทใหญ่ ๆ ว่า **อาชญากรรมทางเพศ อาชญากรรมกอบโกย อาชญากรรมอำนาจบาตใหญ่ อาชญากรรมเสพติดทางวิญญาณ** คือความโง่ความหลง หรืออวิชชาที่ก้าวหน้า **ไม่น่าเชื่อว่าจะมีในโลกที่อวดว่าเจริญด้วยการศึกษา.**

....

ดูกันในแง่ของโลกที่เจริญด้วยการศึกษา หรือด้วยอะไรต่อไปอีกสักหน่อย เวลาจะจวนจะสมควรอยู่แล้ว. เดี่ยวนี้ดูกันตรงที่ว่า **โลกไม่มีสันติภาพ.**

ดูทีเดียวทั้งโลกดีกว่า **โลกไม่มีสันติภาพ** จริงไม่จริงคอยดู, แล้วก็เอาเอกชนไม่มีสันติสุข. คน ๆ หนึ่งก็ไม่มีสันติสุข. ทั้งโลกก็ไม่มีสันติภาพ มีลักษณะเป็นของร้อน เป็นนรก. เมื่อร้อน, **เดือดร้อน** ก็คือ **นรก มีลักษณะเป็นนรก**, แล้วก็**มีลักษณะเป็นเปรต คือ หิว เป็นนรก คือร้อนใจ ร้อนเหมือนกับไฟเผาในนรก**; แล้ว**มีลักษณะเป็นเปรต คือหิวกระหายแบบเปรต** ท้องเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็ม, อย่างนี้ลักษณะเปรต.

ในโลกนี้มีลักษณะของนคร และลักษณะของเปรตนี้ รุนแรงยิ่งขึ้น ๆ ทั่วโลก. ประเทศใหญ่ที่เจริญมากก็เป็นมาก, ประเทศน้อยที่เจริญน้อยก็เป็นน้อย, ประเทศที่ยังป่าเถื่อนอยู่ก็ค่อยยังชั่ว, ประเทศที่ความเจริญแบบใหม่ยังไม่ไปถึง ยังค่อยยังชั่ว ยังเป็นนรกน้อย เป็นเปรตน้อย เพราะอิทธิพลของศาสนาแต่เดิม ๆ มันยังรักษาเอาไว้. ฉะนั้นโลกนี้จะเป็นโลกของอะไรก็ไม่รู้แล้ว; ไม่ใช่ของมนุษย์ที่มีจิตใจสูงแล้ว, คือมันเต็มไปด้วยอาชญากรรม.

ในโลก มีคนที่จะต้องลำบากมากขึ้น เพราะว่าอยู่ร่วมโลกกับคนชนิดนี้. ผู้ที่ตั้งใจจะทำให้ดี ไม่ได้ทำบาป ไม่ได้ทำชั่ว รักษาศีลธรรม ก็ยังต้องพลอยเดือดร้อน เพราะว่าอยู่ร่วมกัน มันถึงกันหมด. เช่นว่า วัดไม่ได้มีส่วนที่จะทำบาป ทำกรรม มันก็ได้รับผลกระทบกระเทือนมาถึง ในลักษณะที่เดือดร้อนเหมือนกัน อย่างนี้เป็นต้น; เรียกว่ารับบาปโดยไม่ได้ทำบาป เพราะอะไร เพราะว่ามันเชื่อมศีลธรรมมารอบด้าน, แล้วเขาก็พูดว่า โลกนี้เจริญ - โลกนี้เจริญ - โลกนี้เจริญ.

พวกเราก็คงจะ ละเมอว่าตามเขาไปบ้าง อยู่ในบางครั้ง ว่า โลกนี้มันเจริญ; อาตมาก็ละเมอบางครั้ง แล้วก็สะดุ้ง แล้วก็หดความรู้สึกได้ทัน. ทีแรกก็คิดว่าเจริญ, แล้วทีหลังก็เห็นเป็นเรื่องอย่างนั้นมันก็บ้า. เราเคยคิด แล้วก็เคยทำก็มี : ไปเอาสิ่งที่ไม่จำเป็นมา เดียวนี้ก็รู้สึกแล้วว่า เราได้ทำสิ่งที่ไม่จำเป็นเข้าไปหลายอย่างแล้ว; อยากจะยุบ อยากจะเลิกอยู่ก็มี. ในวัดนี้ มันไม่จำเป็นต้องทำก็มี. มันเจริญอย่างที่เรียกว่า หลับหูหลับตา. รวมความแล้วยังเจริญในทำนองนี้, แล้วจะยิ่งทำให้เกิดศีลธรรม.

ขอได้โปรดช่วยจำไว้ด้วย ว่ามี **ความเจริญชนิดที่ทำให้ยิ่งเกลียดศีลธรรม; ความเจริญไหนที่ไม่ทำให้เกลียดศีลธรรม** แพบจะหาไม่พบ. จะหาเข็มในมหาสมุทรยังจะพบก่อน, ก่อนที่จะพบความเจริญชนิดที่ทำให้รักศีลธรรม. นี่เราหมายถึงความเจริญที่กำลังจะมีอยู่ในโลกนี้, ในเวลานี้แหละ. คิดดูให้ดีเถอะ ความเจริญอันไหน ที่เจริญไปในลักษณะที่ ยิ่งบูชาศีลธรรม ยิ่งรักศีลธรรม? มันยังไม่มี; **มีแต่ความเจริญที่ทำให้ยิ่งเพิ่มอาชญากรรม** เพิ่มความกระวนกระวาย ไร้สาระส่าย ไร้ศีลธรรม. ส่วนอาชญากรรมนี้บานสะพรั่ง ขยายรวดเร็วไปทีเดียว; แต่เราก็เรียกว่าเรามีความเจริญ. แล้วเราก็ไม่รู้ว่าจะโทษใคร เช่น:-

๑. **ความเจริญทางการแพทย์** เอาขึ้นมาเป็นลำดับหนึ่งดีกว่า. **ความเจริญทางการแพทย์** ทำให้คนตายน้อยลง, นี่จริงแน่; แต่มันก็ทำให้อันธพาลมากขึ้นกว่าสมัยที่ยังไม่เจริญด้วยการแพทย์ ไม่รู้ว่าเป็นเรื่องอะไร. แล้วการแพทย์ เดียวนี้ ยิ่งเพ้อ คือ **ไปทำในสิ่งที่ไม่ต้องทำ**: จะเปลี่ยนหัวใจบ้าง, จะผสมมนุษย์ในหลอดแก้วบ้าง. นี่มันเป็นเรื่องบ้า ไม่ควรจะทำ; เพราะเอาเวลาไปใช้เพื่อให้มีศีลธรรมเสียยังดีกว่า.

๒. **การกินดีอยู่ดี** ก็ดูซิ จะแข่งเทวดากันไปแล้ว มีการกินดีอยู่ดี ก็ยิ่งไม่มีศีลธรรม, ยิ่งกินดีอยู่ดีก็ยิ่งไม่มีศีลธรรม. ที่ถูกต้องเข้าหลักของพระพุทธเจ้าที่ว่า **"กินอยู่พอดี"** เท่านั้นแหละ **ที่จะทำให้มีศีลธรรม** เดียวนี้เราก็มีอนามัยดีกว่าคนรุ่นก่อน ๆ มากทีเดียว : คนฟุงโรกันปอดนั้นไม่ค่อยมีให้ดูแล้ว; แต่แล้วมันก็ยังไม่มีศีลธรรม. ดูเอาซิว่าเป็นอย่างไร.

๓. การเรียนเดี๋ยวนี้นั้นมันวิเศษแล้วในโรงร่ำโรงเรียน, เด็กฉลาดมาแต่ในห้อง แล้วเดี๋ยวนี้นี้ แต่กลับยิ่งไม่มีศีลธรรม. เด็กฉลาดมาแต่ในห้อง มันฉลาดสำหรับจะมาเป็นอันธพาลอย่างฉลาด, เป็นอันธพาลฉลาดสำหรับปราบยาก เข้าใจยาก สอนยาก นี้ เพราะว่า การเรียนเขาให้มาในลักษณะ ให้ฉลาดโดยไม่มีการควบคุม. การศึกษาที่ทำให้ฉลาดอย่างเดียว ไม่มีการควบคุมทางศีลธรรมนี้ เป็นเหมือนกับมีดเชือดคอคนนั่นเอง. ฟังดูเถอะฉลาดท่าเดียว เดี๋ยวนี้นี้เขาก็ให้, ไม่มีศีลธรรมควบคุม; นี่มันจะเป็นมีดเชือดคอคนนั่นเอง. เดี๋ยวนี้นี้เราก็ให้เรียนตะพึด แต่ให้ฉลาด ไม่มีศีลธรรม, จนครูผู้สอนต่อไปก็ไม่มีศีลธรรมแล้วเดี๋ยวนี้นี้.

พูดอย่างนี้ ไม่เป็นค่าแล้วนะเดี๋ยวนี้นี้ เพราะมันจริง ว่า ครูไม่มีศีลธรรมแล้ว, ครูก็สอนเด็กอย่างที่เราเรียกว่า อัดวิชาความรู้เข้าไป ตามความจำเป็นบังคับ; แล้วตัวก็จะได้มีความชอบ จะเลื่อนขั้น. นี่จะโทษครูก็ไม่ได้ เพราะ หลักสูตรเขาวางไว้อย่างนั้น ครูต้องปฏิบัติตาม ก็เลยนักเรียนไม่ต้องมีศีลธรรมกัน; เพราะว่าเรียนเพื่อฉลาดอย่างเดียว, ไม่ใช่เรียนเพื่อจะมีศีลธรรม.

๔. เมื่อเรียนแล้ว ก็มีการค้นคว้าเก่งมาก เจริญด้วยการค้นคว้า เหลือประมาณ; ชั่ว ๒๐ ปี การค้นคว้ากระโดดไปไกล กระทั่งไปโลกพระจันทร์ได้ อย่างนี้เป็นต้น. แต่แล้วก็ยังไม่มีศีลธรรม : ความเจริญกระโดดไปเพื่อไม่มีศีลธรรม; กระโดดไปเพื่อจะเอาเปรียบเขาต่างหาก ก็เลยไม่มีศีลธรรม. แม้จะทำอะไร ได้ก็มากน้อยอย่างไร ก็เพื่อเห็นแก่ตัว,

เห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่มีศีลธรรม นี่การค้นคว้ามั่นก็ก้าวห่า มั่นก็เจริญ แต่กลับ
ยังไม่มีความมีศีลธรรม.

๕. การประดิษฐ์ ประดิษฐ์อะไรได้บ้าง; เดียวนี้ คุณจะเป็นของทิพย์ อยู่แล้ว : เรื่องวิทยุ เรื่องวิทยุโทรทัศน์ เรื่องอะไรต่าง ๆ มันจะเป็นของทิพย์ไปหมดแล้ว; แต่ก็ยังไม่มีความมีศีลธรรม. แล้วโดยเฉพาะคนที่ใช้สิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ กลับยังเป็นคนที่ไม่มีศีลธรรม; เขาใช้เพื่อการกอบโกย ใช้เพื่อเนื้อหนังเอร็ดอร่อย ของตัว. นี่ยังไม่มีความมีศีลธรรม เพราะคนธรรมดาไม่จำเป็นต้องใช้สิ่งเหล่านี้สิ่งประดิษฐ์เพื่อความสนุกสนาน เอร็ดอร่อยสวยงามทางวัตถุ นี่คนธรรมดาไม่จำเป็นจะต้องใช้ แล้วเขาจะเกลียดด้วยซ้ำไป.

๖. การอุตสาหกรรมเจริญ นี้เพื่อผลิตขึ้นมามาก ๆ ; แล้วทำลายศีลธรรมให้หมดไปโดยเร็ว คือถ้ามันผลิตด้วยมืออยู่ โลกก็ยังคงจะเสื่อมศีลธรรมช้าอยู่ เมื่อมีอุตสาหกรรมทำสิ่งบำรุงบำเรอไม่จำเป็น ให้มนุษย์มากขึ้น โลกนี้ก็จะได้หมดศีลธรรมเร็วเข้า สร้างปัญหาบางอย่างอื่น ที่ให้มันเกิดเพิ่มขึ้นมาอีก เพื่อไม่มีศีลธรรมอีกเหมือนกัน หรือมันมีศีลธรรมอยู่ไม่ได้ เพราะปัญหามีนานัก.

๗. พูดถึง การล้างผลาญกัน เดียวนี้ก็มีอาวุธที่จะฆ่ากัน คราวละแสนละล้านก็ได้ไม่เหมือนเมื่อก่อนยิงลูกหนูทีละคน, มีอาวุธขนาดนี้แล้วก็ทำให้โลกนี้มีศีลธรรมไม่ได้, ปราบมนุษย์อันธพาลไม่ได้ มีแต่ยิ่งแข่งกันเป็นอันธพาล โลกนี้ก็ยังไม่มีความสงบ เพราะการก้าวหน้าทางอาวุธล้างผลาญกัน

๘. การก้าวหน้าทางล้นการทูต การใช้ล้นทางการทูต ก็ยิ่งเก่ง ยิ่งก้าวหน้ากว่าสมัยก่อนมาก ก็ยิ่งทำให้เป็นโลกที่โกหกมากขึ้น ไร้ศีลธรรมมากขึ้น มันเป็นอย่างนั้นเอง เพราะล้นทางการทูตนี้ไม่เคยทำเพื่อสันติภาพ; แต่ทำเพื่อประโยชน์ตัว พวกของตัว ล้นการทูตก็ทำให้เกิดการโกหกอย่างสุภาพมากขึ้นเท่านั้นเอง ไม่มีอะไร.

๙. ความมีศิลปก้าวหน้า, เดียวนี้ศิลปะก้าวหน้า จนเข้ารกเข้าพงไปเลย จนเราดูไม่ออก; ก็ยอมรับว่าศิลปะ. แต่พอดูว่าศิลปะทำให้คนมีศีลธรรมอย่างไรบ้าง? มันก็ไม่มี. ศิลปะเป็นยาเสพติดทางวิญญาณ ไปเสียอีก. สิ่งที่เราเรียกว่าศิลปะสูงสุดของมนุษย์ในโลกนี้ ราคาไม่รู้วาก็ล้าน, จะเอาไปอดกันสักที ก็ต้องรับประกันเป็นล้าน ๆ สำหรับวัตถุศิลปะนั้น; แล้วก้าวหน้ามากในทางศิลปะ; แต่แล้วก็ไม่เคยมีเพื่อสันติภาพ กลับมีให้คนโง่, โง่ผิดศีลธรรมทางวิญญาณ.

๑๐. การก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ ก็ก้าวหน้า ยกตัวอย่างเช่นทาง ตรรกวิทยา ทางปรัชญา ทางจิตวิทยา ก็สอนกันเป็นการใหญ่ จนกลายเป็นติดยึดอื่น ทางปรัชญากันไปหมด. จิตวิทยาก็มีแต่เรื่องหลอกลวง ไม่ใช่เพื่อกำจัดกิเลส, ตรรกวิทยานี้ก็เพื่อแก้ตัว เมื่อทำผิด ก็เลยเป็นการเจริญหรือก้าวหน้า ที่ทำลายมนุษย์นั่นเอง, เดียวนี้เจริญมาก โดยเฉพาะทางปรัชญา.

๑๑. คูวิชาบริสุทธิ์ กั้นบ้าง เช่นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์: เรื่องชีววิทยาดี, รู้เรื่องภูมิวิทยาดี, ไปโอลิโย ยีโอลิโยอะไรต่าง ๆ รู้ดี; แล้วก็ ไม่เคยทำให้โลกมีสันติภาพ กลับส่งเสริมไปในทางไร้ศีลธรรม. เช่น

เพศศึกษา นี้เข้าใจกันว่าจะเอามาทำให้เด็กมีศีลธรรม ก็กลายเป็นส่งเสริม **ความไม่มีศีลธรรมเร็วเข้า**; เพราะความเขลา ไม่รู้ว่า เด็กเขาจะรับไว้แต่ใน ส่วนที่จะทำลายศีลธรรมเท่านั้น, ส่วนที่เป็นประโยชน์เขาจับไว้ไม่ได้. นี่ก็ไม่รู้กัน มันก็ไม่ดีกว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเขาไม่ชิงสุกก่อนห่าม ในเรื่องวิชา อย่างนี้กับเด็ก ๆ.

๑๒. ในที่สุดความรู้ที่สรรเสริญกันนัก คือ **ความรู้ทางสังคมศาสตร์** **ความรู้ทาง มนุษยวิทยา** นี้เทิดทูนกันนัก สอนกันทุกมหาวิทยาลัย; ก็ในมหาวิทยาลัยนั้นแหละกลับมีคนที่ไม่รู้ศีลธรรม. มหาวิทยาลัยที่นักศึกษาเรียนวิทย์อยู่นั้น กลับไม่รู้ศีลธรรม : ยกพวกตีกัน ฆ่ากัน อะไรกัน หรือกำลังเป็นปัญหายุ่งยากอยู่เดี๋ยวนี้; ก็มีในมหาวิทยาลัยที่เขาเรียนมนุษยวิทยา หรือสังคมศาสตร์ ธรรมศาสตร์อะไรกัน เป็นอันว่า **ไม่มีที่พึ่งแล้วเห็นไหม? จากความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์, ของโลกที่ว่าเจริญด้วยการศึกษา; นี่หมดที่พึ่งแล้ว.**

นี่คือ **ปรากฏการณ์ที่ควรจะมี** **แล้วก็มีไม่ได้ไม่ยาก;** **ควรจะมีให้เห็น;** แล้วเราจะทำกันอย่างไรต่อไปค่อยพูดกันวันหลังวันนี้ขออย่างเดียวแต่ให้มองลงไป, มองลงไป ที่ปรากฏการณ์ทางศีลธรรม, ที่เป็นปัญหาทางศีลธรรมของโลกในยุคปัจจุบัน ว่าเป็นไปอย่างไร รุนแรงขนาดไหน, น่าเศร้าใจน่าสังเวชอย่างไร ถ้ามองเห็นอันนี้แล้วก็ง่ายที่จะศึกษาต่อไป; ถ้ามองไม่เห็นอันนี้ก็เลิกกันเลิกกัน, ไม่ต้องพูดกันแล้ว; เพราะไม่มองเห็นอะไรอื่นที่ลึกกว่านี้ได้, เพราะเรื่องกำลังเดือดร้อนอยู่ ก็ยังมองไม่เห็น.

ขอให้ถือว่ามัน เป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่ง สำหรับมนุษย์เรา, แล้วบางทีจะเป็นเรื่อง **สำคัญที่สุดแห่งยุคปัจจุบันด้วย; นั่นคือความไม่มีศีลธรรม**; เรียกว่าเป็นปัญหาของมนุษย์ปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับศีลธรรม ที่มนุษย์ดึกดำบรรพ์ไม่เคยจะมี เขาอยู่กันด้วยความสงบสุข จนเราต้องเรียกเขาว่า เป็นคนโง่ดักดาน ไม่รู้จักทำอะไร มีแต่สงบสุข ; ส่วนเดี๋ยวนี้เรามีความเจริญก้าวหน้าวิเศษจะเป็นเทวดา แต่แล้วก็หาความสงบสุขไม่ได้. แล้วก็ไม่มองว่าต้นเหตุมันอยู่ที่**ความไม่มีศีลธรรม**; ไปขัดบาบ โยนบาบ ให้เศรษฐกิจบ้าง การเมืองบ้าง อะไรบ้าง; เพราะไม่รู้ว่า **มูลเหตุที่แท้จริง อยู่ที่คนไม่มีศีลธรรม** จนกระทั่งฝนมันก็จะไม่ตกมาตามฤดูกาลได้อีกต่อไป เพราะว่าคนไม่มีศีลธรรม.

ขอให้ไปคิดดูในข้อนี้ง่าย ๆ เพียงข้อเดียวก่อน แล้วเราก็จะได้วินิจฉัยในแง่อื่น กันต่อไปสำหรับเรื่องนี้.

ขอยุติการบรรยายวันนี้ ให้พระท่านสวดบทธรรมสำหรับกระตุ้นเตือนใจเพื่อให้รักศีลธรรม ขวนขวายผดุงศีลธรรมกันต่อไปอีก.

อริยศีลธรรม

-๕-

๓ สิงหาคม ๒๕๑๗

ความรู้สึทงของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เกี่ยวกับเรื่อง **อริยศีลธรรม** ในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหวัช้อย่อยว่า **ความรู้สึทงของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม**.

อาตมาขอรับรองให้ช่วยกันพิจารณาแล้ว ๆ เล่า ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม โดยไม่ต้องกลัวใครจะเบื้อหน้าย; เพราะว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยมนุษย์ได้ ดังที่เคยช่วยมาแล้ว. เดียวนี้ปัญหาต่าง ๆ ในโลก เกิดขึ้นเพราะความเสื่่อมชของศีลธรรมอย่างเด็ยว; แต่แล้วก็ไม่ม่ใครมองในข้อนี้ กลับไปโวยวายกันอยู่ในลักษณะอื่น. เรากำลังกลัวกัน

อย่างยิ่งต่อวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้, หรืออาชญากรรมที่กำลังมีมากขึ้นทั่วไปทุกหัวระแหง; แม้กระทั่งใจกลางเมืองหลวง ก็มีความกลัวข้อนี้. เราต้องทนยากลำบากหลายประการ โดยที่ไม่รู้ว่า มันมีมูลเหตุมาจากความขาดศีลธรรมของมนุษย์นั่นเอง.

เราเอามาพูดกันในหน้าหนังสือพิมพ์เต็มหน้า ๆ เหมือนกับอย่างหลับหูหลับตาพูด : พูดถึงความทุกข์ยากลำบาก โดยไม่มองเห็นว่า มันมาจากอะไร, แล้วก็**ไม่ได้พูด ถึงต้นตอของสิ่งที่เป็นเหตุ** ให้เกิดวิกฤตการณ์เหล่านี้. เราพูดถึงผลของมัน บรรารกกันถึงความเดือดร้อน; แต่แล้วก็ไม่สนใจที่จะดู ว่ามันมาจากเหตุอะไร. ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือ ถ้าใครจะพูดว่าความทุกข์ยากมาจากความไร้ศีลธรรม ก็ไม่ยอมเชื่อ, ไม่เข้าใจ. ฉะนั้นจึงไม่สนใจจะพูดเอง, หรือว่าไม่สนใจที่จะฟังผู้อื่นพูด; เมื่อเขาพูดกันถึงความเสื่อมเสียทางศีลธรรม ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ทั้งปวง.

เมื่อเรานั่ง **อยู่ที่นี้** ในลักษณะอย่างนี้ **มันก็รู้สึกไปในการทำงานที่ว่า มนุษย์ไม่มีปัญหาอะไร**, หรือว่าโลกกำลัง ไม่มีปัญหาอะไร; ก็ดูคล้าย ๆ กับว่าไม่ต้องสนใจอะไร; มาฟังการบรรยายนี้ ก็เพื่อความรู้อย่างอื่น มากไปกว่าที่จะต้องการความรู้ ไปตัดต้นเหตุของวิกฤตการณ์ หรือความยุ่งยากลำบากระส่ำระสาย ของบ้านเมือง. นี่ก็เป็นการแสดงถึงความรู้สึกอย่างหนึ่งของมนุษย์ไม่กี่คนที่นี้ ที่รู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรม; แต่ถ้าเราไปดูในหมู่คน ในถิ่นที่เขากำลังเดือดร้อน หรือว่ารวบรวมเอาเรื่องราวต่าง ๆ ทั่วบ้านเมือง ทั่วประเทศ กะทั่งทั่วโลก มาพิจารณาดู จะรู้สึกว่ามันเป็นคนละโลกกับโลกที่สวนโมกขนิ

เราอยู่ในลักษณะอย่างนี้ มันเป็นคนละโลก กับโลกที่กำลังเป็นอยู่ที่กรุงเทพฯ. หรือที่ทั่ว ๆ ไปในเมืองใหญ่ ๆ กว่ากรุงเทพฯ; มันเหมือนกับว่า เราแยกออกมาเป็นโลกเล็ก ๆ มาอยู่ที่นี้ในลักษณะอย่างนี้ มันมีอย่างนี้ ความรู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรม มันก็มีอีกแบบหนึ่ง. คนที่เขา กำลังเดือดร้อน ยกขบวนแห่กันมา ต่อสู้ดิ้นรน ท้วงติง อะไรอย่างนั้น อย่างนี้ ในใจของเขาไม่ได้เหมือนกับพวกเรา ที่นั่งอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้; ฉะนั้น เขาก็รู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรม ในลักษณะอย่างอื่นไปอีก หรือตรงกันข้าม.

คนที่รำรวย สบาย มีอำนาจวาสนา ก็กำลังมีความรู้สึกอย่างอื่น แผลงออกไปอีก; สำหรับคนที่บาปยังไม่ทันจะให้ผล ก็มีความรู้สึกแปลกเป็นอย่างอื่นออกไปอีก, แล้วคนที่ไม่ได้ทำบาปทำอะไรกับเขา เพียงแต่ว่าพลอยอยู่ร่วมโลกกันกับเขาที่ทำบาป ร่วมบ้านร่วมเมืองกับคนที่ทำบาป ก็พลอยได้รับผลกระทบกระเทือนถึงด้วยเหมือนกัน; อย่างนี้เขาก็รู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรม แผลงออกไปอีก. มันเป็นความรู้สึกที่มากมายหลายประการทีเดียว ที่กำลังมีอยู่ในเวลานี้. ถ้าเราไม่พิจารณาก็จะไม่เห็น; แต่อาตมาเห็นว่า มันเป็นการจำเป็นที่จะต้องพิจารณาให้เห็น เราจึงจะรู้จักคุณค่า ของสิ่งที่เรียกว่าอริยศีลธรรม กันได้ถูกต้อง, หรือยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงกับบูชา.

....

ขอย้ำอีกอย่างหนึ่งว่า **ความลำบากยุ่งยากนี้ มันอยู่ที่ภาษา** ที่ใช้พูดกันอยู่; แม้ในทางธรรม ภาษามันเปลี่ยนแปลงเร็วหรือบางทีมันก็มีความหมายที่แปลกกันมาแล้วแต่เดิม. ในคำ ๆ เดียวกันนั้น ในเมื่อเอา

มาใช้กันคนละกรณี ต้องใช้คำว่ามันมีความสลับซับซ้อน หรือหลอกลวงของภาษานั้นแหละ ทำให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ยาก เช่นคำว่า "ศีลธรรม" ต้องมีคำว่า "อันดีของประชาชน" มันคล้ายๆ กับว่า "มีศีลธรรมอันเลวของประชาชน" อย่างนี้มันก็ไม่ถูก ถ้า **ศีลธรรม** แล้ว **ต้องไม่มีเลว**.

แต่ที่นี้มันมีเรื่องยุ่งกว่านี้ ก็คือว่า คำว่า "**ศีลธรรม**" เราเคยใช้กันแต่ในระดับต่ำๆ คือเป็นเรื่องของสังคม แล้วเป็นเรื่องเพื่อความผาสุกของสังคมในระดับต่ำๆ เรียกว่าอยู่กันอย่างปรกติเรียบร้อย; แต่โดยข้อเท็จจริงตามธรรมชาติแล้ว มันมากกว่านั้น จนกระทั่งการ**ปฏิบัติธรรมเพื่อหมดกิเลส** ก็ยัง**อยู่ในรูปของศีลธรรมอยู่นั่นเอง**. นักศึกษาในโลก หรือนักศีลธรรมในโลกเขาจัดเรื่องของพระนิพพาน ไว้เป็นเรื่องของศีลธรรมแบบหนึ่งเท่านั้น; เพราะเขารู้จักใช้คำนี้ไกลไปถึงนั้น ซึ่งก็เป็นความจริงอยู่ด้วยเหมือนกัน แต่ต้องพิจารณาดูกันเป็นพิเศษ.

ด้วยเหตุที่คำนี้มันกำกวม สลับซับซ้อนอย่างนี้ อาตมาจึงขอใช้คำที่รัดกุมคือคำว่า "**อริยศีลธรรม**" ขอฝากไว้ด้วย ขอให้จำไว้ด้วย เพื่อจะได้เป็นคำที่ไม่สลับซับซ้อน จะไม่ตื่นอีกแล้ว **อริยศีลธรรม**ก็ให้แปลว่า **ศีลธรรมของพระอริยเจ้า หรือศีลธรรมของพระอริยสาวก** หรืออีกทีหนึ่งก็ว่า **ศีลธรรมอันประเสริฐ** ออกไปเสียได้จากซ้ำเติม ตามความหมายของคำว่าอริยะนั้นเอง.

เราจะ**รู้จักศีลธรรมอันประเสริฐ** ของพระอริยเจ้าได้ โดยแท้จริง **เราก็ต้องรู้ไปจากการที่เราไม่มีศีลธรรมอยู่เวลานี้** และมีความเดือดร้อน เหมือนกับตคนรกทั้งเป็นกันอยู่ในลักษณะเช่นไร; ยิ่งเห็นข้อนี้ก็ยิ่ง

เห็นศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นมากยิ่งขึ้น. เดียวนี้ทำไมจึงไม่เห็นในข้อนี้ว่าจำเป็นถึงขนาดนี้; คล้ายกับจะพูดได้ว่า ถ้าไร้ศีลธรรมแล้ว โลกนี้ก็ไร้ความหมายมันเป็นโลกของสัตว์นรกไปทีเดียว. แล้วทำไมคนในโลกจึงไม่รู้สึกสิ่งที่เกี่ยวกับศีลธรรม ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **ปัญหาต่าง ๆ ในทางศีลธรรม** , หรือที่เกี่ยวกันอยู่กับศีลธรรม ซึ่งเป็นหัวข้อเรื่องที่จะได้พิจารณากันโดยละเอียดในวันนี้.

คนกำลังกลัว คนกำลังทนลำบาก แล้วคนก็พูดกัน จนไม่มีปากจะพูดอยู่แล้ว ถึงเรื่องความทุกข์ยากลำบาก, แล้วก็ออกความคิดความเห็นกันต่าง ๆ นานา; แต่ก็ไม่ได้มองไปที่ **ต้นเหตุของสิ่งเลวร้ายเหล่านี้ ก็คือ ความเสื่อมหรือความไร้ศีลธรรมของคนนั่นเอง.**

อาตมาพูดเรื่อง "ศีลธรรม" ก็ดูเหมือนจะมีคนเมินหน้าคล้าย ๆ กับว่า เอาเรื่องเก่าแก่โบราณมาพูดกันอีก อย่างช้า ๆ ซาก ๆ นี่เท่าที่สังเกตเห็นเป็นอย่างนี้, หรือว่าคำบรรยายเรื่องศีลธรรมนี้ จะถูกพิมพ์ออกไป ก็เชื่อว่าไม่มีคนสนใจสักกี่คน; แต่แล้วก็ทนไม่ได้ ที่จะต้องพูดถึงศีลธรรม ให้มันเพียงพอกันเสียที.

นี่ความรู้สึกของคนมันแปลกประหลาด **รู้สึกแต่ส่วนที่เป็นผลร้าย แล้วไม่สนใจที่จะไปรู้จักต้นเหตุของมัน** อย่างที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้; จึงร้องตะโกนไปอย่างคนบ้าคลั่ง เรื่องไม่ผาสุก เรื่องเดือดร้อน เรื่องอะไรต่าง ๆ เดียวนี้ถ้าจะดูถึงความรู้สึกของคนในโลกนี้ ที่มีต่อศีลธรรมแล้ว จะพบไปในทางลบทั้งนั้น ทางร้ายหรือทางเลวทั้งนั้น.

เช่น คนพวกหนึ่ง จะรู้สึกว่ เรื่องศีลธรรมนี้ไม่มีความหมายอะไรเลย มันเป็นเรื่องถือกันมาอย่างเพ้อ ๆ ไม่มีความรู้สึก หรือบางคนก็จะคิดว่า มันเป็นเรื่องเพียงพิธีรีตอง ที่เขาประกอบตาม ๆ กันมา. บางคนก็จะคิดว่า มัน เป็นเรื่องของคนไม่มีปัญหา คนอ่อนแอ หรือคนโง่ ก็ได้แต่พรวดพราดถึงศีลถึงธรรมอยู่; เพราะว่าพุดอย่างอื่นไม่เป็น ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหา นั้นได้. อย่างดีที่สุดที่ คนสมัยนี้จะรู้สึก ก็คือรู้สึกว่ นี่มันเป็นของดีที่พ้นสมัยแล้ว, ธรรมะหรือศาสนาหรือศีลธรรมนี้ดี; เขาก็ยอมรับว่ดี แต่ว่มันพ้นสมัยแล้ว เอามาแก้ปัญหาอะไรไม่ได้.

นี่เขามีความรู้สึกกันอย่างนี้ ส่วนความรู้สึกถึงความจำเป็นของศีลธรรมนั้น เกือบจะหาไม่ได้; ขอเอาไปสังเกตดู ดั่งนั้นเราจึงได้มีโลกที่เต็มไปด้วยความไร้ศีลธรรม. คนที่ตั้งใจจะมีศีลธรรมนั้น ไม่มีก็คน เพราะไม่มีใครรู้จักหรือสนใจกับศีลธรรม; คนทั้งโลกเกือบทั่วโลก เขาก็ไม่รู้จัก ไม่สนใจในเรื่องของศีลธรรม ก็ปล่อยไปตามกิเลสของตนเอง. ฉะนั้น คำว่าศีลธรรมก็หายไป ๆ เมื่อสักสิบกว่าปีมานี้ คำว่า ศีลธรรมมันมีอยู่ตามหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ ดูจะพราวไปมากกว่านี้ เดียวนี้ทุกคน ลองหยิบหนังสือพิมพ์ มาวาดตาดูที่ละฉบับ ๆ จะหาคำว่า ศีลธรรมนั้นยาก ยากที่จะพบ.

ถึงแม้ในต่างประเทศก็เหมือนกันแหละ อาตมาพยายามอย่างยิ่งที่จะสังเกตในขณะนี้ ยิ่งหนังสือพิมพ์ที่เขานิยมอ่านกันมาก ที่มีชื่อเสียงมาก อย่าออกชื่อดีกว่ามันจะเป็นการหมิ่นประมาทกัน ยิ่งหนังสือชนิดนั้น ระดับนั้นของโลกด้วยแล้ว ยิ่งหาคำว่า "ศีลธรรม" ยากที่สุด. คำว่า moral, morality อะไรทำนองนี้ เกือบจะไม่มีให้ เห็นหรือผ่านสายตา ; มันมีแต่เรื่องเหตุการณ์ของโลก ที่กำลัง

บ้าง; นี่ความคิดแก้ไขก็ไม่มี ถ้ามีก็พูดอย่างละเมอเพื่อฝัน เามาพูดกันแต่เรื่องยุ่งยากแปลก ๆ ต่อไปข้างหน้าจะยิ่งกว่านี้.

แต่ถ้ายิ่งย้อนไปถอยหลัง ถอยหลังไปทางหลัง ไกลออกไปเท่าไร ยิ่งพบคำว่า "ศีลธรรม" มากขึ้น; ถ้าขึ้นถอยหลังต่อไปอีก ก็อาจจะไม่พบ คำพูด ตัวหนังสือ เกี่ยวกับศีลธรรม แต่จะไปพบตัวจริงยิ่งขึ้นไปอีก; คือ **ตัวจริงของศีลธรรม ที่มีอยู่ที่เนื้อที่ตัวของมนุษย์เหล่านั้น** ยิ่งขึ้นไปอีก. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว แม้จะไม่มีคำในหน้ากระดาษก็ไม่ใช่ไร เพราะไปมีศีลธรรมอยู่ที่เนื้อที่ตัวของคน. ต่อมาศีลธรรมมาอยู่ที่ในกระดาษเป็นส่วนมาก แล้วต่อมามันหายไป ๆ จนบัดนี้ มันก็หาทำยาก สำหรับคำว่า ศีลธรรมในหน้ากระดาษหนังสือ.

ความรู้สึกของมนุษย์ต่อเรื่องของศีลธรรม มันน้อยไปเพราะไม่สนใจ; เพราะฉะนั้น มันจึงแก้ปัญหาความทุกข์ยากลำบากของมนุษย์นั้นไม่ได้ เพราะต้นเหตุมันมาจากความไร้ศีลธรรม จะไปแก้ปัญหาอันนี้ โดยไม่สนใจที่จะทำให้มีศีลธรรม มันก็แก้ไม่ได้; ปากก็พูดว่าแก้ได้ อย่างนั้นอย่างนี้ นั่นก็เป็นแต่การแก้ที่ปาก ที่ตัวหนังสือ; พูดโดยตรงแล้วคือแก้กันที่ปลายเหตุ ฉะนั้นจึงขอชักชวนให้สนใจ ต่อเรื่องศีลธรรมนี้ ให้ยิ่งขึ้นไป.

....

วันนี้ก็ดูกันถึงสิ่งที่น่าเศร้าที่สุด น่าสลดสังเวชที่สุด หรือที่น่ากลัวน่าหวาดเสียวที่สุดของมนุษย์ คือความที่มนุษย์ไม่มีความรู้สึกต่อสิ่งนี้แล้วยังดันทุรังไปด้วยความไม่เห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น;

ฉะนั้น ในตอนแรกนี้ จะขอพินเอาเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศีลธรรมมาพูดกันอีก มันไม่ซ้ำกันมากเกินไป แต่จะขยายความออกไป ถึงสิ่งที่ยังไม่ได้มองเห็น.

ข้อแรกก็จะพูดว่า **วิกฤตติการณทุกอย่าง คือผลของการไม่มีศีลธรรม** ซึ่งเป็นมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ไม่ว่าจะ เป็นทางวัตถุล้วน ๆ หรือ เป็นทางร่างกาย หรือเป็นทางจิต กระทั่งสติปัญญา ทางวิญญาณ.

คำว่า "วิกฤตติการณ" นี้ เป็นคำที่ประหยัดเวลาที่สุด เมื่อพูดว่า วิกฤตติการณแล้ว ก็หมายความว่า **ความยุ่งยาก ลำบาก ระส่ำระสาย ทนทุกข์ทรมาน หากความผาสุกมิได้** เป็นความทุกข์กระทั่งเจียนตายไปทีเดียว; อย่างนี้รวมเรียกด้วยคำ ๆ เดียวสั้น ๆ ว่า วิกฤตติการณ.

วิกฤตติการณทุกอย่างนี้ มันคือผลของการไม่มีศีลธรรมของมนุษย์ แล้วก็เป็นมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ คือเมื่อเริ่มมีมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้. มนุษย์ดึกดำบรรพ์ก็ไม่ได้รู้อะไรนัก แต่ธรรมชาติมันก็ไม่ยอมฟังเสียง; ถ้ามนุษย์ทำไปในลักษณะที่เราเห็นกันอยู่แล้วว่า **เป็นการผิดศีลธรรมแล้วก็ต้องเป็นทุกข์ทันที.** แม้ว่ามนุษย์ในยุคแรก ๆ ยังคล้าย ๆ กับสัตว์อยู่ ยังทำความชั่วอะไรไม่เป็น เพราะไม่มีสติปัญญา ไม่มีความคิด มันก็ยังไม่มียุทธา; พอมีการกระทำ ที่เป็นความเห็นแก่ตัว ก็ผิดศีลธรรมขึ้นมา โดยที่เขาไม่รู้ ว่านี่ผิดศีลธรรม. แต่มันแสดงออกมาเป็นความทุกข์ ความวุ่นวาย ในสังคมนั้น คนก็ตื่นนอนแก้ไข; จนพบว่า อ้าว, ต้องทำอย่างนี้ ๆ; จึงเกิดเป็นระบบศีลธรรมบัญญัติกันขึ้นมา ให้ทำกันเสียใหม่ อย่าให้ผิด.

ระบบศีลธรรมมันบังคับมนุษย์ ให้แต่งตั้งกันขึ้นมา : เมื่ออยู่
ไม่เป็นผาสุก คนก็ตื่นนอนที่จะแก้ไข, พบระบบที่ถูกต้อง ก็ตั้งต้นได้, ตั้งขึ้นไว้
แล้วรักษากันไว้ เป็นระบบหนึ่ง ๆ . ฉะนั้นความทุกข์ยากลำบาก ที่ไม่พึงปรารถนา
ใด ๆ นั้น คือผลของการที่ไม่มีศีลธรรม หรือว่าไร้ศีลธรรม โดยรู้สึกตัวก็ได้
โดยไม่รู้สึกรู้สึกตัวก็ได้.

แม้ใน ทางวัตถุ ถ้าเกิดปัญหาขึ้น นั่นก็เพราะทำผิด
ศีลธรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำลายวัตถุมากเกินไป. ในทางเนื้อหนัง
ว่าร่างกายของคนเรา ถ้าเกิดความเจ็บปวด ไม่สบาย เป็นโทษเป็นทุกข์อะไรขึ้นมา
ก็ต้องให้รู้เถอะว่า ได้ทำผิดระบบของศีลธรรมของธรรมชาติที่เกี่ยวกับร่างกาย
ล้วน ๆ เข้าแล้ว: ต้องไปปรับปรุงเสียใหม่ เปลี่ยนเสียใหม่ แก้ไขเสียใหม่
ความวิปริตทางกายก็จะได้หายไป.

ที่นี้ ทางจิต นี้ ซึ่งเป็นของไว้มาก แล้วก็ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลง
มาก มันมีโอกาสที่จะมีปัญหาได้มาก มีวิกฤติการณ์ได้มาก ทุกข์ร้อนได้มาก;
เมื่อตั้งจิตไว้ผิด ก็เรียกว่า ผิดปรกติของธรรมชาติ ในแง่ของศีลธรรม
ก็เป็นจิตที่เราร้อน หรือเป็นทุกข์. ดังมีคำในทางศาสนา ซึ่งบัญญัติไว้
เป็นคำพิเศษคำหนึ่ง เรียกว่า "การตั้งจิตไว้ให้ถูกต้อง, ดำรงจิตไว้ให้ถูกต้อง"
นั่นแหละขอให้สนใจจำไปคิด ไปพิจารณาดูให้ดี ๆ : เราโง่ก็ตาม หรือว่ามีอะไร
มายั่วชวนอย่างไรก็ตาม; ตั้งจิตไว้ผิด มันก็เป็นไฟขึ้นมาทันที แล้วไฟ
นั่นก็มีหลายอย่าง จำแนกเป็น โลภะ โทสะ โมหะอะไรก็ได้ เพราะความ
ตั้งจิตไว้ผิด.

เมื่อ **ผิดปรกติ** เราเรียกว่า**ผิดศีลธรรม** กระทั่งศีลธรรมของธรรมชาติ ช้อนี่อย่าลืมเสีย; เพราะเวลาที่อื่นเขาคงไม่พูด. อาตมาก็พูดบ้าง ๆ บอ ๆ ไปคนเดียว ว่า **สีละคือปรกติ** ถ้าไม่ปรกติแล้วก็ไม่มีสีละ แล้วก็ได้แม่แก้ววัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจ เมื่อมันไม่อยู่เป็นปรกติ ก็เรียกว่ามันไม่มีสีละ, เมื่อมันผิดปรกติของความสงบเรียบร้อยละก็ เรียกว่ามันไม่มีสีละ, สีละคือความปรกติ.

ทีนี้ **จิตเป็นของเร็วไวกว่าสิ่งใด** การที่มันจะ**ผิดปรกติ** ก็มีได้ง่าย. ร่างกายนี้ก็จะเปลี่ยนแปลงสักร้อย เกือบจะสังเกตไม่เห็น; ส่วนจิตนี้เปลี่ยนแปลงได้เร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ. ดังนั้นมันจึงง่ายที่จะเปลี่ยนไปในสภาพที่ไม่ปรกติ คือไร้ศีลธรรม, แล้วก็ป่วนทุข์เดือดร้อนขึ้นมา นี้เรียกว่าทางจิตมันไร้ศีลธรรม.

ทีนี้ทางวิญญาน ซึ่งเป็นคำใหม่เหมือนกัน; เราต้องตั้งขึ้น เพราะว่าเขามาแย้งเอาคำว่าจิตไปใช้เสียอย่างโน้นแล้ว. **เราไม่มีคำว่าจิตที่จะมาใช้ในทางสติปัญญา** ก็ต้องเอาคำว่า**วิญญาน**นี้ มาใช้แทนไปทีก่อน; สติปัญญา ความนึกคิด เหตุผลแห่งความเชื่อ อะไรของมนุษย์นี้ มันอยู่ในเรื่องของสติปัญญา. เดียวนี้ก็ไร้ศีลธรรม คือมันผิดปรกติ มันมีความคิดที่อุตริผิดปรกติไป เป็นเหตุผลที่ผิดปรกติ.

เช่น ความนิยมในโลกนี้ ในเวลานี้ เกี่ยวกับ**ความสุขความทุกข์** **ความดีความชั่ว** **ความผิดความถูก** เป็นต้นนั้น **เปลี่ยนแปลงหมด** เกือบจะเรียกได้ว่า **หน้ามือเป็นหลังมือ**; ไปบูชาสิ่งที่เป็นศัตรูของมนุษย์. **คิดดูเถอะ สติปัญญาของมนุษย์เวลานี้** ไปบูชาสิ่งที่เป็นศัตรูของมนุษย์

นั่นเอง โดยไม่มองเห็น, อย่างนี้เรียกว่า ศีลธรรมของสติปัญญามันเสียไปแล้ว. ฉะนั้นจึงมีทางที่จะเสียศีลธรรม คือความปรกติ ได้ทั้งทางวัตถุ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางจิต และทั้งทางวิญญาณ คือทางสติปัญญา.

ฉะนั้นขอให้ถือเป็นหลักที่เด็ดขาด ไว้อย่างหนึ่งเลยว่า **วิกฤติ-การณ**ทั้งหลายคือผลของการ**ไร้ศีลธรรม**; แม้จะเกิดขึ้นในบ้านเรือน เล็ก ๆ ในห้องครัวของบ้านเรือนหนึ่ง ก็ให้รู้เถอะว่า มันต้องมีการผิดศีลธรรม อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ในครัวนั่นเอง จึงเกิดวิกฤติการณอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ในครัว. แม้ในโลกทั้งโลกก็เหมือนกัน. นี่เป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับศีลธรรม แต่มนุษย์ไม่รู้รู้สึก เรียกว่ามนุษย์ไม่มีความรู้สึกรู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมในแง่นี้.

ข้อที่สอง ข้อเท็จจริงข้อต่อไป ที่จะขอย้ำไว้อีก ก็ว่า **การมีศีลธรรมนั้นเป็นความต้องการของธรรมชาติ**;

นี่ก็ไม่มีใครเชื่อก็คน เพราะมันลึกเกินไปถึงความต้องการของธรรมชาติ. แต่เพราะเหตุที่ไม่ยอมมองข้อนี้ ไม่ยอมเชื่อข้อนี้ จึงมองศีลธรรมอย่างผิวเผิน, มองสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมอย่างที่ไม่มีความสำคัญอะไรนัก. อยากจะให้มองกันเสียใหม่ว่า **ความมีศีลธรรมนั้นแหละคือความต้องการของธรรมชาติ**; ลองทำให้ผิดความต้องการของธรรมชาติ อะไรจะเกิดขึ้น มันก็คือความวินาศในทุกระดับ คือวินาศทางวัตถุ วินาศทางกาย วินาศทางจิต วินาศทางวิญญาณอีกเหมือนกัน. เพราะธรรมชาติแท้ ๆ มันต้องการความปรกติ ความถูกต้อง เรียกว่ามันต้องการศีลธรรม; พอผิดปรกติมันก็ต้องเกิดการกระทบกระทั่ง การทำลายล้าง การอะไรขึ้นมา. นั่นมันอยู่ส่วนลึกที่คนไม่มองตามลง

ไป ว่าธรรมชาติมันต้องการ. เรามองแต่เพียงว่า "เราต้องการ" ; ฉะนั้นเราต้องการอะไร อันนั้นแหละเลยเป็นการถูกต้องของเรา.

เดี๋ยวนี้คนหรือสังคมของคนนี้ **ไม่ต้องการศีลธรรม** ต้องการจะได้เท่านั้นแหละ; คนต้องการจะได้ **ไม่ต้องการศีลธรรม** เลยไม่ต้องรู้ว่า **ได้นี้มันผิดศีลธรรม หรือมันถูกศีลธรรม ก็ไม่ต้องรู้** "ฉันต้องการจะได้ เพราะว่าฉันไม่ได้ต้องการศีลธรรม". แต่ธรรมชาติมันไม่ยอม; ฉะนั้น จนกว่าธรรมชาติจะลงโทษ ให้สาสม คนจึงจะเหลียวดูข้อนี้.

อย่างเดี๋ยวนี้ในบ้านเมืองเรา ในโลกของเรา นี้ ยังไม่ยอมมองดูข้อเท็จจริงข้อนี้ : มองเตลิดเปิดเปิงไปแต่ในเรื่องผิวเผิน ที่เป็นปลายเหตุ, ไม่มองที่ต้นเหตุ. การที่เราไม่สนใจศีลธรรม **มีความไร้ศีลธรรมนี้** มันเป็นการบราฆ่าพันกันกับธรรมชาติ; เราคงสู้ไม่ไหว. ฉะนั้นใครๆ อย่าอวดดี ที่ว่า **จะสู้รบกับธรรมชาติให้ชนะได้ นี้ไม่มีหวัง**; อุตส่าห์ทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติข้อนี้กันเสียดีกว่า. มองให้ลึกว่า ธรรมชาติมันต้องการความถูกต้อง, ความปรกติอะไรต่าง ๆ; แล้วก็พยายามที่จะทำให้มันเข้ารูปเข้ารอยกัน เป็นมนุษย์กันเสียบ้าง คือมีจิตใจสูงกันเสียบ้าง. อย่าเป็นแค่คน-คน, สักว่าเกิดมา - สักว่าเกิดมา, ก้มหน้าก้มตามองดูแต่ปากแต่ท้อง แต่เรื่องของปากของท้อง เรื่องกินเรื่องได้ นี้มันไม่พอ.

ถ้ามนุษย์มองเห็นข้อเท็จจริงข้อนี้ ว่าความมีศีลธรรมนั้น ธรรมชาติต้องการ นี้เราจะรู้สึกต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ดีกว่าที่กำลังรู้สึกอยู่เดี๋ยวนี้; แต่นี้เรามันรู้สึกเหมือนกับคนโง่ที่สุด แล้วก็หลับตาเสียอีก แล้วก็เสพ

ของมีนเมาเสียอีก แล้วมันจะถูกต้องได้อย่างไร. ถ้ารู้ว่าความมีศีลธรรมเป็นที่ต้องการของธรรมชาติละก็ จะรู้สึกเหมือนกับว่าความต้องการของพระเป็นเจ้า; ฉะนั้น เราจะฝืนความต้องการของพระเป็นเจ้าไปไม่ได้. ถ้าเราอยากจะได้อะไร ก็ต้องนึกถึงศีลธรรมก่อน ถ้าผิดศีลธรรม ก็ต้องรบกันกับธรรมชาติ แล้วเราก็สู้ธรรมชาติไม่ได้.

คำว่า "ธรรมชาติ" นี้กว้างเกินกว่าที่จะแสดงตัวให้เห็นเหมือนกับวัตถุ; แต่แล้วธรรมชาติก็คือทุกสิ่ง นั้นแหละเป็นธรรมชาติ. การที่เราจะรบกับธรรมชาติ คือรบกับทุกสิ่ง ซึ่งมันตรงกันข้าม ก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้.

ข้อที่สาม ข้อเท็จจริงที่ถัดไปอีก ก็อยากจะพูดว่า ความไม่มีศีลธรรม มีได้แม้จากความโง่ ความไม่ประสีประสา ความบริสุทธิ์ใจ นี้แหละ.

ที่เขาเรียกว่าซื่อหรือซื่อ ก็เป็นเหตุให้ไม่มีศีลธรรมได้เหมือนกัน จะเรียกให้ชัดหน่อย ก็ต้องเรียกว่าความโง่ หรือความไม่รู้. แต่เมื่อไปทำผิดเข้า มันก็ไม่มีใครยกเว้น; เพราะศีลธรรมเป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ มากเกินไป ที่จะยกเว้นพิเศษ ว่าคนนี่มันโง่มันไม่รู้. เพราะว่าแม้แต่ในหลักของกฎหมายในหมู่มนุษย์ในโลกนี้เขาก็ไม่ยอม; ใคร ๆ ก็รู้แล้ว คือใครจะแก้ตัวว่าการทำผิดนี้ทำเพราะไม่รู้กฎหมาย อย่างนี้เขาไม่ยอม เป็นเรื่องคนบัญญัติแท้ ๆ เขาก็ยังไม่ยอม; เรื่องธรรมชาติ มันยิ่งเฉียบขาดกว่านั้น มันจริงจังหรือมันยุติธรรมกว่านั้น. เพราะฉะนั้นคนจะไม่มีศีลธรรมเพราะความโง่

เพราะความไม่รู้นี้ จะแก้ตัวไม่ได้; ก็ต้องจัดเป็นการทำผิด แล้วก็ต้องได้รับโทษเต็มที่เหมือนกัน.

โดยทั่วไป **ที่เป็นอย่างดี** ก็จะพูดว่า **เราไม่มีศีลธรรม** เพราะผลออกไปบ้าง เพราะบันดาลโทษะไปบ้าง กว่าจะไปถึงเพราะความโลภ เพราะความหลง มันก็ยังไกล; แม้กระนั้นก็เรียกว่าผิดแน่. เดียวนี้เพราะว่าเราผลออกไป หรือเพราะเราเกิดบันดาลโทษะชั่วคราว อย่างนี้ก็ควรจะได้รับอภัย; แต่ธรรมชาติก็ไม่ยอม แม้ไม่รู้เลย เป็นคนโง่ไม่รู้เลย ก็ไม่ยอม. ฉะนั้นขอให้ถือเป็นหลักไว้เสียเลยว่า อย่าไปหวังที่จะพึ่งข้อแก้ตัวว่าข้าพเจ้าไม่รู้ หรือข้าพเจ้าผลออกไป; ผลออกไปก็คือไม่รู้ คือโมหะชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

หลักในพุทธศาสนา ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า **ทำบาปเพราะโหมาเพราะหลง ปาปานิ กมฺมานิ กโรนฺติ โมหะ - สัตว์ทั้งหลายกระทำซึ่งกรรมอันเป็นบาปเพราะโหมา. โหมาเป็นเจตนาทางมโนกรรมของความโง่; จะถือว่าโหมาแล้วไม่ได้เจตนา อย่างนี้ก็ได้ มันเป็นมโนกรรมอันหนึ่ง.**

ถ้าเรียกว่า **โหมา** แล้วก็ต้องยอมรับ **ว่าเป็นกิเลสที่ประกอบไปด้วยเจตนา; แต่เป็นเจตนาทางมโนกรรม** แล้วด้วยอำนาจของความโง่ให้ทำลงไป นี่ก็เป็นกิเลสเต็มที่เป็นความผิดเต็มที่ ว่าคนทั้งปวงทำบาปเพราะโหมานี้ มันก็ถูกที่สุด. บางทีก็จะแก้ตัวว่าเพราะบันดาลโทษะ หรือเพราะโลภะก็พึ่งได้ ตามตัวหนังสือก็พึ่งได้; แต่ดูไปถึงเนื้อแท้แล้ว มันก็คือโมหะชนิดหนึ่ง. เรื่องไม่รู้ เรื่องผลออก เรื่องบันดาลโทษะ เรื่องไปอยากในสิ่งที่ผิด

ทำนองคลองธรรม ต้องเรียกจัดเป็นโมหะได้ทั้งนั้น, นี่จึงพูดแต่เพียงว่า ทำบาปทั้งปวงเพราะโมหะ นี้ก็พอแล้ว : มันจะรวมอะไรไว้หมดทุกอย่าง.

เมื่อความไม่มีศีลธรรมมักมีได้ แม้จากความไม่รู้ หรือจากความเผลอ เราก็ต้องรู้สึกต้องให้ความรู้สึกต่อสิ่งนี้ให้มากขึ้น : เพราะมันง่ายนิดเดียวที่จะทำบาปเมื่อไม่รู้และเผลอ; ฉะนั้นต้องเอามาทำให้เป็นของที่ต้องรู้สึก รู้จักหรือรับผิดชอบอย่างยิ่ง. ถ้ารู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมถึงขนาดนี้ โลกนี้ก็จะดีขึ้น หรือมนุษย์ก็จะดีขึ้น คือจะมีความเลื่อมศีลธรรมน้อยลง.

ข้อที่สี่ ข้อเท็จจริงที่ร้ายแรงอีกข้อหนึ่ง ที่จะแนะนำให้สังเกตให้เห็นและให้รู้สึก ก็คือ**การเสียชาติ หรือสัญญาชาติทางศีลธรรม** : นี้ร้ายยิ่งกว่าสัญญาชาติทางการเมืองเป็นต้น.

ทุกคนก็มองเห็นอยู่แล้ว ว่าเรากลัวเสียชาติ หรือสัญญาชาติ, ชาติไทยนี้; ก็ปลุกปั่นกันในเรื่องนี้ ให้ร้องเพลงซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่แต่เรื่องอย่าให้มันเสียชาติ ให้สู้กันจนตายว่าไม่ให้สัญญาชาติ, แล้วเป็นเรื่องใหญ่โตทั้งหมดของชาติ. แต่ลืมมองไปว่า **ความเสียชาติหรือสัญญาชาติทางศีลธรรมนั้น** ยิ่งร้ายไปกว่านั้นอีก ; แต่แล้วก็ไม่มีการร้องเพลงให้เลย หรือ **ไม่ปลุกใจว่า อย่าเสียชาติทางศีลธรรม.**

ตัวอย่าง ง่าย ๆ เช่น ไปตามกันฝรั่ง ไปถือวัฒนธรรมฝรั่ง คือมีศีลธรรมอย่างแบบนั้นเข้ามันก็เสียชาติไทย สัญชาติไทย **เสียชาติพุทธบริษัท,**

สูญเสียสิทธิบัตรไปอย่างหมดเนื้อหมดตัว. นี่มันยิ่งกว่าเสียชาติทางการเมืองเสียอีก.

ไปคิดดูเถอะ เพราะเราจะอยู่โดยไม่มีความสุขเลย ถ้าไปเสียชาติทางศีลธรรมเข้าแล้ว; เสียชาติทางการเมืองนั้น มันยังแก้ไขได้ บัดเป่าได้ ตายดาบหน้าได้ ยังมีการต่อสู้ได้. แต่เดี๋ยวนี้ยังมีข้อเท็จจริงที่ซับซ้อนที่ว่า เมื่อมีการเสียชาติทางการเมืองนั้น มันมีการเสียชาติทางศีลธรรมบวกเข้าไปด้วย เป็นสองเสีย. ถ้าว่าเราเกิดแยกกันได้ หรือว่าเราจะแยกกันดู เราจะเห็นได้ว่า เสียชาติหรือสูญเสียก็ตาม ในทางศีลธรรมนั้น มันร้ายกาจยิ่งกว่าทางการเมืองเป็นต้น; แล้วทำไมเราไม่กลัวให้มันมากกว่า ที่จะเสียชาติหรือสูญเสียทางการเมือง.

ถ้าจะไปเป็นข้าของประเทศนั้น ประเทศนี้ ประเทศโน้น เราก็กลัวจนเรียกว่าสุดที่จะกลัวได้; แต่ความเสียหาย สูญเสียชาติที่ยิ่งกว่านั้น กลับไม่กลัว, คือเสียชาติทางศีลธรรม เสียชาติแห่งความเป็นมนุษย์ เสียชาติแห่งบุคคลที่จะเป็นอริยะ เสียชาติแห่งความเป็นบุคคลที่จะไม่มีความทุกข์ เหมือนกับว่าชีวิตอยู่ก็ไม่มีประโยชน์อะไร.

ถ้าสมมติว่า เสียชาติทางการเมือง แต่ว่าทางศีลธรรมยังดีอยู่ นี้เรียกว่าไม่เสียก็ได้ หรือไม่เท่าไรจะคุ้มกลับมาก็ได้ เป็นคนไม่ต้องเสียชาติในทางการเมืองอีก; ถ้าเสียชาติทางศีลธรรมแล้ว มันเสียหมดเลย เสียทุกอย่างทุกประการ เสียชาติทางศีลธรรมนี้ มันร้ายกว่าเสียชาติทางการเมืองเป็นต้น. นี้ก็

เป็นข้อเท็จจริง; แล้วมนุษย์เรารู้สึกอย่างนี้กันหรือเปล่า รู้สึกว่านี่คือความเสียหายที่ร้ายกาจที่สุดกันหรือไม่?

ฉะนั้นข้อเท็จจริงเหล่านี้ มันเกี่ยวกันอยู่กับศีลธรรมทั้งนั้น ถ้าเราไม่รู้สึกก็ไม่รู้สึก เมื่อไม่รู้สึกก็แก้ปัญหาอะไรไม่ได้ ขอให้คิดดูให้ดี.

การบรรยายจำเป็นต้องจบ เพราะฝนตก สถานที่บรรยายอยู่ใต้ต้นไม้ ไม่มีเครื่องมุงบัง.

อริยศีลธรรม

-๖-

๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๗

ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เรื่อง **อริยศีลธรรม** เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ความรู้สึกของมนุษย์ ต่อปัญหาทางศีลธรรม** เป็นหัวข้อที่ซ้ำกันอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากครั้งที่แล้วมาฝนได้ตกลงมาเสีย ไม่ทันจะบรรยายอะไรได้สักกี่มากน้อย ดังนั้นวันนี้จึงเป็นการบรรยายต่อ โดยหัวข้อนั้น ขอให้เข้าใจตามนี้.

ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้ให้หัวข้อเรื่องว่า "ความรู้สึกของมนุษย์ ต่อปัญหาทางศีลธรรม" :ท่านต้องฟังดูให้ดี ๆ ว่า เรากำลังจะพูดถึง

๑๕๙

"ความรู้สึกของมนุษย์ทั้งโลก ต่อปัญหาต่าง ๆ ทางศีลธรรม" หรือที่เกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งกำลังเป็นปัญหาอยู่ในโลกนี้; คือว่าความรู้สึกของมนุษย์ ต่อปัญหาทางศีลธรรมนี้ มันยังมีปัญหาขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งว่า **มนุษย์มีความรู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมหรือไม่?** ถ้าว่ามนุษย์มีความรู้สึก หรือกำลังรู้สึกกันอยู่จริง ต่อปัญหาต่าง ๆ ทางศีลธรรมแล้ว ความรู้สึกเหล่านั้น **เป็นความรู้สึกที่ถูกต้องหรือไม่?** เพราะว่าคนเราจะมีความรู้สึกอย่างไร เท่าไรก็ได้ มันไม่จำเป็นจะต้องถูกต้องก็ได้. นี้เราจะวินิจฉัยกันในข้อนี้, อาตมาก็จะได้กล่าวไปตามที่สังเกตเห็น ขอให้ทำความเข้าใจในเบื้องต้นไว้อย่างนี้.

อาตมาอยากจะยืนยันว่า **ความรู้สึกของมนุษย์สมัยนี้ ต่อปัญหาทางศีลธรรมนั้น ถ้าจะเรียกว่า ไม่รู้สึกเสียเลย ยังจะดีกว่า** คือมนุษย์สมัยนี้หลับหูหลับตา หรือเรียกว่ามันรู้สึกผิด ๆ อย่างที่ไม่มีทางที่จะแก้ปัญหาได้; ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่า ไม่รู้สึกเสียเลย ยังจะถูกต้องกว่า, แม้รู้สึกผิดอย่างไร มันก็ไม่มีอะไร ที่จะมายืนยันกันซึ่งหน้า นอกจากจะมองดูไปที่ว่า โลกนี้หรือมนุษย์เรานี้กำลังเป็นอย่างไร. เดี่ยวจะได้พูดกันโดยละเอียด.

.... ..

ที่เห็นชัด อยู่อย่างหนึ่ง ก็คือว่า **พวกเราไม่มองเห็นว่า มันเป็นปัญหาทางศีลธรรม.**

มีอะไรเกิดขึ้นเป็นวิกฤติการณ์ วิกฤติการณ์ เป็นความวินาศ ฉิบหาย รุนวายต่าง ๆ ในบ้านในเมือง **นี้ไม่รู้สึกว่าเป็นปัญหาทางศีลธรรม;** ไป

รู้สึกเสียว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่มีเงินใช้บ้าง อะไรบ้าง ไม่รู้หนังสือบ้าง หลาย ๆ อย่าง เป็นปัญหาทางการเมืองก็มี เป็นปัญหาทางสาธารณสุขก็มี มันจึงเดือดร้อน. ไม่มองเลย ว่าต้นเหตุอันแท้จริงนั้น เป็นปัญหาทางศีลธรรม เพราะศีลธรรมเสื่อมหรือเสียหาย จึงเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจหรือการเมือง หรือสาธารณสุข, หรือแม้แต่ว่าไม่มีอะไรจะกิน หรือไม่รู้หนังสือ อย่างนี้ขึ้นมา เป็นต้น.

นี่ก็แปลว่าไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปัญหาทางศีลธรรม แต่เป็นปัญหาทางอะไรต่าง ๆ. ถ้าดูให้ดีจะเห็นว่า **ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมาและแก้ไม่ได้ ก็เพราะว่าความเสื่อมเสียทางศีลธรรม**; ถ้าคนมีศีลธรรมดี ปัญหาทางเศรษฐกิจก็ไม่มีในโลก; นี่คือคนไม่เอาเปรียบกัน หรือขยันขันแข็ง มีเมตตา กรุณาต่อกัน; แล้วปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นต้นนั้น มันจะเกิดขึ้นอย่างไร.

นี่ขอให้ระลึกไว้ตลอดเวลาว่า ปัญหาในโลกนี้ จะที่ลืบกี่ร้อย ปัญหาก็ตาม ขึ้นอยู่กับปัญหาทางศีลธรรม. **ถ้ามีความถูกต้องสมบูรณ์ทางศีลธรรมแล้ว ปัญหาเหล่านั้นเกิดขึ้นไม่ได้**, หรือว่าถ้ามีศีลธรรมดีแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะเกิดปัญหา. อย่างจะพูดได้ว่าให้คนทั้งโลกนี้ไม่รู้หนังสือกันเลยสักคนเดียว แต่ถ้ามีศีลธรรมดีแล้วปัญหาก็กไม่มี; มันไม่มีทางที่จะฆ่าแกงกัน หรือเอาเปรียบกัน หรืออะไรต่าง ๆ.

เดี๋ยวนี้ไม่มีใครมองเห็นปัญหาทางศีลธรรม **ว่าเป็นรากเหง้าต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งปวง**, ไม่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขเลย. คำว่า "ศีลธรรม" นี้ค่อย ๆ หายไป จากปากของมนุษย์ หรือจากหน้ากระดาษ

หนังสือพิมพ์ อะไรยิ่งขึ้นทุกที. ไปพูดปัญหาอื่นซึ่งเป็นปัญหาปลายเหตุทั้งนั้น เต็มไปหมด. นี่สันติภาพจึงเกิดขึ้นไม่ได้ในหมู่มนุษย์ สันติภาพก็ละลายลง ๆ ; ถึงอย่างนั้นคนก็ไม่คิดว่า นี่มันเป็นเหตุของการเสื่อมเสียศีลธรรม. ไปคิดอย่างโง่ ที่สุดว่า มันต้องเป็นอย่างนี้เอง : คือเราแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างนี้เอง, แก้ปัญหาการเมืองไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างนี้เอง อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ศีลธรรมไม่มีใครนึกถึง; ถ้าเปรียบเป็นคนก็คล้าย ๆ ว่า ศีลธรรมนี้กำลังได้รับความยุติธรรม หรือได้รับความออกัตัญญ ไม่มีใครรู้จักคุณของ ศีลธรรม. โลกจึงอยู่ในสภาพอย่างนี้ คืออยู่ในสภาพเหมือนกับว่า ถูกลงโทษ, มีวิฤติการณ ะส่ำระสายเดือดร้อนทุกหัวระแหง, มันยิ่งขึ้นทุกที – ยิ่งขึ้นทุกที – ยิ่งขึ้นทุกที. นี่ก็เป็นอันว่าความออกัตัญญของมนุษย์ต่อศีลธรรมนั้นแหละ มันลงโทษ มนุษย์, แล้วความที่ศีลธรรม ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากมนุษย์ จึงเกิดผลอย่างนี้ ขึ้นมา เป็นการลงโทษมนุษย์ แล้วมนุษย์ก็ไม่รู้สึกตัว.

.....

หัวข้อที่จะพูดต่อไปก็มีว่า **ความโง่หรืออคติที่ไม่ รู้สึกตัวของมนุษย์เรา ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.**

ความโง่นี้จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่มีใครรู้สึกตัว; ตามปรกติ แล้ว คนโง่ยากที่จะรู้สึกตัวว่าตัวโง่ เพราะถ้ารู้สึกเสียแล้วมันก็ไม่โง่. ฉะนั้น ถ้าโง่ มันก็เรียกว่า ไม่รู้สึกตัวก็ได้; เมื่อไม่รู้สึกตัว มันก็ต้องทำผิด ๆ อย่างที่ เรียกว่า **อคติ.**

อคติ นี้เราแปลกันว่า ลำเอียง ก็ถูกแล้วโดยความหมายที่ ๒ ที่ ๓ ; แต่ถ้าความหมายที่ ๑ ที่แรก **ตามตัวหนังสือ** แล้วมันก็แปลว่า **ไม่ถูกต้อง**. คติ แปลว่า **ไป**, อ แปลว่า **ไม่**, มันไม่เป็นการไปที่ถูกต้อง; อย่างนี้เรียกว่า **อคติ** นั้นแหละคือความเียง ชนิดที่เป็นอคติ ที่เราไม่รู้สึกตัว; แล้วเราก็แก้ปัญหาต่าง ๆ แต่ที่ปลายเหตุ.

ขอให้ฟังดูให้ดีว่ามันแก้แต่ที่ปลายเหตุมันแก้ไม่ได้; เพราะไม่รู้สึก ไม่ต้องละอาย, จึงไม่ละอาย. เดียวนี้ที่มันแก้ปัญหาต่าง ๆ กันแต่ปลายเหตุแล้ว **ไม่ทำให้สันติภาพ เกิดขึ้นในโลก** โลกไม่มีใครรับผิดชอบ, หรือ ไม่มีใครละอาย. เรามาพูดกันถึงข้อนี้จะเหมาะสม คือจะมีประโยชน์ที่สุด สำหรับปัญหาทางศีลธรรม.

ความเียงเป็นอคติโดยไม่รู้สึกตัวของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรมได้มีอยู่อย่างไร? พิจารณากันไปพอเป็นตัวอย่าง : เดียวนี้ปากของเราร้องตะโกน ว่าต้องการความสุข ต้องการความผาสุก นี้ไม่มีใครค้าน มันจริงอย่างนั้น; แต่ก็ร้องหาความผาสุกโดยไม่เคารพ ไม่สนใจ ไม่อยากจะมีศีลธรรม. เดียวนี้เราไม่เคารพศีลธรรมโดยไม่รู้สึกตัว เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมาจากไม่สนใจ แล้วก็ไม่รู้จัก จึงไม่เคารพสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ในฐานะเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด ก็เลยไม่อยากจะมีศีลธรรม.

นี่เรียกว่าพูดกันตรง ๆ แล้ว จะผิดหรือจะถูกที่สุดแท้ แล้วก็พูดกันตรง ๆ และไม่เกรงใจใครด้วย ว่าเดี๋ยวนี้ **คนไม่อยากจะมีศีลธรรม**; ถึงท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้ทั้งหมดนี้ ก็ลองพิจารณาดูให้ดีว่า **สนใจศีลธรรม**

เท่าไร, เคารพศีลธรรมเท่าไร, อยากจะมีศีลธรรมเท่าไร, หรือว่ามันลืมไปหมด มันเพื่อเจ้อไปหมด ในคำพูดที่เกี่ยวกับศีลธรรม มันไม่มีความหมาย. แต่เราต้องการหาความสุข ร้องหาความสุข หวังความสุข พุดกันแต่เรื่องจะได้รับความสุข; แต่แล้วทุกคนก็ไม่สนใจศีลธรรม ไม่รู้จักก็ไม่เคารพศีลธรรม; ฉะนั้นจะมีศีลธรรมได้อย่างไร : ที่แท้ก็คือ ไม่อยากมีนั่นเอง. จริงหรือเปล่า? แล้วก็มองดูถึงที่อื่น ๆ แล้วก็มองดูไปทั่วโลก; ถ้ามองดูไปทั่วโลกจะยิ่งเห็นชัด เห็นชัดในหมู่คนที่กำลังเป็นบ้าเป็นหลัง ในเรื่องความเจริญทางวัตถุ กินดีอยู่ดี เฮอร์ดอรรย สนุกสนาน ซึ่งเป็นมากกว่าประเทศเราก็ได้. ถึงแม้ในประเทศเรา นี้ ก็เป็นต่าง ๆ กัน หลายชั้นหลายระดับ แต่ว่า **เอียงไปในทางที่ไม่สนใจศีลธรรม ไม่เคารพศีลธรรม ไม่อยากจะมีศีลธรรมยิ่งขึ้นนี้.**

นี่เป็นความโง่หรือเป็นความฉลาด ก็ลองคิดดู, แล้วเป็นอคติที่รู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัว ลองคิดดู. **ต้องการความผาสุก โดยไม่สนใจในสิ่งซึ่งเป็นต้นเหตุของความผาสุก** กลับเหยียบย่ำ; เหยียบย่ำไปเสียอีก นี่เป็นความโง่หรือความฉลาด.

ที่นี้เมื่อคน**ไม่รู้จักศีลธรรม** ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งหลาย ก็มัวแต่**แก้ปัญหที่ตรงปลายเหตุ** มันก็เป็นเรื่องไม่สำเร็จ; อย่างจะสำเร็จมากที่สุด ก็เป็นเหมือนกับการ "จับปูใส่กระดิ่ง" เป็นคำพูดไทย ๆ ฟังกันออกดีแล้ว มันก็สำเร็จเดียวเดียว "จับปูใส่กระดิ่ง" แล้วมันก็วิ่งออกเสียอีก; ที่เราแก้ปัญหต่าง ๆ ในบ้านเมืองไม่ได้ เพราะไปมัวแก้ปัญหแต่ที่ปลายเหตุ.

เดี๋ยวนี้คนจิตทรามมากขึ้น; เห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำลายผู้อื่นได้ง่าย ๆ ; หรือว่ามีจิตทรามไปในทางกามารมณ์ เพราะมีเหยื่อที่ล่อหลอกนั้น มากเกินไป. คนมีจิตทรามนี้ **มีมูลเหตุอีกหลายอย่างที่ทำให้จิตทราม**; แต่รวมความแล้วคือ **ไปรวมอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม**. หรือว่าเรามีโรคจิตเพิ่มมากขึ้น ข้อนี้แพทย์ทั้งหลายรับรองได้ แล้วสถิติต่าง ๆ เขาก็ประกาศออกมา โดยความจริง ไม่ปิดบังไม่หลอกหลวง; แม้ในประเทศที่มีความเจริญมาก เป็นมหาประเทศ นำหน้าคนอื่น ก็ยอมรับว่าโรคจิตมันมีมากขึ้นอย่างไม่เคยมีมาแต่ก่อน นี่ก็ต้องเรียกว่า อยู่ในพวกจิตทรามด้วยเหมือนกัน.

สรุปแล้วก็ได้ความว่า **เรากำลังมีปัญหา คือมีจิตทราม, หรือมีโรคจิตนี้มากขึ้น**; แล้วที่แสดงเป็นปรากฏการณ์ออกมา ที่ว่า:-

๑. มีโจรกรรมมากขึ้น. แม้แต่ที่บ้านเมืองนี้ก็รู้สึกว่าการโจรกรรมนี้กำลังแน่นหนาขึ้น; มองออกไปที่ไหน ๆ ก็ได้ยินข่าวว่าแน่นหนาขึ้น มองออกไปทั้งโลกมันก็ยังแน่นหนาขึ้น. ที่ยิ่งเป็นโจรกรรมระหว่างประเทศชาติ ด้วยแล้ว มันก็เป็นโจรกรรมที่น่ากลัว เป็นโจรกรรมทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ มีการปล้นขโมยกันทางการเมือง หรือทางเศรษฐกิจ หรือทางใต้ดิน. นั่นก็เป็นโจรกรรมที่ใหญ่หลวง, หรือเอาแต่ว่าโจรกรรมธรรมดาสามัญนี้ ก็เห็นได้ว่ามันมากขึ้นทั่วไปทุกหัวระแหง ไม่ว่าจะประเทศไหนในโลกนี้.

๒. ความยากจนนี้ ก็ไม่ได้ลดลง; แม้ว่าจะมีความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมทางการผลิต การทุนแรงอะไรต่าง ๆ; มันไปร่ำรวยอยู่ที่

บางส่วน, แล้วก็ไปยากจนเพิ่มขึ้นอยู่ที่บางส่วนและมากกว่า; ก็รู้สึกว่ายากจนนี้มันมีมากขึ้น. ค่าของเงินมันตกลงไป หรือว่าวัตถุมันไม่พอ ความยากจนลำบากมันก็มีมากขึ้น. อย่าได้คิดว่าเราร่ำรวยกันขึ้น; แท้จริงมีความรู้สึกในใจอย่างคนจนนี้มากขึ้น.

๓. **มีการทุจริตมากขึ้น** สมัยก่อนเขากลับบาป ปากพูดถึงบาป ถึงการกลับบาป คนสมัยนี้แทบจะไม่ได้พูดคำสักคำหนึ่งว่ากลับบาป; ถ้าคนโบราณจะพูดวันหนึ่งหลาย ๆ คำ นี่ อย่างนี้เป็นต้น. นี่เป็นปรากฏการณ์อันหนึ่ง ที่ว่าทุจริตในหน้าที่ของตน หรือต่อผู้อื่นก็ตาม นี่มันมากขึ้น ๆ.

๔. **อาชญากรรมทางเพศ, ความเสื่อมทรามทางเพศ** ก็มีมากขึ้น; เพราะการศึกษาทางศีลธรรมมันไม่มี มันก็มีความเสื่อมทราม หรือประพฤตินิด ทุจริต เกี่ยวกับเรื่องเพศนี้มากขึ้น เดี่ยวนี้อยากจะยกเลิกศีลข้อกาเมขกันแล้ว อย่างนี้.

๕. ที่ว่าน่าเศร้าอีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า **ลูกเด็ก ๆ ของเรานี้ กำลังเป็นคนวิกลจริต** หรือจะเรียกว่าเป็นบ้าก็ได้. ยุวชนของเรา กำลังเป็นบ้ามากขึ้น ไม่มีบิดามารดา ไม่มีครูบาอาจารย์ ไม่กลับบาป ไม่มีนรกสวรรค์ ไม่มีอะไรต่าง ๆ เอาแต่ความมูทะลุุดัน ต้องการแต่จะเรียกร้องสิ่งที่ตัวเองต้องการ โดยเฉพาะ.

นี่ตัวอย่างเหล่านี้ก็พอแล้ว ที่จะแสดงว่า มันเป็นปัญหาที่มีอยู่จริง; แล้วเราก็มี **หลงแก้ปัญหาปลายเหตุ** ตั้งคณะกรรมการประชุมกัน

อย่างนั้นอย่างนี้อย่างโน้น ซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อจะแก้ปัญหาคือ โรคจิตก็เพิ่มขึ้น
ใจกรรมก็เพิ่มขึ้น ความยากจนก็เพิ่มขึ้น ทุกอย่างเพิ่มขึ้น; แล้วก็**แก้ไม่
สำเร็จ ยิ่งแก้ ยิ่งมากขึ้น**. นี่เท่าที่สังเกตเห็นมันเป็นแบบนี้ ทุกคนก็ยอมรับ
ว่ามันเป็นอย่างนี้; เดียวนี้เรายังตั้งกรรมการแก้ปัญหาล่าช้า แต่ปัญหาก็ยิ่ง
เพิ่มขึ้น.

การประชุมกันแก้ปัญหานั้น มันก็น่าหวั : **ประชุมแก้ปัญหาคือ
ที่เกิดอยู่ในเมืองนคร; แต่ไปประชุมกันที่เมืองเวทดา**. จะไปแก้
ปัญหาของคนที่ยากจน ที่โรมแรมหรรษา ที่สถานตากอากาศหรรษา สนุกสบายกัน
บนนั้น, ประชุมกันเพื่อแก้ปัญหาคือความยากจน ปัญหาที่มีอยู่ตามท้องนา **จะแก้
ได้อย่างไร? คนเหล่านั้นมีจิตใจที่จะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร? นี่นอกจาก
แก้ปลายเหตุ แล้วก็แก้ที่เรียกว่า ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักสิ่งต่าง ๆ.**

เขาจะแก้ปัญหาคือกรรม โดยออกวิธีการอย่างนั้นอย่างนี้; แต่
ไม่มองดูว่ามันมาจากความเสื่อมทางศีลธรรม, ไม่เคยคิดแก้ทางศีลธรรม.
**จะไปบังคับกันแต่ปลายเหตุ มันก็แก้ไม่ได้; อย่างจะแก้ได้ก็เหมือนกับ
"จับปูใส่กระดิ่ง" อย่างที่วามมาแล้ว.**

**นี่มันแก้ไขปัญหากันแต่ที่ปลายเหตุ เป็นปลายเหตุแห่ง
ความไม่มีศีลธรรม ไม่ได้แก้ที่ความไม่มีศีลธรรม, ไม่ปลูกฝังชักนำศีลธรรม
อบรมสั่งสอนศีลธรรมกันเป็นการใหญ่** ซึ่งมันจะแก้ปัญหาคือต่าง ๆ ได้เองไปในตัว
แต่มันจะระยะยาวหน้อยเท่านั้น. ถึงจะระยะยาวเท่าไรมันก็ต้องทำอยู่นั้นแหละ;

เมื่อไม่ทำมันก็แก้ไม่ได้ เพราะจะไปแก้แต่ที่ลายเหตุอยู่ ก็เป็นคนโง่ เป็นอคติที่ไม่รู้สึกตัว.

....

ยังมีความโง่หรืออคติบางอย่าง ที่น่าหว้ออีกเหมือนกัน คือทำแต่อยากจะทำหน้า หรืออยากจะมีเกียรติ ให้เขาเข้าใจว่า ตัวเองมีศีลธรรม เขาจึงแสดงท่าทางเหมือนกับว่าเขา มีศีลธรรม.

นี่ คนที่ทำท่าทางเป็นผู้มีศีลธรรมเวลานี้ เขาทำเพียงแสดงละคร; เพราะว่อยากจะได้เกียรติ หรือได้หน้า ว่ามีศีลธรรมเท่านั้น ไม่ต้องการจะมีศีลธรรมโดยแท้จริง จึงแสดงอาการของผู้มีศีลธรรม. มีศีลธรรมกันอย่างไร มันก็ยังช่วยอะไรไม่ได้ มันจะดีกว่าไม่มีเลยนิดหน่อย นี้เรียกว่า เป็นความหลง อคติอย่างหนึ่งด้วย เหมือนกัน.

ที่นี้จะยกตัวอย่าง ความโง่ที่ละเอียดลึกซึ้งลงไปอีก ว่าเราไม่ รู้สึกเลย ว่าการเป็นทาสทางวัฒนธรรม หรือทางศีลธรรมนั้น เสียหาย ยิ่งกว่าความเป็นทาสทางการเมือง หรือทางวัตถุ. นี่บางคนอาจจะยังไม่ เข้าใจ ว่าเป็นทาสทางการเมือง คือว่า เราสูญเสียชาติ เราเป็นข้าเขา ไปเป็นทาส เมืองขึ้นเขา โดยทางการเมือง นี้ก็เรียกว่าเป็นทาสทางการเมือง.

ที่นี้อีกทีหนึ่ง เราเป็นทาสทางศีลธรรม หรือทางวัฒนธรรม, เป็นทาสทางวัฒนธรรม ก็คือว่า เรายินดีสมัครรับแบบแผนวิธีการหลักปฏิบัติ อะไรต่าง ๆ ของเขาจนหมดสิ้น; แม้ว่าจะมีศีลธรรม ก็มีศีลธรรมแบบอันธพาล ของคนเหล่านั้น. พุดกันง่าย ๆ ก็ว่า วัฒนธรรมตะวันตกเป็นวัฒนธรรมเนื้อหนังเห็นแก่กิเลส; ถ้าเขาจะบัญญัติศีลธรรมขึ้นมา เขาบัญญัติชนิดนั้น ชนิดเพื่อส่งเสริมการได้เอริดอรอยสนุกสนานทางเนื้อหนัง หรือทางกิเลส นั่นเป็นศีลธรรมของคนพวกนั้น หรืออารยธรรมของคนพวกนั้น ซึ่งรวมเรียกว่าวัฒนธรรม ของคนพวกนั้น ซึ่งจะสรุปเรียกสั้น ๆ ว่า มันเป็นวัฒนธรรมทางเนื้อหนัง.

ฝ่าย**พุทธบริษัท** ไม่เคยมีวัฒนธรรมทางเนื้อหนังอย่างนั้น มี**วัฒนธรรมจริง มีศีลธรรมจริง** คือทางจิตใจ ก็มีหลักเกณฑ์เป็นระเบียบวางไว้ตายตัว ชัดแจ้งอยู่แล้ว. นี่เราก็ละทิ้งวัฒนธรรมอันดีชนิดนี้ ของปู่ ย่า ตา ยายบรรพบุรุษเสีย แล้วก็ไปรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาจากตะวันตก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเนื้อหนัง; อย่างที่ว่าเขาก็จะไม่นุ่งผ้ากันแล้ว เขาจะไม่ถือศีลหลาย ๆ ข้อกันแล้ว เพราะเห็นแก่ความสนุกสนานทางเนื้อหนัง. พอคนไทยเกิดโง่ขึ้นมา ก็ก้มหัวลงไปรับเอาวัฒนธรรมนั้น นี่ก็**สัญชาติไทยในทางวัฒนธรรม**, นี้เรียกว่า**สัญชาติทางวัฒนธรรม**.

นี่ก็ไปเปรียบเทียบกันดูเถอะว่า "สัญชาติทางวัฒนธรรม กับสัญชาติทางการเมือง" อันไหนน่าตกใจกว่า? คนทั่วไปก็จะคิดว่า สัญชาติทางการเมือง พ่ายแพ้เขาเป็นเมืองขึ้นเขาน่ากลัวกว่า น่าตกใจกว่า หรือเสียหายกว่า; แต่คนที่ม่จิตใจเป็นธรรมเขาไม่ยอมรับอย่างนั้น. เขาจะเห็นว่า ที่เรา

เสียหลักทางธรรมะไปหมด เสียวัฒนธรรม เสียศีลธรรม เสียอารยธรรมของพุทธบริษัทไปหมด นั่นแหละคือเสียหมด เสียอย่างน่าตกใจ คือสูญเสียความเป็นมนุษย์ สูญเสียความเป็นพุทธบริษัท, กระทั่งว่า สูญเสียความเป็นชาติไทย สูญเสียความเป็นคนไทย มันเป็นอย่างนี้ อันไหนจะน่ากลัวกว่า?

นี่ความโง่ของเราทำให้เราเข้าใจผิดกัน; ไปเห็นว่าสูญเสียทางวัฒนธรรมทางจิตใจนี้ไม่เป็นไร, ให้ได้สกุณสถาน เอรีดอรัยทางวัตถุก็แล้วกัน นี่ความโง่หรืออคติที่เกี่ยวกับศีลธรรม : เสียสละหรือขว้างทิ้งศีลธรรมอันแท้จริง ไปรับเอาศีลธรรมหลอก ๆ ซึ่งไม่ใช่ศีลธรรมนั้น มาเป็นหลักยึดถือเพื่อว่าจะได้สกุณสถาน เอรีดอรัยทางวัตถุกัน โดยไม่มีขีดชั้น.

ทีนี้ ดูให้ดีอีกทีหนึ่ง ว่า**การเป็นทาสทางวัฒนธรรม** นั้นแหละ เป็นมูลเหตุของการเป็นทาสทางการเมือง การที่จะสูญเสียประเทศชาติ ไปเป็นทาสเป็นข้าของประเทศอื่นนั้น มีมูลมาจากเราเสียไปในส่วนศีลธรรม เพราะไปนิยมเขา บูชาเขา ไม่เท่าไรมันก็ตกอยู่ใต้อำนาจเขา โดยประการทั้งปวง คือทั้ง ๒ ฝ่าย ความเป็นทาสทางวัฒนธรรมนี้ เป็นมูลเหตุแห่งการสูญเสียเอกราชของประเทศชาตินั้นเอง ขอบย่าได้อคติ คือลืมตาโง่ในเรื่องอย่างนี้.

นี่เรียกว่าปัญหาทางศีลธรรมทั้งนั้น. ยกตัวอย่างมา บางอย่างเพื่อให้เกิดการพิจารณาว่าเรามีความรู้ลึกต่อปัญหาทางศีลธรรมอย่างไร ดูกันต่อไปอีก ถึงปัญหาที่มีอยู่เหมือนกัน:-

เมื่อไม่กี่วันมานี้ ได้เห็นเป็นครั้งแรกในหน้าหนังสือพิมพ์ ที่มีคนไทยที่มาจากภาคอีสานที่ยากจน มาหางานในกรุงเทพฯ พุดขึ้นคำหนึ่งซึ่งหนังสือพิมพ์เขาเอามาลง ว่า "ขอทานดีกว่าเป็นขโมย" อาตมาได้ยินคำพุดนี้ แต่ในประเทศอินเดียไม่เคยได้ยินในประเทศไทย แล้วเพิ่งมาได้ยินเมื่อไม่กี่วันมานี้ มีคนสัมภาษณ์คนจนที่มาจากภาคอีสาน มาหางานทำในกรุงเทพฯ; ตอนท้ายเขาถามว่า ถ้าหางานทำไม่ได้แล้วจะเป็นอย่างไร? คนนั้นยังมีแกใจที่จะตอบว่า "ขอทานยังดีกว่าเป็นขโมย" นี่รู้สึกว่าการที่ประเทศไทยเราที่ไม่แพ้ประเทศอินเดียเหมือนกันเว้ย; แต่ว่าจะมีเพียงคนเดียวคนนั้นหรืออย่างไร ก็ไปดูเอาเองก็แล้วกัน.

นี่สมมติว่า ทางหนึ่งคนยอมรับว่า "ขอทานดีกว่าเป็นขโมย" มันก็น่าชื่นใจ; เพราะยังมีศีลธรรมเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. แต่ที่นี้ อีกทางหนึ่งทำไมจึงมีว่า "ยิ่งรวยแล้วยิ่งโกง" เมื่อคนหนึ่งมันไม่มีอะไรจะกินแท้ ๆ จน จนไม่มีอะไรจะกินแล้วยังพุดว่า "ขอทานดีกว่าเป็นขโมย"; แต่อีกทางหนึ่ง มันยิ่งรวยแล้วมันยิ่งโกงมากขึ้นไปกว่าคนจน แล้วมันจะสมดุลงันได้อย่างไร.

พวกที่ยิ่งรวยก็ยิ่งโกงยิ่งไปกว่าคนจนเสียอีก นี่มันเป็นสิ่งปะทะกัน เผลอหน้ากันอยู่ในเวลานี้ : คนหนึ่งว่า "ขอทานดีกว่าเป็นขโมย" คนหนึ่งว่า "ยิ่งรวยก็ยิ่งโกง" ยิ่งโกงได้สะดวกแล้วยิ่งโกงได้มาก แล้วมันจะปรับกันอย่างไร สำหรับ ปัญหาทางศีลธรรมนี้? เทียบดูเถิดว่าในประเทศไทยเรานี้ละ มีกี่คนที่ว่า "เป็นขอทานดีกว่าเป็นขโมย" แล้วมี "กี่คนที่ยิ่งรวยแล้วยิ่งโกง" ยิ่งรวยแล้วยิ่งโกง ยิ่งรวยเข้ามาเท่าไรก็ยิ่งโกงหนักขึ้นเท่านั้น จะมีกี่คน?

นี่แหละคนที่หลับตาทำอคติให้แก่ปัญหาทางศีลธรรม ซึ่งตลอดถึงผู้ที่ทำหน้าที่แก้ไขปัญหานี้แล้วก็ไม่รู้ว่าปัญหาทางศีลธรรมนี้ มันสำคัญถึงขนาดเป็นเรื่องเป็นเรื่องตาย.

ขอพิจารณากันซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในข้อนี้อีก ว่ายิ่งไร้ศีลธรรมมันจะยิ่งอะไรบ้างถ้ายิ่งไร้ศีลธรรม ก็ยิ่งพูดกันไม่รู้เรื่อง คนที่ไร้ศีลธรรม ก็หมายความว่า เห็นแต่ประโยชน์เห็นแก่ตัว เห็นแต่ของตนข้างเดียว ฉะนั้นมันจะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไร ก็ต่างคนต่างก็จะเอาแต่ประโยชน์ของตัวเอง ประโยชน์ส่วนรวมไม่มี ประโยชน์ส่วนเกิน ที่ไม่ควรจะเอา นั้นก็ไม่มี.

นี่คนที่ไร้ศีลธรรม มันก็มีแต่ประโยชน์ส่วนตัว ก็ไม่มีทางที่จะพูดกับผู้อื่นรู้เรื่องหรือตกลงกันได้ ว่าเราอย่าเอาอย่างนั้นอย่างนี้กันเลย เราเอาอย่างนี้กันดีกว่า; อย่างนี้เป็นต้น. นี่ยิ่งไร้ศีลธรรม พูดกันไม่รู้เรื่อง นั่นคือยิ่งเข้าใจกันไม่ได้. มันเข้าใจกันไปคนละทิศทางเสมอ แม้ในพวกที่โกงด้วยกัน เห็นแก่ตัวด้วยกันนั่นแหละ มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง แม้จะถือหลักว่าเป็นคนโกงด้วยกัน มันก็ยังพูดกันไม่รู้เรื่อง ตรงที่ว่ามันจะต้องเอาเปรียบกัน อยู่ในหมู่คนที่ตั้งใจจะรวมกันโกง เพราะว่ามีหลักว่าจะโกงกันเสียแล้ว มันก็ยิ่งพูดกันไม่รู้เรื่อง ยิ่งเข้าใจกันไม่ได้ แล้วก็ยิ่งไร้สิ่งที่เราต้องการกันนัก คือ **ความสามัคคี**

เดี๋ยวนี้พูดกันจนหนวกหู จนไม่ค่อยจะพูดกันแล้ว ว่าเราต้องการความสามัคคี **ประเทศชาติต้องการความสามัคคี**; เมื่อพูดหนัก

เข้า ๆ ก็เมื่อปาก หยุตไปเอง หายไปเองก็เลยไม่ได้ความสามัคคี ถ้าอคติ
แล้วก็ยิ่งไร้ศีลธรรมเท่าไร มันก็ยิ่งไม่มีทางที่เราจะรักหรือสามัคคีกันได้ จะได้
ความสามัคคีมาในหมู่มนุษย์ ก็ต้องมีศีลธรรมเท่านั้น มันจึงจะเกิดความ
สามัคคีได้ นี่เป็นของที่เห็นได้ง่าย ๆ ว่าต่างคนต่าง **ไร้ศีลธรรม** ก็เห็นแก่ตัว
แล้วจะสามัคคีกันได้อย่างไร.

นี่ต้องรู้จักเปรียบเทียบว่า **ไร้ศีลธรรมนี้** มันเป็นการร้ายกาจ
ยิ่งกว่าอะไรทุกอย่าง ; ฉะนั้นอยากจะเปรียบลงไปตรง ๆ ว่า จะยากจน
หรือโง่เขลา หรือเสื่อมสุขภาพ หรือไม่รู้หนังสือก็ยิ่งดีกว่าไร้ศีลธรรม กระทั่ง
ว่าตายเสีย ก็ยิ่งดีกว่าไร้ศีลธรรม แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครยอมรับ อยากจะ
ยืนยันหรือทำทนายว่า ไม่มีนักปราชญ์พวกไหน หรือนักการเมืองพวกไหน หรือ
พวกปัญญาชนพวกไหน **ในโลกเวลานี้** ที่จะยอมรับว่า ตายเสียดีกว่าไร้ศีล-
ธรรม. ถ้าเป็นอย่างอื่นเป็นสมัยอื่น นั้นยังมี ยังมีคนยอมตายดีกว่าเสียธรรมะ
หรือเสียศีลธรรม เดียวนี้มันจะมีแต่ที่ตาม แผ่นหน้าหมวกลูกเสือหรืออะไรก็
ไม่ทราบ ว่า "เสียชีพ อย่าเสียสัตย์" มันมีอยู่แต่ที่ตัวหนังสือที่นั่น คิดดูซิ
ที่ใจจริงมันไม่มี ที่ว่า"ตายเสียดีกว่าไร้ศีลธรรม"

เดี๋ยวนี้อยากจะ **ลดลง**มาว่า เราเป็นคนโง่ดีกว่าเป็นคนไร้
ศีลธรรม; อย่างนี้กระทรวงศึกษาธิการ เขาไม่ยอม หรือเข้าใจไม่ได้ หรือพวก
ที่จะจัดการศึกษาของประเทศของโลกเขาไม่ยอมที่ว่า เราโง่เสียจะดีกว่าไร้ศีลธรรม
ดูจะเอาข้างไร้ศีลธรรมดีกว่าเป็นคนโง่ ก็จัดการศึกษากันใหญ่อย่าให้มันโง่.
ฉะนั้นการศึกษาในโลกนี้ **ระดมกันแก้ไขความโง่** ก็เป็นการศึกษาที่เป็นบ้า
เป็นหลังไปเลย คือ **เพียงแต่ทำให้คนฉลาด แล้วคนก็ไม่มีศีลธรรม.**

ก่อนนี้การศึกษาแฝดกันอยู่ ทั้งความรู้และศีลธรรม, มีความรู้ความสามารถในอาชีพด้วย มีศีลธรรมดีด้วย แต่การศึกษามัยปัจจุบันนี้ เหลือข้างเดียว คือมีแต่ความรู้ความฉลาดอย่างรวดเร็ว รุนแรง เป็นสายฟ้าแลบ ไปเลย เรื่องศีลธรรมหายหมด มันหายไปด้วยเหตุหลายอย่างหลายประการ แล้วก็โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวด้วย โดยไม่มองด้วย ฉะนั้น**ผู้สำเร็จการศึกษาในเวลา**นี้ **ฉลาดเหลือประมาณ แต่บໍ่าไรศีลธรรม**; แล้วผลมันเกิดขึ้นอย่างไร? มันก็ฉลาดที่จะสร้างปัญหา กระทั่งฉลาดที่จะคดโกง เอาเปรียบ อย่างลึกซึ้งที่สุด.

พิจารณาดูเถอะ, **โลกเต็มไปด้วยการคดโกงทั้งโลก**; เราจะรู้สึกว่ ตั้งแต่คนต่ำที่สุด ถึงบุคคลที่สูงที่สุด ในโลกเวลานี้ ก็เป็นคนโกง หรืออย่างน้อยก็ถูกหาว่าเป็นคนโกง กำลังถูกพิสูจน์ว่าเป็นคนโกง. **ทำไมการศึกษามัยนี้ที่ว่พิเศษนัก จึงทำให้ มีแต่ความฉลาดในการที่จะโกง?** เรียนจบมหาวิทยาลัยแล้ว ยังชอบสูบกัญชา ชอบสูบเฮโรอีน การศึกษาอะไรกัน อย่างนี้.

สมัยก่อนนี้เด็ก ๆ เกล็ดกแล้วของอย่างนี้เมื่อการศึกษา ยังไม่เจริญ เดียวนี้การศึกษาเจริญ พอเรียน จบแล้ว ยิ่งชอบ เสพยาเสพติด หรือชอบทำอะไรแปลก ๆ อย่างที่เป็นลามกอนาจาร; แล้วก็ถือว่เป็นศิลปะ ฉลาดอย่างนี้จะไหวหรือไม่ไหว.

ฉะนั้น เราจึงพูดว่ ขอยอมเป็นคนโง่ดีกว่าไรศีลธรรม, เราไม่นับถือ ไม่บูชาการศึกษาชนิดที่ทำให้ฉลาดที่จะตามใจกิเลส แล้วไม่มีศีลธรรม **เราอยากจนเสียดีกว่ไรศีลธรรม** ฉะนั้น เราเอาข้างความมี

เดี๋ยวนี้ความโง่อีกอันหนึ่ง ซึ่งกำลังสมัยใหม่ว่าใหม่
 เยี่ยมนี้ : **ไม่รู้จั๊กบาปที่เกิดมาจากการทำดีเกินกว่าจำเป็น.**

การทำดีเกินกว่าจำเป็นจะต้องทำ นั้นแหละคือบาป;
 แล้วคนก็ไม่รู้จั๊กบาปนี้ เกิดมาจากการทำดีเกินกว่าที่จำเป็น ฉะนั้น ดีของคน
 พวกนี้คือบาปทั้งนั้น ได้แก่เป็นคนพวกถือวัตถุเป็นใหญ่ เห็นแก่เนื้อหนัง
 เป็นใหญ่ จึงประดิษฐ์อะไรต่าง ๆ ขึ้นมา.

อย่างคนสมัยก่อน เรื่องกามารมณ์นี้ เขาแทบจะไม่มี วิจิตร-
 พิศดารอะไร; คนเดี๋ยวนี้ฉลาด ก็ทำให้วิจิตรพิสดารจนเป็นบ้าเป็นหลังไปเลย.
 ตามธรรมชาติ หรือตามวัฒนธรรมเดิม ๆ นั้น มีแต่เรื่องการสืบพันธุ์ เป็นหลักใหญ่
 ไม่มีเรื่องบ้ากามารมณ์ เหมือนสมัยปัจจุบันนี้ ที่เจริญด้วยการศึกษาแบบนี้. ที่
 เรียกกันว่า over sex หรืออะไรทำนองนี้ ไม่มีใครเคยรู้จั๊ก ; มันเพิ่งมีเดี๋ยวนี้
 คือสมัยที่เจริญด้วยการศึกษาแบบนี้.

ถ้าสรุปแล้ว ก็เรียกว่า **การเป็นทาสทางอายตนะ** นั้นแหละ
 ไม่เจริญเหมือนเดิวนั้น คือเป็นทาส ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างไม่มีขอบเขต
 นี้ เพื่อความสนุกสนาน เอร็ดอร่อยทางอายตนะ; นี้มีมาก ก็เป็นต้นเหตุ
ให้คนเขาคิดว่าดี คือจะต้องกินดียิ่ง ๆ ขึ้นไป อยู่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป
ระดับประดา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เขาเรียกว่าดีทั้งนั้น เรียกว่าความเจริญทั้งนั้น;
 อย่างนี้ มันไม่เคยมี; พอมีเข้ามันก็กลายเป็นบาป เพราะมันเกินกว่าที่จำเป็น
 จะต้องทำ. อย่างนี้ถ้าสัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็น เพราะฉะนั้นสัตว์เดรัจฉาน
 ไม่มีบาป ในส่วนที่ทำให้ดีเกินกว่าที่จำเป็น; แต่มนุษย์ยังมีมากขึ้น, โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง มนุษย์สมัยปัจจุบันนี้ จะมีบาปหรือมีคำสาปของพระเจ้า เนื่องจากการ
ที่ทำได้เกินกว่าที่จำเป็น แล้วยังกำลังจะมากยิ่งขึ้น อย่างหลับหูหลับตา.

"ดีเกินกว่าที่จำเป็นนั้นแหละคือบาป" ขอให้จำไว้
ด้วย; ฉะนั้นอย่าไปหวังที่จะกิน จะนอน จะใช้สอย จะบริโภค ให้
มันดีเกินกว่าที่จำเป็น, เพราะนั่นคือบาป, นั่นคือโง่, นั่นคือคติใน
ที่นี้.

....

ที่นี้มันก็เนื่องกัน อยู่กับข้อต่อไปอีก คือว่า **คน
เดี๋ยวนี้เขาไม่อยากจะอดกลั้นอดทน.**

ถ้าเป็นคนสมัยโบราณนั้น การอดกลั้นอดทนนั้นเป็น
ของธรรมดา; แต่สมัยนี้เขาไม่อยากจะอดกลั้นอดทนแม้แต่ชนิดเดียว. ก่อนนี้
เราเคยพบข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า พวกฝรั่งที่เขาชอบพุทธศาสนาอย่างไร เท่าไร
เขาก็ไม่ยอมบวช เพราะว่าการบวช มีศีล มีวินัย มีระเบียบมาก ที่จะต้องทำให้
อดกลั้นอดทน; แต่พวกเราเห็นเป็นธรรมดา ก็บวชกันได้ง่าย ๆ. นี้ก็เป็น
ตัวอย่างที่ว่า ถ้าไม่ชอบการอดกลั้นอดทน แล้วมันก็ไม่ชอบระเบียบปฏิบัติที่จะ
บังคับตัวเอง ก็เลยไม่มีการบังคับตนเอง ไม่ควบคุมสัญญาตญาณแห่งการ
ตามใจตนเอง.

เดี๋ยวนี้เราก็เกิดเปลี่ยนแปลง : **พวกที่เคยชอบความอดทน**
โดยเฉพาะคนไทยหรือพุทธบริษัทนี้ เคยชอบความอดกลั้นทางจิตใจด้วยแล้วชอบ

ความอดทนทางร่างกายด้วย; ก็เกิดไปตามเขา ในทางที่ไม่ชอบความอดกลั้น อดทน, ก็เลยลามปามมาถึงไม่ควบคุม สัญชาตญาณแห่งตัวกู-ของกู, สัญชาตญาณแห่งตัวกู มันยกหู ชูหาง. สัญชาตญาณแห่งของกู มันก็ละโมภ โลกกลาก จะกอบจะโกยอะไรต่าง ๆ; ไม่ยอมควบคุมสัญชาตญาณเหล่านี้แล้ว ก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ไหลนองท่วมทับไปหมด ท่วมทั้งบ้านทั้ง เมืองทั้งโลก เพราะไม่ชอบการควบคุมสัญชาตญาณที่เห็นแก่ตัว ไม่ลดมันเสีย ไม่ทำลายมันเสีย.

ที่เรียกว่า ตัวกูนี้ ก็ยกหู ชูหางไม่ยอมใคร, เห็นแก่เกียรติ เป็นบ้า เป็นหลัง ไม่ยอมใคร. "ของกู" นี้ก็ละโมภโลกกลาก; เมื่อไม่ได้อย่างที่โลภมันก็โกรธ. ความโกรธก็คู่กันกับความอยาก, ความโกรธนี้มันต้องคู่กัน, เมื่อไม่ได้ตามที่อยากมันก็โกรธ, หรือมันมีกิเลสที่จะไม่ยอมใคร มันก็ยกหูชูหาง. ทั้งหมดนี้มี รายละเอียดดีมาก เหลือเกิน เราเรียกสั้น ๆ ว่า ตัวกู - ของกู สองคำเท่านั้น.

คนในโลกเวลานี้ ไม่ยอมควบคุมสัญชาตญาณแห่งตัวกู - ของกู ก็ทำให้โลกนี้มันไหลนองไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงซึ่งเป็นอาการของสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู - ของกู. นี่หลับตาทำทั้งนั้น เพราะไม่รู้จัก จึงปล่อยไปตามความรู้สึกของอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือทำผิด ยิ่งขึ้นทุกที ๆ : เห็นแก่ความสุข สนุกสนาน ทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง ยิ่งขึ้นทุกที ๆ, อย่างอื่นมองไม่เห็น ไม่เข้าใจ. นี่คือการโง่หรือความหลง ซึ่งเป็นเหตุให้ทำบาป หรือความชั่วทุกประการ ที่กำลังเป็นปัญหาท่วมทับไปทั้งบ้าน ทั้งเมือง อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ฉะนั้นขอให้ระลึกถึงหลักที่ว่า ปาปานิ กมฺมานิ กโรนฺติ โมหา - สัตว์ทั้งหลายทำบาปกรรมเพราะโมหะ; โมหะ คือความมืด ความโง่ ความหลง นี่มันมีขอบเขตกว้างมาก ก็ทำได้กว้างขวางมาก.

จงช่วยกันพิจารณาข้อนี้ ให้มากที่สุดว่า **บาปกรรมทั้งหลายนี้ ทำด้วยความหลงทั้งนั้น ถ้าไม่หลงแล้วก็ทำไม่ได้**; ฉะนั้นขอให้สนใจกับคำว่า "ความหลง" นั้นแหละให้มาก มันเป็นแสงสว่างที่บังลูกตา. ที่พูดว่า ความโง่ ความหลง หรือโมหะ เป็นแสงสว่างที่บังลูกตา; นี่มันยิ่งกว่าความมืด; ถ้ามืดไม่เห็นอะไรไปเสียทีหนึ่ง มันก็ไม่ต้องทำอะไรมากกว่า; **แสงสว่างนี้มันหลอก** ไม่แสดงตามที่เป็นจริง คนก็หลง; เป็นแสงสว่างของอวิชชา. คนก็คุยฟุ้งไปเลย แล้วอวดดีไปด้วย ว่าตัวรู้ รู้ เก่ง ถูก อย่างนั้น อย่างนี้; แต่แล้วมันผิดทั้งนั้น นี่เพราะเป็นแสงสว่างของอวิชชา.

นี่ทั้งหมดนี้ เป็นตัวอย่างหลาย ๆ ประการ เกี่ยวกับ **ความโง่ หรืออคติ** ที่ทำไปโดยไม่รู้สึกตัวของมนุษย์เรา ซึ่งเป็นปัญหาทางศีลธรรม เป็นปัญหาใหญ่ และยืนตัว ยืนโรง อยู่ตลอดเวลาในทางศีลธรรม; แล้วก็คลอคลอกออกไป เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางการศึกษา ทางกสิกรรม ทางทุกอย่างทุกประการในโลก. ปัญหาทั้งหลายเหล่านั้น มันเกิดมาจากปัญหาทางศีลธรรม ที่ตั้งอยู่บนความโง่หรือความหลง อคติที่ไม่รู้สึกตัว.

ฉะนั้น ขอให้ดูกันเสียให้ดี ๆ ในข้อนี้ ให้เห็นว่ามนุษย์เรากำลังมีความรู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมหรือไม่? อย่างที่อาตมาได้

กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จะพูดว่าไม่รู้สึกละเลยนั่นแหละจะถูกต้องกว่า, ไม่มีความรู้สึก ต่อปัญหาทางศีลธรรมกันเสียเลย พูดอย่างนี้ถูกต้องกว่า ที่จะไปพูดว่ากำลังรู้สึกกัน อยู่อย่างไร หรือว่ารู้สึกอยู่อย่างผิด ๆ เพราะว่ามันไม่มีผลอะไรจากความรู้สึกชนิด นั้น.

....

ที่นี้ มาดูกัน ต่อ ไป อีก มุม หนึ่ง ซึ่ง จะ แสดง ให้ เห็น **ความมีหรือความไม่มี หรือความเสื่อม หรือความเจริญ** ของสิ่ง ที่ เรียกว่าศีลธรรม.

อยากจะสรุปเรียกสั้น ๆ ว่า **ความรู้จักบาปบุญ หรือความ รู้จักบุญรู้จักบาป, ความรู้จักบุญรู้จักบาป** นี้จะพูดถึง **ความรู้**; เมื่อตะกี้พูดถึงความไม่รู้ถึงความโง่ ถึงความอคติ ที่มันเป็นความไม่รู้. ที่นี้มา มองดูในเหลี่ยมของความรู้อย่างไร ซึ่งมันควรจะรู้และตรงกันข้าม.

แต่ที่แรกนี้จะต้องดูกันเสียก่อนนะ ว่ามันมีข้อเท็จจริงอย่างไร **เกี่ยวกับความรู้จักบาปบุญคุณโทษนี้** นี้ต้องเปรียบเทียบกันอีก จึงจะ มองเห็นง่าย; ต้องเปรียบเทียบกันในระหว่างมนุษย์ที่มีการศึกษา และมนุษย์ที่ ไม่มีการศึกษา. ใช้คำพูดธรรมดา ๆ อย่างที่เขาใช้กันอยู่ในโลกเวลานี้ **เขาเรียก มนุษย์ชนิดไหนว่ามีการศึกษา, เขาเรียก มนุษย์ชนิดไหนว่าไม่มีการ ศึกษา** แล้วก็ศึกษาแผนปัจจุบัน.

ถ้าเราตั้งคำถามอย่างนี้ คนก็มีปากแข็ง ที่จะตอบ ตามความรู้สึกหรือตามต้องการของตัวเอง; ฉะนั้นจะไปหาคำตอบจากการโหวตคะแนนเสียง อย่างนี้คงทำไม่ได้ คงไม่มีใครยอม, หรือจะเอามาเถียงกันเฉพาะหน้า มันก็คงชกต่อยกันปากแตกไปหมด ไม่มีทางที่จะยอมรับได้. ฉะนั้นเราอย่าทำอย่างนั้นเลย; เราก็คง **ดูที่มันเป็นอยู่จริง** ในเวลานี้ในโลกก็แล้วกัน ดูปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริง โดยแบ่งเป็นยุค ๆ จะได้ดูง่าย.

บางคนอาจจะยังไม่ทราบว่า **ยุคอะไร?** ก็ขอบอกว่ายุคที่เขาใช้เรียกกันในเวลานี้ เวลานี้เขาเรียกกันว่า **ยุคปิงปอง** ปัจจุบันหยก ๆ นี้เรียกว่ายุคปิงปอง; ในระยะ ๒๐ - ๓๐ ปีมานี้ เขาเรียกว่า **ยุคอวกาศ**, เกือบ ๑๐ ปีมานี้. แล้วเมื่อก่อน ๒๐ - ๓๐ ปีมานี้เขาเรียกว่า **ยุคปรมาณู**; ก่อนนั้นเรียกว่า **ยุคไฟฟ้า** เริ่มรู้จักใช้ไฟฟ้า. เลยนั่นไปอีกก็ **ยุคไอน้ำ**.

ตั้ง ๓๐๐ - ๔๐๐ ปีมาแล้วมนุษย์มีความรู้เพียงแต่เอาไอน้ำมาใช้เป็นกำลังเดินรถเดินหรือ อะไรได้; รู้เพียงแค่นั้นเรียกว่า **ยุคไอน้ำ**. ต่อมาอีก มันฉลาดขึ้นเป็นยุคไฟฟ้า : รู้จักประดิษฐ์ แรงไฟฟ้า ขึ้นมาใช้ มันก็เก่งขึ้น. ต่อมาอีก ใช้กำลังปรมาณู ได้ ต่อมาอีกมีความรู้ไปนอกโลกเป็นอวกาศนั้นได้. แต่ในที่สุดยุคปัจจุบันนี้ คือ **ยุคปิงปอง** คือ **หมดปัญญาแล้ว** ไม่มีอะไรจะช่วยแก้ไขปัญหาทางการเมืองแล้ว ต้องใช้ลูกปิงปอง คือเป็นยุคที่โกหกหลอกลวง เหลาะแหละเหมือนกับลูกปิงปอง.

อย่างที่ ๑ ก็เปรียบเทียบดูศีลธรรม ความรู้จักบาปบุญคุณโทษ; ว่า **ศีลธรรมยุคปิงปองกับศีลธรรมยุคอวกาศนั้น อันไหน**

เร็วกว่ากันดีกว่ากัน? ก็ยุคปิงปอง มันยุคโกหกหลอกลวงเหมือนลูกปิงปอง ก็เป็นศีลธรรมที่เร็วกว่ายุคอวกาศ ที่ผ่านไปแล้ว ที่รู้จักเที่ยวไปในอวกาศ. ศีลธรรมในยุคอวกาศ กับยุคปรมาณู ต้องย้อนหลังไปอีก มันก็รู้ศีลธรรมในยุคปรมาณูไม่ได้ . ศีลธรรมในยุคปรมาณูก็รู้ศีลธรรมในยุคไฟฟ้า รู้จักเพียงแค่ไฟฟ้า นั้นไม่ได้. ศีลธรรม ยุคไฟฟ้า ก็รู้ศีลธรรมยุคไอน้ำไม่ได้. ศีลธรรมยุคไอน้ำ นั้นก็ยัง รู้ศีลธรรมในยุคการใช้เครื่องทุ่นแรงโบรมโบราณ ลากแอก ด้วยคอด้วยบ่า ด้วยหัวด้วยควายก็ ไม่ได้. ยุคที่เราทำนาด้วยบ่า ด้วยหัวด้วยควาย มีศีลธรรมดีกว่า ยุคที่รู้จักใช้เครื่องทุ่นแรง. อย่างนี้ จริงหรือไม่จริง? ขอให้ไปดูด้วยตนเอง แล้วไม่ต้องมาตอบมาเถียงกันหรอก นี่เพียงแต่บอกให้ดู ให้ดูปรากฏการณ์เหล่านี้ โดยเทียบกันเป็นยุค ๆ.

ที่นี้ถ้าจะเทียบกันรวดเดียว แต่ต้นสุดมาถึงปลายสุด คือเทียบศีลธรรมในยุคโบรมโบราณ กับยุคปิงปองนี้มันต่างกันอย่างไร? อันไหนเป็นศีลธรรมหรือไม่เป็นศีลธรรม? ไปคิดดูก็แล้วกัน ไม่ใช่เรื่องพูดเล่น ไม่ใช่เรื่องประชดประชันใครอะไร; ต้องการแต่เพียงให้ช่วยกันดูความจริง. ให้ช่วยกันดูข้อเท็จจริง ที่มันเกี่ยวกันอยู่กับความเป็นความตายของมนุษย์เราในโลกนี้ คือความมีศีลธรรมหรือความไม่มีศีลธรรมนั่นเอง. นี้เรียกว่าเรารู้กันกว้าง ๆ อย่างนั้น.

อย่างที่ ๒. ที่นี้มาดูแคบ ๆ กันต่อไปอีก ว่าศีลธรรมของลูกเด็ก ๆ ของยุวชน นี้เราเปรียบเทียบกันดู.

อาตมาารู้สึกอย่างนี้จริง ๆ ว่า ศีลธรรมหรือความรู้จักบาปบุญของเด็ก ๆ สมัยที่มันนั่งเรียนกลางดิน หรือนั่งเรียนตามศาลาวัด ครอบงอมกระแ่งนั้น ยังดีกว่านักเรียนสมัยที่เรียนบนตีกราคาแสนราคาล้าน. นี่ท่านก็เข้าใจได้แล้วว่าสมัยก่อน สัก ๔๐ - ๕๐ ปีมานี้ เด็ก ๆ เรียนศาลาวัดครอบงอมกระแ่ง, หรือบางทีก็ต้องเรียนกลางดินโคนต้นไม้ก็มี. เดี่ยวนี้เด็ก ๆ เรียนบนอาคารราคาแสนราคาล้าน; แล้วดูศีลธรรมของเด็ก ๆ ทั้ง ๒ พวกนี้ จะเห็นว่า **เด็กสมัยที่เรียนศาลาวัดมีความรู้สึกต่อบุญ และบาป หรือศีลธรรม มากกว่าเด็กสมัยนี้** นี่ไม่ต้องอธิบายละมั่ง ก็ดูปัญหาอย่างที่กำลังเกิดอยู่ในโรงเรียนราคาแสนราคาล้าน กระทั่งในวิทยาลัย กระทั่งในมหาวิทยาลัย เวลานี้เขามีอะไรกันบ้าง กระทั่งชั้นครูบาอาจารย์เลย.

อย่างที ๓. ดูได้อย่างนี้อีกทีหนึ่ง ว่า **เมื่อเด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ๓ ปี ๕ ปี เรียนชั้นอนุบาลนี้ มีความกลัวบาป, รู้จักคำว่าบาป แล้วก็กลัวบาป.**

พอโตขึ้นไปเรียนชั้นประถม มันเหลือน้อยลงแล้ว; ความกลัวบาป หรือศีลธรรมเหลือน้อย.

พอโตขึ้นไปเรียนชั้นมัธยม เหลือสักครึ่งหนึ่งก็แทบจะไม่ได้ความรู้สึกบาปบุญหรือศีลธรรม.

พอเรียนชั้นเตรียม ชั้นอุดมแล้วหมดเลย.

พอขึ้นชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว ความรู้สึกอันนี้ก็ยิ่งหมดเลย มีแต่ความมูทะลุ ฮึดฮัดตามอารมณ์ ตามที่เขาได้เรียนมาว่าต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้ ต้องเรียกร่องอย่างนั้น ต้องเรียกร่องอย่างนี้ ต้องต่อร่องอย่างนั้น ต้องสู้อย่างนั้น ต้องสู้อย่างนี้ ตามหลักของคนบ้าประชาธิปไตย เพราะเขาสอนกันอีกจนที่เรียกว่าประชาธิปไตยเพื่อ ประชาธิปไตยบ้าขึ้นสมองคนเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรมมะเสียเลย.

ฉะนั้น เราจึงเห็นได้, เราต้องยอมรับด้วย ว่าเด็กชั้นอนุบาลมีศีลธรรมกว่าเด็กชั้นประถม โดยสัญชาตญาณ; โดยสัญชาตญาณด้วยซ้ำไป, เด็ก ชั้นประถม มีศีลธรรม ดีกว่าชั้นมัธยม, ชั้นมัธยมก็ยิ่งดีกว่า ชั้นเตรียม หรือชั้นอุดมในที่สุด.. นี้เรียกว่าดูกันตามระดับอายุแล้วเป็นไปตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตามที่มีอยู่จริง กับบุคคลนั้น ๆ มีผลพอแสดงให้เห็นอย่างนี้.

อย่างที่ ๔. จะดูให้มันกว้างกว่าอีกทีหนึ่ง ซึ่งจำเป็นจะต้องดูหรือเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญมากเหมือนกัน และเป็นปัญหาอย่างยิ่งด้วย คือ **ยุวชนของชาติที่เขาเรียกว่าพัฒนาเต็มที่ กับยุวชนของชาติที่กำลังด้อยพัฒนา.**

ประเทศเล็ก ๆ ประเทศล้าหลัง อย่างประเทศไทยเรานี้ เขาเรียกว่าประเทศด้อยพัฒนา; แต่เขาเกรงใจหน่อยหนึ่ง, เขาเอาใจเราหน่อยหนึ่ง, เขาเรียกว่า *ประเทศกำลังพัฒนา* แล้วเขาก็เรียกประเทศเขาว่า *ประเทศที่พัฒนาแล้ว*. เราก็เลยได้ประเทศทั้งหลายในโลกเป็น ๒ ชนิดว่าประเทศพัฒนา, กับ

ประเทศด้อยพัฒนา. ใน ๒ ชนิดนี้ เด็ก ๆ ของประเทศไหนมันมีศีลธรรมดีกว่า หรือผู้ใหญ่ก็ตาม ของประเทศชนิดไหน มีศีลธรรมดีกว่า คือมันรู้จักค่าของศีลธรรม นับถือศีลธรรมรู้จักบุญบาปมากกว่ากัน? นี้ดูอย่างกว้าง ๆ ไม่ต้องตอบก็ได้แล้ว ว่าประเทศที่ยิ่งด้วยการพัฒนานั้นบ่าวัดดู ไม่เห็นแก่ศีลธรรม มีแต่กอบโกย; ประเทศด้อยพัฒนาเล็ก ๆ ยังไงอยู่ก็ไม่ว่าจะกอบโกยอะไร มันยังกลัวบาปอยู่บ้าง ก็มีศีลธรรมดีกว่า, มีพระเจ้ามากกว่า.

ทีนี้ มันยังมีอีกอย่างหนึ่งว่า ประเทศไหนเปลี่ยนแปลงหลักศีลธรรมมาก? ประเทศที่ยิ่งด้วยพัฒนา มันเปลี่ยนแปลงหลักทางศีลธรรมก็มากน้อย? ประเทศที่ยังด้อยพัฒนาอยู่ มันไม่กล้าเปลี่ยนแปลงหลักทางศีลธรรมสักก็มากน้อย? แล้วก็คิดว่าศีลธรรมของประเทศไหน มันเปลี่ยนแปลงมากกว่านั่นเอง? ก็ให้เห็นได้โดยไม่ต้องพูดอีก ว่าประเทศพัฒนาก็มุ่งแต่พัฒนา มุ่งแต่ประโยชน์ทางวัตถุ เขาก็แก้ไขกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเกิดความนิยมอันใหม่ จนไม่ต้องผิดศีลธรรม.

ข้อนี้เอาเยาวชนเป็นเครื่องดูกันก่อน ว่าเยาวชนในประเทศที่เจริญคือพัฒนามาก กับเยาวชนในประเทศที่ยังด้อยพัฒนานี้ใครยังมีศีลธรรมมากกว่ากัน? รู้จักบุญและบาปมากกว่ากัน, กลัวบาปรักบุญมากกว่ากัน; จนกระทั่งว่า คำว่าบาปและคำว่าบุญนี้ ได้เปลี่ยนแปลงความหมายไปอย่างมากมาจนนั้น มันเปลี่ยนแปลงกันในหมู่มชนประเทศชนิดไหน? คือประเทศที่พัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนา. ขอให้ศึกษากันดู ด้วยจิตใจที่เที่ยงธรรม.

อย่างที่ ๕ ทีนี้ยังเหลืออยู่อีกหน่อยหนึ่ง ก็อยากจะพูดถึง ครูบาอาจารย์ บ้าง.

คำว่า *ครูบาอาจารย์* นี้ ความหมายที่ ๑ คือ **ผู้เปิดประตู** ตามตัวหนังสือ ที่แปลว่า **ผู้นำทางวิญญาน** นั้น เดิมตัวหนังสือแท้ ๆ ของสมัยโบราณในประเทศอินเดีย คำว่า *ครู* นี้เขาแปลว่า **ผู้เปิดประตู**. รากศัพท์จะเป็นอย่างไร ก็ไม่มีในคัมภีร์ฝ่ายบาลี แล้วมันเก่าเกินไปด้วย; แต่เป็นที่รับรองต้องกันหมดว่า คำ ๆ นี้โดย **รากของศัพท์แท้ ๆ** แล้ว แปลว่า **ผู้เปิดประตู** เหมือนกับว่าสัตว์มันถูกขังอยู่ในเล้ามีด ๆ ในคอกมีด ๆ แล้วมีคนมาเปิดประตูในสัตว์เหล่านั้น มันออกไปสู่ที่โล่ง ที่แจ่ม ที่อากาศดีมีแสงสว่าง. **ผู้เปิดประตูนั้นแหละ คือคำว่าครู.**

ต่อมาเอาความหมายที่ ๒ ความหมายที่ง่ายขึ้นมาอีก ก็แปลว่า **ผู้นำในทางวิญญาน**, *ครูบาอาจารย์เป็นแสงสว่างในทางวิญญาน ส่องแสงให้คนทั้งหลายเดินตามไปอย่างถูกต้อง*. ที่เรียกว่า **ครู** นี้เราถือว่าเป็นบุญคุณ เป็นปฐนียบุคคล; ก็เรียกว่าครูกันมาเรื่อย ๆ ว่า เป็นผู้ที่มีบุญคุณอันหนัก, หรือเป็นผู้ที่เราจะต้องมีความเคารพหนัก; นี่คือคำว่าครู.

ส่วนที่ภายหลัง **ครู** ได้เปลี่ยนแปลงความหมาย ไปเป็นลูกจ้างสอนหนังสือนั่นมันอีกเรื่องหนึ่ง อย่าเอามาปนกัน. พอเป็นครูก็ต้องทำหน้าที่ **ผู้เปิดประตู** กันต่อไป, หรือเป็นผู้ทำทางวิญญาน หรือเป็นปฐนียบุคคล; มีไว้เป็นหลักเกณฑ์ในโลกนี้ สำหรับส่องแสงสว่างทางวิญญาน. นี่เรียกว่า *ครูบาอาจารย์รวม ๆ* กันไป.

ที่นี้ก็มาถึงสมัยนี้ ปัจจุบันนี้ ก็ยังมีบุคคลประเภทครูนี้อยู่ ใช้คำเดิม ๆ ว่า **ครู** ซึ่งเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน; แต่ว่าการกระทำมัน

เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย อย่างที่เรียกว่ายุคปึงปองแล้ว ตัวโลกตัวเหตุการณ์ในโลกมันเปลี่ยนแปลง ตัว "ครู" จะทนอยู่ได้อย่างไร; มันก็เปลี่ยนแปลงด้วย ก็เป็นธรรมดาที่ว่า บุคคลประเภทผู้นำทางวิญญาณ หรือส่องแสงสว่างทางวิญญาณ นั้น มันได้มีการเปลี่ยนแปลง; ฉะนั้นจะดูการเปลี่ยนแปลงนี้กัน, แล้วเราจะเข้าใจว่า **ทำไมจึงเป็นผลร้ายแก่โลกในปัจจุบันถึงขนาดนี้?** แล้วก็ดูกันแต่ในยุคปึงปองนี้ดีกว่า, ซึ่งครูจะกลายเป็นผู้รับใช้การเมืองไปแล้ว.

ครูทั้งหลายในยุคปัจจุบันนี้ เมื่อไม่เคยไปเรียนเมืองฝรั่ง เป็นอย่างไร? แล้วเมื่อครูนี้ได้เคยไปเรียนเมืองนอกมาเป็นอย่างไร? เมื่อนิยมไปเรียนเมืองฝรั่งกัน แล้วถึงยุคครูที่ตามกันฝรั่งเต็มที่นี่ เป็นอย่างไร? แล้วก็มาถึงยุคครูที่อยากจะล้าหน้าฝรั่งไปเสียอีก จะเป็นอย่างไร? แล้วก็มาถึง ครูสมัยปึงปอง เป็นผู้นำในการต่อต้าน ในการประท้วง ในการอะไรก็มีมากยิ่งขั้นทุกที. **ครูเป็นผู้นำในการประท้วงแล้วจะเปิดประตูวิญญาณได้อย่างไร?** บางทีเขาก็คิดว่าถูกแล้ว การประท้วงนั้นแหละคือการเปิดประตูทางวิญญาณของคนใจ ของคนอันธพาล ให้มันมีโอกาสที่จะต่อสู้ ต่อต้านหรือเรียกร้อง; มันก็ถูกเหมือนกัน.

แต่เดี๋ยวนี้ เราจะดูกันในแง่ของศีลธรรม ว่า**ครูระดับไหนมีศีลธรรมมากน้อยกว่ากันอย่างไร?** ครูที่ไม่เคยไปเรียนเมืองนอก, ครูที่นิยมการไปเรียนเมืองนอก, ครูที่ตามกันฝรั่ง, ครูที่อยากจะให้เลยล้าหน้าฝรั่งไปอีก, กระทั่งครูที่มูทะลุดุดันขึ้นมา เป็นผู้นำในการเรียกร้องประท้วงอย่างนั้นอย่างนี้ จนไม่มีลักษณะอะไรของความเป็นครูเหลืออยู่เลย; เดียวนี้มีครูชนิดไหนมาก? แล้วก็ตอบได้ในทันทีว่า ศีลธรรมของเด็ก ๆ จะเป็น

อย่างไร ที่พูดมาเพียงเท่านี้ก็เข้าใจแล้ว ไม่ต้องพูดแข่งกับฝนอีกแล้ว ฝนกำลังจะมาอีกแล้วไม่ทันจะจบเรื่อง.

อย่างที่ ๖ เราจะดู **ชนชั้นปกครอง** กันบ้าง; จะเรียกว่ารัฐบาลหรือเรียกอะไรก็ได้ ไม่ต้องเกรงใจเรียกได้เลย แต่เรียกรวม ๆ ก็ต้องเรียกว่า ชนชั้นปกครอง จัดเป็นรูปรัฐบาลหรือหลังฉากรัฐบาล หรือหน้าฉากรัฐบาล อะไรก็สุดแท้; ชนชั้นปกครองนี้ กำลังให้ความหมายแก่ศีลธรรมอย่างไร? ชนชั้นปกครองในโลก กำลังให้คุณค่าทางศีลธรรมอย่างไร?

ถ้าชนชั้นปกครองเหล่านี้ เขารู้จักศีลธรรมดี ให้ความหมายแก่ศีลธรรมดี ก็ต้องจัดศีลธรรมในรูปที่มีประโยชน์แก่มนุษย์ คือมีสันติภาพให้แก่มนุษย์เป็นแน่.

เดี๋ยวนี้เราจะดูว่าชนชั้นปกครองทั้งหลาย ที่คุมอำนาจการปกครองไว้นี้ เขามีจิตใจเป็นอย่างไร? คนเหล่านี้ รู้จักบาปบุญคุณโทษเท่าไร? รู้จักบิดามารดา ครูบาอาจารย์อย่างไร? รู้จักศีลธรรม วัฒนธรรม ศาสนา พระเจ้าพระสงฆ์อย่างไร? รู้จักการเสียชาติ หรือสูญเสียชาติกันในลักษณะไหน?

เขารู้จักหรือไม่ว่าประชาธิปไตยนั้นมันเหมาะแก่ผู้มีศีลธรรมเท่านั้น; ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้วประชาธิปไตยอยู่ไม่ได้ ประชาธิปไตยอยู่ได้ ก็เพราะว่ามันมีศีลธรรมเป็นรากฐาน; นี้เขาไปหลงกันแต่ในส่วน

ประชาธิปไตย, แล้วก็ไม่มองในส่วนศีลธรรม มันก็มีประชาธิปไตยที่เป็นที่ฟังไม่ได้, มีแต่ประชาธิปไตยที่เป็นพิษ. ฉะนั้นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ส่วนใหญ่มันจึงเป็นพิษ คือมันผิดต่อความจริง ต่อข้อเท็จจริงของธรรมชาติของอะไรต่าง ๆ.

มีภาษิตอยู่ข้อหนึ่งดีมาก ซึ่งควรจะจำไว้ เนสา สภา ยตฺถน สนฺติ สนฺโต : เนสา สภา ว่า นั้นมิใช่สภา, ยตฺถน น สนฺติ สนฺโต คือ ในที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่นั่นไม่ใช่สภา. ในสภาผู้แทนราษฎรของชาติทั้งหลายต่าง ๆ ในโลกนี้ มีสัตบุรุษหรือไม่; ถ้าไม่มีสัตบุรุษนั้นไม่ควรเรียกว่าสภา, มันเป็นเพียงกลุ่มของคนบ้า ประชุมกันถกเถียงอะไรต่าง ๆ นานา ไปตามแบบของคนบ้า. ถ้าจะเป็นสภาตามความหมายของพระบาลีนี้ ของภาษานี้มันต้องประกอบไปด้วยสันโต สันตบุคคฺล คือสัตบุรุษ; นั้นมิใช่สภา ถ้าที่ใดไม่มีสัตบุรุษ, ในที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ในที่นั้นไม่ใช่สภา.

นี่เดี๋ยวนี้เรามีสภา เป็นสภาสำหรับปกครองประเทศชาติ, แล้วมาคุยกันหรือแปลว่า ในสภานั้นมีสัตบุรุษหรือไม่? ถ้าไม่มีสัตบุรุษมันก็เป็นทีรวมกลุ่มของคนบ้าคนเมา ครึ่งบ้าครึ่งเมา หลงไหลอะไรต่าง ๆ นานา; ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมกันเสียเลย จะพบบ้านเมืองไปไม่ได้ หรือพาโลกนี้ไปไม่ได้. นี่ความรู้จักบาปบุญคุณโทษ มีในสภาเหล่านั้นหรือเปล่า? ยิ่งกว่านั้นมีสัตบุรุษหรือเปล่า?

แล้วคำว่า "สูญชาติ, เสียชาติ" นี้ มันเป็นคำที่สำคัญที่สุด. เขาจะรู้กันหรือแปลว่า เสียชาติ สูญชาติทางวัฒนธรรม นั้นมัน

ร้ายกาจ ยิ่งกว่า เสียชาติ สูญชาติ ทางการเมือง? ถ้าสมมติว่าเราต้องพ่ายแพ้ ตกไปเป็นข้าเขาเป็นเมืองขึ้นเขา แต่ยังคงมีศีลธรรม วัฒนธรรมของคนไทย พุทธบริษัทอยู่ได้ ก็ไม่เรียกว่าเสียชาติไทย ไม่เรียกว่าสูญชาติไทย; แม้ว่าโดยภูมิศาสตร์ หรือโดยการเมือง มันไปรวมอยู่กับประเทศอื่น ชาติไทยยังอยู่ที่ตัวบุคคลนั้น, วัฒนธรรมไทย ศีลธรรมไทยยังอยู่.

แต่เดี๋ยวนี้ถ้าเรา **ละทิ้งศีลธรรม วัฒนธรรมไทยอย่างพุทธบริษัทเสีย** แต่เดี๋ยวนี้ที่นี้แล้ว; **มันสูญชาติเสียแล้ว**, มันสูญชาติอยู่ในสภา ที่เขาประชุมกันเพื่อบริหารประเทศนั่นเอง. ไม่มีความเป็นคนไทยแล้ว สูญชาติไทยแล้วทั้งที่แผ่นดินนี้ยังไม่เป็นเมืองขึ้นของใคร. เดี่ยวนี้แผ่นดินไทยยังไม่เป็นเมืองขึ้นของใคร; แต่ว่าชาติไทยสูญไปเสียแล้วก็ได้ คือไม่มีวัฒนธรรมไทย ไม่มีศีลธรรมไทย ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท อย่างไทย ๆ อย่างที่ สัตบุรุษ บรพบุรุษ พุทธบริษัท ปู่ ย่า ตา ยายของเรา เคยมีมาแต่กาลก่อน. เดี่ยวนี้เรียกว่าชาติไทยในทางวัฒนธรรมมันสูญไปแล้ว; ถ้าเป็นอย่างนี้ สูญชาติแล้ว, แม้ว่าแผ่นดิน ยังไม่เป็นของคนอื่น.

เดี๋ยวนี้เขามาหลับตามองเห็นแต่ แผ่นดินนี้ๆ อย่างเป็นทางการ บ้าหลัง มุทะลุ มุมานะ อย่างเดียว ด้านเดียว ข้างเดียว **ไม่มองความเสีย ชาติสูญชาติ ทางนามธรรม ทางจิตใจทางมโนธรรมกันเสียเลย**; เพราะฉะนั้นจึงสูญชาติในส่วนจิตใจ หรือส่วนวัฒนธรรม, แล้วไม่เท่าไร ความสูญชาติอันนี้จะนำไปสู่ความสูญชาติ ทางเนื้อหนัง ทางแผ่นดิน ทางวัตถุ อะไรมหาด เดี่ยวนี้เมื่อเราไปตามกันเขา ทุกอย่างทุกประการ ในการกินการอยู่ การทุก ๆ อย่างทุกประการ ไปตามกันขาดหมด จนไม่มีความเป็นไทยเหลือ; ไม่เท่าไร

ก็สมควรที่จะเป็นทาส เป็นข้าเขา เท่านั้นแหละ. ปากก็พูดไปอีกอย่างหนึ่ง, แต่น้ำใจนั้นไปหมดแล้ว. นี้เรียกว่า **ความสูญเสียชาติไทย ที่น่ากลัวที่สุด.**

ที่นี้ประเทศอื่นก็เหมือนกันอีก ไม่เฉพาะแต่ประเทศนี้ นี่มัน ขึ้นอยู่ที่ว่าชนชั้นปกครอง จะเป็นรัฐบาลหรือเป็นรัฐสภา เป็นอะไรที่ไหนกันอีก ก็สุดแท้ ที่ว่ารวมกันเป็นผู้ทำหน้าที่คุ้มครองประเทศชาตินั้น มีศีลธรรมกัน **เพียงไหน? ถ้ามีศีลธรรมมากพอ ความเป็นชาติเป็นไทยเป็นอะไรก็อยู่ได้ ความเป็นมนุษย์ก็อยู่ได้ สันติสุขสันติภาพก็มีอยู่ได้ ; ถ้าไม่มีศีลธรรม แล้วก็หมดไป ๆ ในทางจิตใจก่อน แล้วในที่สุดก็จะหมดไปทั้งทางร่างกาย ทางวัตถุ.**

....

นี้เรียกว่า **ดูกันถึงที่สุดในทุกแง่ทุก ๆ มุม** แม้จะเป็นอย่าง ย่อ อย่างสังเขป ก็ดูกันทุกแง่ ทุกมุม **ว่าศีลธรรมมีปัญหาอย่างไร.**

พวกเราทั้งหลายที่เป็นมนุษย์นี้ รู้สึกต่อปัญหานี้อย่างไร? ทุกคน เถียงว่ารู้สึก; แต่ถ้าความรู้สึกนั้นมันไม่ถูกต้อง ยังหลับตาอยู่นั่นเอง; ก็ เรียกว่าไม่มีความรู้สึกเสียดีกว่า. นี่จึงแก้ปัญหามิถูก, แก้ปัญหาไม่ได้. ถ้ารู้สึก จริงมันก็แก้ปัญหาก็ได้; **นี้ทำไมจึงเรียกว่าแก้ปัญหามิได้? เพราะดูซิ มีแต่** วิกฤตการณ์ ไปทั่วทุกหัวระแหง, มีความระส่ำระสายเดือดร้อน, ไม่มีสันติสุข ส่วนบุคคล, ไม่มีสันติภาพในส่วนรวมกันเสียเลย; นี้เรียกว่า **ไม่มีความถูกต้อง ในทางศีลธรรมนั่นเอง.**

ถ้าว่าเขาทำอะไรกันบ้าง ก็รู้ไปตามทางของความไม่มีศีลธรรม แล้วไปสมมติเอามาเป็นศีลธรรม; ไปเอาสิ่งที่มีใช้ธรรมมาเป็นธรรม คือข้อเท็จจริงที่กำลังเป็นอยู่ในโลกนี้เวลานี้. ฉะนั้นคนปัจจุบันในโลกนี้ มีการกระทำต่อศีลธรรมอย่างไร, มีความรู้สึกต่อศีลธรรมอย่างไร, วันนี้เราก็ได้พูดกันพอสมควร.

เดี๋ยวนี้ที่เขาเก่งกันอยู่หน่อยหนึ่ง ก็คือว่า มีปากพูดได้มาก ในเรื่องปรัชญาทางศีลธรรมแต่ก็ไม่กิน; แล้วไว้ถกเถียงกันในหมู่นักปราชญ์ ไม่กินคนในปรัชญาทางศีลธรรม. ส่วนคนนอกนั้นไม่รู้จัก และไม่ปฏิบัติ ไม่มีใครปฏิบัติ; เพราะไม่มีใครอยากจะทำ, เพราะอยากจะทำเวลาไปหาความสุขสนุกสนานทางเนื้อทางหนัง ทางเพลิดเพลินอย่างนั้น. ถ้ามีศีลธรรมแล้ว มันถูกจำกัด มันแคบ, แล้วเขาก็รู้สึกว่าจะต้องอดทนเกินไปบ้าง, หรือบางทีก็รู้สึกว่าจะไม่มีรสไม่มีชาติ; เลยไม่ต้องการ; โลกมันเป็นอย่างนี้ รู้สึกอย่างนี้ ต่อปัญหาทางศีลธรรม.

บางคนอาจจะคิดสั้น ๆ ว่า ให้โลกมันฉิบหายไปกับแล้วกัน, ส่วนตัวฉันนี้ให้ได้สนุกสนานเริงเริงตามความต้องการของฉัน. แล้วนี่เป็นความถูกต้อง; อย่างนี้ก็จะมียิ่งขึ้น แล้วก็มากขึ้นๆ. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม มันมีข้อเท็จจริง อยู่อย่างนี้; ฉะนั้นขอให้นำไปพิจารณาดู.

ทีนี้ ก็เราทั้งหลายในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มันก็ต้องอยู่ร่วมโลกกับคนอื่นเหมือนกัน; ฉะนั้น เราต้องรับรู้ ต้องสนใจ และต้องรับรู้สังคมนุชย์ เกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์, เกี่ยวกับความอยู่หรือความรอดของ

มนุษย์, หรือเกี่ยวกับความวินาศ ความทำลายของมนุษย์, จึงเอามาพูดกัน เพราะว่า ความเป็นพุทธบริษัท ก็คือ ความเป็นผู้มีประโยชน์ ในการที่จะทำตนเองหรือผู้อื่น ให้มีความสุข; ถึงแม้ว่าพุทธศาสนา ก็มีเพื่อให้โลกนี้มีความสุข, ธรรมะทั้งหลายก็เพื่อคุ้มครองโลก เพื่อค้ำจุนโลกให้มันอยู่ในสภาพที่ปรกติ หรือเป็นสุข ตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม.

เพราะฉะนั้น ขอย้ำได้ลืมเสีย ว่าอาตมาได้พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า คำว่า"ศีลธรรม" นั้น สำคัญอยู่ตรงคำว่า ศีล หรือ สีละ ก็แปลว่า ปรกติ; เมื่อมันปรกติ ก็ไม่วุ่นวายไม่มีปัญหา ไม่มี ความทุกข์; ก็เอาเพียงเท่านั้นก็พอ ไม่มีกิเลสและความทุกข์ มาทำความวุ่นวาย แล้วก็เป็นสีละ คือเป็นปรกติ. นี่ก็เป็นของวิเศษที่สุดแล้วสำหรับมนุษย์ ที่จะอยู่กันในโลก.

ปัญหาเรื่องสีละ คือความเป็นปรกติของมนุษย์นี้ เป็นสิ่งที่ควรสนใจ, แล้วก็ขอให้สนใจกันให้สุดกำลังสติปัญญาของตน ๆ; เพราะว่าเกิดมาชาติหนึ่งนี้ จะได้ชื่อว่าได้ช่วยกันสุดความสามารถ สุดฝีมือแล้ว เพื่อให้มนุษย์นี้อยู่ด้วยความหมายแห่งความเป็นมนุษย์ ที่ถูกต้องทุกๆ ประการ. วันหลังเราก็จะได้ ค่อยพูดกันถึงปัญหาของศีลธรรมในแง่อื่นต่อไปอีก.

ในวันนี้ก็พอสมควรแก่เวลา ก็ขอยุติไว้ที่ เป็นโอกาสที่ให้พระเจ้าพระสงฆ์นี้ ท่านจะสวดสิ่งที่เป็นครีองกระตุ้นเตือนใจ ในการปฏิบัติศีลธรรมต่อไป.

อริยศีลธรรม

-๗-

๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๗

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถม แก่ปัญหาทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องอริยศีลธรรม ประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ นั้น อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถม แก่ปัญหาทางศีลธรรม.**

ขอทบทวนและชักชวนความเข้าใจอยู่บ่อย ๆ ว่า เราต้องสนใจเรื่องของศีลธรรม และปัญหาต่าง ๆ ที่มันขัดขวางความเจริญของศีลธรรมในโลกนี้; ไม่ใช่ที่เราจะไปสอดรู้สอดเห็น นอกเรื่องของตัวเอง ไปรู้เรื่องของโลกทั้งหมด. ขอให้ระลึกนึกถึง **พระพุทธดำรัส**

ที่ว่า "ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล แก่สัตว์โลกทั้งปวง ทั้ง เทวดาและมนุษย์" เป็นต้น; นี่ย่อมแสดงว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมาย ส่วนใหญ่ ก็คือให้โลกมีความสงบสุข, ถ้าส่วนบุคคลก็ขอให้มีส่วนดีสุข. ส่วนโลกทั้งโลก ก็ขอให้มีส่วนดีภาพ. "ส่วนบุคคลมีส่วนดีสุข ส่วนสังคมให้มีส่วนดีภาพ" นี่เป็นความประสงค์ของการเกิดแห่งพระตถาคต หรือของการที่มีศาสนา อยู่ในโลกนั่นเอง ฉะนั้นขอให้ทุกคนมองเห็นข้อนี้อย่าได้เข้าใจไปว่า มันนอกหน้าที่ของเรา

พุทธบริษัทรับหน้าที่สืบอายุพระศาสนา ก็เพื่อให้ พระพุทธประสงค์ไม่เป็นหมัน นั่นเอง; หรือถ้าจะมองกันอีกทางหนึ่ง ก็ ต้องมองไปในทางที่ว่า เราก็คือคนหนึ่งที่อยู่ในโลก จะดูดยาปล่อยให้โลก เป็นโลกของความเสื่อม มีแต่ความทุกข์ อย่างนี้มันก็ไม่ถูกแน่, และมันก็ เหมือนกับว่า เราแก่งตัวเองด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงเอามาพิจารณา ให้ช่วยกันแก้ไขไปตามที่จะทำได้.

อีกประการหนึ่ง เรื่องศีลธรรมในที่นี้ ก็มีคำว่า "อริยศีลธรรม" ที่จำกัดความชัดเจนไปแล้ว ว่าเป็นศีลธรรมของพระอริยเจ้า หรือศีลธรรมใน พุทธศาสนา; ไม่ใช่ศีลธรรมแต่ปากว่า ที่เขาวากันว่า "ศีลธรรมอันดีของ ประชาชน" ซึ่งมันน่าหวั่นว่าถ้าศีลธรรมแล้ว ยังจะต้องมีอันดีอีก.

.....

เดี๋ยวนี้มีปัญหาทางศีลธรรมเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด ที่ มนุษย์จะอยู่รอดได้ ด้วยความผาสุกหรือไม่; แต่แล้วก็ไม่มองเห็นว่า

มันมีความจริงอย่างนี้, ก็เลยไม่เอาใจใส่เรื่องศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม มันก็เกิดเป็นปัญหาซ้อนขึ้นมาอีกอันหนึ่ง คือการที่ไม่เอาใจใส่ทางศีลธรรม นี้ ก็เรียกว่าเป็นปัญหาเฉพาะหน้าได้ นี่เมื่อมีความสนใจที่จะแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม มันก็มีปัญหาอื่นแทรกแซงเข้ามารอบด้าน มาขัดขวาง มาทำให้ไม่สามารถแก้ไข วิกฤติการณ์ต่าง ๆ ของโลกในทางศีลธรรมได้นั่นเอง.

ความรู้สึกของมนุษย์ในโลก ในปัจจุบันนี้ ก็มีน้อยเกินไป ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม; หรือถ้าจะพูดกันตรง ๆ ไม่เกรงใจกันแล้ว ก็พูดได้เลยว่า เรียกว่าไม่มีความสนใจกันเสียเลยก็ได้ **คนทั้งโลก** เวลานี้ไม่สนใจ ไม่รู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมในหลาย ๆ กรณี เพราะไปมองที่อื่นหมด; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่มองเห็นว่า ข้อขัดข้องหรือวิกฤติการณ์ทั้งหลาย ปัญหาต่าง ๆ นั้นมาจากความไม่มีศีลธรรมของมนุษย์. นี้ เขาไปคิดเสียอย่างอื่น มันก็แก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้, แล้วก็ยิ่งละเลยไม่สนใจที่จะแก้ปัญหาลทางศีลธรรม.

โลกนี้เหมือนกับว่า ถูกลงโทษโดยพระเจ้าอยู่ก็ได้; ที่แท้มัน ก็ถูกลงโทษโดยความอกตัญญูของตัวเอง. มนุษย์มีความอกตัญญูต่อศีลธรรม ทั้งที่ ศีลธรรมนั้น มีหน้าที่ที่ จะช่วยโลก หรือช่วยโลกอยู่ มนุษย์ก็เหยียบย่ำ หรือมองข้ามไปเสีย จึงมีอาการเหมือนกับถูกลงโทษ คือเต็มไปด้วยวิกฤติ- การณ์ คือความทุกข์ยากลำบากนานาประการ ประดังกันเข้ามารอบด้าน แล้ว ยิ่งทรุดหนักลงไปทุกทีด้วย. นี่คือข้อที่ต้องทบทวน ถ้าไม่อย่างนั้นเราก็จะเป็น

คนหนึ่งอีก ที่ไม่สนใจเรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้.

....

ที่นี้ก็อยากจะแนะนำให้คุณต่อไปอีกชั้นหนึ่ง คือคำว่า **ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งพรางตา** ไม่ทำให้มองเห็นอย่างถูกต้อง เหมือนกับของหลอกดวง ของพรางตา หลายๆ อย่าง.

เรามองผิด มองไม่ถูกต้องจริง; แม้จะมองที่ตัวจริง ก็ไม่มีปัญญาที่มองให้ถูก จึงมองไขว้กันอยู่เสมอ นี่ก็เป็นเหตุให้แก้ปัญหานั้นไม่ได้; เกี่ยวกับศีลธรรม จะมีปัญหาที่เรียกว่าพรางตาอย่างไร ขอให้พิจารณา **ดูกันต่อไป:-**

ลำดับแรกก็ดูที่ปรากฏการณ์ ที่มีอยู่จริงในโลกเวลานี้ : ในโลกนี้เต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้นทุกที ทุกประเทศ; ถ้าเราไม่เคยไปที่อื่น เราก็เห็นได้ในประเทศไทย ว่ามันมีอาชญากรรมนานาชนิดเกิดขึ้นอย่างระส่ำระสาย ถึงขนาดที่บ่นกันออกมาแล้วว่า มันไม่มีชื่อไม่มีแปรรสำหรับประเทศ. แต่ทั้งโลกมันก็เป็นอย่างนั้น โลกนี้ไม่มีวิเวกเสียเลยว่าจะมีสันติภาพ แม้แต่ชั่วขณะไม่ต้องพูดถึงสันติภาพอันถาวร.

การที่โลกมันระส่ำระสาย เต็มไปด้วยอาชญากรรมอย่างนั้น โดยแท้จริงแล้วก็**เนื่องมาจากความไร้ศีลธรรม** ของคนในโลก ไม่มีศีลธรรม

อยู่ในโลก; นี่มันเป็นปัญหาทางศีลธรรม. ขอให้จับจุดนี้ให้ได้ว่า โลกกำลังจะวินาศ เพราะว่ามีศีลธรรม. นี่เป็นปัญหาทางศีลธรรม; แต่เราก็มองไปอีกทางหนึ่ง : ไปเห็นปัญหาเสียว่า เพราะการศึกษาไม่พอ, ว่าการศึกษาไม่ทันโลก ที่กำลังเปลี่ยนแปลง. เราไม่เห็นว่าเป็นปัญหาทางศีลธรรม แต่มาเห็นว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาไม่เพียงพอไม่ทันโลกที่เปลี่ยนแปลง.

พร้อมกันนั้นเราไม่มามองเห็นว่า การศึกษาที่เรามีอยู่แล้วมีมาแล้วนั้นเป็นการศึกษาที่ผิด ; มันเป็นการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรม และเป็นการศึกษาที่ทำลายศีลธรรม โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวเราก็ไม่มองเห็นอย่างนั้น. นี่เรียกว่าพรางตาเรา มันหลอกเรา ให้เข้าใจไปว่า เราก็มีการศึกษาที่ถูกต้องคือเข้าใจว่าจะเป็นการศึกษาที่ช่วยให้มีศีลธรรม; แต่แล้วการศึกษาที่มีอยู่จริงนั้นมิได้ช่วยให้มีศีลธรรม.

เราไม่มองว่าโลกนี้ขาดศีลธรรม เรามองว่าเพราะการศึกษาไม่พอ, แล้วก็เข้าใจผิดคือไม่เข้าใจว่า การศึกษาที่เรามีอยู่นั้นมันทำลายศีลธรรม การศึกษาแบบนี้ยิ่งมีมากขึ้น ก็ยิ่งทำลายศีลธรรมมากขึ้น, ยิ่งเพิ่มการศึกษาชนิดนี้ ตามแบบนี้แล้ว โลกนี้จะไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้น และไม่มีสันติภาพยิ่งขึ้น. เราไม่มองเห็นอย่างนี้ ก็ยิ่งมองเห็นว่า "การศึกษาไม่พอ, การศึกษาไม่พอ, การศึกษาไม่พอ," อยู่แต่อย่างนี้เอง; ไม่รู้ว่าการศึกษาชนิดนี้มันเป็นอันตราย ยิ่งมีมากยิ่งขึ้นทำลายโลก คือทำให้ไม่มีศีลธรรม มันก็เกิดเป็นปัญหาทางศีลธรรมที่อยู่ลึก แล้วก็วนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด เล่นซ่อนหากันอยู่กับปัญหาแห่งการศึกษา.

นี้อาตมาอยากจะเรียกว่า **ปัญหาพรางตา** ที่ทำให้เราไม่มองเห็นตามที่เป็นจริง : ตัวจริงนั้นเป็นเรื่องศีลธรรม แต่มองเห็นเป็นเรื่องการศึกษา ; แล้วการศึกษาที่จัดอยู่นั้นมันผิด ก็มองเห็นเป็นว่าถูก และยังไม่พอ, แล้วยิ่งไปเพิ่มมันเข้า มันก็ยิ่งไม่มีศีลธรรม ในโลกนี้มากขึ้นนั่นเอง.

มองเห็นข้อนี้กันให้ดี ๆ ว่าในโลกนี้มีการศึกษาชนิดที่ทำให้คนมีเมมาในวัตถุนิยม ในเนื้อในหนัง ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น เพราะมีการศึกษาด้านเดียว คือมีแต่ให้ฉลาด แต่ไม่มีศีลธรรม. เอาเวลาไปหาความฉลาด หาประโยชน์ในทางวัตถุเนื้อหนัง จนไม่มีเวลาหรือการกระทำ ที่จะเป็นตัวศีลธรรมขึ้นมา. นี่ปัญหาพรางตามืออยู่อย่างนี้.

....

ที่นี้ก็ได้อีกโอกาสของปัญหาอื่น ๆ ที่จะขอเรียกกันต่อไปว่า เป็น **ปัญหาทับถม**.

ปัญหาจริงมืออยู่อย่างหนึ่ง แล้วก็มี**ปัญหาทับถม** เข้ามา กลุ่มรุมให้มันมากขึ้น เพิ่มความลำบากให้แก่การที่จะแก้ปัญหทางศีลธรรม. ปัญหามันก็เลยยุ่งกันไปหมด นุงกันไปหมด เหมือนกับว่า ด้ายยุ่งที่เป็นสำนวนบาลี "เศษด้ายที่เต็มไปด้วยปมใหญ่ ๆ เล็ก ๆ สั้น ๆ ยาว ๆ เอามาขยำมทำให้เข้าด้วยกันจนยุ่งสาบไม่ไหว" หรือมีฉะนั้นก็เหมือนกับหญ้าบางชนิด เถาวัลย์ เล็ก ๆ บางชนิด ที่มันประสานกันยุ่งจนดูไม่ออก ตามในป่านี่ ยุ่งขนาดอย่างยิ่ง อย่างมากมาย แล้วจะทำอย่างไร ไม่รู้ว่าปัญหาตัวจริงอยู่ที่ไหน, ปัญหาแทรกแซงมากมายนั้น กลุ่มรุมเข้ามาจากทางไหน.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาดูให้รู้จักว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรมนั้นมีอย่างไรบ้าง; เพื่อว่ารู้แล้วก็จะได้สะสางให้ถูกต้อง โดยการกระทำพร้อม ๆ กันไป. ถ้าไม่ทำพร้อมกันไป มันก็ทำไม่ได้ เพราะมันเนื่องกันไปหมด. ฉะนั้นในบรรดาปัญหาทั้งหลาย ก็อาจจะแยกได้เป็น ๒ พวกพวกหนึ่งคือ **ปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง** หรือเฉพาะหน้าก็ต้องแก้ไขศีลธรรมให้ได้ ทีนี้อีกพวกหนึ่ง ก็เป็นปัญหานานาชนิดเข้ามา **กลุ่มรุมทับถม** ลงไปบนปัญหาหลัก อันเป็นปัญหาหลัก คือปัญหาทางศีลธรรม; นี่เราเรียกว่าปัญหาทับถม **นี่ปัญหาทับถมนี้ มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม.**

เดี๋ยวนี้เรา จะพิจารณากันแต่เฉพาะปัญหาทับถม; เพราะปัญหาโดยตรงคือเรื่องศีลธรรม ปัญหานี้ก็ได้พูดมามากแล้ว แล้วตัวปัญหามันก็อยู่ที่วิกฤตการณ์ ที่กำลังเดือดร้อนทนทนมานอยู่ในโลกนี้ มันเป็นปัญหาทางศีลธรรมโดยเฉพาะ ที่เป็นปัญหาทับถมโดยตรง ก็คือปัญหาเข้าใจผิดเกี่ยวกับการศึกษา; แล้ว ปัญหาทับถมโดยอ้อม นั้นมีมากมาย เหลือที่จะพูดให้หมดได้ ก็เลยยกมาเป็นตัวอย่างที่หลัง. วันนี้เวลาคงจะมีแต่เพียงสำหรับจะดูปัญหาทับถมโดยตรง.

....

ปัญหาที่เข้ามากลุ่มรุมทับถมปัญหาศีลธรรมโดยตรง คือปัญหาแห่งความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการศึกษานั้นเอง อย่างที่ได้ชี้ให้เห็นข้างต้นแล้วเล็ก ๆ น้อย ๆ.

เดี๋ยวนี้จะชี้ให้เห็นละเอียดยิ่งขึ้นไป; มันเหมือนกับเล่นตลก เล่นซ่อนหา เล่นอาเถิดกันอยู่ ระหว่างของสองสิ่งนี้ นี่คือการศึกษากับ ศีลธรรม. ศีลธรรมเป็นตัวสำคัญ; แต่เรามีการศึกษาอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ การศึกษาศีลธรรม เอาเข้ามาจัดเป็นเรื่องศีลธรรม ก็เรียกว่าเป็นปัญหาที่เข้ามา แทรกแซงให้การจัดทางศีลธรรมเป็นไปไม่ได้หรือเป็นไปไม่ถูกต้อง.

ปัญหานี้คือ **ความเข้าใจผิด** เกี่ยวกับการจัดการ **ศึกษาของโลก** นี้แหละเข้ามาเป็นปัญหาทับถม หรือปิดบัง หรือพรางตา หรือว่าทำให้สับสน แก่ปัญหาทางศีลธรรม; ถ้าเข้าใจก็ดี; ถ้าไม่เข้าใจก็ เอาไปคิดดูเรื่อย ๆ ไป ว่าโลกกำลังไม่มีศีลธรรม เพราะไปหลงเรื่องการศึกษา ที่เข้าใจผิดว่าจะช่วยทำให้มีศีลธรรม ; แต่มันกลับทำลายศีลธรรมหรือไม่ส่งเสริมศีลธรรม.

ความหลงอันนี้ อยากจะเรียกชื่อมันว่า **ความมืด สีขาว.**

ความมืดสีขาว ก็คือ เห็นอะไรอยู่อย่างจริงจังชนิดหนึ่งทีเดียว เห็นอย่างจริงจังชนิดหนึ่งขาวไปเลย; แต่มันเป็นความผิด, ความไม่ถูกต้อง เรียกว่า "ความมืด แต่สีมันขาว" คนก็หลงว่านี่แสงสว่าง นี้ก็ถูกต้อง อะไรนี้; หลงความมืดสีขาว หรือว่าแสงสว่างก็ตาม ถ้ามันพร่าตา แล้วก็มองไม่เห็นเหมือนกัน มันเป็น **แสงสว่างที่พร่าตา** ที่ทำให้ตาพร่า จนมองอะไรไม่เห็น; จะเปรียบอย่างนี้ก็ได้.

แต่ถ้าเปรียบให้สมน้ำหน้าคน ก็ต้องเปรียบว่า มันเป็นความมืดสีขาว ที่ทำให้คนเรามองไม่เห็นสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้อง; หมายความว่า คนมีความเห็นของคน, มีปฏิญญาของคน, มีความดีอันของคน, เห็นอยู่ชัด ๆ เลย, นี้ผิดทั้งนั้น. แต่เพราะเขาเห็นอยู่ เขาจึงถือว่าเป็นแสงสว่าง ก็ยึดถือในแสงสว่างชนิดนี้; คนก็ได้ความรู้ผิด ๆ ข้อเท็จจริงผิด ๆ อะไรผิด ๆ มาหมด แก่ไม่ได้. นี้เรียกว่าความมืดสีขาว.

ความมืดสีขาว, ถ้าแปลกหูไปบ้างก็ช่วยกันจำไว้ให้ดี แล้วยังขอรับรองต่อไปถึงกับว่าช่วยจำไว้ให้ดี สำหรับจะเอาไปใช้พูดจากันต่อไปข้างหน้าด้วย; เพราะว่ายังมีเรื่องอื่น ๆ อีกมากในหมู่มนุษย์นี้ ที่เขาได้แต่ความมืดสีขาว ที่ทำอะไรผิด ๆ ที่ไม่ยอมใคร ที่จะเถียงตะพืด คือว่าจะอวดดี จะยกหูชูหางอะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องของความมืดสีขาวทั้งนั้น แต่เข้าใจไปว่าเป็นแสงสว่าง.

.... ..

เอาละ, ทีนี้ก็จะมาดูเฉพาะเรื่อง ที่เรากำลังจะพูด

ความมืดสีขาว ในที่นี้ ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษา ที่จับไปผิด ๆ โดยเข้าใจว่าถูก. การศึกษาที่มีอยู่ในโลกรวมทั้งประเทศเราด้วยนี้จัดไปผิด; เพราะเข้าใจว่าถูกจึงจัด ฉะนั้นถ้าไปถามเขา เขาก็ต้องถือว่ามันถูก; เพราะเขาเข้าใจว่ามันถูก เขาจึงจัด แต่ที่ว่ามันผิดนี้ เราหมายถึงว่ามันทำลายศีลธรรม; แต่เมื่อเขาไม่มองเห็นว่า เป็นการทำลายศีลธรรม เขาก็

ต้องถือว่ามันถูก,แล้วเขาก็เพื่อฝัน ต่อไปอีก ว่าการศึกษาอย่างนี้จะแก้ปัญหาในโลกนี้ได้ ทำให้โลกมีสันติภาพได้.

เราก็ พยายามพิสูจน์ให้เห็นว่า ยังมีการศึกษาอย่างนี้ **โลกยังไร้ศีลธรรม** แล้วไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ. เพราะว่าการศึกษาที่จัดชนิดนี้ มันผิดต่อข้อเท็จจริงของธรรมชาติของกฎธรรมชาติ แล้วเป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับกิเลสของคนเราด้วย.

ข้อเท็จจริง **ตามกฎของธรรมชาติ** นี้ ก็พอจะมองเห็นได้ว่า : เมื่อคนเราไปหลงในเรื่องของวัตถุ ความสะกดกสบาย เฮอร์ดอรรอย สนุกสนาน เกี่ยวกับวัตถุ ที่การศึกษาสมัยนี้ นำมาให้อย่างรุ่งเรืองที่สุดนั้น มันก็มีแต่ตั้งไปให้หลงไหล ให้เป็นเรื่องของกิเลส.

เมื่อพูดมาถึงตอนนี้ที่ไร ก็ขอให้ทุก ๆ ท่านนึกถึง คำพูดประโยคหนึ่ง ที่เคยพูดอยู่เสมอ ๆ คือ : เรื่องความ ๒ ตัวไถนา หรือว่า อะไรก็ได้ ก็ต้อง ๒ ตัว ; ตัวหนึ่งเป็นกำลัง, ตัวหนึ่งเป็นความรู้ที่ถูกต้อง. ตัวที่เป็นกำลังมันจะพาไป ตัวที่เป็นความรู้ มันจะทำให้เกิดความถูกต้อง. เดียวนี้เรามีแต่ควายบ้าตัวเดียวที่มีแรงมาก มันก็พาไปตามความมูทะลุุดันของกิเลส คือความบ้าหลังในเรื่องของวัตถุ ฉะนั้น ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในทางศีลธรรม มันจึงไม่มี.

ถ้าพูดว่าควาย ๒ ตัวคืออะไร? ก็ตัวหนึ่ง วิชาความรู้ อย่างที่ได้จากการศึกษา **สมัยปัจจุบัน**, ตัวที่สอง คือ **วิชาความรู้และการปฏิบัติ**

ในทางศีลธรรม, ความตัวหนึ่งชื่อ ศึกษา, ความตัวหนึ่งชื่อ ศีลธรรม. ถ้าความสองตัวนี้เทียมคู่กันไปแล้ว มันก็ลากเอาโลกนี้ไปสู่ความปลอดภัยได้ คือ สันติภาพ สันติสุขได้.

เดี๋ยวนี้การศึกษาไม่มีอะไรควบคุม; มันเป็นการศึกษาด้านเดียว, ให้ฉลาดด้านเดียวเพื่อเจริญทางวัตถุด้านเดียว แล้วคนก็โง่ ว่าทำอย่างนี้พอแล้ว ที่โลกนี้จะมีสันติภาพ นี้เรียกว่าผิดต่อกฎของธรรมชาติ, และเกี่ยวกับกิเลส ก็ตรงที่ว่า มันส่งเสริมกิเลส.

กฎของธรรมชาติเขามีอยู่ตายตัว : ถ้าทำอย่างส่งเสริมกิเลส, มันก็ส่งเสริมกิเลส ถ้าทำอย่างที่กำลังกิเลส, มันก็กำลังกิเลส. เดี๋ยวนี้การศึกษานี้ มันส่งเสริมกิเลส; ก็เรียกว่าผิดกฎของธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับการกำจัดกิเลส, กลายเป็นส่งเสริมกิเลส. นี่ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้นของคำพูดที่ว่า มันเป็นความมืดสีขาว, ความมืดที่หลอกลวงอย่างยิ่ง, พรางตาอย่างยิ่ง.

ฉะนั้น ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ มันก็ยิ่งเหมือนกับปล่อยให้ควายเปลี่ยวล่าสัน มุทะลุจุดัน, ควายบ้าตัวเดียว ลากเกวียน หรือว่าลากไถอะไรไป; มันก็ไปสู่ความวินาศในที่สุด. เดียวนี้ก็เห็นได้ว่า ควายตัวนี้ กำลังทำพิษอยู่ในโลกนี้ ลุ่มหลงแต่เรื่องเนื้อหนัง; ก็เกิดเป็นอันธพาลขึ้นเต็มบ้านเต็มเมือง, อาชญากรรมหลายประเภทหลายชนิด โดยเฉพาะอาชญากรรมทางเพศ รุนแรงกว่าอย่างอื่น รุนแรงกว่าทางลักขโมยเสียอีก.

นี่เรียกว่า กิเลสได้รับการส่งเสริม ด้วยการศึกษานิตที่กำลัง
หลงใหลกันอยู่ในโลกเวลานี้; เรื่องศีลธรรมเก็บไปทิ้งที่ไหนหมด แยกออกไป
 จากการศึกษาของโลกไปเสียเลย.

....

ตรงนี้ก็เหมือนกันอยากจะขอย้ำแล้วย้ำเล่า ไม่กลัวใคร
 จะรำคาญ **ว่าเดี๋ยวนี้มีการทำผิดอย่างยิ่ง** : แยกการศึกษาทางศาสนา
 ออกไปเสีย จากการศึกษาของชาวบ้าน.

เรื่องทางธรรม ทางศาสนานี้ เคยรวมอยู่ในการศึกษาของ
 ชาวบ้าน; สมัยใหม่**นี้เขาเกิดการนิยม แยกออกไปไว้เสียต่างหาก**
ไม่ต้องเอามาสอน มาเรียนกันในโรงเรียน ในวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัย.
 เขาให้เหตุผลว่า มันเป็นเรื่องส่วนตัว ใครอยากรู้อยากได้ อยากดี ก็ไปหาเอาเอง
 เป็นเรื่องส่วนตัว.

เดี๋ยวนี้เขาจะจัดการศึกษาเป็นส่วนรวม; ให้ทุกคนเรียนเร็ว ๆ
 รวมกันมาก ๆ ใช้ได้แก่ทุกคน. ต้องเอาศาสนาออกไปเสีย จะได้ง่าย จะได้เร็ว
 จะได้ก้าวหน้าอย่างยิ่ง; เรียกว่าแยกศาสนา หรือการธรรมะ การศีลธรรมนี้
 ออกไปเสียจากการศึกษาของชาวบ้าน. นี้ฝรั่งเขานำก่อน, แล้วคนไทยเราก็ไป
 ตามกันเขา.

การศึกษาของไทยเราก็พลอยไม่มีเรื่องศีลธรรม ไม่มี
 เรื่องศาสนาที่แท้จริง รวมอยู่ด้วยเลย; มันจึงเป็นโอกาสของกิเลส ที่เกิดขึ้น

เพราะการศึกษาทำให้ลุ่มหลงในวัตถุ, ที่นี้กิเลสนั่นแหละ มันก็ลวงเรา; กิเลสในที่นี้ก็หมายถึงความโลภ ความหลงหรืออวิชชา มันก็ลวงเรา ให้หลงวนอยู่ในเงื่อนไขซับซ้อนของปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นเอง.

นี่เรียกว่าเป็น **ปัญหาที่เข้ามาทับถมแก่การแก้ปัญหาทางศีลธรรม** มีมากยกมาทั้งหมดไม่ไหว; ก็ยกมาเป็นตัวอย่าง แล้วก็ขอเน้น ขอย้ำ ขอซ้ำ ที่มันมีอยู่จริง.

เดี๋ยวนี้เรามีความหลง ว่า **การศึกษาดำเนินไปไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์โลก**. ลองฟังดูให้ดี ๆ ถေးว่า สังคมมนุษย์ในโลกนี้เปลี่ยนแปลงอย่างหมุนจี๊ดที่เดียว; เพราะว่าอะไรก็อีกเรื่องหนึ่งไว้พูดกันทีหลัง เอาข้อเท็จจริงข้อแรกว่า **โลกหรือสังคมมนุษย์นี้ กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่ง เหมือนกับว่าวิ่งไป**; เพราะการศึกษาที่มีอยู่ในโลกนั้น มันไม่ทันกัน ไม่พอ ไม่ทั่วถึง กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม. นี่แหละคือความมืดสีชาว.

สังคมเปลี่ยนแปลงเร็วจริง นี่เขายอมรับ. แล้วก็ไม่มีสันติภาพในสังคมชนิดนั้น ไม่มีสันติสุขในสังคมชนิดนั้น, แล้วความเปลี่ยนแปลงนั้น มันก็มาจากการศึกษาผิด ๆ ของโลกปัจจุบันนั่นเอง; เขากลับไปโทษว่า การศึกษานั้นยังไม่พอแก่ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ต้องเพิ่มกันใหม่ ต้องระดมกันใหญ่ ให้การศึกษาชนิดนั้นแหละมันพอขึ้นมาอีก.

นี่เรียกว่าโลกจะวินาศโดยแน่นอน **เพราะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น** มันเปลี่ยนแปลงไปในทางความหลงใหลในวัตถุ เจริญทางวัตถุ;

แล้วก็เกิดความคิดเลวทราม มีจิตต่ำทรามในบุคคลเหล่านั้น. เขาจึงสร้าง **อาชญากรรม** ขึ้นมา เพราะการศึกษาชนิดนั้นนั่นเอง; แล้วเรายังว่า **การศึกษาไม่พออีก กลับเพิ่มการศึกษาทำนองนั้นขึ้นมาอีก**. ที่นี้มันก็เพิ่มอาชญากรรมหรือปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นมาอีก นี่คือความหลงไปว่า การศึกษาที่เรา มีอยู่แล้ว หรือกำลังมีอยู่นี้ มันจะแก้ปัญหาลังคมได้. นี่เป็นความมืดสืขาว อย่างยิ่ง.

การศึกษาที่มีอยู่ในเวลานี้ทั้งโลก หรือว่าย้อนหลังไปด้วยก็ได้ มันไม่อาจจะแก้ปัญหามนุษย์ได้เลย, คือไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ เพราะเป็นการศึกษาที่จัดอยู่แบบให้ควายบ้าเปลี่ยนตัวใหญ่ พาไป. นี่เขาก็ยังคิด ประชุมกันคิดว่าจะเพิ่มการศึกษา ให้ทันแก่ความเปลี่ยนแปลงของโลก หรือของสังคม.

.... ..

ที่นี้ **คุณผลที่ได้จากการจัดโลกให้มีการศึกษาชนิดนี้ มันก็คือ ยิ่งยากขึ้นทุกที ที่จะมีศีลธรรม; ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ ก็ยิ่งยากที่ว่า พลเมืองจะมีศีลธรรม.**

พูดให้สั้นให้จำกันง่าย ๆ ว่า ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ ก็ยิ่งยากที่จะให้พลเมืองมีศีลธรรม และยังไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นไปอีก; แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าพลเมืองไร้ศีลธรรม. ยิ่งไปกว่านี้ มันจะเกิดอะไรขึ้น? มันก็เกิดวิฤตติการณ; ความเสื่อม ความวินาศ อย่างอื่นตามประดังกันเข้ามา.

พูดอย่างสมัยนี้ให้ไพเราะหน่อยก็ว่า จะเกิดปัญหาอย่างอื่นหลายแขนงเพิ่มเข้ามา : คือเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ, เป็นปัญหาทางการปกครอง, เป็นปัญหาทางการเมือง, เป็นปัญหาทางการอนามัย, การกสิกรรม, พาณิชยกรรม, ปัญหาในการถนอมทรัพยากรตามธรรมชาติ ของธรรมชาติ, ในที่สุดปัญหาเรื่องเป็นโรคเส้นประสาท เป็นโรคจิตกันหนาแน่นขึ้นมาในโลกนี้. นั่นปัญหา ที่เป็นผลของการที่เข้าใจผิด ในการศึกษาที่ทำอยู่.

ปัญหาเศรษฐกิจแก้ไม่ได้ เพราะพลเมืองไม่มีศีลธรรม; จริงไม่จริง ขอให้คิดดู. ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ ภายนอกประเทศ, หรือปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัว บ้านไร่ ปลายนา อะไรก็ตามมันแก้ไม่ได้; **เพราะคนไม่มีศีลธรรม** ในหลาย ๆ อย่าง จะลัก จะขโมย จะโกง จะเอาเปรียบ จะหลอกหลวง แม้กระทั่งจะขี้เกียจ ก็เรียกว่าไม่มีศีลธรรม.

ปัญหาเศรษฐกิจ ของประเทศมันก็แก้ไม่ได้ เพราะว่าพลเมืองไม่มีศีลธรรมพอ : **นายทุนก็ไม่มีศีลธรรม, กรรมการก็ไม่มีศีลธรรม** เขาจึงต้องทะเลาะกัน ไปดูก็จะเห็นเองว่า ไม่มีศีลธรรม แข่งกันอย่างไรบ้าง?

ปัญหาทางการปกครอง ก็ไม่สำเร็จได้ ไม่เรียบร้อยได้ เพราะพลเมืองไม่มีศีลธรรม. นี่ก็จะต้องดูกันไปตั้งแต่ว่า พลเมืองไม่มีศีลธรรม, แล้วก็เกิดเจ้าหน้าที่ไม่มีศีลธรรม, กระทั่งอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ อะไรมันก็ **ล้วนแต่ไม่มีศีลธรรม** แล้วมันจะเป็นไปได้อย่างไร; แล้วการปกครองมันจะเป็นระเบียบเรียบร้อยและราบรื่นได้อย่างไร. **ปัญหาการ**

ปกครองเกิดมากขึ้น ก็เพราะคนไม่มีศีลธรรมมากขึ้น นั่นเอง ; ยิ่งฝ่าย
เจ้าหน้าที่ เป็นผู้ไม่มีศีลธรรม เสียด้วยแล้ว มันก็หนักขึ้นไปอีก.

ที่นี้ดู **ปัญหาทางการเมือง** : การเมืองในประเทศ, การเมืองนอกประเทศ, ระหว่างประเทศก็ตาม; มันล้วนแต่**ไม่มีศีลธรรม**. ยิ่งการเมืองระหว่างประเทศด้วยแล้ว ยิ่งไม่มีศีลธรรม; เพราะต่างฝ่ายต่างตั้งหน้ามุงมาเพื่อจะเอาเปรียบให้แก่ประเทศของตน, จะเอาประโยชน์ให้แก่ประเทศของตน ด้วยการเอาเปรียบผู้อื่นทั้งนั้น. ในการประชุมทางการเมือง ไม่ว่าจะที่ไหน; แต่ว่าปากนี้เขาก็พูดกันไพเราะ เพื่อความถูกต้อง เพื่อความยุติธรรมอะไรต่าง ๆ; แต่แล้วพลอนิดเดียวก็ไม่ได้ มันก็มีการเอาเปรียบ. นี่การเมืองระหว่างประเทศ มันก็เป็นเสียอย่างนี้; แม้การเมืองในประเทศ มันก็ยุ่งอย่างเดียวกัน. ระหว่าง**รัฐสภา** กับระหว่าง **รัฐบาล**นี้ ถ้าเกิด**ไม่มีศีลธรรมแล้ว** ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง ; เขาก็จะมุงต่อสู้อันตะพืด, แล้วประเทศชาติก็แหลกละเอียดลงไป. ไม่มีศีลธรรมอย่างเดียว การเมืองมันมีปัญหาท่วมหัว ท่วมหูทีเดียว.

ที่นี้ของที่ไม่น่าจะเป็นปัญหากับเขาด้วย ว่าจะเรื่องเล็กน้อยก็ไม่เล็ก; แต่ว่ามันไม่น่าจะเป็นปัญหากับเขาด้วย คือ **เรื่องอนามัยของคน**. คนไม่มีอนามัยก็เพราะไม่มีศีลธรรม เพราะเขาทำแต่ **อบายมุข ดิ่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คนคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน**; เอาแต่ ๖ อย่างนี้ เท่าที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ก็พอ ไม่มีศีลธรรมเพียงเท่านี้ ก็ไม่มีอนามัยดีได้ คน ๆ นั้น; นี้ทางกาย.

แล้วที่นี้ **อนามัยทางจิตยิ่งไม่มีใหญ่** ; **อนามัยทางจิตนั้นมันส่งเสริมอนามัยทางกาย ไม่มีอนามัยทางจิตแล้ว** ทางกายมีอนามัยดีไม่ได้. เมื่อขาดศีลธรรมก็ไม่มีอนามัยทางจิต, **ไม่มีความพักผ่อนแห่งจิต, ไม่มีความบริสุทธิ์แห่งจิต, ไม่มีความมั่นคงแห่งจิต** มันก็เลยเสียอนามัยไปหมด เพราะไม่มีศีลธรรม.

การทำมาหากินอย่างอื่น เช่น **การกสิกรรม พานิชยกรรม หัตถกรรม** ก็เหมือนกัน; **ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว มีแต่ความล้มเหลว;** คือมันจะแข่งกัน แย่งชิงกัน ริษยากัน ลักขโมยกัน เอาเปรียบกันทุกระเบียดนิ้ว; มันก็เสียหายหมด.

ที่นี้ดูปัญหาอีกปัญหาหนึ่งว่า **ทรัพย์ากรตามธรรมชาติ** ต้นไม้ภูเขาเลากา ห้วย หนองคลอง บึง บาง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้; **ถ้าไม่อยู่ในสภาพที่ถูกต้องเรียบร้อยละก็ บ้านเมืองหาความสงบสุขไม่ได้;** แม้ฝนก็ไม่ตก, ถ้าตกมันก็ไหลท่วมบ้านท่วมเมือง ไม่ซึมซาบอยู่ในแผ่นดิน อย่างนี้เหมือนที่เป็นปัญหาให้เห็นแล้วทางภาคเหนือ ที่ทำลายป่าไม่เสียหายหมด เหลือแต่ภูเขาเกลี้ยง ๆ ฝนก็ไม่ค่อยตก พอตกก็ตกอย่างท่วมบ้านเมือง เพราะไม่มีอะไรจะยึดน้ำฝนนั้นไว้ได้อย่างนี้. เขาจึงมีหลักที่จะคุ้มครองสงวนทรัพย์ากรของธรรมชาติ.

เช่น ป่า อย่างนี้ **ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว** ป่าก็คุ้มครองไว้ไม่ได้; เดี่ยวนี้ป่าก็ถูกทำลายเพราะคนไม่มีศีลธรรม ในหลายทิศหลายทาง อย่างต้องจาระไนกันเลย แล้วทรัพย์ากรธรรมชาติอื่น ๆ ก็ถูกทำลายให้หมดไป. ถ้าคนมีอายุสัก ๖๐ - ๗๐ ปี แล้วก็ลองเปรียบเทียบกันดู ว่าอะไรมันถูกทำลายไปแล้ว

เท่าไร; แล้วมันเป็นความเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของผู้ที่ไม่มีศีลธรรม. นี่ร้ายกาจมาก คือไม่มองเห็นประโยชน์ส่วนรวม ที่จะสงวนไว้เป็นส่วนรวม.

เมื่อ ๓๐ - ๔๐ ปีมาแล้ว อาตมาเคยเดินขึ้นไปปากหามาก ก็ผ่าน ดงมะไฟที่เหลืองไปรอบทิศ เหมือนกับว่าเอาผ้าเหลืองไปคลุมไว้ที่ต้นไม้ เป็นลูก มะไฟเต็มไปทุกต้น; เดินไปตั้งกี่นาที่ ๒๐ - ๓๐ นาที ก็ไม่หมดเขตดง มะไฟที่สวยงามนี้. แล้วถามดูเดี๋ยวนี้ไม่มี, ไม่มีเหลือเลย แม้แต่สักต้น ที่ ตรงนั้นแหละ. นี่เรียกว่ามันเปลี่ยนไป โดยใครก็ตามใจ; และก็ไม่ต้องมี ใครรับรองรับรู้. ทรัพย์ากรธรรมชาติมันก็เลยเปลี่ยน; หมดความสวย หมด ความงาม แล้วก็เปลี่ยนไปจนลำบากยากแค้น.

เรื่องแร่ธาตุ เรื่องทรัพย์ากร ที่มีค่าอย่างอื่น ก็ยิ่งเสียหายกว่านี้; ขุดค้นกันจนไม่มีเหลือ จนว่า แผ่นดินนี้จะไม่มีของมีค่าเหลืออยู่ในแผ่นดินอีกต่อไป แล้วก็มาใช้ทำลายสันติภาพ. เช่นขุดแร่ธาตุ โลหะ มาทำอาวุธรบกัน, ขุดน้ำมันมาล้างผลาญทำลายชีวิตกัน ในการสงครามนี้; หรือรองลงมา ก็ใน การเที่ยวเล่นหาความสนุกสนานระหว่างหญิงชายไม่มีที่สิ้นสุด. นี่ก็เรียกว่าทำลาย ทรัพย์ากรธรรมชาติ โดยบุคคลที่ไม่มีศีลธรรมพอ; ก็ทำลายเสียโดยไม่จำเป็นที่ จะต้องทำลาย. นี่ปัญหาใหม่ ปัญหาเพิ่ม ปัญหาทับถมเกิดขึ้น.

ข้อสุดท้ายที่ว่า เดี่ยวนี้ **มีโรคเส้นประสาทเพิ่มขึ้น มีโรค จิตเพิ่มขึ้น** ทั่วทั้งโลก นี้รู้ดีกันอยู่แล้ว เพิ่มขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ; เพราะ ทุกคนอยู่ด้วยจิตที่ไม่สงบ, อยู่ด้วยความกลัว อยู่ด้วยความวิตกกังวล. สิ่งที่ได้

ขึ้นมาขึ้น ก็ไม่ทำให้โลกมีสันติภาพ; ก็เพิ่มโรคจิตโรคเส้นประสาทมากขึ้น; ฉะนั้นคนที่เป็โรคจิตโรคประสาทนี้ ก็ทำอาชญากรรมได้ทุกอย่างเหมือนกัน.

.....

ขอให้มองดูว่า ผลที่ได้จากการศึกษาที่ผิดต่อกฎเกณฑ์ของศีลธรรม มันทำให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างนี้ เรียกว่า **ปัญหาทับถม**; เพราะฉะนั้นเราควรจะสำนึก : หยุดดูแล้วก็สำนึก คิดให้ได้ แล้วมองให้เห็นกันเสียที ว่าถ้าจัดการศึกษาให้ถูกต้องจริง ๆ ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับศีลธรรมจริง ๆ ; แล้วก็สังคมจะไม่วิ่งไปอย่างเป็นบ้า เหมือนที่ร้องออกมาว่า การศึกษาตามไม่ทัน.

ถ้าเราจัดการศึกษาถูกต้อง สังคมจะไม่วิ่งไปในทางเสื่อม อย่างเป็นบ้าเป็นหลัง จนการศึกษาตามไม่ทัน เหมือนที่กำลังเพิ่มกันอยู่, เหมือนที่กำลังเป็นห่วงกันอยู่อย่างผิด ๆ **ถ้าจัดการศึกษาถูกต้อง** เป็นการศึกษาชนิดควาย ๒ ตัว มีศีลธรรมคู่กันไปกับการศึกษาแล้ว; **ปัญหาอย่างที่ว่ามาตะกั้มันก็ไม่มี.**

เดี๋ยวนี **การศึกษาที่ผิดเกณฑ์ทางศีลธรรมนี้ ทำให้สังคมเปลี่ยน** เหมือนกับเป็นคนบ้าวิ่ง แล้วก็มาร้องตะโกนว่า การศึกษาตามไม่ทัน; เพราะว่าการศึกษาที่มันงมงาย งุ่มง่าม, ส่งเสริมให้สังคมวิ่งอย่างเป็นบ้า โดยอาการที่ขาดศีลธรรม. **ถ้าสำนึกได้อย่างนี้มันก็รอดตัว** ก็จะได้เปลี่ยนกันใหม่, เปลี่ยนวิถีทางกันใหม่, เปลี่ยนแนวกันใหม่; เพียงแต่

ศีลธรรมมีเข้ามาเท่านั้นแหละ ปัญหาขนาดไหนจะหายไปเอง : ปัญหาเรื่อง อาชญากรรม, เรื่องเศรษฐกิจ, เรื่องการปกครอง, เรื่องการเมือง การอะไรต่าง ๆ มันก็หายไปเองได้.

เดี๋ยวนี้ไปแก้กันแต่ปลายเหตุ คือบังคับเข้ามา; ตั้งองค์การนั้น องค์การนี้ มีเกียรติใหญ่โตมโหฬาร ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาทางการเมืองระหว่างชาติได้; มีแต่เพิ่มมากขึ้น จนเขาพูดว่า มันกลายเป็นเวทีสำหรับเอาเปรียบกันเสียแล้ว. องค์การที่เกียรติอย่างยิ่งในโลก เช่นองค์การสหประชาชาติ องค์การอะไรก็ตาม, มันจะถูกใช้เป็นเวทีสำหรับเอาเปรียบกันและกัน ในทางการเมืองเสียแล้ว; ฉะนั้น **ขอให้รีบแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมให้ถูกต้อง. อย่าให้การศึกษามันเป็นเครื่องทำลายศีลธรรมแล้วโลกนี้ก็มีสันติสุข.**

ที่นี้คงจะมีคนค้าน นักค้านนักแย้งมันก็มีอยู่มาก; แล้วก็น่าค้านด้วยเหตุผลง่าย ๆ ก็มีคนย้อนขึ้นมาว่า : อ้าว! ไฟกำลังไหม้บ้านอยู่อย่างนี้; จะมานั่งศีลธรรม, มานั่งถึงศีลธรรมกันอยู่ได้อย่างไร; ก็เดี๋ยวนี้มันเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย ทุกข์ยากลำบาก แล้วจะมานั่งศีลธรรมกันอยู่ได้อย่างไร.

เราก็ไม่ตอบอย่างอื่น ตอบว่า : **ไฟกำลังไหม้บ้านนั่นแหละ มันคือการลงโทษทางศีลธรรม, พระเจ้าลงโทษ, หรือศีลธรรมลงโทษ, อะไรลงโทษก็ตาม ที่ทำให้มีอาการเหมือนกับไฟไหม้บ้าน; แล้วมันก็ต้องแก้ไข ต้นตอแท้ ๆ ที่ทำให้ไฟไหม้บ้าน. ถึงไฟไหม้บ้านอยู่ ก็ต้อง**

มานั่งนึกถึงต้นตอ ต้นเหตุที่ทำให้ไฟไหม้บ้าน; ฉะนั้นแม้ไฟไหม้บ้านอยู่ ก็ควรจะนึกถึงศีลธรรม; แม้จะหิวอดจนจะตายอยู่แล้ว ก็ต้องนึกถึงศีลธรรม ถ้าความหิวนั้นมันมาจากการไม่มีศีลธรรม การขาดศีลธรรม ความไร้ศีลธรรม.

ฉะนั้น เราไม่พูดอย่างที่เขาพูดกันว่า มันต้องรอให้ท้องอืดเสียก่อน จึงจะศึกษาศีลธรรม จึงจะศึกษาศาสนา; มีคนพูดกันอย่างนี้มากขึ้น. ผู้พูดก็เป็นนักปราชญ์ เป็นนักการเมืองผู้รู้ ผู้คุมอำนาจบริหารประเทศด้วยซ้ำไป ที่เขาจะพูดว่า ท้องอืดเสียก่อนจึงจะไปสนใจเรื่องศาสนา หรือเรื่องศีลธรรม.

อาตมาคิดว่า ถ้าถือหลักอย่างนั้นแล้ว มันก็วินาศแน่; เพราะความเดือดร้อน เสียหาย ระส่ำระสาย นั้น มีมูลมาจากความไม่มีศีลธรรมแท้ ๆ; ฉะนั้นเราทนหิวทนอดไปหน่อยก็ได้ แก้ไขทางศีลธรรมให้ดีเสียก่อน; แล้วความไม่ต้องอด ไม่ต้องหิว ไม่ต้องเลว ไม่ต้องเบียดเบียนอะไร มันก็จะติดตามขึ้นมาเอง.

ทั้งโลกเป็นอย่างนี้ ตลอดเวลานี้; อาตมาพยายามศึกษาเท่าที่จะศึกษาได้ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกนี้ ทั่ว ๆ ไปทั้งโลก ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย ก็พบว่ามันเหมือนกันแหละ, ปัญหามันเหมือนกัน เป็นคนที่เหมือนกัน, มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีกิเลสอย่างเดียวกัน, เขาเปรียบอย่างเดียวกัน, ไม่มีศีลธรรมอย่างเดียวกัน; ดังนั้นจึงขอยืนยันไปตามเดิม.

....

สำหรับข้อยืนยันนี้ จะมีว่า **ต้องหยิบปัญหาทางศีลธรรม** ขึ้นมาพิจารณาในการที่จะจัดระบบการศึกษา.

ผู้ที่มีอำนาจหรือหน้าที่ ในการจัดระบบการศึกษาของประเทศจะต้องหยิบเอาปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาก่อน; มาดูให้ดี, มาดูให้ทั่วถึง แล้วจึงจะได้จัดระบบการศึกษาให้มันส่งเสริมความมีศีลธรรม. นั่นแหละจึงจะมีความสุข หรือว่ารอดอยู่ได้ เป็นไปได้.

นี่ไปจัดการศึกษา โดยเพ่งแต่วัตถุ เนื้อหนัง ความเจริญทางร่างกาย; อย่างนี้มันก็คือไม่เหลือวแลศีลธรรม; ก็จัดผิด, กระทำผิด **ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม**. ในที่สุดก็ถูกพระธรรมนี้ลงโทษ ให้เหมือนกับที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ คือเต็มไปด้วยอาชญากรรม, เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์, เต็มไปด้วยความเดือดร้อนระส่ำระสาย; เหมือนกับว่า ไฟกำลังไหม้บ้านทีเดียว. หยิบปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาชูไว้เป็นหลัก; แล้วก็จัดการศึกษาหรือจัดการอะไรก็ตาม ให้ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ของศีลธรรม **มนุษย์เราก็จะมีความสุข**.

อยากจะพูดให้เขาหัวเราะเยาะเล่น แต่ข้อยืนยันที่ดูว่าจริงที่สุดคืออยากจะพูดว่า **ต้องจัดตั้งกระทรวงศีลธรรม** ให้มันยิ่งกว่ากระทรวงใด ๆ ที่มีอยู่ในเวลานี้. เวลานี้ **เราไม่มีกระทรวงศีลธรรม**; ขอมีคำพูดชนิดหนึ่งแฝงไว้ฝากไว้กับกระทรวงศึกษาธิการ ว่าในสวนศีลธรรม ใช้ไม่ได้ จะต้องจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นโดยเฉพาะ ให้ยิ่งให้เป็นที่ยิ่งกว่ากระทรวงใด. ทั้งนี้ก็เพราะว่าจะสามารถแก้ปัญหาของกระทรวงอื่นทั้งหมด.

สมมติว่าเรามีกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ อยู่ ๑๒ กระทรวง
อย่างนี้ เต็มไปด้วยปัญหาแน่นอียดอยู่ทุกประการ ทำไปไม่ได้ : กระทรวง
เศรษฐกิจ หรือกระทรวงเศรษฐกิจ การเมืองอะไร; มันอึดอัด ล้มลุก
คลุกคลาน เป็นไปไม่ได้; ถ้าว่าจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นมาได้ ปัญหาของทุก
กระทรวงก็จะหมดไป ฉะนั้นควรจะถือว่า เป็นกระทรวงที่ควรจะลงทุน แล้วก็
จัดให้มากกว่ากระทรวงใด เพราะมันแก้ปัญหาของทุกกระทรวงได้. ไม่ว่า
ประเทศไทยหรือประเทศไหน อยู่ในสภาพอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น
ฉะนั้นอย่ามัวแก้ปัญหาปลายเหตุของแต่ละกระทรวงอยู่เลย; ต้องไป
แก้ปัญหาที่ต้นเหตุแท้ๆ คือศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ **ทั่วโลกมัวแต่แก้ปัญหาปลายเหตุกันทั้งนั้น ก็มี**
อาการอย่างดีที่สุด ก็เหมือนกับจับปูใส่กระด้ง; ได้ดูมันอยู่ในกระด้งชั่วเวลา
นิดเดียว, แล้วมันก็วิ่งลงไปเสียอีก ก็จับอีก. ได้ดูมันนิดเดียว เดียวก็วิ่งลง
เสียอีก, มันก็ต้องจับอีก, ฉะนั้นโลกนี้ไม่มีสันติภาพ **โลกมีแต่วิกฤติการณ์**
อันถาวร.

ที่นี้พูดให้สะดุดใจกว่านี้ ก็ต้องพูดว่า **จงจัดให้การศึกษานี้**
เป็นศูนย์รับใช้ของศีลธรรมเถิด. ศูนย์รับใช้นี้ภาษาคอมมิวนิสต์ ที่เขาว่า
พวกที่ไม่เป็นคอมมิวนิสต์; เดี่ยวนี้เราก็นำมาใช้ เพราะมันดี. ให้จัดการ
ศึกษาของประเทศนี้ ให้เป็นศูนย์รับใช้ของศีลธรรม; คือศีลธรรมต้องการอย่างไร
ก็ขอให้จัดการศึกษาในฐานะเป็นศูนย์รับใช้ของศีลธรรม แล้วการศึกษานี้ มันก็จะ
ไม่ผิดได้ คือมันจะส่งเสริมศีลธรรมให้มีขึ้นมา แล้วประเทศก็อยู่ด้วยความสงบสุข.

เดี๋ยวนี้ไปมัวให้การศึกษานิดที่ทำลายศีลธรรม หรือไม่ส่งเสริม
ศีลธรรม หรือว่าขุดรากศีลธรรมให้พังทะลาย จนเกิดปัญหาทับถมขึ้นมา

เหลือจะแก้ไขได้. ปัญหาทางศีลธรรมแก้ไขไม่ได้ เพราะปัญหาทางการศึกษา มาบ้งหน้า มาทับถมโดยตรง. อย่างนี้เราเรียกว่าปัญหาทับถมโดยตรงที่ทับถมแก้ปัญหาศีลธรรม; ยิ่งจัดการศึกษา ก็ยิ่งเพิ่มศัตรูแก้ศีลธรรม. อาตมาเข้าใจว่า ไม่มีใครเชื่ออาตมา, พวกที่จัดระบบการศึกษาก็คงไม่เชื่อ; แต่ยังขอยืนยันอย่างนี้อยู่ตลอดไป.

ทั้งหมดนี้ ก็พอจะสรุปได้ว่า เท่าที่กล่าวถึงเรื่องนี้ คือ ปัญหาทับถมศีลธรรมโดยตรง. ถ้าไม่มีปัญหานี้ คือ จัดการศึกษาถูกแล้ว ปัญหาโดยอ้อมอีกเป็นอันมาก ก็จะไม่มีโดยแน่นอน. นี่ต้นตอมีอยู่เท่านี้ มีอยู่ที่ปัญหาตัวเดียว; คือปัญหาศึกษาที่ทำไปผิด ๆ จนทำลายศีลธรรม. นี้เราจะแก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้ ก็เพราะว่าปัญหาผิด ๆ ทางการศึกษามันทับถมเข้ามา, ยิ่งทับถมเข้ามาก็ยิ่งแย่งโอกาส, ซึ่งโอกาสไม่ให้อจัดการศึกษาทางศีลธรรมให้ถูกต้องได้.

ฉะนั้นขอให้หันหน้า ระดมกำลัง ท่วมเทกัน ไปแก้ปัญหาการศึกษา, ปัญหาการศึกษาที่ทับถมบ้งหน้าอยู่กับปัญหาศีลธรรมนั้น แล้วปัญหาต่าง ๆ ก็จะหมดไปเอง. แต่ถ้าเพื่อให้ช่วยให้เร็วเข้า ก็ต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ช่วยกันเข้ามาทับถมนั้น พร้อม ๆ กันไปด้วย; จะมีรายละเอียดอย่างไรบ้าง ก็จะไปพูดกันในคราวต่อไป เพราะมันมีมาก. และวันนี้ก็ไม่มีเวลาแล้ว; เพราะเป็นวันอุโบสถจะต้องยุติการบรรยาย ให้ไปลงอุโบสถได้ทันตามกำหนดเวลา.

ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจให้มีมากขึ้น ในการฟื้นฟูแก้ไขส่งเสริมศีลธรรมต่อไปตามสมควร.

อริยศีลธรรม

-๘-

๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๙

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในชุดอริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาจมาได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย ว่า **ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม** ต่ออีกครึ่งหนึ่ง จากการบรรยายที่ยังไม่จบในครั้งที่แล้วมา.

เรื่องนี้ต้องขอโอกาสพิเศษตามเคย สำหรับท่านทั้งหลายที่มาฟังเฉพาะคราว แล้วจะต้องฟังเรื่องซึ่งพูดมาเป็นตอน ๆ โดยไม่ทราบวาทอนที่แล้วมานั้นได้พูดว่าอย่างไร จึงทำความเข้าใจได้ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมันก็เป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้.

๒๑๙

อาตมาจะพยายามเท่าที่จะทำได้ โดย **ทบทวนใจความ**สั้น ๆ ที่แล้วมา ว่าเรากำลังพูดกันถึง**ปัญหาศีลธรรม** เพื่อจะแก้**ปัญหาทางศีลธรรม**; เพราะว่าโลกกำลังมีความลำบากระส่ำระสาย หรือขนาดที่เรียกได้ว่า **วิกฤตการณ์** อยู่ต่าง ๆ นานาชนิด แล้วเราก็แก้มันไม่ตก มีแต่ยิงทับถมทวีขึ้น ๆ ; เพราะเราเข้าใจผิดอย่างหลับหูหลับตา มองข้ามสิ่งที่เป็นต้นเหตุอันแท้จริงเสีย แล้วก็ไม่ได้แก้ที่สิ่งนั้น ไปมัวแก้ที่ปลายเหตุ

สิ่งที่เป็นต้นเหตุโดยแท้จริง ก็คือ สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**; ไร้**ศีลธรรม**หรือ**ศีลธรรมบกพร่อง**ก็เป็นเรื่องลำบากทุกข์ยากระส่ำระสาย; ถ้า**ศีลธรรมสมบูรณ์** มันก็เป็นเรื่องที่มีความสงบสุข อยู่ในภาวะที่น่าพอใจ

สำหรับคำว่า "**ศีลธรรม**" นั้น ตามตัวหนังสือแท้ ๆ ก็ต้องแปลว่า **สิ่งที่ทำความปรกติ** ขอให้ทราบว่าเป็น **ภาษาบาลี** นั้น คำว่า **ศีล** หรือ **สี - ละ** นี้แปลว่า **ปรกติ** หรือ **ความปรกติ**. คำว่า **"ธรรม"** ในกรณีอย่างนี้ก็เป็นคำธรรมดา มีความหมายแต่เพียงว่าเป็น **สิ่ง, สิ่งใดก็ได้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ**. **ศีลธรรม** ก็คือ**สิ่งที่ทำให้มีความปรกติ ทำให้เกิดความปรกติ** หรืออยู่เป็นปรกติ ก็ไม่มีปัญหา; ฉะนั้น**ถ้าโลกนี้มีศีลธรรม โลกนี้ก็ไม่มีปัญหา**; ปัญหามันเกิดมาจากการผิดปรกติ. ถ้า**ศีลธรรมเสื่อม** ก็หมายความว่าสภาพปรกตินี้มันวิปริตไปแล้ว; ถ้า**ไร้ศีลธรรม** ก็คือไม่มีสภาพปรกติเลย. คำนี้มีความหมายอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้

สำหรับ**ภาษาไทย** ซึ่งยืมมาจาก**ภาษาบาลีหรือภาษาอื่นในประเทศอินเดีย**; ไทยเราได้รับวัฒนธรรมอินเดีย; คำทั้งหลายจึงยืม

มาจากประเทศอินเดีย; แล้วถ้าศึกษาต้นตอของคำในภาษาอินเดีย ก็พอจะเข้าใจ คำเหล่านี้ได้. มันลำบาก ก็ตรงที่เอาไปแปลเปรียบเทียบกับคำในภาษาอื่นต่อไปอีก; ความหมายมันก็สับสนไปบ้าง ก้ำกึ่งกันบ้าง, หรือผิดไปเลยบ้างก็มี

เดี๋ยวนี้เอาที่แน่นอนที่สุด คำว่า **ศีลธรรม** ในภาษาบาลีนั้น มันก็แปลว่า **สิ่งที่ทำความปรกติ**; จำแนกได้มากมาย เป็นทางกาย ทางวาจา ทางใจ; ในระดับต่ำ ระดับกลาง ระดับสูง สารพัดอย่าง แต่ว่า**รวมความแล้ว ก็คือ สิ่งที่ทำความปรกติเท่านั้นเอง**

.....

ปัญหาในโลกทั้งโลก ก็คือความไม่อยู่กันเป็นปรกติสุข; เพราะขาดศีลธรรม ในระดับไหนก็ตาม เรียกได้ว่า ขาดศีลธรรมทั้งนั้น

ที่นี้เราต้องการความปรกติ ก็ไปแก้**ปัญหาปลายเหตุ**ที่เกิดมาจาก**ความไม่มีศีลธรรม**; เช่น**ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาการทหาร**อะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องปลายเหตุ คือ **มาจากความไม่มีศีลธรรม** อีกต่อหนึ่ง. **ดังนั้นจึงแก้ไม่ได้ตลอดมาจนบัดนี้**; และยิ่งขึ้น ๆ ก็เพราะว่าโลกนี้ละเลยต่อสิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**นั้นมากขึ้น ๆ ; แล้วเขาก็ไม่รู้สึกตัว

ขอให้มองให้ดี ๆ ว่า **โลกกำลังละเลยต่อสิ่งนี้อย่างไร? ถ้าเป็น สมัยก่อนสิ่งที่เรียกว่าศาสนาจะแฝดติดกันอยู่กับการศึกษาทั่วไป,**

และมาแฝดติดกันอยู่กับวัฒนธรรมในบ้านเรือน; **มีอยู่ในเลือดในเนื้อของคน.** ศีลธรรมมีอยู่ในเลือดในเนื้อของคน โดยไม่ต้องสอนกันด้วยปาก คนก็มีศีลธรรมได้.

เดี๋ยวนี้ศีลธรรมก็เหินห่างไป, เหินห่างไป ; เพราะว่าไปหลงไหลในสิ่งที่ยั่วยวน; สิ่งหนึ่ง คือความเป็นสุขสนุกสนานในทางวัตถุ แล้วขยับขยายให้มันมากขึ้นไป ในทางคั่นคว้า ในทางประดิษฐ์ จนกระทั่งพบสิ่งที่อำนวยความสะดวกต่อไปอีก ที่เราหลงไหลกันนักในโลกนี้ในเวลานี้ ก็คือสิ่งที่เรียกว่าเทคโนโลยีทุกแขนง ฉะนั้นศีลธรรมมันก็ต้องหายไป

ผู้หญิงฝรั่งที่เคยสวมเสื้อยาว ๆ ถึงข้อมือ กระโปรงถึงตาตุ่ม, พวกเอเชียภาคกลางผู้หญิงต้องคลุมหน้า แล้วคลุมไปถึงตาตุ่ม; มันก็เปลี่ยนไปคลุมน้อยเข้าจนไม่คิดจะคลุมกันเลยเดี๋ยวนี้. นี่เป็นวัตถุที่แสดงออกมาให้เห็นการ **เปลี่ยน ไปลุ่มหลงในเรื่องของกามารมณ์;** ฉะนั้นโลกมันก็ต้องเปลี่ยน เพราะว่าจิตใจของคนมันเปลี่ยน แล้วก็เปลี่ยนมากถึงขนาดนี้

ศีลธรรมมันอยู่ไม่ได้กับจิตใจที่เปลี่ยนไป ตามอำนาจของความหลงหรือกิเลสตัณหา; จึงดูได้พร้อมกันมาเลยว่า **ศีลธรรมมันก็เปลี่ยนไปในทางเสื่อมลงไป, เสื่อมลงไป จนกระทั่งไร้ศีลธรรมเลย** ในบางกรณี.

เมื่อคนไปหลงในวัตถุแห่งความใคร่ทั้งหลาย มากขึ้น คนก็ละเลยศีลธรรม **มีผลออกมาเป็นความเห็นแก่ตัว** อย่างรุนแรงยิ่งขึ้น ๆ ; ฉะนั้นจึงทำอะไรไปตามความเห็นแก่ตัวทุกแขนง. โลกจึงสูญเสียความเป็นปกติสุข; เต็มไปด้วยการแย่งชิง เพื่อแสวงหาความสุข ทางวัตถุ ด้วยความเห็นแก่ตัวนั้น ๆ.

ครั้นคนมีความทุกข์ยากลำบากหนักขึ้น คนทั้งโลกนี้ก็หาทางแก้, ก็แก้อย่างหลบหูหลบตา คือไป**แก้ตรงที่จุดเล็ก ๆ** ที่เป็นผลของความเสื่อมเสียทางศีลธรรม, ไม่ได้ไปแก้ถึงตัวรกรากของมัน คือตัวศีลธรรมให้มีขึ้นมา; มันก็แก้ไม่ตก. เดียวนี้ก็ยังปัญหาคาราคาซัง คือปัญหาการที่จะแก้ไขศีลธรรมนี้ ให้ดีขึ้น. นี่เป็นตัวปัญหาที่แท้จริง แล้วอยู่ลึกที่สุด

เราแก้ปัญหานี้ไม่ได้ เพราะมีสิ่งที่เป็นปัญหาอื่น ๆ มาทับถม อยู่เป็นชั้น ๆ หลายชั้น; ก็คือปัญหาที่มันเกิดออกมาจากความเสื่อมศีลธรรมนั่นเอง. เหมือนอย่างต้องการจะกินเนื้อในของมะพร้าว ก็มีเปลือกมะพร้าวนั่นเอง; ไม่ใช่มีเปลือกอื่น มาหุ้มห่อไว้, เปลือกมะพร้าวนั่นเอง หุ้มห่อเนื้อมะพร้าวไว้; ฉะนั้นอุปสรรคมันก็เกิดจากสิ่งนั้น หรือคามมีสิ่งนั้น โดยแท้จริง. เราต้องแก้ปัญหาที่จริงแท้แบบนี้ด้วย ลงไปตามลำดับ จึงจะถึงปัญหาสุดท้ายที่แท้จริง แล้วก็แก้ได้

ปัญหาทางศีลธรรม มันอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว อันมาจากความหลงนิยมเรื่องทางวัตถุด้านเดียว โดยส่วนตัว หรือเกินไป; แล้วก็มีปัญหาต่าง ๆ ออกมาจากการทำผิดข้อนั้น ที่เป็นโดยตรงก็มี, ที่เป็นโดยอ้อมก็มี.

.... ..

ที่เป็นการทำผิดโดยตรง ก็คือปัญหาทางการจัดการศึกษาผิด, หลับหูหลับตาจัดการศึกษาผิด ๆ ไปทั่วโลก คือ **การศึกษาที่จัดขึ้นนั้น ไม่ส่งเสริมความมีแห่งศีลธรรม** แล้วยังกลับทำลายศีลธรรม

การศึกษาแบบวัตถุ แบบเทคโนโลยีนี้ ทำให้คนหลงใหลในวัตถุ ไม่คิดจะมีศีลธรรม, หรือคิดว่าศีลธรรมนี้ มันเป็นเรื่องขัดขวาง ความเอร็ดอร่อยสนุกสนานของตน. **นี่การจัดการศึกษาผิด กลายเป็นการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมความมีศีลธรรม** แต่ทำลายศีลธรรม มันก็มีผลให้เกิดปัญหาอย่างอื่นขึ้นมามากมาย; เรียกว่าเป็น **ปัญหาที่ทับถมอยู่โดยตรง . ปัญหาที่ทับถมโดยตรง คือการศึกษาที่จับผิด ๆ นั้น ได้พุดกันมาแล้วอย่างละเอียด** ในการบรรยายครั้งที่แล้วมานี้ ในวันนี้จะได้กล่าวถึง **ปัญหาที่ทับถมศีลธรรม ที่มีอยู่โดยอ้อมต่อไป**

ขอ **ทบทวน** คำพูดบางคำอยู่เสมอ ว่า **ต้องจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นมา** ให้ใหญ่โตมโหฬารกว่ากระทรวงทั้งหลาย เพื่อเป็นศูนย์รับใช้ของกระทรวงทั้งหลายทุก ๆ กระทรวง. การที่กระทรวงทั้งหลายทุกกระทรวงทำหน้าที่ตามความมุ่งหมายของตนไม่ได้ ก็เพราะว่าขาดศีลธรรม. โดยหลักการก็ดี , โดยบุคคลก็ดี, มีอะไรที่ขาดศีลธรรม. ถ้ามีอะไรมาช่วยให้มีศีลธรรมละก็ ทุกกระทรวงก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้. **นี่จะต้องมีกระทรวงศีลธรรม** เพื่อช่วยทำให้ทุกคนมีศีลธรรม หรือเพื่อช่วยควบคุมความมีศีลธรรม ของหลักการ แผนการ วิธีการต่าง ๆ โดยทั่วไป

ใช้คำว่า "ศูนย์รับใช้" นี้มันน่าเกลียด หรือโสกโดกอยู่บ้าง แต่มันก็ดี ตรงที่ว่ามันลืมได้ยาก, แล้วมันเป็นภาษาพวกคอมมิวนิสต์เขาใช้ด้วย มันก็ยิ่งลืมยากขึ้นไปอีก, แล้วก็ดูน่าจะมีประโยชน์ **ในข้อที่เอามาใช้ให้มันถูกต้อง ไม่ใช่ใช้ในทางที่ผิด.**

นี่คือความจำเป็น **ที่ว่าเราจะต้องพิจารณากันถึงปัญหาที่ทับถมปัญหาศีลธรรม อยู่โดยอ้อม** เพื่อให้เห็นชัดกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า มันมีปัญหาเหล่านี้ถูกรอบด้าน เต็มไปหมด มากมาย แล้วก็เกี่ยวพันกันอย่างพันเผื่อ จนงงแก่การที่จะแก้ไข. ชาวโลกก็ไปสนใจกันแต่เรื่องวัตถุ เพราะความนิยมวัตถุ จึงยังไม่มองเห็นทางที่จะแก้ไขได้

....

ที่นี้ก็จะได้พิจารณากัน ถึงสิ่งที่เรียกว่า **ปัญหาแวดล้อม ประเภทโดยอ้อม ต่อปัญหาทางศีลธรรม.**

คำว่า "โดยอ้อม" นี้เข้าใจว่าคงจะเข้าใจกันได้อยู่แล้ว; ที่นี้ก็ประสงค์เพียงว่า มันเป็นปัญหาที่มีสาเหตุโดยตรง. มันเป็นเพียงปัญหาแวดล้อมอยู่รอบ ๆ แล้วมันแยกแขนงออกมาจากตัวปัญหาที่เป็นประธาน กระทั่งออกมาเป็นปัญหาหยุ่มหยุ้มกระจุกกระจิก, แล้วก็ออกงามต่อ ๆ ต่อ ๆ ไปอีก; เกิดเป็นปัญหาฝอยหยุ่มหยุ้มไปหมด. นี้เรียกว่าเป็นปัญหาโดยอ้อม และควรจะเรียกว่าปัญหาบริวาร แวดล้อมปัญหาที่เป็นประธาน; แต่ก็ต้องจัดการปัญหาบริวารนี้ พร้อมกับไปกับปัญหาประธาน เพราะว่ามันเกี่ยวกันกันอยู่

ขอย่ออยู่ในข้อที่ว่า **จะต้องไปนึกถึงศีลธรรมที่เสื่อมไป เพราะจัดการศึกษาผิด; และการศึกษาผิดนั้นมันทำให้เกิดปัญหาทางอื่นขึ้นมาอีกมากมายหลายแขนง ที่เรียกว่าเป็นปัญหาโดยอ้อม**

มหาวิทยาลัยพ้นออกไป ก็ไม่มีเรื่องของธรรมะ หรือของศาสนา หรือที่เราเรียก
ในที่นี้ว่าศีลธรรม.

ศีลธรรมในที่นี้ ที่เป็นชั้นสูง คือ **อริยศีลธรรม - ศีลธรรม**
ตามแบบของพระอริยเจ้า; ไม่ใช่ "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" อย่างที่เขาชอบ
พูดกัน. แต่เดี๋ยวนี้แม้ศีลธรรมอันดีของประชาชน มันก็หาทำยาหยอดตาไม่ได้อยู่
แล้ว; จะไปเรียกหาศีลธรรมของพระอริยเจ้านั้น ก็ยิ่งไกลออกไปอีก. แต่เรา
ก็ต้องการ เพราะว่า**ถ้าไม่มีสิ่งนี้ โลกนี้มันก็วินาศ.**

เราจะต้องทำทุกอย่างให้สุดความสามารถ ที่จะดึงเอา
ระบบที่ศาสนา หรือธรรมะ ควบคู่กันอยู่กับการศึกษา; เหมือนกับ
ควาย ๒ ตัวลากไถคันเดียวไปนี้ ให้กลับมาอีก เหล่านี้เรียกว่ามันเป็นปัญหา
โดยอ้อมที่มากมาย ที่เกิดมาจากการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ ; เพราะการศึกษานั้น
นิยมแยกสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะหรือศาสนาออกไปเสีย ไม่ให้มาเกี่ยวของนั่นเอง

.... ..

ที่นี้ก็จะได้ยก ตัวอย่างปัญหาโดยอ้อม ที่ว่านี้ มันมี
มากมายจนเอามากกว่าให้หมดไม่ได้; จะทำได้เพียงยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง

ปัญหานี้ก็ได้กล่าวมาแล้วว่า **ปัญหามีขึ้นมาเมื่อมีความไร้
ศีลธรรม, บกพร่องทางศีลธรรม, ศีลธรรมรวนเร, กระทั่งศีลธรรมล่มจมไป
ในที่สุด, เหล่านี้มันมีอยู่จริง.**

ขอให้ทุกคน**ทำใจเป็นกลาง** ทำใจบริสุทธิ์ แล้ว**มองดูกัน** ไปจริง ๆ ว่า ในบ้านเมืองเราหรือกระทั่งในโลกนี้ทั้งหมด หรือกระทั่งว่าในตัวเขาเองคนเดียวนี้ มันมีความบกพร่องรวนเรทางศีลธรรมตาม ๆ กันไปทั้งหมดหรือเปล่า? ถ้าถึงกับว่าไร้ศีลธรรมก็ เรียกว่ามันวินาศถึงที่สุด ; ถ้าบกพร่องบ้างก็ยังค่อยยังชั่ว, ถ้ารวนเร มันก็ยังพอจะแก้ไขให้มันตรงได้, แต่ถ้ามันล่มจมไปหมดแล้ว **ไร้ศีลธรรมแล้ว** ก็เรียกว่า **เป็นเคราะห์กรรม** อย่างยิ่งของมนุษย์เรา.

ที่นี้ สิ่งเหล่านี้มีอยู่อย่างไรบ้าง? อาตมาก็ต้องยกตัวอย่างเท่าที่เวลาจะอำนวย; ก็ต้องขออภัยที่ว่า ถ้ามีการกระทบกระทั่งบ้าง ก็ขอให้**ถือเสียว่า ไม่มีเจตนาร้าย** ที่จะกระทบกระทั่งเลย; แต่ด้วยความหวังว่า เราจะ**แก้ไขสถานการณ์ของเรา ให้มันดีขึ้น** เมื่อคนทั้งโลกหรือประเทศอื่น เขาจะไม่แก้ไข ก็ตามใจ; เราเป็น**พุทธบริษัท เป็นคนไทยอย่างพุทธบริษัท** บูชาความถูกต้อง ความดี ความจริง ความเป็นธรรม ความมั่งคั่ง อะไรนี้ ก็**ต้องพยายามไปตามธรรมชาติของพุทธบริษัท**

ปัญหาที่ ๑ ที่จะยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง คือปัญหาว่า เมื่อมีความรวนเรล่มจมทางศีลธรรมแล้ว ก็มี**ปัญหาเกี่ยวกับการจงรักภักดีต่อประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์**.

เดี๋ยวนี้**ไม่มีความจงรักภักดี ต่อประเทศชาติ เป็นต้น** ที่เพียงพอ ไม่จริงพอ; หรือว่าถึงกับหน้าไหว้หลังหลอก. ที่ปากพูดว่า

"จงรักภักดีต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" นั้น มันปากว่า หรือว่าเขียนเป็นตัวหนังสือก็พอแล้ว **ไม่ได้ปฏิบัติโดยสมบูรณ์**; ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็แทบจะไม่ว่าประเทศ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้น คืออะไรด้วยซ้ำไป เพราะลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ถูกสอนให้ท่องจำมา ซินปาก เคยลั่น มาตั้งแต่เด็ก; เขาก็ไม่ต้องสนใจ ว่าอะไรก็ได้, เขาจำได้ก็แล้วกัน

ถ้าเปรียบเทียบกันดูกับ**คนโบราณ** สมัยปู่ย่าตายายโน้น อาจจะมีมองเห็นและเชื่อได้ ว่ามันจริงอย่างนั้น คือเขามี**ความจงรักภักดี ต่อประเทศชาติศาสนา พระมหากษัตริย์** ยิ่งกว่า**คนสมัยนี้** ซึ่งนิยมจงรักภักดีต่อวัตถุ ต่อความสุข สนุกสนาน เวิร์ดอรรอยทางวัตถุ. เขากำลังความจงรักภักดี มาใส่กับสิ่งนี้เสียหมด, ทางฝ่ายโน้นมันก็จางไป.

ที่กล่าวว่า "**ไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่าชาติ**" เป็นต้นนี้ ก็ลองพิจารณาดู ว่าการสูญชาติของมนุษย์มันมีหลายความหมาย. ถ้า**สูญชาติในทางศีลธรรม**มันก็หมดชาติของมนุษย์ ชาติมนุษย์ จะหมดไป; เป็นชาติสัตว์ป่า เด้วจฉานอะไรไป ถ้ามันขาดศีลธรรม **ไม่รู้จักชาติในลักษณะ**อย่างนี้กันหรือเปล่า? ยังมีคำว่าชาติในทางวัฒนธรรม ทางจิตใจ; ถ้าเราสูญไป, เช่นไป **นิยมวัฒนธรรมชาติอื่น** ก็เป็นอันว่า**จิตใจนั้นมันเป็นชาติอื่นไปแล้ว**; นี้ก็มีอยู่มาก

ที่ว่าไปตามกันฝรั่งในเรื่อง การกิน การอยู่ การเล่นการหัว อะไรต่าง ๆ นั้นก็จนสูญชาติไทยไปแล้ว โดยจิตใจหรือโดยวัฒนธรรม.

วัฒนธรรม วัฒนธรรมในสายเลือดมันถูกคัดออกมาทั้งหมดอย่างนี้ แล้วก็ไปรับเอาของใหม่เข้ามาแทน: เป็นวัฒนธรรมแบบวัตถุ; นี่ก็เรียกว่าสัญชาติไปแล้วในทางวัฒนธรรม

ทีนี้ก็จะเป็เหตุให้สัญชาติออกมา ถึงกับว่าสัญชาติทางการเมืองคือประเทศชาตินี้เป็นเมืองขึ้นเขา เป็นข้าเขา; นี่เรียกว่าสัญชาติทางการเมือง นี่เรารู้จักแต่เรื่องสัญชาติทางการเมือง; พุดกันมาก กลัวกันมาก. แต่หาไม่รู้ไม่ว่ามูลเหตุที่แท้จริงนั้น ถ้ามีการสัญชาติในทางจิตใจแล้ว **จะต้องสัญชาติในทางการเมืองตามมาเป็นแน่นอน**

อาตมารู้สึกว่า **การสัญชาติในทางการเมืองนี้ ยังเลวน้อยกว่า สัญชาติทางจิตใจหรือทางวัฒนธรรม หรือทางศีลธรรม.** ขอให้รู้จักสิ่งทีเรียกว่า "ชาติ ประเทศ" กันอย่างนี้บ้าง ถ้าเป็นชาติไทย ประเทศไทย ก็ต้องระวังอย่าให้มันสัญชาติไปในทางจิตใจ หรือทางศีลธรรม.

ทีนี้ศาสนา นี่เป็นหลัก ทีจะให้ยังคงอยู่ในทางจิตใจ หรือทางศีลธรรม ก็อย่าให้สูญไปเสีย. พระมหากษัตริย์โดยทั่วไปก็เสด็จถึงชนชั้นปกครอง ซึ่งมีหน้าที่ทำการรักษาคุ้มครองสิ่งเหล่านี้ ให้คงอยู่ในสภาพอย่างนี้ **เป็นพระมหากษัตริย์ที่ประกอบอยู่ด้วยทศพิธราชธรรม** เป็นต้น; เมื่อท่านทำหน้าที่ของท่านบริสุทธ์แล้ว เป็นผู้ที่ควรจงรักภักดีอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าในระหว่างบุคคลด้วยกัน. เพราะว่ารับผิดชอบในความสัญชาติ

ของคนทั้งประเทศ ทั้งในแง่ของศีลธรรมวัฒนธรรม และทั้งในแง่ของการเมือง. ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี จึงจะมีความจงรักภักดีต่อสิ่งเหล่านี้ได้

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม ความไม่นิยมสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรมนี้ เข้ามาครอบงำ; มันก็มีปัญหาเรื่องการจงรักภักดีขึ้นมา คือมันไม่จริงพออย่างหนึ่ง หรือมันถึงกับหน้าไหว้หลังหลอกไปเลย; แล้วมันก็วนเวียนเป็นข้อแรกในชนชาตินั้น ไม่เฉพาะชาติไทย ขอให้รู้ไว้เสมอไปว่า เรากำลังกล่าวถึงเรื่องของมนุษย์ ไม่ว่าจะชาติไหน จะเป็นเรื่องของคนทั้งโลกก็ได้ หรือจะไปเป็นของประเทศเล็ก ๆ อย่างประเทศไทยเราก็ได้

นี่ปัญหาโดยอ้อมได้เกิดขึ้นมาแล้วคือว่าเกิดไม่มีความจงรักภักดีโดยแท้จริง ต่อประเทศชาติศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นต้น; ก็เป็นเครื่องทำความยุ่งยาก ให้แก่การที่จะปรับปรุงศีลธรรมของบ้านเมืองนั่นเอง. ขอให้ดูว่า ปัญหานี้มันเป็นปัญหาโดยอ้อม เข้ามาทับถมแก่การแก้ปัญหาทางศีลธรรมอย่างไร?

....

ดูกันต่อไป **ข้อที่ ๒ ปัญหาที่เป็นความรบกวน มาจากอันธพาลนานาแบบ.**

ความเป็นอันธพาลนานาแบบ มันค่อยเกิดขึ้นมา จากการที่ศีลธรรมมันเสื่อมไป, และจากการศึกษาที่จำกัด ๆ ทำลายศีลธรรม

เสียเอง. อันทพาลนานาแบบนี้ ตัวอย่างเช่นว่า อาชญากรรมทางเพศ; เดียวนี้ทั่วโลกยอมรับว่า อาชญากรรมทางเพศกำลังทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไม่น่าเชื่อ. เช่นว่าในบางประเทศมีอาชญากรรมทางเพศเกิดขึ้น โดยเฉลี่ยแล้ว ทุก ๆ ๗ วินาทีเป็นต้น.อาตมาเคยอ่านพบอย่างนั้น. เมื่อมีความลุ่มหลงในทาง กามารมณ์เรื่อย ๆ ไป มันก็เกิดความวิปริตมันก็ขยายตัวออกไป เป็นเรื่องปัญหา ทางกามารมณ์มากมาย.

ที่เรียกว่า เป็นคนเจ้าสำราญนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในคนที่ ร่ำรวยเหลือกินเหลือใช้ แต่ระดับลดลงมาถึง แม้แต่คนยากจน มันก็ยังอยากเป็น เจ้าสำราญ. เมื่อไม่มีเงิน มันก็ต้องไปหามา;หาโดยสุจริตไม่ได้ ก็หาโดย ทุกจริต เพื่อเอามาซื้อความเป็นเจ้าสำราญอย่างนี้; ก็เลยออกไปถึงการติด ความสนุกสนาน หรือมหรสพนานาชนิด. *อย่างในภาษาธรรมมะเขา เรียกว่า วัตถุกาม หรือความใคร่ หรือของใคร่* ที่เป็นวัตถุที่ตั้ง ก็เป็นปัญหา มากมายเหลือที่จะนับไหว; มีใช้แต่เพียงอาชญากรรมทางกามารมณ์อย่างเดียว.

ที่นี้มันยังมีอาชญากรรมทางโทสะจิต, รวม ๆ กันเรียกว่า อาชญากรรมทางโทสะจิต คือว่าโกรธ หรือประทุษร้าย ด้วยกิเลส ที่ชื่อว่า โทสะ หรือโกธะ นี้ต่อมาจากอาชญากรรมทางกามารมณ์ หรือทาง ราคะมันเนื่องกันอยู่ มันต้องดูพร้อมกันไป.

ความรู้สึกที่เป็นความโลภ หรือเป็นราคะทางกามารมณ์นั้น มัน เป็นเหตุให้เกิดโทสะ, หรือความโกรธ พอไม่ได้อย่างใจมันก็โกรธ; ถ้าอย่าไป

ต้องการสิ่งอย่างนั้น มันก็ไม่มีอะไรที่จะทำให้ไม่ได้อย่างใจ มันก็ไม่มีการโกรธ
ที่นำไปสู่หมองของรัก เมื่อไม่ได้อย่างใจ มันก็ต้องโกรธ.

เรื่องความโกรธ นี้ก็แยกตัวออกมา เป็นปัญหาอีกอันหนึ่ง;
มีโทสะจิต มีอาฆาต มีจองเวร มีสันดานพาลโหดร้าย ยิ่งกว่าสัตว์ป่า นี้
อาชญากรรมก็เกิดขึ้นมาอีกแผนกหนึ่ง อีกแบบหนึ่ง คืออาศัยโทสะจิตเป็น
มูล.

คนเรา พอโกรธแล้ว มันก็ไม่เป็นมนุษย์แล้ว พอทำ
ลงไปแล้ว มันก็ต้องมีการตอบแทน, มันก็แก้แค้น, อาฆาต สวน
กันไปสวนกันมา; ก็วินาศกันลงไปทุกที พร้อมทั้ง สร้างนิสัยสันดาน
ทารุณโหดร้ายเพิ่มขึ้น. ฉะนั้นที่เขารบกันทั้งโลกอยู่ได้เดี๋ยวนี้ มันก็มีเหตุนี้
เป็นเหตุส่วนหนึ่ง ที่รวมอยู่ด้วย คือความเกลียดชังกัน หรือเรียกว่ามันอาฆาต
กันอยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้ ปัญหาอาชญากรรมต่อไปอีก ก็เช่น เกี่ยวกับการแสวงหา
ประโยชน์, ต้องการประโยชน์โดยตรง. เจาะจงที่ประโยชน์ แล้วก็
ลักก็ขโมย; แม้ที่สุดแต่ว่าเป็นผู้ที่เข้าที่ค้ำขัน หรือว่าจนตรอก ในการประกอบ
อาชีพ มันก็ต้องขโมย.

นี่เรียกว่า เหมือนกับสัตว์มันจนตรอก แล้วมันก็ต้องกัด
แต่มนุษย์ นี่ยังแปลกออกไปว่า ถ้าจนตรอกในเรื่องกระทำโดยสุจริต;
แล้ว มันก็ทำทุจริต จึงมีอาชญากรรมอีกประเภทหนึ่งเกิดขึ้นมา กระทั่ง

รับจ้างฆ่าเขา อย่างนี้; ไม่ได้มีเรื่องอะไรกับเขา แต่เพราะเราอยากจะได้เงินก็รับจ้างฆ่าคนอื่น มันเป็นเรื่องของการแสวงหาประโยชน์.

นี่ยกมาเป็นตัวอย่างก็เข้าใจกันได้ทันที ว่าภาวะเช่นนี้ มันมีอยู่ในโลกนี้อย่างไร ในระหว่างบุคคลก็ดี ในระหว่างประเทศก็ดี หรือรวมๆ กันทั้งโลกดี มันมีการกระทำอย่างนี้.

คนยังแบ่งกันอยู่เป็น ๒ ชนิด; แล้วก็น่าหัวด้วย ที่อาตมาเคยพูดถึงมาครั้งหนึ่งแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อนๆ โน่นๆ ; พวกหนึ่งเขาถือหลักว่า "ขอทานดีกว่าขโมย" เป็นขอทานดีกว่าขโมย แต่อีกพวกหนึ่งเขาถือหลักที่ว่า "ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย" มันเดินกันคนละทางอย่างนี้ ทีนี้ ขอทานดีกว่าเป็นขโมยนั้น มันจึงพ่ายแพ้ มันยิ่งพ่ายแพ้ มันถอยไป, ถอยไป จนไม่ค่อยจะมีใครยอมรับนับถือแล้ว เดียวนี้ที่ว่าขอทานดีกว่าเป็นขโมยนั้น. มันไปขยายทาง "ยิ่งรวยก็ยิ่งกอบโกย, แล้วก็ยิ่งอยากรวม แล้วก็ยิ่งกอบโกย" นี่มันเป็นอาชญากรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็นชัดแล้ว; ที่ยังซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจอีกมากมายนัก.

"ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย" ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญที่คนโกงเขียนขึ้น; คนที่ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย จึงไม่ผิดกฎหมาย และไม่ผิดรัฐธรรมนูญใด ๆ. แต่มันผิดกฎหมายของพระเจ้า ผิดศีลธรรมของพระเจ้า; มันก็ต้องมีเรื่องเสียหาย และต้องมีการลงโทษที่สาสม คือ ให้มนุษย์ชนิดนี้อยู่ด้วยความระส่ำระสาย ทุกข์ยากลำบาก เดือดร้อน หาความสงบสุขมิได้.

ที่นี้ อาชญากรรมประเภทอื่นต่อไปอีก ก็เช่น มีจิตวิปริต จิตไม่สมประกอบ ขนาดเป็นสันดานพาล เป็นผู้ร้ายโดยกำเนิด อะไรไปเลย; จิตวิปริตนี้อย่าทำเล่นกับสิ่งนี้ เพราะมันมีอำนาจมาก แล้วมันแตกแขนงได้มาก. พระพุทธเจ้าหรือหลักพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักว่า "ไม่มีอะไรที่สำคัญยิ่งกว่าจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง"

จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ไม่ใช่จิตตามธรรมชาติเฉย ๆ ต้องจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง จนแยกออกไปเป็น ๒ ฝ่าย ว่า ไม่มีใจหรืออันตราย หรืออุปสรรคศัตรูใด ๆ ร้ายไปกว่าจิตที่ตั้งไว้ผิด. และว่าไม่มีมิตรสหายผู้หวังดีช่วยเหลืออะไร ดียิ่งไปกว่าจิตที่ตั้งไว้ถูก.

เดี๋ยวนี้คนมีจิตวิปริต ก็คือว่ามันไม่มีการตั้งไว้โดยถูกต้อง; มูลเหตุก็มาจากอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่เป็นเหตุให้มีจิตวิปริต แล้วปัญหามันก็ไม่มีที่จะสิ้นสุดได้ ในเมื่อจิตยังวิปริตอยู่ เมื่อเป็นอย่างนี้กันมากเข้า ก็เกิดปัญหาขึ้นมาทันทีว่า ; เดี่ยวนี้เราต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า. ใครมองว่าเดี๋ยวนี้เรามีปัญหาที่จะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า; นี้มากขึ้นทุกที.

นี่คนคือมนุษย์ของเรา ไม่เป็นมนุษย์; เป็นคนที่มีจิตวิปริตหลงไหลในความเห็นแก่ตัว บูชาความเห็นแก่ตัว ทำอะไรไปตามกิเลสนี้จนเป็นนิสัยไป. หรือว่าที่ยังดี ๆ อยู่เมื่อเล็ก ๆ นี้ มันก็ถูกกระทำให้เป็นจิตวิปริตยิ่งขึ้น เมื่อโตขึ้นมา, โตขึ้นมา. เพราะว่าผู้ใหญ่เหล่านั้นมีจิตวิปริต ทำอะไรวิปริตเสียแล้ว; เด็กเล็ก ๆ ที่เกิดมา จิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง ก็ค่อยหมุนไปตามทางที่ผิด ที่จะเป็นปัญหาที่ใหญ่หลวงยิ่งกว่าปัญหาใด ต่อไปข้างหน้า.

เพราะว่าการศึกษาที่จัดนั้น มันจัดผิดมันทำให้จิตนี้วิปริต ให้ลุ่มหลงในวัตถุ ในเนื้อหนัง.

ที่นี้ ยังมี ปัญหาอาชญากรรม เกี่ยวกับการเสพติด ที่มัน ก็เจริญก้าวหน้ามากเหมือนกัน;จะต้องคิดว่า ก่อนนี้มันไม่มีสิ่งเสพติดมันเมา เช่น เหล้า เช่นฝิ่น เช่นยาเสพติดใด ๆ ไม่มากเหมือนเดี๋ยวนี้. เดี่ยวนี้มันมาก; ยิ่งมีการศึกษา มาก มนก็ยิ่งมียาเสพติดมาก มันน่าประหลาด ที่ว่าเขาจัดการ ศึกษา ถึงระดับอุดมศึกษากันในโลกมากขึ้น ยาเสพติดมันยิ่งเจริญงอกงามในโลก มากขึ้น.

คำว่า "เสพติด" นี้ มีความหมายกว้าง จะเป็นวัตถุสิ่งของ ก็ได้ เป็นการกระทำก็ได้เป็นความรู้สึกก็ได้. กินยาเสพติดก็กลายเป็น ชี้เมา; แม้แต่ว่าคนชี่เกียจ ก็คือคนกินยาเสพติด, มันเป็นยาเสพติดทางจิตใจ. พอชี่เกียจแล้วมันก็สบายใจ ครีมีใจเหมือนกับ สุขกัญชา นี้ก็เรียกว่ายาเสพติด ทางจิตใจ แม้การพนันนี้ มันก็ไม่ได้กินเข้าไป ไม่ได้สูบสูดเข้าไป แต่ ก็เสพติด มันเป็น เสพติดทางจิตใจ; ก็เรียกว่าเป็นปัญหา เพราะสามารถ ทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้นมาได้.นี่ลองพิจารณาดูให้ดี ๆ มนุษย์เรากำลัง เป็นทาสยาเสพติด กันมากขึ้นทั่วไปทั้งโลก ยิ่งขึ้น ๆ.

ความคิดที่น่าหว่วหรือน่าสงสาร ตัวอย่าง เช่นว่า เขาจะ ประดิษฐ์ปรุขงที่สูบได้แทนบุหรี แต่ไม่ให้มีธาตุเสพติด. นี้เท่ากับรักษา เสพติดถึงขนาดที่ว่า จะปรุขงสิ่งทีเสพได้เอริดอระออย แต่ไม่ให้โทษ เหมือนกับบุหรี อย่างนี้ มนุษย์เหล่านั้น ก็คิดว่าเป็นความเฉลียวฉลาด เป็น

ความก้าวหน้า เป็นความเจริญทางอารยธรรม แต่ ทางศาสนาถือว่า เป็น ความโง่ที่ลึก มากขึ้นไปอีก; นี่มันควรจะทิ้งเสีย ไม่ต้องไปทำมัน.

อย่างจะคิดทำบุญหรือเทียมน ที่ไม่ให้โทษทางเสพติดนี้ มันก็ยิ่งโง่ อยู่ นั่นแหละ มันเสียเวลา และไม่มีประโยชน์อะไร; แล้วมันก็ต้อง ถือว่าเป็นเสพติดอีกนั่นแหละ คือ เสพติดในทางจิตใจ.มันไม่ให้โทษ ในทางร่างกายก็จริง แต่มันก็เสพติดในทางจิตใจอยู่ตามเดิม.

อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่า อาชญากรรม; ถ้ามนุษย์ไม่ยอมรับว่า เป็นอาชญากรรมของมนุษย์มันก็ต้องเป็นอาชญากรรมตามแบบของพระเจ้า, ต้อง พูดยกย่องพระเจ้าจึงจะเรียกว่านี้เป็นอาชญากรรม. การค้นคว้าอุตริต่าง ๆ ที่เก่งมาก เฉลียวฉลาด แต่ไม่จำเป็นหรือไม่มีประโยชน์เลย, มีเจตนาทุจริตแฝงอยู่ มีความโง่แฝงอยู่; นี้ต้องถือเป็นอาชญากรรม ทางวิญญาณตามแบบของพระเจ้า ในฐานะเป็นเรื่องทางวิญญาณ.

ตัวอย่างปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ เนื่องมาจากความ เป็นอันธพาลของมนุษย์ มันมีอยู่อย่างนี้ เป็นตัวอย่าง. *ความเป็นอันธพาลนี้ ภาษาไทยรู้จักน้อย, อย่างท่านทั้งหลาย ก็คงคิดว่าอันธพาลคือคนที่มัน หยาบช้ำทารุณ เกเร ช่มเหงคนอื่น.* แต่ตามหลักของพระศาสนาหรือแม้แต่ หลักของภาษา คือตัวหนังสือ มันไม่เป็นอย่างนั้น มันมากกว่านั้น.

อันธะ นี้แปลว่า มีด หรือ ตาบอด, แล้ว พาละ นี้ แปลว่า อ่อน หรือ โง่หรือ เซลา; *อันธพาล* รวมกันแล้ว คือ *ความอ่อนหรือเซลา* อย่าง

มีดเหมือนกับดาบอด. ฉะนั้นไม่ต้องไปทำอันตรายใครด้วยดาบ ด้วยหอก ด้วยปืนผาหน้าไม้; มันก็ทำอันตรายโดยปัญหาต่าง ๆ กระทบฆ่าตัวเองด้วยความโง่, ดำเนินชีวิตผิด ๆ.

ผู้ที่วางระบบการศึกษาออกมาในโลกนี้อย่างผิด ๆ ก็เป็นคนอันตรายได้. นี่พูดตรง ๆ ไม่ต้องกลัวใครโกรธ ว่า เจ้าหน้าที่วางระบบการศึกษาของโลกทั้งโลก ไม่เฉพาะประเทศไทย ที่วางระบบออกมาผิด ๆ ไม่ส่งเสริมศีลธรรมกลับย่ำยีศีลธรรม; นั่นแหละคือพวกอันตรายที่สุด, อันตรายร้ายกาจที่สุด ยิ่งกว่าอันตรายที่ถือดาบ ถือหอก ถือปืน เทียวฆ่าเที่ยวยิงเสียอีก. เพราะอันตรายชนิดนี้น้ำมันทำลายจิตใจ ทำลายวิญญาณของมนุษย์; อันตรายชนิดนี้ ทำอันตรายได้แต่เพียงร่างกาย. ฉะนั้น ปัญหาอันตรายนี้จะต้องดูกันให้มากถึงขนาดนี้; ว่ามันเกิดมาจากการที่จัดการศึกษาผิดต่างหาก จึงเกิดอันตรายทุก ๆ แขนงขึ้นมาในโลก.

... ..

ที่นี้ปัญหาต่อไป ปัญหาที่ ๓ อยากจะยกตัวอย่าง **ปัญหาทางการปกครอง หรือการปราบปราม** ของผู้มีหน้าที่ปกครองหรือปราบปรามในบ้านในเมือง.

เมื่อศีลธรรมมันเสื่อมแล้ว มันก็เป็นปัญหาหมาหาคาลขึ้นมาทันทีทั่วทั้งโลก. เจ้าหน้าที่ที่จะปกครองบ้านเมืองหรือปราบปรามทุจริต นี้ก็ไม่สามารถที่นี้ ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่มีศีลธรรม เสียเองด้วยแล้วก็ ไม่ต้องพูดกันเลย. ถ้าว่า

ประชาชนทั่วไปไม่มีศีลธรรม เหลืออยู่แต่เจ้าหน้าที่ที่มีศีลธรรม ก็ยังไม่สามารถจะทำอะไรได้; เดียวนี้มันก็จะปนกันไปเสียหมดในความไม่มีศีลธรรม.

ฉะนั้นความเสื่อมทางศีลธรรมนี้ มันทำให้ไม่สามารถปกครอง หรือบกพร่องในการปกครอง, หรือไม่จริงจัง ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรม ในการปกครอง ในการปราบปราม ; อย่างที่เราเห็นกันอยู่แล้ว ได้ฟังได้ยินกันอยู่ทั่วไปแล้ว ตามหน้าหนังสือพิมพ์ ไม่ต้องพูดดีกว่า. แต่ขอให้จับใจความสำคัญให้ได้ว่า เพราะความเสื่อมทางศีลธรรม ปัญหาจึงเกิดขึ้นแก่การปกครอง, การปราบปรามผู้ทุจริตในบ้านเมือง; จึงไม่สามารถปกครองบ้าง บกพร่องไปบ้าง กระทั่งว่าไม่จริงไม่จังไปเลย.

ตัวอย่างเช่นเดี๋ยวนี้ ก็ยังมีระบบฟิ่งนักเลง *คุ่มครอง* อยู่ทั่วไป ทั่วประเทศ. อดมาได้ยินได้ฟังด้วยตนเอง. มันยังต้องมีระบบนักเลง, หรือนักเลงอันธพาลก็มี ช่วยคุ่มครองให้; เพราะว่าเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจะคุ่มครอง. การที่จะไปตั้งสำนักงานในป่าในดง รับเหมาทำการก่อสร้างนี้ ส่วนใหญ่ก็ได้ยินว่า ต้องอาศัยระบบนักเลงช่วยคุ่มครองด้วย. นี่ก็เป็นเครื่องวัดให้รู้ว่าศีลธรรมของเราเป็นอย่างไร.

หรือแม้ที่พูด แต่ว่า อยู่กันตามปรกตินี้ ยังต้องอาศัยผู้ที่ตั้งตัวเป็นนักเลง; แต่ไม่ใช่ นักเลงอันธพาลร้ายกาจ แต่เป็นนักเลงที่คนเขาเกรง. ต้องฟิ่งนักเลงอย่างนี้อยู่; แล้วต่อมา มันก็เลื่อนไปฟิ่งอันธพาล แล้วก็เลื่อนไปถึงกับว่า ไปเป็นคอมมิวนิสต์ดีกว่า, เขาคุ่มครองให้ดีกว่า. มันมีความรวนเรเปลี่ยนแปลงหมด ไปถึงขนาดที่ว่า เจ้าหน้าที่ถูกเขากล่าวหาว่า อยาก

ให้มีอาชญากรรมเสียเองเพราะเป็นโอกาสที่จะได้ลาภ; ฉะนั้นเราจึงเห็นว่าการคอร์รัปชัน การกินสินบนอะไรต่าง ๆ มันก็คืบหน้า ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ลึกลับ ซับซ้อน เพราะการบกพร่องทางศีลธรรมในข้อนี้.

นี่ขอให้ดูไว้ทีละข้อ ๆ ว่าเราไม่ต้องการจะพูดถึงปัญหานี้โดยตรง, แต่ต้องการจะพูดถึงข้อที่ว่า ความเสื่อมศีลธรรมทำให้เกิดปัญหานี้ แล้วการแก้ไขทางศีลธรรมทำไม่ได้; เพราะมีปัญหานี้ขวางหน้าอยู่ : มันลึกเกินกว่าที่จะไปแตะต้องตัวปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง. มันมีปัญหายังนี่ คือผลของการไร้ศีลธรรมนี้ มันขวางหน้าอยู่

... ..

ปัญหาที่ ๔ จะระบุว่า ระบบงานยุติธรรม งานรักษาความยุติธรรม มันก็รวนเรเป็นปกติ.

ระบบงานรักษาความยุติธรรมนี้ อย่างศาล อย่างอัยการ อย่างราชทัณฑ์อะไรต่าง ๆ นี้ ก็รวมอยู่ในระบบนี้ มันรวนเรหมด; เพราะความเสื่อมศีลธรรมในทางจิตใจ. สิ่งหนึ่งมันเข้ามาแทนคือว่า อำนาจ เป็นใหญ่ในโลก; อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส. คนเราอาจจะไม่พูดอย่างนั้น แต่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนั้น ว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก ; ล้วนแต่จะเล็งถึง อำนาจเงินหรือ อำนาจความยั่วยวน หรือ อำนาจอิทธิพล หรือว่า อำนาจความดี อำนาจความน่ารักน่าบูชา หรือว่า อำนาจของธรรมชาติก็ตาม; นี้เรียกว่าอำนาจทั้งนั้น ทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจใดอำนาจหนึ่ง.

แต่ในโลกตกอยู่ใต้อำนาจอันธพาล คือกิเลส เสียมากกว่า ระบบความยุติธรรมในโลกมันก็เสียไป; คล้ายกับว่าโลกเสียที่พึ่ง ไม่ใช่ระบุว่า ศาลประเทศเรา; แม้แต่ศาลโลกมันก็ถูกคนชี้หน้าว่ามีส่วนที่ไม่ถูกหรือไม่ยุติธรรม เพราะว่าในโลกมันอย่างนี้เองแหละ.

ถ้าว่าศาลโลกมีผู้พิพากษา ๑๐ คน แล้วคนเห็นด้วยอย่างนั้น เพียง ๘ คน, อีก ๒ คนเขาไม่เห็นด้วย. จะเรียกว่าอย่างไร มันก็ต้องมีส่วนที่ไม่ถูก หรือว่าอะไรอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง. ในเรื่องของมนุษย์ที่ไม่รู้จะออกทางไหน ก็เอาระบบออกเสียงโหวตนี้เป็นใหญ่ เพราะไม่มีอะไรจะพึ่งไม่มีศีลธรรมจะพึ่งพาอาศัย ก็ต้องเอาระบบโหวตออกเสียงเป็นใหญ่; แล้ว คนส่วนมากในกลุ่มนั้น เป็นคนไม่มีศีลธรรมจะว่าอย่างไร, โหวตมันจะออกมาอย่างไร.

นี่เรียกว่าระบบงานสถิติยุติธรรมของโลก มันก็ต้องเสียไป; เพราะความไร้ศีลธรรม. เมื่อเราจะแก้ปัญหา ก็ต้องมีอันนี้มาขวางหน้าอยู่อีก เพราะว่ายังมีคนต้องการอะไรเป็นสินจ้างอยู่บ้างอะไรบ้าง. หรือว่าอย่างน้อยที่สุด ความหลง ความโง่ของเขา โดยไม่เจตนาอันนั้นแหละ ทำให้เป็นคนอคติ; เพราะว่าเขาเรียนมาแต่อย่างนี้, เพราะว่าการศึกษาในโลกมันผิดเสียแล้ว มันแยกธรรมะแยกศาสนาออกไปจากคน จากการศึกษาเสียแล้ว.

... ..

แล้วดูกันต่อไปอีกก็ได้ ไม่เสียเวลา ว่า **ปัญหาที่ ๕ ปัญหาความสะอาดเรียบร้อยสวยงามของบ้านเมือง.**

ถ้าคนไร้ศีลธรรมแล้ว มันจะทำได้อย่างไร? จะเอาเงินที่ไหนมารักษาความสะอาดของบ้านเมือง หรือว่ากระทิงของธรรมชาติ. *ความสวยงามนี้มีอยู่ ๒ แบบ คือ แบบที่มนุษย์จัดหรือควบคุมอยู่, แล้วอีกแบบหนึ่ง ก็ ธรรมชาติมันเป็นไปเอง แต่ว่าจะสวยงาม. ถ้าคนไร้ศีลธรรมแล้ว ก็ทำลายความสวยงามเหล่านี้หมดเลย ไม่มีศีลธรรม จะไม่เห็นแก่ความสวยงาม, คนไม่มีศีลธรรม คนไม่รู้จักความสวยงาม; เรายกเลยสูญเสียความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาดน่าดูของบ้านเมือง หรือบ้านเรือนก่อน แล้วก็ของโลกกว้างออกไปกระทิงของธรรมชาติ เพราะคนมันไม่มีศีลธรรม.*

เดี๋ยวนี้คนก็นิยม ความสวยงามกันมาก แม้ความสวยงามของธรรมชาติ แต่ก็รักษาไว้ได้น้อย. การสงวนพันธุ์ไม้ สงวนพันธุ์สัตว์ป่า สงวนความสวยงามอะไรต่าง ๆ ไม่สำเร็จตามที่ต้องการ เพราะคนไร้ศีลธรรม พุดกันไม่รู้เรื่อง.

... ..

ปัญหาที่ ๖ จะยกความสุรุ่ยสุร่ายขึ้นมา.

คนไร้ศีลธรรมจะสุรุ่ยสุร่าย เพราะโง่ เพราะเห็นแก่ตัว. เดี๋ยวนี้คนใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นมากขึ้น; ถ้าใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็นตามหลักของ ปู่ ย่า ตา ยาย แล้ว คนจะไมุ่่นวายเดือดร้อนมากเหมือนอย่างที่เป็นอยู่อย่างเดี๋ยวนี้.

คนไปรับการศึกษา มาผิด นียมผิด มีเสพติด มีอะไรต่าง ๆ; เหน้อจะเป็นอยู่อย่างแข่งกับเทวดา; ฉะนั้นเงินเดือนก็ไม่พอใช้ เพิ่มอีกเท่าตัวก็ไม่พอใช้, อีก ๒ เท่าตัวก็ไม่พอใช้ เพราะความเหน้อการเป็นอยู่มันมากออกไป.

นี่เพราะขาดศีลธรรม; ไม่ประหยัดอย่างที่เรียกว่า "กินอยู่แต่พอดี"; ฉะนั้นจึงมีลักษณะเป็นทาสหรือเป็นเปรต อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เรื่อยไป.

เป็นทาส ก็คือว่า กิเลสมันบีบบังคับ ให้ไปหาเงินมา; นั้นเป็นทาสกิเลส เป็นทาสเศรษฐกิจ. แล้วเป็นเปรตก็คือหิวเรื่อย ตามความหมายของคำว่า "เปรต" เปรตนี้จะป้อนเข้าไปเท่าไร ก็ไม่รู้จักอิ่ม จะหิวอยู่เรื่อย; ถึงขนาดที่มี กล่าวไว้ในพระบาลีว่า ต่อให้ภูเขากลายเป็นทองคำทั้งลูก สักสองลูก ก็ไม่พอแก่ความต้องการของคน ๆ เดียว. คน ๆ หนึ่งภูเขาทองคำสองลูก ก็ไม่พอแก่ความต้องการของเขา; แล้วคนทั้งโลกจะต้องการก็มากน้อย ที่เรียกว่าหิวอย่างนี้ก็เป็นเปรต.

ในเรื่องเศรษฐกิจ ก็บังคับให้หา หามาเพื่อบำรุง บำเรอเนื้อหนัง ความสุขกามารมณ์อะไรต่าง ๆ เพราะเขาต้องการจะเป็นอย่างนั้น ไม่ต้องการจะกินอยู่แต่พอดี. ไปหลงคำผิด ๆ ว่า "กินดีอยู่ดี" ซึ่งไม่มีขอบเขต. เป็นคนชั้นผู้น้อย ก็อยากจะมีการเป็นอยู่ชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ยิ่งขึ้นไป; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ไม่มีใครมาห้ามได้ ที่จะไม่ให้เขาแสวงหาโดยทุจริต.

สำหรับพระพุทธเจ้านั้น ท่านแนะนำให้ "เป็นอยู่แต่พอดี". ใครควรจะอยู่เท่าไร มีพอดีเท่าไรก็เอาเท่านั้น; ไม่ต้องเท่ากันทุกคน. แต่ให้ทุกคน แต่ให้ทุกคน เป็นอยู่กินอยู่ เท่าที่พอดีสำหรับคนนั้น อย่างพระภิกษุผู้มีจีวร เครื่องนุ่งห่ม ๓ ผืน กุณินั้น ๗ ฟุต x ๑๒ ฟุต ที่เรียกว่าคิปประสูคต; แม้แต่บาตรก็ไม่มีมากกว่าหนึ่งใบ นอกนั้นก็ไม่ต้องให้สะสมอะไร นี้เรียกว่า "กินอยู่พอดี" สำหรับภิกษุแล้ว. สำหรับฆราวาสก็ขยายออกไปได้ ตามสมควรแก่หน้าที่การงานของตน ๆ .

เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรม ไม่ต้องการแต่ส่วนจำเป็นที่พอดี;” ต้องการไม่มีขอบเขต ไม่มีที่สิ้นสุด. ได้มาก็สุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้คิดจะทำประโยชน์ผู้อื่น สิ่งที่เขามาใช้สอย ไม่ได้ใช้ให้หมดค่าของมันคือทิ้งขว้าง เสียก่อน.

เรื่องเศรษฐกิจส่วนบุคคลนี้ อาตมาเคยเล่าเรื่องพระอานนท์กับพระเจ้าอุเทนให้ฟังมาแล้ว. บางคนอาจจะยังไม่เคยฟัง นี่ยากจะเล่าให้ฟัง ในฐานะที่ ขอให้ถือว่านี้เป็นหลักทางเศรษฐกิจ ในพระพุทธศาสนา.

พระเจ้าอุเทนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน สงสัยว่าภิกษุนี้จะเป็นอยู่อย่างสุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้ประหยัด จึงไปซักถามพระอานนท์ :

ใช้จีวรอย่างไร ในเมื่อมันเก่าเข้า? พระอานนท์ท่านก็ว่าปะ ถ้ามันเก่าเข้าไปอีก มันจะเปื่อย ก็ตามเป็น ๒ ชั้น.

ตามเป็น ๒ ชี้นก็ไม่ไหวแล้วก็ทำอย่างไร? เอามาพับ ๆ
เข้าทำเป็นที่นอน เป็นผ้าปูที่นอน

ถ้านอนเป็นผ้าปูนอนก็ไม่ไหว มันเปื่อยแล้ว? ก็เอามาพับ
ให้หนาไปอีก ทำผ้ารองนั่งเป็นอาสนะเล็ก ๆ.

ถ้าเป็นอาสนะเล็ก ๆ ก็ไม่ไหวอีกแล้ว มันเปื่อยแล้วจะทำอะไร?
เอามาทำผ้าเช็ดเท้า.

ถ้าทำผ้าเช็ดเท้าก็ไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร? ก็เอาไปเผาไฟ
เอาขี้เถ้ามาคดลูกกับมูลวัว แล้วก็ฉาบฝาผนังกุฏิที่ทำด้วยดิน ให้มันใหม่ ให้มัน
สะอาดขึ้นมา ใช้ให้หมดที่เป็นขี้เถ้าทุก ๆ อดู ทุก ๆ ส่วนของขี้เถ้า.

พระเจ้าอุเทนจึงเกิดเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา คิดดูเถอะ
ว่าแม้แต่เรื่องประหยัด ก็ทำให้คนเลื่อมใสในธรรมะ ในพระพุทธร-
ศาสนาได้.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีศีลธรรม นี่ต้องขอสารภาพว่า แม้ภิกษุ
สามเณรก็ไม่มีศีลธรรมในขณะนี้ ใช้จิวรใช้อะไรหยาบคาย แล้วก็ยังทิ้งก่อนที่จะ
ใช้ให้ถึงที่สุด อย่างนี้ ที่มันเป็นความเปลี่ยนแปลงของโลก จะโทษกันนัก
ก็ไม่ได้. อาตมาก็พูดว่า ถ้าโยมอย่าถวายเป็นทานมากนักก็จะดี ไม่รู้ว่าจะเก็บ
ไว้ที่ไหนแล้ว มันเป็นความเปลี่ยนแปลงเข้าใจผิดกันไปทบกันมา จนกลายเป็น
เป็นสิ่งที่ไม่น่าดูขึ้นมาอย่างนี้ ทีนี้ถ้าว่าศีลธรรมแล้ว จะไม่มีการสุรุ่ยสุร่าย,

แล้วมันมีอาการที่เรียกว่าพอใช้หรือเหลือใช้นี้ ฆราวาสเขามีเสื้อเป็นตู้ ๆ จนต้องเรียกว่าแม่ผีเสื้อ เพราะมีเสื้อมากนัก.

ถ้าสุรุ่ยสุร่ายก็ต้องเป็นทาสแก่เศรษฐกิจของตัวเอง, มีความหิวเป็นเปรต, แล้วในที่สุดก็จะเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่บุคคลอื่นแก่ประเทศอื่น. ฉะนั้นปัญหาเรื่องขาดดุลย์การค้าอะไรต่าง ๆ นี้ก็มาจากคนโง่สุรุ่ยสุร่าย ไม่รักษาข้อธรรมะข้อนี้ เลยทำให้ประเทศชาติต้องเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่ประเทศอื่น, อย่างที่เรียกว่าดุลย์การค้าเสียไปบ้างอะไรบ้าง อีกหลายอย่าง ไม่ต้องพูดถึงก็ได้.แต่ให้รู้ไว้ว่าเรื่องสุรุ่ยสุร่ายนี้เป็นอันธพาลด้วยเหมือนกัน; เป็นปัญหาที่เกิดมาจากการไม่มีศีลธรรมแล้วก็มาขวางหน้าแก่การแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมอย่างที่สุด. เราจะชวนให้มีศีลธรรม; เขาต้องการจะแต่งตัวสวย ๆ อย่างนี้ มันก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่องอยู่อย่างนี้เอง.

... ..

ปัญหาที่ ๗ ปัญหาที่เกิดมาจากการริษยากัน.

ถ้าคนไม่มีศีลธรรมแล้ว ไปดูเถอะ มันจะมีจิตริษยา แม้แต่จะเป็นพระเป็นเณรนี้ ก็ยังมีจิตอิจฉาริษยากัน, คอยตำหนิกัน, คอยหาช่องผิดแก้กัน ไม่มีความเป็นพระเป็นเณรเลยก็มี.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ไม่ให้พูดร้าย ไม่ให้ทำร้าย ไม่ให้คิดร้าย ไม่ให้อิจฉาริษยา*; บางองค์ก็ยังมี ความริษยา ความมุ่งร้าย พูดร้าย

ทำร้าย. ผู้มีปัญญา เขายอมรับตรงกันหมดอย่างทีกล่าววว่า อรติ โลกนาสิก้า
- ความริษยาเป็นสิ่งที่ทำให้โลกให้ฉิบหาย. อรติ แปลว่าไม่ยินดีด้วย, ภูไม่
ยินดีกับมิ่ง มิ่งจะได้ดีอย่างไร ภูก็ไม่ยินดีกับมิ่ง; อย่างนี้เรียกว่า อรติคือความ
ริษยา, แล้วก็ โลกนาสิก้า นี้ทำให้โลกให้วินาศ.

มันมีการแก่งแย่ง มีการช่วงชิง มีความเป็นตัวกู - ของกูเต็มที;
ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้. ในพวกกันเอง บางทีในครอบครัวก็อาจจะมีริษยา,
บางทีพี่น้องคลานตามกันมา ยังริษยากันเลย, แล้วในหมู่บ้านก็ริษยา ในประเทศ
ก็ริษยา, ในโลกนี้มันก็ริษยา; เพราะว่าการจะครองโลก.

คนต้องการจะเป็นเจ้าโลก ไม่ให้มีใครมาเกี่ยวข้อง ในการที่
จะเป็นผู้ครองโลก ก็ต้องริษยา; จึงมีแผนการริษยา แล้วก็ทำลายซึ่ง
กันและกัน. นี้โลกเรากำลังอยู่ด้วยความริษยา คือความไร้ศีลธรรมแห่งความ
เมตตากรุณา จึงเป็นอย่างนี้, อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่นี้; แล้วมันเนื่องด้วย
ปัญหาอื่นอีกหลายปัญหาจนดูไม่ค่อยออก ว่ามันปัญหาอะไรกันแน่, มันพันกันยุ่ง
เหมือนกับด้ายยุ่ง.

... ..

ปัญหาที่ ๘ คือปัญหาเกิดมาจากการเกียจคร้าน.

การศึกษาที่ผิด ที่จัดผิดอย่างหลับหูหลับตา มันนำไปสู่นิสัยของความ
เกียจคร้าน; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ หรือ ยุวชนของเราไม่ชอบทำงาน; ไม่
เหมือนกับคนโบราณ ที่เขาอบรมกัน จนรู้สึกว่าการทำงานเป็นของสนุกสนาน,
การทำงานเป็น นิสัยสนุกสนาน การศึกษาผิดแห่งสมัยใหม่นี้ ทำให้เห็นว่า การ

ทำงานนี้ น่าเกลียด น่าชัง น่าเบื่อ น่าระอา; ฉะนั้นให้หาวิธีชนิดที่ไม่ต้องทำงาน แต่ให้ได้เงินหรือให้มีอะไรมาก โดยไม่ต้องทำงาน อย่างนี้มันก็เลยผิดหลักของธรรมชาติ ในทางจิตใจ; จิตใจจึงเสื่อมไป เลวไป ไม่ชอบการทำงาน ไม่สนุกในการทำงาน.

อาตมาบอกเขาว่า "การทำงานนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม" เขาหัวเราะเยาะ ก็ไม่เป็นไร คนโง่หัวเราะเยาะ ไม่เสียใจ. ถ้าใครทำงาน ได้ คนนั้นต้องฉลาด ต้องมีธรรมะหลายข้อ : มีวิริยะ มีอุตสาหะ มีสติสัมปชัญญะ ฯลฯ ฉะนั้น การที่ทำงานนั้น หมายความว่ายอมมีการปฏิบัติธรรมที่สำเร็จแล้วอยู่ในตัว. พอบอกอย่างนี้เขาไม่เชื่อ เขว่าการทำงานก็การทำงาน; การงานมันก็ได้เงิน เอาเงินมา ก็หาความสนุกสนาน, มันไปกับรูปนั้น.

ที่นี่ ไปหลงความสนุกสนาน มันก็เกียจคร้านที่จะออกแรง ก็เลหย่าโดยทุจริต ที่นี่สติปัญญาก็ก้าวหน้า; ทำเครื่องทุ่นแรงขึ้นมา แล้วก็ทำให้มนุษย์ที่เกียจมากขึ้น ทางหนึ่ง, คือเกลียดการทำงานมากขึ้น; แล้วก็ไปใช้เครื่องจักรทำ แล้วก็ได้มากก็เพื่ออบรมนิสัย ให้มันเป็นอย่างนั้นมากขึ้น. ฉะนั้นระวังให้ดี สิ่งเหล่านี้มันเพ้อและเหลือเฟือ มันทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่พิกลพิการไปแล้ว.

เครื่องทุ่นแรงนี้สร้างปัญหาในโลกขึ้นมามากมาย บั่นป่วนวุ่นวาย; มันเกินที่ตรงนั้น ขาดที่ตรงนี้ ไปเกินที่ตรงนั้นมากเหลือเกิน. แม้แต่

เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ระวางให้ดี จะทำให้คนโง่มากไปกว่าเดิม หรือชี้แจงคิด
ชี้แจงใช้สมอง อะไรต่อไป จนไม่เหมาะสม จนผิดกฎธรรมชาติ; รวมอยู่
ในพวกชี้แจงทำงาน ด้วยเหมือนกัน.

เมื่อมือบวมผิด ๆ มีการศึกษาที่จัดออกมาผิด คนก็เกิดนิสัยเกลียด
การทำงาน ไม่สนุกในการทำงานเหมือนคนโบราณ ศีลธรรมก็เสื่อม; ศีลธรรม
เสื่อมแล้ว มันก็ทำให้คนชี้แจงทำงาน, แล้วมันก็มีเรื่องกอบโกย.

... ..

ปัญหาที่ ๙ ปัญหาที่เกิดมาจากทรัพยากรธรรมชาติ
อันนี้ก็อยากจะทำให้ถึงกันอยู่เสมอ.

ทรัพยากรธรรมชาติ มันต้องรักษา ต้องส่งเสริม ต้อง
ทำให้มีกำไรให้ถูกวิธี; อย่างเอามาถลุงเสียหมด ทรัพย์สมบัติในแผ่นดิน
มันเป็นของพระเจ้า ประหยัดให้ถูกวิธี ใช้ให้ถูกวิธี; อย่าเอามาถลุงเสียหมด.
เดี๋ยวนี้มนุษย์ชุด ๆ ขึ้น ถลุงไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ แทบทั้งนั้น; แล้วที่
ใช้รบราฆ่าฟันกันนั้นก็มากทีเดียว ไม่ได้ประโยชน์แล้วยังฆ่าฟันกันอีก.
กลับสร้างนิสัยอันธพาลมากขึ้นไปอีก. ใครชุดได้ชุดเอา เอาทรัพยากรใต้ดินขึ้นมา
ใช้ไม่ให้มีประโยชน์ แล้วทำลายมนุษย์กันเอง.

ที่นี้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของก็ลงโทษมนุษย์ ให้เป็นอยู่กันอย่างเจ็บ
ปวดแสนสาหัส, ดินฟ้าอากาศก็เปลี่ยนแปลงหมด ผิดไปจากธรรมชาติ

เดิม; ทั้งมีความโง่ ทำให้เข้าใจว่า ต้องทำลายธรรมชาติอันนี้แล้ว; ต้องยอมทำลายธรรมชาติอันสวยงาม อันมีประโยชน์มาก อันนี้, แล้วเพื่อประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้; ประโยชน์นั้นก็เพื่อความฉิบหายต่อไปอีก; อย่างนี้ก็มียู่มากทั่ว ๆ ไปทั่วโลก.

ส่วนใหญ่ธรรมชาติก็ถูกทำลายโดยผู้เห็นแก่ตัว โดยกิเลส ละโมภโลภลาภ เห็นแก่ตัว นี้ก็มีอยู่มาก ; เขาต้องการอะไรนิดหนึ่งเขาก็ทำลายกันมาก ๆ : แบบคนที่ว่า ต้องการผลไม้สักหาบหนึ่งนี่มันก็โค่นต้นไม้เลย; ต้นไม้ถูกกระทำอย่างนี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไป. หรือว่าอยากจะเอาปลา ๒ - ๓ ตัว ก็ใช้ลูกกระเบิดเลย; ปลาที่ตายหมดทั้งหนองทั้งคลองนี้. นี่เรื่องความไม่มีศีลธรรมยอมทำลายทรัพยากรของธรรมชาติ, แล้วก็เป็นหนักขึ้น ๆ.

นี่อยากจะพูดถึงปัญหาของแพงบ้าง **ปัญหาที่ ๑๐**
ปัญหาของแพง.

เดี๋ยวนี้ของแพง แล้วเงินถูก ความจนเดือดร้อน เขาก็มองกันแต่ทางเศรษฐกิจ ว่าของมันแพง ว่าเงินมันถูก ว่าคนจนเดือดร้อน; แล้วไม่มองให้ลึกลงไปถึงว่า ต้นเหตุแท้จริงมันมาจากความไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรมของใครก็ตาม หรือของหลาย ๆ ฝ่ายก็ตาม ทำให้เกิดความปั่นป่วนอย่างนี้ คือ ของแพงเงินถูก มันเนื่องกันอยู่หลายทิศทาง.

แต่ไปดูเถอะ; ในที่สุดมันจะไปสรุป รวมลงที่ความไม่มีศีลธรรมของมนุษย์ ; เอาที่ใกล้ ๆ กัน ก็เพราะว่า ไม่ประหยัด อย่างที่พูด

มาแล้วว่า คนเดี๋ยวนี้ไม่ประหยัดเหมือนคนรุ่น ปู่ ย่า ตา ยายเขาสร้างควาไม่สมดุลงขึ้นมา ในมุนนั้นบ้าง มุนนี้บ้าง มุนโน้นบ้าง แล้วก็มีเปลี่ยนแปลงวนเวียนอยู่เรื่อย; เดี่ยวนี้กำลังอยู่ในจังหวะที่ว่า ของแพงเงินถูก แล้วการผลิตของ มันผลิตขึ้นมาไม่ได้ หรือจะไม่ผลิตด้วยซ้ำไป เพราะความไม่มีศีลธรรม. ถ้าเห็นว่า ไม่ผลิตดีกว่า เราได้กำไร เขาก็ไม่ผลิต หรือมันไร้ศีลธรรมมันก็ไม่ผลิต; เพราะซื้อเกียจก็ได้ มันก็แก้ปัญหาที่ว่าของแพงนั้นไม่ได้.

เรื่อง เงินถูก ก็เหมือนกัน; การจัดที่ไม่ถูกต้อง ด้วยความโง่ก็ดี ด้วยความเห็นแก่ตัวก็ดี ด้วยอะไรก็ตาม มันมีปัญหาทางเงินตราขึ้นขึ้นมา. คนจนเดือดร้อน ข้าราชการผู้น้อยเดือดร้อน; ค่าเหล่านี้มีเต็มไปตามหน้าหนังสือพิมพ์เวลานี้. มันเป็นปัญหาซับซ้อนอยู่ด้วยกัน ทั้งข้างบนข้างล่าง ข้างนอก ข้างใน; แต่สรุปแล้ว อยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม แง่นั้น แง่นี้ แง่โน้น มารวม ๆ กันเข้า ไม่รู้ต้นเหตุ.

คนมีศีลธรรมก็จะประหยัด ก็จะไม่เมตตา กรุณา ก็จะไม่เอาเปรียบ; แต่เดี๋ยวนี้เราทำคนเดียวไม่ได้ เพราะเป็นประเทศเล็ก. เมื่อประเทศใหญ่เขาแกล้งเรา เราก็ต้องรับเคราะห์ ก็เอาความไม่มีศีลธรรมไปโยนให้กับประเทศที่เขาคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็ไม่มีใครค้านเลย.

... ..

นี่ ๑๐ ปัญหานี้ก็เป็นตัวอย่างที่ควรจะพอแล้ว มันเป็นปัญหาทั่ว ๆ ไป นับตั้งแต่ธรรมชาติทางจิตใจขึ้นมา. ที่นี้ อาตมาอยากจะยกตัวอย่างด้วยปัญหาอีกประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า:-

ปัญหาพิเศษและเป็นปัญหาที่สำคัญที่มาจากใหม่ และที่กำลังระบอบอยู่ทั่วโลก คือปัญหาระหว่างชนกรรมมาชีพ กับนายทุน.

ปัญหาระหว่างชนกรรมมาชีพคือคนยากจน กับพวกนายทุน คือคนร่ำรวยนี้ เพิ่งเกิดมาเมื่อไม่กี่สิบปี หรือว่าสองสามร้อยปีนี้; ก่อนนี้ก็ไม่ค่อยจะรู้จักกัน เพราะเป็นอยู่อย่างค่อนข้างจะสม่ำเสมอ เอื้อเฟื้อกัน เมตตา กัน ศาสนายังครองจิตใจคน; ฉะนั้นปัญหาชนิดนี้ ยังไม่เกิด.

ที่นี้ พอคนเริ่มละเลยศาสนา นี้ทางหนึ่ง, เริ่มรู้จักใช้เครื่องมือทุนแรงผลิต นี้ทางหนึ่ง, มันก็เกิดปัญหาอันร้ายกาจ ระหว่างคนรวยกับคนจน ทั้งกันไกล ; จนต้องคุมพวกกันต่อต้าน เรียกว่าพวกนายทุนพวกหนึ่ง, พวกชนกรรมมาชีพพวกหนึ่ง. นี้ก็เป็นอยู่ทั่วโลก เป็นอยู่ทั่วโลก ไม่มีประเทศไหนในโลกที่ไม่ประสบปัญหานี้ จึงเรียกว่าเป็นปัญหาของโลกดีกว่า, มันเป็นปัญหาสำคัญ.

คนที่ช่างสังเกต หรือผู้รู้ เขาสังเกต ; แล้วเขาก็บอกอยู่โต้ง ๆ ว่า ที่กำลังรบราฆ่าฟันกันทั้งโลกเวลานี้ มันก็เป็นเรื่องลัทธิ นายทุนกับลัทธิชนกรรมมาชีพ. ลัทธินายทุนเขาถือว่า ถ้าเขายังครองโลกได้อยู่ มันก็เป็นประโยชน์แก่เขา; ลัทธิชนกรรมมาชีพเขาก็ว่า ถ้าเขาคครองโลกได้ ความยากจนของเขาก็จะหมดไป. มันก็เลยแย่งกันครองโลก ระหว่างนายทุนกับชนกรรมมาชีพ; ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผล ที่จะแก้ตัว หรือจะยกโทษให้แก้ตัวเอง. แต่ต่างฝ่ายต่างไม่มองในข้อที่ว่า มันไร้ศีลธรรม มันจึงได้เกิดของสองอย่างนี้ขึ้นมา.

นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม, คนจนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม; แต่เขาไม่มอง. ฉะนั้นเราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท จะไม่เป็นทั้งสองอย่าง จะไม่เป็นทั้งนายทุน จะไม่เป็นทั้งชนกรรมาชีพ; แต่จะเป็นคนที่ปรกติ หรือว่าคนที่มีธรรมะ เรา มองทั้งสองอย่างเราจึงพบ.

ถ้าจะดูกันในแง่ของชนกรรมาชีพ ก่อน คือ คนจนเดี๋ยวนี้ เขาเกิดรวมหัวกันเป็นลัทธิเป็นกลุ่มอะไรขึ้นมา ก็มีหลักมีปรัชญา มีอะไรของตนเอง แต่แล้ว ก็ไม่พ้นไปจากกฎของธรรมชาติ คือความเห็นแก่ตัว; เช่นเดียวกับที่พวกนายทุน ก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วชนกรรมาชีพก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วก็ขาดศีลธรรม คนจนเขามักจะอ้างเหตุผลว่า เพราะนายทุนเขาเป็นอุปสรรค อยู่ทุกทาง; เขาไม่ยอมมองในความบกพร่องของเขา. เขามองด้านเดียว ไม่มองในการที่ตัวเองมีอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อม.

อบายมุขนี้เอาตามหลักธรรมะในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอบายมุข ๖ ว่า ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร แล้ว เกียจคร้าน ในหน้าที่ของตน; หกอย่างนี้ทำให้คนจน. ข้อเกียจคร้านในหน้าที่ของตนนั้น รวมมาถึงการศึกษา การไม่ปรับปรุงการศึกษา ไม่ทำความก้าวหน้าในทางการศึกษา นี้ก็โง่เขลา นี้ก็เป็นต้นเหตุของการทำอะไรไม่ถูก. นี่ส่วน ดื่มน้ำเมาเที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน นี้เขาก็ไม่ยอมแพ้พวกคนรวย; แล้วมันกลายเป็นน่าสงสาร เพราะทำไปด้วยความไม่รู้ เพราะการศึกษาไม่พอ มันไม่รู้ ก็บังคับกิเลสชั่วขณะไม่ได้.

เรื่องจริงมีอยู่ ที่บ้านนี้แหละ ที่ตลาด คนมีเงิน ๓ บาท จะมาซื้อยาให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่. พอตีมาเจอเพลงที่เขามาแสดง มันเปลอแวบเดียว เอาเงินไปซื้อตัวเข้าไปดูเพลง หรือดูหนังเสียก็ไม่ทราบ; แล้วเงินก็หมด ไม่ได้ซื้อยาไปให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่ที่บ้าน. นี่ก็ลองคิดว่ามันเปลอแวบเดียว มันก็เป็นโอกาสของกิเลส เพราะว่าการศึกษาไม่พอ หรือเพราะการอบรมจิตใจไม่พอ อะไรก็ตาม; อย่างนี้ก็เรียกว่าอบายมุขเหมือนกัน.

ฉะนั้นช่วยจำอบายมุข ๖ ไว้ให้ดี เป็นปากประตูแห่งอบาย ปิดอุดกันเสียให้ดี; แล้วก็คำว่า "ความยากจน" นี้มันจะหายไป ที่นี้ก็มองแต่ด้านเดียวแล้วก็ยกโทษไปในพวกนายทุน ก็ไม่แก้ไขส่วนของตัว แล้วมันก็เป็นไปไม่ได้.

เมื่อรวมกลุ่มกันเป็นลัทธิชนกรรมมาชีพแล้ว ก็ตั้งความปรารถนาใหญ่ ตั้งวงต่อสู้ไว้กว้างขวาง. กลายเป็นเรื่องของคนที่อาฆาตมาดร้ายกันไป, ต้องการความเสมอภาค; อย่างนี้มันผิดหลักแห่งกรรม, ที่ว่า *ธรรมชาติ นั้นสร้างคนมาให้ต่าง ๆ กันโดยกฎแห่งกรรม.*

อย่าไปฝันให้เท่ากัน, หรือเหมือนกันทุกคนเลย; เอาแต่ทุกคนไม่เดือดร้อนก็พอแล้ว ถ้าใครจะดี จะมีบุญวาสนาบ้างก็ต้องปล่อยไป เพราะเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของกรรม อย่าไปคิดว่าถ้าคนมันรวยแล้ว มันจะเป็นคนทำผิดไปเสียหมด คนทำอกรรมก็มี.

ที่นี้คนจนเหล่านี้ ไม่ยอมรับ "ลัทธิกัณฑ์พันทนต์" ที่อาตมาอยาก จะเรียกว่า "ลัทธิไม้คานปิดทอง" : มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่ต้องออกชื่อ เก็บ ไม้คานอันหนึ่งไว้บนหิ้งที่บูชา ไม้คานอันนั้นปิดทองให้ลูกหลานบูชาหรือไหว้อยู่ ว่าเขามาจากเมืองจีนไม่มีอะไรเลย มีแต่ไม้คาน, แล้วก็ตั้งตัวด้วยไม้คานจนกระทั่ง เป็นเศรษฐี ได้เป็นใหญ่เป็นโต มียศฐานับรรดาศักดิ์, นี่จะต้องเรียกว่าลัทธิไม้คาน ปิดทอง. คนนี้ก็ได้โก่งอะไร อย่างที่เรียกว่าทุจริตคดโกง เขาอาศัยอำนาจ ไม้คานแท้ ๆ ; แล้วทำไมคนจนไม่ถือลัทธิไม้คานปิดทอง แก่ความยากจน กันบ้าง.

ที่ชุมพร มีคนจีนคนหนึ่ง เขามาใหม่ ๆ มาหาบของขาย ซื้อผัก ขายอะไรนี้ เขากินข้าวด้วยใบมะขามต้ม. ชาวบ้านถามว่าทำไมอย่างนี้เล่า? เขา บอกว่ามันเป็นโรคอย่างหนึ่งกินไม่ได้, กินเนื้อ, กินปลาไม่ได้; กินใบมะขาม ต้ม, แล้วต่อมามันก็รวยขึ้น มีร้านชำเล็ก ๆ เขาก็กินใบมะขามต้มปลาต้มอะไรบ้าง. พอมีร้านใหญ่แล้วมันจึงกินเนื้อ กินหมู กินไก่; คนนั้นก็ถามว่าทำไมเดี๋ยวนี้ กินอย่างนี้เล่า, ก็บอกว่าเดี๋ยวนี้หายแล้ว, เดี่ยวนี้หายโรคนั้นแล้ว. นี่ก็เป็น ตัวอย่างอันหนึ่งที่ว่าควรจะทำมาค่านวดดู ว่าใครมีความอดทนอย่างนี้กี่คน. ในโลกนี้มี ๒ - ๓ คนที่เรารู้จัก แล้วเขาก็รอดตัวมา พ้นจากความเป็นคนจน แล้วคนเหล่านี้ก็ไม่ตำหนินายทุน ไม่ตำหนิใครเลย. ถ้าถือลัทธิอย่างนี้ ลัทธิ ชนกรรมชีพก็จะไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้มีแต่ว่าจะยกบาปให้ฝ่ายตรงข้าม คือนายทุน; แล้ว คอยทำลายนายทุน แล้วมีอะไรผิด ๆ มากต่อไปอีก เช่นไม่มีคำว่า "ผู้มีบุญ".

ลัทธิชนกรรมชีพจะไม่ยอมรับสถาบันของผู้มีบุญ ว่ามันต้องมีคนที่มีความดี
ในโลกนี้ ที่จะรวยโดยง่าย อะไรโดยง่าย ซึ่งต้องมี; เขาก็ไม่ยอมรับ,
ความถูกต้อง ความยุติธรรมของเขานั้น หรือเสรีภาพของเขานั้น ก็คือ
การประท้วง การเยื้องย่างด้วยกำลัง, การทำลายนายทุน; แล้วยังเข้าใจ
คำพูดผิด ๆ ในพระพุทธศาสนา. เขาว่าคนที่เรียกตนเองว่า พุทธทาส ธรรมทาส
สังฆทาส นี่เป็นคนที่อยากจะเป็นทาส, เป็นทาสที่รักโชติรวน, ไม่อยากจะพ้นไป
จากโชติรวน. นี่ลองฟังความคิดเห็นของคนอย่างนี้ดูทีเถอะ ว่าเขาเข้าใจ
ความหมายของคำพูดต่าง ๆ อย่างไร; ฉะนั้นเราจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะไม่มี
ศีลธรรม มีศีลธรรมคนละอย่าง.

ถ้าเขาเป็นทาสของลัทธิชนกรรมชีพ, เราก็มีสิทธิที่จะเป็นทาส
ของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ ได้ จะเป็นอะไรไป; มันก็ควรให้
ความเป็นธรรมกันอย่างนี้ จึงจะถูกต้อง.

นี่ต้องมองให้สรุปความได้ว่า ลัทธิผิด ๆ เห็นแก่ตัวข้างเดียว
นี้ เกิดมาจากไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรม มันสร้างความคิด
เห็นอย่างนี้ขึ้นมา แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไขอย่างยิ่ง. ถ้าเราจะแก้ไขโลกให้
หมดจากปัญหาเรื่องชนกรรมชีพกับนายทุนแล้ว ก็ต้องมีศีลธรรม, ถ้าไม่มี
ศีลธรรม มันก็ขัดขวางทันที มันแก้ไม่ได้.

ที่นี้ ถ้าดูกัน ฝ่ายนายทุนบ้างก็เป็นผู้ถือเสรีภาพในการ
กอบโกย : เมื่อกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้อย่างไร ทำไปไม่ผิดแล้ว เขา
ก็กอบโกยได้; เพราะว่ากฎหมายและรัฐธรรมนูญในโลกนั้น เขียนด้วยคนใจบ้าง

หรือเขียนด้วยคนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของนายทุนบ้าง จึงเปิดช่องให้กอบโกยโดยไม่ต้องผิดกฎหมายโดยไม่ต้องผิดรัฐธรรมนูญเป็นต้น. เขาก็เลยเป็นผู้มีอำนาจในทางเศรษฐกิจบีบบังคับอย่างไรก็ได้ แล้วคอยจ้องคอยหาโอกาส แต่ที่จะกอบโกยด้วยสายตาก็แหลมยิ่งกว่านกเหยี่ยว. อดมาเยี่ยมคำของคนอื่นมาพูด ในทางวรรณคดี ที่ว่า "สายตานกเหยี่ยว" นี่มันแหลมคม อาจจะเห็นตัวแมลงเล็กๆ ที่ซ่อนอยู่ใต้ใบไม้ก็ได้; เขามีสายตาดังนั้น ในการที่จะกอบโกยก็เลยรวดเร็ว รวยใหญ่ แล้วมีอำนาจ แล้วก็ผูกมัด, แล้วก็ผูกขาด, ผูกมัดเอาไว้ในอำนาจ, แล้วก็ผูกขาดการกอบโกย. เขาทำทั้งโดยตรง โดยอ้อม ทั้งใต้ดินทั้งบนดิน; ความยุติธรรมก็คือมือใครยาวก็สาวเอาให้ยาวให้สุดมือ; ถือเป็นความยุติธรรมแล้ว.

สรุปแล้ว เขาลืมไปว่า โดยแท้จริงนั้น "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นี่เป็นความจริงของธรรมชาติ หรือเป็นความต้องการของพระเป็นเจ้า ที่ให้ทุกคนยอมรับ, และถืออย่างแน่นแฟ้นว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"; ฉะนั้นในโลก ในยุคที่คนยังมีศาสนาอยู่กับเนื้อกับตัว ก็ไม่เกิดคนชนิดนี้ขึ้นมาได้; แต่ค่อยเกิดขึ้นมาตามยุคตามสมัย ที่เปลี่ยนไป. สมัยก่อนก็มีคนมั่งมี แต่เขาไม่เรียกว่านายทุน; ถ้ามั่งมีอย่างเศรษฐกิจในพระพุทธศาสนาแล้ว กลายเป็นคนละคนคนละแบบ.

คำว่า "**เศรษฐกิจ**" ในพุทธศาสนานานี้ มีสัญลักษณ์ก็คือ การตั้งโรงงาน; ถ้าเป็นมหาเศรษฐกิจก็หมายความว่า มีโรงงานหลายโรง. ฉะนั้นการผลิตหรือการมีโทษกรรมอะไรก็ตาม ผลิตมากได้มาก ก็เพื่อหล่อเลี้ยง

โรงงาน; ทาสกรรมกรเลยกลายเป็นผู้ร่วมทำบุญไปหมด ไม่ใช่เครื่องมือเพื่อ
ชู้ดรีดทารุณของเศรษฐี เหมือนกับลูกจ้างกรรมกรสมัยนี้.

ถ้าเขาจะสะสมทรัพย์สมบัติในฐานะเป็นเศรษฐี ก็มีเพื่อจะหล่อ
เลี้ยงโรงงาน ในอนาคตข้างหน้า เพื่อว่าเหตุการณ์มันเปลี่ยนแปลง. นี่ข้อความ
ในพระคัมภีร์มีอยู่อย่างนี้ สำหรับเศรษฐีที่เป็นพุทธบริษัท มันใกล้เคียงกับ
นายทุนสมัยนี้ ที่ชู้ดรีดกรรมกรลูกจ้าง.

เศรษฐีเหล่านั้น มีหลักธรรมเหมือนกันหมด ในพุทธ
หรือในไชนะ ในลัทธิอื่น ว่าเมตตากฎานี้มันเป็นเบื่องหน้าเสียจริง ๆ
"สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นั้น
เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจ; แล้วก็ไม่ต้องการกุมอำนาจเศรษฐกิจของบ้านเมือง หรือ
ของโลกเหมือนนายทุนสมัยนี้.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม สร้างลัทธินายทุนอย่างนี้ขึ้นมา แล้ว
ก็ขัดขวางแก่การแก้ไข; ฉะนั้นอาจมาจึงถือว่า มันเป็นปัญหาทับถม สะกิดกัน
แก่การแก้ไข ปัญหาทางศีลธรรมโดยอ้อม; เหมือนเปลือกมะพร้าว มันป้องกัน
เนื้อในมะพร้าว แต่ว่ามันมากกว่านั้น มันรุนแรงกว่านั้น การจัดการศึกษาผิด
นี้เป็นอุปสรรค, เป็นปัญหาที่เป็นตัวประธาน. ที่นี้ผลที่มันเกิดมาจากการศึกษา
ผิดอีกหลาย ๆ สิบอย่างนี้ มันก็เกิดเป็นปัญหาหรืออุปสรรคโดยอ้อม ที่เข้ามาทับถม
มาสมทบ ให้ปัญหานี้แก้ยากยิ่งขึ้นทุกที.

รวมความก็จะเห็นได้ว่า ลัทธิชนกรรมมาชีพก็ดี ลัทธินายทุนก็ดี
มีมูลฐานมาจากความไม่มีศีลธรรมตามแบบของพระเป็นเจ้า. ถ้าจะเป็นให้ถูกต้อง
แล้ว เป็นพุทธบริษัทของธรรมชาตก็ได้ คือมีความรู้ที่ถูกต้องว่า โดย

ธรรมชาติจะต้องเป็นอย่างไร. ความถูกต้องตามธรรมชาติหรือของพระเป็นเจ้านั้น เป็นอย่างไร, แล้วคนเราก็จะอยู่ได้ในลักษณะที่ไม่ต้องเป็นชนกรรมาชีพ หรือว่าจะต้องเป็นนายทุน คือไม่มีปัญหาเหล่านั้น. ทุกคนจะมีความพอใจได้ตามอัธยาศัยของตน ๆ แต่ไม่ต้องเท่ากันโดยปริมาณของทรัพย์สมบัติ เป็นต้น.

นี่เรียกว่า ปัญหาที่กำลังระบาดอยู่ทั่วโลก ทุกประเทศ ก็คือ ปัญหา ที่ความไม่มีศีลธรรมมันสร้างขึ้นมาก แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไข. ปัญหาโดยอ้อมเหล่านี้มีมาก ไม่อาจจะยกมาให้หมดได้. ยกมาก็พอเป็นตัวอย่าง ที่แสดงว่าเราจัดการศึกษาผิดธรรมชาติ, ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ, หรือ จะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้. ที่ว่าผิดพลาดต่อหลักธรรมะ หลักศาสนา โดยเฉพาะ หลักกฎแห่งกรรม แล้วก็ยิ่งผิดต่อกฎธรรมชาติอันลึกซึ้ง, ที่มองเห็นยาก ในชั้นปรมาตมธรรมด้วย; โลกจึงอยู่ในสภาพที่เดือดร้อนระส่ำระสาย เป็น วิฤติการณอันถาวร; เพราะว่าไร้ศีลธรรม มีการศึกษาที่เพิ่มความเสื่อมศีลธรรม ที่จะคุ้มครองโลก.

เป็นอันว่า นี่ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว สำหรับปัญหา ของมนุษย์ ที่ไปไม่รอด ที่จะแก้ไขอุปสรรคของสันติภาพไม่ได้ ก็เอามาพอเป็น ตัวอย่าง; เป็นอันว่าได้ชี้ให้เห็นหมดแล้วว่า ปัญหาของเราที่เดือดร้อน ความ ระส่ำระสาย นั้นมันเกิดมาจากต้นเหตุโดยตรง คือการศึกษาที่จัดไปผิด; แล้วมีปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ที่ออกมาจากการจัดการศึกษาผิด ๆ นั้น มาเป็น เครื่องกีดขวางแก่การแก้ไขทางศีลธรรม ให้ถูกต้อง.

การบรรยายในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้แต่เพียงนี้ ขอโอกาสให้พระท่านได้สวดสาธยายบทพระธรรม ที่เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้ มีความมานะ เข้มแข็งอดทนในการปฏิบัติให้ถูกต้อง ต่อไปอีก.

อริยศีลธรรม

-๙-

๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๙

การรื้อฟื้นปรับปรุง และ ส่งเสริมศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เรื่องอริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๙ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า การรื้อฟื้นปรับปรุงและ ส่งเสริมศีลธรรม; และเป็นการกล่าวแต่หัวข้อใหญ่ ๆ โดยสังเขป ให้เสร็จสิ้นไปเสียครั้งหนึ่งก่อน, แล้วจักได้กล่าวโดยรายละเอียด ในคราวหลังสืบไป.

เราจะต้องนึกถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งได้กล่าวถึง ปัญหาทางศีลธรรมที่แก้ไม่ได้ เพราะว่ามีปัญหาอื่นมาทับถม. ปัญหาที่มาทับถมโดยตรง ก็คือ โลกจัดการศึกษาที่ผิด ๆ เป็นการศึกษาที่

ไม่ส่งเสริมศีลธรรม; เพราะทำให้ละโมภหรือเห็นแก่ตัวอย่างเดียว แล้วยังเป็นการศึกษาที่เป็นอันตราย หรือทำลายศีลธรรมด้วย. นี้เรียกว่าการศึกษาในโลกนี้ที่จัดไปผิด ๆ ทับถมอยู่บนปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง.

ปัญหาโดยอ้อม ก็คือ ปัญหาที่ออกมาจากการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ นั้นอีกต่อหนึ่ง; ซึ่งได้ระบุมารเป็นตัวอย่าง คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และอื่น ๆ ออกมาเป็นปัญหาปลีกย่อย อีกหลายชั้นหลายชั้น เช่น ปัญหาไม่มีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ต่อศาสนาที่แท้จริง; มีกันแต่ปาก. และ ปัญหาที่มีอาชญากรรมของพวกอันธพาล มากขึ้น อาชญากรรมทางเพศ อาชญากรรมทางโทสะจริตกระทั่งการมุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ของตนอย่างเดียว มีจิตวิปริตเหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหามากมาย จนทับถมปัญหาทางศีลธรรม.

ปัญหาปลีกย่อยเหล่านี้ ทำให้เสียเวลาไปหมด : ระบบงาน ยุติธรรมก็เสียไป. ความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเมืองก็เสียไป, ความประหยัดก็เสียไป, มีแต่ความอิจฉาริษยา ความเกียจคร้าน ล้างผลาญทรัพยากรต่าง ๆ ในโลก; มีผลสืบเนื่องกันเป็นปัญหายุ่งยาก เกี่ยวกับการกินการอยู่. ปัญหาเหล่านี้รบกวนมาก มันก็เลยไม่มีใครได้สนใจปัญหาทางการศึกษาให้ถูกต้อง แล้วยิ่งไม่ได้สนใจปัญหาในทางศีลธรรม; โดยเข้าใจไปเสียว่า ไม่มีความสำคัญ.

เขาเห็นว่า เรื่องปากเรื่องท้องสำคัญกว่า แล้วก็ยังเป็นปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องไม่ได้อยู่นั่นเอง แล้ว **ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องของคนเรานี้ก็มาจากความไม่มีศีลธรรม** โดยรอบด้าน ขอได้พิจารณาดูเรื่องที่ได้กล่าว

มาแล้ว ว่ามีอยู่อย่างนี้. ถ้าแก้ปัญหาระเบิดการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ นี้ไม่ได้แล้ว มันก็ไม่มีทางที่จะมีศีลธรรม; ปัญหาปลีกย่อยอื่น ๆ ก็ต้องแก้พร้อมกันไปกับ ปัญหาทางการศึกษาที่จัดผิด ๆ. นี่คือนสิ่งที่กำลังครอบงำ บีบคั้น มนุษย์ในโลก อยู่เวลานี้ รวมทั้งประเทศไทยเราด้วย.

... ..

สำหรับวันนี้ ก็ จะ พูด ถึง การรื้อฟื้นปรับปรุง ส่งเสริม สิ่งที่เราเรียกว่าศีลธรรม

บางคนอาจจะไม่ยอมรับ คือไม่ยอมฟัง โดยเห็นว่าไม่มีเรื่องทาง ศีลธรรม ที่จะต้องรื้อฟื้นหรือปรับปรุง, คือเขาไม่ยอมรับว่าศีลธรรมเสื่อม นั้นเอง; หลับตาพูดเอาเองว่า การศึกษาก็เจริญ ศีลธรรมก็เจริญ อะไร ก็ล้วนแต่เจริญ. เดียวนี้อาตมา มาชี้ให้เห็น หรือแสดงเหตุผลให้เห็นว่ามันเป็น อย่างอื่น, คือมันอยู่ในสภาพที่เสื่อมทรามอย่างหนัก จนถึงกับเป็นอันตราย ที่จะทำความวินาศให้แก่โลกนี้; นี้สภาพแห่งศีลธรรมในปัจจุบันนี้ เป็นอย่างนี้. แต่ไม่มีใครรู้สึกว่ามันเสื่อมทราม, ไม่มีใครถือหรือยอมรับว่า เสื่อมทราม ก็เลย พูดกันไม่ได้; จะพูดกันก็แต่คนที่ยอมพิจารณาแล้วก็เห็นว่า มันอยู่ในสภาพที่ เสื่อมทราม.

คนที่ไม่เห็นว่ามีปัญหาทางศีลธรรมเสื่อมทรามนั้น ก็โทษกัน ไม่ค่อยได้นักเหมือนกัน; เพราะว่าเรื่องนี้เป็นมาอย่างชอนเร้น, เป็นมาอย่าง ลึกซึ้งพรางตาที่สุด คือเป็นมาทีละน้อย ๆ แล้วคนก็เคยชินกันมาเรื่อยๆ. มัน

เป็นสภาพที่เห็นว่าดีแล้วอยู่เสมอ แล้วก็เคยชินกันกับสภาพไร้ศีลธรรมนั้น มาทีละน้อยจนไม่ รู้สึกว่ามันไร้ศีลธรรม; น้อยคนที่จะสังเกตเห็น.

แม้คนที่สังเกตเห็น ก็ยังเห็นว่าเป็นปัญหาเล็กน้อยไปเสียอีก; เพราะว่าเขาเพิ่งเล็งกันแต่ประโยชน์ทางวัตถุ : จะเอาเงิน หรือ วัตถุที่หาได้ด้วยเงินนี้ มาเป็นหลัก; 'ไม่มองดูไปทางศีลธรรม. มองดูแต่ที่ประโยชน์ เช่น ทรัพย์สินสมบัติ เป็นต้น ว่านั่นมันเจริญดีอยู่แล้ว; แล้วก็ไม่ต้องคิดอะไรรีก. ศีลธรรม ก็ต้องดีแน่ โดยไปถือหลักว่าถ้าวัตถุเจริญแล้ว จิตใจก็ต้องเจริญเอง ; อย่างนี้ว่าเอาเองทั้งสิ้น.

เดี๋ยวนี้วัตถุเจริญแล้ว จิตใจก็เสื่อมไป จนจะไม่มีเหลือ ; เพราะนิยมกันแต่เรื่องความร่ำรวย มีเกียรติ ชื่อเสียง ที่เรียกกันว่า "ลัทธินายทุน" ซึ่งกำลังครองโลก. เขาบูชานายทุน แทนที่จะบูชาสุภาพบุรุษที่ยากจน คำว่า "สุภาพบุรุษ" ได้หายไปจากโลก มานานหลายปีแล้ว. เมื่ออาตมายังเด็ก ๆ นั้น ยังพอได้ยินอยู่บ้าง : การศึกษานิยมความเป็นสุภาพบุรุษ เป็นจุดที่มุ่งหมาย. มหาวิทยาลัยทั้งหลาย มุ่งจะผลิตสุภาพบุรุษเท่านั้นเอง ; เดี่ยวนี้ไม่มีแล้ว.

เขามุ่งจะผลิตวิชาเทคโนโลยี ให้คนมันเก่ง ให้รวยเร็วทันตาเห็น อย่างนี้ทั้งนั้น; เรียกว่า บูชานายทุนแทนที่จะบูชาสุภาพบุรุษ ผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรม. แล้วก็ยอมรับขนกรรมาซีพคนยากจนที่เต็มไปด้วยอบายมุข โดยไม่เห็นว่าเป็นคนจนที่น่าตีเตียน; แล้วก็มอง

การที่คนจนกับคนร่ำรวย มุ่งทำลายกันเท่านั้น; ไม่มองเห็นว่าต่างฝ่ายต่างไร้ศีลธรรมอย่างเสมอกันทีเดียว แม้ว่ารูปร่างของศีลธรรมนั้นมันจะต่างกันไปบ้าง.

คนจนก็ยังไม่คิดจะถอนตัวจากอบายมุขทั้งหลาย ที่ได้มีไว้เป็นหัวข้อว่า ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน ที่กำลังมีอยู่ในหมู่คนจน; มันก็จนอยู่อย่างนั้นเอง. ส่วนทาง คนมั่งมี ก็รู้จักแต่จะผูกขาด หรือว่า กอบโกย หรือว่า รวบรัด ให้มีความร่ำรวยมากขึ้น. ในโลกนี้มันจึงเต็มไปด้วยของ ๒ สิ่งนี้ที่ทิ้งกันห่างไกล; พูดยังไม่รู้เรื่อง ก็สร้างปัญหายุ่งยากขึ้นมาในโลก. ไม่มีใครมองว่า เพราะขาดศีลธรรมจึงได้เกิดสิ่งนี้ขึ้น : เกิดนายทุนขึ้นมาก็เพราะขาดศีลธรรม เกิดคนยากจนเข็ญใจขึ้นมา ก็เพราะขาดศีลธรรม, ถ้ามีศีลธรรม ปัญหาทั้ง ๒ นี้ก็หมดไป.

นี่เรียกว่า สภาพศีลธรรมในยุคปัจจุบัน ถูกมองข้าม ; ก็มีผลเท่ากับไม่ได้มอง, หรือว่าอย่างดีก็มองผิด ๆ ไม่ตรงตามที่เป็นจริง; ฉะนั้น **สภาพศีลธรรมในปัจจุบันนี้** ต้องถือว่า เสื่อมหรือทรามถึงขนาดที่เป็นอันตรายแก่มนุษย; ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา เพื่อรื้อฟื้นปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม ให้กลับมีศีลธรรมในสภาพที่น่าพอใจ.

ที่นี้เราจะต้องดูที่ คำว่า "ศีลธรรม" กันอีกสักครั้งหนึ่ง; แม้ว่าจะเป็นกรพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ บางคนอาจจะรำคาญแล้วก็ได้.

คำว่า "ศีลธรรม" ที่เราพูดกันอยู่นั้น มันก็เหมือนกับหลับตาพูด; ไม่รู้ว่าศีลธรรมที่แท้จริงคืออะไร เข้าใจไปเสียว่า เป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีก็ได้; ถึงไม่มีก็เป็นอะไร ไม่ทำให้บ้านเมืองฉิบหาย. ถ้ายิ่งขึ้นเข้าใจผิดกันอยู่อย่างนี้ก็เป็นอันว่า ไม่มีทางที่จะรื้อฟื้นส่งเสริมศีลธรรมให้ดีขึ้นได้.

อย่าลืมว่า คำว่า "ศีลธรรม" จะต้องแปลว่า สิ่งซึ่งกระทำความปรกติ; สละแปลว่าปรกติ ธรรมแปลว่าสิ่ง ศีลธรรม แปลว่า สิ่งที่ทำให้ความปรกติตามตัวภาษาบาลีแท้ๆ ต้องแปลอย่างนี้ แปลอย่างอื่นไม่ได้. คำว่า ศีลธรรม-สิ่งซึ่งทำความปรกติ; ปรกติของอะไร? ปรกติของสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก คือไม่ไกลาหล วุ่นวาย ระส่ำระสาย เป็นทุกข์ เป็นร้อน; นั่นแหละเรียกว่า ปรกติ. ถ้ามีอะไรที่ทำให้เกิดความปรกติ สิ่งนั้นก็เรียกว่า ศีลธรรม สิ่งซึ่งทำความปรกติ; เอาตามตัวหนังสือเป็นอย่างนี้. ถ้าเราเอาตามความหมาย มันก็ขยายออกไปนิดเดียวว่า "สิ่งที่จะทำสังคมให้เป็นปรกติสุข ให้มีปรกติสุข ทำให้โลกให้มีปรกติสุข", นั่นแหละคือศีลธรรม เดียวนี้เราไม่มองลึกลงไปถึงความหมายของศีลธรรมเช่นนี้ ก็เลยเห็นเป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ พูดเล่นแต่ริมฝีปาก; ในโรงเรียนก็ให้ลูกเด็ก ๆ จดไว้ในสมุดบ้าง แล้วก็ปิดสมุด เด็ก ๆ ก็ไม่มีศีลธรรม ฉะนั้นจึงไม่รู้ว่าศีลธรรมได้เล็ดออกไป, หรือว่าทราบดีลงไป ขนาดที่ว่ามันเป็นอันตรายนแล้ว.

คำว่า "ศีลธรรม" แปลสั้น ๆ ว่า สิ่งซึ่งทำความปรกติเท่านั้นแหละ แต่ว่า ความหมายมันหลายชั้น. ปรกติในบุคคลเราคนหนึ่งก็มี, คือ เรามีร่างกายปรกติ ใจคอปรกติ เราก็กสบาย เพราะมีศีลธรรมในคนๆ หนึ่ง. ถ้าปรกติของบ้านเมือง ของสังคม ก็แปลว่าบ้านเมืองเป็นปรกติ; ไม่มีเรื่อง

เดือดเนื้อร้อนใจ ไม่ระส่ำระสาย เพราะการเบียดเบียนกันเป็นต้น. ถ้าเป็น
ปรกติของประเทศทั้งประเทศ ความหมายก็อย่างเดียวกัน กระทั่งเป็นความปรกติ
ของโลกทั้งโลก ก็เป็นโลกที่มีปรกติสุข. แต่ในระดับต่ำทั้งสิ้น.

ระดับที่สูง ก็คือว่า มีความปรกติทางจิตใจแล้ว, มีความ
เป็นปรกติทางสติปัญญา คือมีความเห็นถูกต้อง ความคิดถูกต้อง ความ
เชื่อถูกต้อง จนกระทั่งกิเลสเกิดไม่ได้. กิเลสเกิดขึ้นไม่ได้ นี่คือความปรกติสูง
สุด; ถ้าปรกติเด็ดขาดลงไปจริง ๆ ก็คือการบรรลุพระนิพพานในพระพุทธศาสนา
ฉะนั้นคำว่าความปรกตินี้ มันหมายความว่าตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นไป จนถึงเรื่อง
ใหญ่โตที่สุดสูงที่สุดที่สุด คือพระนิพพาน.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันแต่เพียงว่า ความปรกติในบ้านเมือง หรือ
ในโลก; เพราะว่าสมัยนี้ถ้าพูดถึงบ้านเมือง มันก็กินความไปทั้งโลก เพราะว่า
ผิดจากสมัยก่อนซึ่งต่างคนต่างอยู่ ไม่ผูกพันกันเหมือนสมัยนี้. ก็คิดดูเป็น
ตัวอย่าง เช่นว่าเขารบกับที่ประเทศอื่น, เขาเล่นไม่ซื่อ เขาทำลายกัน อิจฉา-
ริษยากัน เอาเปรียบกันที่เมืองอื่น; แต่ผลสะท้อนนั้น มันก็มาถึงประเทศเรา
ที่ไม่ได้ทำอะไรกับเขาด้วย.

ตัวอย่างเช่น น้ำมันแพง น้ำมันไม่มี; มันเป็นเรื่องที่คน
อื่นเขาทำ แต่แล้วก็มาถึงประเทศที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเขาด้วย พลอยเดือดร้อน.
นี่ก็เพราะว่า โลกสมัยนี้มันเป็นโลกที่เล็กนิดเดียวแล้ว คือสัมพันธ์ถึงกัน
ไปหมด; เรารู้เรื่องทั่วโลกได้ภายในไม่กี่นาที ไม่กี่ชั่วโมง. ปฏิบัติต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นที่มุมโลกไหน ก็แพร่หลายไปเกี่ยวข้องกับมุมโลกอื่น ภายในไม่กี่นาที; ฉะนั้นต้องถือว่า โลกนี้มันเล็กเท่าฝ่ามือแล้ว.

เราพูดถึงศีลธรรมของบ้านเมือง มันก็ไม่พ้นที่จะเกี่ยวกับศีลธรรมของโลกทั้งโลก; ฉะนั้นการที่เอาตมา พูดว่า ศีลธรรม ก็หมายถึงศีลธรรมของโลก มันได้เปลี่ยนไป, แล้วมันได้ทราวมลงจนมีแต่คนเห็นแก่ตัว ทำความยุ่งลำบากกันขึ้นทั่วไปหมด นี่เรียกว่าสภาพของศีลธรรมในปัจจุบัน มันมีอยู่อย่างนี้.

รายละเอียดอย่างอื่น ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มาอย่างมากมาย. ในวันนี้ก็สรุปความกันแต่เพียงว่า เราควรจะมองดูภาวะแห่งความเสื่อมทางศีลธรรม ในโลกปัจจุบันให้ชัดเจน ก็จะทำให้เกิดความคิดที่จะรู้พื้น ปรับปรุง แก้ไข หรือว่าส่งเสริม แล้วแต่ควรจะทำอย่างไร มีอีกนิดหนึ่งซึ่งควรจะเอามาพิจารณากันก็คือว่า ควรจะเปรียบเทียบกันดู ระหว่างศีลธรรม ๒ ยุค ๒ สมัย ; ถ้าเห็นแล้วจะตกใจ; เมื่อตกใจแล้ว ก็จะทำให้เกิดความกระตือรือร้น ในการที่จะปรับปรุงแก้ไข. แต่บางคนอาจจะไม่ตกใจ คือไม่รู้สึกว่าเสื่อมเหมือนอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ได้; ฉะนั้นต้องขอชักชวนให้เปรียบเทียบ.

... ..

การเปรียบเทียบที่คร่าว ๆ หยาบ ๆ ที่สุด ก็คือ เปรียบเทียบศีลธรรมในสมัยที่ต่างคนต่างอยู่.

สมัยโน้นสัก ๑๐๐ ปี ๒๐๐ ปี ๓๐๐ ปี ก็ได้ กระทั่งว่าสมัยหิน สมัยคนป่าเลย มันต่างคนต่างอยู่; แล้วสมัยปัจจุบันวันนี้หยก ๆ ที่เรียกกันว่า สมัยปิงปอง มันต่างกันอย่างไรร? ศีลธรรมสมัยปิงปอง ทุกวันนี้ มีศีลธรรม อย่างไร? และศีลธรรมสมัยที่คน ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีทางจะหลอกลวง เอาเปรียบ หรือคิดทำลายกันเหมือนอย่างคนสมัยปิงปองนั้น ต่างคนต่างอยู่; ประโยชน์ ไม่ผูกพันกัน มันก็ไม่จำเป็นที่จะต้องคิดทำลายล้างกัน; ในสมัยนั้นมันมี ศีลธรรมอย่างไร? ก็จะมองเห็นได้ด้วยตนเองทุกคนว่า มันต้องต่างกันอย่างที่ว่า จะเปรียบกันไม่ได้ กับสมัยที่คนต้องหลอกลวงกันอิฉาวิชาษากัน ฆ่ากันทุก กระเป๋าคืนนี้.

เปรียบเทียบสำหรับลูกเด็ก ๆ ฟัง ก็ต้องเปรียบเทียบว่า; เมื่อสัก ๑๐๐ ปี มานี้เองกับเดี๋ยวนี้ มันต่างกันอย่างไร? เราจะเห็นได้จากประวัติ หรือบันทึกต่าง ๆ กระทั่งรูปภาพที่เหลืออยู่ปัจจุบันนี้ : สักร้อยปีมานี้ ผู้หญิงฝรั่งเขา สวมเสื้อยาวถึงข้อมือ กระโปรงถึงตาตุ่ม ; คนไทยก็ตามกันเขาตามเคย ; ฉะนั้น เราเห็นรูปผู้หญิงผู้ดีเจ้านายสมัยก่อนนั้นก็สวมเสื้อถึงข้อมือ กระโปรงถึงตาตุ่ม ; สมัยนี้ผู้หญิงฝรั่งนั้นเขาจะไม่นุ่งผ้ากันแล้ว; ฉะนั้นศีลธรรมมันจะต่างกันอย่างไร.

หรือว่าสมัยเมื่อร้อยปีมานี้ พวกเอเชียกลาง กระทั่งอินเดียนี้ ผู้หญิงก็ยังคลุมหน้า ไม่มองเห็นหน้า, ผ้านุ่งก็ปกถึงตาตุ่มเหมือนกัน; เดียวนี้ ก็ตามกันฝรั่ง จะไม่นุ่งผ้ากันอีกแล้ว ก็ลองคิดดูเถอะว่า ศีลธรรมมันจะต่าง กันอย่างไร? ถึงในประเทศไทยเรา ในสมัยที่บรรพบุรุษยังนุ่งผ้าโจงกระเบน สไบเฉียง หรือว่าเป็นชายก็ไม่ต้องสวมเสื้อ นี่มันต่างกันอย่างไรกับสมัยนี้ ซึ่งฮือไปตามกันฝรั่ง, ผ่าก็จะไม่ค่อย่นกันแล้ว.

นี้เรียกว่าเห็นได้ง่าย ๆ ถ้ามีอายุประมาณสัก ๖๐ - ๗๐ ปี ก็ยังเห็น, หรืออย่างน้อยก็ยังเห็นได้จากรูปภาพ จากบันทึก จากประวัติต่าง ๆ; แล้วก็เปรียบเทียบกันดูว่าศีลธรรมมันจะต่างกันอย่างไร.

สมัย ๕๐ ปี มานี้ ผู้หญิงไม่กล้าเหยียบเงาของพระ. อาตมาเองก็เคยประสบ ที่ผู้หญิงเขาหลีกเลี่ยงไม่ยอมเหยียบเงา; แล้วที่ประหลาดมากอีกทีหนึ่งก็ว่า แม้ไม่มีแดดไม่มีเงา เขาก็ไม่กล้าเหยียบตรงที่ ถ้าสมมติที่ว่ามีแดดแล้วเงามันจะอยู่ที่ตรงไหน เมื่อเดินสวนทางกับผู้หญิง ผู้หญิงเขาจะหลีกเลี่ยงไปทางบน คือทางต้นแสง ไม่มีทางที่จะเหยียบเงา. เดียวนี้ไม่มีให้ดู ไม่มีให้ประสบ; แต่ว่าเมื่อไม่กี่ปีมานี้ก็ยังได้เห็น.

เมื่อไปประเทศพม่า ไปร่วมสังคายนา ไปเดินเล่นอยู่ในสนามใหญ่ข้างที่พัก ซึ่งมีคนมามาก มาเที่ยว. พระก็ลงไปเดินเหมือนกัน; ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องว่าดออยู่ทางหลังเหมือนกับถูกงูกัดอะไรทำนองนั้น. พอเหลือวไปดู ก็ได้ความแต่เพียงว่า เขาไม่ทันดู ก็ไปเหยียบเงาพระเข้า นี้เรียกว่าประเทศพม่า ยังล่าหลังไทย ยังเหยียบเงาพระแล้วสะดุ้งเหมือนกับถูกงูกัด ถ้าอย่างนั้นศีลธรรมจะเป็นอย่างไร?

พอมาถึงสมัยนี้ แล้วระวังเถอะว่า ผู้หญิงจะชนพระหคคะเมน. สมัยที่เขาไม่กล้าเหยียบเงาพระนั้น มันก็มีอะไรที่เป็นเครื่องวัดอีกหลายอย่าง; เหมือนว่า จะออกไปจากวัดต้องสะบัดเท้า ไม่ให้ทรายในวัดติดเท้าออกไปบ้าน, หรือกำขยะมูลฝอยในวัดออกไปทิ้งนอกรั้ววัด แล้วก็กำทรายในคลองมาใส่ในวัด เท่าที่จะทำได้; แล้ว สนุกสนานด้วยการแห่พระ, สนุกสนานด้วยการ

ก่อนเจดีย์พระทราย. เดี่ยวนี้มีคนไหนบ้างที่จะสนุกสนานด้วยการแห่พระ, หรือว่าก่อนพระเจดีย์ทราย; นี่เขาเห็นเป็นเรื่องบ้าบอไปแล้ว มันก็มีไม่ได้. แล้วก็เทียบดูเถอะว่าจิตใจจะต่างกันอย่างไร ในสมัยที่ยังชอบก่อนพระเจดีย์ทราย กับสมัยที่เห็นเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ไปแล้ว เขาอยากจะไปแต่งเนื้อแต่งตัวยั่วชวนกันมากกว่า; นี่สมัยอย่างนั้นกับสมัยอย่างนี้.

สมัยนี้แต่งตัวกันอย่างที่เรียกว่าอนาจาร; เขาไม่ปกปิดส่วนที่ควรจะปกปิด. แต่ไม่มีใครถือว่าเป็นอนาจาร เพราะไม่ปกปิดส่วนที่ควรจะปกปิด, ไม่มีใครถืออนาจาร เขาถือว่ามีคนดู ดูผู้หญิงที่เขาแต่งกระโปรงสั้น เวลาเขาจะนั่งจะลุก หรือว่าทำพิธีรีตองต่าง ๆ มันน่าเกลียด มันเป็นอนาจาร; แต่เขาก็ไม่ถือว่าเป็นอนาจาร เพราะว่าไปหลับหูหลับตา ตามกันวัฒนธรรมตะวันตก นี่จึงเปลี่ยนไปมาก อย่างกับเรียกว่ามันตรงกันข้าม.

เดี๋ยวนี้ไม่มีคำว่าหิริและโอตตปปะ สำหรับจะมาตักเตือนกัน, ถึงตักเตือนกันก็ไม่ยอม อม พัง . การที่นุ่ง ผ้า ไม่ปิด อวัยวะ ที่ ควร ปิด นั้น เป็นคนหน้าด้าน ไม่มีหิริโอตตปปะ แต่ไม่มีใครว่าใคร ถึงแม้ใครจะว่าใคร ก็ไม่มีใครเชื่อ.

เมื่อจิตมันทรามอย่างนี้แล้ว ศีลธรรมอื่น ๆ มันก็หายไป; เช่นเดี๋ยวนี้ไม่มีวัฒนธรรมที่จะพูดว่า "นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน" จะทำอะไรลงไปในพื้นที่ดินละครก็ ก่อนนี้เขาเผื่อนกเผื่อขโมยนกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน; เดี่ยวนี้มีไม่ได้. คำว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นี้ จะเหลืออยู่แต่ในหนังสือ ไม่อยู่ที่ปากคน

ที่พูดพร่ำพูดทุกเช้าทุกเย็น โดยเฉพาะเวลาไหว้พระสวดมนต์; เพราะว่าเขาจะไม่ไหว้พระสวดมนต์กันเสียแล้ว.

ที่นี้มันก็ลูกกลมขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึงกับว่า *ลักขโมยของวัดก็ได้ ของสาธารณะก็ได้ เผาอาคารเรียน ของรัฐบาล ของประชาชน สาธารณะก็ได้*. นี้อย่างที่หนังสือพิมพ์เขากำลังลงอยู่ในไม่กี่วันนี้.

เดี๋ยวนี้เขาไม่มีมารดาบิดา ไม่มีครูบาอาจารย์แล้ว; มีแต่คนที่ต่างคนต่างหาประโยชน์; เหมือนที่ว่่าเด็ก ๆ สมัยนี้มันกินนมสัตว์ ไม่ได้กินนมแม่ มันก็เลยเป็นคนที่ไม่มีความรู้สึกรู้สึกว่าบิดามารดามี. ถ้าว่าเด็กดูนมแม่อยู่ในอก กอดอกแม่อยู่ มันจะรู้สึกอย่างไร. แล้วมันไปกินนมขวด ที่ถือกินเองก็ได้, หรือว่าจะให้คนอื่นเลี้ยงอย่างเครื่องจักรอะไร; เด็ก ๆ เหล่านี้ จะมีความรู้สึกในนิสัยสันดานต่อบิดามารดาอย่างไร; นั้นแหละขอให้ดูให้ดี.

เมื่อทุกคนรู้จักแต่ความสะดวกสบาย ส่วนตัว ก็สร้าง ความเห็นแก่ตัว มีเขามีเรา ก็ดูถูกผู้อื่นง่ายที่สุด กระทั่งดูถูกดูหมิ่นศาสนาอื่นพวกอื่น; เช่นดูหมิ่นผี วิญญาณ จี๊ วิญญาณ มีแผนการทำลายผู้อื่นแล้วเขาก็อยู่ดีกินดีในทางกิเลสตัณหา ชวนกันยกเลิกศีล ข้อที่ ๓ เสียโดยปริยาย, คือไม่เอามาพูดกัน ยอมรับเสียว่ามันถูกต้อง นี่คือ ไม่ถือว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นจะต้องศึกษา ไม่สนใจแยกออกไปเสียจากการศึกษา.

สรุปแล้วก็เรียกว่า มันเป็นหน้ามือ กับหลังมือ สำหรับภาวะทางศีลธรรมของมนุษย์ในโลกสมัยปัจจุบัน; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จะไม่เรียกว่าควรจะรื้อฟื้น ปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริมกันต่อไปให้ดีขึ้นดี แล้วก็ทำอะไร.

... ..

ทีนี้ก็จะว่าโดยหัวข้อสังเขป อย่างที่ว่ามาแล้ว ว่า **เราจะต้องรื้อฟื้น จะต้องปรับปรุง จะต้องแก้ไข จะต้องส่งเสริม จะต้องรักษา** ตามสมควรแก่กรณีที่จะต้องทำอย่างไร. ที่จริงคำเหล่านี้มันไม่ใช่คำเดียวกัน อย่าเอาไปปนกันเสียหมด แยกออกไปเป็นคำๆ แล้วก็มองเห็นชัด ก็จะทำให้เต็มที่ว่า **รื้อฟื้น แก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริม และรักษา** เป็นต้น.

ทีนี้ก็จะพูดถึง คำว่า "รื้อฟื้น" ไม่มองกันอย่างลวกๆ . **เราจะรื้อฟื้นอะไรบ้าง?** การรื้อฟื้นมันคล้ายกับว่า เป็นการถอยหลังเข้าคลอง อดมาพูดว่าถอยหลังเข้าคลอง มีคนสั้นหัว; แต่ที่จริงมันต้อง "ถอยหลังเข้าคลอง" เช่นไม่ค่อยชอบนุ่งผ้ากันเดี๋ยวนี้ ก็จะต้องย้อนไปหาชอบนุ่งผ้า, แล้วผ้าที่มันสั้นไม่ปกปิดส่วนที่ควรปกปิดนั้น จะต้องถอยหลังเข้าคลองไปหาเสื้อผ้าที่มีปกปิดมิดชิดถึงข้อเท้าถึงตาตุ่ม ทุกส่วนที่มันควรปกปิด นี้เรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง, หรือว่า เลิกความที่ไม่รู้จักอายเสีย คือความด้านที่ไม่รู้จักตัว.

เดี๋ยวนี้มีความด้านที่ไม่รู้สีกตัว ไม่รู้สีกว่ามันด้าน ไม่รู้สีกว่าเป็นอาจารย์ แล้วก็ทำอาจารย์อยู่; ฉะนั้นต้องย้อนกลับไปหาความรู้จัก ละอาย ไปมีความละอาย กระทั่งละอายผีสง. เมื่อเล็ก ๆ เคยได้ยินเขาพูดกันมาก "กูละอายผีสง"; เดี่ยวนี้เขาไม่พูด, ยิ่งเด็ก ๆ แล้วพูดไม่เป็นว่ากูละอายผีสง นี่พูดไม่เป็น สมัยคนแก่งพูดเป็นว่า กูละอายผีสง ; ต้องย้อนกลับไปหาสมัยที่พูดเป็นว่า "กูละอายผีสง ไม่มีใครเห็น กูก็ทำไม่ได้" นี้เรียกว่า ถอยหลังเข้าคลอง รื้อฟื้นมาตรฐานอันนี้ขึ้นมาอีก.

รื้อฟื้นทุกอย่างที่ควรจะรื้อฟื้น; ยกตัวอย่างเช่น การศึกษา การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ. ในทางพระศาสนานี้มันก็ต้อง รื้อฟื้นให้เป็นปฏิบัติที่ถูกต้อง, เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง, แล้วหวังผลที่ถูกต้อง. เดี่ยวนี้เรียนปริยัติเพื่อประโยชน์ หาเงินทันอกทันใจ; นี้ไม่ถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า ถ้าปฏิบัติ แล้วก็ปฏิบัติของคนเพื่อหาประโยชน์. ถ้าต้องการผลของการปฏิบัติก็ต้องการผลเป็นลาภสักการะ ชื่อเสียง สรรเสริญ เกียรติยศ; เหล่านี้ มันไม่ถูกต้อง มันไม่แท้จริง.

ต้องรื้อฟื้นให้การศึกษา การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัตินี้ กลับไปสู่ความถูกต้องหรือแท้จริง จะต้องเรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง อยู่อีกนั่นแหละ เพราะเดินผิดคลอง เหมือนกับว่า เรือเดินเข้าไป เกยตื้น ขึ้นอยู่มันก็แตก; ฉะนั้นต้องถอยหลังให้มันลงร่อง แล้วก็เดินต่อไป, หรือว่าซักรถจะตกถนนอยู่แล้ว มันก็ต้องถอยหลังมาขึ้นถนนกันเสียใหม่, หรือว่าซักรถไปมันจะตกเหว แล้วมันต้องถอยหลังมาเสียใหม่ให้มันถูกทาง.

ชนบทรรมนิยมจารีตประเพณีอะไร ที่จะกำจัดความมีจิตทรามเสียได้นี้ ต้องรื้อฟื้นเอามาใหม่ กลับไปหาชนบทรรมนิยมประเพณีที่เคยทำให้เกิดความละอายผิด่าง นั้นแหละเพื่อกำจัดความมีจิตทรามเสียได้. จารีตประเพณีเหล่านั้นต้องรักษาไว้ แม้ว่าเดี๋ยวนี้จะดูว่ามันงมงายนั่นคนโง่ดูไม่เป็น; จารีตประเพณีบางอย่าง ที่คนเดี๋ยวนี้, เด็กสมัยนี้ว่างมงายนั่นแหละ มันรักษามนุษย์ไว้ได้ ไม่ให้กลายเป็นคนหน้าด้าน ไม่ให้กลายเป็นคนมีจิตทราม.

ที่นี้จะต้องย้อนไปหาวัฒนธรรมประจำชาติไทย ที่มีลักษณะแห่งความเป็นไทยไม่สูญชาติ; **วัฒนธรรมไทย จะต้องทำความเป็นไทยเสมอ.** นี้เราก็ละทิ้งเสีย ไปเอาวัฒนธรรมตะวันตก; เพียงเท่านี้ มันก็สูญชาติแล้ว, สูญชาติไทยในทางจิตใจ. ถ้ามันมากเกินไป นิยมกิเลสตัณหาแล้วก็สูญชาติแห่งความเป็นมนุษย์; มันไม่เป็นชาติมนุษย์แล้ว มันเป็นชาติอะไรก็แล้วแต่จะเรียก มันจะเลวยิ่งกว่าชาติเดรัจฉานเสียอีก; ถ้าไปรับลัทธิวัตถุนิยมเห็นแก่กิเลส เห็นแก่เนื้อหนังมากเกินไป ก็สูญชาติแห่งความเป็นมนุษย์, แล้วก็สูญชาติแห่งความเป็นไทย คือเป็นอิสระจากกิเลส หรือว่าเป็นอิสระจากการครอบงำของพวกอื่น.

ถ้าเราถือวัฒนธรรมไทย เราจะเป็นไทย เราจะมีอิสระ; พอเราไปรับวัฒนธรรมเนื้อหนังของตะวันตกมา เราก็สูญความเป็นไทย ก็เรียกว่าสูญชาติไทยในทางวัฒนธรรม ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วไม่เท่าไรก็สูญชาติไทยในทางการเมือง, คือจะเป็นข้าเขาจริง ๆ ด้วย. ระวังอย่าให้สูญชาติทางจิตทางวิญญาณ; แล้วก็จะไม่สูญชาติในทางการเมือง. แต่เดี๋ยวนี้สูญชาติ

ในทางจิต แล้วก็เป็นทาสในทางการเมืองยิ่งเข้าไปทุกทีแล้ว จนจะเรียกว่าเป็น สุนัขพันธ์ใช้เขาก็ได้ ก็สัญชาติในลักษณะอย่างนี้.

ต้องย้อนกลับไปหาวัฒนธรรมไทย ที่ไม่ทำให้สัญชาติใด ๆ เลย. ต้องรื้อฟื้นให้กลับมาอีกให้มีการกลับมาแห่งคำพูด ที่เราพูดกันติดปาก ตั้งแต่สมัยหลายสิบปีมานี้; เช่น คำว่า **บาป บุญ คุณโทษ** อย่างนี้ มันเป็นคำประเสริฐที่สุด ที่ควรจะติดอยู่ที่ปาก นี้เขาก็ไม่ได้พูดกันแล้ว มีแต่การพูดกันแต่ว่า "ได้หรือไม่ได้, ได้มากหรือได้น้อย", เขาจะพูดแต่อย่างนี้.

ถ้าคนโบราณเขาจะพูดว่า มันมีบาปบุญคุณโทษเป็นอย่างไรนะ ดูให้ดีอย่างนั้นอย่างนี้, หรือพูดว่าวัดวาอาราม. เดียวนี้ไม่มีใครอยากจะพูด คำว่าวัดวาอาราม; เพราะไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร. นี้คนแต่ก่อนมีจิตใจอยู่กับวัดวาอาราม นั้นหมายความว่า เขาต้องการความสงบ ต้องการเรื่องที่สูงขึ้นไปในทางจิตใจ เขาจึงพูดว่าวัดวาอารามอะไรอยู่บ่อย ๆ อยู่เสมอ ๆ.

คำว่า "พระเจ้าพระสงฆ์" เดียวนี้ได้ยินไหม? คำว่าพระเจ้าพระสงฆ์เคยได้ยินไหม?พระเจ้าพระสงฆ์มีแต่ที่เอาไปด่าอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์. และไม่เรียกว่าพระเจ้าพระสงฆ์ด้วย. คำว่า"พระเจ้าพระสงฆ์" ที่เคยพูดกันมาแต่ก่อนก็ค่อยหายไป ๆ.

คำว่า "**นรกสวรรค์**" นี้ก็ไม่มีแล้ว เพราะว่าแปลผิด เข้าใจผิด ว่านรกอยู่ใต้ดินสวรรค์บนฟ้า. ที่จริงนรกก็คือความร้อนใจ อยู่ในอกในใจ

สวรรค์คือความสบายใจ อยู่ในอกในใจ; "สวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ในใจ" คนโบราณเขาแปลถูก เขาจึงพูดถึงอยู่เสมอ. เด็กสมัยนี้โง่ เขาเรียนมาอย่างอื่น ก็ไม่ยอมรับความหมายของคำว่านรก หรือสวรรค์เป็นต้น; ในที่สุดก็ไม่รู้จักพระคุณของบิดามารดา. ถ้าพูดว่าพระคุณของบิดามารดา เด็กสมัยนี้เขาหัวเราะเยาะ; อนาคตสังเกตเห็นที่หัวเราะเยาะอยู่ในใจก็มี.

สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ต้องกลับมา, ต้องกลับมา, ต้องรื้อฟื้นให้กลับมา ศีลธรรมจึงจะกลับมา.

ในที่สุด ให้เข้าใจความหมายอันลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีอยู่เป็นคู่กับกับทางวัตถุ : ถ้าเรามีทรัพย์สมบัติ เป็นวัตถุ เช่น เงินทอง นี่ก็เรียกว่าทรัพย์อย่างวัตถุ; แต่ถ้าเรามีความดี มีธรรมะเป็นทรัพย์สมบัติ **นี่เขาเรียกว่า อริยทรัพย์** พอพูดว่า "อริยทรัพย์" เด็กสมัยนี้มันก็หัวเราะเยาะฮาอีกเหมือนกัน.

นี่สิ่งเหล่านี้ต้องกลับมา ยิ่งกว่านั้นยัง ต้องรู้ความหมายของคำว่า "ทางวิญญาณ" ให้ครบถ้วน; เช่นพระพุทธเจ้านี้ ถ้าเป็นคนก็เรียกอย่างวัตถุ. แต่ถ้าพระพุทธเจ้าอย่างเป็นธรรม ก็เรียกว่าพูดอย่างทางวิญญาณ. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม.** นี่เป็นพระพุทธเจ้าในทางวิญญาณ. ที่นี้เด็ก ๆ เขารู้จักพระพุทธเจ้ากันแต่พระพุทธรูปอย่างมาก ไม่นึกถึงพระพุทธเจ้าที่เป็นคน ๆ เติบโตในประเทศอินเดีย สมัยนั้นด้วยซ้ำไป; แล้วทำไมจะรู้จักธรรมะที่เป็น

พระพุทธเจ้า อย่างยิ่งพระองค์ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม".

หรือว่า เรื่องอบาย ๔ นี้ ถ้าเป็นภาษาวัตถุ นรกก็นำมายังจับ ไปใส่ นรก หรือว่าเดรัจฉานก็สัตว์เดรัจฉานตามทุ่งนา, เปรตก็คือ เปรตอย่างที่เขายื่นรูปภาพ ตามฝาผนังโบสถ์, อสุรกาย ก็ผีชนิดไหนก็ไม่รู้ ไม่มีตัวตน; อย่างนี้เรียกว่าทางวัตถุ. แต่ถ้าทางวิญญาณแล้ว หมายความว่าอีกอย่างหนึ่ง:-

-นรก คือความร้อนใจ ทุกข์คราวที่ร้อนใจ ด้วยเหตุอันใดก็ตาม ตัวความร้อนใจที่สูมอยู่ในใจนั้นคือนรก

-เดียรัจฉาน นั้นคือ ความโง่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวในจิตใจ นั่นคือความเป็นสัตว์เดียรัจฉานที่มีอยู่ในจิตใจ.

-เปรต ก็คือ ความหิวกระหายอย่างไม่มีเหตุผลที่มีอยู่ในจิตใจ.

-อสุรกาย ก็คือ ความขลาด ความกลัวไม่มีเหตุผล ไม่กล้าทำสิ่งที่ควรจะทำ มันเป็นความกล้าเหลือประมาณอย่างนี้ นี่คืออสุรกายที่มันมีอยู่ในจิตใจ.

อบายทั้ง ๔ โดยทางวิญญาณ แล้วมีอยู่ในจิตใจ; แต่ถ้าโดยทางวัตถุแล้ว มันอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้: นรกก็นอนใต้ดิน, เดรัจฉานก็อยู่ตามทุ่งนา; นี่มันเป็นภาษาวัตถุ รู้กันแต่เพียงเท่านั้น มันไม่สำเร็จประโยชน์, แล้วพอมาถึงสมัยนี้ คนก็ไม่ยอมเชื่อ บัดทิ้งไปหมดเลย. คำว่าอบายทั้ง ๔ นี้

เด็ก ๆ สมัยนี้หัวเราะเยาะ เพราะเขาไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหนโดยแท้จริง. นี่ต้องรื้อฟื้นขึ้นมา ให้มีความเข้าใจถูกต้องกันเสียที ให้มีนรก มีสวรรค์ มีพระพุทธรเจ้า มีอะไร ชนิดที่แท้จริงขึ้นมาอย่างนี้. นี่เรียกว่า การรื้อฟื้นในทางศีลธรรม.

ที่นี้มาถึงคำว่า **ปรับปรุง** สมมติว่า รื้อฟื้นขึ้นมาแล้ว มันก็ต้องปรับปรุง, หรือว่าเดี๋ยวนี้มันถูกน้อยเกินไปก็ต้องปรับปรุงให้มันถูกมากขึ้น.

การปรับปรุงนี้ ต้องปรับปรุงให้เหมาะกับโลกที่ก้าวหน้าทางวัตถุ อย่างให้เป็นทาสของวัตถุ; แต่ให้เป็นนายของวัตถุ. ให้วัตถุ ความเจริญทางวัตถุมาส่งเสริมศีลธรรม ให้เกิดศาสนาพระศรีอาริย์ขึ้นมา, คือทางวัตถุก็เจริญ ทางจิตใจก็เจริญ; ให้ศาสนา ให้ศีลธรรมก้าวหน้า ชนิดที่มันเข้ากันได้กับระบบเศรษฐกิจ หรือการเมือง อย่างนี้แหละคือปรับปรุง; เดี่ยวนี้ไม่มีการปรับปรุง ก็ยี่งหันหลังให้กัน แล้วก็ขัดขวางกัน ก็เลยเป็นมนุษย์ที่ไม่เป็นมนุษย์ ไม่มีศีลธรรม ไม่มีธรรมแห่งความเป็นมนุษย์. นี่ขอตัดความไว้แต่เพียงข้อนี้ คือข้อที่ว่าปรับปรุง.

เดี๋ยวนี้ไม่ใช่ว่า จะไม่มีศีลธรรมเอาเสียเลย, มันยังเหลืออยู่สัก ๑ เปอร์เซ็นต์ ๒ เปอร์เซ็นต์ก็ได้ แล้วก็อยู่ในสภาพที่ไม่รู้จัก ต้องมาปรับปรุงให้รู้จัก ให้ใช้ประโยชน์ได้ ก็จะแก้ปัญหาในยุคปัจจุบันนี้ได้ ที่ว่าเสื่อมทางศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ธรรมชาติมันก็ไม่อำนาจแล้ว การบรรยายนี้ก็ต้องหยุดไว้เพียงเท่านี้ก่อน. ขอให้พระท่านสวด ต้องหยุดการบรรยายเพราะฝนจะตก.

อริยศีลธรรม

-๑๐-

๗ กันยายน ๒๕๑๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุงและส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่ว่า **อริย-ศีลธรรม** เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้,อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม** ซ้ำกันกับครั้งที่แล้วมา โดยหัวข้อเรื่อง; เพราะว่าในครั้งที่แล้วมา ผมได้ตกเสียดกลางคัน ไม่ทันจะจบเรื่อง จึงจำเป็นจะต้องพูดต่อให้จบในวันนี้. หัวข้อนั้นว่า **การรื้อฟื้น** แล้วก็ **ปรับปรุง** และ **ส่งเสริม** แล้วก็รักษาไว้ในที่สุด. นี่คือน้ำที่ที่เราจะต้องกระทำ ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมในทุกวันนี้.

สำหรับคำว่ารื้อฟื้น ก็ได้อธิบายเสร็จสิ้นไปแล้วในการบรรยายครั้งก่อน; ก็คงเหลือแต่คำว่า การปรับปรุง การส่งเสริม และการรักษา; แม้ว่าคำว่าปรับปรุงนั้น ก็ได้กล่าวไปบ้างแล้วตามสมควร ก่อนแต่ที่ฝนจะตกลงมาเสีย แต่มันก็ยังไม่ชัดเจน หรือไม่จบ จึงต้องพูดทบทวนกันบางตามที่สมควร.

โดยส่วนใหญ่ก็จะต้องทบทวนกัน ให้ถึงข้อความที่กินความกว้าง หรือครอบคลุมไปหมดทุกหัวข้อของการบรรยาย ซึ่งจะต้องขอย้ำหรือขอเตือนท่านทั้งหลาย ให้ระลึกนึกถึงให้แจ่มแจ้งอยู่ตลอดเวลา ; การฟังข้อความต่อไปนี้ ก็จะเป็นการง่ายขึ้น แม้ที่สุดแต่คำว่า **อริยศีลธรรม** ซึ่งเป็นชื่อเรื่องนี้ก็ จะต้องทบทวนไว้ในใจเสมอ.

บางคนคงจะรู้สึกแปลกประหลาด ในการที่มีคำว่า อริยะเติมเข้ามา ; มีคำว่าศีลธรรมเพียงคำเดียวไม่พอ, ยังต้องมีคำว่า "**อริยะ**" เพิ่มเติมเข้ามา กลายเป็นว่า ศีลธรรมที่เป็นอริยะหรือของพระอริยะ หรือที่เป็นชั้นประเสริฐสุด ดังนี้ เป็นต้น.

ที่เติมคำว่าอริยะเข้ามา ก็เพื่อจะให้สมบูรณ์หรือครบถ้วนนัยอย่างหนึ่ง และมีเหตุ เพื่อจะแยกตัวออกมาเสียจากคำว่า ศีลธรรม, หรือความหมายของคำว่าศีลธรรม ที่เขาใช้กันอยู่ทั่วไป ในภาษาชาวบ้าน ซึ่งแปลกประหลาดจนถึงกับต้องมีคำประกอบนั้นประกอบนี้เข้ามา เช่นคำว่าศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งชวนให้เข้าใจผิดไปว่า ศีลธรรมอันเลวของประชาชนก็มี.

ที่นี้ก็อยากจะให้มีความหมายที่ชัด โดยที่ดั้นไม่ได้ ก็เลยเติมคำว่า อริยะ เข้ามาในกรณีของเรา นี้ ตามธรรมดาหรือทั่ว ๆ ไป คำว่า "ศีลธรรม" ใช้ในความหมายที่แคบ คือเฉพาะเรื่องประพฤตินิยมปฏิบัติต่าง ๆ ในทางสังคมเท่านั้น ; นั่นก็พอที่จะกล่าวได้ว่า เป็นศีลธรรมที่รับรองกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ถ้าใช้คำว่า อริยศีลธรรม แล้ว ต้องมากกว่านั้น ก็เลยต้องถือเอาตามตัวพยัญชนะของคำว่าศีลธรรมให้ลึกลงไป หรือให้มากไปกว่าธรรมดาที่เขาถือกันอยู่.

ดังนั้นจึงต้องขอเตือนท่านทั้งหลายว่า เราจะกล่าวถึงสิ่งทีเรียกว่าศีลธรรมเป็นพิเศษ คืออย่างน้อยก็ในความหมายที่เป็นขั้นพิเศษ; แต่ก็ยังตรงตามตัวหนังสืออย่างยิ่ง ไม่ใช่ว่าพิเศษแล้ว ก็จะไกลออกไปจากความหมายของคำนั้น ๆ ตามตัวหนังสือ นี้ก็เป็นสิ่งที่ต้องขอย้ำ หรือขอเตือนอยู่เสมอด้วยเหมือนกัน ว่าให้ถือเอาตามความหมายของคำว่า ศีลธรรมให้ลึกซึ้งที่สุดตามตัวหนังสือ อริยะนั้นก็แปลว่า ประเสริฐ ยกไว้ก่อนก็ได้; แต่คำว่า สีละ กับ ธรรมะ นี้เป็นใจความสำคัญโดยตรง สีละ แปลว่า ปกติ ตามตัวหนังสือ แปลว่าปกติ ไม่แปลเป็นอย่างอื่น, คำว่า"ธรรม" ในที่นี้ก็แปลว่า "สิ่ง" ในความหมายทั่ว ๆ ไป; ถ้าเป็นเรื่องในทางศาสนาก็หมายถึงการปฏิบัติ.

สำหรับคำว่า "ปกติ" นี้บางคนสงสัยว่าทำไม, มันกินความไปถึงไหน? ก็ขอให้ถือเอาความรู้สึกตามธรรมชาติ ก็แล้วกัน ; ว่าถ้าผิดปกติ ก็เรียกว่าผิดสีละ หรือ ศีล เช่นเราถือศีล ๕ ศีล๘ นั่นก็คือ ทำให้มีความปกติขึ้นในกาย ในวาจา หรือกระทั่งใจ แต่มาเรียกว่า สีละ ก็ไม่ค่อยถึงถึงคำว่าปกติ ก็เข้าใจผิดได้. แต่ถ้ารู้แล้วก็เข้าใจได้ว่า แม้ที่สุดแต่การถือศีล นี้ก็

เนื่องด้วยความปรกตคือการทำให้ปรกติ นี้ถ้ากล่าวโดยใจความทั้งหมด มันก็คือปรกติ ทั้งหมด; อะไรผิดปรกติ นั้นก็เรียกว่าเสียไปแล้วในสวนศีล.

ความปรกตินี้มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ และมือออกไปได้แม้กระทั่งทางวัตถุ; แต่เรื่องทางวัตถุนั้นก็ไม่ใช่คอยได้พูดกัน ถ้าจะพูดกันก็ต้องพูดถึงวัตถุที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับบุคคล. เช่นในบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ถ้าวัตถุทั้งหลายที่วางเกะกะอยู่นั้น มันไม่เป็นปรกติ ก็เรียกว่าบ้านนั้นไม่มีศีลธรรม แสดงถึงความที่เจ้าของไม่มีศีลธรรม ก็ได้เหมือนกัน; เพราะว่ามีวัตถุต่าง ๆ ที่วางอยู่ในบ้านเรือนของบุคคลนั้น มันไม่ปรกติ. ดูไปทั่ว ๆ บ้านแล้วมันปรกติก็ใช้ได้; ถ้ามาดูที่กายวาจา ของบุคคลก็ปรกติก็เรียกว่าใช้ได้ คือมีศีลธรรม.

ถ้าดูละเอียดลงไปอีก ก็จะได้เห็นว่า ทุกอย่างที่เป็นที่ตัวของบุคคลนั้น มันก็ปรกติ ; การกิน การถ่าย การประพฤติประจำวันอะไรต่าง ๆ มันก็ปรกติ; แม้แต่จะอยู่ด้วยกันหลายคนมันก็ปรกติไม่กระทบกระทั่ง ไม่ทะเลาะวิวาทกัน เหมือนที่เป็นกันอยู่โดยมาก นี้ก็เรียกว่าปรกติ ในส่วนบุคคล, ส่วนกาย ส่วนวาจา ในภายนอก.

ถ้าคำว่า ปรกติ นี้ มีโอกาสที่จะขยายความสูงขึ้นไป ก็เป็นการปรกติทางจิตใจ คือจิตใจไม่มีกิเลสรบกวน. ถ้าเป็นอย่างที่สุด ถึงที่สุดปราศจากกิเลสรบกวน โดยสิ้นเชิงแล้ว ก็ต้องเรียกว่านิพพาน คือความปรกติถึงที่สุดในขั้นนิพพาน ; เรื่องของนิพพานก็กลายเป็นเรื่องศีลธรรมไป, ในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งควรจะเรียกว่า อริยศีลธรรม. แต่ว่าที่แล้วๆ มา เราไม่

เอาเรื่องนิพพานมาเป็นเรื่องของศีลธรรม เพราะว่าเราเอาคำว่าศีลธรรมในความหมายธรรมดาสามัญมาใช้พูดกัน.

คำที่ใช้พูดกันอยู่ทั่วโลกนั้นยิ่งต่ำมาก สำหรับคำว่าศีลธรรม; แต่ถ้าพูดกันแต่ในวงพุทธศาสนา และโดยเฉพาะภาษาของพุทธศาสนาแล้ว คำว่า "ศีลธรรม" นี้ก็จะไปไกลจนถึงนิพพานก็ได้; เพราะว่าการประพฤติปฏิบัติ ในทางศีล สมาธิ ปัญญา ทุกอย่างทุกประการนั้น ก็เพื่อความเป็นปรกติ, และความเป็นปรกติสูงสุดก็คือ มรรค ผล นิพพาน ; ฉะนั้นเรื่องมรรค ผล นิพพาน ในฐานะเป็นศีลธรรมก็พูดได้ และเป็นความจริงด้วย แต่ว่าเขาไม่พูดกัน; เลยเอาเรื่องศีลธรรมมาใช้เป็นเพียงเรื่องต่ำเตี้ย ๆ ประพฤติต่อกันในชั้นโลก ๆ หรือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกันอยู่ในรูปของสังคม เพียงไม่กระทบกระทั่งกันก็พอแล้ว.

นี่คือสิ่งที่จะต้องขอเตือนให้เข้าใจกันไว้ เดียวก็จะปนกันยุ่ง; ยิ่งเมื่อกล่าวถึงคำว่าอริยศีลธรรม ด้วยแล้ว ก็ยิ่งหมดจุดสิ้นเชิง ในเรื่องของความปรกติ ขอให้เข้าใจไว้อย่างนี้.

... ..

ที่นี้ก็จะพูดถึงหน้าที่ที่จะต้องทำต่อจากครั้งที่แล้วมา. **ที่พูดว่า รื้อฟื้น** นั้นก็หมายความว่า มันหายไป มันเสื่อมไป เราก็ต้องดึงกลับมา.

ถ้าอยากรู้ว่ามันหายไปอย่างไร ก็ต้องเปรียบเทียบ. ในที่นี้ก็ได้ทำการเปรียบเทียบพอให้สังเกตเห็นว่าชั่วไม่กี่ปีมานี้ ศีลธรรมได้หายไปอย่างไร; นับตั้งแต่ว่า จะเปรียบเทียบกันดูในทางหลักปรัชญาพยานหลักฐาน ว่าสมัยที่คนเขาแต่เนื้อแต่ตัว ปกปิดร่างกายกันมิดชิด เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ กับถึงสมัยนี้ซึ่งเขาไม่คิดจะปกปิดร่างกาย เพราะว่ากิเลสมันครอบงำ อยากจะใช้สิ่งยั่วยวนเหล่านั้นแสวงหาประโยชน์ ให้แก่ตน.

นี่ก็ลองเปรียบเทียบดูว่า มันต่างกันอย่างไร. อะไรมันหายไป? ก็คือ หิริโอตตปปะมันหายไป, ความหน้าด้านมันเข้ามาแทน. นี่การรื้อฟื้นมันก็ต้องกลับไปหาความรู้สึกที่เรียกว่าหิริและโอตตปปะ; อย่างนี้เป็นต้นก็เรียกว่าการรื้อฟื้น. อย่างนี้ไม่แปลกไปจากที่ เคยมีมาแล้ว ก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น คือทำให้ดีตามเดิม ใส่วนที่ขาดหายไป นี้เรียกว่าการรื้อฟื้นก็แล้วกัน ในส่วนศีลธรรมจะต้องมีการรื้อฟื้นกันใหม่ โดยรายละเอียด ซึ่งไปคิดเอาเองได้.

... ..

ที่นี้ก็มาถึง **การปรับปรุง** นี้ถึงเฉพาะลักษณะที่โลกมันเปลี่ยนไป ๆ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาของโลกมันเปลี่ยนไป แล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องอยู่ด้วยการศึกษานั้น มันก็เปลี่ยนไป; เพราะความต้องการของมนุษย์มันเปลี่ยนไป. ที่นี้ **ส่วนศีลธรรมก็จะต้องได้รับการปรับปรุง**

ให้กลมกลืนกันไปได้ กลับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในโลก โดยเฉพาะ คือการศึกษา กระทั่งถึงเรื่องเทคโนโลยีทั้งหลายที่กำลังบูชากันตั้งว่าพระเจ้า; นี่ก็เป็นสิ่งห้ามไม่ได้ การศึกษาก็ต้องเปลี่ยนไป. อาชีพก็ต้องเปลี่ยนไป การงานทั้งหลายก็ต้องเปลี่ยนไป; นี่เป็นเรื่องที่ห้ามไม่ได้แน่.

ที่นี้ส่วนศีลธรรมเล่า จะต้องทำอย่างไร? มันจะเปลี่ยนไปตามนั้น จนให้เป็นเรื่องผิดไป นี่มันก็ไม่ได้เหมือนกัน; ดังนั้นจึงทำได้แต่เพียงการปรับปรุง ให้มันไปด้วยกันได้ ไม่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้าของโลก ในปัจจุบันนี้. **สำหรับการปรับปรุงนี้ จะต้องไปถึงถึงสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา เป็นสิ่งแรก.**

นี่ก็เคยเตือน เคยพูดอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ มาแล้วว่า เรากำลังมอง การศึกษากันอย่างผิด ๆ จนลากเอาการศึกษาไปตามหลังกิเลส ตัณหา ของคน ในโลก; การศึกษาก็เลยผิด แล้วก็ให้โทษ คือเป็นการศึกษาที่ทำลายศีลธรรม หนักขึ้นไปอีก, แทนที่จะส่งเสริมศีลธรรมกลับทำลายศีลธรรม. ถ้ายังศึกษา อย่างนี้กันมากเท่าไร โลกนี้ก็ยิ่งไม่มีศีลธรรม; เดียวนี้ก็กำลังบูชาก การศึกษาที่ทำลายศีลธรรมกัน มากยิ่งขึ้นทุกที.

หรือจะพูดให้เบาหน่อย ก็พูดว่า การศึกษานี้ไม่ส่งเสริม ศีลธรรมเสียเลย; เพราะเขาให้ศึกษากันแต่เรื่องวัตถุ, แล้วศึกษาการใช้วัตถุ การแสวงหาประโยชน์จากวัตถุให้มากที่สุด ที่เรียกว่าเทคโนโลยี หรืออะไรอีก หลายอย่างหลายประการ ให้การศึกษากันแต่เพียงเท่านี้; เด็ก ๆ ก็รู้เพียงเท่านี้ กระทั่งเป็นหนุ่ม เป็นสาวขึ้นมา ก็รู้แต่จะแสวงหาความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน

จากวัตถุ, ก็หาปัจจัยเพื่อให้ได้อย่างนั้น มันก็เลยเห็นแต่เงิน เห็นแต่ได้ เห็นแต่ จะหาเงินเพื่อเป็นปัจจัยซื้อหาความสุขสนุกสนานทางวัตถุ; การศึกษาในโลก มันมีแต่อย่างนี้.

ผลก็เกิดขึ้นอย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ เป็นพยานหลักฐาน อย่างที่ไม่ต้องหลีกเลี่ยง ไม่ต้องปิดพิ้วอะไรกัน ว่ามันเต็มไปด้วยวิฤติ- การณ์ คือภาวะที่เดือดร้อนระส่ำระสาย ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่งขึ้น ๆ เลย เปรียบ เทียบกันได้ง่าย ทั้งในส่วนเหตุ คือการประพฤติกกระทำ และทั้งในส่วนผลที่เรา ได้รับอยู่.

อย่างกรุงเทพฯ สมัยที่มีแต่รถลาก ; อาตมาก็เคยไปเห็น แล้ว สมัยนี้มันเต็มไปด้วยรถยนต์จนถนนไม่พอ อาตมาก็เคยเห็นเหมือนกัน แล้วก็ ดูศีลธรรมของคนลากรถลาก กับคนขับรถยนต์นี้ มันต่างกันอย่างฟ้า กับดิน ถ้าเอามาพูดมันก็จะเป็นเรื่องว่าคน ซึ่งไม่จำเป็น ไปดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าศีลธรรมของคนลากรถลาก กับศีลธรรมของคนขับรถยนต์ คนขับแท็กซี่ นี้มันต่างกันมาก.

นี่เรียกว่าเป็นส่วนผล ก็บอกอยู่แล้วในตัวว่า ทำไมการศึกษาที่ เรียกว่าเจริญก้าวหน้านี้ มันไม่ช่วยแก้ไขปัญหาคือนี้ ฉะนั้นจึงยกขึ้นมากล่าว ในฐานะเป็นสิ่งที่ว่าจะต้องปรับปรุง สิ่งแรก คือการศึกษาให้ถูกต้อง เสียก่อน, การปรับปรุงทางศีลธรรมจึงจะทำได้ ถ้าการศึกษาไม่พอ คนก็โง่ คนก็เข้าใจผิด และไม่รู้เรื่องศีลธรรมมันก็ปรับปรุงกันไม่ได้ หรือว่าการศึกษา จะดันทุรังไปในทางที่เป็นข้าศึกแก่ศีลธรรม มันก็ปรับปรุงศีลธรรมไม่ได้. ดังนั้น

จึงเกิดปัญหาที่ยุ่งยากขึ้นมาสองเท่าตัวเป็นอย่างน้อย คือว่า การศึกษานั้นจะต้องทันโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงด้วย และการศึกษานั้นจะต้องเป็นการส่งเสริมศีลธรรมด้วย ; แล้วมันยังยากตรงที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้มันช่างเร็วเหลือเกิน มันเร็วอย่างกับวิ่งไปทีเดียว ก็ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก.

... ..

อยากจะทำอะไรก็ให้พิจารณาดูสิ่งที่เรียกว่าการศึกษาให้มากให้ละเอียดออกไป ในข้อที่ว่าสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานั้น มันเป็นอะไรหลาย ๆ อย่างพร้อมกันไปในตัว.

การศึกษาเป็นอะไรหลาย ๆ อย่างพร้อมกันไปในตัว ; เป็นเครื่องก่อสร้างมนุษย์ทั้งกายและทั้งทางจิตใจขึ้นมา, และยังเป็นรากฐานของการเป็นอยู่ หรือของศีลธรรมของมนุษย์ เป็นเครื่องชักจูงมนุษย์ไปทางไหนก็ได้. เรามีการศึกษาอย่างไร สิ่งนั้นมันจะแวดล้อมเรา ให้คิดนึกไปแต่ในทางนั้น, เราจึงพูดกันไม่ค่อยจะรู้เรื่องเพราะเหตุนี้ ในระหว่างบุคคลที่มีการศึกษาต่างกัน. ดังนั้นควรจะถือว่าสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานั้น คือสิ่งที่สร้างสรรค์มนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับมนุษย์.

ถึงแม้คำว่า "ศึกษา" นั้นเอง ก็ยังกินความไปได้หลายทิศหลายทาง : เป็นตัวการศึกษานั้นโดยตรงก็ได้ เป็นสิ่งแวดล้อมการศึกษาก็ได้, เกี่ยวกับการศึกษาก็ได้, สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาก็ได้; แต่รวมแล้วก็เรียกกันว่า การศึกษา ถ้าไม่แยกดูให้ดี มันก็จะมีผลกระทบที่บกพร่อง เช่น

ไปส่งเสริมแต่ให้เรียนหนังสืออย่างเดียว; ให้ความฉลาดอย่างเดียว; ไม่ได้ให้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ที่เกี่ยวกับจิตใจ หรือเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณ หรือ การประพฤติการปฏิบัติอย่างอื่น.

เดี๋ยวนี้พอพูดถึงการศึกษา ก็มีคำว่า เทคโนโลยี พ่วงท้ายเข้ามา คล้ายกับว่าเป็นเสพติดเทคโนโลยีกันขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งแล้ว. การศึกษาที่บูชาเทคโนโลยี อย่างที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ มันไม่ใช่เป็นเทคโนโลยีเฉย ๆ ; แต่เป็นการทำให้มนุษย์เป็นทาสของวัตถุ พุทธภาษารธรรมะก็ว่า เป็นทาสของกิเลสตัณหา; ยิ่งศึกษากันแบบนี้ก็ยิ่งเป็นทาสของกิเลสตัณหา ไม่เคยมีเทคโนโลยี ที่จะถอนคนออกมาเสียจากกิเลสตัณหา.

ว่าโดยที่แท้แล้ว พระพุทธศาสนาที่เป็นเทคโนโลยี; แต่เป็นเทคโนโลยีที่ทำหน้าที่ตรงกันข้าม คือ พาคนออกไปเสียจากกิเลสตัณหา, หรือให้คนชนะกิเลสตัณหา, นี่เป็นเทคโนโลยีของพระพุทธเจ้า แต่เขาไม่ฝันถึง ไม่ประสีประสาและไม่รู้จัก และไม่ต้องการ ฉะนั้นการศึกษาถ้านิยมเป็นรูปเทคโนโลยีกันแล้ว มันก็ควรทำพร้อม ๆ กันไปทั้งสองฝ่าย คือทั้งทางฝ่ายวัตถุ และทั้งทางฝ่ายจิตใจการศึกษาอย่างนี้เท่านั้น ที่จะส่งเสริมศีลธรรม, และนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า สันติสุขในส่วนบุคคล และสันติภาพในส่วนสังคมทั้งโลก. สรุปความว่า การศึกษานี้มีตัวตนอย่างนี้ ที่จะส่งเสริมศีลธรรม.

ที่นี้ยังมีการศึกษาโดยอ้อม ที่เราเรียกว่าการศึกษาเหมือนกัน แต่ไปเรียกชื่ออย่างอื่น ซึ่งอยู่ในพวกที่จะต้องปรับปรุง ; ยกตัวอย่าง เช่น การกีฬา.

ที่เขาไปเรียกชื่อมันว่า การกีฬา; แต่โดยเนื้อแท้ มันก็เป็น การศึกษาชนิดหนึ่ง คือมันฝึกฝนความมีจิตใจที่เป็นธรรม เป็นสุภาพบุรุษ หรือถูกต้อง. ถ้ามีการกีฬาถูกต้อง การกีฬานั้นก็เป็นการศึกษาในด้าน วิญญาณ คือลึกลงกว่าจิตใจเสียอีก; มันไปถึงเรื่อง สติปัญญา ทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ อันสูงสุดนั้น. แต่เดี๋ยวนี้คนเป็นทาสของการ ศึกษาผิด ที่นำไปสู่กิเลสตัณหา แล้วก็ทำให้การกีฬาพลอยเป็นอย่างนั้นไปด้วย; ฉะนั้น จึงเล่นกีฬาอันธพาล เอาเปรียบ คดโกง. อยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีการเอาเปรียบใคร คดโกงใคร ; พอไปเล่นกีฬาเข้าก็เป็นโอกาสที่จะเอาเปรียบและคดโกง.

ดูให้ดี ควรจะเห็นว่า การกีฬานี้ ไม่ควรจะเป็นเรื่องของ การแพ้ชนะกัน อย่างมีโมหะมาครอบงำ การกีฬาอย่างต่ำ ควรจะ เป็นการบริหารร่างกาย ให้เข้มแข็ง เป็นพลศึกษา, การกีฬาแท้จริงที่สูงขึ้นไป ก็คือ ฝึกหัดจิตใจให้เป็นผู้รู้จักยอม รู้จักเสียสละ ให้จิตใจเป็นนักกีฬาสูง ยิ่งขึ้นไป. เช่น ถึงกับว่า เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ หรือเรายอมเป็นฝ่ายผิด ถ้าเรื่องมันจะเรียบร้อยกันไป; อย่างนี้จึงจะเรียกว่านักกีฬา. ทั้งที่เราเป็น ฝ่ายถูก เราก็ยอมให้เขาเป็นฝ่ายชนะ หรือเป็นฝ่ายถูก เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ก็ได้ เพื่อให้เรื่องร้าย ๆ ต่าง ๆ มันระงับกันไป.

เดี๋ยวนี้เขาไม่ถือกันอย่างนี้ เขาเป็นฝ่ายผิดด้วย, แล้วก็จะ เอาเป็นถูกต้องด้วย แล้วก็ยังบุกรุกก้าวร้าว ล้วงเกินเข้าไปในความถูกต้องของ ผู้อื่น จนการกีฬาเป็นเหตุให้แตกสามัคคีสร้างความอาฆาตจองเวร ขว้างระเบิด ใส่กัน และเป็นมูลเหตุให้ต้องเผาโรงร่ำโรงเรียน ของตัวเอง อย่างนี้เป็นต้น นี่มา จากการศึกษาที่ไม่เป็นการกีฬา, เป็นการศึกษาที่ไม่ใช่เป็นการศึกษา;

เพราะว่ามันเผลอความแพ้วและความชนะ ด้วยความโง่เขลา อย่างญาติปีศาจ พุด
อย่างนี้ก็ต้องขอร้องว่าเป็นคำหาบ แต่ว่ามันต้องพุด เพราะว่าจำง่ายดี.

การศึกษาคือการศึกษา กำลังกลายเป็นสิ่งที่**เป็นญาติปีศาจ** ที่ทำลายสันติสุขสันติภาพในจิตใจของคน; ฉะนั้นจะต้องแก้ไข
จะต้องปรับปรุงการศึกษาศาสตร์ที่อยู่ในรูปของการศึกษา เดียวนี้เราก็ได้ยินข่าว
แม้แต่การกีฬาระหว่างประเทศ คือการกีฬาของโลก นี่มันก็ยังโง่งกัน ๑๐๐
เปอร์เซ็นต์ ไปอ่านดูก็แล้วกันว่า เขาทำกันอย่างไร.

ที่นี้การศึกษาชนิดอื่นต่อไปอีก **การศึกษาที่อยู่ในรูปแบบของ
ศิลปะ.**

คนบางคนเป็นนักศิลปะเกินไป เขาก็เอาศิลปะเป็นศิลปะ
ที่จริงศิลปะนี่ก็เป็นส่วนประกอบอันหนึ่ง หรือเป็นการศึกษาชนิดหนึ่ง
ที่ทำให้คนเราละเอียดลออ พวกคนโง่ ๆ ก็คือคนไม่มีศิลปะ ที่พุดอย่างนี้
อาจจะไม่มีใครเชื่อ, แต่ขอให้ไปสังเกตดู ; ถ้าคนช่างสังเกตละเอียดลออ
คนนั้นจะไม่โง่และคนนั้นจะมีศิลปะ ฉะนั้นบางอย่างเราจะต้องเสียสละ
ฝึกฝนให้เราเป็นคนละเอียดลออ รู้จักศิลปะพอใจในศิลปะ กระทั่งสร้างศิลปะ
ได้ด้วยตนเองได้.

เขาจะเป็นคนเฉลียวฉลาดลึกซึ้ง สุขุมรอบคอบ มองเห็นอะไร
กว่าคนธรรมดา แม้ว่าจะมาเรียนธรรมะกัน เรียนศาสนากัน คนที่มีจิตใจ
เป็นศิลปะ จะมองเห็นธรรมะลึกซึ้ง กว่าคนโง่ ที่ไม่มีหัวแห่งศิลปะ

เสียเลย. ก็ต้องถือว่าศิลปะนี่ก็เป็นการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าศิลปะที่แท้จริง ไม่ใช่ศิลปะลามกอนาจาร ซึ่งเดินผิดทางไปแล้ว.

ถ้าเราจะทำอะไรให้งาม ให้สวย ให้ละเอียด ให้ประณีต ให้ลึกซึ้ง เพื่อให้จิตใจดีกว่าระดับธรรมดา ควรจะเรียกว่าศิลปะ. แล้วยังอาจจะเอามาเป็นเครื่องมือใช้สอยเพื่อประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้นได้อีก; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม้ที่สุดแต่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ถ้ารู้จักใช้ศิลปะมันก็ยิ่งดี จะสำเร็จประโยชน์ได้มากกว่า.

ที่เรียกกันว่า วิจิตรศิลป์ ก็หมายความว่า ทำยาก แต่คนก็ทำได้; แต่เมื่อทำได้แล้ว ก็ไม่ทำไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ อย่างที่เขาชอบพูดกันนัก ว่าศิลปะเพื่อศิลปะ; อย่างนี้อาตมาพูดว่ามันบ้า. ถ้าศิลปะเพื่อศิลปะแล้วมันจะมีประโยชน์อะไร; มันต้องเป็นศิลปะเพื่อสันติภาพหรือสันติสุขของมนุษย์. อย่าศิลปะเพื่อศิลปะเสียอย่างเดียว ตะพึดตะพือเหมือนที่ชอบพูดกันอยู่เวลานี้. ต้องเป็นศิลปะเพื่อสันติสุข หรือสันติภาพของมนุษย์เราทุกระดับ ทุกด้าน นั่นจึงจะเรียกว่าศิลปะ ที่ควรต้องการในหมู่มนุษย์ และโดยที่แท้ก็เป็นการศึกษาฝึกฝนชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้คนในโลก ก็กำลังทำผิดในเรื่องนี้ : ทำศิลปะเพื่อศิลปะ แล้วก็เตลิดเปิดเปิง ไปตามความประติขันธ์ประดอย จนไม่มีประโยชน์อะไร ทั้งที่มันเป็นศิลปะ เราก็อยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นศิลปะ แต่แล้วมันก็ไม่มีความประโยชน์อะไร นอกจากทำให้คนพวกหนึ่งบ้ามากขึ้นในโลกนี้ คือ บ้าศิลปะชนิดที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สันติภาพนั่นเอง.

การศึกษาที่ดูต่อไปอีก ก็อยากจะระบุ เช่น **ดนตรีหรือเพลง** นี้ก็เป็นการศึกษา.

เด็ก ๆ ที่ร้องเพลงได้ จะฉลาดกว่าเด็กที่ร้องเพลงไม่ได้. ที่เป็นเด็กโง่ จนโตแล้วยังร้องเพลงไม่ได้; ก็เพราะว่ามันโง่ แม้ที่สุดแต่ในการใช้เสียงใช้ลิ้น ใช้ปาก ใช้อะไรนี้มันโง่. ถ้าเด็กใช้เป็น ก็หมายความว่าฉลาด; การที่จะใช้ให้เป็น มันก็ต้องหัด ถ้าไปหัดฝึกเข้า มันก็เป็นการศึกษา. ฉะนั้นดนตรีและเพลง ก็เป็นอุปกรณ์อันหนึ่งที่จะทำให้คนฉลาดใช้ช่วยวะ เช่น ปาก เช่นลิ้น เป็นต้น ให้เป็นประโยชน์แก่นุชฌ์ด้วยกัน.

ดนตรีและเพลงนี้เขามีมาแต่ดึกดำบรรพ์โน้น คู่กันมากับมนุษย์ ซึ่งใช้อย่างถูกต้องเป็นลำดับมา คือใช้ดนตรีหรือเพลงเหล่านี้ เพื่อระงับอารมณ์ร้าย เพื่อหยุดอารมณ์เลว อารมณ์บ้า เมื่อเกิดมีอารมณ์โกรธ อารมณ์เศร้า อารมณ์ซัดแค้น อะไรขึ้นมา ก็ใช้ดนตรีเพื่อเพลงกวาดล้างอารมณ์เหล่านี้ออกไปเสีย ฉะนั้นจึงใช้ได้แม้แต่ในโบสถ์ เมื่อเขาใช้ถูกวิธี มันก็มีประโยชน์ แม้แต่ในโบสถ์ คือจะใช้ดนตรีหรือเพลงล้างอารมณ์ร้ายออกไปเสียชั้นหนึ่งก่อน; มีจิตใจดี หรือเรียกว่าเป็นกลาง แล้วก็มานึกถึงพระเจ้า นึกถึงพระธรรม นึกถึงอะไรมันลึกซึ้งไปกว่านั้น ; อย่างนี้ดนตรีและเพลงก็เป็นประโยชน์ และเป็น การศึกษายิ่ง ๆ ขึ้นไป.

พอมาถึงบัดนี้ เขาใช้ดนตรีหรือเพลงนี้ เป็นเครื่องทำลายมนุษย์ : ใช้ดนตรีและเพลงกระตุ้นอารมณ์เลว อารมณ์ร้าย อารมณ์ที่บ้ากามารมณ์จนไม่รู้จักอาย จนเป็นลามกอนาจารแล้วไม่รู้สึกรู้สีกตัว ก็เห็นว่าเป็นของ

ธรรมคาไป ถ้าเกิดเอามาเปรียบเทียบกันระหว่างยุคแล้ว ก็จะได้ถึงกับสะดุ้ง. แม้แต่เพลงที่ส่งอยู่ตามสถานีวิทยุต่าง ๆ นี้ ถ้าเราลองเปรียบเทียบกันดูระหว่างยุคแล้วก็จะสะดุ้ง เพราะเดี๋ยวนี้เขามีเพลง หรือบทเพลง หรือเนื้อร้อง ที่มันส่งเสริมกิเลสตัณหา ไม่ใช่เป็นเครื่องช่วยระงับ หรือข่มขี้กิเลสตัณหาเลย.

ดนตรีหรือเพลงก็เป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุง ในฐานะที่เป็นตัวการศึกษาก็ได้, ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์แก่ศีลธรรมก็ได้. จะต้องปรับปรุงการศึกษาโดยตรงและการศึกษาโดยอ้อมอย่างนี้ จึงจะเป็นการปรับปรุงสิ่งที่เรา **เรียกว่าศีลธรรมพร้อมกันไปในตัว** เมื่อโลกมันหมุนเร็วยิ่งขึ้น เพราะว่าการคมนาคมหรืออะไรมันถึงกัน อะไรมันก้าวหน้า ; เรื่องของศีลธรรมก็ต้องปรับให้มันไปด้วยกันได้ ก็ต้องปรับปรุงที่การศึกษา ที่เป็นรากฐานของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่รวมทั้งศีลธรรมด้วย.

นี่เอาตมาเรียกว่า การปรับปรุงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ก็เพื่อความเหมาะสมกับโลกที่ก้าวหน้าทางวัตถุ อย่าให้โลกนี้เป็นทาสของวัตถุ; เพราะมีการศึกษาถูกต้องและมีศีลธรรมดี ให้เป็นนายเหนือวัตถุ; แล้วก็เอาวัตถุมาส่งเสริมความเป็นอยู่ ภายใต้การควบคุมของจิตใจที่มีศีลธรรม. ถ้าทำได้อย่างนี้ ศาสนาพระศรีอารีย์ก็จะโพล่งขึ้นมาทันที แก่พวกเราสมัยนี้ คือจิตใจดีแล้วก็มีวัตถุเจริญแล้วก็ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ; คนก็จะเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่าโลกในศาสนาพระศรีอารีย์ได้เป็นแน่นอน.

การปรับปรุงนี้ ยังจะต้องทำให้กว้างออกไป ให้กลมกลืนกันได้ กับศาสนา ทุกศาสนา,กลมกลืนกันได้กับวัฒนธรรมในโลกนี้

ทุกสาขา เดียวนี้ก็ยังทำผิด เพราะว่ามีกิเลสแห่งตัวกู - ของกู จัดเกินไป คอยแต่จะมองศาสนาอื่นว่าผิด, มองวัฒนธรรมอื่น นอกจากของเราแล้วก็เป็น ของเลว ของผิด; อย่างนี้เรียกว่าไม่รู้จักแม้แต่ศาสนาหรือวัฒนธรรมของตน.

เป็นอันว่าจะต้องจัดการศึกษาที่เป็นรากฐานของศีลธรรม นี้ ให้เข้ารูปกันได้กับระบบทุกระบบ ที่มันจำเป็นสำหรับมนุษย์ ; จะเป็น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบทุกระบบที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ที่มัน กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างวิ้งไปทีเดียว แล้วก็อย่าให้กระทบกระทั่งซึ่งกันและกันใน ระหว่างสังคมมนุษย์ เรียกว่าระหว่างชาติ ระหว่างศาสนา ระหว่างวัฒนธรรม สาขาอื่น ๆ.

สรุปความว่า มีการปรับปรุงที่เนื่องไปถึงศีลธรรม หรือที่เป็นส่วนประกอบของศีลธรรมก็ตามใจ เพื่อว่าโลกนี้จะได้มีศีลธรรม และมี ศีลธรรมที่ดีขึ้น ๆ.

ที่นี้คำต่อไป ก็คือว่า คำว่า **การแก้ไข**

อยากจะแยกคำว่า แก้ไขออกมาเสียจากการปรับปรุง เพราะมัน มีน้ำหนักที่ไม่เท่ากัน แก้ไขนี้ควรจะถือว่ามันผิด เราต้องแก้ไข; ถ้าปรับปรุงนั้น มันมิได้ผิด หรือมิได้ผิดไปเสียทั้งหมด มันก็ต้องปรับปรุง. จะใช้กิริยาอาการนี้ให้มันถูกต้อง ก็ดูว่าอะไรควรปรับปรุง อะไรควรแก้ไขเลย. แต่บางอย่าง มันก็ยังเกี่ยวเนื่องกัน. หรือว่าเป็นเรื่องเดียวกัน จะต้องทำการทั้งการ

ปรับปรุงและการแก้ไขก็มี. อย่าได้ยึดมั่นอย่างที่เราเรียกว่า กระจ่าตายหาเดียว หรือเถรตรงเกินไป ก็จะทำให้เข้าใจได้ยาก.

จะยกตัวอย่างแม้ข้อที่ว่าเดี๋ยวนี้ มนุษย์ในโลกกำลังเป็นทาสของวัตถุ; ข้อนี้มันก็ต้องมีส่วนที่จะต้องปรับปรุง, และบางส่วนที่จะต้องแก้ไข เรื่องของศีลธรรมเสื่อม คือว่าไม่ใช่ตัวธรรมะจะเสื่อมลง แต่ว่าตัวคนที่ประพฤติธรรมะนี้เสื่อมโดยไปเป็นทาสของวัตถุ จะนำโลกไปสู่ความวินาศแล้วจะมีการต่อรองปรับปรุงในส่วนที่ควรจะต้องปรับปรุง ส่วนที่จะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงเสียเลย ก็ต้องมีนี่เป็นเรื่อง ที่จะต้องระวังกันให้ดี ๆ มันจึงจะเป็นไปได้.

พูดถึง การแก้ไข เช่น ความล้าหลังหรือความมุงมาย การสืบกันมาอย่างปรัมปราบางอย่างบางประการ. ความล้าหลังนี้ ก็มาจากความไม่รู้สึกรู้สีกตัว เหมือนกัน คนที่รู้สึกรู้สีกตัวแล้วจะยอมล้าหลังนั้น คงหายาก เพราะว่าใคร ๆ ก็อยากดีอยากเด่น อยากเร็ว อยากได้มาก อะไรด้วยกันทั้งนั้น; ฉะนั้นความล้าหลัง ก็มาจากการที่ไม่ดูอะไรให้ถูกต้อง หรือให้เพียงพอ. การศึกษาล้าหลัง มันก็มีได้; แม้ในการศึกษาที่เขาพูดว่าเจริญก้าวหน้าที่สุด มันเล่นตลกกันอยู่อย่างนี้ได้.

เช่นคนทั้งโลกเขาจะพูดว่า **การศึกษาในโลกกำลังเจริญ** ก้าวล้ำก้าวหน้า; แต่พวกเขาทบทวนวิษัทอาจจะมองดูอีกแนวหนึ่ง อีกความหมายหนึ่ง ว่าการศึกษาชนิดนี้มันล้าหลังต่อการที่จะสร้างสันติภาพ ถ้าพูดอย่างภาษาชาวพุทธแท้ ๆ มันก็คือ ล้าหลังในการที่จะบรรลุพระนิพพาน ยิ่งทำไป

ยิ่งโง่ ยิ่งทำไปยิ่งไกลยิ่งห่างไกลต่อการบรรลุนิพพาน ก็เรียกว่าล้าหลังได้ในความหมายหนึ่ง ฉะนั้นการศึกษาที่จัดไปอย่างวิ้ง ก้าวหน้าอย่างวิ้ง แต่ถ้าผิดจุดหมายของมนุษย์แล้ว ก็เรียกว่า ไม่ถึงจุดหมาย ไกลต่อจุดหมาย ห่างไกลต่อจุดหมาย ; นี่มันล้าหลัง.

แต่เมื่อเขาไม่ต้องการอย่างที่เราต้องการ มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง; แล้วเขาต้องการความก้าวหน้าทางวัตถุ. เราต้องการความก้าวหน้าทางจิตใจ. ต่างคนต่างมองกันในลักษณะที่เรียกว่าดูหมิ่นกัน ว่าต่างฝ่ายต่างก็ล้าหลัง เดียวนี้เรามองเห็นในส่วนของศีลธรรมตกต่ำลงไป มันล้าหลังต่อการเจริญก้าวหน้าทางโลก ๆ. โลกที่จำเป็นจะต้องไปตามประสาโลก อย่างที่ใครช่วยไม่ได้มันก็มี มันก็เป็นหน้าที่ของศีลธรรมที่จะช่วยแก้ไข ให้เข้ารูปเข้ารอยกัน, อย่าให้ศีลธรรมที่ล้าหลังสำหรับมนุษย์ในยุคที่มันวิ้ง; เหมือนอย่างว่าเขาจะไปโลกพระจันทร์กัน อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่า เป็นเรื่องก้าวหน้า มนุษย์ก้าวหน้ามากอย่างนี้. ระบบศีลธรรมบางอย่างก็ต้องแก้ไข หรือปรับปรุง หรือทำพร้อม ๆ กันไป; แล้วก็ไม่มีใครนึกถึง ไม่รู้ว่าใครรับผิดชอบ.

นี่คือข้อที่น่าเวทนาสงสารอย่างยิ่งในโลกนี้ : ไม่มีใครอาจรับผิดชอบ หรือเป็นตัวผู้รับผิดชอบ ในความผิดพลาดทั้งหลาย ที่มันมีอยู่ในโลกนี้. นี้จะไปโทษใครก็ได้ แม้ในประเทศ ๆหนึ่ง ๆ ก็ไม่มีใครรับผิดชอบ อย่าว่าแต่จะทั้งโลกเลย, และเพราะว่ามันรับผิดชอบไม่ไหว รับผิดชอบไม่ได้ ความผิดพลาดต่าง ๆ ในทางไหนก็ตาม ; แม้ในทางการเมืองอย่างนี้ ใครจะรับผิดชอบ? ก็ไม่รู้ว่าใครจะรับผิดชอบ. แล้วก็เปลี่ยนบุคคลที่ทำหน้าที่

นั้น ๆ แล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบก็ได้ โดยอ้างว่ามันเหลือวิสัย; ก็เป็นเรื่องที่
ดิ่งกันไปดิ่งกันมา ไม่มีใครรับผิดชอบ ก็เลยไม่ต้องปรับใคร ให้เป็นความผิด
ของใคร. เดียวนี้โลกมันวัง แต่ศีลธรรมมันล้าหลัง; ก็ไม่รู้ว่าจะไปโทษ
ให้เป็นความรับผิดชอบใคร.

ที่เรามาพูดกันอย่างนี้ ดูอีกทีหนึ่งมันก็คล้ายกับว่า ไร้สาระ คือ
ทำไม่ได้ แต่เอาตมามาคิดว่าควรจะพูดกันให้รู้เรื่อง. ถ้าใครไม่ทำ เรา
ทำก็ได้ ไม่เห็นเสียหายอะไร; เพราะอย่างน้อยมันก็ยังจะเป็นประโยชน์แก่ตัว
เราเอง. ถ้าเผชิญโชคดี พูดออกไปมีคนฟังรู้เรื่อง ก็คงจะมีคนมาเห็น
ด้วย มาปรึกษาหารือ ช่วยกันแก้ไขได้; ในหมู่คณะนี้ดีขึ้น หรือว่า
บ้านนี้เมืองนี้ดีขึ้น อย่างนี้ก็ยิ่งได้รับประโยชน์อยู่.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าความมั่งงายนี้ มันก็มีความหมายที่เข้าใจ
กันได้, พอจะเห็นกันได้ ว่าเป็นอย่างไร แต่ทำไมมันมามีอยู่ได้ในโลก
ในปัจจุบันนี้; จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร? ในเมื่อความมั่งงายไร้เหตุผลมันกลับ
มาอีก แล้วมากกว่าเดิม.

เมื่อเอาตมามาเด็ก ๆ สังเกตเห็นว่าศาลพระภูมินี้หาทำยาก ไม่ค่อย
จะเห็นเลย; เดียวนี้ศาลพระภูมิก็คงเต็มไปหมด, หรือว่าเครื่องรางของขลัง
รดน้ำมนต์ อะไรอย่างนี้ แต่ก่อนมีน้อยมาก แต่เดี๋ยวนี้ทำไมมันกลับมากขึ้นอีก?
ในสมัยที่เรียกว่าโลกนี้ก้าวหน้า การศึกษาเจริญ ทำไมความมั่งงายมักกลับมา
เจริญงอกงามแทนอย่างนี้? นี่คงจะเนื่องกันอยู่กับความเจริญนั่นเอง เพราะว่ามัน

เจริญไปผิด, การศึกษาผิด, ศีลธรรมเสื่อม, มันก็เปิดช่องทางให้ความมกมายมันเข้ามาเจริญได้ มันจึงเจริญอยู่ด้วยความมกมาย.

ความเจริญอย่างวัตถุนั้น มันทำให้เกิดกิเลส; นี่เป็นของที่แน่นอน เข้าใจกันได้ แล้วกิเลสชนิดหนึ่ง คือความกळที่มันเป็นผลของความโง่หรือโง่โง่นั้น อันนี้เองเป็นเหตุให้ความมกมายกลับมาอีก. ถ้าเราอย่ากळอะไรกันให้มากนัก ความมกมายมันเข้ามายาก.

สมัยโบราณ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราไม่ค่อยกळ, ไม่มีเรื่องที่จะต้องกळด้วย. **ที่ว่าไม่ค่อยกळ** ก็เพราะว่า ปู่ ย่า ตา ยาย **เขายึดมั่นในเรื่องบุญเรื่องกรรมโดยเคร่งครัด** เขายินดีรับ; ฉะนั้นเขาจึงไม่กळ. หรือว่าเขาพูดถึงเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กันมากกว่าสมัยนี้, มันก็ช่วยให้ไม่กळ: ทางหนึ่งมันปิด ออกไปได้ เพราะเชื่อบุญเชื่อกรรม, ทางหนึ่งก็ปิดออกไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นอย่างนี้เอง คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เมื่อความกळไม่มาก ก็ไม่ตื่นรนไปอย่างเขลา ๆ, ความมกมายมันก็น้อยลงไม่จำเป็นต้องทำ; เพราะไม่มีปัญญาหรรบกวนใจ.

ครั้นมาถึงสมัยนี้ ที่คนมีความต้องการมาก มันก็กळมาก; แล้วเมื่อมีความอยากมาก มันก็ต้องกळมาก, แล้วก็ยังจะ **โกรธ หรือเดือดร้อน** เป็นพินเป็นไฟมาก; นั่นแหละเป็นเหตุให้ **ต้องไปหาอะไรมาบำบัด** บัดเป่ากัน. เมื่อไม่มีอะไรที่ดีไปกว่า ก็ต้องเอาความมกมาย ; เพราะว่าคุณความมกมายเป็นความเชื่อชนิดหนึ่ง แม้จะเป็นความเชื่อของความโง่ มันก็ระงับความยุ่งยากหรือเดือดร้อนใจนี้ ได้ไปครั้งหนึ่ง แม้จะเป็นพักๆ ก็ยังดี; เขาจึงตกไปเป็นทาส

ของความมมงายกันอีก. ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขให้ตกลงไปถึงต้นตอหรือรากเหง้าของมัน คือความกลัว ; มีความปรารถนามากเท่าไร ความกลัวก็จะเกิดขึ้นมากเท่านั้น. ฉะนั้นรู้จักปรารถนาให้ถูกต้องและให้พอดี ความกลัวก็จะลดลงไป. แล้วความมมงายก็จะลดตาม.

ที่นี้ยังมีอีกสิ่งหนึ่ง คือ การกระทำสืบ ๆ กันมา อย่างไรก็ดี พิจารณา นี้ก็ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง; เป็นความถูกต้องก็มี เป็นความผิดก็มี ถ้าการทำสืบ ๆ กันมานั้นมันเป็นความถูกต้อง ไม่เกิดความทุกข์ ไม่เกิดความยุ่งยากลำบากก็ไม่ควรจะเรียกว่าความมมงาย ; ถึงแม้ว่ามันจะอยู่ในรูปของความมมงาย ควรเรียกว่าไม่เป็นการเชื่อที่ถูก ที่เหนือมันถูก แล้วมันก็สืบกันมาได้. โดยมากเรื่องศีลธรรมเรื่องวัฒนธรรม ก็ตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้มากเหมือนกัน : ที่ว่ารักษานบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอะไรต่าง ๆ นี้ ก็อยู่ในพวกที่สืบ ๆ กันมาอย่างประมปรา, แล้วก็ช่วยได้มากด้วย; เพราะมันมีกำลังแรง คือความเชื่อมั่นมาก แรงกว่าที่พวกนักศึกษาสมัยนี้เขาจะอวดว่าเขาฉลาด แล้วเขาจะรู้จักเลือก; เลือกแล้วเขาก็ไม่ได้ทำ เพราะมันไม่มีกำลังใจที่จะเชื่อมากให้ทำมาก; ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่ดี ๆ ที่ถูกต้อง มันก็เป็นหมั่นไปได้.

ถ้ากรณีอย่างนี้แล้ว ก็ขอ ให้พิจารณาให้ดีเป็นพิเศษว่าจะแก้ไขอย่างไรหรือจะปรับปรุงอย่างไร, เป็นปัญหาที่ลำบากอยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่เราเอามาพูดวินิจฉัยกันอยู่บ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อย่างนี้ มันคงจะมีประโยชน์บ้าง คือช่วยให้มองเห็นเหล่านี้ ออก แล้วก็แก้ไขปรับปรุงได้.

เมื่อตะกี้ได้พูดถึงการปรับปรุง แล้วก็มาพูดถึงการแก้ไข แล้วก็อย่าลืมว่าสิ่ง ๆ เดียวกันนั้นแหละจะต้องทำไว้เรื่อยมา ทั้งการปรับปรุง

ทั้งการแก้ไข. เช่นการศึกษา เป็นต้น ปรับปรุงแล้ว ก็ยังจะต้องแก้ไข; เหมือนกับศีลธรรม ปรับปรุงแล้ว บางอย่างก็ยังคงต้องแก้ไข. แล้วคำเดียวกันนั้นก็ใช้แก่สิ่งทั้ง๒ นั้น, หรือว่าสิ่งเหล่านั้นจะต้องถูกใช้ในทุก ๆ หัวข้อ ที่ได้ตั้งขึ้นไว้ว่าจะต้องทำกันอย่างไร **จะต้องปรับปรุง จะต้องแก้ไข จะต้องส่งเสริม จะต้องรักษา** อย่างนี้ เป็นต้น.

แม้ตัว **การศึกษา** นอกจากการปรับปรุงแล้วยังจะต้อง **แก้ไข**, การกีฬา การเมือง การอะไรต่าง ๆ ที่มันไม่ส่งเสริมศีลธรรมแล้วต้อง **แก้ไข**.

จะแก้ไขการศึกษาการกีฬาอย่างไร ก็พูดมาแล้วข้างต้นในคำว่าปรับปรุง : ถ้ามัน **เลวร้ายกว่าที่จะปรับปรุงได้ มันก็ต้องแก้ไข หรือถึงกับยกเลิก**. แต่ถ้ามันเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกันระหว่างมนุษย์ที่มากเกินไป เกินกว่าความสามารถของเรา ก็ต้อง **ทำกันอยู่แต่ในวงที่จะทำได้**, แล้วยังมีปัญหาเรื่องที่เกิดอยู่ในอำนาจของคนพวกอื่น โดยเฉพาะในสมัยประชาธิปไตยอย่างนี้ อำนาจที่ใครจะทำอะไร ๆ มันพัวพันกันยุ่ง บางที่เราอาจจะทำไม่ได้ก็ได้. เพราะสิ่งที่เรียกว่า ประชาธิปไตยนั้นแหละ มันจะทำให้ทำอะไรตามที่ควรจะทำไม่ได้ก็ได้.

นี่ก็ต้องระวังดูให้ดี จะต้องไว้ไปพูดกันอีกคราวหนึ่งว่าจะต้องมีประชาธิปไตยชนิดไหน จึงจะไม่เป็นอุปสรรคแก่การที่จะปรับปรุงแก้ไขเรื่องทางศีลธรรมให้ดีขึ้น.

.... ..

ที่นี้ ถ้าจะพูดถึง **หลักเกณฑ์สำหรับการแก้ไข หรือปรับปรุง** ก็ตาม เราพูดได้ง่าย ๆ ว่า พวกเราในฐานะที่เป็น พุทธบริษัท จะต้องระลึกรู้ถึงหลักต่าง ๆ ที่พระพุทธรองค์ได้ทรง วางไว้ เช่น *โคตมสูตร*, *กาลามสูตร*, *มหาปเทศสูตร*, ไปอ่านดู อาตมาก็เคย บรรยายแล้ว เป็นรายละเอียดมากอยู่ จะมาพูดในเวลานี้ มันก็จะยุ่ง จะเผื่อ; แต่ก็บอกรู้ หรือว่าเอ่ยถึงชื่อ แล้วก็ไปศึกษาดู.

ตัวอย่างเช่นหลัก *โคตมสูตร* ว่าประพฤติกปฏิบัติอย่างไร จึงจะ เรียกว่าถูกต้องตามธรรม ตามวินัย ในพระพุทธศาสนา. รวมความแล้วก็คือ **ไม่ ตามใจกิเลส ไม่เป็นทาสของกิเลส เป็นคนที่เป็นอย่างแต่พอดี**; มีอยู่ ตั้ง ๘ ประการไปเปิดดู. ถ้า *กาลามสูตร* ก็เกี่ยวกับความเชื่อ : **ไม่เชื่อ เพราะฟังตาม ๆ กันมา , ไม่เชื่อเพราะว่าทำสืบ ๆ กันมา, ไม่เชื่อเพราะว่า เขากำลังล้อกันกระช่อน, ไม่เชื่อเพราะว่ามันมีอยู่ในตำรา เขียนไว้อย่างนั้น, รวมทั้งกระทั่งว่าไม่เชื่อเพราะว่าผู้พูดนี้น่าเชื่อหรือว่าเป็นครูของเรา**; ให้ เอาความถูกต้องเป็นหลัก.

สำหรับ **หลักมหาปเทศ** ฝ่ายธรรมะนั้น ก็มีหลักง่าย ๆ พูดได้ง่าย ๆ ว่า คือว่ามัน **ต้องลงกันได้กับหลักทั่วไป** คือหลักใหญ่. คำสอนในทางศาสนา จะมีมากมายหลายหมื่นหัวข้อก็สุดแท้ แต่จะมีแนวของตัวเอง ซึ่งแสดงชัดว่าแนว มันมีอยู่อย่างนั้น ถ้าคำพูดอันไหน มันแหวกไปจากแนวนั้น ก็เป็นอันว่าตัด ทิ้งไปได้; อย่างนี้ก็เรียกว่าหลักมหาปเทศคือ ปเทศใหญ่, แนวใหญ่มีอยู่ อย่างไร? เช่น แนวใหญ่มีอยู่ว่า **ยึดถือไม่ได้, ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน, ที่จะพูด ตายตัวลงไปอย่างนั้นอย่างนี้ ว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด** อย่างนี้ก็

ไม่ได้ มันต้องแล้วแต่เหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น ๆ; อย่างนี้ก็เรียกว่าแนวหรือมหาปเทศ. ถ้าคำพูดคำไหนที่เสนอขึ้นมา ไม่เข้าแนว ก็เรียกว่าผิด ตัดทิ้งไปได้.

นี่การปรับปรุง แก้ไข หรือการชูด, ชูดรีดออกไป ในส่วนที่ควรจะชูดออกไปเสีย ชูดให้หมดไปเสีย ก็มีอยู่อย่างนี้ ไปอาศัยพระบาลีเหล่านั้น ก็เพียงพอสำหรับหน้าที่ของพุทธบริษัท.

.... ..

ที่นี้อาตมายังมองเห็นอีกอย่างหนึ่งว่า มันเป็นเรื่องที่ควรแก้ไขโดยด่วนที่สุด คือ ความเข้าใจผิด.

ที่มีกันอยู่โดยมากและมากยิ่งขึ้นทุกที คือ ความเข้าใจผิด; แม้ในประเทศไทยเราที่ว่า "ธรรมะนี้ มันขัดต่อความเจริญทางโลก" มีพูดกันหนาหูยิ่งขึ้น, ว่าศีลธรรมนี้มันจะขัดต่อความเจริญที่จะเจริญกันในโลก, มีพูดกันหนาหูยิ่งขึ้น ว่า ศีลธรรมหรือธรรมะมันขัดต่อความเจริญในโลก หรือยิ่งธรรมะชั้นสูง เรื่องสันโดษ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น อะไรนี้ ยิ่งขัดอย่างยิ่งต่อความเจริญในโลก. นี่คือการเข้าใจผิด, หรืออีกทางหนึ่งก็เป็นเจตนาเลว คือ คนไม่ตรง.

การเข้าใจผิดนั้น คือ ไม่รู้ ก็เข้าใจผิด ก็พูดอย่างนั้น; แต่บางคนแก่งัดพูด เพราะมีเจตนาเลว จะเอาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เขาก็

พูดเหมือนกันว่า "เรื่องธรรมะที่เป็นหลักพระพุทธศาสนา มันขัดต่อความเจริญในโลก". หรือบางทีก็ฟังไม่ทันศัพท์ ก็จับไปกระเดียด ; อย่างคนที่พูดว่า "เรื่องจิตว่างขัดต่อความเจริญที่จะอยู่ในโลก" อย่างนี้ ก็เพราะว่าฟังคำว่า จิตว่างนั้นไม่เข้าใจ มีเท่านั้นเอง. หรือบางทีก็มีเจตนาเลย อยากจะคัดค้านไปเสียตะพึด เป็นนิสัยอย่างนี้ก็มี.

รวมความว่า คำพูดที่ยังผิด ที่ทำให้คนเราเข้าใจผิดต่อพระธรรม ก็ควรจะรีบแก้ไข. ขอให้ทุกคนช่วยกันคนละไม้คนละมือ ตามที่จะทำได้ ช่วยกันกำจัด หรือแก้ไข สิ่งที่เลวร้ายอันนี้ ซึ่งเป็นอุปสรรคแก่ศีลธรรม แก่ความมีศีลธรรม หรือแก่ความเจริญของพระศาสนานั้นเอง ก็เรียกว่าเป็นสิ่งที่จะต้องแก้ไข. ถ้าเป็นชั้นการศึกษา ก็ให้ศึกษาเสียให้ถูก, แล้วจะมีการปฏิบัติในทางศีลธรรมที่ถูก, ไม่เป็นอุปสรรคแก่ความเจริญ.

อย่างเรื่องสันโดษนี้ เข้าใจผิดกันอยู่ตั้ง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เห็นเป็นของขัดขวางความเจริญ; ที่จริง สันโดษ นี้ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ก็อยู่ด้วยความผาสุกสนุกสนาน สนุกในการทำงาน; ตามที่ทำได้แล้วเท่าไรอย่างไร วันหนึ่ง ๆ ก็พอใจ สนุกสนานในการทำงานนั้น. ถ้าสันโดษแท้จริงจะเป็นอย่างนี้. คนเขาเอาไปพูดว่า สันโดษนี้ทำให้คนไม่ทำอะไร; นี่คนโง่พูด ; อย่าไปเอาตามนั้น.

เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น นี้ก็เหมือนกัน เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้คนเป็นบ้า หรือเป็นโรคประสาท. ที่วัดเรานี้ก็มีคนที่เป็นโรคเส้นประสาททำนองนี้มาหามากขึ้นทุกเดือน ทุกปี; ชักถามดูแล้ว

มันก็เป็นรูปนี้ทั้งนั้น : เป็นโรคเส้นประสาท เพราะมีความยึดมั่นถือมั่นไม่รู้จักร่าง, ไม่ก็ปีก็ต้องเป็นโรคประสาทหรือเป็นโรคจิต. ถ้าเข้าใจเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ทำอะไรไปได้ โดยที่ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น.

พูดให้ฟังก็ฟังไม่ค่อยถูก ว่าถ้าเรามีเงิน ทำไมจะต้องเอามาทუნไว้บนศีรษะเล่า? เออวางไว้ข้าง ๆ ก็ได้. นี่มีเงินแล้วจะเอามาทუნไว้บนศีรษะมันก็นอนไม่หลับ; ไม่ก็เดือนก็เป็นโรคเส้นประสาทอย่างนี้ คือ เออมายึดถือไว้ในใจ ไม่มีเวลาที่ปล่อยวาง; เหมือนกับว่า เอามาทუნไว้บนศีรษะอยู่เรื่อย. เรื่อง เข้าใจคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผิด, เข้าใจคำว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ก็ผิด , จะต้องช่วยกันแก้ไข; รู้เอาด้วยตนเองก็แล้วกัน ว่าใครนอนไม่หลับ, หรือเริ่มเป็นโรคเส้นประสาท ก็รีบมองดูที่ตรงนี้เถอะ; มีเหตุอยู่ที่ตรงนี้เอง.

นี่ ตัวอย่างของสิ่งที่จะต้องแก้ไข หรืออาการที่จะแก้ไขกันอย่างไร มีอยู่อย่างนี้. ขออย่าว่าจะพูดให้หมดจด ทุกตัวอักษร ทุกคำนั้นมันทำไม่ได้ เวลาที่มีจำกัด; ฉะนั้นจึงพูดได้แต่ตัวอย่างเป็นพวก ๆ ไป.

....

ทีนี้ก็จะมาถึงคำว่า สงเสริม, ทุกตอนจะต้องเปรียบเทียบว่ามันต่างกันอย่างไร ปรับปรุงนั่นคืออย่างไร แก้ไขนั่นมันอย่างไร สงเสริมนั่นมันคืออย่างไร.

เรามุ่งหมายว่าจะให้บุคคลเพื่อนมนุษย์ของเรา **มีศีลธรรม**, หรืออย่างน้อยก็พยายามที่จะมีศีลธรรม, แล้วเขาจะได้เสวยผลแห่งศีลธรรม. ทีนี้ถ้าขาดการส่งเสริม ซึ่งกันและกันแล้วมันก็ยากเหมือนกัน. **การส่งเสริมนี้มีกำลังมาก เพราะว่ามันรวมทั้งการแนะนำ การชี้แจง การให้กำลังใจ แล้วก็คอยช่วยเหลือทุกอย่างทุกประการ** ที่จะช่วยได้, เพื่อให้เพื่อนของเรามีธรรมหรือมีศีลธรรม, ส่งเสริมให้เขามีหรือให้เขาคิดอยากจะมี แล้วให้เขาได้ประสบความสำเร็จ คือให้ได้เสวยผล.

เดี๋ยวนี้มันจะเป็นไปในทางที่ตรงข้าม คือเฉยเสีย ไม่ชักชวนกัน ให้เห็นลู่ทาง หรือเกิดความกล้าหาญ ว่าเรื่อง **ในการที่จะปฏิบัติธรรม**. ทีนี้มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันก็คือ **คอยเป็นอุปสรรค คอยขู่บ้าง คอยห้าม** เสียบ้าง ว่าอย่าไปทำมันเข้า **ไม่ได้ประโยชน์อะไร ไม่จำเป็นแล้ว หรือพ้นสมัยแล้ว**. คนที่ห้ามนั้น บางทีก็เป็นคนเลว เป็นคนไม่จริง เป็นคนไม่ประพฤติปฏิบัติ เป็นสุนัขหางด้วน แล้วก็ไปชวนให้คนอื่นมีหางด้วน; อย่างนี้ก็มียู่มาก. ทีนี้จะไปห้ามไม่ให้ใครประพฤติ ปฏิบัติธรรม โดยความรู้สึกปรกติธรรมดานั้น ไม่ค่อยมี, เป็นไปไม่ได้. มันต้องมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น แล้วก็ห้าม หรือไปทำให้คนอื่นหยุด หรือทอดทิ้งในการที่จะปฏิบัติธรรม; แล้วก็ไปชวนกันทำอะไรที่ไม่เป็นการปฏิบัติธรรม. อย่างนี้ก็มียู่มากส่วนหนึ่ง ก็ทำให้ความกล้าหาญน้อยไปในโลกนี้ สำหรับผู้ที่จะปฏิบัติธรรม.

ทีนี้เมื่อนึกถึงข้อที่ว่า **สิ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย**; แม้แต่คนเรานี้ก็ต้องมีสิ่งแวดล้อม มีการกระตุ้น เครื่องจรรโลงใจอะไรก็แล้วแต่จะเรียก.

ภาษาศาสกถเขาเรียก motive เขียนไว้ยืดยาว อธิบายไว้มากในเรื่องของศีลธรรม :อะไรเป็น motive ของศีลธรรม, แล้วก็รวมไปถึงสิ่งแวดล้อม หรือบุคคลแวดล้อม เพื่อนฝูงที่หวังดีต่อกัน หรือกัลยาณมิตรที่จะต้องมาก่อน ในขั้นเริ่มแรก. ฉะนั้นเราก็ควรจะกระทำ คือส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ของกันและกันให้เกิดความสนใจ เกิดความอยาก แม้แต่อยากลอง.

บางทีเราจะต้องสร้างเพื่อนขึ้นมาสำหรับสนทนา วิพากษ์วิจารณ์พระธรรมกัน ด้วยซ้ำไป; ถ้าเราไม่มีเพื่อนวิพากษ์วิจารณ์ ก็ไม่มีใครมีเวลาหรือมีโอกาสน้อย ที่จะวิพากษ์วิจารณ์พระธรรม. ฉะนั้นลองหาเพื่อนที่จะเป็นคู่วิพากษ์วิจารณ์ แม้จะถึงกับถกเถียงกันบ้างยังได้ แต่อย่าให้ถึงกับทะเลาะวิวาทกัน. ถ้าเรามีหนังสือธรรมสองเล่ม เราให้เพื่อนสักเล่มหนึ่ง; เขาจะได้เอาไปอ่าน เขาจะได้เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ธรรมะนั้นด้วยกัน อย่างนี้มันเป็นการส่งเสริม ดีกว่าที่จะทำอยู่คนเดียว เดียวนี้มันก็ไม่สนุก หรือทำได้ช้า.

นี่ยังจะต้องนึกต่อไปถึง คนภายนอก คือนอกพุทธศาสนา, หรือแม้ว่าคนไทยนี้แหละ แต่ว่าเขาไม่เคยสนใจพุทธศาสนาเลย อย่างนี้ก็เหมือนกับคนภายนอกเหมือนกัน; ก็ต้องดึงเขาเข้ามาให้สนใจให้ตั้งต้นศึกษา, ถ้าเขาเข้าใจแล้วเขาก็คงต้องปฏิบัติ.

คนบางคนจะคิดเสียว่า "ไม่ใช่ธุระของเรา", บางคนกลัวมากจนถึงกับว่า ถ้าผิดพลาดไปแล้ว เขาก็จะลงโทษเรา; นี่กลัวมากไป ; ว่า

อยู่ดี ๆ ไม่สนุก ไปทำให้เขามาศึกษาธรรมะ แล้วเขาทำไม่ได้ แล้วเขาเกิด
กระทบอะไรเข้า ก็มาโทษเรา หรือมาโกรธเรา อย่างนี้เสียก็มี.

ถ้าเรานึกถึง ข้อที่ว่า "เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้"
เราก็ต้องคิดสร้างเพื่อนที่ดี ๆ ให้มีขึ้นมาในโลก; ไม่เช่นนั้น จะมี
แต่คนร้าย.

นี่เราพยายามที่จะให้มีเพื่อนที่ดี ๆ ที่จะอยู่ด้วยกันในโลก;
ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะอยู่ท่ามกลางคนร้าย หรือคนบ้า มันก็ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก.
นี่จะเรียกว่าเราเห็นแก่ตัวก็ได้เหมือนกัน; แต่ไม่ใช่เห็นแก่ตัว มันเห็นแก่ส่วน
รวม: ช่วยทำให้โลกนี้มีคนที่พูดกันรู้เรื่องมากขึ้น. ถ้าคนรู้ธรรมะ มันก็พูด
กันรู้เรื่อง; ถ้าไม่อย่างนั้น ก็มีกิเลส พูดกันไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น จึงต้องขยาย
การส่งเสริมความเข้าใจอันดีนี้ออกไปให้กว้างขวาง ออกไปจนกระทั่งระหว่างศาสนา
คือศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้.

ควรส่งเสริม ความเข้าใจอันดี ระหว่างกันและกัน
เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ศาสนานั้นสำคัญมาก; ความยึดมั่นในศาสนา
ของตนเป็นเหตุให้พูดกันไม่รู้เรื่องก็มี, ทำให้เกิดปัญหาเลวร้ายใน
ทางการเมืองก็มี, ถึงกับฆ่าฟันกันวินาศ ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์แต่จน
หลังก็มี. นี่เพราะว่าคนเราเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่โลก ไม่เห็นแก่ส่วนรวม
มันจึงมีผลขึ้นมาอย่างนี้ แล้วก็ไม่รู้จักจะไปโทษใคร.

สำหรับ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา นั้นก็เคยพูดมา
 มากแล้ว โดยสรุปใจความสั้น ๆ ก็คือทำให้เรามองเห็นว่า ธรรมะหรือศาสนา
 นั้น มันไม่ใช่เรื่องของมนุษย์ตั้งขึ้น แต่เป็นเรื่องของมนุษย์ไปพบเอา
 ความจริงของธรรมชาติมาบอกกล่าวกัน.

ทีนี้สิ่งที่เรียกว่า "ธรรมชาติ" นั้น ก็มีอย่างเดียวกัน
 มันไม่มีหลายอย่าง; ที่ใครจะเป็นคนไปพบ มาบอกกล่าวกัน มันก็ต้องตรงกัน
 แม้ว่าจะมองกันคนละทางคนละแง่คนละมุม มันก็ไม่ถึงกับขัดกัน. ถ้ามีการ
 ขัดกัน นี้คนมาว่าเอาเอง อธิบายเอาเอง มีความโง่เขลาเข้าใจผิด
 มาสร้างปมขัดแย้งขึ้นมาเองในตอนหลัง, ไปถือเปลือกไปถือกระพี้ ของ
 คำพูด ไม่ไปถือเอาตัวธรรมะแท้ ๆ หรือตัวศาสนาแท้ ๆ.

ถ้าถือเอาตัวศาสนาแท้ ๆ มันจะตรงเป็นอันเดียวกัน คือ
 กฎความจริงของธรรมชาติทั้งนั้น ไม่ว่าจะศาสนาไหน. ทุกศาสนาจะมี
 กฎความจริงของธรรมชาตินั้นเป็นตัวศาสนา; จะต่างกันแต่เพียงว่า พระ
 ศาสดานั้น ๆ พบส่วนนี้ ที่จะมาแก้ปัญหาให้แก่สาวกของตน ในดินแดน
 นี้ ในยุคสมัยนี้, แล้วมันก็ต้องแตกต่างกันบ้าง ในส่วนกระพี้หรือส่วนฝอย.
 แต่ส่วนหัวใจแล้ว จะเหมือนกันหมด คืออย่าเห็นแก่ตัว ; ถ้าไกลไป
 กว่านั้น ก็คือว่า อย่าได้ไปติดอย่างโง่เขลา ว่านี่เป็นตัว หรือเป็นของตัว
 เพราะว่ามันเป็นของธรรมชาติ, เพราะว่ามันเป็นของพระเป็นเจ้า "ไม่ใช่ของ
 คนใจ ๆ อย่างแก ; ทีนี้แกไปคิดว่ามันเป็นตัว เป็นของตัว มันก็ผิดเท่านั้น".

อาตมาขอรับรองว่า ไปศึกษาศาสนาทุกศาสนาดู ; ถ้าเข้าถึงหัวใจของศาสนานั้นแล้วจะพบคำสอนข้อนี้ ที่เป็นรากฐานที่สุดก็ว่าอย่าเห็นแก่ตัว, หรือจะเลยลงไปถึงว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างนี้ก็ได้อีก; แต่เขาพูดไว้ในคำพูดอย่างอื่น, รูปประโยคอย่างอื่น. แต่ใจความมันเหมือนกันว่า เราเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีปัญหาอย่างเดียวกัน; หัวอกเดียวกัน; คือความทุกข์ ที่เกิดมาจากกิเลสก็มี เกิดมาจากความเป็นไปตามธรรมชาติก็มี; ก็มาช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านี้.

การที่จะส่งเสริมความเข้าใจอันดี ระหว่างศาสนา ก็คือระหว่าง วัฒนธรรมในสาขาต่าง ๆ ระหว่างประเทศ ระหว่างมนุษย์. นี่ก็เป็นปัญหาอันหนึ่งที่ยาก แต่อย่าไม่เหลือวิสัย; ก็จะต้องทำ; เรียกว่าการส่งเสริมศีลธรรม, หรือ ส่งเสริมการศึกษาที่เป็นรากฐานของศีลธรรมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง. จนกระทั่งว่าเราจะทำอะไร ๆ ในโลกนี้ ในสมัยปัจจุบันนี้ก็ให้ถูกต้องตามศีลธรรม. อย่าไปกล้าทำให้ผิดศีลธรรม ซึ่งจะผิดกฎธรรมชาติ, แล้วก็จะเรียกว่าผิดความประสงค์ของพระเป็นเจ้า. เดียวนี้กำลังทำอะไรอย่างไม่เอื้อเพื่อต่อธรรมชาติ ไม่เอื้อเพื่อแก่ความประสงค์ของพระเป็นเจ้า แล้วมันจะรับผลร้ายยิ่งไปกว่าเดิม.

ยกตัวอย่างเช่น การคุมกำเนิด นี้ ถ้าทำไปตามความโง่เขลา ตามหลักการทางวัตถุ ไม่เอื้อเพื่อในทางศีลธรรม หรือทางหลักธรรมแล้ว เป็นไปด้วยดีไม่ได้ จะมีแต่ผลร้ายยิ่งขึ้น : คือมันไม่สำเร็จ ถ้าไม่มีเรื่องจิตใจเข้ามาช่วย ไม่มีทางจะสำเร็จ. การชู้ยา หรือใช้วิธีทางวัตถุ ไม่เท่าไร

มันก็เกิดความวิปริตอย่างอื่นขึ้นมา; เป็นมนุษย์ที่ไม่สมประกอบขึ้นมา; มันก็มีปัญหาอย่างอื่นมากกว่าเก่า. มันจะต้องแก้ไขศีลธรรม กระทั่งว่าทำแก่งนี้ก็ไม่ผิดศีลธรรม, หรือกระทั่งเกิดนิยามกันขึ้นมาว่า ฆ่าเด็ก ๆ มันเสีย อย่างนี้ก็จะไม่ผิดศีลธรรมในที่สุด. เพราะว่าทำผิดเรื่อย ๆ ไป ไกลออกไป ๆ มันไม่อาศัยหลักศีลธรรม. ถ้าอาศัยหลักศีลธรรมแก้ไขทางจิต ควบคุมทางจิตใจ ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิด.

นี่เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น สำหรับสิ่งที่มีอยู่ในโลก และกำลังเป็นปัญหาที่มีอยู่จริง; ฉะนั้นจึงสรุปความว่า ถ้าจะส่งเสริม แก้ไขปรับปรุงปัญหาอะไร ก็ขอให้มันเป็นไปตามหลักของศีลธรรม; อย่าได้ทิ้งหลักของศีลธรรมเลย; แล้วมนุษย์ก็จะไม่สร้างปัญหาขึ้นมาทับถมตัวเอง, หรือจะเรียกว่า จะไม่เชือดคอตัวเองยิ่งขึ้น ๆ เหมือนที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้. เหล่านี้เป็นตัวอย่าง ของสิ่งที่อาตมาเรียกว่า การส่งเสริม ต่อมาจากการแก้ไข ซึ่งต่อมาจากการปรับปรุง ซึ่งต่อมาจากการรื้อฟื้น.

.... ..

ที่อยากจะพูดเหลือเป็นข้อสุดท้ายต่อจากการส่งเสริม ก็คือ การรักษา เมื่อได้รื้อฟื้น ปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม อะไรดีแล้ว ก็ต้องรักษาความดี หรือความถูกต้องนั้นไว้ นี่ก็เป็นสิ่งสำคัญข้อหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

เมื่อเราแก้ไขสภาพทางศีลธรรม หรือการศึกษาถูกต้องเป็นรากฐานที่ดีของประโยชน์ ของสังคมมนุษย์ แล้วก็ช่วยกันรักษาให้เคร่งครัด;

เหมือนกับที่ว่าพิธีรับนับถือ หรือจะใช้คำว่าสภสถานอะไรก็ได้ ว่าเราจะประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ แม้จะเสียชีวิตก็ยอมเสีย จะไม่ยอมสลัดตัดทิ้งความถูกต้องอันนี้.

นี่จึงมีพิธีเกิดขึ้น เกี่ยวกับการรักษา แม้แต่พวกเรา ที่ว่ามอภกาย ถวายชีวิตนี้แก่พระพุทธ แก่พระธรรม แก่พระสงฆ์ นี่ก็เหมือนกัน มุ่งหมายอยู่ตรงที่ว่า จะไม่ยอมทำอะไรให้ผิดไปจากกฎเกณฑ์หรือแนวของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; นี่เป็นการรักษาที่เคร่งครัด. ถ้าว่ามีการรักษาจริง ๆ เหมือนอย่างปากว่า ปัญหาทั้งหมด; ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่จริงอย่างปากว่า ที่สัญญา กับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างไร แล้วก็รักษาไว้ให้ได้ ปัญหาทั้งหมด. ถ้ามีกันแต่อย่างนกแก้ว นกขุนทอง คือว่าแต่ปากแล้ว มันก็ไม่มีผลอะไร.

ทำไมเราจึงต้องรักษา? เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มันไม่สำเร็จได้ในเวลาในพริบตาเดียว หรือว่าในวันเดียว หรือว่าในคืนเดียว; มันต้องการเวลา; ต้องอบรมอยู่กับสิ่งนั้น จนกว่ามันจะเป็นดอกเป็นผลขึ้นมา คือให้อยู่กับความถูกต้อง ตลอดเวลา. ข้อนี้ก็เคยบอกเล่ากันแล้ว ตักเตือนกันแล้ว ว่าให้นึกถึงพระพุทธภาษิตที่ว่า "ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหันต์".

คำว่า "เป็นอยู่โดยชอบไซ้" คืออยู่อย่างถูกต้อง แล้วก็เป็นระยะยาวนาน, ไม่สามารถจะกระทำอะไรได้ปุบปับ. ความผิดก็ค่อย ๆ ก่อมาทีละน้อย ๆ กว่าเราจะมีอายุเท่านี้ มันเป็นเวลาเท่าไร; แล้ว การที่จะมา

แก้ไขโดยพริบตาเดียวให้เสร็จนี้ มันเป็นเรื่องพิเศษมากเกินไป, อย่าหวังเลย. ฉะนั้นอย่าให้มันถูกต้อง ชดเชยให้มันทันกัน; นี่เป็นหลักธรรมดา. ถ้าจะเก่งถึงขนาดที่ว่า จะแก้ไขได้ในพริบตาเดียว สำหรับปัญหา คือความผิดพลาด ที่เป็นมาตั้งหลายสิบปีนี้ มันก็ต้องเป็นเรื่องพิเศษเท่านั้น; แล้วสังเกตดู คนเรายังโง่เขลาในเรื่องนี้อยู่มาก.

เช่นว่าจะประชุมผู้เชี่ยวชาญอะไรต่างๆ ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ แก้ปัญหาเหล่านี้ จะให้มันเสร็จไป ในวันพรุ่งนี้; อาตมาารู้ดีว่ามันเป็นไปได้, มันเป็นเรื่องของคนหลับตาโง่ มากกว่า.

ความผิดพลาดมันมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที ตั้งแต่เป็นเด็ก กระทั่งเป็นผู้ใหญ่ หลายสิบปีเต็มที, แล้วความผิดพลาดทางการเมืองก็เหมือนกันแหละ ผิดพลาดมาเป็นสิบ ๆ ปี; แล้วจะมาทำอย่างกับว่า แก้ไขกันเดี๋ยวนี้ทันที นี่ก็ผิด, ผิดหลักของธรรมชาติ. มันต้องแก้ไขที่รกรากให้ถูกต้อง ซึ่งจะต้องมีวิธีการมาก มันจึงจะแก้ได้. ฉะนั้นเราจะต้องมีการรักษา คือทรงตัวอยู่ด้วยความถูกต้องให้เป็นระยะยาว; ไม่ใช่สักว่าพอถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ มันจะหมดไป; มันมีโรคเรื้อรังซ่อนอยู่ในนั้นอีก.

ความถูกต้องนี้จะต้องอยู่ยาวนานพอ จึงจะถอนความเรื้อรัง ความเคยชินเป็นนิสัย เป็นอะไรต่าง ๆ ได้; จะต้องรักษาอุดมคติของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ที่ทำความถูกต้อง. หรือที่เรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า ความปรกติในรูปของศีลธรรมนี้. สีละ แปลว่า ปรกติ , ศีลธรรม คือ ธรรมที่ทำ

ความปรกติ จะรักษาสภาพความปรกติ หรือการกระทำเพื่อให้มันปรกติ
นี้ อยู่ตลอดเวลา; ควรจะใช้คำว่ามัน (ศีลธรรม) เป็นคู่ชีวิตของสิ่งที่มีชีวิต.

สิ่งที่มีชีวิตนี้ จะเป็นต้นไม้ หรือ จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือ
จะเป็นมนุษย์ เป็นเทวดาอะไรก็ตามใจ ก็เรียกว่ามันมีชีวิต; แล้วก็มีมันมี
สิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งจะต้องอยู่เป็น คู่กันกับชีวิตนั้น ก็คือ ธรรมะ, หรือศีลธรรม
หรือความถูกต้องก็ได้, จะเรียกความปรกติก็ได้. ถ้าวิปริตผิดปรกติ มันต้องตาย;
ถ้าไม่วิปริต มันก็ต้องถูกต้อง นั่นคือ ธรรมะหรือศีลธรรม ต้องมีอยู่แล้วเป็นคู่
กันไปกับชีวิต. อย่างนี้ก็หมดความผิดพลาด จะมีแต่ความถูกต้อง; เมื่อความ
ถูกต้องมีถึงที่สุด มันก็หมดปัญหา.

เพราะฉะนั้นเราจะต้องรักษาธรรมะ หรือ พระธรรม
หรือพระเจ้า อะไรก็ตามแล้วแต่จะเรียก ให้อยู่กับชีวิต; นี่เป็นหลัก
ใหญ่. นอกนั้นก็เป็นเรื่องปลีกย่อย แยกแขนงออกไป: รักษาความถูกต้อง
ในส่วนนั้น ในส่วนนี้ ในส่วนโน้น. แม้แต่ร่างกายของเรา ซึ่งต้องมีการกิน
การถ่าย การอาบ การนอน อะไร มันก็ต้องมีความถูกต้อง ที่รักษาอยู่ตลอด
เวลา; ไม่ใช่ทำวันเดียวเสร็จ แล้วไม่ต้องทำอีก. เรื่องอย่างนี้มันเป็นอย่างนี้,
แล้วเรื่องทางจิตใจมันก็เหมือนกัน.

ที่นี้ เราจะคิดให้ไกลออกไป เป็นเรื่องส่วนรวม ของมนุษย์
ในโลกทั้งโลก หรือว่าของศาสนา เพื่อประโยชน์แก่โลก ก็ขอให้รักษาพระ
ศาสนาไว้ก็แล้วกัน เป็นหลักเป็นประธานสำหรับความถูกต้องของ
มนุษย์เรา ในแง่ของการศึกษาก็ดี หรือของศีลธรรมก็ดี. ถ้าจะใช้คำว่า

"ศาสนา", ที่เราจะต้องรักษาไว้; นี่คือนี่สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนา ก็ขอให้นึกถึงเรื่องนี้ ที่เคยพูดแล้วพูดอีก, พูดแล้วพูดอีก ว่าขอให้แยกออกไปเป็น ๓ ส่วนเสมอ:-

ศาสนาส่วนแรกคือ **ปรียัติ** หรือ หลักวิชาการที่ถูกต้อง, ศาสนาส่วนที่ ๒ คือ ปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัตินั้นแหละให้ถูกต้อง, ส่วนที่ ๓ คือ ปฏิเวธ เป็นผลออกมา เป็นความรู้แจ้งแทงตลอด ก็ให้ถูกต้อง.

ให้มีการศึกษาถูกต้อง, มีการปฏิบัติถูกต้อง, มีการได้ผลของการปฏิบัติชนิดที่ถูกต้อง; ที่ว่าให้มีการศึกษา มีการปฏิบัติ มีการได้รับผลของการปฏิบัติ ชนิดที่ถูกต้อง คือ ไม่หลง ไม่มกมาย ไปสับสนไขว้กันเสียอย่างนี้. นี่ขอให้รักษาความถูกต้องในส่วนทั้งสามนี้แล้ว ก็ชื่อว่ารักษาพระศาสนาไว้ได้; ไม่ว่าศาสนาไหน จะเป็นอย่างไรทั้งนั้น. **ที่นี้ถ้าศาสนามีอยู่ ก็คือผู้คุ้มครองโลกนั้นมีอยู่, คุ้มครองมนุษย์มีอยู่; เราก็จะรอดตัวกันได้พร้อม ๆ กันไป.** นี่ก็เป็นความมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา.

มนุษย์จะสนองความจริงดังกล่าวมานี้หรือไม่ มันก็อยู่ที่ว่ามนุษย์นี้ล้มหลังไปถึงไหนแล้ว; ถ้ามนุษย์กำลังจะวิ่งไปลงเหวอยู่แล้ว มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง. **นี่เราก็ตุกกัน สำหรับที่ว่าจะป้องกันคนที่ยังไม่ลงเหว; พอเรียกตะโกนกันกลับมาได้ ว่าขอให้ดูสภาพของโลก ของคนที่อยู่ในโลกในแง่ของศีลธรรม ซึ่งตั้งรากฐานอยู่บนการศึกษา ว่าได้ผิดหรือถูกต้องอย่างไร, กำลังอยู่ในสภาพอย่างไร.**

อาตมาจึงเอามาพูดโดยหัวข้อในวันนี้ซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า **การรื้อฟื้น การปรับปรุง การแก้ไข การส่งเสริม การรักษา** เกี่ยวกับศีลธรรม. ในทุกประการ

ทั้งยังจะต้องขอพูดซ้ำหรือย้ำอีกว่า เราจะทำได้หรือไม่ได้ อย่าไปคิดมันเลย. คิดแต่ในแง่ที่ว่ามันเป็นหน้าที่ เป็นสิ่งที่ควรจะทำ ก็ทำไปก็แล้วกัน; ช่วยกันรื้อฟื้นปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม รักษา สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์รอดอยู่ได้ในฐานะที่เราก็เป็นมนุษย์ แล้วเป็นพุทธบริษัท คือไม่ใช่คนโง่. ขอให้มีความเข้าใจกันเช่นนี้ ปัญหาต่าง ๆ ก็จะค่อยคลี่คลายไปเอง.

คำบรรยายเรื่องการรื้อฟื้นเป็นต้น สำหรับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ก็พอสมควรแก่เวลา.

ขอยุติการบรรยายนี้ไว้ สำหรับวันนี้เพียงเท่านี้; ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านได้สวดคณสาธยายบทพระธรรม ที่จะเป็นเครื่องจรรโลงใจให้มีความกล้าหาญ ร่าเริง ในการทำหน้าที่ของตนต่อไป อีกด้วย.

อริยศีลธรรม

๑๑

๑๔ กันยายน ๒๕๑๗

อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เรื่อง **อริยศีลธรรม** เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน**.

เราได้กล่าวถึงอริยธรรมในแง่มุมต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นศีลธรรมกันมามากมายแล้ว นับตั้งแต่ให้รู้จักเชื่อ และความหมาย ของสิ่งเหล่านี้ซึ่งมันกำกวม เพราะเข้าใจได้ต่าง ๆ กัน, แล้วก็เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย และรับถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกัน ระหว่างสังคมหรือระหว่างชาติแล้ว.

ในที่สุดในโลกนี้เปลี่ยนไปอยู่ในลักษณะที่เป็นข้าศึกต่ออริยศีลธรรมที่แท้จริง จนกระทั่งมนุษย์เลือกเอาฝักฝ่าย ที่มีใช่ศีลธรรม ยิ่งขึ้นทุกที จึงเกิดปัญหาขึ้นแก่มนุษย์ทั้งโลก เป็นความทุกข์ เป็นความเดือดร้อน แต่แล้วก็ไม่มีใครมองเห็นหรือยอมรับ ว่าเพราะความเสื่อมศีลธรรม กลับไปมุ่งแก้ปัญหาเหล่านั้นในทางอื่น; เช่น ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น มันก็ยิ่งเพิ่มปัญหาให้ทับถมซึ่งกันและกันมากขึ้น.

ปัญหาศีลธรรมมิได้รับการแก้ไข เพราะไม่มองเห็น ไปแก้ไขปัญหาในแง่มุมอื่น ๆ; ก็ไม่สำเร็จ เพราะว่ารากฐานอันแท้จริง มันอยู่ที่ปัญหาทางศีลธรรม. ที่โลกอยู่ในลักษณะที่สับสนวุ่นวาย พลัดตกลงไปในความมืดทางจิตใจ ทางศีลธรรมนั่นเอง จะต้องมีการรื้อฟื้น ปรับปรุง ส่งเสริมกันอย่างไรบ้าง ก็ได้กล่าวไปแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

....

ในวันนี้ก็จะพูดถึงปัญหานี้ เฉพาะในแง่ที่เกี่ยวข้องกับยุวชน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่ง.

การที่มนุษย์เราในอนาคตจะมีฐานะทางศีลธรรมดีขึ้น ก็เพราะยุวชนที่ศีลธรรมดีขึ้น; มิฉะนั้นแล้ว มันจะไม่มีมนุษย์อยู่ในโลกพร้อมกับที่ไม่มีศีลธรรม. เรื่องนี้ขอเตือนซึ่งกันและกันไว้ให้ระลึกถึงอยู่เสมอว่า มนุษย์อยู่ได้เพราะศีลธรรม, หมดศีลธรรมเมื่อไร ก็ไม่มีมนุษย์.

สำหรับ คำว่า มนุษย์ ก็เดือนแล้วเดือนเล่า เดือนอีก ว่า ให้ถือเอาความหมายตามตัวหนังสือ นั่นเองว่า มนุษย์ นี้มาจากคำว่า มนะ + อุษยะ แปลว่า ใจสูง, ใจสูง จึงจะเรียกว่ามนุษย์. บางคนก็แปลคำว่า "มนุษย์" นี้ว่าเป็นเหล่ากอแห่งมนุษย์ ก็ได้เหมือนกัน; มนุษย์ยังคงมีใจสูง และสูงพิเศษเสียด้วย จะเป็นเหล่ากอแห่งมนุษย์ หรือจะเป็นผู้มีใจสูงด้วยตนเอง ก็ได้ทั้งนั้น ก็เรียกว่ามนุษย์.

เดี๋ยวนี้เราพัฒนากันแต่วัตถุ ไม่พัฒนาทางจิตใจเลย. ลองเปรียบเทียบดูว่า ทางวัตถุนี้ มันสูง ๆ ๆ จนน่าประหลาดมหัศจรรย์อย่างยิ่งทุกแขนง : เรื่องโรคภัยไข้เจ็บก็ดี, เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องเล่น เรื่องสนุกสนาน กระทั่งกามารมณ์ในที่สุดนี้, มีการพัฒนาในแง่ของวัตถุ สูงเหมือนกับวิ่งไป; ส่วนเรื่องทางจิตใจนี้ไม่มีพัฒนา หรือแต่เพียงจะรักษาสถานะเดิม ๆ ไว้ให้ได้ อย่างนี้ก็ยังไม่ได้. จิตใจจึงตกต่ำลงไป เพราะไม่ได้รับความสนใจ; เพราะไปมัวหลงไหลเพลิดเพลินแต่เรื่องฝ่ายวัตถุหรือทางฝ่ายเนื้อหนัง เรียกว่า ตกหลุมพรางของธรรมชาติฝ่ายที่เป็นเหมือนกับพญามาร.

เมื่อวัตถุมันสูงแทนจิตใจเสียอย่างนี้ ใจมันก็ไม่สูง เมื่อใจไม่สูง ก็เรียกว่ามนุษย์ไม่ได้; นั่นแหละคือข้อที่กล่าวไว้ว่า เดี่ยวนี้เหมือนกับไม่มีมนุษย์ เพราะไม่มีศีลธรรมที่ทำให้จิตใจสูง. คนที่เป็นทาสของวัตถุ หลงในวัตถุมุ่งพัฒนาแต่ในวัตถุนี้ เขามี "ข้อแก้ตัว" หรือถ้าจะพูดให้ดี ก็ "ข้อแก้แค้น" ว่า ถ้าร่างกายสบายดี แล้วจิตใจมันก็ดีเอง.

นี่ขอให้ไปนึกดูทุก ๆ คน ว่ามันเป็นไปได้ไหม? ตามที่เขาว่า ถ้าร่างกายของเขานั้น จะได้รับการกินดี อยู่ดี สนุกสนาน เอร์็ดอ่อย เพลนเพลน สมบูรณ์ เหมือนกับเทวดา หรือบางทีจะยิ่งไปกว่าเทวดาก็ได้ สำหรับมนุษย์สมัยนี้ ซึ่งมีอะไรน่าเล่นน่าใช้ น่าสนุกยิ่งกว่าเทวดามี อย่างที่เราทราบกันอยู่; แล้วใจของมนุษย์สมัยนี้มันสูงขึ้นหรือเปล่า? ก็ควรจะลองพิจารณากันดู.

ถ้าดูให้ดีขึ้นแล้ว แม้แต่เทวดา ตามเรื่องราวที่เราทราบกันมา **ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น** เทวดาใจไม่สูงเลย; ลุ่มหลงมัวเมาแต่เรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ, ซึ่งรวมเรียกง่าย ๆ ด้วยคำ ๆ เดียวว่า **เป็นทาสของอายตนะ**

คำ ๆ นี้เอาตามไม่ได้กล่าวมาหลายครั้งหรือหลายสิบครั้งแล้ว ก็ขอรับรองให้จำอยู่เสมอคือว่า **เป็นทาสของอายตนะ** ; นี่คือสิ่งเลวร้ายที่สุดสำหรับ**พุทธบริษัท** : เป็น **ทาสตา ทาสหู ทาสจมูก ทาสลิ้น ทาสกาย** เป็น **ทาสของจิตใจ** ที่เนื่องกันอยู่กับกาย นี้เรียกว่า**เป็นทาสของอายตนะ**; ออกเสียงว่า "ทาส" อย่างนี้ อาจไปหลง เป็นคำว่า "ธาตุ" ก็ได้; ไม่ใช่ **ธาตุ**, แต่เป็น **ทาส** คือเป็นขี้ข้า เป็นบ่าวเป็นไพร่ ของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ถ้าอย่างนี้แล้ว **ใจจะสูงหรือไม่สูง?** ถ้าใจไม่สูงแล้วจะเป็นมนุษย์กันที่ตรงไหน? เพราะคำว่า "**มนุษย์**" นี้แปลว่า **ใจสูง** ; เมื่อ**ใจไม่สูง** ก็**ไม่เป็นมนุษย์** มันมีศีลธรรมอยู่ตรงไหนกันก็ไม่พบ; ก็เลยเป็นอันว่า**ไร้ศีลธรรม, ไร้ศีลธรรมก็คือว่าไร้ความเป็นมนุษย์.** เพราะฉะนั้น

จึงสรุปความสั้น ๆ ว่าเมื่อไม่มีศีลธรรม ในโลกนี้ก็ไม่มีมนุษย์ มีแต่คนที่ทำอะไร
ปะ ๆ ปะ ๆ ไปตามกิเลสตัณหาของตัวเอง, ซึ่งมันยังไม่พอที่จะเรียกว่ามนุษย์.

แต่เขาก็ได้วางหลักเกณฑ์ไว้แล้วแต่บรมโบราณดึกดำบรรพ์ ว่า
มนุษย์ คือ มีใจสูง แล้วก็ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ; ครั้งหนึ่งมันก็จะเป็นอย่างนั้น
จริงได้เหมือนกัน คือ มนุษย์มีจิตใจประกอบไปด้วยศีลธรรม. แต่มา
บัดนี้เปลี่ยนไปมากถึงกับวัตถุนิยมเข้ามาแทน มนุษย์ก็เผลอมาแต่เรื่อง
วัตถุ; ปัญหาที่มีอยู่ว่า จะยอมรับศีลธรรมเดิม ๆ, หรือจะแก้ไขศีลธรรมกันใหม่
ตั้งระบบศีลธรรมขึ้นมาใหม่ให้ถูกต้อง, คือให้ตรงตามความต้องการของมนุษย์
ในสมัยนี้.

เท่าที่สังเกตดูเวลานี้ รู้สึกว่า ศีลธรรมเปลี่ยนไป กระทั่งมี
ศีลธรรมหลายข้อที่มนุษย์ ซึ่งที่แท้ก็เป็นเพียงคนในสมัยนี้ จะไม่ยอมรับว่าเป็น
ศีลธรรม. ยกตัวอย่างเช่นว่า การเผลอมาในเรื่องกินเรื่องอยู่ ซึ่งไม่มีศีลธรรม;
มันผิดศีลธรรมเท่ากับการลักขโมยเหมือนกัน; แต่คนสมัยนี้เขาก็ไม่ยอมรับ
อย่างนั้น. เรื่องเผลอมา เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องเล่นหัว เขาจะอย่างไรก็
ได้ตามใจเขา ตามกิเลส ตัณหาของเขา; เขาไม่ยอมรับว่าผิดศีลธรรมเลย.

แต่เมื่อดูตามหลักเกณฑ์ของศีลธรรมแล้ว มันเป็นไปได้ไม่ได้ มัน
ผิดศีลธรรม; ถึงกับเราจะพูดได้เลยว่า เผลอมา ในเรื่องกินเรื่องอยู่ นี้ก็
ผิดศีลธรรมเท่ากับเรื่องลัก เรื่องขโมย. ถ้าเป็นการทำไม่ถูกต้อง ทำ
ให้เกิดความยุ่งยากขึ้นมา ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นั่นคือผิด
ศีลธรรมเต็มที.

ปัญหาของมนุษย์มีอยู่ ๓ อย่างนั้น ก็เตือนแล้ว เตือนอีก ว่า จำไว้ให้ดี ว่ามันเป็นปัญหามาก: **เรื่องกิน เป็นปัญหาที่แรก**, ถ้าอิมแล้ว ก็ เรื่องกาม, เรื่องกามอิมแล้วก็ **เรื่องเกียรติ**; เป็น ๓ เรื่อง : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ. ถ้าเรื่องเหล่านี้วุ่นวายขึ้นมา ก็เรียกว่าไม่มีศีลธรรม; ถ้ามันสงบเรียบร้อยไปในทุกแง่ทุกมุม เกี่ยวกับเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ของมนุษย์เราแล้วก็เรียกว่าเรายังมีศีลธรรม. ฉะนั้นจะมาพูดว่า ใครจะทำอะไรตาม ความพอใจใน เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เมื่อไม่ผิดกฎหมายแล้วก็ไม่ได้ ศีลธรรม; อย่างนั้นมันไม่ได้ เพราะว่ากฎหมายนี้ ก็ออกโดยคนบ้านคนหลงในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ฉะนั้น จึงไม่มีการห้ามปราม ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ชนิดที่ไม่มีศีลธรรมว่าผิดกฎหมาย เขายกให้เป็นเรื่องส่วนตัวไปเสียเลย.

แต่**ผู้ที่**เป็นพุทธบริษัท นั้น ยังจะ **ต้อง**นึกถึงมากที่สุดทีเดียว ว่า มีชีวิตเป็นอยู่ อย่าให้มีอะไรผิดปรกติ : ผิดปรกติสุข ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ. ให้เรื่องศีลธรรมนี้มีความหมายกว้างขวาง นับไปตั้งแต่เรื่องวัตถุ ร่างกาย จิต ใจ สติปัญญา ในชั้นสูงสุด:

วัตถุในบ้านเรือนนี้ก็จะต้องเป็นระเบียบ ถ้าไม่เป็นระเบียบ ก็เรียกว่าผิดศีลธรรม ไม่มีความปรกติได้.

ร่างกายนี้ก็เหมือนกัน ต้องถูกต้อง คือไม่มีอะไรที่ผิดปรกติ.

เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องอาบ เรื่องถ่ายนี้ ก็ต้องถูกต้อง จึงจะ เรียกว่ามีความปรกติ แล้วก็เรียกว่าศีลธรรมของร่างกาย.

เรื่องส่วนที่เป็นความประพฤติ ที่เกี่ยวกับกายวาจาก็ต้องปรกติ.

ส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจ ก็มีใจคอปรกติ เกี่ยวกับสติปัญญาคือความคิด ความเชื่อ ความปรารถนาอะไรต่าง ๆ มันก็ต้องปรกติ; อย่างนี้เรียกว่ามีศีลธรรม.

นี้มี **ความผิดพลาด** อีกอันหนึ่ง ซึ่งเห็นว่า เป็นความเสียหายอันใหญ่หลวง เช่นแยกเรื่องศีลธรรมออกไปเสียจากเรื่องทั้งหลาย.

ที่จริง ความถูกต้องของเรื่องทั้งหลายนั้นแหละ คือศีลธรรม เราไม่มองกันในแง่นี้: ยกตัวอย่างเรื่อง ที่เขาแยกออกไปโดยเจตนา เช่นเรื่องการเมือง แล้วก็ไม่ได้พูดกันเลยว่า **การเมืองนี่คือศีลธรรม**. เขาสงวนเอาโอกาสหรือความหมายไปไว้ ให้การเมืองนี้เป็นเรื่องหลอกหลวง โทกเอาเปรียบ กลิ้งกลอก อะไรก็ตามประสาของนักการเมือง แล้วก็ไม่ได้ผิดศีลธรรม.

ถ้าว่าโดยแท้จริง ลองคิดดูให้ดี ๆ **การเมืองนั้นแหละก็คือศีลธรรมอันหนึ่ง เป็นศีลธรรมในระหว่างสังคม** ไม่ว่าจะดูกันในแง่ไหน เมื่อถูกต้อง ตามพยานุชณะ และ อรรถะ แล้ว จะเห็นว่า **การเมืองก็คือศีลธรรม คือความปรกติ หรือความถูกต้องในการสัมพันธ์กันระหว่างสังคม**; คือคนหลายคนหมู่หนึ่ง กับคนหลายคนอีกหมู่หนึ่ง มีความประพฤติต่อกันถูกต้อง เป็นอยู่ร่วมบ้านร่วมเมือง ร่วมโลกกันได้ด้วยความผาสุก นั่นคือการเมือง.

ดังนั้น การเมืองก็คือ ศีลธรรม ในความหมายที่ลึก, คือความหมายทางสังคม. เดียวนี้เราก็ไม่ยอมรับหลักเกณฑ์อันนี้; แยกออกไปจากกัน จนว่าการเมืองมันไม่ต้องมีศีลธรรมไปเลย ก็เป็นอย่างนั้นหนักขึ้นๆ. โลกนี้ก็เปลี่ยนไปอย่างกับวงด้วยเหมือนกัน; เมื่อความเจริญทางวัตถุ มันเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอย่างกับวง อื่นๆ ก็พลอยเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอย่างกับวง.

ปัญหาที่จะต้องคิดสำหรับผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว ก็คือคิดถึงว่า โลกนี้มันจะไปในรูปแบบไหนกัน; เมื่อมองดูไปยังสิ่งที่สำคัญที่สุด คือกิเลสทั้งหลาย ที่สรุปใจความได้สั้นๆ เพียงคำๆ เดียวว่า "ความเห็นแก่ตัว" นี้แล้ว ก็รู้สึกว่ โลกนี้น่าจะเป็นห่วงมาก เพราะคนในโลกนี้ กำลังเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ตามความเจริญของวัตถุ ที่มนุษย์ผลิตขึ้นมา สำหรับย่วยวนหรือมอมตัวเอง ให้มันเมา. ผู้ที่ได้รับบาปในข้อนี้มากที่สุด ก็คือยุวชน; เพราะลูกเด็ก ๆ เขาเกิดขึ้นมาในโลกนี้ มันก็ยังไม่รู้อะไร ไม่ประสีประสาอะไร มันแล้วแต่ว่าในโลกนี้มีอะไร เข้าไปเกี่ยวข้องกับเขา.

เด็ก ๆ ลืมตาขึ้นมาในโลก ในลักษณะอย่างไร มันก็แล้วแต่ว่าสิ่งใดมันแวดล้อมเขาอยู่. ฉะนั้น เขาเกิดมาก็เลยเป็นไปตามสิ่งแวดล้อม เขาจึงไม่รู้สึกรู้ว่า เขาได้กลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัว เข้าไปที่ละนิดที่ละนิด, เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ จนมาอยู่ในรูปของยุวชนวัยรุ่นหนุ่มสาวอะไรก็ตามที่กำลังทำอะไรด้วยความมูทะลุุดัน ด้วยความไม่รู้สึกรู้ว่า; แต่เป็นความเห็นแก่ตัว, เป็นความไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่าศีลธรรม.

กีฬาทั่วไปมีตั้ง ๓ ชนิด : เล่นกีฬาเพื่อเอาแพ้เอาชนะกัน ตามกิเลสตัณหาของตัว นี่ก็อย่างหนึ่ง; เล่นกีฬาเอาแพ้เอาชนะ เพื่อเอาเกียรติ; อีกอย่างหนึ่ง; **เพื่อความมีพลานามัย** นี่ก็อีกอย่างหนึ่ง; แต่อันสุดทำยสูง สุด ก็เล่นกีฬา **เพื่อให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา คือน้ำใจแห่งการให้อภัย** น้ำใจแห่งการไม่ถือสากับผู้อื่น เมื่อเขาล่วงเกินตน นี่เป็นเจตนารมณ์ หรือสปีริตของกีฬา โดยแท้จริง.

เดี๋ยวนี้ไม่ได้เล่นกีฬา โดยน้ำใจนักกีฬา แห่งบุคคลผู้ให้อภัยเลย; แล้วยังไม่ได้หวังพลานามัยอะไรนัก หวังแต่แพ้และชนะ เพื่อเกียรติของตัวและพวกของตัว มันก็เลยไม่ใช่กีฬาเพื่อศีลธรรม หรือไม่ใช่ตัวกีฬา ซึ่งเป็นตัวศีลธรรม หรือตัวศีลธรรมซึ่งเป็นตัวกีฬา เหมือนอย่างความมุ่งหมายที่แรกเสียแล้ว. นี่การกีฬาชนิดนี้ **ต้องปรับปรุงให้เป็นกีฬา ที่ถูกต้องกันเสียใหม่ ให้เป็นศีลธรรมขึ้นมาในการกีฬา** , แล้วส่งเสริมความมีศีลธรรมอื่น ๆ ซ้ออื่น ๆ ออกไปให้กว้างขวาง กระทั่งให้มีศีลธรรมประจำชาติ เพราะความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา.

ศีลธรรมนั้นเราต้องการผล คือความรู้สึกลให้อภัย ไม่ตรี ร่วมสุข ร่วมทุกข์ กระทั่งเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย อย่างนี้. ถ้าเล่นกีฬาด้วยความรู้สึกอย่างนี้ จะเป็นนักกีฬาประเสริฐที่สุด, เป็นกีฬาของพระอริยเจ้า, และควรจะเรียกว่ากีฬาของมนุษย์ที่มีจิตใจสูง; ไม่ใช่สัตว์ปามันกัดกัน, ไม่ใช่สัตว์ปามันกัดกันเพื่ออวดเพศตรงข้าม คือกองเชียร์. กองเชียร์นั้น มีลักษณะเหมือนเพศตรงข้าม มาช่วยเป็นกำลังใจให้ตัวผู้มันกัดกัน.

นี่ก็พามันได้เปลี่ยนมาใหม่ ๆ อย่างนี้ มาเป็นชนะเพื่อเกียรติ, แล้วก็ชนะด้วยกำลัง, ของคนที่เห็นแก่ตัว, แล้วก็ชนิดด้วยกำลังที่ใช้ไปอย่างทุจริต ผิดระเบียบต่าง ๆ.

เยาวชนของเรา กำลังเล่นกีฬาในความหมายไหน? ก็ลองไปดูเอาเอง; มันจะเป็นการฟุ้งตัวเอง เป็นพยานอยู่ในตัวเอง, เป็นการวินิจฉัยเด็ดขาดอยู่ในตัวมันเอง ว่าผู้เล่นกีฬานั้น เขาแสดงปรากฏการณ์ออกมาอย่างไร; ซึ่งเราเห็นกันอยู่ว่า **การเล่นกีฬาของยุวชนนี้กลายเป็นมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท** ถึงกับฆ่าฟันกัน หรือว่าเผาอาคารเรียน. ตามที่เราทราบมาจากข่าวสื่อสารมวลชนทั้งหลาย มันก็เริ่มต้นมาด้วยการกีฬาทั้งนั้น นี่เรียกว่า **ยุวชนของเรา กำลังมีกีฬาชนิดไหน? เป็นศีลธรรมอยู่ในตัวหรือไม่? ก็ควรจะดูกันในคราวนี้.**

ที่นี้มาดูถึง **ความเป็นประชาธิปไตย ที่ยุวชนของเรา นิยมกันนัก** ก็คือความเป็นฮิปปี๊นานาแบบ นานาชนิด ที่จะเป็นอิสระไม่ใ้ใครทักท้วงว่ากล่าว วิพากษ์ วิจารณ์ ที่จะกินจะอยู่ จะแต่งเนื้อแต่งตัว จะมีการสัมพันธ์กันระหว่างเพศ หรืออะไรก็สุดแท้; **เขาต้องการความเป็นอิสระไม่มีขอบเขต.** ถ้ายุวชนของเราเป็นอย่างนี้กันไปหมดแล้ว ต่อไปข้างหน้านี้ โลกจะเป็นอย่างไร?

แล้วอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งกำลังจะมีปัญหาเพิ่มขึ้น มันก็คือ **เรื่องเพศศึกษา หรือ เรื่องคุมกำเนิด เป็นต้น**

เรื่องคุมกำเนิดทางฟิสิกส์ อย่างที่กำลังจัดกันอย่างกว้างขวางนี้ **ส่งเสริมศีลธรรมหรือทำลายศีลธรรมกันแน่?** ขอให้ไปลองพิจารณาดู. แล้วเนื่องมาถึงยุวชนอย่างไร; ถ้ามันเป็นที่ยอมรับว่า **บัดนี้หรือต่อไป ในกระเป๋าสี้อ กระเป๋ากางเกงของยุวชนเต็มไปด้วยวัตถุเครื่องคุมกำเนิด แล้วศีลธรรมมันจะอยู่กันในรูปแบบไหน?**

การคุมกำเนิดมีทำได้หลายทาง : ทางยากก็ได้, ทางเมคานิกส์คือใช้เครื่องมือประกอบ ก็ได้. แล้วทางอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ต้องเรียกว่าทางฟิสิกส์ คือเกี่ยวกับทางวัตถุทางกาย ไม่ได้เกี่ยวกับทางศีลธรรม; ควบคุมกำเนิดทางฟิสิกส์อย่างนี้ ต่อไปจะเป็นอย่างไร?

อาตมาไม่เป็นหมด แต่เชื่อเอาตามความรู้สึกเขลา ๆ เดา ๆ ว่า **ต่อไปจะเพิ่มปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ** ทั้งแก่ทางร่างกายและทางระบบประสาทกระทั่งระบบจิตใจของคนเรา : ทางร่างกายแท้ ๆ ที่กินยาอย่างนั้นอยู่ตลอดปีตลอดชีวิตนั้น มันต้องสร้างอะไรขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นปัญหาทางกาย; ซึ่งจะเรียกว่าโรคภัยอันใหม่ทางกายก็ได้, ทางระบบประสาทด้วย.

ส่วนทางจิตใจนั้นเป็นที่แน่นอน ; เพราะมันตั้งต้นทำผิดมาตั้งแต่ที่แรกแล้ว เจตนาของกิเลส ที่เป็นเหตุให้ใช้เครื่องมือชนิดนี้ **นี่จะมีปัญหาแทรกซ้อนมีโรคภัยแทรกซ้อน** มีความรำคาญอย่างลึกซึ้ง ที่รบกวนจิตใจอยู่เสมอ ไม่มีความผาสุกใจโดยธรรมชาติเลย; แล้วมันก็จะเพิ่มปัญหาอื่น ๆ ที่เคยมี. **แล้วมนุษย์เราจะเป็นอย่างไร? ยุวชนของเราจะเป็นอย่างไร?**

เรื่องนี้ไม่ยอมถอยหลัง มันก็ดันหน้าไปเรื่อยไป ก็เลยแก้ไขทางศีลธรรม กระทั่งว่าการทำแท้งไม่ผิดกฎหมาย หรือว่าทำอะไรก็ไม่ผิดกฎหมาย แล้วอันสุดท้ายก็จะเลยไปถึงกับว่า การฆ่าลูกของตนเองเสียซึ่ง ๆ หน้า นี่ก็ไม่ผิดกฎหมาย เพราะต้องการควบคุมจำนวนคน. **นี่คือความไร้ศีลธรรมในอนาคต** ซึ่งมันจะขยายตัวออกไปจากความไร้ศีลธรรมในปัจจุบัน คือการเสียหายทางจิต มีโรคจิตทรมเพิ่มขึ้นโดยไม่รู้ตัว.

ไม่มีใครนิยมควบคุมการเกิดโดยทางจิต หรือโดยทางศีลธรรม อย่างที่บรรพบุรุษแต่โบราณเขาเคยใช้ : *ให้มีความกลัวบาปกลัวกรรม* กลัวอะไรต่าง ๆ . *รู้ว่าการหมกมุ่นในทางเพศทางกามารมณ์นี้เป็นบาปชนิดหนึ่ง* แล้วยิ่งทำมากจนเกินไปกับความจำเป็นแล้ว ยิ่งเป็นบาปเหลือที่จะกล่าวได้. *ความรู้สึกอย่างนี้ทำให้เกิดความอดกลั้นแล้วหาทางออกอย่างอื่น* บังคับจิตใจอยู่ในร่องในรอยของศีลธรรม; มันจึงกลายเป็นเรื่องตรงกันข้าม มีผลตรงกันข้ามกับการคุมกำเนิดทางฟิสิกส์ ทางวัตถุ.

ควรจะนึกถึงการคุมกำเนิดทางจิตใจ หรือทางศีลธรรมให้เพียงพอ มันจะช่วยให้มีศีลธรรมดี มันก็ลดการเกิดได้เหมือนกัน คนที่มีศีลธรรมดี ยิ่งหลงใหลในทางศีลธรรม ก็ยิ่งเกลียดการตามใจกิเลส; เดี่ยวนี้ยิ่งชอบตามใจกิเลส มันก็ยิ่งเกลียดศีลธรรม. ถ้าให้คนศึกษาปรมัตถธรรมกันมากขึ้นไปตั้งแต่เยาว์วัย ก็ยิ่งจะรู้จักบังคับจิตใจในทางนี้ดีขึ้น : ให้เป็นผู้สันโดษในกามารมณ์ ตามที่จะสันโดษได้, และหาวิธีต่าง ๆ ที่มันไม่ผิดศีลธรรม, ไม่ฝืนความรู้สึกของตัวเองนั่นแหละ มาควบคุมการเกิด.

แต่เดี๋ยวนี้คนในโลกทำไม่ได้ ไม่ทันอกทันใจ หรือไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง ที่มันเปลี่ยนไปเสียมากแล้ว; แล้วเด็ก ๆ ยุวชนของเรา ก็เกิดมาในท่ามกลางความรู้สึกอย่างนี้ ในท่ามกลางการยอมรับกันอย่างนี้; มันก็มีปัญหาว่า **ต่อไปในอนาคตศีลธรรมของยุวชนจะอยู่กับในรูปแบบใด?** คือมันจะมีศาสนาเหลืออยู่หรือไม่นั่นเอง. จะมีศีลธรรมอยู่หรือไม่? ยิ่งเราหลับตาตามกันตามหลังวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นทุกทีแล้ว ก็ยิ่งน่าหวังว่าจะถึงสภาพไร้ศีลธรรมหรือไร้ศาสนาเร็วขึ้น.

มีเรื่องน่าหว่วที่ขอโอกาสเอามาเล่าให้ฟังกันที่นี่ : หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนนี้ เขาลงชื่อระบู้ชต์ ที่รัฐฟลอริดาในประเทศอเมริกา เขาฟ้องหลวงพ่อสมภารเจ้าวัดเรียกค่าเสียหาย ว่าหลวงพ่อได้ชักชวนเขาทำบุญ, และว่าเมื่อทำบุญแล้ว ก็จะมีความเจริญ พระเจ้าช่วย. ที่นี้เขารอมาตั้ง ๓ ปีแล้วไม่มีลาภผลไม่มีอะไรเกิดขึ้น; แล้วเขาก็ได้ทำบุญไปถึงหนึ่งในสิบของทรัพย์สินสมบัติที่เขามี. เขาก็เลยฟ้องศาล หว่าหลวงพ่อสมภารที่ชักชวนให้ทำบุญนั้นเป็นผู้หลอกหลวง, และพระเจ้าก็เป็นผู้หลอกหลวง คือไม่ให้อะไรตอบแทนเงินที่เขาทำบุญไปเลย; ที่นี้ศาล ซึ่งจะต้องถือว่าเป็นศาลที่ประหลาด ไม่เคยมีมาก่อนก็ได้ก็ยอมรับฟ้องพิจารณา; ก็มีเศรษฐีคนหนึ่งมาขอแทรกแซงว่า จะขอชดเชยเงินรายนี้ให้ทั้งหมด ของให้โจทก์ถอนฟ้อง โจทก์ก็ถอนฟ้องไป เรื่องก็ยุติ.

สิ่งที่เราจะต้องดูกันก็คือว่า เดี่ยวนี้ยังมีคนที่ไม่รู้ว่าพระเจ้าคืออะไร, ศาลคืออะไร, ทำบุญคืออะไร, อย่างถูกต้อง. เขาหาว่าพระเจ้าหลอกหลวง ไม่ช่วยตามที่เขาทำบุญไป จนกระทั่งสมภารก็คือคนหลอกหลวงชักจูง

ให้คนทำบุญ; แล้วมันก็น่าจะพิจารณาไปถึงคำว่า "ศาล" ด้วย. ผู้ที่ทำหน้าที่ศาลในปัจจุบันนี้ ยอมรับฟังกรณีอย่างนี้ นี่เป็นศาลชนิดไหน? มันต้องมีแน่ในโลกนี้ เมื่อสิ่งต่าง ๆ มันเปลี่ยนไป.

ที่เราเอามาพูดไม่ใช่ว่าจะดูถูกดูหมิ่นนินทาอะไรเขา; แต่เราเอามาพูด เพื่อให้รู้ว่าโลกได้เปลี่ยนแปลงไปก็มากน้อย? แล้วต่อไปเมื่อ **โลกเปลี่ยนแปลงไป ถึงกับไม่รู้จักพระเจ้า ไม่รู้จักศาสนา ไม่รู้ความหมาย** ของการทำบุญว่าอะไรกันอย่างนี้แล้ว; **โลกนี้จะเป็นอย่างไร; อย่างนี้เป็นต้น.** ขอให้คิดดู แล้วก็นึกกันไว้ : สำหรับอนาคตข้างหน้า ว่าเด็ก ๆ ของเราจะเป็นอย่างไร.

ตัวอย่างที่ยกมานี้ มันพอแล้ว สำหรับที่จะเป็นห่วง หรือวิตกว่ายุวชนจะเป็นอย่างไรในอนาคต; **ก็ควรจะได้พิจารณากันถึงเรื่องศีลธรรมของยุวชน** กันเสียที ตามความมุ่งหมายของการบรรยายในวันนี้.

เรากำลังมุ่งหมายไปยังยุวชน **ที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดี** สำหรับรักษาความเป็นมนุษย์ในโลกนี้ หรือของประเทศชาตินี้โดยเฉพาะไว้ได้; เป็นผู้ใหญ่ที่ไม่เคยเป็นยุวชนที่ดี ก็ควรจะฟัง. หรือเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่เคยผ่านการมีศีลธรรมไม่เคยเป็นยุวชนที่ดีก็ควรจะฟังเรื่องของเด็ก ๆ ; แม้จะเป็นเรื่องทีพูดสำหรับเด็ก ๆ ว่า ยุวชนนี้ควรจะมีศีลธรรมอย่างไร. ยุวชนบางคนอาจจะหัวหงอกแล้วก็ได้ ถ้าไม่มีความรู้สึกเต็มตามมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ ที่ว่าคนเราจะต้องมีความรู้สึกอะไรบ้าง.

สำหรับศีลธรรมของยุวชน นี้ก็ต้องใช้คำว่าอริยศีลธรรมต่อไปตามเดิม ทั้งคำว่า "อริยะ" ประกอบเข้าข้างหน้าแล้วมันแกว่งเหลือเกิน, กำกวมเหลือเกิน เหมือน ๆ กับเท่าที่พูดว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ว่า อยู่ดี กินดี ตามใจกิเลสไม่ผิดศีลธรรมเลย อย่างนี้เป็นต้น. อาตมาจึงต้องขอโอกาสพิเศษว่าจะต้องสงวนคำว่า "อริยะ" เต็มไว้ข้างหน้าเสมอไปว่า "อริยศีลธรรม". เพราะฉะนั้น แม้แต่ศีลธรรม เพื่อเด็ก ๆ เพื่อยุวชนวัยรุ่น ก็ต้องเติมคำว่า "อริยะ" หมายความว่าศีลธรรมที่ถูกต้อง ตามแบบแผนของพระอริยเจ้า; ยังไม่ถึงกับให้เด็ก ๆ กลายเป็นพระอริยเจ้า; แต่ให้รู้จักรับเอาระบบการสั่งสอน และปฏิบัติ ของพระอริยเจ้าเท่านั้น.

เมื่อพูดกันถึงคำว่า ศีลธรรม แล้วมันก็น่าเศร้าอยู่อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน คือ เราให้ความหมายของคำ ๆ นี้ น้อยเกินไป. แม้แต่อาตมาเองก็เคยเข้าใจอย่างนั้น แล้วเคยทำผิดอย่างนั้น; แต่ไม่ค่อยมากนัก คือขยายขอบเขตของศีลธรรมออกไปถึงความดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้; ก็ไม่น้อยนัก.

แต่เดี๋ยวนี้เราอยากจะให้ศีลธรรมเป็นเรื่องทุกเรื่อง ของทุกสิ่ง แม้แต่ของวัตถุ ของสัตว์เดรัจฉาน ของคน ของทุกระดับ เป็นเรื่องศีลธรรมไปหมด; โดยถือเอาความหมายว่า สีสะ แปลว่า ปรกติภาวะ, ธรรมะ แปลว่า สิ่ง หรือสภาพ, ศีลธรรม คือสภาพที่เป็นปรกติ, คือเป็นปรกติสุข. หรือถ้าคำว่า ธรรม ในที่นี้หมายถึง เหตุ, ก็หมายถึงการประพฤติปฏิบัติที่นำมาซึ่งความเป็นปรกติสุข, คือความเป็นอยู่ปรกติ นับตั้งแต่ก้อนหินขึ้นไปเลยไปถึงต้นไม้ ถึงสัตว์เดรัจฉาน ถึงมนุษย์ ถึงใครก็ตามที่อยู่ได้โดยความปรกติ

ก็เรียกว่า *ปรกติภาวะ* ตรงกับคำว่า *สี่ละ*; ศีลธรรมก็คือเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปรกติภาวะอย่างนี้.

ที่แล้วมาเราก็ให้ความหมายกันในวงแคบ แล้วก็ระบุหัวข้อเป็นธรรมะไม่กี่ข้อ ที่เรียกว่า *ศีลธรรมสำหรับเด็ก ๆ*, แล้วไม่เกี่ยวกับผู้ใหญ่ก็มี, แล้วเป็นเรื่องทาสสังคมล้วน ๆ ก็มี; โดยมาก ไม่เกี่ยวกับตัวเอง; โดยเฉพาะเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน ไม่มารวมอยู่ในความหมายนี้เลย. แต่เดี๋ยวนี้เราก็จะ **พูดกันถึงยุวชน** เท่าที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้า **ควรจะพูดในระดับที่พอสมควรแก่ปัญหา** แต่ก็ให้ความหมายกว้างไปกว่าเดิม.

เมื่อถามขึ้นมาว่า ศีลธรรมสำหรับยุวชนมีอะไรบ้าง? คำตอบนี้เคยมีดมน; อาตมาก็เคยมีดมน เพราะไม่ค่อยจะมีใครบัญญัติไว้เฉพาะ ว่ามันมีอะไรบ้าง เป็นระบบที่จัดไว้ชัดเจน. เราก็ตอบยาก ที่จะชี้ให้มันเป็นระบบชัดเจนแม้กระทั่งเดี๋ยวนี้; แต่ว่าเนื่องจากที่ได้สนใจเรื่องนี้มานานเป็นสิบ ๆ ปี แล้วก็มองเห็นนั่นนี่อยู่ เพิ่มขึ้น ๆ ; ก็เลยอยากจะทำเอาเอง. ไหน ๆ ก็ถูกตำหนากว่าทำอะไรนี่ว่าเอาเอง ทำเอาเองอยู่มากแล้ว; **เรื่องนี้ก็ขอโอกาสทำเอาเองอีกครั้งหนึ่ง** ก็จะจัดระบบหรือหมวดหมู่ของศีลธรรมสำหรับยุวชนกันขึ้นมา พอสะดวกแก่การที่จะพูดจาอบรมสั่งสอนลูกหลาน.

.....

เมื่อ ยังไม่มีระบบอะไรที่แน่นอน เรา ก็มีโอกา
ที่จะวางระบบนี้ ตามที่เราเห็นว่าดีที่สุด. อาตมาอยากจะให้

หัวข้อสำหรับศีลธรรมที่เป็นหมวดใหญ่ ๆ สัก ๘ หมวด
แล้วก็นึกถึงคำที่เราพูดกันอยู่ติดปากนั่นแหละดีที่สุดที่อยู่แล้ว ก็เอามาใช้ได้เลย
เช่น:

หลักธรรม ๔ ข้อ ที่ใช้ได้ทั่วไปนับตั้งแต่พระโพธิสัตว์ลงมาถึง
คนธรรมดาสามัญ ที่พูดให้ฟังอยู่เสมอว่า **สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันตี**; ๔ ข้อนี้
ขอเน้นหนักยิ่งขึ้นไปอีก และขอให้ช่วยกันจดจำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหา
ทุกกรณี ไม่เฉพาะแต่ของเขาวน. **สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันตี** นี้มาก่อน ;
๔ ข้อ : **สุทธิ คือ ความบริสุทธิ์** มีความหมายขยายออกไปได้มาก, **ปัญญา**
ก็คือ **รู้ที่ควรจะรู้**, **เมตตา** นี้คือ **ความรักผู้อื่น ขันตี** นี้ **อดกลั้นอดทน** ;
๔ ข้อนี้พูดมานานแล้ว.

ที่ขอ **อีก ๔ ข้อ** ก็คือว่า **สังวร หิริ วิริยง วุทฒิ**: **สังวร** ก็
คือ บังคับตัว การบังคับตัวเอง **สังวรระวัง**, **หิริ** เป็นคนละอาดต่อบาป **หิริ**
นั่นเอง ถ้าเป็นคนก็เรียกว่าหิริ ถ้าเป็นธรรมก็เรียกว่าหิริ, แล้ว **วิริยง** ก็คือ
ความพากเพียร, และ **วุทฒิ** ก็คือความเจริญก้าวหน้า หรือการพัฒนา.

เลือกคำที่พอดี สัมพันธ์คล้องจองกันไปได้ โดยทางเสียงก็
จำง่ายขึ้น ว่า **สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันตี สังวร หิริ วิริยง วุทฒิ ๘** คำ
เป็นชื่อของหมวด ๘ หมวด: แต่เราต้องเข้าใจความหมายของคำ ๘ คำนี้ ที่เป็น
หัวหน้าหมวดนี้ให้กว้าง จึงจะเข้าใจข้ออื่นๆ ได้ง่าย.

สำหรับคำว่า **"สุทธิ"** ท่านทั้งหลายก็พอจะนึกเอาเองได้ ว่ามันจะมีความ
หมายไปถึงไหน. คำว่า **"สุทธิ"** นี้ มันก็ประหลาดอยู่ด้วยตัวหนังสือแล้ว

แปลว่า *บริสุทธิ์* ก็ได้ แปลว่า *ล้วน ๆ* ไม่มีอะไรปนก็ได้; นี้เหมือนกันทั้งภาษาไทยหรือภาษาบาลี กระทั่งภาษาต่างประเทศ. มันมีคำอยู่คำหนึ่งซึ่งมีความหมายว่าไม่มีอะไรเจือปน คือมันเป็นอย่างนั้นล้วน ๆ แล้วเขาก็เอาคำนั้นที่เข้ามาแต่ก่อนในภาษาชาวบ้าน มาใช้ในภาษาศาสนาก็กลายเป็น "สุทธิ" คือ *บริสุทธิ์*, *บริสุทธิ์แห่งกาย วาจา ใจ* ก็แล้วแต่จะต้องการ.

หมวดที่ ๑. ก็คือ สุทธิ มีความบริสุทธิ์ นี้ก็ออกมาเป็นหัวข้อศีลธรรมย่อย ๆ เช่น :

ข้อ ๑. ลูกเด็ก ๆ ของเรา **จะต้องเป็นคนที่มีธรรมะ** เป็นผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ คือมีศาสนามีอะไร แล้วแต่จะเรียก. ต้องทำให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา รู้จักดำรงตนอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า มีธรรมะมีศาสนา พ่อแม่อายุมากพอแล้ว ก็ควรจะรู้อะไรเป็นหลักธรรมะเป็นศาสนา ที่จะให้ลูกเด็ก ๆ มีธรรม. ข้อนี้เรียกว่า เป็นคนมีธรรมะ หรือประกอบอยู่ด้วยธรรมะ; **พอมิธรรมะ ก็เป็นคนบริสุทธิ์** ในความหมายหนึ่งแล้ว หรือโดยสัดส่วนหนึ่งแล้ว นี้ไปทำให้ลูกเด็ก ๆ เขามีธรรมะเป็นหลักประจำตัว.

ข้อ ๒. **ชนะเนื้อหนัง** สอนให้เด็ก ๆ เขารู้จักหักห้ามความรู้สึกที่เห็นแก่ความเอร็ดอร่อย. ธรรมะข้อนี้กำกวม กินความไปถึงหมวดอื่นได้; แต่เดี๋ยวนี้เราจะเพ่งเล็งเอาเฉพาะที่ว่า ถ้าคนมันพ่ายแพ้แก่เนื้อหนังแล้วจะบริสุทธิ์อยู่ไม่ได้ เดียวก็ลัก เดียวก็ขโมย เดียวก็ประพฤติผิดอย่างอื่น; เพราะฉะนั้น ต้องให้เขายึดหลักว่า เขาจะชนะความต้องการของธรรมชาติฝ่ายต่ำ ซึ่งเขาเรียกกันมาแต่เดิม ซึ่งเราคงจะได้ยินกันมาตั้งเกือบร้อยปีแล้ว ที่เขาใช้ใน

จริยธรรมสากลว่า "ชนะตัวเองคือชนะเนื้อหนัง ชนะความรู้สึกฝ่ายต่ำ" นั่นเอง
นี่เราจะเรียกว่าชนะเนื้อหนัง. เขาก็บริสุทธิ์ขึ้นมาทันที เด็กคนไหนชนะความเอร็ด-
อร่อย ทางตา ทางหู ฯลฯ ทางอะไรได้ มันก็เป็นเด็กที่บริสุทธิ์ขึ้นมาทันที.

ข้อที่ ๓. **กตัญญู** ซึ่งรวมถึงกตเวทีด้วย ความรู้สึกกตัญญูนี้
มันแสดงความบริสุทธิ์ไม่มีบาป ไม่เห็นแก่ตัวจนลืมบุญคุณของผู้อื่น

นี่เราก็พอจะสบายใจได้บ้างว่าชนบทรรมนิยมประเพณี ของคน
ไทยเรามันก็มีมามาก เข้มงวดในข้อนี้. อย่างทำบุญตายาย พุดกันแล้วกันอีก
ถึงความกตัญญูกตเวที; **ถ้าจิตใจกตัญญูอยู่ ก็รู้สึกว่ายังเป็นจิตใจ
ที่บริสุทธิ์อยู่**. ถ้าความเนรคุณเข้ามา มันก็หมดความบริสุทธิ์; ดังนั้น จึงเพ่งเล็ง
เอาส่วนนี้ แล้วมาจัดไว้ในศีลธรรมหมวดที่ว่ามีความบริสุทธิ์.

ข้อที่ ๔. **ชื้อสตัย** เด็ก ๆ เกิดมาต้องชื้อสตัย อาตมา
สังเกตเห็นด้วยตนเอง เด็กตัวเล็ก ๆ นี้ ยังพูดโกหกไม่เป็น ยังถือเอาของ
ผู้อื่นไม่เป็น ให้ดินสนไปเขียนพอเขียนเสร็จแล้ว เขาคืน; ถ้ามว่าทำไมคืน?
เขาบอกว่าก็ของหลวงตา เขายังขโมยไม่เป็น ยังยกยกไม่เป็น เขายังชื้อสตัยอยู่;
แล้วความคดโกงมันจะมา เมื่อรู้จักประโยชน์ รู้จักความเอร็ดอร่อยที่จะพึงได้
จากประโยชน์. ความคิดมันก็น้อมเอียงไปในทางที่จะเข้าข้างตัว มันก็เลยไม่ชื้อสตัย
โกหกก็ได้ ขโมยก็ได้ ในขณะนี้. เราก็จะต้องอุทิศสำหรับระมัดระวังลูกตัวเล็ก ๆ
ให้รู้จักรักษาความชื้อสตัยนี้ไว้ได้เรื่อย ๆ ไป มิฉะนั้นจะลำบากเมื่อโตแล้ว ถ้าเขา
เคยโกหก เคยขโมยแล้ว มันก็ลำบากแน่.

ข้อที่ ๕. **ชอบสงัด** นี้ออกจะมีปัญหา : มีความหมายที่จะ
ให้ลูกเด็ก ๆ ชอบสงบสงัด เพราะเขาจะเอะอะมะเทิ่งอยู่เรื่อยไป. เราจะบอกให้

นิยมความสงบสงัด ว่าที่ไม่ชอบสงัดนั้น มันก็ไปชอบสิ่งที่มันผิดธรรมชาติ ผิดปรกติ หรือไม่บริสุทธิ์. เราไม่ควรจะกลัวความสงบเงียบ หรือว่าความสงัด; ชอบนั่งอยู่ในที่สงัด แล้วคิดนึกอะไรในที่สงัด; นี่หมายถึงชอบสถานที่สงัดไปเสียตั้งแต่เล็ก ๆ ดึกว่า จะได้เกลียดโรหนั่งโรงละครได้ง่ายขึ้น จนไม่หลงเป็นคนบ้ามหรสพอันยั่วววนอย่างนี้เป็นต้น.

ข้อที่ ๖. **ให้รักสงบ** นี้เกี่ยวกับความรู้สึก ไม่ได้เกี่ยวกับสถานที่. ให้ชอบใจคอที่สงบรักความสงบสุขไม่วิวาทกับพี่ ๆ น้อง ๆ. จะยอมอดทน อย่าให้พ่อแม่ต้องลงโทษเพราะทะเลาะวิวาทกัน. ถ้ามีทะเลาะวิวาทกัน พ่อแม่จะไม่ต้องถามว่าใครผิดใครถูก, จะลงโทษทั้งสองฝ่ายเพราะทั้งสองฝ่ายนี้ไม่รักสงบ จึงทะเลาะกันได้. ถ้าฝ่ายหนึ่งรักสงบแล้ว มันทะเลาะกันไม่ได้ มันตบมือข้างเดียวไม่ดัง.

ทั้งชอบความสงัด ทั้งรักสงบ นี้เป็นความบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ผิดจากนี้แล้วมันก็ไม่บริสุทธิ์แน่.

ข้อที่ ๗. **ให้บูชาบิดามารดา** นี้อธิบายกันมานานแล้ว: บิดามารดา คืออะไร? เป็นสัมมาทิฏฐิ ถือว่าบิดามารดามี. เป็นมิจฉาทิฏฐิ ถือว่าบิดามารดาไม่มี. พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า บิดามารดาเป็นครูคนแรก ของลูก เป็นพระพรหมของลูก เป็นพระอรหันต์ของลูก ไปหารายละเอียดเอาเอง จากเรื่องนั้น ๆ. นี้เราให้บูชาบิดามารดา ไปตั้งจุดตั้งต้นที่สุด : ว่า เป็นผู้ให้ชีวิตมา แล้วก็ให้ทุกอย่าง ตั้งต้นแต่ความรู้ว่าจะกินอาหารอย่างไร จะนั่งอย่างไร จะเดินอย่างไร. ฉะนั้น การบูชาพ่อแม่นี้ เป็นความถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จึงถือว่าเป็นความบริสุทธิ์ของลูกเด็ก ๆ

ข้อที่ ๘. **มีอนุสสติ ในพระรัตนตรัย.** คำว่า "พระรัตนตรัย" ในที่นี้ ให้เอาความหมายกว้าง ๆ ว่าเป็นหัวใจหรือเป็นหลักของศาสนา เด็กทุกคนจะต้องมีศาสนา มีความรู้สึกต่อศาสนา ยอมรับว่ามีศาสนา, อะไรเป็นหัวใจของพระศาสนา จะต้องนึกถึงสิ่งนั้นอยู่เสมอไป เรียกว่าอนุสสติ. ฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ นี้ จะต้องพูดว่า *พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* นี้พูดเป็น, แล้วระลึกถึง*พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* อยู่เสมอ; คล้าย ๆ กลับว่าเป็นอะไรมาคอยเฝ้าดูเราอยู่อย่างนั้น ไม่รู้สึกว่าเราอยู่ในที่ลับ ที่ปราศจากสิ่งนี้. ให้ถือเหมือนกับว่ามีพระเจ้า หรือมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อะไรก็ได้ มาคอยพูดเราตลอดวันตลอดคืน แล้วเราก็นับถือ, แล้วก็กลัวเกรงบาปอะไรอยู่แล้ว ก็ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เป็นประจำ ตามที่ลูกเด็ก ๆ ขนาดไหนจะระลึกได้อย่างไร.

ถ้าพ่อแม่ไม่ขึ้นเกี้ยว หรือไม่โง่เขลา หรือไม่เห็นแก่ตัวเกินไป จะต้องใช้เวลาพูดถึงคำว่า *พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* เหล่านี้ กับลูกเด็ก ๆ อย่างน้อยวันละครั้ง ในความหมายอะไรก็ได้; แล้วให้เป็นศีลธรรมของลูกเด็ก ๆ เกิดขึ้นว่า เขาจะต้องระลึกถึง*พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* อย่างน้อยครั้งหนึ่งในวันหนึ่ง เช่นเวลาจะนอนเป็นต้น ก็เป็นศีลธรรมข้อหนึ่งได้เหมือนกัน; ซึ่งเรียกว่า **อนุสสติในพระรัตนตรัย** จะนำมาซึ่งความบริสุทธิ์ หรือเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ แห่งการคิด การพูด การทำ อะไรของเขา. เขาจะรู้สึกว่า มีผู้คุม มีผู้คอยดูแลอยู่เบื้องหลังเสมอ; เหมือนพวกที่เขาถือพระเจ้า เขาก็ถือว่าพระเจ้ามาคอยคุมหลังอยู่เสมอ ทำอะไรผิดไม่ได้, หรือว่าเขาทุกข์ร้อนขึ้นมา พระเจ้าจะช่วยทันทีเลย. ถ้าเด็กของเรามีความทุกข์มีปัญหามาขึ้นมาก็จะ

หวังและเชื่อทันทีเต็มที่เลย ว่าพระพุทธเจ้า จะช่วย; นี่เด็ก ๆ ของเราก็มี จิตใจบริสุทธิ์.

ข้อที่ ๙. จะใช้คำว่า "จิตเกลี้ยง" ถ้าใช้คำว่าจิตว่าง จะมากเกินไปสำหรับเด็ก. เด็กก็จ้องมีจิตเกลี้ยง; คือให้รู้จักว่า ธรรมชาติเป็น อย่างไร, เราเป็นมาอย่างไร แม้ว่าเราจะรักบิดามารดาของเราอย่างไร, เราก็ยังรู้ว่าเป็นของที่จะต้องเป็นไปตามธรรมชาติ; จะมีความรักความอะไรก็ไม่ถึง กับว่า มันเป็นตัวกู ของกู ถ้าอย่างนี้มันมากเกินไป มันเป็นเรื่องจิตว่างมากเกินไป ทำให้เป็นจิตเกลี้ยง; คือว่าไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด จนเกิดความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว.

ปัญหาของเด็ก ๆ นี้ ก็มีความรัก อย่างหนึ่ง ความโกรธ อย่างหนึ่ง ความกลัว อย่างหนึ่ง ความเกลียด ความอิจฉาริษยา ต่าง ๆ นานา; เหล่านี้มัน มาจากความเห็นแก่ตัว หรือจิตไม่เกลี้ยง; ก็สอน ให้เขารู้จักทำจิตให้เกลี้ยง ให้มีเวลาที่จิตมันเกลี้ยงนี้มากขึ้น ๆ. พอเขาเกิดโกรธ ขึ้นมา ก็เตือนว่า "มันไม่เกลี้ยงแล้ว" พอกลัวขึ้นมา เขาร้องให้เป็นต้นก็ว่า "มันไม่เกลี้ยงแล้ว" รีบสลัดออกไปเสียโดยเร็ว ความมีจิตเกลี้ยง นั่นคือความ บริสุทธิ์อันหนึ่ง.

ข้อที่ ๑๐. ความไม่ลำเอียง ลำเอียงเรียกว่าอคติ นี่อย่า อคติ ไม่อคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายนั้นไม่เข้าข้างฝ่ายนี้ ไม่เข้าแม้แต่ฝ่ายตัวเอง, ถ้าผิดก็รับผิด เมื่อเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ก็ไม่ช่วยกันทำให้เกิดความลำเอียง ข้างนั้นข้างนี้. พี่น้องทะเลาะกัน ก็ไม่เป็นพยานเท็จให้กันได้ นับตั้งแต่สิ่งเล็ก ๆ

น้อย ๆ เบื้องต้นนี้เรื่อยไป จนกระทั่งมันเกี่ยวกับคนอื่น เกี่ยวกับเป็นพยานเกี่ยวกับอะไรก็ตาม ต้องไม่ลำเอียง ถือว่าความลำเอียงนี้เป็นบาป เป็นของสกปรก เด็ก ๆ เขาก็ต้องกลัวความลำเอียง ว่ามันเป็นของที่ไม่ดี ไม่ควรจะมาอยู่ในเรา.

ข้อที่ ๑๑. **ไม่ดี** พุดง่ายนิดเดียว ให้เห็นว่า ความดีนี้สกปรก ถ้าพาลูกเด็ก ๆ ของเราไปดูเด็กอื่น ของพ่อแม่อื่น ที่เขากำลังเขียนกำลังตี กำลังทำอะไรอย่างไกลาหลว่นวายเป็นยิ่ง เพราะว่าเด็กนั้นมันดี; แล้วลูกของเราไปยืนดูกับเรา ก็สอนให้เห็นว่า ความดีนั้นมันเป็นอย่างไร; เด็กก็มีจิตใจโน้มเอียงไปในทางที่เกลียดความดี.

ให้ถือว่า ความไม่ดีคือความบริสุทธิ์อย่างหนึ่ง ทำให้เกิดความสะอาดทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางใจ; ให้นุชาความดี เพราะว่าพ่อแม่นี้รักเราไม่มีอะไรเปรียบ ที่จะให้ร้ายแก่เรานั้นไม่มี. เพราะฉะนั้น จึงยอมแก้บิดามารดาทั้งหมด กระทั่งเป็นวัยรุ่นเป็นหนุ่มเป็นสาวอะไร ก็จะไม่ดี, ยอมเสียสละทุกอย่างตามความประสงค์ของบิดามารดาได้. นี้ก็สมมุติไว้ในพวกสุทธิคือความบริสุทธิ์ด้วยเหมือนกัน.

ข้อที่ ๑๒ **ต้องกินสะอาด** คำเหล่านี้ผูกขึ้นใหม่ เพื่อง่ายแก่ความจดจำ. อย่ากินของสกปรก เข้าไป เช่นไปลักขโมยกินเข้าไป นี่กินของสกปรก หรือว่าหามาโดยไม่ชอบธรรมอะไรก็ตาม มันกินของสกปรก; เพราะฉะนั้นสิ่งที่กินเข้าไป จะต้องกล่าวได้ ยืนยันได้ว่า เป็นสิ่งที่ได้มาโดยถูกต้อง ถ้ามันเป็นของสกปรกแล้วจะไม่ยอมกิน. นี้คำอธิบายมันไปได้ไกล เดียวก็ไปกระทบกระทั่งคนอื่นเขาอีก.

นี่ตัวอย่างเท่านี้ก็พอแล้ว ว่าใน ๑๒ หัวข้อของศีลธรรมสำหรับเยาวชนของเราในหมวดแรก คือหมวดที่ว่าด้วยสุทธิ คือความบริสุทธิ์ สะอาด หรือถูกต้อง ที่นี้มาดูหมวดที่ ๒ กันบ้าง เดี่ยวเวลาจะหมด:

หมวดที่ ๒ คือปัญญา รู้สิ่งที่ควรจะรู้

พูดสั้น ๆ ก็คือว่า ให้เฉลียวฉลาดในการที่จะประพฤติ หรือกระทำทุกสิ่ง ให้มีผลดี ตามความมุ่งหมายของมนุษย์เรา ว่าเกิดมาทำไม. มีความรู้ที่ถูกต้องหรือเพียงพอ แก่สถานะของตน ๆ ก็เรียกว่าปัญญาได้ แล้วก็ไม่ใช่ไม่เพ้อ แล้วก็ไม่นั่นอะไร.

ข้อที่ ๑. ให้ลูกเด็ก ๆ ของเรามีปัญญาชนิดที่ **มีความทุกข์ได้โดยยาก** คือจะสอนให้ลูก ๆ เด็ก ๆ ของเราเป็นทุกข์ได้ยาก ในกรณีที่เขาเป็นทุกข์กันนี้ เราจะไม่เป็นทุกข์ ; แล้วมันคู่กับข้อที่ ๒ ที่ว่า "เป็นสุขได้ง่าย" เป็นทุกข์ได้ยาก นี่ต้องไปดูว่า คนธรรมดาที่เขามานั่งเป็นทุกข์ นั่งร้องไห้ร้องไห้กันด้วยเรื่องอะไร เช่นของหายก็ร้องไห้ ไม่ได้อย่างใจก็ร้องไห้ กระทั่งพ่อแม่ตายก็ร้องไห้ นี่ก็เรียกว่าเป็นทุกข์. เราจะสอนเด็ก ๆ ของเราให้เป็นทุกข์ได้โดยยาก คือมีปัญญารู้จักคิด รู้จักนึก รู้จักปลงออกไปได้ ให้มันเป็นทุกข์ได้ยากที่สุดจนเกือบจะไม่รู้จักกับความทุกข์.

ข้อที่ ๒. **ให้เป็นสุขได้โดยง่าย** อะไรที่คนอื่นเขาทำให้มีประโยชน์ หรือให้เป็นสุขไม่ได้ ลูกเด็ก ๆ ของเราต้องทำได้ ; ฉะนั้นเราไม่ต้องใช้

เงินให้เปลือง ไม่ต้องลำบาก ไม่ต้องมีอะไรมาก เราก็เป็นสุขได้ เราไม่มีของฟุ่มเฟือย เราไม่ต้องหาเงินมาซื้อหาของฟุ่มเฟือย เรานอนเสื่อกระจุย ก็มี *ความสุขได้* เหมือนที่เขาจะไปซื้อหาพรม ซื้อหาอะไรมา. แต่เด็ก ๆ เราก็เคยนอนเสื่อกระจุย หรือไม่มีเสื่ออะไรนอนกระดานก็ได้ เราเป็นสุขได้ เราก็เป็นสุขได้ง่าย. ฉะนั้นการกินอะไรก็ไม่ต้องแพง ไม่ต้องลำบาก ไม่ต้องยุ่งยาก ก็กินได้, จะเล่นอะไร ก็ไม่ต้องไปซื้อหามาด้วยของแพงมันก็เล่นได้ สบายสนุกได้. นี้ก็มากมายเหลือเกิน ที่ว่าเป็นสุขได้ง่าย; แต่ถึงที่เป็นทุกข์ เราก็เป็นทุกข์ได้ยาก.

ข้อที่ ๓. ถ้ามีปัญญาจริงจะต้อง **เป็นอยู่ต่ำ** หรือกินอยู่ต่ำ ซึ่งคู่กับข้อที่ ๔ ที่ว่า **มีการกระทำที่สูง**. ข้อที่ ๓. กินอยู่ต่ำ ๆ ก็คล้าย ๆ กับที่ว่ามาแล้ว ว่าทุกข์ได้ยาก สุขได้ง่าย ไม่ต้องกินของแพง ไม่ต้องกินอย่างวิธีการพิถีพิถันที่หรูหราอะไร; แต่ก็ยังถูกต้องตามหลักของวิชาสุขภาพอนามัยต่าง ๆ. อย่าเข้าใจว่ากินอยู่ให้สูงแล้ว จึงจะถูกสุขภาพอนามัย; ที่จริงกินอยู่ต่ำ ๆ ง่ายตามธรรมชาตินี้ มันยังถูกกว่า, ถูกอนามัยกว่า, ถูกธรรมชาติดีกว่า, มีประโยชน์กว่า.

ฉะนั้น สอน แนะ ชักจูง หรือทำตัวอย่าง การกินอยู่ที่ดีต่ำเอาไว้; ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะเป็นพ่อแม่ที่เข็ดคอลูก วันละนิด ๆ; คือกินอยู่ต่ำนั้น มันต่ำแต่กินอยู่ พอที่การกระทำของกาย วาจา ใจ นั้นมุ่งหมายสูง. เกิดมาเป็นมนุษย์เพื่ออะไร? เพราะฉะนั้น จึงไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่สิ่ง

ที่สูงสุด แล้วก็เสียสละได้. นี้เรียกว่ามุ่งกระทำอย่างสูง ให้ตั้งปณิธานไว้ว่า เราเกิดมาที่นี่จะต้องทำให้ดีที่สุด ที่มนุษย์จะทำได้.

ข้อที่ ๕. หมายถึง **เป็นผู้ที่มีเหตุผล** อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ไม่โง่ ไม่งมงาย, ฉะนั้น จึงเป็นคนที่มีความปัญญา ไม่โวยวายไม่อะไร. เหตุผลมันบอกอยู่ว่า เราควรจะทำอย่างไร, ควรจะได้เท่าไร, ควรจะมีอะไร, ควรจะเชื่ออะไร, อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผลไว้ก่อน; ดีกว่าไม่อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล พูดกันไม่รู้เรื่อง. คนเราอยู่ในอำนาจแห่งเหตุผลไปก่อน จนกว่าจะบรรลุมรรคผล นิพพาน จึงจะอยู่เหนือเหตุผล; แต่ในขั้น **ปुरुชนคนธรรมดาสามัญ** โดยเฉพาะลูกเด็ก ๆ ขอให้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ก็จะไม่มีความปัญหา หลายอย่างหลายประการ เช่น กลัวในใจสิ่งที่ไม่ควรกลัว, หรือไปสร้างวิมานในอากาศเลยเถิดไป, หรือว่ากระทั่งทำอะไรที่มงามายอยู่เดี๋ยวนี้; ไปดูเองก็แล้วกัน, นั้นมันไม่มีเหตุผล.

ข้อที่ ๖. ให้เขา **รู้จักบุคคล** ให้เขามีปัญญา รู้จักสังเกตบุคคล นับตั้งแต่ว่าพอดูตาก็รู้แล้ว. เด็กบางคนฉลาด ดูตาเท่านั้นก็รู้ว่า คนนี้ชอบเรา หรือไม่ชอบเรา, จะเข้าไปหาไหม, จะพูดจาด้วยไหม. จะควรคบควรเข้าไปทำความติดต่อไหม, ให้เขารู้จักบุคคลอย่างนี้. ที่จริงธรรมะนี้เป็นธรรมสูง ที่เรียกว่า **สัพปุริสธรรม** แต่เราลดมาให้เด็ก ๆ ก็ทำได้ แล้วก็ยิ่งดีสำหรับจะเป็นพื้นฐานต่อไปในอนาคต สำหรับเป็นสัตบุรุษ.

ข้อที่ ๗ **รู้จักสังคม** หรือบริษัท คือ หมู่แห่งบุคคล หมู่นี้กลุ่มนี้ คณะนี้ เขาเป็นอย่างไร. เราดูอยู่ห่าง ๆ ให้เข้าใจ, . แล้วจึงจะ

เข้าไปติดต่อด้วย; หรือจะต้องการอะไร ก็สำเร็จประโยชน์ ที่จะไปขอความช่วยเหลือจากบุคคลก็ดี จากสังคมก็ดี, หรือว่าจะเข้าไปคบหาสมาคมร่วมเป็นร่วมตายอะไรกันก็ดี. นี่มันต้องรู้จักบุคคล และรู้จักคณะบุคคล และสังคม.

ข้อที่ ๘. **ต้องรู้จักเวลา.** เด็ก ๆ เขาก็ไม่ค่อยจะรู้จักเวลา ว่าควรจะพูดหรือยัง, ควรจะรบกวนแม่หรือยัง, ควรจะรบกวนผู้อื่นหรือยัง, แล้วก็ไม่ค่อยรักษาเวลา. ให้เขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าเวลา ว่ามีค่าอย่างไร, จะต้องรักษาอย่างไร, จะต้องปฏิบัติอย่างไร. ให้รู้ว่าสำคัญที่สุด ว่าถ้าทำผิดเวลา แล้วก็ไม่ได้ประโยชน์เลย ก็ล้มละลายหมด ต้องทำทันเวลาเสมอ. เด็กบางคนไม่ค่อยขยันเรียน ไม่รู้เรื่องค่าของเวลา ; ถ้าเด็กที่รู้ค่าของเวลาจะรีบเรียน เพราะกลัวจะไม่ทันเขา หรือว่าจะหมดเวลาเรียนเสียก่อน.

ข้อที่ ๙ **ต้องรู้จักตัวเอง** กันดีกว่า; ถ้ารู้จักตัวเองแล้วมันง่าย ที่จะไปรู้จักอันอื่นอีกหลายๆ อย่าง นอกไปจากตัวเอง. ต้องสอนให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้จักตัวเอง, ดูตัวเองว่าเป็นอย่างไรกันแน่. อย่าเข้าข้างตัว; ถ้าตัวผิดก็ต้องผิด ถ้าตัวถูกก็ต้องถูก, ตัวมีความสามารถเท่าไรก็ควระยินดี. ตัวของลูกของพ่อแม่ ที่ยากจนหรือมั่งมีอย่างไร; ก็ควรจะรู้จักตัวเอง มันจะได้พอดี. เด็ก ๆ ที่ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักพ่อแม่ ก็ทำผิดกันไปหมด ทั้งแก่พ่อแม่ และแก่เด็ก ๆ เอง.

ข้อที่ ๑๐ **จะต้องมีไหวพริบ;** ถ้ามีไหวพริบนี้ก็คือคำว่าฉลาดเฉลียว รวดเร็ว. ปฏิภาณเป็นปัญญาที่รวดเร็ว เขาเรียกว่าปฏิภาณ เร็ว

กระทั่งจะทำตอบให้ถูกต้องทันควัน หรือพูดจาตอบทันควัน; อย่าเอาไปปนกันเสีย. ปัญญาเป็นความรู้; แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องทันควัน. ถ้าปฏิภาณหรือไหวพริบ เขาหมายถึง **ทันควัน** มีแต่ปัญญาแล้วไม่มีปฏิภาณก็ลำบากเหมือนกัน; ไม่ค่อยจะสำเร็จ เพราะไม่ทันแก่เวลา หรือไม่หมดจด ไม่สิ้นเชิง ไม่เกลี้ยงเกลา; เพราะว่ามันไม่มีไหวพริบ ซึ่งได้แก่คนที่ปัญญามันอยู่ลึก ปัญญามาช้า มันคลานงุ่มง่ามเหมือนกับเต่า; แต่ก็มีปัญญาเหมือนกัน มีปัญหาหนาแน่นเหมือนแผ่นดินก็ได้ แต่มันมาช้า.

ฉะนั้นต้องเอา **คุณสมบัติแห่งความเร็ว ในการคิด การตัดสินใจ** นี้เรียกว่าปฏิภาณ ในภาษาบาลี; ถ้าเป็นภาษาไทยก็เรียกว่า **ไหวพริบ**. หัดให้ลูกเด็ก ๆ ของเรามีปฏิภาณให้ตอบปัญหาได้ทันควัน ทันท่วงที. ปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ทายกันเล่น ตามประสาเด็ก ๆ นี้ก็ล้วนแต่มีปฏิภาณทั้งนั้น. ธรรมเนียมโบราณของบรรพบุรุษเคยทำไว้ดี; เมื่อเด็ก ๆ เราเคยตอบปัญหาปฏิภาณกันเล่นสนุกสนาน เป็นที่พอออกพอใจ ไม่ทำลายศีลธรรม. เดียวนี้มันก็ชักจะเปลี่ยนแล้ว เป็นสมัยใหม่ ไปพูดไปนั่นกัน ในเรื่องที่ใช้ศีลธรรมด้วยแล้วก็ไม่ช่วยสร้างปฏิภาณด้วย.

ข้อที่ ๑๑ **มีความเห็นชอบ** คือสัมมาทิฐิ นั่นเอง เรื่องนี้กว้าง ความหมายกว้าง แต่ที่ทุกคนก็รู้ดีอยู่แล้ว ว่าสัมมาทิฐิคืออะไร มิฉะ ทิฐิคืออะไร. เราจะต้องขยายความรู้ ที่เป็นสัมมาทิฐิ ของลูกเด็ก ๆ นี้ให้ขยายกว้างออกไป กว้างออกไป, กว้างออกไป, แล้วก็โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา** สัมมาทิฐิคำนี้สงวนไว้ใช้อย่างนี้; ฉะนั้นไปศึกษาคำว่าสัมมาทิฐิ แล้วไปปรับกันให้เข้ารูปเรื่อง.

ข้อที่ ๑๒ อธิบายจะระบุไปยัง **ศรัทธา** ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้ว แน่ใจว่าสิ่งที่เรียกว่าศรัทธาจะมีได้โดยปลอดภัย. ถ้ามีมิจฉาทิฏฐิแล้ว ศรัทธาก็มีผิด, ผิดแล้วก็ไปกันใหญ่; ลงความเชื่อมั่นผิด แล้วก็เดินไปผิด. เราจะต้องมีศรัทธาคือความเชื่อที่ถูกต้อง แล้วก็ต้อง ตามหลังสัมมาทิฏฐิ หรือปัญญา ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ.

ที่นี้ขยายคำว่าศรัทธาออกไปให้ทุกแง่ทุกมุม : **ศรัทธาในพระศาสนา, ศรัทธาในบุคคลที่ควรศรัทธา** เพราะว่าเรามีปัญญา เราดูออก กระทั่ง ศรัทธาในตัวเอง ในความสามารถของตัวเอง เชื่อตัวเอง แน่ใจตัวเอง นี่มันมีผลอย่างอื่น คือทำให้กล้าตัดสินใจ หรือว่าเป็นคนองอาจกล้าหาญ หรืออะไร นี่มันมีความเชื่อตัวเอง. เด็ก ๆ โดยมากพอเราถามเขาแล้ว ก็อาย ไม่กล้าพูด แทบทั้งนั้น. เพราะขาดศรัทธาในตัวเอง. ฉะนั้น ไปอบรมให้มีศรัทธา ในตัวเองบ้าง.

ข้อที่ ๑๓. จะระบุไปยัง **ความสุขุม** ข้อ ๑๔ **รอบคอบ**, ข้อ ๑๕ **ชอบไตร่ตรอง** สามข้อนี้คล้ายกันมากจนแทนกันได้ แต่อยากจะ ให้มันเป็นของที่มีความหมายไม่เหมือนกัน จะได้ทำให้มันครบถ้วนจริง ๆ

สุขุม นั้นหมายถึงลึกลงไป, รอบคอบ นั้นหมายถึงรอบด้าน กว้างออกไป ความที่มีความรู้ หรือสติปัญญาอะไรที่มันลึกลงไปนี้ ไม่ยอมให้ตื่น ไม่ยอมให้อยู่ผิวเผิน อย่างนี้ เราจะเรียกว่ามีความสุขุม มีปัญญาสุขุม ถ้าว่า รอบคอบมันกว้าง ๆ ไปรอบด้าน นี่มันขึ้นอยู่กับเด็ก ๆ ที่เขามีทุนสำรองในการ ศึกษา การอบรมแวดล้อมมาอย่างไร แต่แล้วมันขยายออกได้ ไม่มีขอบเขต

จำกัด ฉะนั้น ถ้าเราสอนให้เด็ก ๆ รู้จักยินดีในที่สงัด และรักษาความสงบมาตั้งแต่แรก ๆ แล้ว; ความสุขุมรอบคอบนี้มันจะมีมาง่าย, จะมีได้โดยง่าย.

ที่ว่า ชอบโต้วตรอง นี่ก็คือไม่ผจญผจญ, แล้วก็โต้วตรองแล้วโต้วตรองอีก ; เพราะเด็ก ๆ เขาไม่ชอบโต้วตรองมาก ไม่ทันแก่ใจ เราจึงต้องฝึกนิสัยให้ดูให้ดี.

สุขุม รอบคอบ ชอบโต้วตรอง นี้คล้ายกัน ถ้าเขาจะเอาปนกันเสีย ก็ไม่สำเร็จประโยชน์เต็มที่ ต้องรู้จักแยกออกมา.

ข้อที่ ๑๖-๑๗ **รู้ประมาณในการบริโภค**; บริโภคนี้ไม่เล็งถึงอาหารอย่างเดียว อะไรก็ตามให้ รู้ประมาณหรือความพอดี นี้ก็เป็นปัญญาแท้ ; เกินไปก็ไม่ดี ขาดไปก็ไม่ดี เหมือนกับว่าอ้วนก็ไม่ดี ผอมกับไม่ดี อะไรทำนองนั้น ให้เขาเป็น**ผู้รู้ประมาณ ในการที่จะเป็นอยู่** หรือกินอยู่ หรือใช้สอยหรืออะไร เป็น**ผู้รู้ประมาณ**.

ข้อที่ ๑๘ ให้เขา **หวังที่จะพึ่งตัวเอง** นี้ก็เป็นปัญญาอันหนึ่ง. คนหวังพึ่งวัตถุภายนอกนั้นไม่ใช่คนมีปัญญา; แม้ว่าเขาจะต้องพึ่งบิดามารดา มักก็ในระยะแรก; ในที่สุดความหมายอันแท้จริงทั้งหมด ทุกคนจะต้องพึ่งตนเอง นี้ก็ต้องอธิบายให้ดี ๆ ว่า ที่ว่า พึ่งพระพุทธเจ้า แล้วทำไมมาพึ่งตัวเอง? พึ่งพระพุทธเจ้า ก็คือไปรับคำสอนมา สำหรับพึ่งตนเอง; ฉะนั้น ใจความมั่นก็อยู่ที่พึ่งตัวเอง **พระพุทธเจ้าท่านสอนให้พึ่งตัวเอง** นั้น

แหละ คือท่านเป็นที่พึ่งแก่เรา . พึ่งดูก็น่าหวั่น พระพุทธเจ้าทรงเป็นที่พึ่งแก่เรา โดยการที่ทรงสอนให้เรารู้จักพึ่งตัวเอง.

ฉะนั้น จึงสอนให้เด็ก ๆ เขาหวังที่จะพึ่งตัวเอง; ไม่ใช่ขอความช่วยเหลือต่อบิดามารดาหรือใคร ๆ แต่ให้เขารู้ไว้ว่า ดูเถอะไม่เท่าไรหรอก ความที่ต้องพึ่งตัวเองนี้จะตามเข้ามา, จะตามเข้ามา, แล้วก็มากขึ้น ฉะนั้น เตรียมเสียเดี๋ยวนี้ แล้วก็ไม่ต้องพึ่งผีสง่า อย่างนี้เรียกว่าไม่พึ่งภายนอก เป็นความหมายที่กว้าง ๆ ว่า ไม่พึ่งปัจจัยภายนอก ให้พึ่งภายในคือตัวเอง ผีสง่าเทวดาอะไรต่าง ๆ มันมากมาย คำว่าผีสง่า นั้น กินความมาก อย่าไปหวังพึ่งภายนอกนานาชนิด; เสียเวลาแจกแจกไม่จำเป็น เข้าใจเอาเองก็ได้ ว่าไม่พึ่งเหตุปัจจัยภายนอก.

ถ้าเราต้องพึ่งเหตุปัจจัยภายนอก ก็เป็นเรื่องชั่วคราว, หรือถ้าว่า เราต้องอาศัยสิ่งใดบ้าง นั้นมันก็เป็นอุปกรณ์สำหรับกรพึ่งตัวเอง. เช่น เราจะขี่เรือไปนี้ ไม่ใช่เราพึ่งเรือ; แต่เราใช้เรือเป็นอุปกรณ์ ในการที่เราจะพึ่งตัวเอง ข้ามฟากไปให้ได้. คำพูดมันสับสน กำกวมได้; ระวังให้ดี ๆ. เราพึ่งตัวเอง นั้น ถ้าสอนไม่ดีแล้ว เด็ก ๆ จะจ้องจ้อง เดียวจะยุ่งกันใหญ่ แล้วก็เป็นคนโง่ ให้เขาเข้าใจถูกต้อง ก็ต้องเป็นเรื่องพึ่งตัวเองอย่างถูกต้อง.

ข้อที่ ๑๙ **ไม่ถือโชคกลาง** คือไม่ฝากตัวไว้กับที่พึ่งภายนอก : ดวงดาว โชคกลาง อะไรแล้วแต่จะเรียก ซึ่งก็เรียกว่าไม่พึ่งกรรมเท่านั้นเอง ถ้าพึ่งตัวเองก็คือพึ่งกรรม; ถ้าว่าเกิดไม่พึ่งตัวเอง ก็คือไม่พึ่งกรรม,

แล้วก็ฟังข้างนอก การฟังอะไรทำนองนี้ต้องมีคำ ๆ หนึ่งซึ่งรวมความไว้หมด ถ้าพูดให้ถูกต้องก็เรียกว่าปัจฉัยภายนอก ชนิดที่เป็นนามธรรมที่เข้าใจยาก; ที่คนเขาเคยใช้กันมาแต่โบราณคำว่า "พรหมลิขิต" นี้ คนวัยรุ่นนี่ยึดมั่น ถือมันอยู่เลย, มันโง่งอยู่นั่น. ถ้าจะเรียกว่า พรหมลิขิต ต้องให้ความหมายถึงกรรม หรือผลของการกระทำของตัว ที่ได้กระทำมาแล้วแต่หนหลัง.

ข้อที่ ๒๐ ให้เขา **รู้จักอุดมคติของมนุษย์** : รู้จักความเป็นมนุษย์ "ว่ามนุษย์นั้นคืออะไร? เพื่ออะไร? สูงสุดอย่างไร? เรียกว่าอุดมคติของความเป็นมนุษย์; ว่าเกิดมาที่หนึ่ง ถ้าเป็นมนุษย์นั้น จะต้องเป็นอย่างไร? อย่างมานั่งร้องไห้อยู่บ่อย ๆ หรือจะมาลำบากตรากตรำอยู่ เพราะความโง่ความหลง สลัดออกไปไม่ได้. ถ้าเขารู้จักความเป็นมนุษย์ ก็ต้องรู้ว่าเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ เพื่อจะมีความผาสุกตลอดไป ไม่มีอะไรมาทำให้มีความทุกข์ได้; คล้าย ๆ กับที่พูดมาแล้วข้างต้นว่า มันทุกข์ได้ยาก มันเป็นสุขได้ง่าย.

เพราะฉะนั้น อุดมคตินี้ก็คือว่า เราจะไม่เป็นทุกข์เลย; พอกความทุกข์มันเยี่ยมกรายเข้ามา เท่านั้นแหละ ไม่ต้องหาเหตุผลอะไรก็ได้, ตวาดมันไปเลย "กูไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์" แล้วตั้งต้นคิดกันใหม่ ว่า "กูเกิดมาเพื่ออะไร" เดียวก็พบว่า : กูเกิดมาเพื่ออะไรยิ่งขึ้น ๆ; ฉะนั้นใครยอมเป็นทุกข์ตั้งแต่ที่แรก นั่งร้องไห้อยู่ นี่ก็เป็นคนที่ไม่รู้จักอุดมคติของความเป็นมนุษย์ ก็คือคนโง่งนั่นเอง. คำว่า **มนุษย์** แปลว่า ใจสูง อยางที่ว่ามาแล้ว ก็ไม่ต้องร้องไห้; ฉะนั้นเด็ก ๆ ควรจะได้รับคำแนะนำให้มีปัญญา รู้จักอุดมคติของคำว่ามนุษย์.

ข้อที่ ๒๑. **ให้รู้จักโลกในตน** เพราะที่โรงเรียนเขาสอนแต่เรื่องโลกก่อนดินกลม ๆ นี้ แล้วก็อยู่ข้างนอกเรา สอนตามวิชาภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มันโลกก่อนดินทั้งนั้นแหละ. เราก็สอนเด็กของเรา ให้รู้จักโลกที่มีอยู่ในตน ตามความหมายของพระพุทธเจ้า; พอเราคิดว่าอะไรมันเป็นอย่างไร อันนั้นมันจะมีแก่เราขึ้นมาทันทีนั้น : จะเป็นโลกที่สวยงามหรือเป็นโลกที่น่าเกลียด จะเป็นโลกที่ร้อนหรือโลกที่เย็น แล้วแต่ว่าจิตที่มันสร้างขึ้นมาอย่างไร, ฉะนั้นโลกต่าง ๆ นั้น มันมีอยู่ในตน. ให้รู้จักโลกที่แล้วก็จะได้เปรียบ จะได้อยู่ในโลกที่ดีที่สุด ที่ตนควรจะได้อยู่ , โดยรู้จักโลกที่มีอยู่ในตนตามหลักของพระพุทธเจ้า

ข้อที่ ๒๒. ให้เขารู้จัก **อบาย** และ **อบายมุข** นี้ก็เคยพูดกันมามากแล้ว อบายที่เห็นตัวอย่างง่าย ๆ คือ **นรก เเดรัจฉาน เปรต อสุรกาย** พอร้อนใจเป็นนรก, พอโง่เป็นเเดรัจฉาน, พอหิวทะเยอทะยานก็เป็นเปรต, พอซี้ซลาดก็เป็นอสุรกาย สำหรับคนชาวบ้านทั่วไป ที่ทันตาเห็น ในเรื่องของอบาย ก็คือ อบายมุข - **ปากทางแห่งอบาย : ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน ; ๖** อย่างนี้แหละไปศึกษาเอาเองก็แล้วกัน ว่านั่นเขาเรียกว่าอบายมุข ประตุแห่งอบาย.

ถ้าเราเข้าไปในอบายมุขข้อใดข้อหนึ่ง เราก็พลัดเข้าไปในอบาย คือ นรก เเดรัจฉานเปรต อสุรกาย อย่างใดอย่างหนึ่ง. นี้ต้องให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้จักอบาย และอบายมุขคู่กันไปเลย; แล้วก็ไม่ใช่สอนด้วยตัวหนังสือ จะต้อง

สอนที่ตัวเขา ที่เขากำลังได้รับอยู่; หรือว่าจะไปชี้ตัวอย่างที่บุคคลอื่นเป็นตัวอย่าง ที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง ที่เขากำลังเป็นอบาย ตกอบายอยู่ก็ได้ นี่ต้องระวังให้ดี ๆ

ข้อที่ ๒๓ **ต้องรู้จักสวรรค์และบันไดของสวรรค์** สวรรค์ คือความสบายใจอย่างบริสุทธิ์ ยกมือไหว้ตัวเองได้ นี้เรียกว่าสวรรค์; เมื่อไร ก็เมื่อนั้น ถ้าชอบใจตัวเองได้เมื่อไรในทางถูกต้อง ก็เรียกว่าสวรรค์. แล้ว บันไดของสวรรค์ก็คือทำถูกต้อง ซึ่งมีรายละเอียดมาก มีกาย วาจา ใจ อันถูกต้อง เป็นบันไดสวรรค์อยู่คู่กัน; เช่นเดียวกับอบาย ก็มี อบายมุข, สวรรค์ก็มีบันไดแห่งสวรรค์.

ข้อที่ ๒๔ **รู้จักมายา**, ข้อที่ ๒๕ **รู้จักสัจจะ** นี้มันก็คู่กันอีก.

มายานั้นมันก็จริง ช่วงที่เรายังไม่ทันจะรู้ มันเป็นสัจจะ ชั่วคราว แล้วทำให้เกิดเรื่องเกิดราว เกิดผล เกิดอะไรได้มากเหมือนกัน ; ก็เรียกว่า มายาคือสัจจะที่ชั่วคราวที่หลอกลวง . ส่วนสัจจะจริง ๆ นั้น มันจริง, จริงตลอดเวลา. เราเคยถูกหลอกด้วยสัจจะชั่วคราวหรือมายานี้กันมา เรื่อย เรื่อย ๆ จนบัดนี้แหละ; ไปดูให้ดีเถอะ ๆ เมื่อเล็ก ๆ เรารู้เท่าไร เราก็เชื่อ ว่าจริงเท่านั้น เท่าที่เด็กเล็ก ๆ มันจะรู้, ผู้ใหญ่เขามายอกก็ไม่ยอมเชื่อ พอเรา โตขึ้น ๆ เราก็รู้มากขึ้น แล้วสัจจะมันก็เปลี่ยนไป จนกว่าจะรู้สัจจะที่แท้จริง ตามหลักของพระพุทธศาสนา นั่นแหละสิ่งที่จริงชั่วคราวนั้นเขาเรียกว่ามายา; เพราะมันเป็นจริงเหมือนกัน รู้สึกจริงเหมือนกัน แล้วก็มีอยู่จริงเหมือนกัน แต่เป็นมายาเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เมื่อไม่จริงก็หลอก ส่วนสัจจะนั้นก็เรียกว่าจริง ในลักษณะที่ว่าทำลงไปแล้วก็ได้ผลจริง, ไม่หลอก.

ทีนี้จะเขยิบสูงขึ้นไปเผื่อไว้ สำหรับเดี๋ยวนี้ว่าลูก
เด็ก ๆ นั้นโตขึ้นทุกวัน, โตมากขึ้นทุกวันแล้ว โตเป็นวัยรุ่นเป็นหนุ่มเป็น
สาวแล้ว ก็เตรียมสำหรับจะรู้เรื่องที่ยิ่งสูงขึ้นไป.

ข้อที่ ๒๖ ให้เขา^๑รู้เรื่องอริยสังข์ ในความหมายที่เป็น
สากล เรื่องอริยสังข์ ก็คือรู้ว่าคืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด
คือ หลักอริยสังข์ เป็น logic ไปก่อน. ทุกข์คืออะไร เหตุให้เกิดทุกข์
มาจากอะไร, ดับทุกข์นั้นเพื่ออะไร, ทางดับทุกข์ นั้นดับโดยวิธีใด,
นี่ก็ได้เรื่องของหลักเกณฑ์อริยสังข์มาแล้ว ต้องรู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร, สิ่งนั้นมาจาก
อะไร, สิ่งนั้นเพื่อประโยชน์อะไร, แล้วก็สิ่งนั้นจะทำได้สำเร็จโดยวิธีใด;
อย่างนี้เรียกว่า อริยสังข์ เอาไปใช้กับเรื่องอะไรก็ได้; ทุกเรื่องไปเลย
จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ทั้ง ๔ ประการ นี่ก็เป็นเรื่องของการมีเหตุผลอย่างยิ่ง
อย่างสูงสุดแล้ว; แต่เราแยกว่าเป็นเรื่องรู้^๒อริยสังข์ คือของจริงของพระอริยเจ้า
ไม่ฝากไว้กับอย่างอื่น.

ต่อไปนี้จะให้^๓รู้จักบทหรือคำหรืออะไร ที่มันสูงขึ้น
ไปตามลำดับ.

ข้อที่ ๒๗ ให้เขา^๔รู้จักสิ่งที่เรียกว่า สังขาร ว่ามันไม่มี
อะไร ที่เป็นตัวมันเองได้ตามลำพังตัวมัน; มันต้องประกอบด้วย
ส่วนประกอบ เหตุปัจจัยหลายอย่างแล้วก็เปลี่ยนไป; นั่นแหละ
คือสังขาร. ฉะนั้นอย่าได้ยึดมั่นถือมั่นอะไร ที่มีอยู่เฉพาะหน้า หรือกำลังเป็นเนื้อ

เป็นตัวอยู่ หรือว่ากำลังกินอยู่ ใช้อ้อยให้มันกินไปน้ก; ให้รู้ว่ามันเป็นสังขาร

สังขาร นั้นเป็นสิ่งปรุงแต่ง ก็ต้องเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง. นี้อบตัวเราเต็มไปด้วยสังขาร, ข้างในเราก็คือสังขาร, ร่างกายก็สังขาร จิตใจก็สังขาร ความคิดนึกรู้สึกของจิตใจก็คือสังขาร, รู้จักสังขาร คือรู้อย่างนี้; แต่อย่าเพ่อเข้าใจไปว่า จะทำให้เด็กให้เป็นพระอรหันต์ อาตมาเคยถูกด่าอย่างนี้เสมอ ที่กรุงเทพฯ เขาว่า เขาเอาเรื่องของพระอรหันต์มาสอนชาวบ้าน.

ข้อที่ ๒๘, ๒๙, ๓๐ คือ **รู้กฎของไตรลักษณ์** นี้ก็สูงสุดไปเลย **อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา** สามอย่างด้วยกัน. เด็กจะรู้ได้นะ ไม่ใช่ว่าจะรู้ไม่ได้ ว่า *มันไม่เที่ยง แล้วมันน่าเกลียด* ความไม่เที่ยง สิ่งที่ไม่เที่ยง นี่มันน่าเกลียด คือทุกข์ และอนัตตานี้คือ อย่าไปเข้าใจว่าตัวหรือของตัว.รู้อย่างนี้จะเป็นเด็กที่ฉลาด จะเป็นพระอรหันต์ไปแต่อายุ ๑๕ ก็ช่างเถอะ ยอมให้เป็น ถ้าว่าเป็นได้ อย่าไปหวังไว้เลย ให้เขารู้จักอนิจจังคือ ไหลเขียวเป็นเกลียว เปลี่ยนแปลงไป, ให้รู้จัก ทุกขัง ว่านั่นมันน่าเกลียดนะ อย่าไปรักมันเลย ขึ้นไปรักเข้าจะมีความทุกข์ เพราะมันไม่ตามใจเรา เมื่อมันเปลี่ยนและมันน่าเกลียดอย่างนี้มันจะมีตัวตนที่ตรงไหน.

ข้อที่ ๓๑ ให้รู้จัก **กฎของอิทัปปัจจยตา** นี้ก็อธิบายกันมากแล้ว คือว่าสิ่งต่าง ๆ นี้ มิได้สามารถจะตั้งอยู่ได้ตามลำพังตนเอง ยกเว้นพระนิพพาน หรือความว่างอย่างเดียว. สิ่งต่าง ๆ คือ *กระแสแห่งการที่สิ่งนี้มี*

แล้วสิ่งนี้ก็พลอยมี, เพราะสิ่งนั้นมี สิ่งนั้นก็พลอยมี; อย่างนี้เรียกว่า
อิทัปปัจจยตา. อย่างนี้ไม่ลำบาก เพราะว่าเขาเรียนวิทยาศาสตร์ชั้นสูง ๆ กันมาแล้ว
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนี้ พอจะรู้ได้ง่าย ว่าเป็นอิทัปปัจจยตา อย่างไร.

ข้อที่ ๓๒ ให้เขารู้จัก **กฎแห่งกรรม** ให้รู้จักแจ่มแจ้งใน
กฎแห่งกรรม คือการเคลื่อนไหว ต้องมีปฏิภิกิริยา, เพราะมีภิกิริยาแล้ว ต้อง
มีปฏิภิกิริยา ถ้าภิกิริยานั้นเป็นของสิ่งที่มีชีวิตใจ และมีเจตนา ก็เรียกว่ากรรม;
ถ้าไม่มีเจตนา ก็เรียกว่าภิกิริยา. การเคลื่อนไหวที่ประกอบไปด้วยเจตนา ก็เรียกว่า
กรรม. นี้จะวังกันไว้ ให้เป็นไปแต่ในทางที่ดี

ถ้ามันไม่ประกอบด้วยเจตนา เขาเรียกว่าภิกิริยา; มันจะเป็นทุกข์
หรือเป็นสุข จะมาปรับโทษกันไม่ได้เพราะเราไม่ได้มีเจตนา ยอมรับผิดชอบแต่
การกระทำที่กระทำไปด้วยเจตนา นี้เรียกว่า เรารู้จักกฎแห่งกรรม. นี่เป็นเครื่อง
รับประกันได้มากกว่า ลูกเด็ก ๆ คนนี้จะไม่ทำผิด หรือไปทำอะไรในสิ่งที่ไม่ควรทำ.

ข้อที่ ๓๓ รู้จัก **กฎแห่งวิภูฏะ** คือความหมุนเวียน ในสิ่งที่
หมุนเวียน ของสิ่งที่หมุนเวียน. นี้อธิบายกันมามากแล้ว; ผู้ที่เป็นพุทธ-
บริษัทก็เคยฟังมามากแล้ว คือ *กิเลส กรรม วิบาก*. ในชีวิตประจำวันของ
คนเราทุก ๆ คน มีวิภูฏะ; เราอยากจะทำ นี่เป็นกิเลส เราทำ
นี่เป็นกรรม เราได้รับผลของการกระทำก็เป็นวิบาก; ครั้นรับวิบาก
แล้ว เราก็อยากอย่างอื่น ติดต่อกันไปอีก ก็มีกิเลสอีก, แล้วก็ทำอีก
แล้วก็ได้รับผลอีก; มันมีตัววิภูฏะ อยู่ที่ตัวคนนั้นแหละ ทุกวันใน
ชีวิตประจำวัน นี้ก็ต้องระวังให้ดี ถ้ามันหนักแน่นแล้ว มันก็ต้องร้องให้

แน่นอน. ถ้าทำให้ถูกต้อง ก็ได้ผลตามที่ต้องการได้เหมือนกัน ก็เรียกว่ารู้จักกฎแห่งวัฏฏะ.

ข้อที่ ๓๔ **รู้จักเลือกคัด** ที่เรียกในภาษาธรรมว่า ธรรมวิจยะ เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มีมาก หรือการปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติมันก็มีมาก; ทั้งฝ่ายวัตถุทั้งฝ่ายนามธรรม หรือพฤติกรรมมันก็ตาม มันมีมาก. เราต้องรู้จักเลือก เช่นว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตั้ง ๘๔,๐๐๐ ธรรมชั้นนี้ เราก็ปฏิบัติไม่ไหวแน่, หรือ ความถูกต้อง ดึงามอะไรในโลกนี้ มันก็มีมาก เราไม่อาจจะปฏิบัติทั้งหมดได้. นี่ก็ต้องเลือกเอามาเฉพาะเรื่อง ที่มันเกี่ยวกับตัวเรา หรือจำเป็นแก่นุชชยโดยแท้จริง; อย่างนี้เรียกว่าเลือกคัด ว่าธรรมะไหนจะเหมาะแก่เรา ในเวลานี้ในสถานการณ์อย่างนี้ นับตั้งแต่ว่ารู้จักว่าเราเป็นเด็กนี้จะเลือกเรียนอะไร.

เด็กที่โง่โดยมาก ทั้งที่ไม่ควรจะไปเรียนวิชานั้นเลย ก็ไปเรียน มันก็เหลวเป๋ว เตือดร้อนทั้งพ่อแม่ด้วย; เพราะว่าไม่รู้จักเลือกคัด. แต่ บางอย่างจะโทษเด็กก็ไม่ได้ มันอยู่อยู่ที่พ่อแม่จะต้องร่วมมือ; แต่ถ้าเด็กโตแล้ว เรียนถึงมัธยมศึกษาแล้ว จะไปเรียนชั้นอุดมนี้ก็ควรจะรู้จักเลือกด้วยตนเองแล้ว อย่าขบถต่อพ่อแม่, อย่าหลอกพ่อแม่ นี่ถึง ทางธรรมก็เหมือนกัน แหละ; จะปฏิบัติให้หนักไปในธรรมข้อไหน อย่างไร เท่าไร; นี่ต้องรู้จักเลือกเหมือนกัน ที่นี้ที่จิตจะรู้จักเลือก มันก็ต้องรู้จักค้นคว้า ถ้าเราไม่รวบรวมมา เราก็ไม่รู้จักจะเลือกอะไร; ฉะนั้น เราต้องค้นคว้ามาดูให้หมด. เราสามารถที่จะค้นคว้าประมวลมา ในสิ่งที่ยังไม่เคยพบเคยเห็นอย่างนี้ แล้วก็เอามาเลือก.

ข้อที่ ๓๕ ก็คือ **รักการศึกษ** คำว่า "ศึกษา" ก็อธิบายกันแล้ว ว่าหมายถึงอะไร : เรียนในโลก ๆ ก. ข. ก. กา ก็ศึกษา, เรียนวิชา อาชีพก็ศึกษา, ปฏิบัติมรรค ผล นิพพาน ก็ศึกษา. ต้องรักการศึกษ เพราะว่ามีมนุษย์นี้ก้าวหน้าไปด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง; ฉะนั้น จึงให้สนใจกับคำว่า "ศึกษา" ในทุกระดับ; แม้แต่ให้ไปเรียก. ข. ก. กา. นี้ก็ต้องรักที่จะเรียก จึงจะรู้หรือว่าสะดวก หรือสนุก เดียวนี้ เขาก็มีอุบายล่อหลอกกันให้รักการศึกษ เราเกือบจะไม่ต้องพูด.

ข้อที่ ๓๖ นี้เป็นเรื่อง **ความรู้จักสิ่งที่ควรรู้จัก** สรุปย่อโดยรายละเอียดมีมากทีเดียว ต่อไปนี้จะยกตัวอย่างเรื่องความรู้จัก :-

๑. เด็ก ๆ จะต้องรู้จักว่า สิ่งที่เรียกว่า บิดามารดา คืออะไร? นี่คล้ายกับว่าจะเกณฑ์ให้เด็กเป็นนักปราชญ์ตั้งแต่อยู่ในท้อง; ที่จริงก็ไม่ได้มาก ถึงอย่างนั้น เราพยายามจะให้เขาเข้าใจที่ละนิด ๆ. พอโตจนพอสมควรก็รู้จักเลยว่า พ่อแม่นั้นคืออะไร, ต้องรักเท่าไร ต้องบูชาเท่าไร, ต้องอะไร เท่าไร อย่างไร หรือคืออะไร, คล้ายกับว่าคืออะไร, บิดามารดานั้นคืออะไร, เด็ก ๆ เล็ก ๆ รู้ไม่ได้หมด มันลึกซึ้งเหลือเกิน. ลักษณะหรือคุณค่าของบิดามารดาในทางฝ่ายนามธรรมนี้ มีมากมายลึกซึ้งกว้างขวาง แต่ว่าเราก็ต้องให้เด็กเขาพยายามที่จะรู้จักว่า บิดามารดานี้คืออะไร.

๒. รู้จักครูบาอาจารย์ว่า คืออะไร; เดียวนี้เด็กไม่รู้จักครูบาอาจารย์กันแล้ว ดูที่เขาทำแก่ครูบาอาจารย์ เขาเรียกอ้ายเรียกอี่ก็มี แล้วถึงกับทำอันตรายครูบาอาจารย์ก็มี มีการเข้าใจผิดด้วยเหตุพัวพันหลายอย่างหลายประการ.

เช่นครูบาอาจารย์ก็กินเงินเดือนของรัฐบาลซึ่งเก็บภาษีไปจากเรา; อย่างนี้
ความหมายของครูบาอาจารย์ก็เปลี่ยนหมด ในสมัยโบราณเขารู้ว่า มันต้องมี
บุคคลจำพวกนี้อยู่ในโลก เพื่อทำให้วิญญาณของคนมันสูง จึงให้เขาทำหน้าที่นี้
ไม่ต้องไปทำนากินเอง เพราะฉะนั้นเราต้องให้อาหารเขา นั่นแหละคือ
เงินเดือน อย่าหาเป็นเรื่องแปลกเปลี่ยนอย่างการค้า; ให้รู้ว่าบิดามารดา
คือผู้ให้กำเนิดมา, ครูบาอาจารย์คือผู้ให้วิญญาณให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ.

๓. ให้รู้จักความหมายของคำว่า เพื่อน : ให้รู้จักเพื่อน
ว่าสิ่งที่เรียกว่าเพื่อนนั้นคืออะไร; จะอยู่โดยปราศจากเพื่อนไม่ได้ : โดยเฉพาะ
เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย นี่หลักไม่พ้น; มันเป็น
เพื่อนกันอยู่โดยธรรมชาติ

คนโบราณเขาให้ความสำคัญแก่คำว่า "เพื่อน" นี้มากดังตัวอย่าง
ชาดกในเรื่องลูกเศรษฐี ๔ คนขอเนื้อจากนายพราน, คนที่ขอว่า "ไอ้พรานให้กู
บ้าง" นี้ มันได้พึงผิดมา; "พี่พรานให้ฉันบ้าง" ก็ได้เนื้อมา; "พ่อพราน
ให้ฉันบ้าง", ก็ได้หัวใจมา "เพื่อนเอ๋ยให้เราบ้าง" พรานให้หมดเลย. เขา
ชอบคำว่า "เพื่อน" ที่มัน ไปถึงถึงความเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสังสาร-
วัฏฏ์ นี้; ให้รู้จักเพื่อนอย่างนี้ เดียวนี้มีเพื่อน ชนิดปลอม มันไม่ใช่เพื่อน;
แต่คนที่โง่ไปเห็นที่ปลอมนั้นกลายเป็นเพื่อน มันก็ได้เพื่อนแล้ว ไปทำแล้ว เลย
ตกนรกกันไปเลย อย่ารู้จักเพื่อนที่พาลลงไปนรกเลย; ต้องรู้จักเพื่อนที่จะดึง
ขึ้นมาบนสวรรค์ดีกว่า.

๔. ควรให้รู้จักประเทศชาติคืออะไร. เด็ยวนี้เด็ก ๆ ก็ไม่รู้จักประเทศชาติ, คนโต ๆ ก็ไม่รู้จักประเทศชาติ; ตั้งตนเป็นคู่ศัตรูกันกับประเทศชาติอยู่หลาย ๆ กรณี. ใช้คำว่า "เขา" ใช้คำว่า "เรา" กับประเทศชาติกับรัฐบาลกับอะไรก็ตาม นี่ควรให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้ว่าประเทศชาตินี้คืออะไรก่อน คือเป็นสิ่ง ๆ หนึ่งที่เป็นหลักสำหรับยึดไว้ ไม่ให้กระจัดกระจาย ในบรรดาพวกเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; อย่างนี้ก็ยังมีดี. ถ้าว่าประเทศชาติคืออย่างนี้ คนจะได้รักประเทศชาติ, ช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุนประเทศชาติ, ช่วยกันป้องกันรักษา ชำระสะสาง.

๕. ต้องทำให้เขารู้จัก สิ่งที่เรียกว่า ความดี ความจริง ความงาม ความยุติธรรม เด็กควรจะทำอย่างไร; แต่เขาไม่รู้จักว่าอะไรดีอย่างไร. เขาควรจะรู้จักว่า ความดีนั้นคืออะไร; อย่าให้ไปเอาดีปลอมเข้า. แล้ว ความจริงนั้น คืออะไร; อย่าได้ไปเอาเท็จมาเป็นจริง. ความงาม, งามจริง ๆ คืออะไร อย่าได้ไปหลงไปหลอกเขา. ความยุติธรรมนั้นคืออะไร; เด็ยวนี้เขาจะเอาแต่ได้ตามใจเขา นั่นคือยุติธรรม. เด็ยวนี้โลกกำลังเป็นอย่างนี้; อย่าว่าแต่ลูกเด็ก ๆ เลย, คนโต ๆ ที่มีอำนาจในการจัดโลกนี้ เขาก็ยังถือเอาการได้ตามประสงค์ของเขาว่านั่น คือความยุติธรรม; ใช้อำนาจบาทใหญ่.

๖. เด็ก ๆ ต้องรู้จักน้ำใจนักกีฬา คือว่าให้อภัย รักใคร่ ไม่ตรี.

๗. เด็ก ๆ ต้องรู้จักศาสนาว่า คืออะไร จำเป็นอย่างไร มากขึ้นไปตามลำดับ ๆ ไม่ใช่เพียงแต่รู้จักวัดวาอาราม ที่เห็นสวย ๆ งาม ๆ นี้. มันต้องเลยไปถึงความรู้ และการปฏิบัติจนดับทุกข์ได้.

๘. ให้เด็กรู้จักพระเจ้าคืออะไร. พระเจ้าคือสิ่งที่สูงสุดที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีอยู่จริง,สร้างสิ่งต่าง ๆ มา, ควบคุมสิ่งต่าง ๆ อยู่, ทำลายล้างสิ่งต่าง ๆ ได้; แต่ไม่จำเป็นจะต้องมีหนวดยาว ถือไม้เท้า เหมือนที่รูปเขาเขียน ให้รู้แต่ที่ว่า พระเจ้านั้น เป็นสิ่งที่แสดงด้วยรูปภาพไม่ได้ เป็นนามธรรมยิ่งกว่านามธรรม ไปเสียอีก; นั่นแหละคือพระเจ้าที่สร้างโลกมาได้ ทำลายโลกก็ได้ ควบคุมโลกก็ได้ โดยส่วนใหญ่ก็ถึงถึง **กฎของกรรม กฎของธรรมชาติ**.

๙. เมื่อรู้จักพระเจ้าแล้ว ก็ต้องรู้จักมนุษย์ รู้จักความเป็นมนุษย์ อย่างที่ว่ามาแล้ว ว่ามนุษย์คืออะไร. เกี่ยวข้องกับพระเจ้าอย่างไร, เกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างไร.

๑๐. ถ้ารู้จักมนุษย์แล้ว ก็ต้อง รู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต : ชีวิตนี้คืออะไรกันแน่? มันมีอยู่ก็อย่างไร? ก็สั้น? สั้นไหนสำคัญที่สุด? ชีวิตทางเนื้อหนังร่างกายก็อย่างหนึ่ง ทางจิตใจก็อย่างหนึ่ง ทางสติปัญญาก็อย่างหนึ่ง ให้รู้จักชีวิตอย่างถูกต้อง.

๑๑. ที่นี่ รู้จักสิ่งที่มันเนื่องกับชีวิต เช่นกามารมณ์นี้ ให้รู้ว่ามันอะไร, มีความหมายเท่าไร, ถ้ารู้จริงก็ไม่หลงในทางกามารมณ์; แล้วก็เกลียดด้วยซ้ำไป. ควรจะรู้จักว่าการสืบทอดพันธุะนั้นมันคืออะไร; มันไม่ใช่กามารมณ์. การสืบทอดพันธุ่นั้นมันเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งธรรมชาติต้องการให้มี; แล้วเขาเอากามารมณ์เป็นเครื่องจูง ให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายยอมทำหน้าที่สืบทอดพันธุซึ่งทั้งลำบาก ทั้งสกปรก ทั้งไม่น่าดูทั้งอะไรต่าง ๆ ; แต่เขามีของดีมาล่อมาจูงคือกามารมณ์; ต้องรู้จักมันอย่างนี้.

๑๒. ในที่สุด รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพของส่วนรวม และสันติสุขของบุคคล โดยรู้จักคำว่านิพพานคืออะไรก็พอแล้ว; จนกระทั่งว่า

เราอยู่ด้วยนิพพาน คือความเย็น ; เพราะเรามีความรู้ต่าง ๆ อย่างที่วามมาแล้วหลายสิบหัวข้อ มันเย็นเป็นความเย็น เพราะเราทำถูกต้อง. ถ้าไม่เย็นก็ร้อน; ถ้าร้อนก็ไม่ใช่นิพพาน ถ้าไม่ร้อนก็เย็น เย็นก็คือนิพพาน. ถ้าเย็นจริงถึงที่สุดแน่นอนลงไป ก็เป็นนิพพานสมบูรณ์; เดียวนี้ก็นิพพานพลาจ ๆ ไปก่อน ซึ่งดีกว่าไม่รู้จัก ก็จักรู้จักดำรงตัวให้อยู่ด้วยความเย็น.

หมวดศีลธรรมที่ว่าด้วยปัญญา คือความรู้, รู้ ๆ ๆ อะไรบ้างก็ไม่ใช่มด. อาตมายกมาเป็นตัวอย่างนี้คงจะรำคาญกันเต็มทนแล้ว มันมาก, มันยังมีอีก แต่ว่าพอเป็นตัวอย่างนี้ก็ดีแล้ว ๓๖ หัวข้อสำหรับสิ่งที่เรียกว่าปัญญาข้อสุดท้ายนี้แยกออกไปได้มากมาย มีตั้ง ๑๒ อย่าง, อย่างนี้เป็นต้น.

นี้เวลาก็หมดแล้วไม่อาจจะพูดให้จบเรื่องนี้ได้ พูดได้ครึ่งเดียวก็ต้องยุติไว้ทีก่อน. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ขอให้เอาไปคิดพิจารณากันไปพลาจก่อนว่า ศีลธรรมสำหรับยุวชนนั้น มันไม่ใช่เล่นเสียแล้ว ไม่ใช่ข้อเดียวหรือสองข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ พูดกันด้วยปากไม่กี่คำ นี้ก็พอแล้ว; มันไม่ใช่อย่างนั้น. ถ้าเราจะสร้างสรรค์ยุวชนก็เป็นมนุษย์กันแล้ว มันก็ต้องคำนึงถึงหัวข้อศีลธรรมทั้งหมดนี้. สำหรับคำว่าสุทธิ คือ บริสุทธิ นั้นยกตัวอย่างมาตั้ง ๑๒ หัวข้อ สำหรับคำว่าปัญญาที่ยกตัวอย่างมาตั้ง ๓๖ หัวข้อ แล้วยังมีหัวข้อย่อยของข้อสุดท้ายอีกมากมาย.

เอาละเป็นอันว่า วันนี้พอสมควรแก่เวลาแล้ว

ขอยุติไว้ทีก่อน ให้พระสงฆ์ท่านสวดคุณสาธยาย บทพระธรรมที่จะเป็นกำลังใจ ให้ทุกคนมีความกล้าหาญ พอที่จะปฏิบัติหน้าที่อันยากลำบากของการเป็นมนุษย์; ขอนิมนต์

อริยศีลธรรม

-๑๒-

๒๑ กันยายน ๒๕๑๗

อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องอริยศีลธรรมเป็นครั้งที่ ๑๒ ประจำวันเสาร์นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน ต่อจากครั้งที่แล้วมาซึ่งยังไม่จบ.

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนถึงข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับศีลธรรมในปัจจุบันนี้ว่าปัญหาอยู่อย่างไร; ซึ่งโดยสรุปแล้วก็พอจะเห็นได้ว่า ความเจริญมีมากในกิจการทั้งหลาย; แต่ส่วนศีลธรรมนั้นกลับเล็กลง ยิ่งจะหายไป ๑ อย่างที่เรียกว่า นำประหลาดใจ.

แม้ว่าเราสามารถที่จะทำอะไรได้หลาย ๆ อย่าง เหมือนกับว่าเป็นของทิพย์ของสวรรค์แต่มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุ หรือเกี่ยวกับการเป็นอยู่; ส่วนความสงบสุขอันแท้จริงของสังคม หรือแม้แต่ของบุคคลก็ตาม นี่หาได้ยาก; เพราะว่าความก้าวหน้าทางวัตถุ นั้น ยั่วให้เกิดความสนใจไม่มีหยุด.หรือว่ารบกวนความสนใจของผู้ที่ไม่อยากจะสนใจ อย่างนี้ก็มิ.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า แม้แต่คนอายุมากเป็นต้น ไม่จำเป็นจะต้องมี จะต้องกิน จะต้องใช้ สิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ๆ เหล่านั้น ก็อดสนใจไม่ได้; มันก็ถึงเวลาไป แทนที่จะใช้กับความสงบ ก็ใช้ไปเพื่อตรงกันข้าม.

ที่นี้ สำหรับบุคคลที่กำลังอยู่ในวัยจะสนุกสนานเพลิดเพลินในโลกนี้แล้ว ก็ยังจะถูกดึงไปหมด ทั้งเนื้อทั้งตัว; และยิ่งทั้งหมด สำหรับบุคคลที่ไร้การศึกษาซึ่งยิ่งจะถูกดึงไปทำให้ผิดทาง. เหมือนกับที่มีความคิดเห็นร่วมกัน ออกมาเมื่อ ๒ - ๓ วันนี้ว่า. *อาชญากรรมเพิ่มขึ้นมามาก เพราะเหตุอย่างเดียว คือการแต่งตัวยั่วยวนของสตรีเพศ* และสิ่งต่าง ๆ ซึ่งคล้าย ๆ กัน; นี่เป็นปัญหาอันหนึ่งในทางศีลธรรม. เมื่อมีสิ่งที่มาทำให้คนเสื่อมทางศีลธรรม มนุษย์เราก็ไม่มีศีลธรรม ที่เรียกว่าเป็นมนุษย์น้อยลง, โลกนี้ก็เป็นโลกที่ไม่มีศีลธรรม คือไม่มีความปรกติตามความหมายของคำ ๆ นี้.

....

อาตมาอยากจะขอรับรองแล้วขอรับรองอีก ใครให้ถือเอาความหมายของคำ ๆ นี้ ให้ตรงตามตัวหนังสือ คือคำว่า "ศีลธรรม" นั้นเอง.

สี - ละ หรือศีล แปลว่า *ปรกติ* ; *ธรรม* แปลว่า *สิ่ง*, ที่เป็นเหตุก็ได้ เป็นผลก็ได้. ถ้าธรรม ในที่นี้ เป็นเหตุ หมายความว่า เหตุที่ทำให้เกิด *ความปรกติ* นี้ก็เรียกว่า *ศีลธรรม*. ถ้าธรรม คำนี้ เป็นผล ก็หมายถึง *ภาวะแห่งความปรกติ* ซึ่งเป็นผลของ *ความมีศีลธรรม* นั้นเอง.

ความปรกติ แห่ง *วัตถุ* จะเป็น *วัตถุตามธรรมชาติ* หรือ *วัตถุในบ้านเรือน*ก็ตาม ถ้าคนนั้น มีศีลธรรมแล้ว *วัตถุก็ปรกติ*. ถ้าคนไร้ศีลธรรม มันก็ถูกทำลาย, หรือว่ายุ่งเหยิงสับสนกันไปหมด หาความปรกติไม่ได้.

ถ้ามองกันใน *ส่วนร่างกาย* สูงขึ้นมากกว่า *วัตถุ* ก็เห็นได้ว่า ถ้ามีศีลธรรม, *ร่างกายก็ปรกติ*; *ปรกตินั้นนับตั้งแต่ว่าไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ* จนกระทั่งว่า *ปรกติในการที่จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น*.

ถ้ามองสูงขึ้นไปถึง *เรื่องของจิต*; ถ้ามีศีลธรรม *จิตนี้* ก็สงบ.

ถ้ามองสูงขึ้นไปอีกถึง *เรื่องสติปัญญา*; ถ้ามีศีลธรรม *สติปัญญา* ก็ยังคงถูกต้องอยู่ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง. ถ้าปราศจากศีลธรรมแล้ว *สติปัญญาไม่ประกอบไปด้วยสัมมาทิฐิ* มีปัญญาก็สำหรับจะ *คดโกงผู้อื่น* หรือว่า *ทำตามกิเลส*.

ถ้า *สติปัญญา* ของคนเรากำลังไร้ศีลธรรม ก็จะมีหมุ่นไปในทาง *ความเห็นแก่ตัว*; เพราะมันมี *สิ่งที่ยาวัว* ให้เห็นแก่ตัวยิ่งขึ้น และอบรม

สติปัญญากันแต่ในทางที่จะใช้เพื่อประโยชน์แก่คนเห็นแก่ตัว ที่เห็นแก่การก้าวหน้าต่าง ๆ ในโลกนี้ก้าวไปอย่างน่าประหลาด มหัศจรรย์, แล้วก็ก้าวไปเหมือนอย่างกับว่าวิ่งไปที่เดียว; แต่แล้ว โลกก็ไม่มีศีลธรรม ไม่มีความสุข มีแต่ปัญหาเพิ่มขึ้น ๆ.

ข้อนี้ไม่ต้องอ้างอิงอะไรกันนัก ไม่ต้องมีการพิสูจน์อะไรกันอย่างลึกซึ้ง; เพราะว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา. แม้แต่ในประเทศไทยเรานี้ก็ดี ก็มีความก้าวหน้าในทางวัตถุ; แต่ในทางศีลธรรมนั้นก็มองเห็นอยู่แล้วว่า มันเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย กระทั่งการเบียดเบียนกัน อย่างที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน.

สรุปความว่า ความเจริญทางวัตถุมีขึ้นอย่างมหาศาล แต่สภาพทางศีลธรรมนั้นมีแต่ทรุดเสื่อมไปอย่างที่ไม่น่าเชื่อ; ก็ถ้าคนมีสติปัญญาจริงแล้ว ทำไมไม่ทำให้เกิดความสุขขึ้นในโลกหรือในบ้านเมือง หรือแม้แต่ในครอบครัวของตน

ในที่สุดนี้ก็เป็นที่อันว่าเรามีปัญหาทางศีลธรรม ที่จะต้องรู้หรือฟื้นฟู ปรับปรุง ส่งเสริม แก้ไข หรือรักษา แล้วแต่ควรจะทำอย่างไร. นี่ปัญหามันก็มาเกิดขึ้น ปะทะหน้ากันกับเรื่องทางวัตถุ คนส่วนใหญ่ในโลกไม่สนใจเรื่องศีลธรรม. คำว่า "ศีลธรรม" หายไปจากคำพูดของมนุษย์ แม้ที่สุดแต่หน้าหนังสือพิมพ์. หรือจะหายไปจากปทานุกรมด้วยซ้ำไป.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ปทานุกรมในโลก ที่พิมพ์ใหม่ ๆ นี้จะหาคำว่า "ศีลธรรม" หรือเรื่องของศีลธรรมยาก แล้วเขายกให้เป็นเรื่อง

พิเศษส่วนบุคคล ไม่ใช่เรื่องที่จะเอามาพูดพร้อม ๆ กัน เป็นเรื่องของโลกหรือของสังคม.

....

ที่นี้เมื่อโลกไร้ศีลธรรมมากขึ้น ก็มีวิกฤติการณ์ ความยุ่งยากลำบากทุกข์ร้อน ระส่ำระสายมากขึ้น; ก็ไม่รู้จะโทษใคร. ทางหนึ่งดึงไปสำหรับความวินาศของมนุษย์, อีกทางหนึ่งมันก็รังไว้ไม่ไหว เท่าที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้. ฉะนั้นจึงได้แต่หวังและภาวนาว่า เมื่อไรทุกคนจะหันมาหาปัญหาข้อนี้; แล้วก็ระดมกำลังเรี่ยวแรงทั้งหมด เพื่อจะแก้ไข ปัญหาข้อนี้ คือใช้ความสามารถของทุกคน เพื่อทำให้เกิดมีศีลธรรมขึ้นมา เป็นความสามารถที่จะต่อต้านความลุ่มหลงในทางวัตถุอย่างที่กำลังเป็นอยู่.

เท่าที่มองดูก็เห็นว่า ยังมีปัญหาเหลือเกินแทบว่าจะหมดหวัง; แต่ถึงอย่างนั้นมันก็ไม่มีความอื่นจะเลือก นอกจากว่าจะดิ้นรน ต่อสู้ไปตามวิสัยของสัตว์บุรุษ คือผู้ที่ไม่ยอมทำในสิ่งที่ฝืนความรู้สึกหรือสิ่งที่จะเป็นโทษเป็นภัยแก่ตนเองหรือแก่มนุษย์. นี่จึงนับว่ายังมีส่วนต่อต้านอยู่ส่วนหนึ่ง; อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยายหลายครั้งที่แล้วมา จนมาในครั้งสุดท้ายที่แล้วมานี้. เราได้พูดถึงศีลธรรมของยุวชน ว่าจะต้องช่วยกันปรับปรุงอย่างไร ก็เลยบรรยายโดยหัวข้อว่า อริยศีลธรรมสำหรับยุวชน ในครั้งที่แล้วมานั้นไม่จบ จึงต้องบรรยายต่อในวันนี้.

....

ในการบรรยายศีลธรรมสำหรับยุวชน นี้ บางคำก็ต้องให้ความหมายพิเศษตามระดับของยุวชน.

ที่จริงชื่อของศีลธรรมแต่ละข้อ ๆ นั้น ก็ไม่ได้มุ่งหมายใช้สำหรับยุวชนโดยเฉพาะหรือผู้ใหญ่โดยเฉพาะ; ใช้รวมกันได้; แต่สำหรับยุวชนก็ลดความหมายลงมาให้พอสมควรแก่ระดับ.

ที่นี่ได้แบ่งหัวข้อธรรมะที่เป็นศีลธรรมออกเป็น ๘ หมวด ด้วยกันตามความสะดวก ดังที่ท่านทั้งหลายก็ได้ฟังมาแล้ว ๒ หมวด : สองหมวดแรกคือ สุทธิ - ความบริสุทธิ์, และปัญญา - ความรอบรู้; เหลืออยู่อีก ๖ หมวดคือ เมตตา ขันติ สังวร หิริ วิริยะ และอุทมิ หรือพัฒนา ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป.

อีกอย่างหนึ่งขอให้เข้าใจว่า การที่เราแบ่งออกเป็น ๘ หมวดนี้ก็เพื่อความสะดวกสำหรับสั่งสอนอบรม; แต่ว่า ชื่อ ของธรรมะข้อหนึ่ง ๆ นั้นอาจจะไปรวมอยู่ในหลายหมวดพร้อมกัน ก็ได้ยกตัวอย่างเช่น คำว่าศีลคือการบังคับตัวเอง: การบังคับตัวเองก็อยู่ในหมวดของศีลโดยตรง แต่จะไปอยู่ในหมวด สังวร สำรวม ก็ได้, ไปอยู่ในหมวดขันติคืออดทนก็ได้, เหล่านี้มันก็โดยตรง. โดยอ้อมก็อาจจะไปอยู่หมวดพัฒนาคือว่าคนจะพัฒนาทรัพย์สินสมบัติหรือร่างกาย วัตถุ จิตใจอะไรก็ตาม มันก็ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าศีล.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดี อย่าเข้าใจผิดในข้อนี้ เพราะมันจะทำให้เกิดความรู้สึกว่ากำกวมกันก็มี. ถ้าว่าได้ยินชื่อของธรรมะข้อหนึ่ง แล้วก็เดี๋ย

มีในหมวดนั้น เดียวมีในหมวดนี้ ก็เพราะว่าธรรมะข้อนั้นมีความหมายหลายระดับ หรือหลายแขนงนั่นเอง.

ที่นี้ ก็จะได้กล่าวต่อจากครั้งที่แล้วมา ด้วยหมวดที่เหลืออยู่ คือ หมวดที่ว่าด้วยเมตตาต่อไป. ยุวชนของเราควรจะได้รับ การอบรมธรรมะหมวดที่ว่าด้วยเมตตา คือความเป็นมิตร.

หมวดที่ ๓ คือ เมตตา

เดี๋ยวนี้เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ยุวชนของเรามีความเมตตา น้อยลง หรือถึงกับสูญสิ้นไปในหลาย ๆ ความหมาย; มีแต่ความเห็นแก่ตัว เข้ามาแทน เพราะเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น. สรุปลงแล้วก็เต็มไป ด้วยสิ่ง ยั่วยวนให้เกิดความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว, มาจากความสนุกสนานเอร็ดอร่อยของตัว แม้ที่สุดแต่ประชาธิปไตยเพื่อฉัน นี้ก็ทำให้เด็ก ๆ เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ ความรู้สึกส่วนตัว ตามความพอใจตัว. การศึกษา การกีฬา ยิ่งทำไปยิ่ง เห็นแก่ตัว : การศึกษาทำให้รู้จักเห็นแก่ปากแก่ท้องละเอียดลออยิ่งขึ้น, การกีฬา ก็เพื่อเห็นแก่ตัวมากขึ้น ; เพราะเขาเล่นเพื่อการแพ้และการชนะ ไม่ใช่เล่นเพื่อ ออนามัย ไม่ใช่เล่นเพื่อมีน้ำใจอย่างนักกีฬา

ทุกอย่างที่มนุษย์เคยใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ธรรมะ ก็ เปลี่ยนไปเป็นข้าศึกแก่ธรรมะ; แม้ที่สุดแต่สิ่งที่เรียกว่าศิลปะ ก็นิยมกันแต่ ศิลปะที่ทำให้เกิดความลุ่มหลง ซึ่งนำไปสู่ความเห็นแก่ตัว ไม่มีเพื่อการทำลายความ เห็นแก่ตัวกันเสียเลย. สิ่งทีเรียกว่าเมตตา ความเป็นมิตรหรือความรักผู้อื่น มันก็หายไป. ที่นี้สำหรับหัวข้อธรรมะหมวดนี้ก็มาตามลำดับต่อไปนี้:-

ข้อที่ ๑. ก็จะยกคำว่า **เมตตา** ขึ้นมาเป็นหัวข้อ คือ **ความเป็นมิตร.**

ขอให้มีการฐานมาแต่ธรรมชาติอันลึกซึ้งซึ่งศาสนาได้นำมาสอนว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" สัตว์ทั้งหลาย หมายถึง สิ่งที่มีชีวิต; แม้ในระดับต่ำเตี้ย ก็ให้ถือว่าเป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.นี่คือความเป็นมิตร ในความหมายที่ศาสนาต้องการ.

ที่นี่ **คนต้องการมิตรและการช่วยกันทำประโยชน์** สร้างประโยชน์ของตัวเองเท่านั้นเอง มันก็เลยเกิดความเป็นมิตรชนิดที่ทำลายผู้อื่นขึ้นมา; ดังนั้นจะต้องอบรมยุวชนตั้งแต่เล็ก ๆ ให้รู้จักความเป็นมิตร แม้ที่สุดแต่สัตว์เดรัจฉานตัวเล็ก ๆ ก็ยังเป็นมิตร สูงขึ้นมาจนกระทั่งเป็นมนุษย์ด้วยกัน.

ความเห็นแก่ตัวมันตั้งต้น เมื่อไปพอใจ ในความเอร็ดอร่อย หรือความสุขส่วนตัว; จึงต้องระวังให้ดี ที่จะอบรมสั่งสอนกันในขณะนั้น ในเวลานั้น ให้เขารู้จักสิ่งที่สูงไปกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง.

ถ้าเราช่วยเหลือผู้อื่น เราก็จะต้องขาดส่วนที่เราจะได้รับไปบ้าง; แต่มันไปงอกงามแก่ผู้อื่นมากมาย อย่างนี้ควรจะให้เด็ก ๆ รู้จักตัดสินใจว่า เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เหมือนอย่างว่า ถ้าเรากินเองมันก็กลายเป็นอุจจาระออกไปในวันรุ่งขึ้น ; แต่ถ้าให้ผู้อื่น มันก็ไปฝังอยู่ในจิตใจของ

คนๆ นั้น; และฝังอยู่ในจิตใจของเราผู้ให้ด้วย เป็นวันเป็นเดือนเป็นปี, หลายปี
แล้วมานึกถึง ก็ยังรู้สึกสบายใจ เป็นสุขใจในการที่ได้ให้อะไรแก่กันและกัน;
อย่างนี้เป็นต้น. นั่นคือความรู้สึกที่เป็นมิตรอันแท้จริงเรียกว่าเมตตา.

... ..

ข้อที่ ๒ กรุณา คือ ความสงสาร.

ความสงสารนี้ คือเมื่อนึกถึงข้อที่ว่าทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่
เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นแล้ว ก็ต้องมีความสงสารซึ่งกันและกัน เมตตา
หมายถึง ความรักซึ่งกันและกัน ในแง่ที่ว่าเป็นเพื่อนกัน. กรุณา คือ สงสาร
ซึ่งกันและกัน ในฐานะที่ว่าเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจะ
เสียสละที่จะช่วยกันและกัน.

เมตตากับกรุณา นี้ มักจะพูดพร้อม ๆ กันรวมกันไป; เมื่อ
มีความรักก็มีความสงสาร มีความคิดที่จะช่วยเหลือ. ต้องสอนให้เด็ก ๆ
รู้จักช่วย ในเมื่อมีอะไรอยู่ในสภาพที่น่าช่วย. บางคนคิดว่าป่วยการที่จะสอนลูก
เด็ก ๆ ให้ช่วยมดแมลงที่มันตกน้ำกำลังจะตายอยู่, อย่างนี้เป็นต้น; นั่นเขามุ่ง
หมายจะให้มันเพาะนิสัย หรือปลูกเชื้อของความสงสารที่จะช่วย; ต่อไปข้างหน้า
เด็กจึงจะช่วยสิ่งที่มีค่ามากกว่านั้น.

... ..

ข้อที่ ๓. ก็จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า มุทิตา.

มุทิตา นี้ก็คือ ความพลอยยินดีด้วย; โดยมุ่งหมายอันแท้จริง **ต้องการจะกำจัดเสียซึ่งความอิจฉา ริษยา.** ถ้าพูดเป็นภาษาไทยก็จะพูดว่าอิจฉาได้; แต่ถ้าภาษาบาลีแล้วก็ได้เขาใช้คำว่าอิจฉสา แต่มาตรงกับคำไทยที่เราพูดกันอยู่ว่า ริษยา นี้ก็เป็นอันตรายนับตั้งแต่ว่า เด็กเล็ก ๆ จะรู้จักอิจฉาน้อง; น้องตัวเล็ก ๆ ก็รู้จักอิจฉาพี่ แล้วเด็ก ๆ โตขึ้นมามันก็อิจฉาเรื่อยไป จนกระทั่งเป็นการอิจฉาระหว่างประเทศ.

เดี๋ยวนี้โลกนี้มีวิกฤตการณ์อย่างใหญ่หลวง; มองดูแล้วก็จะพบว่ามิได้อยู่ส่วนหนึ่งหรือทางหนึ่งด้วยเหมือนกัน **ที่มีมูลมาจากความอิจฉา ริษยาไม่ยอมยกให้ใครได้ดี, ไม่ยอมยกให้ใครมาครองโลก** เราจะเป็นผู้ครองโลกเสียเอง. นั่นมันก็ยังเป็นความหมายที่สลับมาก คือตัวเองอาจจะคิดว่า เราจะทำได้ดีกว่า. แต่ถ้าว่าโดยแท้จริงแล้วมันคือความริษยา ไม่ยอมยกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์หรือได้ดี.

เดี๋ยวนี้คนธรรมดาสามัญก็ต้องมีสิ่งที่เรียกว่าความอิจฉาริษยา; รู้จักเอาเองก็แล้วกันไม่ต้องพูดกันมาก. **ต้องการจะพูดแต่ว่าสิ่งที่เรียกว่า มุทิตา ในทางศีลธรรมนั้น ต้องการจะกำจัดความริษยา ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้โลกวินาศ** ก็ต้องสอนลูกเล็ก ๆ ให้เขารู้จักมุทิตา เมื่อคนอื่นได้รางวัลเราก็ควรจะยินดีด้วย อย่าอิจฉาริษยา แม้แต่อิจฉาน้องของตัวเอง ดังที่เป็นกันอยู่.

.... ..

ข้อที่ ๔. อยากจะอ้างถึงคำว่า **เอื้อเฟื้อ** หรือ **ให้ทาน** เป็นการเฉลี่ยเวลาหรือกำลังหรืออะไรก็ตามแต่ เอื้อเฟื้อผู้อื่น โดยความคิดที่ว่า **เราจะอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้.**

พยายามให้ลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ เท่าไรก็ตาม ให้เขารู้ว่า **เราจะอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้,** และพ่อแม่ของเราจะอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, ทุกคนจะอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้; เพราะฉะนั้น เราจึงต้องเอื้อเฟื้อกันตามที่จะทำได้ ให้ทุกคนได้อยู่พร้อม ๆ กันหลาย ๆ คน โลกนี้มันจึงเป็นโลก ก็เลยเอื้อเฟื้อเรียกว่าให้ทานก็ได้.

ถ้ามากขึ้นไปสูงขึ้นไป การให้ทานหรือการเอื้อเฟื้อนี้ **ควร** จะมุ่งหมายเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน. เดี่ยวนี้จะให้ทานกันสักที ก็เพื่อประโยชน์หรือกำไรที่มากกว่า อย่างนี้ไม่เป็นการให้ทานแต่เป็นการแลกเปลี่ยนหรือเป็นการลงทุนค้ากำไร. ถ้าจะสอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักให้ทานที่แท้จริง ควรจะสอนกันในแง่นี้; ถ้าจะสอนว่าทำบุญสักนิดหนึ่ง **จะได้สวรรค์ได้วิมาน** อย่างนี้มีส่วนที่จะเป็นอันตราย คือว่า **เพิ่มความโลภของเขาให้มีมากขึ้น,** เพิ่มความเห็นแก่ตัวให้มากขึ้น นี่ไม่ใช่ให้ทาน มันไม่ใช่ความเอื้อเฟื้อ.

ถ้าเอื้อเฟื้อมันต้องทำลายความเห็นแก่ตัวหรือประโยชน์ **สุขส่วนตัว.** สอนลูกเด็ก ๆ ให้เขารู้จักเสียสละของส่วนตัว เพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ในฐานะที่ว่า **เราจะต้องอยู่ในโลกนี้รวม ๆ กันพร้อม ๆ กัน** ถ้าดีกว่านั้น ให้เขารู้ว่า **ความเห็นแก่ตัวนี้ทำให้เรามีความทุกข์.**

.... ..

ข้อที่ ๕. อยากจะเรียกว่า การแบ่งบุญ.

เมื่อสมัยอาตมาเด็ก ๆ จะพบไปเสียแทบจะทั่วทุกแห่ง วันละหลาย ๆ หน คือคำพูดว่า "เอาบุญมาให้ซะ, เอาบุญมาให้ซะ" เดินอยู่กลางถนนก็ได้ยินคนพูดอย่างนี้; เพราะคนหนึ่งเขากลับมาจากวัดไปฝั่งเทศน์มา พอเห็นหน้าคนหนึ่งก็บอกว่าเอาบุญมาให้ซะ, เอาบุญมาให้. แต่เดี๋ยวนี้มันหายไปไหนหมด และถ้าใครทำอย่างนั้น มันก็กลายเป็นเครื่องหัวเราะของคนอื่น.

นี่คนดีขึ้น หรือว่าเลวลง ก็ขอให้เอาไปคิดดู ในธรรมเนียมทำวัตรแบบโบราณ ก็มีการแบ่งบุญ, แลกส่วนบุญซึ่งกันและกัน ซึ่งภิกษุสามเณรจะต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเข้าพรรษา มีการกล่าวว่ บุญที่ท่านทำ ขอให้ข้าพเจ้ามีส่วน; บุญที่ข้าพเจ้าทำ ขอให้ท่านอนุโมทนาและมีส่วน. เดิวนั้นก็มักจะทำกันแต่ปากว่า ; เพราะเป็นภาษาบาลีไม่ค่อยรู้เรื่อง.

แบ่งบุญ หรือ แบ่ง ความดี หรือ แลกเปลี่ยน ความดี เป็นอย่างน้อย. การให้บุญนี้มันประหลาดที่ว่า มันไม่รู้จักหมด ยิ่งให้ก็ยิ่งมาก; ยิ่งให้ไป คนให้กลับได้รับมากขึ้นอีก การแบ่งส่วนบุญหรือแบ่งส่วนกุศลเป็น อย่างนี้ ไม่เหมือนกับวัตถุ.

เราไปทำอะไรได้บุญมา แล้วก็แบ่งบอกให้แก่เพื่อนฝูงว่า แบ่งส่วนกุศลให้; คนนั้นเขาอนุโมทนารับเอาส่วนบุญ ก็พลอยได้ไปอีกคนหนึ่ง. ทีนี้ผู้แบ่งกลับได้บุญใหม่เพิ่มขึ้น เพราะการแบ่งบุญนั้นอีกทีหนึ่งมันยิ่ง

มากขึ้นไป; อย่างนี้จึงเป็นสิ่งที่ควรจะต้องถือว่าประหลาด; ยิ่งให้ ยิ่งแบ่ง ยิ่งแจกจ่ายกัน มันยิ่งมากขึ้น ๆ.

ควรจะต้องชี้ให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา ได้รู้จักสิ่ง สิ่งนี้ หรือสิ่งที่แปลกประหลาดนี้ ข้อเท็จจริงอันนี้; แลกเปลี่ยนส่วนกุศล แลกเปลี่ยนความดี แลกเปลี่ยนบุญซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ให้รู้จักทำตั้งแต่เด็ก ๆ เล็ก ๆ ไปทีเดียว.

ข้อที่ ๖ การผูกพันซึ่งกัน และกัน นี้หมายความว่าไป
ในทางดี ไม่ใช่ให้ผูกพันกันให้ลำบาก.

ให้ผูกพันกัน คือว่าอย่าให้มันสิ้นเชื้อ หรือขาดตอน เมื่อคนนี้ให้แก่คนนี้ คนนี้ก็ให้ตอบ, แล้วคนนี้ก็อย่าคิดว่าพอแล้วเลิกกัน. มันควรจะให้กลับอีก แล้วคนนั้นก็ให้กลับอีก; กลับไปกลับมาเป็นการผูกพันกันอย่างนี้มันก็ไม่สิ้นสุด ยังเรียกว่าเป็นการผูกพันกันอยู่นั่นเอง, มีลักษณะแห่งความเป็นมิตรที่ผูกพันให้มันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ๆ. อุทิศสำหรับช่วยกันสอนลูกเด็ก ๆ ตาดำ ๆ ให้มันมีความผูกพันกับเพื่อนฝูงให้มากขึ้นในลักษณะอย่างนี้ ก็จะเกิดความเมตตาแน่นแฟ้น ลึกซึ้งขึ้น ยากที่จะเลือนไปได้, มันเหมือนกับช่วยกันรักษาหรือช่วยรดน้ำพรวนดิน ให้แก่สิ่งที่เรียกว่าเมตตาตนเอง

....

ที่นี้ ก็มีข้อปลีกย่อยที่อยากจะพูด ในลักษณะที่เป็นการแนะนำบางสิ่งบางอย่าง.

ข้อที่ ๗ น้อยากจะระบุสิ่งที่เรียกว่า **พยายามผลิตส่วนเกินเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น.**

เราจะไม่คิดเพียงว่า เราไม่เอาส่วนเกินก็พอแล้ว เราจะต้องคิดเลยไปถึงว่า เราจะพยายามให้มีส่วนเกินให้มาก ๆ ไว้เพื่อจะให้แก่ผู้อื่น. อย่างที่ได้ยกตัวอย่างมาว่า ถ้าเป็นเศรษฐีครั้งพุทธกาล ก็คือผู้ที่พยายามผลิตส่วนเกินให้มากขึ้นไว้ เพื่อหล่อเลี้ยงโรงงาน บำรุงโรงงาน ผลิตส่วนเกินเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ตัวเองกินไม่หมด กินไม่ไหว ก็ไว้เพื่อบำรุงโรงงาน. แม้จะฝังไว้ ก็ฝังไว้เพื่อเป็นทุนสำรอง ในการเลี้ยงโรงงานข้างหน้า ; อย่างนี้เขาผลิตส่วนเกินเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น.

....

ข้อที่ ๘ อยากจะเรียกว่า **เจียดส่วนเกินออกมาให้จนได้.**

คนเรามักจะคิดว่ายังไม่พอ ที่ช่วยผู้อื่น; เดียวนี้เรากลับพูดว่า **จะต้องมีส่วนที่เจียดออกมาได้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น** เพราะว่ามันเป็นการทำที่มีผลมากกว่าที่จะไม่เจียดออกมาได้ แม้จะส่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้น. ให้พยายามสอนลูกเด็ก ๆ ให้ตั้งจิตอธิษฐานว่าทุกวันเราจะเจียดส่วนของเราออก ให้เป็นส่วนเกิด ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ได้.

เช่นว่าแม่เขาให้สตางค์มา ๑๐ สตางค์ สำหรับมาโรงเรียนตอนกลางวันในวันหนึ่ง ที่จริงมันก็น้อยมาก กินเองก็ไม่ค่อยจะพออยู่แล้ว; แต่ถึง

อย่างนั้นเราก็เจียดสัก ๑ สตางค์ ให้เพื่อนคนที่ไม่มีเลย เรากินเราใช้ ๙ สตางค์ นี่มันก็พอจะอยู่ได้ ถ้าคิดอย่างนี้ก็มีส่วนสำหรับจะเจียด; แต่ถ้าเราไม่คิดอย่างนี้ แม้จะมีตั้งบาท ตั้ง ๒ บาท มันก็ไม่มีความคิดที่จะเจียดอยู่นั่นเอง.

แม้ว่า ผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน จะต้องถือหลักออกอย่างเดียวกัน ในการที่จะต้องมีส่วนที่จะเจียดออกมาให้เป็นส่วนเกิน ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้จนได้; โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า บุญนั้นมันจะกลับมาสนองเรา หรือเขาจะรักเรา แต่เราจะแสดงความเป็นมิตร หรือเมตตาที่บริสุทธิ์ให้เจริญงอกงามขึ้นมาในนิสัยสันดานเท่านั้นเอง.

.... ..

ข้อที่ ๙ อยากรจะเรียกว่า การช่วยอย่างมีเหตุผล.

เมตตาก็คือ รัก, กรุณาก็คือ ช่วย; แต่ว่าการช่วยนี้ต้องมีเหตุผล คือไม่ทำลายผู้รับนั่นเอง. การให้ไปอย่างไม่มีเหตุผล ก็อาจจะเป็นโทษแก่ผู้ได้รับ; เช่นทำให้เขากลายเป็นคนที่ไม่คิดจะช่วยตนเอง ซึ่งมีอยู่มาก. แต่ถ้าช่วยกันอย่างมีเหตุผล มันก็ไม่เกิดอาการอย่างนั้นขึ้น; ฉะนั้นการที่จะออกกฎหมายห้ามการขทานเสียโดยส่วนเดียว นี้ก็ไม่ถูก; มันก็มีส่วนที่ควรจะช่วย ในเมื่อมันมีเหตุผล.

เหตุผล ในที่นี้ก็ไปถึง การที่ช่วยให้เขาช่วยตัวเองรอดได้; ในเมื่อเขายังช่วยตัวเองไม่ได้จริง ๆ ก็ช่วยให้เขารอดชีวิตอยู่ได้. นี้ก็มีเหตุผลเหมือนกัน, แล้วจึงช่วยต่อไปในลักษณะที่เขาช่วยตัวเองได้.

ให้ลูกเด็ก ๆ คิดได้ว่า การที่ช่วยมดแมลงที่ตกน้ำจะตาย ให้มันรอดตายนี้มันมีเหตุผลหรือไม่? หรือว่าจะช่วยคนที่ไม่มีอะไรจริง ๆ กำลังจะตายอยู่จริง ๆ นี้ จะมีเหตุผลหรือไม่? มันจึงจะสูงขึ้นไปตามลำดับ จนไปถึงเรื่องช่วยประเทศชาติ ศาสนา หรือกระทั่งช่วยมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ไม่ต้องเป็นใครเป็นเขา เป็นเรา หรือเป็นอะไร นี้เรียกว่าเมตตา หรือความเป็นมิตรเหมือนกัน. ถ้าทำผิดข้อนี้มันจะไม่ใช่เมตตาก็ได้ ก็กลายเป็นการฆ่าเขาไปเสียเลยก็ได้ จึงต้องมีหลักว่าช่วยอย่างมีเหตุผล.

....

สิ่งปลีกย่อยต่อไปอีก ก็เกี่ยวกับความรู้สึกที่เป็นข้าศึกแก่เมตตา
ดังนั้นจึงมี:-

ข้อที่ ๑๐. ซึ่งจะเอ่ยอ้างถึงธรรมะที่เรียกว่า **ไม่มักโกรธ**, ไม่โกรธ หรือไม่มักโกรธ หรือไม่ขี้โกรธอะไรนี้ได้ทั้งนั้น อยู่ในคำ ๆ เดียวกันนี้; ในสิ่งที่คนอื่นเขาโกรธ, ในกรณีที่คนอื่นเขาโกรธเราจะไม่โกรธ.

ลูกเด็ก ๆ ควรจะได้รับบทเรียนข้อนี้ให้มาก หรือ หัดไม่โกรธ ในเมื่อเด็กอื่นมักโกรธในเรื่องอย่างเดียวกัน หรือว่าเขามาทำแก่เราด้วยความโกรธ เราก็จะไม่โกรธ. เราจะถือตามพระพุทธรักษา หรือธรรมรักษา ทั้ง ๆ ไปว่า ตอนที่โกรธตอนนั้นมันเร็วกว่าคนที่โกรธที่แรก. เพราะว่าการที่เขาจะมาทำอะไร เราเข้านี้ ก็ต้องทำด้วยความโกรธ; ถ้าเราได้รับความโกรธนั้น เราก็โกรธตอบ; มันกลายเป็นโกรธด้วยกันทั้งสองฝ่าย.

นี่ก็เรียกกว่าเป็นปัญหา คือพวกหนึ่งก็จะเห็นว่าเป็นการ
ยุติธรรมแล้ว; เพราะว่าเขามาทำแก่เราก่อน เพราะฉะนั้นเราก็ต้องทำตอบ.
เราเป็นฝ่ายถูกไปเสียเลย ผู้โกรธตอบกลายเป็นฝ่ายถูกไปเสียเลย. แต่หลักใน
ทางศาสนาไม่ได้ถืออย่างนั้น คือไปถือตรงกันข้ามว่า คนที่โกรธตอบนั้น
เร็วกว่าคนที่โกรธมาที่แรก.

คงจะลำบากหน่อย ที่จะอธิบายให้ลูกเด็ก ๆ เขาเข้าใจในข้อนี้ ว่า
เราไม่ไปโกรธเขาก่อน แม้เขาโกรธเรามาเราก็ไม่โกรธตอบ; เป็นอันว่าเราไม่มี
เรื่องที่จะต้องโกรธ. ให้นึกภาวนาในข้อที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์
เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" อยู่เสมอไป; ฉะนั้น ข้อที่บางคน
หรือบางเวลาเผลอไปโกรธนี้เป็นเรื่องธรรมดา. เราควรจะสงสารเขา;
เพราะว่าเวลานั้นเขาโง่ไป เผลอไป, หรือมีอะไรทำให้เขาเข้าใจผิดก็ยังมี. ฉะนั้น
ไม่โกรธเอาไว้ก่อนดีกว่า และถ้าเขาโกรธมาแล้ว ก็ไม่โกรธตอบด้วย.

... ..

ข้อที่ ๑๑. จะไม่อาฆาต หมายความว่า ไม่ผูกโกรธ.

ความที่ อาฆาตมาดร้าย โกรธไม่รู้สิ้นสุดนี้ เกลียดไม่รู้สิ้น
สุด พยาบาทไม่รู้สิ้นสุดนี้; ให้มองให้ดีว่ามันเป็นเรื่องทำลายตัวเรา; เหมือน
เราเอาไฟมาสูมเอาไว้ตลอดเวลา ไม่ยอมชั้ดออกไป. พุติให้หนักลึกลงก็ว่า
เหมือนกับว่าเราจับตัวเราใส่ลงไปในนรก หรือพานรกมาสูมเราอยู่ตลอดเวลา.
อย่าเข้าใจว่าที่ไปคิดโกรธ อาฆาต พยาบาทนั้นจะมีผลดีแก่เรา หรือว่า

แก่ใครก็ตาม; มันไม่มีผลดีแก่ใครเลย ฉะนั้นเราตายเสียดีกว่า ที่จะอยู่ด้วยความอาฆาตจองเวรอย่างนั้น นี่ก็เป็นเมตตาอันหนึ่ง ชนิดหนึ่งลักษณะหนึ่ง.

.... ..

ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๑๒. อยากรจะเอ่ยถึงคำว่า **ชนะเวรด้วยความไม่มีเวร.** เมื่อผู้อื่นเขาอาฆาตเรา พยาบาท เรา จองเวรเรา นี้เราก็จะเอาชนะเวรนั้นด้วยความไม่มีเวร; แม้ว่ามันจะลำบากบ้าง หรือจะยืดยาวบ้าง ก็ยังมีทางที่จะทำได้. สอนให้เขารู้จักชนะเวรด้วยความไม่มีเวร; เพราะว่าถ้าจะยิงเอาเวรมาเป็นเครื่องชนะเวร มันยิ่งมากขึ้นไปอีก ไม่มีทางที่จะชนะได้. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า **เวรนี้จะชนะได้ก็เพราะยอมระงับเวร;** แม้ว่าจะต้องเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบหรืออดทนอะไรก็ตาม. นี่คือความเมตตาที่ถึงขนาดสูงสุด ยอมเป็นฝ่ายถูกกระทำ หรือเสียเปรียบ หรืออะไรก็ได้ เพื่อให้เวรมันระงับไป.

นี่ตัวอย่างเท่านั้นที่พอแล้ว จะพูดได้ไม่มีที่สิ้นสุด ถึงคุณธรรมในกลุ่มที่เรียกว่าเมตตา. ถ้าเด็ก ๆ ของเราได้รับการอบรมบ่มนิสัย ในเรื่องเมตตากรุณากันอย่างนี้ ก็นับว่าศีลธรรมส่วนหนึ่งได้สมบูรณ์ขึ้นในด้านนั้น คือด้านที่เรียกว่าเป็นความเมตตากรุณา. ที่นี้ก็ทำการเบียดเบียนกันไม่ได้; จะเกิดบุญเกิดกุศลชนิดที่ให้นอนตาหลับ, จะเกิดความรู้สึกเป็นสุขอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ต้องไปแสวงหาความสุขทางเนื้อทางหนังทางเรื่องวัตถุ เรื่องกิเลส เรื่องกามารมณ์ เป็นต้น; นับว่าเป็นศีลธรรมหมวดหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ที่มีประโยชน์ลึกซึ้งควรจะสนใจ.

.... ..

หมวดที่ ๔. คือ ขันติ.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่าเราจะจัดกลุ่มธรรมะตั้งหลายสิบหลายร้อยให้เหลือเพียง ๘ หมวด; มันก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องเอาพวกที่คล้าย กันหรือเนื่องกันอยู่มาใส่ไว้ในกลุ่มเดียวกันเสีย. ฉะนั้นหมวดขันตินี้ก็ต้องมีเรื่องบางเรื่อง ที่เพียงว่ามันเนื่องกันอยู่กับขันติ ก็เอามาไว้ในหมวดนี้.

ข้อที่ ๑. ก็จะเอ่ยถึง สิ่งที่เรียกว่า **ขันติ** ตามชื่อของหมวดนั่นเอง. **ขันติ** คำนี้แปลว่าอดทน หรือ อดกลั้น; อะไรที่ควรอดทนอดกลั้น ก็ต้องอด.

อย่างที่ ๑. สิ่งแรก ก็คือ ความเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งอยู่ในโลกนี้มีอะไรมาสัมผัสมาถูกต้อง ที่ทำให้ต้องอดกลั้น เช่นความร้อน ความหนาว เหลือบ ฝุ่น ลม แดด อะไรก็ตาม มันก็เป็นสิ่งที่จะต้องอดกลั้น; ไม่ใช่ว่าจะปล่อยให้มันกัดหรือมันทรมานอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าต้องอดกลั้นที่จะไม่ทำจิตใจให้มันเป็นทุกข์ขึ้นมา ในเมื่อมันหลีกเลี่ยงไม่พ้นมันก็ต้องอดกลั้นแล้วก็แก้ไขไปตามเรื่อง.

อย่างที่ ๒. ยังมี ความเจ็บไข้ได้ป่วย นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องรู้จักอดกลั้น; ถ้าไม่รู้จักอดกลั้นหรือเฉยได้ ก็เท่ากับกินของแสลง ทำให้สูญเสียกำลังใจ หรือทำให้เป็นความรู้สึกเป็นทุกข์ทรมานที่เพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง. นี่ไม่มีประโยชน์อะไร จึงต้องอดกลั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย.

อย่างที่ ๓. ที่อยู่ในโลกนี้ก็ยังมีอยู่รวมกันกับคนพาลหรือคนบ้า ซึ่งหลักไม่พ้น ฉะนั้นคนพาลหรือคนบ้านั้นก็ยอมทำอะไรชนิดที่จะต้องให้เราต้องอดกลั้น; ก็ต้องอดกลั้นได้. แม้คนดี ๆ ที่เขาเรียกกันว่าดีตามธรรมดานั้นก็มิเกลส; ถ้าเกิดมีกิเลสก็คือคนบ้านั่นเอง แต่เป็นบ้านชนิดที่ไม่มีใครเรียกว่าคนบ้า; ฉะนั้นคนมีกิเลสก็ยอมล่วงเกินผู้อื่น; บางทีก็ไปด่าผู้อื่น หรือไปดูหมิ่นดูแคลนอะไรเขา; มันก็ต้องเป็นเรื่องที่ต้องอดกลั้น. การอดกลั้นนั้นดีกว่าที่จะไปเป็นคนบ้าขึ้นมาเป็นคนที่ ๒ แล้วก็ได้ทะเลาะกันได้ฆ่ากันอย่างนี้.

อย่างที่ ๔ นี้อดกลั้นสูงสุด อีกอย่างหนึ่ง ก็คือ อดกลั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลสของตนเอง ทุกคนมีกิเลส; กิเลสมันต้องการตามประสากิเลส แล้วมันบีบคั้นนั้น; เพราะฉะนั้นเราต้องอดกลั้น นับตั้งแต่ว่าอยากจะสูบบุหรี่ มันก็ต้องยอมอดกลั้นหรือว่าถ้าติบบุหรี่แล้วก็ต้องอดกลั้น เพื่อจะทิ้งมันเสีย. นี่กิเลสตัวเล็ก ๆ มันก็ยังเป็นอย่างนี้.

อยากไปดูหนัง อยากไปดูละคร อยากกินเหล้าเมายา อยากไปแสวงหากามารมณ์ ต้องอำนาจของกิเลสนั้น ๆ; ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องอดกลั้น. อย่างนี้เรียกว่าอดกลั้นต่อการบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส เป็นการอดกลั้นสูงสุด.

ทั้งหมดนี้ก็รวมเรียกว่า ขันติ คือ ความอดกลั้นอดทน ด้วยกันทั้งนั้น. เราจะต้องอธิบายให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้จักความอดกลั้นเหล่านี้, แล้วก็สรรเสริญเขาเมื่อเขาอดกลั้นได้; ให้เขาเกิดนิสัยแห่งบุคคลผู้มีขันติ ซึ่งเป็น

ประโยชน์อย่างยิ่งแก่คนทุกชนิดทุกสถานะ, จะเป็นฆราวาส หรือเป็นบรรพชิต เป็นพระ ก็รอดตัวไปได้เพราะความอดกลั้น ซึ่งจะได้พูดกันต่อไปใน ความหมายอื่น.

.... ..

ข้อที่ ๒. อยากจะเรียกชื่อธรรมะที่มีชื่อว่า **โสรจจะ**

คำนี้แปลว่ายิ้มแย้ม. อดกลั้นได้ แต่ถ้าน้ำบึ้งก็ไม่ดี หรือ ไม่แก่ง. ถ้าอดกลั้นได้ก็ต้องยิ้มแย้มได้; แม้เจ็บปวดเหลือประมาณ เลือดไหลอยู่ก็ควรจะยิ้มแย้มได้ หรือว่าถูกเขาด่ามันก็ควรจะยิ้มได้. ถ้าถูก กิเลสลิบคั้น ก็ควรจะหัวเราะเยาะกิเลสได้. อย่างนี้เรียกว่า โสรจจะ ความยิ้มแย้ม มันเป็นขั้นตอนที่แสดงผลสูงสุด เลยไปถึงอาการที่น่าเลื่อมใส.

.... ..

ข้อที่ ๓. อยากจะระบุสิ่งที่เรียกว่า **การบังคับตัว**, ภาษา บาลี เรียกว่า **ทมะ**.

ทมะ แปลว่าบังคับตัว, บังคับตัวคือบังคับกิเลส; แต่เรา มักจะมองกันที่การกระทำข้างนอก เช่นการบังคับการกระทำที่ไม่ควรจะทำอย่า ให้มันมีขึ้นมา ที่แท้ก็คือ การบังคับกิเลส นี่มันเป็นการตัดบทตั้งแต่ ที่แรก ว่าเรามีการบังคับตัวไม่ให้เป็นโทษกระทั่งผู้อื่น; นี่ปัญหา มันก็หมดไปมากทีเดียว.

การบังคับตัว นี้มุ่งอย่าให้เกิดความรู้สึกเลวร้ายอะไร
ขบกัดเราอยู่ แม้เนื่องด้วยผู้อื่น;แต่ความประสงค์ส่วนใหญ่ก็หมายถึง บังคับใน
 ส่วนที่มันจะออกมาข้างนอก เป็นการกระทำ แล้วมันไปกระทบกระทั่งถึงสิ่งอื่น
 หรือบุคคลอื่น.

การบังคับมีความหมายกว้างขวางมาก ควบคุมตัวเอง บังคับ
 ตัวเองให้อยู่ในอำนาจ; มีหลักสำหรับปฏิบัติมากมาย, กระทั่งถึง
 บังคับจิตตามวิธีของกรรมฐานภาวนาอีกมากมาย. นี้ก็อยู่ในพวกที่บังคับตัว
 ทั้งนั้น ศีลธรรมสากลได้เอ่ยถึงคำนี้มาก คือการบังคับตนเอง.

....

ข้อที่ ๔ อยากรจะเอ่ยชื่อ **ความไม่เถียง ความไม่ตีอรั้น.**

ความไม่เถียงนี้ต้องเป็นการฝึกเฉพาะ เพราะว่าคนมันเคยดี้อ
 เคยเถียงมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก; ถ้าให้ดีละก็ต้องอบรมเด็ก ๆ เล็ก ๆ ไม่ให้มี
 นิสัยที่จะดี้อหรือจะเถียง ให้อยอมฟัง.

นึกถึงพระพุทธรักษาที่ว่า บุตรหลาย ๆ ชนิด บุตรที่
 ประเสริฐที่สุด ก็คือบุตรที่ยอมเชื่อฟัง.พระพุทธรเจ้าไม่ได้ตรัสยกย่อง
 บุตรที่เฉลียวฉลาดเก่งกล้าสามารถ แต่ท่านยกย่องบุตรที่เชื่อฟัง;
 เพราะบุตรที่เชื่อฟัง มันมีแต่ส่วนดีโดยส่วนเดียว. ฉะนั้น ก็ต้องอบรมลูกเด็ก ๆ
 ให้เป็นคนเชื่อฟัง แม้มันยังไม่มีเหตุผล ก็พูดกันได้ ไม่ต้องเถียง ไม่ต้องดี้อ.

ให้ถือว่าการเถียงหรือการดื้อนั้นเป็นเรื่องเหลว, เป็นเรื่อง
ของภูตผีปีศาจ ให้ดูหน้าตาจิตใจของคนที่กำลังดื้อกำลังเถียง มันเหมือนกับ
ภูตผีปีศาจ มันไม่ใช่ลูกมนุษย์เสียแล้ว; ฉะนั้นลูกมนุษย์มันก็ไม่ควรจะดื้อ
จะเถียง ให้มองหน้ากันได้อย่างมนุษย์.

....

ข้อที่ ๕. การยอมได้ คือ สมควรเป็นผู้ยอม.

ปัญหามีอยู่ที่ไม่มีการยอม จึงไม่ระงับเรื่องอะไรลงไปได้.
การกระทบกระทั่งกันต้องมีเป็นธรรมดาในโลกนี้; แต่การที่ฝ่ายหนึ่งจะยอมเสีย
โดยให้เรื่องระงับไปได้นี้หาได้ยากมาก. ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงสรรเสริญ
คนยอม; แล้วตัวเป็นฝ่ายถูกก็ยอมได้ เพื่อให้เรื่องมันระงับไปเสีย, ตัวเป็น
ฝ่ายถูก เสียหายก็นิดเดียว แต่ประโยชน์มันได้มาก ถ้าเรื่องต่าง ๆ มันระงับไปได้.

บางทีก็เป็นเรื่องวินาศของบ้านเมืองของประเทศชาติไปเลย ถ้า
เกิดการไม่ยอม. ฉะนั้น ยอมเสียประโยชน์ซึ่งไม่เท่าไร, หรือว่ายอมเสีย
เกียรติยอมเสียอะไรก็ตาม ที่เรียกว่ามันเป็นเรื่องเสีย แล้วความวินาศของ
ส่วนรวมจะหายไป. นี้ก็เรียกว่ามีประโยชน์ดีที่สุดในศีลธรรมในระดับพื้น
ฐานทั่วไป; แต่ถ้าเป็นเรื่องศีลธรรมส่วนสูงทางจิตทางวิญญาณละก็ การยอมนี้
เป็นการฆ่ากิเลส, ยอมได้เท่าไรก็ฆ่ากิเลสของตัวเท่านั้น. ฉะนั้น การยอมได้นั้น
ช่วยให้เป็นพระอรหันต์เร็วขึ้น; แต่นี่มันเกินขอบเขตของยุวชน เราจึงไม่พูด

....

ข้อที่ ๖. จะระบุ การอดโทษและการขอโทษ.

คนทั่วไปไม่ยอมอดโทษ; ใครเป็นผู้ยอมอดโทษ คนนั้นเรียกว่าดีกว่าธรรมดา คือต้องเป็นสัตบุรุษ จึงจะยอมอดโทษ คนธรรมดานั้นคิดจะไม่อดโทษ และคิดจะปรับเอาประโยชน์ จากการที่เขามาล่วงเกินเรา; ไม่คิดจะอดโทษ มีแต่จะด้ากำไรบนการขอโทษของผู้อื่น. ถ้าเป็นสัตบุรุษต้องอดโทษ, อีกทางหนึ่งก็ต้องขอโทษ. จะเป็นการล่วงเกินเล็กน้อยเท่าไรก็ตามจะต้องขอโทษ จะไม่ต้องรื้อรอกในการขอโทษถ้าเราเป็นฝ่ายผิด.

เราจะต้องสอนลูกเด็ก ๆ ให้เขารู้จักขอโทษ เป็นนิสัยที่เดียว และพร้อมกันนั้น ก็ต้องอดโทษด้วย ในเมื่อผู้อื่นเขาขอโทษ. สิ่งเหล่านี้ต้องทำด้วยความอดทน ทั้งนั้น, เป็นการอดทนต่ออำนาจขอกิเลสในภายในใจ; ไม่อดทนแล้วมันก็ไม่ยอมขอโทษ. หรือเขาขอโทษเราก็ไม่ให้ และยังผูกโกรธ, หรือว่าจะถือเอาการล่วงเกินนั้นเป็นเรื่องแสวงหาประโยชน์อยู่ร่ำไป.

....

ข้อที่ ๗. จะเรียกว่า ถ่อมตัว นี้ไม่ได้มีความหมายเป็นขั้นตีโดยตรง. เป็นขั้นตีทางอ้อม.

ถ้าเรา ถ่อมตัว เราก็ต้องมีความอดกลั้นอดทนอยู่เป็นธรรมดาตลอดเวลา; จะถ่อมตัวด้วยความหมายอะไรก็ตาม มันก็มีลักษณะของความอดกลั้น กิเลสมันต้องการให้ยกหูชูหาง; ถ้าเราถ่อมตัว เราต้อง

อดทนต่อการบีบคั้นของกิเลส ที่มันต้องการให้ยกหูชูหาง. การถ่อมตัวเป็นนิสัยนั้น ก็เป็นการชนะกิเลสอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหมือนกัน; ฉะนั้น รู้จักถ่อมตัวดีกว่าที่ยกหูชูหาง เหมือนอย่างที่เรามีกันอยู่ทั่ว ๆ ไป.

... ..

ข้อที่ ๘. เรียกว่า ความรังับลงได้.

ความรังับลงได้ นี้หมายถึงสติปัญญา ที่จัดให้เรื่องราว รังับลงได้; เรียกอีกอย่างหนึ่งก็มาเข้ารูปเข้ารอยสำหรับที่จะระงับลงได้. นี้ก็ต้องอาศัยความอดทนเป็นเบื้องต้น หรือว่าเป็นระยะแรก; ไม่อย่างนั้น มันไม่มีทางที่จะจัดจะปรับปรุงเราหรือผู้อื่นหรืออะไรก็ตาม ที่เกี่ยวข้องกัน ให้มันเข้ารูปเข้ารอยกันได้.

โดยเฉพาะการประพฤติธรรมะในพระพุทธศาสนา ซึ่งมันมีลำดับข้อธรรมะหลายลำดับและหลายข้อ กว่าธรรมะเหล่านั้นจะเป็นธัมมสังคีติ คือเข้ารูปเข้ารอยกันได้ดีแล้วตัดกิเลสได้นั้น เราต้องมีความอดทนเป็นแน่นอน; ไม่อย่างนั้นธรรมะทั้งหลายจะไม่เข้ารูปเข้ารอยกันได้ อย่างธรรมะหมวดโพชฌงค์ เป็นต้น มันต้องรอได้ คอยได้ กว่าจะเป็นอุเบกขา.

.... ..

ข้อที่ ๙ ความสุภาพ, ความสุภาพนี้จะเรียกว่าเป็นความอดทนก็ได้ หรือจะเรียกเป็นสังวรระวัง ส้ารวมอะไรก็ได้, จะเรียกเป็นความบริสุทธิ์ก็ได้.

แต่เดี๋ยวนี้ไม่อยากจะชี้ ในแง่ที่เป็นความอดทน ทนรักษา
 ความสุภาพนั่นเอง. ใครบ้างถ้าอยากจะมีคุณภาพอยู่ตลอดวันตลอดคืนแล้ว
 ไม่ต้องอดทน ในการรักษาคุณภาพของตน.

ฉะนั้น ความสุภาพมีเนื้อแท้เป็นความอดทน จนกว่ามัน
 จะชินเป็นนิสัย; แล้วมันก็คาบเกี่ยวกันกับที่ว่า มันมีสิ่งที่มาทำให้เราสูญเสีย
 ความสุภาพ เช่นเขาด่า เป็นต้น; มันก็ต้องอาศัยความอดทนอีก ที่จะรักษา
 ความสุภาพไว้ได้. นี้ขอให้ช่วยกันสั่งสอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักการต่อสู้ด้วยความ
 อดทน จะรักษาความปรกติหรือความสุภาพไว้ได้.

.... ..

ข้อที่ ๑๐. จะเรียกว่า อุกเบกขา; แต่ไม่ใช่อุกเบกขาชั้นสูง
 ในพระพุทธศาสนา.

อุกเบกขานี้เป็นเพียงเฉยได้หรือรอได้; พยายามให้เกิด
 ความรู้สึกที่เฉยได้ ไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งที่มาทำให้รักหรือให้โกรธ. มัน
 มี ๒ เรื่องเท่านั้นในโลกนี้ : อย่างหนึ่งทำให้รัก, อย่างหนึ่งทำให้โกรธ, จะทำ
 ไปในทางที่จะเฉยได้ก็ต้องอดทนเหมือนกัน.

อุกเบกขาอีกความหมายหนึ่งนั้น คือรอได้ เช่นว่าปลูก
 ดอกไว้วันนี้ จะให้มีดอกพรุ่งนี้ มันทำไม่ได้; ก็แนะนำให้ลูกเด็ก ๆ เห็นว่า จะให้
 ต้นไม้มีดอกขึ้นมา ในวันพรุ่งนี้มะรืนนี้ นั่นทำไม่ได้ ต้องมีความปรกติของจิต

รอได้ตามลำดับของมัน; รดน้ำพรวนดินดีแล้ว มันก็งอกงามของมันไปเอง, เราก็รอว่ามันจะออกดอกมา. ความรอได้นี้ก็เป็นลักษณะที่เรียกว่าอุเบกขามาจากขันติ มีความอดทนด้วย.

เดี๋ยวนี้คนรอไม่ค่อยได้ ก็เกิดทำตามอำนาจของกิเลส ไปลักไปขโมย เป็นต้น; หรือเมื่อไม่ทำถึงอย่างนั้น ก็เร้าร้อนอยู่ในใจ เพราะไม่ทันอกทันใจเสียเลย. คนที่เขาพูดว่าไม่ทันอกทันใจเสียเลยนี้ ก็เพราะว่าเขาขาดคุณธรรมข้อนี้; เมื่อเขาทำดีที่สุดในส่วนที่ควรจะทำแล้ว ก็ควรจะมีคุณธรรมข้อนี้: ทำให้มีความพอใจ สบายใจเพราะความรอได้, สบายว่ามันได้ทำถูกต้อง. แล้ว มันต้องออกมาเป็นผลตามที่เรากำลังการเป็นแน่นอน, รออยู่ได้ด้วยใจคอปกติ นี้ก็เรียกว่าอุเบกขา; แล้วดูให้ดี ในนั้นมันมีลักษณะขันติ คือ ความอดทนรวมอยู่ด้วยเหมือนกัน.

ข้อที่ ๑๑. อยากจะเรียกว่า ความเป็นคนไม่เอาหน้า.

ตามปรกติเราจะเห็นบุคคลแย่งเข้าไปเอาหน้า: ทำอะไรก็อยากจะได้หน้าได้เกียรติแก่ตัว,อยากเป็นหัวหน้าความดีที่คนอื่นทำ, อยากจะให้คนทั้งหลายเขาเข้าใจตัวเองทำ; นี่มันเป็นโรคจิตชนิดหนึ่งซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไป. ถ้าจะแก้กันในขั้นแรก มันก็ต้องมีความอดทนไม่ต้องได้หน้า ไม่ต้องการจะเอาหน้า ต้องการจะอยู่อย่างคนที่ไม่ได้หน้า; แล้วก็อยากจะเลยไปถึงข้อสุดท้ายว่า:-

ข้อที่ ๑๒ สมัครที่จะเป็นคนปิดทองหลังพระ

นี่คนโบราณเขาเข้าใจดีแล้ว ก็ได้พูดไว้ เป็นคำสุภาษิต ฟังเพยะอะไรมาก ว่า "ปิดทองหลังพระ" คนพาลไม่ยอม แต่คนดีสมัคร. คิดดูซิการปิดทองหลังพระนี้ คนโง่ คนพาล คนเขลา คนโลกเขาไม่ยอม; เขาจะให้มันเด่นเพื่อให้เขามันเด่น, เขาต้องการแต่เพื่อให้มันเด่น, แต่ถ้าเป็นสัตบุรุษมีธรรมะกลับชอบ ว่ามันเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว คือ เราไม่ต้องการจะเอาหน้า; เราต้องการจะเอาดีจริง.

ถ้าจะเอาบุญกันจริงแล้วก็ปิดทองข้างหลังพระคงจะได้บุญกว่า; เพราะว่าข้างหน้านั้นใคร ๆ เขาก็ชอบจะปิด, ข้างหลังไม่ค่อยมีใครอยากปิด. ถ้าไม่มีใครยอมปิดข้างหลัง มันก็ค้างเติ่งอยู่นั่น มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร; ฉะนั้น ความสำเร็จมันอยู่ที่คนยอมเสียสละปิดทองหลังพระ.

ดูให้ดี, มันมีเค้าเงื่อนแห่งความอดกลั้นอดทน อยู่ในนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของปัญญาล้วน ๆ ; เพราะมันต้องบังคับกิเลส ที่อยากจะไปตามร่องรอยธรรมดาสามัญ คือ การอยากเอาหน้า มันต้องทนหนอย จึงจะทำหน้าที่ปิดทองหลังพระได้; แล้วก็กินความลงไปถึงการที่ไม่ให้ใครรู้ ไม่ให้ใครเห็นว่าเราปิดทองหลังพระด้วยซ้ำไป เราแอบเมื่อไม่มีใครเห็นไปปิดทองหลังพระ ให้มันเสร็จให้มันบริบูรณ์เสียที. จะทำบุญทำความดี แม้แต่จะรักษาศีลปฏิบัติธรรมก็เหมือนกัน; ถ้าจะให้ดีแล้วอย่าให้ใครเขารู้จะดีกว่า คือ ไม่ต้องการให้ใครเขาสรรเสริญ.

เดี๋ยวนี้จะทำอะไรสักนิด จะต้องเหมือนกับตีฆ้องร้องป่าวให้คน
เขาเห็นเขารู้ว่า ฉันทำความดี, จะปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็เหมือนกัน
ยังไม่วายที่จะไต่อดวักกัน; มันเพิ่มกิเลส, แล้วก็ยิ่งลำบากมากขึ้น
ตั้งใจไว้ว่าจะละกิเลส, มันกลายเป็นเพิ่มกิเลสเสียอย่างนี้ มันก็ลำบากมากขึ้น.

นี่ตัวอย่างเท่านั้นก็พอแล้ว สำหรับเรื่องของขันตี คือความ
อดทนโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้างที่มันสัมพันธ์กันอยู่บ้าง ขอให้จดจำไปสำหรับ
อบรมลูกเด็ก ๆ ตาดำ ๆ ให้มีรากฐานแห่งศีลธรรมหมวดนี้คือความอดทนด้วย.

... ..

หมวดที่ ๕. คือ สังวร.

ที่นี้หมวดต่อไปเป็นหมวดที่ ๕. ซึ่งให้หัวข้อกลุ่มนี้ว่า สังวร
- **ความสำรวมระวัง** ซึ่งมันจะกินความเลยไปถึง การบังคับควบคุม การรักษา
ดูแลอะไรด้วย แต่เราจะเรียกสั้น ๆ ว่าสังวรแปลว่าสำรวม. ถ้าสำรวม
ไม่รู้ว่าอะไร ก็คือรู้ว่าระวังก็แล้วกัน; ระวังอย่าให้มันผิดพลาดได้ คือ
สำรวม อย่าให้มันเกิดช่องโหว่ เกิดอะไรขึ้นมาสำหรับการผิดพลาดได้,
นี้เรียกว่าสำรวม ถ้าเป็น *ภาษาบาลีก็เรียกว่าสังวร.*

ข้อที่ ๑. อยากจะเอ่ยถึงสิ่งที่เรียกว่า สติ.

สติ นี้แปลว่า ความระลึกได้; มันไม่ใช่เป็นตัวการสังวร
โดยตรงอย่างเดียว มันเป็นโดยอ้อม. ถ้าไม่มีสติก็ไม่มีทางจะสังวร; ถ้าเรา

ระลึกไม่ได้ หรือไม่มีสมปฤดี อย่างนี้ ก็เรียกว่า ไม่มีทางจะสังวร ต้องมีสติให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้องทันแก่เวลาอยู่เสมอ นี้เรียกว่าสติ. ถ้ากลัวจะพลาด ก็ต้องหัดให้มันเร็วกว่านั้นขึ้นมาอีก, อย่างที่เรียกว่านับสิบก่อน.

นิทานสำหรับเด็ก ๆ เรื่องนับสิบก่อนนั้น คือ เขามุ่งจะสอนเรื่องให้โอกาสแก่สติ; ให้สติมันมีโอกาสที่จะมาทันแก่เวลา. ถ้าไม่อย่างนั้นมันมาไม่ทัน มันมีเรื่องที่ทำให้โกรธ ให้พูดอะไรไปเสียก่อนแล้ว; ฉะนั้นจึงหัดนิสัยไม่พูดหรือไม่ทำอะไรสวนออกไป; โดยที่ไม่มีระยะเวลาหรือรออยู่สักขณะหนึ่ง เพื่อให้เกิดสติโดยสมบูรณ์.

อาการที่เราว่านับสิบก่อน ก็รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าสติ นั้น เป็นเบื้องต้น; แล้วมันก็มากขึ้นไปสูงขึ้นไป ถึงสติที่ต่อสู้กับกิเลส, ถึงสติที่มันจะทำลายกิเลสอยู่ในตัว. ที่เราเรียกว่า สติปัญญา นั้นแหละคือสติที่ตั้งมั่นและสมบูรณ์. สตินี้กินความมากเหลือเกิน แล้วก็สมกับที่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า สตินี้เป็นสิ่งที่ต้องใช้ในทุก ๆ กรณี. ใช้คำว่า "ทุกกรณี" ไม่ยกเว้นอะไร, ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องการสติ.

... ..

ข้อที่ ๒. เรียกว่า **สัมปชัญญะ** นี้เป็นเกลอกันกับสติ.

เราได้ยินคำพูดที่ว่า สติสัมปชัญญะ; สตินี้ต้องทำหน้าที่ระลึกมาได้ เป็นความรู้ที่มาทันแก่เวลา. พอมาแล้วก็รักษาไว้,

อย่าให้หนักกลับไปเสียอีก ก็เรียกว่า สัมปชัญญะ ระดับพื้นฐาน มันเป็นอย่างนี้.

ถ้าพูดให้สมบูรณ์ จะต้องพูดถึงสิ่งอีกสิ่งหนึ่งด้วย คือสิ่งที่เรียกว่า ปัญญา; ในโอกาสที่เรามีอยู่ สำหรับการศึกษาก็ศึกษา ๆ จนมีความรู้ถูกต้อง และเพียงพอในเรื่องนั้น ๆ ส่วนนั้นเรียกว่าปัญญา. ครั้นพอถึงคราวที่มีเรื่องเกิดขึ้นจริง ๆ เฉพาะหน้าขึ้นมาจริง ๆ ปัญญานั้นมันอาจจะมาก็ได้, ไม่มาก็ได้. ถ้าปัญญานั้นมา นั่นจึงเรียกว่าสติ; ถ้ามาช้าไปก็ไม่สำเร็จประโยชน์. สติก็ต้องมาเร็ว จึงจะเรียกว่า สติที่ทันแก่เวลา, สติคือปัญญาที่มาทันแก่เวลา. แล้ว**สัมปชัญญะ** คือการที่รักษาปัญญานั้นไว้อยู่ตลอดเวลาที่เราจะต้องใช้มันอยู่ นี่มันจึงเป็นของที่เนื่องกันไปสำหรับสติปัญญาหรือสติสัมปชัญญะ

คำว่า**สัมปชัญญะ** มีความหมายของคำว่า ปัญญา รวมอยู่ในนั้นแล้ว ว่ารู้สึกตัวทั่วพร้อม ถ้าหมายถึง กิริยาที่รู้สึกตัวทั่วพร้อม เรียกว่า**สติสัมปชัญญะ** ; แต่ *ความรู้* นั้น เรียกว่า *ปัญญา*. เพราะฉะนั้นในสัมปชัญญะนั้นย่อมมีปัญญา ซึ่งสติเป็นผู้พามาทันทั่วทั้งที่; ถ้าพามาไม่ทันทั่วทั้งที่ก็เหมือนกับไม่มีปัญญา. ฉะนั้น *คนมีปัญญาจึงได้วินาศไปแล้ว เพราะว่าเขาไม่มีสติ*. สติ จึงได้รับเกียรติ หรือได้รับการยกย่องว่า สำคัญกว่าปัญญา, จะมีค่ายิ่งกว่าปัญญาด้วยซ้ำไป.

.... ..

ข้อที่ ๓. เรียกว่า **ระวางจิต**, การสำรวจระวางนั้นคือ ระวางจิต.

สิ่งที่เรียกว่า จิตนี้ อย่าเอามาวิจารณ์กันในที่นี้เลย ไม่มีเวลาพอ; เอาตามที่อยู่ก็แล้วกัน ว่าสิ่ง ๆ หนึ่งซึ่งมันคิดนึกได้, แล้วมันก็คิดนึกไว ยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ, แล้วมันคิดดีก็ได้, คิดไม่ดีก็ได้ คิดอย่างถูกต้องอย่างผิดอะไรได้ ทั้งนั้น. ต้องมีการระวาง ระวางจิต อย่าให้มันปรุงความคิดเล่นไปผิด.

ถ้าถือเอา ตามแบบฉบับที่มีอยู่แล้วในพระบาลีนั้น:-

๑. ระวางจิตอย่าให้กำหนด ในสิ่งที่มายั่วให้กำหนด
คือไปในทางที่รัก.

๒. ระวางจิตอย่าให้ขัดเคือง ในสิ่งที่มายั่วให้ขัดเคือง;
นี่คือทางโกรธหรือเกลียด.

๓. ระวางจิตอย่าให้หลงโง่งไป คือ เผลอไป สะเพร่าไป,

๔. ระวางจิตอย่าให้มัวเมา คือ ไปเสพติดอะไร แล้วก็ถอนตัว
ออกมายาก.

ใน ๔ ประการนี้ เรียกว่า ระวางจิต เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด, หรือว่าประเสริฐที่สุด วิเศษที่สุด. ควรจะให้ลูกเด็ก ๆ ได้รู้จัก ๔ อย่างนี้; เพราะมืออยู่รอบด้าน มืออยู่ตลอดเวลา. เราจะทำอย่างไรดี จึงจะรู้จักระวางจิต คงจะเป็นเรื่องสนุกเหมือนกัน ไม่น่าเบื่อนัก.

ข้อที่ ๔. เรียกว่า ศีล นี้มาอีกแล้ว.

คำนี้เป็นหัวข้อของการบรรยายชุดนี้ คือ **ศีลธรรม**. มีคำว่า ศีลมาแล้ว แต่แยกตัวออกมาเป็นส่วนน้อย มาอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า สังวร - สำรวม ระวัง; ถ้ายังสังวรระวังได้อยู่ ก็ยังมีศีลอยู่คือปรกติดอยู่.

ขอเตือนเป็นร้อยครั้งพันครั้ง ว่า ให้ถือเอาความหมายของ คำว่า "ศีล" ให้ถูกต้อง ให้เต็มที่ ให้สมบูรณ์ คือแปลว่า ปรกติกี่แล้วกัน. พอผิดปรกติแล้ว ก็คือไม่มีศีล; ถ้ายังปรกติดอยู่ก็คือมีศีลอยู่. จะเป็น ศีลชนิดไหนก็ตามในระดับไหนก็ตาม; ถือเอาศีลตรงที่มีความปรกติ. ถ้าเป็นเรื่องของลูกเด็ก ๆ มันก็เรื่องศีลพื้นฐานทั่วไป ที่เรียกว่าศีล ๕; แต่ว่าควรจะ สอนเขาให้รู้จักให้ดีกว่า ที่สอน ๆ กันอยู่

ศีล ๕ ข้อ ๑. ไม่ให้ฆ่าสัตว์, ข้อ ๒. ไม่ให้ลักทรัพย์, ข้อ ๓. ไม่ให้ทำชู้, ข้อ ๔. ไม่ให้พูดเท็จ, ข้อ ๕. ไม่ให้ดื่มน้ำเมา. ถ้ามเด็ก ๆ ก็ตอบ อย่างนี้ทั้งนั้น; เพราะว่าครูที่โรงเรียนสอนอย่างนั้น ที่ถูก ควรจะให้เขา ขยายความหมายของคำเหล่านี้ออกไป ๆ จนสมบูรณ์ เช่นว่า:-

ศีลข้อที่ ๑. คืออย่าไปประทุษร้ายชีวิตร่างกายผู้อื่น. อย่าไปกระทบกระทั่งทำร้ายชีวิตร่างกายผู้อื่น อย่างนี้มันก็จะกินความหมด ว่า ฆ่าก็ไม่ได้ หรือทำอย่างไร ๆ ก็ไม่ได้ทั้งนั้น มันมีอีกมากอย่าง. เดี่ยวจะเข้าใจ แฉบ ๆ ว่า เอามีดไปฟันให้เขาตาย อย่างนี้จึงจะผิดศีล; อย่างอื่นมันไม่ผิด.

ศีลข้อที่ ๒. ข้อลักทรัพย์ ก็เหมือนกัน อย่าไปประทุษร้ายทรัพย์สมบัติของเขา.

ศีลข้อที่ ๓. ว่ากาเมฯ นี้ อย่าไปประทุษร้ายของรักของเขา. ถ้าเราให้ความหมายอย่างนี้แล้ว; เด็กอายุ ๔ - ๕ ขวบ ก็ต้องถือศีลข้อนี้. เพราะว่าเด็กจะเด็กเท่าไร ก็มีของรัก เป็นตุ๊กตา เป็นอะไรก็ตามใจ; เด็กอีกคนหนึ่งก็อย่าไปประทุษร้ายของรักนั้น ให้เด็กที่เป็นเจ้าของเขาเดือดร้อนใจ ซ้ำใจ; ถือศีล อย่างนั้น จึงจะเป็นศีล.

ที่นี้ไปสอนกันจนว่า เด็ก ๆ ก็ไม่ต้องถือศีลข้อ กาเมฯ ขึ้น ครูบาอาจารย์ ที่มีชื่อเสียง ไม่ต้องออกชื่อว่าเป็นใคร ก็ยังสอนอย่างนั้น : ว่าเด็ก ๆ ไม่ต้องถือศีลข้อกาเมฯ จนกว่ามันจะเป็นหนุ่มเสียก่อน; อย่างนี้ไม่ถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมาย. เพราะพระพุทธเจ้าท่านมุ่งหมาย จะให้ไม่ไปประพฤตินิด ต่อสิ่งที่เรียกว่ากามะ. กามะ คือของรักของใคร่ของใครก็ได้; ไม่ใช่จะต้องทำลายอย่างทำลายทรัพย์สมบัติ แต่มันไปทำลายน้ำใจ สิ่งที่เป็นของรักของผู้อื่นนั้น เราไปทำให้เขาเจ็บซ้ำ น้ำใจก็เรียกว่า เราผิดศีลข้อนี้.

ศีลข้อที่ ๔. นี้ก็อย่าให้ใช้วาจาทำลายความถูกต้องความเป็นธรรม หรือสิทธิอันชอบธรรมของใคร.

ศีลข้อที่ ๕. สุรานั้น อย่าไปทำสิ่งที่มันประทุษร้ายสติสัมปชัญญะของตัวเอง; จะไปพูดว่าตีมน้ำเมา, เพียงแต่ตีมน้ำเมานั้นมัน

ก็ไม่ว่ามีความมุ่งหมายอย่างไร. แต่ความมุ่งหมายของศีลข้อนี้ ตามตัวหนังสือแท้ ๆ ก็คือว่า **อย่าไปทำสิ่งที่ประทุษร้ายแก่สติปัญญาของตัวเอง** ก็เรียกว่าความไม่ประมาท. เมื่อไปทำสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, ก็ทำลายความไม่ประมาท; ความประมาทมันก็ทำลายสติสัมปชัญญะของตนเอง. ฉะนั้น ก็ตัดบทว่า **อย่าไปทำสิ่งที่ทำลายความเป็นปกติของสมปฤติของตนเอง** ก็พอแล้ว **นี้ขอให้ช่วยกันสอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักศีล ๕ ให้ถูกต้องจริงจังเสียที** แล้วก็เพียงพอด้วย.

.... ..

ข้อที่ ๕. อยากจะใช้คำว่า **วัตร** ซึ่งเป็นภาษาวัด ให้คนอื่นเขาล้อบ้าง ว่าเรานี้ชอบใช้ภาษาวัดเสียเหลือเกิน.

ต้องมีวัตร, **มีศีล ก็ต้องมีวัตร**; ฉะนั้น คำว่า **ศีล** นี้อยู่ในลักษณะที่ **บังคับเข้มงวด**, วัตร นี้มันชักจะ ปล่อยได้บ้าง คือสมัครก็เอา ไม่สมัครก็ได้. แต่ที่แท้ควรสมัครที่จะมีวัตร ซึ่งหมายถึงมารยาทหรือหน้าที่.

สิ่งที่เรียกกันว่าเป็นหน้าที่ต้องปฏิบัติ นี้เรียกว่า **วัตร**; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ **มารยาทที่จะต้องประพฤติต่อผู้อื่น ต่อตัวเอง** แล้วก็ต่อวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ เกี่ยวข้องอยู่. ฉะนั้น ผู้ที่มีวัตรดี ก็ต้องมีบ้านเรือนสะอาด มีวัตถุเครื่องใช้ไม่สอยเรียบร้อย มีเนื้อหนังสะอาด มีอนามัยดี กระทั่งเป็นที่เคารพนับถือพอใจของผู้อื่น เพราะเราประพฤติต่อเขาดี; อย่างนี้ก็เรียกว่า วัตร ประพฤติวัตร; บางทีก็ใช้คำว่า พรต. พรต หรือ

วัตร นี้เป็นคำเดียวกัน. ถ้าไม่สำรวมระวัง แล้วก็ไม่มีการวัตร หรือพรต
ไปได้; วัตรจึงอยู่ในพวกสำรวมระวัง จนถึงกับพูดว่า บำเพ็ญพรตเต็มไปด้วย
ความสำรวม ระวัง.

.... ..

ข้อที่ ๖. ความมีระเบียบ

ความมีระเบียบนี้ แยกออกมาจากวัตร โดยมุ่งหมาย
จะให้อยู่ในระเบียบอย่างแท้จริงบางคนรู้ระเบียบแต่ไม่ประพฤติ, รู้ว่าวัตรนี้
เป็นอย่างไร แต่ไม่ประพฤติเสียก็มี; แต่ถ้าว่าเป็นคนอยู่ในระเบียบ เป็นคนมี
ระเบียบตั้งอยู่ในระเบียบ แล้วมันก็ไม่เว้นที่จะต้องทำตามระเบียบ คือตามหน้าที่.
นี่ก็เป็นเรื่องเดียวกันอีก ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลหรือว่าต่อตนเอง หรือว่า
ต่อวัตถุสิ่งของ นี้ต้องมีความเฉียบขาดต่อการประพฤติตามระเบียบนั้น.

.... ..

ข้อที่ ๗. ใจค่าง่าย ๆ ว่า พุทธิ.

เป็นคนมีคำพุทธิ คือสำรวมปาก. พุทธิก็เอาตามพระบาลี
ที่ว่า : ไม่พูดเท็จ, ไม่พูดคำหยาบ, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดเพ้อเจ้อ; อย่างนี้
ก็เรียกว่าพุทธิ, เป็นคำพุทธิที่ไม่ทำลายผู้ใด, ไม่กระทบกระทั่งผู้ใด.

ถ้าให้สูงขึ้นไปกว่านี้ ต้องเป็นคำพุทธิที่มีประโยชน์;
คำพุทธิที่ไม่มีประโยชน์ อย่าให้เขาพูดและชักจูงให้เกิดนิสัย. ถ้าไม่มี

ประโยชน์แล้วหนึ่งเสียดีกว่า, หนึ่งเป็นคนไม่รู้อะไรเสียดีกว่า คือจะพูดแต่ที่มีประโยชน์ มันก็เป็นคำพูดที่ดีมากขึ้นไปอีก. แต่โดยพื้นฐาน ทั่วไปแล้ว ต้องการแต่ว่า *อย่าพูดเท็จอย่าพูดคำหยาบ อย่าพูดส่อเสียด ยุยงให้แตกกัน อย่าพูดเพ้อเจ้อ เสียเวลาเปล่า ๆ*; นี้ไปอยู่ในข้อที่ว่า พูดแต่ที่มีประโยชน์

... ..

ข้อที่ ๘ เจียมตัว.

นี่คงจะสังเกตเห็นได้ว่า หัวข้อธรรมะเหล่านี้ เป็นเรื่องที่ตั้งเอามาเข้าพวก เข้าหมวดหมู่กัน ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นเพียงอุปกรณ์ก็มี, เป็นตัวการก็มี; หรือเป็นลักษณะที่แสดงออกมา เพื่อจะยึดถือเป็นเครื่องวัด เครื่องทดสอบก็มี.

เมื่อพูดถึง เจียมตัว ก็เป็นผู้ระวังตัวก่อน จึงจะเจียมตัวอยู่ได้. การไม่เจียมตัวก็เป็นกิเลส; ที่นี้ก็ยอมต่อสู้กับกิเลส ระวังไม่ให้กิเลสยกหูชูหางเกิดขึ้นมา ก็เรียกว่า "เจียมตัว". คำพูดนี้ ดูจะไม่ค่อยมีความหมายอะไร; แต่ที่จริงมีความหมายมาก. เจียมตัวเป็นที่ตั้งแห่งความน่ายกน่าเอ็นดู ที่จะมีประโยชน์ต่อไปอีกอย่างกว้างขวาง.

ฉะนั้น เราอุทิศสัจ พยายามให้ลูกเด็ก ๆ เขามีความเจียมตัวดีกว่า; อย่ายั่วให้เขาจองหองพองชน แล้วตัวเองก็สนับสนุน. *อย่ากระทำชนิดที่ทำให้ครูต้องขอโทษลูกศิษย์* : ไปหานายอำเภอมา ไปหาผู้ว่าการมา

บังคับ ให้ครูที่สอนลูกของเราขอโทษลูกของเรา; เหมือนที่เคยมีเรื่องจริง.
นี่เพราะไม่เจียมตัวก่อนทั้งหมด, ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมอยู่ข้างฝ่ายต่ำต้อย.

....

ข้อที่ ๙ อินทรีย์สังวร.

นี่เป็นธรรมะสูงสุด เป็นชื่อธรรมที่สูงที่สุด แต่เราจะ
เอาเพียงระดับทั่วไป.

อินทรีย์สังวร ในระดับต้นสำหรับเด็ก ๆ ก็ให้ระวัง ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ : อย่าทำให้เกิดเรื่องราวขึ้นมาเพราะสิ่งเหล่านั้น,
อย่าให้ต้องร้องไห้ เพราะความสนุกสนานทาง ตา หู จมูกลิ้น กาย ใจ, หรือ
ยอมเสียหาย เสียชื่อ เสียเกียรติ เสียเงิน เสียของอะไร เพราะว่ามันไม่สำรวมระวัง
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อธิบายไม่ยาก, อธิบายทีละอย่างว่า ถ้าเรามันเป็น
ทาส เป็นบ่าวของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. แล้วอะไรมันจะเกิดขึ้น อธิบาย
ทีละอย่าง ๆ แล้วก็แนะนำให้สำรวมอย่าให้เป็นอย่างนั้น.

อินทรีย์สังวรนี้ มีความหมายสูงขึ้นไปจนถึงว่า หมด
กิเลสเป็นพระอรหันต์ ระดับสูงสุดอย่างนั้นให้ถึงกับว่า ตาเห็นรูปก็สักว่าเห็น
สักว่าดู หูได้ยินเสียง ก็สักว่าได้ยิน คือไม่เกิดกิเลสนั่นเอง; นั่นเป็น
พระอรหันต์ ในระดับนั้นไม่ใช่เรื่องต่ำ ๆ . เดียวนี้เอาเพียงเรื่องต่ำ ๆ ที่
มีประจำวันในบ้านเรือนนี้; อย่าให้เราต้องเกิดความเสียหายเดือดร้อน
เสียเงิน วุ่นวาย อะไรขึ้นมา เพราะเรื่องเกี่ยวกับตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้น
บ้าง ฯลฯ; รวมความแล้วก็เรื่องปากเรื่องท้อง, เรื่องเอร็ดอร่อยทั้งนั้น.

ข้อที่ ๑๐. เรียกว่า กินโดยรู้สีกตัว.

คำพูดออกจะโสกโดกว่า กินโดยรู้สีกตัว; จะกินทางปาก หรือทางตา ทางหู ทางจมูก ก็เรียกว่ากินได้ทั้งนั้น แล้วกินโดยรู้สีกตัว. ธรรมดา กินอาหาร ก็กินด้วยสติสัมปชัญญะ; อย่าเียง อย่าหลงไหลในเรื่องอร่อย หรือไม่อร่อย จนเกิดเรื่องเพราะเหตุนั้น อย่างนี้.

กินโดยรู้สีกตัว อยู่เสมอ จะดีทั้งในแง่ที่ว่า ; จะหลีกเลี่ยงของ ที่ไม่ควรกินได้, แล้วจะกินแต่สิ่งที่ควรกิน, แล้วมันก็จะกินอย่างที่ว่า ไม่เปลือง หรือว่ามันไม่เสียหาย ไม่ผิดพลาด ไม่เกิดกิเลสในที่สุดจะกินทางหู ทางจมูก อะไรก็เหมือนกัน.

ถ้าเราจะมีของสวยงาม เอร์็ดอร่อยทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง อะไรบ้างก็ให้รู้สีกตัวอยู่เสมอ; บางทีก็อาจจะสลัดทิ้งไปเอง ไม่อยากจะกิน, หรือไม่อยากจะเสียเวลา, ไม่อยากจะเป็นทาสของอายตนะเหล่านี้. อย่างนี้เรียก กินโดยรู้สีกตัว ก็แล้วกัน ฉะนั้น จึงไม่มีเรื่องกินเลว ๆ กินผิด ๆ เช่น กินเหล้า, เช่นสูบบุหรี่, เช่นอาบยา เครื่องที่ไม่ควรจะอาบยา เพื่อความ สวยงามเอร์็ดอร่อย.

....

ข้อที่ ๑๑. เชื้อฟัง นี้จำเป็นสำหรับลูกเด็ก ๆ ต้องเชื้อฟัง.

ความเชื่อฟังนี้ตั้งอยู่บนการสำรวจ, ไม่สำรวจไม่มีทาง จะเชื่อฟัง, หรือมันกลับกันได้ ถ้าเชื่อฟัง, ก็ช่วยให้สำรวจ; จะเอาเป็นเหตุก็ได้ จะเอาเป็นผลก็ได้ สำหรับความเชื่อฟังนี้. เมื่อความไม่เชื่อฟังเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่า เสียหายหมดสำหรับยุวชน; พวกกันไม่รู้เรื่อง ฟังกันไม่ถูก ทั้งเด็กตัวเล็ก ๆ กระทั่งยุวชนคนตัวโต ๆ ที่กำลังอาละวาด.

ความเชื่อฟัง คือ ต้องเชื่อฟังบิดามารดา ครูบาอาจารย์ แม้ที่สุดแต่คนที่เขามีอายุมากกว่าเราก็อีกแล้วกัน; เขามีอายุมากกว่า เขาต้องมีอะไรที่เขาได้ผ่านไปแล้วมากกว่า. ฉะนั้น เราก็ฟังเขาก่อน, เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อมันอีกเรื่องหนึ่ง; แต่ว่าเราจะฟังเขาก่อน. ถ้าเขาบอกว่าหยุด ก็หยุดก่อน แล้วก็คิดดู จะทำอย่างไรต่อไป; เพราะว่าถ้าเราไม่เชื่อฟัง นั่นคือว่า ไม่มีทางที่จะไปเข้ารูปเข้ารอยของความถูกต้องได้. ฉะนั้น การเชื่อฟังไว้ก่อน ก็ไม่มีทางผิด; เพราะเอามาคิดดูจนในที่สุดเชื่อตัวเองนี้.

....

ข้อที่ ๑๒. เคารพผู้ที่เจริญกว่า.

เขามีหลักไว้ว่า เขาเจริญกว่า โดยชาติกำเนิด, เจริญกว่าโดยอายุ, เจริญกว่าโดยความดี, เจริญกว่าโดยวิชาความรู้; รวมความว่าเจริญกว่าโดยอะไรก็ตาม ขอให้เคารพไว้ก่อนไม่มีทางผิดพลาด.

ถ้าเขามีอายุมากกว่า, เขาต้องรู้อะไรมากกว่า, เขาจะบอกอะไรได้มากกว่า. แม้ว่าเขามีชาติตระกูลสูง ก็ควรเคารพไว้ก่อน ในฐานะเป็นสังคมธรรมะชนิดหนึ่ง ธรรมสังคม สังคมธรรมะ เพราะว่าผู้ที่อยู่ในชาติตระกูลสูง ย่อมได้รับการศึกษาดี อบรมดีว่าเป็นธรรมดา; หรือเมื่อคนทั้งเมืองเขาเคารพนับถือ เราไม่เคารพนับถือนี้ มันก็มีผลผิดมากกว่า ที่จะเป็นส่วนถูก. ฉะนั้น คนที่เรียกว่า ชาติสกุลสูงนี้ก็มีความหมายอยู่ในส่วนหนึ่งเหมือนกัน. เรื่องประชาธิปไตยเพื่อ ๆ ไปนี้ มันมีข้อไหว้ที่ตรงนี้เอง; ส่วนคนที่มีความสติปัญญาดี มีความรู้มากกว่า มีคุณธรรมดีกว่านั้น ก็ต้องเคารพโดยประการทั้งปวงอยู่แล้ว.

.... ..

ข้อที่ ๑๓. ไหว้เป็นนิสัย หรือจะเรียกว่า มืออ่อนไหวเป็นนิสัย.

นี่ดูจะมุ่งหมายเป็นเครื่องวางอะไรชนิดหนึ่งมากกว่า ที่คนโบราณ คนแก่คนเฒ่า เขาต้องการให้ลูกหลานยกมือไหว้เป็นนิสัย โดยไม่ต้องคิด; จะเรียกว่าความสำรวมระวังก็ไม่ถูก จะต้องเรียกในทางความป้องกัน. สังวรสำรวมนี้ เป็นเรื่องป้องกันอยู่มากเหมือนกัน; ฉะนั้น ถ้าคนที่ไหว้เป็นนิสัย มันเป็นเรื่องป้องกัน.

อาตมาไปที่ประเทศอินเดีย สะดุดตาด้วยเรื่องอะไรหลาย ๆ เรื่อง; ก็มีอยู่เรื่องหนึ่ง คือเรื่องที่เขาไหว้เป็นนิสัยนี้ เป็นชนชั้นมีความรู้ด้วยเข้าไป. เขายกมือไหว้ก่อน ที่เรายังไม่ทันจะไหว้เขา呢 เขาจะชิงกันไหว้เสียก่อน; เป็น

พวกครูบาอาจารย์เป็นพวกสวามีนี้ เขายังชิงไหววก่อนที่เราไม่ทันจะไหว. รู้สึกว่านี่ไม่ใช่จะไม่มี ความหมาย ; มันมีความหมาย, มันเป็นเครื่องป้องกันในทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง.

ให้ลูกเด็ก ๆ เขามีรั้วป้องกันเขา ด้วยความเป็นผู้แสดงความเคารพตามขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรียกว่าไหว้เป็นนิสัย, พอเหลือบตาพบบก็ไหว้เสียแล้ว แล้วใครจะไปทำอะไรได้.

.....

ข้อที่ ๑๔. ความไม่ผลุนผลัน.

นิสัยแห่งความผลุนผลันนั้น มีมากแก่บางคน. เราดูเด็ก ๆ บางคนผลุนผลันกว่าเด็กบางคน; นี้ว่าจะต้องมีด้วยกันทุกคน ไม่ผลุนผลันมากก็ผลุนผลันน้อย. ถ้าเราตั้งหลักว่าเราจะไม่ผลุนผลันอย่างเดียว ก็เกิดการสังวรขึ้นมาเองโดยอัตโนมัติ. ความผลุนผลัน คือความไม่มีสติ. ก็คือไม่สังวร.

เดี๋ยวนี้จะมาดูกันแค่ผลุนผลัน จะควบคุมเรื่องความผลุนผลัน, อากาเรแห่งความผลุนผลัน รวมทั้งสะเพร่าหรืออะไรด้วยเสร็จ. สะเพร่าเลว ๆ ก็เรียกว่าผลุนผลันมาก; สะเพร่าธรรมดา ก็เรียกว่าสะเพร่า. ถ้ามีระวังสังวร มันก็ไม่เกิดความผลุนผลัน; เมื่อประพฤติเป็นผู้ไม่ผลุนผลัน มันก็ย่อมเป็นการสังวรอยู่ในตัว; จะเอาอย่างไรก็ได้.

.....

ข้อที่ ๑๕. ความไม่หวั่นไหว.

ความไม่หวั่นไหวนี้ เป็นคุณธรรมสูงสุด สำหรับเป็นพระอรหันต์; นี้เราไม่ต้องการถึงนั้น ต้องการแต่เพียงให้ทำตามอย่างพระอรหันต์ คือไม่หวั่นไหว เป็นผู้ไหวยาก หวั่นไหวยาก. ความหมายอันแท้จริงก็คือ หวั่นไหวยาก; มีอะไรมาทำให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัวนี้ ไม่ยอมเป็นอย่างนั้นง่าย ๆ เรียกว่า หวั่นไหวยาก. หวั่นไหวมากเกินไป มันก็เป็นโรคเส้นประสาท, เป็นลม; อย่างที่คนขวัญอ่อนเกินไป อย่างนี้มันผิดปรกติแล้ว; เป็นคนที่หวั่นไหวง่าย จนถึงกับเป็นลม เป็นอะไรได้ง่าย ๆ. นี้เพราะหัดให้เขาชินต่ออารมณ์ที่ทำให้จิต หวั่นไหว ไปสอนให้เขารู้จักต่อสู้ด้วยความไม่หวั่นไหว.

....

ข้อที่ ๑๖. เรียกว่า **ปรกติ** เรียกว่า *equilibrium* หรือ เรียกว่า อะไรก็แล้วแต่จะเรียกไปเถอะ ชื่อมันมากมายแต่เอาเป็น**ความปรกติ**.

นี่คือไม่หวั่นไหวโดยแท้จริง หรือเป็นปรกติอยู่ได้; แม้ว่า ข้างนอกปรกติก็ยังดี. ถ้าข้างในหวั่นไหว จิตหวั่นไหว, แต่ร่างกายปรกติก็ยังดี. ร่างกายหวั่นไหว แต่จิตไม่หวั่นไว้นี้ก็ยังดี; ถ้าไม่หวั่นไหวทั้งกาย **ทั้งจิต นี้ก็ดีที่สุด**, ความเป็นทุกขร้อน นี้มันก็เพราะความหวั่นไหว; ถ้า ไม่หวั่นไหวมันก็ไม่ทุกข.

....

ข้อที่ ๑๗. ข้อสุดท้าย อาจจะเรียกว่า มี **อนุสติ** ใน **ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.**

เขามักจะคิดว่า เราสอนลูกเด็ก ๆ เลยเกิดไปเสียแล้ว. ให้ลูกเด็ก ๆ ไปสนใจเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย. เดียวนี้เราอาจจะเอาผลตรงที่ว่า ถ้าเขาสนใจเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เขาจะเป็นคน **สังวรระวังได้โดยง่าย.**

ถ้าเราต้องการให้เขาสังวร, สอนให้เขาเป็นคนคิดถึง **ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เสมอแล้ว จะสังวรง่ายที่สุด จะสำรวมในอะไรก็ได้ จะสังวรในอะไรก็ได้; มันง่ายกว่า. ควรจะให้นึกถึงความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในแง่ดี ในแง่ที่ถูกต้อง, คือในแง่ที่ทำให้เขาเป็นคนไม่ประมาท; เป็นคนรู้จักยับยั้งอะไรต่าง ๆ เหล่านี้; ไม่สอนเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้เขากลัว เขาขลาด ให้เป็นบ้าไปเลย.**

....

ทั้งหมดนี้ ตัวอย่างศีลธรรมในหมวดสังวร คือรวมกลุ่มกันแล้ว ก็เรียกว่า **ความสังวรระวัง**นี้มีตัวอย่างอย่างนี้ จะให้มันมากไปกว่านี้ได้ แต่ไม่จำเป็น. สรุปแล้วก็**ให้เขาอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ** ระวังสิ่งต่าง ๆ ด้วยธรรมะเหล่านี้, แล้วธรรมะเหล่านี้ มันก็จะช่วยคุ้มครองเขา. **สิ่งที่เรียกว่าสังวร**นั่นเอง จะกลายเป็นรั้วกันภัยที่ดีที่สุดสำหรับลูกเด็ก ๆ เหล่านี้.

หมวดที่ ๖. คือ หิริ หรือ หิริกะ

ข้อที่ ๑. หิริ คือ ความละอาย.

หิริ แปลว่า ความละอาย ถ้าเป็นบุคคลเขาเรียกว่า **หิริกะ** คือ**บุคคลผู้ละอาย**. เกือบจะไม่ต้องถามเลยว่าละอายอะไร? ก็ละอายสิ่งที่ควรละอาย; เช่น ถ้าไม่นุ่งผ้า มันละอายอะไร; ละอายนั้นก็เรียกว่า หิริ ได้เหมือนกัน มันเป็นหิริขั้นต้น ๆ ชั้นลูกเด็ก ๆ.

ถ้ามันมีเรื่องที่ต้องละอายอย่างอื่นสูงขึ้นไป ๆ ก็ต้องรู้จักละอาย ๆ สูงขึ้นไป กระทั่งละอายความชั่ว **ไม่มีใครเห็น ก็ละอายอยู่ได้ตามลำพังตัว**; นั่นคือความละอายที่แท้จริง. ละอายที่เมื่อคนอื่นเห็น นั่นมันก็เป็นความละอายเหมือนกัน เรียกว่า หิริ เหมือนกัน; แต่ไม่ใช่สูงสุด, เป็นเพียงจุดตั้งต้นที่จะไปสู่สูงสุด, ฉะนั้น สอนให้เขา **รู้จักละอายไว้เถอะเป็นการดี**; แม้แต่ผ้าไม่เรียบร้อย อย่างนี้ก็ควรละอาย, แล้วทำอะไรยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็ควรละอาย, จนกระทั่ง ละอายแก่ตัวเองในการทำความชั่ว.

.... ..

ข้อที่ ๒. โอตตปปะ คือ ความกลัว.

นี่กลัวสิ่งที่ต้องกลัว จะกลัวอะไรขบกัด ก็ต้องเรียกว่ากลัวเหมือนกัน มันเป็นจุดตั้งต้นที่เราจะต้องกลัว สิ่งที่จะกลัว. นี้ก็เลยไปถึง **สิ่งที่จะกลัวอันแท้จริง คือความชั่ว**; ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความชั่ว

ในบรรดาสิ่งทั้งหลายที่น่ากลัว. นอกนั้นมันเป็นเรื่องน่ากลัวน้อย ๆ ทั้งนี้ ก็เลย มีหิริและโอตตปัปะ ๒ चीนี้; เป็นธรรมะที่เป็นเกลือกกัน ไปไหนไปด้วยกัน. **หิริ โอตตปัปะ เรียกว่า เป็นเทวธรรม** สำหรับทำบุคคลให้เป็นเทวดา, **คุ้มครองโลกนี้ให้รอดอยู่ได้, คุ้มครองคนให้รอดอยู่ได้.** หิริและโอตตปัปะ มีความสำคัญอย่างนั้น เามาเป็นชื่อของหมวด.

.... ..

ข้อที่ ๓. ความเคารพตัวเอง.

เคารพตัวเองนี้เด็ก ๆ คงจะฟังไม่ค่อยถูก. ทำไมจะต้องมาเคารพ ตัว? เราสอนกันแต่เคารพบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เคารพพระพุทธเจ้า สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย; เดียวนี้มาสอนให้เคารพตัว ก็ต้องอธิบายกันหน่อย.

เคารพตัวคืออย่างไร? ถ้าเคารพตัวได้ หมายความว่า ตัวมันมี ความดี มีความประเสริฐ; ถ้าตัว ๆ ไหนเคารพไม่ได้ มันเป็นตัวเลวไร้สาระ. ฉะนั้น อุตสาห์ทำให้เคารพตัวได้ ก็หมายความว่าในตัวนั้น **มีสิ่งที่ ประเสริฐ.** ถ้าใครรู้จักเคารพตัว ก็เป็นอันแน่นอนว่า เขาต้องมีความดี. ถ้าใครไม่เคารพตัว ก็เป็นอันธพาล. ฉะนั้นความเคารพตัวได้ ก็เป็น เครื่องรับรองว่า มีความดี.

.... ..

ข้อที่ ๔. ไม่มักได้. นี้จะพูดแต่เพียงตัวอย่าง ไม่มักได้, ความโลภ เรียกว่าความมักได้.

ตัวอย่างของบุคคลผู้ไม่ละอาย มันมักได้; แต่ถ้าไม่มักได้ มันก็ตรงกันข้าม คือเป็นบุคคลผู้มีความละอาย. เดียวนี้เราไม่พูดถึงแง่ความละอาย; เราพูดถึงแง่ของกิเลส. **ความมักได้เป็นความโลภที่เป็นอันตราย** จะต้องพยายามทุกทางที่ให้ไม่เป็นอันตราย; ก็มองดูให้ดีว่า การมักได้นั้น มันสนุก แต่ที่แรกเท่านั้น เสร็จแล้วมันจะต้องมาเดือดร้อนทีหลัง.

.....

ข้อที่ ๕. ไม่ยกยอกส่วนเกิน.

ข้อนี้แก้งพูดให้มันแปลกออกไป คือ **ไม่เอาเปรียบผู้ใด ไม่เอาเปรียบสังคม ไม่เอาเปรียบใคร ๆ** . . คนธรรมดา พอมีโอกาส มีช่องที่ตัวจะได้เปรียบก็เอาทันที นี่คนหน้าด้าน ย่อมยกยอกส่วนเกิน. ส่วนเกินนั้น มันเป็นของผู้อื่น ควรจะได้แก่ผู้อื่น; ก็คอยแต่จะกอบโกยมาเป็นของตัวเอง. **เพราะความไม่ละอาย จึงยกยอกส่วนที่ไม่ควรจะได้** เอามาเป็นของตัวเอง. ให้ ลูกเด็ก ๆ เขารู้จักละอายข้อนี้ให้มาก คือไปกวาดเอาส่วนที่ไม่ควรจะได้ ไม่ใช่ของตัวเอง เอามาเป็นของตัวเอง. ถ้าพูดว่ายกยอกส่วนเกิน นี่มันเกินความกว้างออกไปได้ ทุกแง่ทุกมุม.

.....

ข้อที่ ๖. เกลียดสังฆเภท, นี้ภาขาวัด. เกลียดความ ร้าวฉาน เกลียดความแตกสามัคคี เกลียดความที่รวมกลุ่มกันไม่ได้ ด้วยอำนาจความรัก ความเมตตา; เหล่านี้เกลียด.

ที่ว่าเกลียดสังฆเภท เกลียดความแตกหมู่ เกลียดการแตกแห่งหมู่
 แห่งคณะ คือ เห็นว่าการแตกหมู่แตกคณะนี้เป็นเรื่องชั่วร้าย น่าละอาย.
 ถ้าเราอยู่ในหมู่ในฐานะเป็นคนดี มันก็แตกกันไม่ได้; เราต้องเป็นคนชั่ว
 มันจึงจะแตกกันได้. ฉะนั้นเราไม่อยากจะให้หมู่คณะมีคนชั่ว, หรือเป็นหมู่คณะ
 ที่สร้างสรรไม่ได้. ลูกเด็ก ๆ เขาก็รวมหมู่กันอยู่บ่อย ๆ; เดียวนี้ทะเลาะกัน
 เดียวก็ดีกัน เดียวทะเลาะกัน. สอนให้เขาเกลียดความที่จะทำให้เกิดการแตกคือ
 โกรธกัน ทะเลาะกันนั้นเสีย.

....

ข้อที่ ๗. เกลียดหิงสกธรรม.

หิงสกธรรม แปลว่า **สิ่งที่เป็ความเบียดเบียน**, ใน
 ความหมายที่กว้างสุด ; เบียดเบียนโดยรู้ตัว เบียดเบียน โดยไม่รู้ตัว; อะไร
 ก็ตาม ก็จะใช้เรียกว่ หิงสกธรรมทั้งสิ้น, โดยเจตนาไปเบียดเบียนเขา นี่มันเลวมาก;
 ถึงไม่ได้เจตนาผลออกไป, หรือว่าเพราะเห็นแก่ความสนุกส่วนตัว ไม่เห็นแก่ความ
 เดือดร้อนของผู้อื่น นี่ไปทำเข้า ก็เป็นการเบียดเบียน.

การเบียดเบียนทุกชนิด จะต้องเกลียด : เบียดเบียน
 ตนเอง, เบียดเบียนผู้อื่น, เบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย, เบียดเบียนโดยเจตนา,
 เบียดเบียนโดยไม่เจตนา; ก็ดูเหมือนจะหมดกันเท่านั้นเรื่องการเบียดเบียน. ขอให้
 เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าขยะแขยง เป็นของผู้ที่ไม่มีศีลธรรม หรือว่าไม่มีปัญญา ถ้าเด็ก.

เขามีความรู้สึกอย่างนี้ ก็นับว่าประเสริฐแล้ว; ไม่มีทางที่จะโตขึ้น แล้วเปียดเปียน เหมือนอย่างที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้ทั่ว ๆ ไป.

....

ข้อที่ ๘. รักบุญ.

คำว่า "บุญ" นี้ ขอให้ตั้งต้นไปตั้งแต่ที่พ่อแม่เขาบอก ตั้งแต่เล็ก ๆ โดยที่ไม่ต้องรู้ว่าอะไร. ถ้าพ่อแม่เขาวาบุญละก็ รักไปก่อนเถอะ; จนกว่ามันจะค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ รู้ สูงขึ้นมาว่า บุญนี้ ถ้าเป็นผลก็เป็นชื่อของ ความสุข; ถ้าเป็นเหตุ ก็เป็นชื่อของการล้างบาป. ถ้าเป็นเหตุ ก็หมายความว่า สิ่งที่จะเป็นการล้างบาป หรือการล้างบาปนั่นเอง, ถ้าเป็นผลก็คือ ความสุขที่ได้รับ; นั่นแหละคือบุญที่แท้จริง.ไม่ต้องพูดถึงสวรรค์วิมานอะไร ก็ได้ เดียวมันจะย้อนกลับไปในความเห็นแก่ตัวอีก. รักบุญคือรักสิ่งที่ทุกคน เขาบูชากันว่าจะเป็นที่พึง.

....

ข้อที่ ๙. ทำโลกนี้ให้สะอาด นี้ก้าวไป รักเกียรติ, นี้ก็อย่า ทำให้มันเกิดตีกันเสียระหว่างรักบุญกับรักเกียรติ.

เราต้องมีเกียรติ ว่าเราเป็นคนดีและมีบุญ; นี้รักเกียรติอันนี้ บางคนรักเกียรติผิด ๆ รักเกียรติเลว ๆ รักเกียรติอย่างโลก ๆ; แล้วมันก็ไปทำชั่ว เพื่อจะให้มียกย่อง. อย่างนี้ไม่เรียกว่ารักเกียรติ. ถ้ารักเกียรติก็ต้องเกียรติ ที่เป็นเกียรติที่ถูกต้อง หรือมาจากบุญ.

....

ข้อที่ ๑๐. รักธรรมะ รักพระธรรม รักธรรมะ รักความดี ความจริง ความงาม ความถูกต้อง, หรือที่เรียกว่าธรรมะ กระทั่งจะเรียกว่าพระเจ้า ไปเสียเลยก็ได้.

ถ้าเราจะชอบคำว่าพระเจ้าแล้ว ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรม เป็นที่พึ่งได้จริง แล้วเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวงจริง ๆ. พระเจ้าที่เขาถือว่าเป็นผู้สร้างโลกนั้น เราไม่ไปรู้ของเขา; แต่ฟังดูแล้วมันน่าหัวเราะอยู่ เพราะเขาได้ถึงพระเจ้าที่เป็นบุคคล. แต่ถ้าพูดอย่างชาวพุทธก็พูดว่า ธรรมะที่สร้างโลกนั้นแหละคือพระเจ้าจริง, เป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ไม่มีตัวตน; ไม่มีคำพูดไหนจะบรรยายลักษณะของพระเจ้านั้นได้ พระเจ้าต้องเป็นอย่างนั้น.

ถ้าพูดได้ว่าพระเจ้านั้นมีหน้าตาอย่างนั้น เหมือนคน ๆ นี้แล้ว ก็ไม่ใช่พระเจ้า; พระเจ้าต้องอยู่เหนือการบรรยายว่ามีลักษณะอย่างไร มีสมรรถภาพอย่างไรด้วยซ้ำไป. ฉะนั้น เราไม่อาจจะวาดภาพพระเจ้าหรือนิยามอะไรต่าง ๆ ให้แก่พระเจ้าได้; นั่นแหละเรียกพระเจ้าจริง. สิ่งสูงสุดอย่างนี้ ในภาษาบาลีเขาเรียกว่า **ธมม** คือพระธรรม นี่เรารักพระเจ้า; เรารักกันในลักษณะนี้, รักธรรมะต่ำ ๆ เรื่อยขึ้นไปจนถึงธรรมะสูงสุดในลักษณะของพระเจ้า.

....

ข้อที่ ๑๑. รักตัว นี่ก็อย่าเอาไปปนกับความเห็นแก่ตัว.

ถ้าสอนผิดมันก็เห็นแก่ตัว แล้วก็รักตัวด้วยความเห็นแก่ตัว มันก็วินาศ. รักตัวในที่นี้ก็หมายถึงว่า ต้องทำให้ตัวมันดีขึ้น, ต้องช่วยให้ตัวมันดีขึ้น. ถ้ามีตัวกู ก็ได้เหมือนกัน; ที่แรกก็มีตัวกู แล้วทำให้มันดีขึ้น ๆ จนกระทั่งมันไม่รู้สึกว่าตัวกู; เมื่อมีความจริงความถูกต้อง หรือพระธรรมนั้นแหละเป็นตัว ก็ดีกว่า, แล้วต่อไปอีก ก็ไม่ต้องมีตัว : มันเป็นธรรมชาติ. รักตัวของลูกเด็ก ๆ ก็คือว่า ให้ช่วยตัวขึ้นมาให้ถูกต้อง นี่เรียกว่ารักตัว.

.... ..

ข้อที่ ๑๒. อยากจะระบุว่า รักอุดมคติ.

คือ อย่าเห็นแก่ปากแก่ท้อง อย่าเห็นแก่วัตถุ. รักอุดมคติของความเป็นอะไร นับตั้งแต่ของความเป็นมนุษย์ว่าต้องเป็นมนุษย์ให้ได้ : ถ้าเป็นลูกก็เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่, ถ้าเป็นศิษย์ก็เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, เป็นเพื่อนก็เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ หรือว่า เป็นสาวกที่ดีของพระพุทธเจ้า. นี่ก็เรียกว่ารักอุดมคติ. รวมความแล้ว มันอยู่ที่รักอุดมคติของความเป็นมนุษย์ดีกว่า มันก็กินความหมด.

เดี๋ยวนี้เขาถือว่าอุดมคตินี้มันซื้ออะไรกินไม่ได้ สู้เงินไม่ได้ ก็รักเงินกันเสียมากกว่ารักอุดมคติ; นี่เป็นจุดตั้งต้นของความเสื่อมศีลธรรมระบอบไปทั่วโลก. เขาเหยียดหยามอุดมคติหนักขึ้นทุกที, เห็นแก่วัตถุมากขึ้น; เอาอุดมคติไปเป็นทาสของวัตถุ; เมื่อก่อนนี้เขาเอาวัตถุนี้มาเป็นทาสของอุดมคติ เขาบูชาอุดมคติ; กลับกันอยู่

ข้อที่ ๑๓. ไม่ดื้อ ไม่บิตพลัว นี้เป็นลักษณะของhiri
อย่างดี.

คนเรามันดื้อ แล้วก็เป็นอย่างมากก็คือ บิตพลัวและแก้ตัว.
ถ้าไม่แก้ตัวคือไม่บิตพลัว มันก็มีลักษณะเป็นไม่ดื้อ; จะใช้คำไหนก็ได้ทั้งนั้น
เป็นลักษณะของhiri ความละเอียดต่อบาป. เด็ก ๆ เริ่มปด เท็จ แล้วก็บิตพลัว
แล้วก็ดื้อ จึงใช้คำว่าไม่ดื้อคำเดียว; ถ้าไม่ดื้อก็โกหกไม่ได้ บิตพลัว
ไม่ได้ อะไรไม่ได้.

....

ข้อที่ ๑๔. เสียชีพไม่เสียสัตย์.

เด็กมักจะได้อินคำนี้อยู่มากแล้ว เรื่องลูกเสียอะไรต่าง ๆ เขาใช้
คำนี้อยู่แล้ว "เสียชีพไม่เสียสัตย์" เสียชีพไม่ยอมเสียธรรมะ; ในทาง
ศาสนาเขาใช้คำอย่างนี้ แปลว่าบูชาธรรมะ รักอุดมคติอะไร ก็ตามแต่จะใช้คำไหน;
แต่แล้วในที่สุดมันก็ยอมรักษาสิ่งนั้นไว้ได้ แม้แต่จะต้องแลกเอาด้วยชีวิต.

ก่อนนี้ก็พูดกันมากในฝ่ายพุทธบริษัท เดียวนี้ก็ชักจะหายไป
คือ พระโพธิสัตว์เขาจะรักความจริง ความถูกต้อง ยอมเสียชีวิตได้.
เดี๋ยวนี้ก็เหลืออยู่มากในพวกคริสเตียนเขามี martyrdom (มาเทอดัม) คือผู้ยอมรักษา
พระศาสนาหรือพระธรรมคำสอนไว้ได้ โดยยอมเสียชีวิต; เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว
เขาแต่งตั้งให้คนเหล่านี้เป็นนักบุญทั้งนั้น ให้เกียรติสูงสุด. บางทีก็เป็นเด็ก

ผู้หญิง เขาต่อสู้จนตัวตาย ไม่ยอมให้ถูกข่มเหง หรือทำชั่วล่วงละเมิด; ด้รับยกย่องเป็นมาติร์มาเธอร์หรือมาธิร์, แล้วแต่จะใช้ภาษาไหน. นี่คือพวกที่ว่เสียชีพไม่ยอมเสียธรรมะ.

นี่เป็นจุดสูงสุดของสิ่งทีเรียกว่าหิริและโอตตปัปะ โดยยอมเสียชีวิต; จะทำได้หรือไม่ได้ก็ลองไปคิดกันดู. แต่เมื่อก่อนเราสอนกันอย่่างนี้ เป็นอุดมคติโพธิสัตวืในพุทธศาสนา, หรือว่่าเป็นเครื่องยกย่องของศาสนา บางศาสนาในปัจจุบันนี้. ทีถูกเสียเอามาใช้นี้เอามาใช้กันแต่ปาก นี่น่าเสียตาย.

.... ..

หมวดที่ ๗. วิริยะ : ความเพียร

ข้อที่ ๑. ก็คือ วิริยะ คือพากเพียร. เรา รู้จักกันแต่ชื่อ พอถึงเอาเข้าจริงก็ไมค่่อยจะพากเพียร เพราะมันเหน็ดเหนื่อย มันลำบาก. นี่เนื่องกันมาแต่หลักเกณฑ์อันเดียวกันว่่า มันไม่มีอะไรทีจะสำเร็จได้ทันใจ; ต้องอดทนบ้าง ต้องรอได้ ค่อยได้บ้าง ต้องพากเพียรเรื่อยไปบ้าง. ถ้ายังเป็นเรื่องสูงสุดเท่าไร ยิ่งต้องการความพากเพียรมากเท่านั้น; ฉะนั้น ขอให้บูชาความพากเพียร ว่่าสำเร็จประโยชน์ไปได้เพราะความพากเพียร ถ้าอย่่างนี้ภาษา บาลี ก็ใช้คำว่่า วิริยะ.

.... ..

ข้อที่ ๒. นี้จะว่า บิกบีน หรือ ตั้งมัน.

เขาใช้คำว่า ธิติ อ่านว่า ติ - ติ แปลว่าหยุด ; แต่มันไม่ใช่หยุดอย่างไม่ทำอะไร. มันหยุดสู้ หยุดที่เรียกกันว่า บิกบีน ตั้งหลักสู้; ก็อยู่ในพวกวิริยะหรือความเพียร.

....

ข้อที่ ๓. จะเรียกว่า กล้าหาญ.

วิริยะ นี้ก็แปลว่า กล้าหาญ รวมอยู่ในเครือวิริยะ; เพราะว่าวิริยะนี้ ต้องกล้าหาญต่อความยากลำบาก หรือจะกล้าหาญชนิดไหนก็ตาม มันต้องอยู่ในอาการของความพากเพียรทั้งนั้น.

....

ข้อที่ ๔. เรียกว่า ต่อสู้ทำสงคราม.

ทำสงครามกับข้าศึก ข้าศึกก็คือสิ่งที่เป็นอุปสรรค; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือความขี้หรือกิเลส ข้าศึกที่เป็นคน ๆ ภายนอกนั้นไม่เท่าไร; แต่ถึงอย่างนั้นก็ต่อสู้เหมือนกันแหละ แต่ว่าต่อสู้ในทางธรรมะนี้ มันต้องต่อสู้ข้าศึกคือกิเลส.

....

ข้อที่ ๕ มานะ มานะนี้ไม่ใช่ถือตัวที่เป็นกิเลส มานะนี้หมายถึงว่า มีกำลังใจที่จะมานะไม่ยอมแพ้.

คำว่า มานะนี้มีอยู่ ๒ คำ : มานะหนึ่งเป็นกิเลส คือความถือตัว จัดตัวเองให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนั้นเป็นกิเลส ที่จะต้องละ. ส่วนมานะในที่นี้เป็นความหมายทางศีลธรรม คือมานะไม่ยอมแพ้.

.... ..

ข้อที่ ๖. พยายาม เป็นภาษาบาลี ก็ว่า วายามะ

เราสวดท่องอยู่แทบทุกวัน ว่า สัมมาวายาโม นั้น วายะมะ คำนั้นแหละ คือคำว่า พยายาม, ถอดมาจากสันสกฤต; พยายามเรื่อยไป, สัมมาวายาโม. ไปศึกษาดูรายละเอียด เรื่องนี้ดีมาก. บางทีก็ใช้คำว่า ปธานะ. ปธานะ ความเพียร ๔ อย่าง คือว่า จะระวังไม่ให้เกิดความชั่ว, จะละความชั่วที่เกิดแล้ว, จะทำความดีให้เกิดขึ้น, จะรักษาความดีที่เกิดแล้ว รวมอยู่ในคำเหล่านี้.

.... ..

ข้อที่ ๗. เรียกว่า ไม่ถอย; บาลี เขาก็เรียกว่า อปฺปฏิวานี. อปฺปฏิวานี แปลว่า ไม่ยอมถอย.

ข้อที่ ๘. ไม่หยุด ทำเรื่อย เรียกว่าไม่หยุด.

ข้อที่ ๙. ไม่ท้อแท้ คือไม่อ่อนเพลีย คือไม่ทำไปอย่างท้อแท้.

ข้อที่ ๑๐. เรียกว่า **ปรักกมะ** คือ รุดหน้าเรื่อย.

ข้อที่ ๑๑. ให้นึกถึง **อิทธิบาท ๔ ประการ** **ฉันทะ** **วิริยะ** **จิตตะ** **วิมังสา** เอามาใช้เป็นความเพียรหมด.

ฉันทะ ก็พอใจ ก็ให้มันพากเพียรที่จะพอใจ. วิริยะ ก็ให้พากเพียรที่จะทำ จิตตะ ก็พากเพียรที่จะเอาใจใส่ วิมังสา ก็ไปพากเพียรที่จะสอดส่อง เอาอิทธิบาทมาเป็นความเพียรเสีย.

นี่เป็นหัวข้อเท่านั้น ไม่มีเวลาที่อธิบายพอ ไปดูเอาเอง แล้วไปอธิบายให้ลูกเด็ก ๆ เขาเข้าใจโดยละเอียดด้วย.

หมวดที่ ๘. คือ วุฑฒิ

หมวดสุดท้ายหมวดที่ ๘. ใช้คำว่า **วุฑฒิ** หรือ **พัฒนา** คำที่กำลังก้องไปหมดในประเทศเรา เดี่ยวก็พัฒนา เดี่ยวก็พัฒนา ที่นั่นที่นี้; นี้ก็ดีเหมือนกัน ถ้ามันไปถูกทาง. ศีลธรรมหมวดสุดท้าย ก็ใช้คำว่า **พัฒนา** หรือ **วุฑฒิ** คือ ทำความเจริญ.

ข้อที่ ๑. ก็โผล่มาเป็นชื่อธรรมะ **ไม่เป็นคนรกโลก** .
เป็นหลักพื้นฐาน. อย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไร
จนถูกจัดว่าเป็นคนรกโลก. นี่ก็จะเป็นรากฐานของสิ่งที่เรียกว่าพัฒนา

.... ..

ข้อที่ ๒. **อยู่ในประเทศที่สมควร** มันจึงจะพัฒนา.

ถ้าประเทศหรือสิ่งแวดล้อมไม่อำนวยแล้ว ก็พัฒนาไม่ได้. ผู้ที่
จะพัฒนา ก็จะต้องเลือกให้ถูกต้องตามหลักธรรมะ, แล้วก็เป็นหลักธรรมะที่
พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว, เราไม่ต้องคิดมาก.

เดี๋ยวนี้เอามาลำดับข้อกันใหม่ ให้มันตรงกับความประสงค์ของ
เราที่จะพูดกันในหัวข้อนี้ ว่าอยู่ในประเทศสมควร นั้นแหละคนเขาจึงต้องไป;
บางทีไปตั้งข้ามโลก ไปอยู่คนละฝ่ายนั้นจึงจะพบประเทศที่สมควร; นั่นเป็น
เรื่องทำมาหากิน.

แต่ถ้าเป็นเรื่องทางจิตใจ ทางศาสนา ในประเทศสมควร
นั่น ก็เป็นประเทศที่มีสัตบุรุษคือมีพระพุทธเจ้า หรือมีคำสอนของ
พระพุทธเจ้า หรือมีสาวกของพระพุทธเจ้า ที่เป็นแสงสว่างในทาง

วิญญาณ. ประเทศใดมีสิ่งเหล่านี้ ก็เรียกว่าประเทศสมคвр, ต้องไปหรืออยู่ในประเทศสมคвр. ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุก็ไปชื ดินแดนไหนมันมีบ่อเงิน บ่อเพชร บ่อพลอย บ่ออะไรก็ไปหาไปชูดกันที่นั่น; มันคนละเรื่องไม่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

....

ข้อที่ ๓. คบสัตบุรุษ เพราะว่าเราอยู่ในประเทศสมคвр ก็มี สัตบุรุษ คือ ครูบาอาจารย์ที่ดี ผู้นำที่ดี, ตัวอย่างที่ดี ก็เรียกว่า สัตบุรุษ,

ข้อที่ ๔. ฟังจากสัตบุรุษ นี้เข้าใจได้แล้วว่า ต้องฟังจาก ผู้ที่มีความรู้ มีความประพฤติดี มีความเป็นสัตบุรุษ.

ข้อที่ ๕. โยนิโนมนสิการ เอามาทำในใจโดยแยบคาย คือได้ฟังมาแล้ว ก็ต้องมาทำในใจให้ถูกต้อง เข้าใจถูกต้อง แยบคายที่สุด เห็นจริงที่สุด. อย่างเดียวกับ *หลักกาลามสูตร*; ไม่ใช่ฟังมาแล้วเชื่อ ไม่ใช่ฟังมาแล้วต้องมาทำในใจให้เห็นแจ้ง ว่ามันจริงอย่างนั้นแน่ โดยเชื่อตัวเอง; แม้จะเป็นการลองดู ก็ยังใช้ได้ เพราะมันไม่มีทางอื่นที่จะสงสัยแล้ว. ถ้าจะดีกว่านี้แล้ว ก็ต้องลองดู. เมื่อมันมีโยนิโสมนสิการแล้ว ก็ต้องมีข้อต่อไป:-

....

ข้อที่ ๖. คือ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม.

ความหมายข้อนี้มันอยู่ที่ สมควรแก่ธรรม; ไม่ใช่ว่าปฏิบัติลงไปอย่างหลับหูหลับตา, บากบั่นลงไปอย่างหลับหูหลับตา ใจเขลา, มันต้องถูกต้องโดยสมควรแก่ธรรม. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม นี้ฟังดูก็ฟังยากนะ แต่ก็ไม่ยากจนเกินกว่าที่จะเข้าใจได้ คือว่าทำให้มันถูกเรื่องนั่นแหละ พุดกันธรรมดาสามัญหน่อย ใคร่ครวญดีแล้ว ก็ทำให้มันถูกเรื่อง เรียกว่า **ธัมมานุธัมมปฏิบัติ** ถูกเรื่องนี้ มันถูกเวลา ถูกเหตุผล ถูกกาละ ถูกทุกอย่าง.

ข้อที่ ๗. ตั้งตนไว้ชอบ ดำรงตนไว้อย่างถูกต้องเสมอไป.

ข้อที่ ๘. สะสมความดี.

ข้อที่ ๙. ซึ่งมีกล่าวไว้ในหลักธรรมทั้งหลาย ต้องขอเอามาใส่ไว้ที่นี่ด้วยว่า **มีความดีที่ทำไว้แต่ปางก่อน.**

ถ้าเป็นคนเชื่อเรื่องชาติหน้า ก็หมายความว่า ชาติก่อน ๆ ไฉน ชาติแล้ว ๆ มาเราทำได้ทำความดีไว้; เดียวนี้ก็มาส่งผลสนับสนุนส่วนหนึ่งอย่างนี้ก็ได้. แต่ถ้าเราไม่ยอมเชื่ออย่างนั้น; เราก็ต้องถือว่า เมื่อวานเป็นต้นไป ต้องเรียกว่าชาติก่อนโน้น, กระทั่งถ้าว่าจริงกว่านั้น ก็หมายความว่าเมื่อเรื่องสุดท้ายที่มันเกิดแก่เรานี่, ความผิดหรือความถูกอะไรก็ตาม, มันเกิดแก่เราเป็นเรื่องสุดท้ายด้วยกิเลสแล้ว ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง ๆ ทั้งนั้น.

ที่นี้ก็จัดให้ชาติของเราทุก ๆ ชาติ เป็นชาติที่ทำความดี
ทั้งนั้น, ไม่มีทำความชั่ว; อย่างนี้ก็เรียกว่าทุก ๆ ชาติแต่หนหลัง ก็มี
ความดี นี่เป็นกำลังใจว่า เราได้ทำความดีไว้ ฉะนั้น เราอย่าหมดความหวัง.

....

ข้อที่ ๑๐. เว้นอบายมุข , ผู้ที่จะพัฒนาต้องเว้นอบายมุข.

เดี๋ยวนี้เขาไม่เว้นอบายมุข; เขากลับบูชอบายมุข, ใน
กรุงเทพฯ เต็มไปด้วยอบายมุขเพิ่มขึ้นเหลือประมาณทุกปี ๆ เป็นแหล่งอบายมุข;
นี่มันผิดกับเรื่องของธรรมะที่จะพัฒนา. *อบายมุข* นับตั้งแต่ว่า *ดื่มน้ำเมา*
เที่ยวกลางคืน *ดูการเล่น* *เล่นการพนัน* *คบคนชั่วเป็นมิตร* *เกียจคร้านทำงาน*;
เหล่านี้ไปหาอ่านดูจากตำรานักธรรมอะไรนั้น มีอบายมุขเป็นปาก
ของความฉิบหาย. *อบาย* อย่าไปทำเข้า ถ้าไปทำเข้ามันก็วินาศ; ถ้าไม่ทำ
มันก็พัฒนา. *อบายมุข* มีดังที่เห็น ๆ อยู่.

....

ข้อที่ ๑๑. ถ้าจะพัฒนา ก็ต้อง มีศีลมีสัจย์ ไม่เอาเปรียบ
คดโกง. ถ้าเอาเปรียบคดโกง มันเป็นการหลอกเขาได้ชั่วระยะสั้น. ถ้ามีศีล
มีสัจย์ มันก็ลงรากฐานที่ดี ที่จะทำให้คนเชื่อถือ.

....

ข้อที่ ๑๒. ประหยัด นี้อ่าอธิบายกันเลย รู้แต่ว่าคน
เดี๋ยวนี้เขาไม่ประหยัด เขาไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่ต้องใช้จ่ายกันมากขึ้น ไปดูของที่
เขาขายซื้อกันอยู่ มันเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นแทบทั้งสิ้น นี่มันคือความไม่ประหยัด

.... ..

ข้อที่ ๑๓. ต้องพึ่งตัว, ต้องคิดพึ่งตัว ถ้าไม่คิดพึ่งตัว
มันไม่มีทางที่จะพัฒนา. เราพูดกันติดปากว่า *อดตา หิ อดตโน นาโถ:*
ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ; แต่แล้วก็ไม่ทำ.

.... ..

ข้อที่ ๑๔. ต้องสะสมสิ่งที่ควรสะสม.

นี่ก็อยู่ในพวกประหยัดเหมือนกัน แต่เขาแยกออกมาให้เห็น
ว่า มันต้องสะสมสิ่งที่ควรสะสม แล้วก็ไม่ต้องทำอะไรที่มันซ้ำเหลือเกิน. จะยก
ตัวอย่าง ปลวกสะสมจอมปลวกนั้น; ให้คนถือหลักอย่างนั้น. เดี่ยวนี้คน
ไม่ถือหลักอย่างนั้น มันก็เลยโกง คอร์รัปชันเขา มันไม่ทันใจของมัน มันไม่ยอมทำ
อย่างปลวก คือสะสม.

.... ..

ข้อที่ ๑๕. อยากจะใช้คำว่า รู้จักแลกเอาสิ่งที่ดีกว่า.

ข้อนี้อย่าฟังเป็นว่า คำกำไรเกินควร; ให้เป็นการ
คำกำไรที่ถูกต้องก็แล้วกัน รู้จักแลกเอาสิ่งที่ดีกว่า. เพราะธรรมดาเราจะต้อง

มีสิ่งที่มีค่าน้อย; แล้วเราก็รู้จักแลกเปลี่ยนได้สิ่งที่มีค่ามากขึ้นมา แต่แล้วก็ไม่
 โกงใคร ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน. หรือว่าจะทำให้ทุก ๆ ฝ่ายได้กำไรพร้อม ๆ
 กันขึ้นมาในทางที่ถูกต้อง; รู้จักแลกเปลี่ยนที่ดีกว่า เช่นว่า กำลังแขน กำลังขา
 กำลังมือเท้า อะไรนี้ มันมีอยู่เท่านี้ เอาไปทำให้มันได้ประโยชน์ เป็นสิ่งที่มี
 ค่ามากกว่า อย่างนี้ก็ได้. ที่มีทรัพย์สมบัติอย่างนี้, ก็ทำให้มันเกิดทรัพย์
 สมบัติอย่างอื่น ที่สูงขึ้น; กระทั่งว่าเป็นเรื่องมรรค ผล นิพพาน, รู้จักทำ
 ให้มีการแลกเปลี่ยนได้มาซึ่งสิ่งที่มีค่าสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เดี๋ยวนี้คนโง่ ไปบูชากามารมณ์ ไปบูชาเนื้อหนัง; เขาก็คิด
 ว่านี่สิ่งที่มีค่าเหมือนกัน แล้วสูงขึ้นเหมือนกัน; แต่มันสูงสำหรับคนโง่.
 ฉะนั้น คนโง่ก็ต้องลงอบาย เพราะไปหลงเอาของไม่มีค่าเป็นของมีค่า
 หรือเอาของมีค่าน้อยเป็นของมีค่ามาก.

.... ..

ข้อที่ ๑๖. เลี้ยงง่าย. ลูกเด็ก ๆ ทุกคน ควรจะเลี้ยงง่าย
 ที่จริงลูกเด็ก ๆ บ้านนอกเรานั้นก็เลี้ยงง่ายอยู่แล้ว. อย่าไปแก้ไขนิสัยนี้เสีย ไปทำ
 ให้มันต้องกินอร่อย หรือว่ากินดีอยู่ดี แบบที่เขาพูดกันบูชากัน จนต้องไป
 คอรัปชั่น

.... ..

ข้อที่ ๑๗. ว่องไว. ร่างกายว่องไว จิตใจว่องไว กระปรี้
 กระเปร่า จึงจะพัฒนา ร่างกายว่องไวก็ทำงานได้ดี สมองว่องไว ก็คิดได้ดีทำได้ดี.

.... ..

ข้อที่ ๑๘. มีเพื่อนดี น้อย่าพูดอธิบายเลย เพราะรู้ ๆ กัน อยู่แล้ว. ถ้ามีเพื่อนดีหมายความว่าเพื่อนดีก็แหวดล้อมไปแต่ความดี มันง่ายขึ้น มากมายทีเดียว ที่จะทำอะไร.

.... ..

ข้อที่ ๑๙. สันโดษ สันโดษชนิดแท้จริง ไม่ใช่สันโดษ ที่พูดผิด ๆ สอนกันผิด ๆ ว่าสันโดษนี้ทำให้บ้านเมืองไม่เจริญ นั้นคนโง่พูด พระพุทธเจ้าไม่ได้พูด.

ถ้าสันโดษ ก็คือว่า สิ่งที่ทำให้เรามีกำลังอยู่เสมอ สำหรับ ทำการงานต่อไป. เราทำได้เท่าไรก็พอใจเป็นความอิม แล้วก็เห็นว่า เป็นทางที่ถูกต้องแล้ว ก็ทำต่อไปอีก. นี่คือสันโดษยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่; แต่มิได้ห้ามมิให้ทำสิ่งที่ต้องทำต่อไป.

.... ..

ข้อที่ ๒๐. พากเพียร ยิมหมวดพาดเพียรมาไว้ที่นี้อีกที ใน หมวดพัฒนา ต้องพากเพียรทั้งในความหมายที่ว่าพากเพียร และในความหมายที่ว่า กล้าหาญ.

ข้อที่ ๒๑. ปธาน นี้คือความพากเพียร ที่ลงรามั่นคง.

ข้อที่ ๒๒. ป้องกัน : มีการป้องกัน มีการรักษาที่ทำได้ ครบถ้วนทุกด้าน : รักษาทรัพย์สมบัติ ก็รักษาถูกต้อง, รักษาร่างกาย ชีวิตนี้

ก็รักษาถูกต้อง, รักษาคุณความดีก็รักษาถูกต้อง, ก็เรียกว่า อารักขาป้องกัน ดีหมดทุกทาง จึงจะพัฒนา.

ข้อที่ ๒๓. อยากจะยืมคำโบราณมาใช้ไว้ที่นี้อีกทีหนึ่ง ว่า **จุดไฟบ้านรับไฟป่า.**

เดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยรู้จักใช้วิธีนี้ เราจึงฉิบหายไม่ทันรู้ตัว. คนโบราณเขาทำไร่อยู่ในกลางดง ถึงเวลาฤดูแล้วเขาจุดไฟรอบ ๆ บ้านให้หมดเสีย เป็นที่เตียนเสีย; พอไฟป่าไหม้มากก็ทำอะไรไม่ได้. นี่การป้องกันอย่างฉลาดที่สุด สำหรับบุคคลที่มีกำลังน้อย.

เหมือนว่า ประเทศไทยเราเป็นประเทศเล็ก ๆ ถ้าว่าจะป้องกันภัยที่มาจากประเทศใหญ่ ต้องใช้อุบายนี้ ; "รู้จักจุดไฟบ้านให้รอบ ๆ นี้รับไฟป่า" ไฟป่ามาถึงทำอะไรไม่ได้; โดยใจความแล้ว ก็หมายถึง มีธรรมะพอที่จะป้องกันสิ่งที่ป็นอธรรม การพัฒนาทุกอย่าง ก็ต้องมีหลักอย่างนี้.

....

ข้อที่ ๒๔. **กำลังจิต** หรือ **พัฒนาจิต** กำลังที่สูงที่สุดคือ กำลังจิต ฉะนั้น จึงต้องมีการพัฒนาจิตให้เจริญ และมีกำลังจิต จึงจะพัฒนาภายนอก หรือวัตถุอะไรได้.

ต่อไปนี่ก็เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดที่ควรทราบ.

ข้อที่ ๒๕. มีเสน่ห์ มีความน่ารัก. คนที่จะพัฒนาได้เร็ว; ต้องมีอะไรที่น่ารักแก่คนทั่วไป; ถ้ามีอะไรที่น่าเกลียดแก่คนทั่วไป ก็ไม่มีใครสนับสุนน.

ข้อที่ ๒๖. น่าเอ็นดู; น่ารักกับน่าเอ็นดู ไม่ใช่อย่างเดียวกัน. **น่าเอ็นดู**นี้จะมีกำลังมาก น่าสงสารก็ได้. เพราะว่าถ้าดีจริงแล้ว ก็จะมีคนสงสาร; ถ้าทำจริง มันเสียสละจริงอย่างไม่คิดแก่ความยากลำบากนี้. นี้ก็น่าเอ็นดู.

.... ..

ข้อที่ ๒๗. น่าไว้วางใจ. นี้เราไม่ค่อยจะอบรมลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้ทำตนให้เป็นที่น่าไว้วางใจ นี้บกพร่องมาก.

บางที่มันก็เก่ง มันก็ฉลาด ทำอะไรน่าฉลาด แต่ไม่น่าไว้วางใจเลย; มันพร้อมที่จะคดโกง. คนบางคนที่มาเกี่ยวข้องกับเราก็มเหมือนกัน เขามีอะไรดีหลาย ๆ อย่าง; แต่มันมีบกพร่องสักอย่าง คือว่าไม่น่าไว้วางใจจะก็เล็กกัน. ถ้าเรามีลักษณะที่เป็นที่ไม่น่าไว้วางใจของผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว, มันก็ไม่พัฒนาแน่.

.... ..

ข้อที่ ๒๘. น่านับถือ จะโดยอะไรก็ตาม มันมีลักษณะ แสดงให้น่านับถือ เราจะบอกลูกเด็ก ๆ ของเราว่า แม้เป็นตัวเล็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ นี้

ทำให้ดีเถอะ; คนแก่ ๆ เขาก็ยังนับถือ! คนแก่ ๆ เขาก็ยังนับถือ! คนแก่ ๆ เขานับถือลูกเด็ก ๆ ได้นะ; ขอให้ทำตัวให้น่านับถือ.

.....

ข้อที่ ๒๙. นำเกรงขาม ถ้าลูกเด็ก ๆ เขาทำตัวดี มันก็นำเกรงขาม; แม้แต่คนแก่ ๆ หรือผู้ใหญ่.

คนที่ทำตัวให้พัฒนานั้น ถ้าสามารถทำตัวให้เป็นที่น่าเกรงขามได้ก็ยิ่งดี ไม่ใช่ที่น่าเกรงขามด้วยกำลังกาย กำลังอาวุธ มันยังมีน่าเกรงขามอย่างอื่น. ดูเถอะคนบางคน หรือเป็นพระเป็นเจ้า อะไรรู้ ไม่ได้มีกำลังอาวุธ ไม่ได้มีกำลังอะไร ที่ทำให้คนตายได้; แต่ก็มีคนเกรง มีคนกลัว มันน่าเกรงขามเพราะมีคุณความดี. ฉะนั้น เด็ก ๆ ก็ทำตัวให้เป็นที่เกรงขามแก่คนแก่ได้, หรือจะพูดให้ชัดเข้ามา, บางทีลูกศิษย์ที่ทำตัวน่าเกรงขามแก่อุปัชฌาจารย์ก็ได้ ถ้าทำตัวดี คือเกรงใจอย่างน้อย.

.....

ข้อที่ ๓๐. สามัคคี. น้อย่าทำลายความสามัคคี จะไม่มีพัฒนา.

ข้อที่ ๓๑. สงเคราะห์. การสงเคราะห์เป็นสิ่งที่จะต้องทำ.

คำว่าสงเคราะห์นี้ ไม่ใช่หมายถึงการให้: การให้มันอยู่พวกเอื้อเพื่อ หรือให้ทานอย่างนี้. **การสงเคราะห์นี้คือการผูกพัน;**

ตามตัวหนังสือนี้ก็แปลว่า ผูกพัน ; เคารวะ หรือ คะหะ นี้ แปลว่า จับเอา หรือ ถือเอา สง นี้แปลว่า หมด หรือครบถ้วน หรือพร้อมเลย จับเอาหมดเนื้อ หมดตัวเลย ; นี้เรียกว่าสงเคราะห์.

ฉะนั้นเราทำอะไรให้เขารักเราด้วยจิตใจเลย; นั่นแหละ คือเราสงเคราะห์เขา คือเราจับตัวเขาได้; เช่นว่าเราเอาอะไรไปให้เขา นี้ เราชนะจิตใจเขา เขาก็ยอมทำตามความประสงค์ของเรา.

คำว่า สงเคราะห์นี้ ไม่ได้ถึงถึงเมตตากุณาอย่างเดียว หมายถึงการผูกพันไว้ด้วยความดี เรียกว่าสงเคราะห์; ฉะนั้นจึงสงเคราะห์ ได้รอบด้าน. คนที่ดีกว่าเรา ก็สงเคราะห์ คนที่เลวกว่าเราต่ำกว่าเราก็สงเคราะห์, คนที่เสมอกันก็สงเคราะห์, แล้วเป็นสงเคราะห์รอบด้าน.

.....

ข้อที่ ๓๒. เป็นสำนวนพูดของที่นี่ : **เลี้ยงควายทั้ง ๒ ตัว.**

นี่ผู้ที่เคยฟังคำบรรยายมาแล้ว ก็เข้าใจแล้วว่าหมายความว่าอะไร; คือว่า **ต้องมีความถูกต้อง ทั้งส่วนร่างกายและส่วนวิญญาณ ส่วนจิตใจ.** คนสมัยนี้มีแต่ความถูกต้องทางกาย ทางเนื้อหนัง ทางความรู้ ความคิดที่เป็นไปเพื่อวัตถุเนื้อหนัง; ไม่มีความถูกต้องทางวิญญาณ หรือทางจิต หรือทางธรรมะ แล้วมันจึงวินาศ, หรือถ้าไม่วินาศมันก็มีวิฤติการณ์ไม่สิ้นสุด

เหมือนกับโลกสมัยปัจจุบัน. โลกทั้งโลก สมัยปัจจุบัน มันมีแต่ควายตัวเดียว, คือควายถึกทะมีนทีนมีแรง กำลังแรงมาก เป็นควายเปลี้ยวบ้า คือไม่มีศาสนานั่นเอง.

ถ้าจิตใจมีศาสนา มีธรรมะ มีเรื่องทางวิญญูณด้วย จะเป็นควายตัวที่ ๒ ที่จะดึงควายตัวที่ ๑ ให้เดินไปถูกทาง และสำเร็จประโยชน์; เหมือนไถนาด้วยควาย ๒ ตัว : ตัวหนึ่งเป็นตัวแรง, ตัวหนึ่งเป็นตัวรู้; แล้วมันก็เดินไปด้วยกัน, การไถนานั้นก็สำเร็จประโยชน์ดี การทำนาชีวิตนี้ก็เหมือนกัน ให้เลี้ยงควาย ๒ ตัวให้ถูกต้อง

ที่นี้ มาถึงการพัฒนา เราก็มีถูกต้องทั้งทางวัตถุ และทางฝ่ายจิตใจ ให้ลูกเด็ก ๆ ของเรามีความถูกต้อง ทั้งทางฝ่ายร่างกายและฝ่ายจิตใจ เรียกว่าเขารู้จักเลี้ยงควาย ๒ ตัว.

ข้อที่ ๓๓. ข้อสุดท้าย มีอนุสสติในหน้าที่ของมนุษย์
นี้มันเป็นเหมือนกับหางเสือ เป็นหลักรับประกันไม่ให้ผิดได้.

อนุสสติ หรือ ระลึกถึงอยู่ตลอดเวลาอย่างยิ่ง เรียกว่าอนุสสติ; เหมือนที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรมอะไร เรียกว่าอนุสสติ.

เดี๋ยวนี้ ต้องการให้มีอนุสสติในหน้าที่ของมนุษย์. มนุษย์ก็แปลว่า มีใจสูง, หรือเหล่ากอของผู้มีใจสูง; อนุสสติ อยู่ในข้อนี้ ก็ทำให้

ต่ำไม่ได้. เพราะฉะนั้นเราต้องพัฒนาเป็นแน่นอน; ถ้าใจต่ำแล้วมันไม่เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ธรรมดาหรือเป็นคนธรรมดา. ฉะนั้น เราจึงหวังพัฒนาทางจิตก่อน คือเป็นมนุษย์มีใจสูงให้ได้; นี้อร่างกายเนื้อหนังวัตถุ ทรัพย์สมบัติ มันก็จะเดินถูกทางตามหลังไปเอง การพัฒนาก็สมบูรณ์.

....

นี้ตัวอย่างตั้ง ๓๓ หัวข้อ สำหรับสิ่งที่เรียกว่าความเจริญ หรือการพัฒนา สำหรับยุวชนมีอยู่อย่างนี้.

ขอให้ทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง ว่าเรามีหัวข้อศีลธรรมสำหรับยุวชน มากมายหลายสิบหลายร้อยหัวข้อก็ได้; แต่เอามาแบ่งเป็น ๘ หัวข้อ หรือ ๘ หมวด :

หมวดว่าด้วย สุทธิ คือ ความบริสุทธิ์.

หมวดว่าด้วย ปัญญา คือ รู้ในสิ่งที่ต้องรู้.

หมวดว่าด้วย เมตตา คือ รักใคร่คนหรือสิ่งที่มีชีวิตด้วยกัน.

หมวดว่าด้วย ขันติ ต้องอดทน ไม่ยกเว้นอะไรเลย ที่จะไม่ต้องอดทนไม่มี; ยิ่งใจดียิ่งต้องอดทน, ยิ่งอยู่กับคนพาลในโลกยิ่งต้องอดทน. เดียวนี้เราต้องอยู่ร่วมโลกกับคนพาล เราต้องอดทน.

หมวดว่าด้วย สังวร - สังวร คือป้องกัน ไม่ให้เกิดผิดพลาดขึ้นมา.

หมวดว่าด้วย หิริ นี้ช่วยให้ละอาย เกือบความชั่ว มันก็ไกลความชั่วเป็นแน่นอน.

หมวดว่าด้วย วิริยะ ความพากเพียรก็ขาดไม่ได้ เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มันไม่ม่งองงามที่เดียวสำเร็จได้.

หมวดสุดท้ายคือ พัฒนา หรืออุทฺธิ โดยหลักว่า จะไม่เป็นคนรกโลก.

นี้มี ๘ หมวดด้วยกัน ก็หลายสิบหัวข้อแล้ว ก็เป็นตัวอย่างทีพอแล้ว สำหรับว่าจะอบรมยุวชนอย่างไร .

นี่ขอให้พิจารณาดู ทำไมจึงต้องใช้คำว่า อริยศีลธรรม. นี่ก็ขออย่าได้ลืม ว่าเราจะให้ศีลธรรมอย่างแบบของพระอริยเจ้า; ไม่ใช่คำกำกวม. ศีลธรรมของคนสมัยใหม่นี้ เขาแก้ไขเรื่อย จนไม่รู้ว่ามีอยู่ที่ไหน แก้ไขจนกระทั่งว่า ที่เคยลามกอนาจารนั้น ก็จะไม่ลามกอนาจารแล้ว, จึงมีศีลปะลามกอนาจารเกิดขึ้น ที่นี้การทำชนิดที่มันเคยถือกันว่าผิดนี้ มันก็กลายเป็นถูกแล้ว. ศีลธรรมของคนสมัยใหม่นี้ เขากำลังจะยกเลิกศีลข้อ กามเมฆ ข้ออะไรต่าง ๆ กันแล้วอีกมากมาย; นี่มันไม่ใช่ศีลธรรม; แต่เขาก็เรียกว่า ศีลธรรมสำหรับสมัยนี้. ฉะนั้นเราไม่อยากจะให้ปนกัน ; เราก็ต้องใช้คำว่า **อริยศีลธรรม** ศีลธรรมที่แท้จริง, ศีลธรรมที่ประเสริฐ ศีลธรรมที่พระอริยเจ้ารับรอง.

นี่พูดเฉพาะอริยศีลธรรมสำหรับยุวชน เป็นการบรรยาย ๒ ครั้ง ยืดยาวมาก นับว่าเราอดทนพูด อดทนฟังกันมาไม่น้อย; เพื่อเห็นแก่มนุษย์ซึ่งมีปัญหามากขึ้น มีวิกฤติการณ์มากขึ้น กำลังจะวินาศอยู่แล้ว, และได้หวังว่าจะได้แก้ไขได้ โดยการแก้ไขยุวชน เป็นทางหนึ่งซึ่งสำคัญมาก. ขอให้เอาไป

คิดดู ให้มีการปรับปรุงหรือฟื้นฟู ปรับปรุงส่งเสริม ศีลธรรมของยุวชน
กันเสียทุกคน ตามที่เราจะได้; เชื่อว่าไม่เหลือวิสัยเลย.

การบรรยายในเรื่องอริยศีลธรรมสำหรับยุวชน วันนี้ก็สมควร
แก่เวลา หรือว่าเกินเวลาไปบ้างแล้ว ก็ขออภัย.

ต่อไปนี้ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายได้สวดคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจ
ของท่านสัตบุรุษทั้งหลาย ตามที่เคยกระทำมาแล้ว ต่อไป.

สิ่งกระตุ้น และอานิสงส์ของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่อง อริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๑๓ ซึ่งเป็นครั้งสุดท้ายของการบรรยายประจำวันเสาร์ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **สิ่งกระตุ้นและอานิสงส์ของศีลธรรม.**

การบรรยายในครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ไม่มีเรื่องอะไรมากมายนัก แต่เป็นการกล่าวสรุปเรื่องทั้งหมดเสียมากกว่า; แต่ยังมี การ **แนะถึงสิ่งซึ่งจะเป็นการกระตุ้น หรือดลใจให้เกิดกำลังในการปฏิบัติศีลธรรม** พร้อมทั้งเป็นการแสดงอานิสงส์ของศีลธรรม

ไปด้วยในตัว. เพราะว่าถ้าคนมองเห็นอานิสงส์ของศีลธรรมแล้วก็อยากจะมีศีลธรรมขึ้นมาทันที; เพราะฉะนั้นการได้ทราบถึงอานิสงส์ของศีลธรรมนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติ. สิ่งกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ ในการกระทำสิ่งดี ๆ หรือให้มีสิ่งนั้น ๆ เกิดขึ้น เรียกกันสั้น ๆ ด้วยภาษาธรรมดาสามัญว่า motive เป็นคำสั้น ๆ กล่าวง่าย ๆ ประหยัดเวลา. รวมความว่า วันนี้เราจะได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า motive ของศีลธรรม.

....

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนเรื่องทีกล่าวนำมาแล้ว ก่อนหน้านี้ ๑๒ ครั้ง ซึ่งได้กล่าวถึงศีลธรรม และสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่กับศีลธรรม ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า เดียวนี้โลกเราทั้งโลก กำลังมีปัญหาหรือวิกฤตการณ์นานาชนิด จนเรียกว่ามีวิกฤตการณ์ถาวร กำลังได้รับความลำบาก เกี่ยวกับการแก้ไขวิกฤตการณ์เหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ในรูปของความไม่สงบสุข, ความขาดแคลน, อาชญากรรมนานาชนิด นานาแบบ เต็มไปทั่วโลก .

เราแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ เพราะว่ามีองตั้นเหตุของมันผิด คือ มองที่ปลายเหตุ แล้วก็เลยคิดว่าเป็นต้นเหตุ เป็นอย่างนี้เสียโดยมาก. แต่ในบางกรณี แม้เราจะมองถึงตัวต้นเหตุเราก็ยังแก้มันไม่ได้, เพราะว่ามีปัญหาอย่างอื่นทับถม ซ้ำซ้อนกันอยู่อีกหลายชั้น ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของเยาวชนที่กำลังมีอยู่ในโลกเวลานี้ ไม่เป็นไปเพื่อส่งเสริมศีลธรรม แต่เป็นไปเพื่อความไร้ศีลธรรมเสียมากกว่า.

นี่แหละเรียกว่า เราแก้วิกฤติการณ์ในโลกไม่ได้ เพราะปฏิบัติผิดต่อเรื่องศีลธรรมนี้เอง; และไม่เห็นว่า เป็นสิ่งที่สำคัญ, ไปเห็นที่ปลายเหตุ เช่นการเมือง การเศรษฐกิจเป็นต้น; ก็มัวแก้แต่ที่ส่วนนั้น โดยไม่คำนึงถึงว่า ส่วนนั้นมันมาจาก การที่คนเราไร้ศีลธรรมอีกทีหนึ่ง. เราจึงคิดถึงการแก้ไขศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่; เพื่อแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยแท้จริง แล้วก็นึกถึงยุวชนก่อนอื่น ดังที่ได้กล่าวถึงศีลธรรมของยุวชนมาเป็นอันมากแล้ว ในครั้งที่แล้วมา.

....

บัดนี้จะได้พูดถึง สิ่งที่จะช่วยในการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ กล่าวคือ การทำให้มีศีลธรรมเกิดขึ้นมา, จึงต้องพิจารณากันถึงข้อที่ว่า อะไรเป็น motive ของการปฏิบัติศีลธรรม, เป็น motive โดยตรงก็มีอยู่พวกหนึ่ง, เป็น motive โดยอ้อมก็มีอยู่พวกหนึ่ง. ขอให้พยายามกำหนดดูให้ดี ๆ พิจารณากันให้ดี ๆ จะเป็นการช่วยกันแก้ไข สภาพไร้ศีลธรรมในโลกนี้ ซึ่งมนุษย์ทุกคนก็มีความรับผิดชอบร่วมกัน.

ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีอยู่มากมาย เท่าที่กล่าวมาแล้ว จะยกมากล่าวย่อ หรือเพื่อเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับการบรรยายครั้งนี้อีก ในบางเรื่อง เพื่อให้เข้าใจดีขึ้น.

เดี๋ยวนี้ ความคิดเห็นเกิดแตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย คือว่า ฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าศีลธรรมนั้นแหละเป็นตัวสำคัญ เป็นตัวการเป็นตัวเหตุ

เป็นเรื่อง เกี่ยวกับความรอดหรือความตายของมนุษย์. อีกพวกหนึ่งไม่รู้จัก
สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมเลย จะไม่เคยเอ่ยปากพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมก็ได้ ;
เพราะว่าเขาไปมัวมองไปยังสิ่งอื่นที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

ตัวอย่างเช่น พวกหนึ่งว่ามนุษย์จะต้องมีอากาโริมปาก
อิมท้อง เช่นเศรษฐิกิจดี เป็นต้นเสียก่อน, แล้วคนก็จะมีศีลธรรม หรือว่าจะหมด
วิกฤติการณ ความทุกข์ยากลำบากในโลก, หรือจะหยุดทำชั่ว หยุดประกอบ
อาชญากรรมต่างๆ เป็นต้น. สรุปว่าเขาว่าต้องให้อิมปากอิมท้องเสียก่อน ก็
หมดปัญหาความเดือดร้อน.

ที่นี้เราว่า คนไม่อิมปากอิมท้องนั้น เพราะไม่มีศีลธรรม, ไม่มี
ศีลธรรมขั้นรากฐาน. ถ้ามีศีลธรรม แล้ว จะอิมปากอิมท้องด้วย หรือจะ
รวยด้วย, หรือแม้จะไม่รวย ก็ไม่สร้างปัญหาทางศีลธรรม. หรือแม้ว่า
จะไม่อิมปากอิมท้อง เขาจะไม่สร้างปัญหาที่มาจากความไร้ศีลธรรม. เรามอง
เห็นว่า แม้คนจะอิมปากอิมท้องแล้ว ก็ไม่สามารถจะป้องกันสภาพไร้ศีลธรรม;
เพราะว่าความไร้ศีลธรรมนี้ ยังมีอย่างอื่นอีกมาก แล้วโดยแท้จริงแล้วความไร้
ศีลธรรมนั้น มิได้มาจากการที่ยังไม่อิมปากอิมท้อง.

เราเห็นว่า ถ้าแก้ปัญหาศีลธรรมได้ ปัญหาอื่นๆ จะตก
ไปในตัว พร้อมกันไปในตัว; อย่างที่พูดว่า ถ้าจะตั้งกระทรวงศีลธรรมขึ้นมา
ให้เป็นกระทรวงใหญ่ เท่ากับกระทรวงทั้งหลายรวมกัน นั้นแหละจะเหมาะสม
คือมันจะแก้ปัญหาของทุกกระทรวง ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ได้ แม้แต่กระทรวง

ศึกษาธิการ. แต่ก็ไม่มีใครนึก ว่าจะต้องมีกระทรวงศีลธรรม; ถ้าตั้งขึ้นมา ก็เป็นกระทรวงที่ครึคระที่สุด ก็พากันรังเกียจ. เขาเห็นกันว่า ถ้าห้องอิม คือ วัตถุประสงค์แล้ว ใจก็จะดีเอง, นั้นมันเป็นปรัชญาของพวกวัตถุนิยม ไม่เป็นความจริงสำหรับธรรมชาติ. เราถือว่าต้องใจดีเสียก่อน; แล้วทางกายจึงจะดี ทางวัตถุจึงจะดี ไม่มีเหตุให้เดือดร้อน. นี่เป็นตัวอย่าง ที่มีมีความขัดแย้งกันอยู่ ระหว่างบุคคลที่นิยมศีลธรรม กับไม่นิยมศีลธรรม.

ตัวอย่างปัญหาสด ๆ ร้อน ๆ เช่น ปัญหาของชาวนา ซึ่งกำลัง อาละวาดรบกวนรัฐบาล รบกวนทุกคน; เขาว่าจะแก้ปัญหชาวนา ก็ต้องช่วย หาทางให้เขาผลิตได้มาก ให้ขายได้แพง คนที่มองกันแต่ในแง่วัตถุ เขาก็มอง อย่างนี้.

ส่วนเราก็มองไปอีกทางหนึ่งว่า ต้องทำให้ชาวนามี ศีลธรรม; ที่ยากจนนั้น มันเนื่องมาจากไม่มีศีลธรรม เพราะมือบายมุขบ้าง มีโมหะความหลงหลายประการบ้าง เขาจึงได้ลำบาก ยากจน ขัดสนนานาชนิด; มัวแต่แต่เพียงว่า ให้เขาผลิตได้มาก ให้เขาขายได้แพง เขาก็คงจะทำผิดในการ ไร่ศีลธรรมมากขึ้นไปกว่าเดิม มันไม่มีทางที่จะไล่กันทัน หรือบางทีจะเป็นการ ส่งเสริมให้เสื่อมศีลธรรมมากขึ้นอีกก็ได้.

ถ้าจะตัดต้นตอข้อนี้ ก็ต้องให้ชาวนาเป็นผู้ที่มีศีลธรรม เครื่องครัดในทางธรรม เหมือนแต่โบราณกาล ซึ่งจะได้พูดกันให้ละเอียด สักคราวหนึ่ง.

เพราะว่าเขาไม่มีศีลธรรม เขาจึงไม่สนุกในการทำงาน; เขาต้องการจะสนุกด้วยวัตถุภวามรณ์ ไปตามอย่างคนมั่งมี. ถ้าเป็นชาวนามสมัยก่อน สมัยบรรพบุรุษหลาย ๆ ชั่วขึ้นไปนั้น เขาสนุกได้ในการทำงาน คือการทำนานั่นเอง; หรือแม้ที่สุดแต่จะสนุกได้ ด้วยเรื่องบุญกุศลซึ่งไม่ต้องมีการใช้จ่ายอะไร ไม่มีอบายมุขอะไร. ไม่เหมือนกับการทำบุญทำกุศลสมัยนี้ ซึ่งเขาอบายมุขไปล่อหลอกคนจนให้มาทำบุญ; มันก็เป็นการเสียหายแก่จิตใจมากขึ้นทุกที, และคนจนเช่นชาวนาเป็นต้น ก็ต้องยากจน. ถ้าชาวนาคนไหนไม่ตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้ ไม่เท่าไรก็พ้นจากสภาพความเป็นคนจน.

นี่ควรจะช่วยให้เขามีศีลธรรม โดยเราแนะนำให้เขาพิจารณาจนเห็นชัด, แล้วก็ปฏิบัติในทางศีลธรรมอยู่เป็นประจำ ว่าการทำงานในหน้าที่ของตน ๆ นั้น มิใช่เพียงเพื่ออาชีพ หรือเพียงเพื่อความร่ำรวย. อย่าไปคิดอย่างนั้นเลย; คิดว่ามันยังมากไปกว่านั้น คือมันยังเป็นบุญ เป็นกุศล ทำลายกิเลส ทำลายความเห็นแก่ตัว หรือว่าช่วยเพื่อนมนุษย์ในโลกด้วยก็ได้.

ข้อนี้อาจจะฟังยาก สำหรับคนสมัยนี้ ที่ว่าการทำงานเป็นการกุศล หรือเป็นการปฏิบัติธรรมะ; แต่ถ้าเป็นสมัยก่อน เขามีทำกันอยู่โดยพื้นเพของขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ฝังอยู่ในจิตใจ. เขามีความพอใจในการเป็นชาวนา, แล้วก็สนุกสนานในการที่ต้องอดกลั้น อดทน. การอดกลั้นอดทนนั้นแหละ คือการปฏิบัติธรรมะ; เขาก็มีความพอใจในเมื่อได้กระทำ. แม้ยังไม่ทันได้รับผลของการกระทำเขาก็ยังมีความสุข คือความพอใจว่าได้ทำสิ่งที่ดีตามหน้าที่ของมนุษย์ จึงมีความปรกติสุข.

เดี๋ยวนี้เขา ต้องการเงิน, ต้องการเอาไปมีความสุขสนุกสนานทางวัตถุ, หรือที่เรียกว่าทางกามารมณ์ก็แล้วกัน ; มันมีความรู้สึกในจิตใจ ที่ทนทานหิวกระหาย ในทางกามารมณ์อยู่ตลอดเวลา ก็เบื่อกว่าจะทำงาน หรือไม่สนุกในการทำงาน. นั่นแหละเขาขาดศีลธรรม อันมีอยู่ในฐานะเป็นรกรากอันลึกซึ้ง ของจิตใจของมนุษย์ ที่จะอยู่อย่างมีความสุขได้ ในทุกกรณี.

หรือจะดูกันเป็นข้อสุดท้ายอีกทีหนึ่งว่า ทำไมเขาจึงไปเป็นผู้ก่อการร้าย? นั่นเพราะว่าเขาไม่รู้เรื่องศีลธรรมเสียเลย. ถ้ารู้เรื่องศีลธรรมพอสมควร; ก็ไม่มีใครที่จะไปเป็นผู้ก่อการร้าย. แล้วทำไมจึงปราบปรามผู้ก่อการร้ายไม่สำเร็จ? ก็เพราะว่า ผู้ปราบปรามนั้น ไม่มีศีลธรรมเสียเลย หรือมีศีลธรรมน้อย, หรือไม่ปราบปรามตามวิถีทางของศีลธรรมมันจึงปราบปรามไม่ได้. นี่ปัญหาทางศีลธรรม ก็มีรกรากลึกซึ้ง, และมีสาขาแผ่ซ่านกว้างขวาง ครอบคลุมไปหมด ทุกๆ กระแสของวิกฤติการณ์ของมนุษย์เรา.

นี่คือปัญหาต่าง ๆ ที่สรุปได้เป็นใจความว่า เราไม่มองเห็นต้นเหตุอันแท้จริง ไม่แก้ไขที่ต้นเหตุอันนั้น ไม่ใช่สิ่งซึ่งสามารถจะขจัดปัญหานั้น ๆ ได้; ไปมัวแก้แต่ปลายเหตุ เลยไม่ได้ผล แม้แต่สักว่าจับปูใส่กระดิ่งก็ยังเทียบกันไม่ได้.

.... ..

ที่นี้ ดูต่อไปก็พบว่า เดี่ยวนี้ศีลธรรมมันอยู่ในรูปที่เปลี่ยนแปลง, แล้วคนมีอำนาจก็บันดาลสิ่งต่าง ๆ.

เดี๋ยวนี้ก็มีอำนาจชนิดหนึ่ง คือความนิยมของคนมาก ๆ เกือบทั้งโลกพร้อม ๆ กัน นั่นคืออำนาจอันใหญ่หลวง ยิ่งกว่าอำนาจอาวุธหรืออำนาจอะไรเสียอีก. เมื่อคนส่วนใหญ่เกือบทั้งโลก เขานิยมอะไรพร้อมกันแล้ว มันมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง, จึงเปลี่ยนแปลงระบบศีลธรรมไปได้ โดยไม่รู้สึกรู้สักตัว โดยไม่มีใครคัดค้าน และโดยไม่มีใครเห็นว่าเป็นอันตราย.

ที่นี้ ศีลธรรมสมัยก่อน ก็เป็นศีลธรรมแท้จริง คือสร้างความเป็นปรกติแก่สังคม; ศีลธรรมสมัยนี้เป็นศีลธรรมเทียมหรือปลอม; แล้วไม่สามารถจะสร้างความเป็นปรกติให้แก่สังคม สมตามความหมายของคำว่าศีลธรรม ซึ่งแปลว่าสิ่งซึ่งสร้างความเป็นปรกติ. ถ้าเป็นสมัยก่อน ทุกคนจะยอมรับว่าการเมามายในเรื่องการกิน เรื่องเสวยสุข สำเร็จ สำราญ; เพียงเท่านั้นมันก็ผิดศีลธรรมแล้ว, ผิดเท่า ๆ กับไปลัก ไปขโมยเหมือนกัน; เดี่ยวนี้เขาก็ สำเร็จ สำราญ เรื่องกิน เรื่องกาม เย้ยพวกเทวดาเสียอีก ก็ไม่มีใครถือว่าผิดศีลธรรม. ถ้าตามหลักศีลธรรมแท้ ต้องถือว่า ถ้ามีความผิดปรกติในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่อง เกียรติ ๓ เรื่องนี้แล้ว ก็ต้องถือว่าผิดศีลธรรม; เดี่ยวนี้กลับเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรจะนิยมชมชอบ.

ที่นี้ มันก็คาบเกี่ยวมาถึง เรื่องการเมือง. ถ้าว่าคนที่ เป็นพลเมืองหรือพลโลกก็ตาม ทำผิดในแง่ของศีลธรรมอย่างนี้แล้ว ก็สร้างปัญหาทางการเมืองขึ้นมา, หรือว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันใหญ่หลวง. เขาก็ไม่มองเห็นว่า นั่นคือเรื่องของศีลธรรม: เห็นเป็นเรื่องของการเมืองล้วน ๆ แล้วก็แยกตัวออกไป.

ที่จริง เรื่องการเมืองนั้น ก็เป็นศีลธรรม เรียกว่าศีลธรรม ส่วนสังคม; ถ้าทำสังคมให้ปรกติได้ ก็เรียกว่าศีลธรรมของสังคม ตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม ซึ่งแปลว่า สิ่งซึ่งทำความปรกติ. สี่ละ แปลว่า ปรกติ; ขอเดือนแล้วเดือนอีก เดือนแล้วเดือนเล่า ให้ช่วยกันจำไว้ ว่า คนมีศีล - นั่นคือคนปรกติ. ถ้าสังคมปรกติ ก็เรียกว่าสังคมมีศีลธรรม นั่นก็คือการเมือง. ถ้าโลกปรกติ ก็หมายความว่าทั้งโลก มีศีลธรรม, ศีลธรรม เป็นการเมืองของโลก; จะดูกันในแง่ไหนก็เป็นอย่างนี้ ตัวหนังสือ ก็เป็นอย่างนี้ โดยความหมายก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าดูอย่างผิว ๆ อีกทีหนึ่ง ก็ยังพบว่า แม้เรื่องการเมืองเขาก็มีอุดมคติ ในทางที่จะสร้างสันติภาพ; แต่แล้วที่สร้างไม่ได้ นั่นเพราะเหตุที่ถือเอาความหมาย หรืออุดมคติหรือเจตนารมณ์ ของคำว่าการเมืองผิดพลาดนั่นเอง. คำว่า "การเมือง" ก็หมายถึงศีลธรรม จะเป็นของสังคมหนึ่ง หรือว่าของโลกทั้งโลกก็ตาม; นี่ก็เป็นการถูกต้อง ตามที่ธรรมชาติต้องการ หรือตามที่พระเจ้าต้องการ ไม่มีใครขัดขวางได้. เดียวนี้คนถือเอาผิดหลักที่พระเป็นเจ้าต้องการ พระเป็นเจ้าก็เป็นผู้ขัดขวาง คือทำให้มนุษย์ไม่ประสบความสำเร็จ ในการที่จะแสวงหาสันติภาพ เพราะว่าคนได้ทำผิด เหยียบย่ำศีลธรรม.

....

ที่นี้ใจความสำคัญที่ดูต่อไปอีกชั้นหนึ่ง ก็คือว่า **มนุษย์ทั้งหมด** กำลังมีศัตรูอย่างยิ่ง **อย่างที่เรียกว่าหมายเลข ๑, หรืออะไรทำนองนั้น; คือวัตถุนิยม.**

อย่าไปคิดว่า มนุษย์นี้มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือมีการไม่รู้หนังสือ การอดอาหาร, เป็นศัตรู หรือเป็นปัญหา. นั้นมองอย่างผิวเผิน, มองอย่าง ลูกเด็ก ๆ มอง. ศัตรูอันแท้ของมนุษย์ก็คือ ความหลงใหลในวัตถุนิยม เป็นทาสของวัตถุ. ถ้าเราเรียก ตามภาษาธรรมะ ก็เรียกว่า เป็นทาสของ อายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่คือศัตรูหมายเลข ๑ ของมนุษย์ ทั้งโลกหรือก็โลกก็ตามใจ.

เราไม่มองกันอย่างนี้ ก็เลยรับเอาศัตรูหมายเลข ๑ นั้นแหละ มาเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด หรือเป็นสิ่งที่เคารพบูชาไปเลย; แล้วมนุษย์จะเป็นอย่างไร? มนุษย์เป็นมนุษย์ชนิดไหน? เป็นมนุษย์อะไรกันแน่? ควรจะลองพิจารณากันดู. เป็นมนุษย์จริง หมายความว่า มีจิตใจสูง ตามความหมายของคำๆ นี้. ตาม พยัญชนะ คำว่ามนุษย์นี้ แปลว่าใจสูง, ตามความหมายของคำก็แปลว่าใจสูง; ใจสูงก็ต้องไม่มีอะไรมาครอบงำ. แต่เดี๋ยวนี้มันมีกามารมณ์ครอบงำ, มีความโง่ครอบงำ, มีปัญหานานาชนิดครอบงำ แล้วใจจะสูงไปได้ อย่างไร.

ทำไมใจไม่สูง? นี้เพราะว่า เราพัฒนา เอาแต่วัตถุสำหรับ มามอมตัวเอง ให้มันเมา, ให้จมลงในเหยื่อล่อของวัตถุทั้งหลาย. นี้เรา รับเอาศัตรูหมายเลข ๑ มาเป็นพระเจ้า เป็นที่บูชา. ยิ่งหลงใหลในวัตถุก็ยิ่ง พัฒนาแต่ในทางวัตถุ; แล้วตะโกนบอกกันว่า เมื่อกายดีแล้วใจก็ดีเอง, เมื่อ ท้องอิ่มแล้ว ศีลธรรมก็มีมาเอง. คิดดูให้ดีว่า มันจะเป็นไปได้ อย่างนั้น อย่างไม่ไรกัน; เพราะเมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็เกือบจะเรียกได้ว่า มันไม่มี ศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้กำลังบูชาวัตถุมากขึ้น จนความนิยมในทางนามธรรม หรือทางความสะอาด สว่างสงบ ของจิตนั้นสูญหายไปหมด; บางทีก็เอาสภาพ อย่างนั้น ว่าเป็นพระนิพพานไปเสียเลย. ถ้าอย่างนี้แล้ว มันก็จะเป็นการ "ถอยหลังเข้าคลอง" ไปตั้งหลายพันปี อย่างที่กล่าวไว้ในพระบาลี ว่าคนสมัยหนึ่ง คือ ก่อนพุทธกาลนั้น เคยถือเอาความสมบูรณ์ทางกามารมณ์ ว่าเป็น นิพพานกันมาแล้ว ยุคหนึ่งทีเดียว. การทำอย่างนั้น มันแก้ปัญหไม่ได้; แล้วจะยิ่งแก้ปัญหไม่ได้สำหรับยุคนี้ นอกจากจะสร้างปัญหาเพิ่มเติม จนเหลือ วิสัยที่จะแก้; ก็แปลว่าต้องยอมทนอยู่ในกองไฟกันอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป.

ขอย้ำสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า วิกฤตการณ์ทั้งหลาย ที่เกิดอยู่ ทั่วโลก มาจากความไม่มีศีลธรรม, ความลำยาคยากแค้นทุกหัวระแหง ใน เมืองหลวงก็ดี บ้านนอกก็ดี, เกี่ยวกับอันธพาลทั้งหลายนี้ ก็มาจากความไม่มี ศีลธรรม ซึ่งมันซับซ้อนกันอยู่หลาย ๆ ชั้น หรือในคนหลาย ๆ พวก.

.....

ที่นี่ เราก็คิดถึง **การแก้ปัญหาทางศีลธรรม.**

ในเมื่อมองเห็นความจริงข้อนี้ การแก้ปัญหาทางศีลธรรมนี้ ก็ต้องนึกถึงว่า มันผิดมาเป็นสิบ ๆ ปี แล้วจะแก้ให้กลับตรงกันข้าม หน้ามือเป็น หลังมือ ทันทีย่างนี้ไม่ได้. ถ้าจะพูดว่าเราหลงไปทำผิดในเรื่องศีลธรรมนี้ เป็นเวลา ๓๐ - ๔๐ ปีมาแล้ว ก็จะต้องกับความจริง; ตั้งแต่มันยังน้อยอยู่ ๆ แล้ว มันก็มากขึ้น ๆ จนกระทั่งบัดนี้ มันก็คงจะชั่ว ๑ - ๒ อายุที่มันผิดมาแล้ว. แต่

ครั้งแรกมันน้อยมาก จนไม่มีอันตรายเห็นชัด; เดี่ยวนี้มันมีอันตรายเห็นชัด. เมื่อความผิดมีมา ๓๐ - ๔๐ ปี จะแก้กันในวันสองวัน มันก็ทำไม่ได้; ในปีหนึ่งสองปี ก็ทำไม่ได้ มันก็ต้องแก้กันให้เป็นระยะยาวพอ ๆ กันทีเดียว และยังกว่านั้นยังจะต้องนึกถึงว่า จะต้องแก้ที่ลูกเด็ก ๆ หรือยุวชนที่กำลังจะเติบโตขึ้น.

เดี๋ยวนี้เรากำลังเห็นชัดอยู่แล้วว่า ปัญหายุวชนมีมากในทางไร้ศีลธรรม เป็นเครื่องพิสูจน์อยู่ จึงเป็นอันแน่นอน เป็นที่แน่นอนว่าเราจะยกเอาปัญหาของยุวชนขึ้นมาเป็นเครื่องพิจารณา.

ข้อแรก ที่สุด ก็คือคำว่า "บาป" ; **เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ ไม่รู้จักคำว่าบาป.** เพราะไม่รู้จักคำว่าบาป จึงไม่กลัวบาป ได้ยินคำว่าบาปก็ไม่สะดุ้งสะเทือน หรือเรียกว่าไม่ระคายขนอะไร เมื่อได้ยินคำว่าบาป. แต่ถ้าใช้ความหมายของคำว่า "บาป" มาพูดกัน บางทีอาจจะรู้สึกบ้าง; เช่นอย่างจะพูดว่าจะมีโชคร้าย หรือที่เขาเรียกกันว่า "ช่วยตลอดชาติ" อย่างนี้คงจะมีผล คือทำให้กระทบความรู้สึกบ้าง ยิ่งกว่าคำว่าบาปนี้.

คำว่า "บาป" กลายเป็นคำสำหรับล้อเล่นเสียแล้ว; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ตกมาถึงสมัยหลังสุดนี้ คำว่า "ช่วยตลอดชาติ" เด็ก ๆ ก็ไม่กลัวแล้ว เพราะมันหนาแน่นมากยิ่งขึ้นทุกที ด้วยความบูชาวัตถุ, เมื่อก่อนบอกว่า "บาป" นี้เด็กก็ยังหยุด หรือเชื่อฟัง; เดี่ยวนี้ไม่หยุด ไม่เชื่อฟัง. โชคร้าย ก็ยังพอฟังออก ยังนึกกริ่งเกรงกันอยู่บ้าง; แต่พอต้องการวัตถุหนักเข้า ก็ไม่รู้ละ, โชคดีโชคร้ายก็ไม่รู้; ต้องการวัตถุที่ต้องการ ที่ประสงค์ นั้นแหละเป็นที่ที่สุด.

นี่คือปัญหาที่มีอยู่ในเวลานี้ แล้วคำว่า "บาป" นี้ ไม่มีใครกลัว ไม่ก็วันเด็กเหล่านั้นก็โตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่: ผู้ใหญ่ก็ไม่กลัวบาป, ไม่กลัวคำว่าบาป; คำว่าบาปไม่มีความหมาย. นี้เรียกว่ารกรากของศีลธรรมนี้มันพังทะลาย เพราะไม่มีใครกลัวสิ่งที่เรียกว่าบาป.

เราควรจะมีคำอะไรที่มาแทนคำนี้ ที่พอพูดออกไปแล้วทุกคนสะดุ้ง. อาตมาก็ยังนึกไม่เห็นคิดไม่ออก ว่า จะมีคำอะไรมาแทนคำว่าบาป. พอพูดออกไปแล้วคนสะดุ้ง; เหมือนที่ ปู่ ย่า ตา ยายบรรพบุรุษของเรา พอได้ยินคำนี้เข้าแล้วก็สะดุ้ง. ใครมีความคิดเห็นอย่างไร ก็ขอให้ช่วยกันคิด ว่าจะมีคำพูดอะไรที่จะหยุดยวชนหรือคนทั่ว ๆ ไป, ให้ยังคิดสักหน่อย ในเมื่อเขาจะทำผิดทางศีลธรรม.

ข้อนี้ดูต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง ก็ว่า ทำไมจึงเป็นมาก ๆ ถึงอย่างนี้ สำหรับเด็ก ๆ เกี่ยวกับคำว่าบาป? เดียวนี้มันมีอะไรบางอย่าง เข้ามาทำลายความหมายของภาษาศีลธรรมทั้งหลาย เช่นคำว่าบาป เป็นต้น

ข้อสอง อยากจะมองดูไปยังสิ่งที่เขาพูดกัน เกิดพูนกันมาก แล้วสอนให้เด็ก ๆ มีนมเฆลุ่มหลงอยู่สิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นคือคำว่า **ประชาธิปไตย**, สอนให้เด็ก ๆ ลุ่มหลงและบูชาประชาธิปไตย ทั้งที่ไม่มี ความหมายอันถูกต้อง; จะเป็นตามอย่างฝรั่ง หรือตามอย่างคนพวกไหนก็สุดแท้ ที่สอนให้มีนมเฆในประชาธิปไตย ที่ไม่มี ความหมายอันรัดกุมหรือถูกต้อง.

นี่เราจึงแก้ปัญหาคำต่าง ๆ ของยุวชนทั้งหลายไม่ได้; แก้ปัญหาเรื่องเด็กไม่เคารพครูไม่ได้ เพราะว่าเด็กเขาประชาธิปไตย, หรือบางทีก็เลยประชาธิปไตยไปเสียอีก. เมื่อเด็กไม่เคารพครูอย่างเดียวนั้นแหละ; คิดดูเถอะจะมีอะไรเหลืออยู่ สำหรับจะเป็นรากฐาน, สำหรับสร้างความรู้สึที่ดีที่งาม ตามแบบของศีลธรรม เช่นมีหิริโอตฺตปปะ เป็นต้น ก็ไม่มีอะไรเหลือ.

อนึ่ง ยังมีข้อเท็จจริง เป็นหลักฐานพยานอยู่ ; *ครูบางคน ถูกบังคับให้ขอขมานักเรียนเล็กๆ ที่พ่อแม่เขามีอิทธิพล โดยแม่แต่ทางการ ก็ยอมรับรู้หรือร่วมรู้ด้วย.* อย่างนี้มันเคย มีที่ไหนในโลก; ตั้งแต่โบราณกาลนั้น มันเคยมีที่ไหนในโลก มันจะเพิ่มมีประเทศไทยเมื่อเร็ว ๆ มา.

นี่จะเป็นเพราะว่า คนมีนเมาในประชาธิปไตยมากเกินไปแล้ว; เด็ก ๆ ไม่มีเจตนารมณ์ ที่เป็นสังคมนิยม, ไม่รักสมบัติของชาติ, ไม่รักประโยชน์ส่วนรวม. เขาโกรธขึ้นมา เขาเผา เขาทำลายอะไรต่าง ๆ ก็ได้; เด็กพวกนี้อาจจะบูชาประชาธิปไตยเพื่อฝันอย่างนี้ ยิ่งกว่าชีวิตของตัวเองก็ได้. แต่ว่าเป็นประชาธิปไตยชนิดที่จะเชือดคอเด็ก ๆ เหล่านั้นเอง ให้ตายเปล่าๆ ไม่ได้ประโยชน์อะไรที่เกิดมาที่หนึ่ง.

นี่เรามองกันให้เห็นว่า นี่มันเป็นประชาธิปไตยเพื่อฝัน; เด็กยังไม่ควรได้รับประชาธิปไตยชนิดนั้น ควรจะมีประชาธิปไตยที่มันอยู่ในขอบเขต. หรือถ้าให้ถูกต้องที่สุด ต้องอยู่ใต้ระบอบเผด็จการโดยความถูกต้อง โดยความเป็นธรรมไปก่อน.

การเลิกไม่เรียว ในโรงเรียน; อาตมาารู้สึกว่า เป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ไม่ใช่ประชาธิปไตย ไม่ใช่จิตวิทยาที่ดี; พิสูจน์ได้ด้วยผลที่เกิดอยู่เดี๋ยวนี้ ปรากฏอยู่เดี๋ยวนี้ ว่ามันเป็นอย่างไรบ้าง.

เราควรจะสอนเด็กให้เป็นทาสของพระพุทธ พระธรรม เสียดีกว่า คือเป็นทาสของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือเป็นทาสของธรรมะ นี้จะต้องปฏิบัติ ยอมให้ธรรมะข่มขี่; เพราะว่าเมื่อปฏิบัติธรรมะ มันก็ต้องลำบาก ต้องอดกลั้นอดทน. ให้เด็กเขาหลงความเป็นทาสของพระธรรม ดีกว่าไปหลงประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ที่เตรียมไว้สำหรับสอนเด็กที่กำลังพูดกันหนักหนา.

ที่นี้ มาดูกันถึงพวกครู, ก็มีครูจำพวกหนึ่งซึ่งมีมากขึ้น ๆ ที่ไม่มีสปิริตของคำว่าครูเหลืออยู่. ดูเหตุการณ์ที่เขาทำกันเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้ โดยครูจำพวกนี้; อย่างนี้มันเป็นการพิสูจน์ว่า ไม่มีศีลธรรมเหลืออยู่. การสอนศีลธรรมก็มีแต่บอกให้จดใส่สมุดแล้วก็ปิด; แม้ที่เรียกกันว่า วิชาหน้าที่พลเมือง อันนี้ก็เป็นเรื่องอย่างเดียวกันสำหรับจดไว้ในสมุด, แล้วก็ปิดไม่ต้องประพฤติ; พอจะสอบไล่ก็นึกขึ้นมาเขียนคำตอบก็พอแล้ว.

ควรจะเลิกประชาธิปไตย น้อยนิดที่กำลังมีเมามากันอยู่นี้เสียที; มานิยมเผด็จการโดยระเบียบ โดยข้อบังคับโดยพระธรรม หรือโดยพระศาสนา กันเสียอีกทีจะดีไหม? เราจะต้องถือว่า เขาเป็นเด็ก, และยังเป็นเด็ก; แม้เรียนในชั้นมหาวิทยาลัย ชั้นอุดมศึกษา ก็ยังเป็นเด็ก. ถ้าเด็กไม่รู้เรื่องศีลธรรม, ไม่รู้เรื่องการบังคับตัวเอง, ไม่รู้เรื่องของความเป็นมนุษย์ ว่ามี

ความหมายอย่างไร, ก็ยังต้องถือว่าเด็ก; ถ้าเมื่อยังเป็นเด็ก ก็ควรใช้ระบบเผด็จการ โดยระเบียบ โดยพระธรรม.

ถ้าขึ้นปล่อยไว้อย่างนี้ ก็จะไม่มีการศีลธรรม มันก็ไม่มีอะไร มีแต่มีนเมาด้วยประชาธิปไตยเพื่อเจ้ออย่างนี้; ไม่เท่าไร สัตว์เดรัจฉานจะมีศีลธรรมมากกว่าคน. ควรจะต้องรู้ตัว รู้สึกตัวในข้อนี้ แล้วเคลื่อนไหว เพื่อจะรักษาเกียรติของความเป็นมนุษย์ไว้ให้ได้. ถ้าเป็นประชาธิปไตย ก็ต้องเป็นแบบที่ถูกต้อง อย่างเป็นแบบที่ประกอบได้ด้วยธรรมะ; แล้วก็เห็นแก่ผู้อื่น ไม่ใช่เห็นแก่ตัวเอง. *เดี๋ยวนี้เรามีเสรีประชาธิปไตย ใครอยากจะเห็นแก่ตัวเองสักก็เล็กน้อย ก็เห็นได้เต็มทีเดียวทั้ง ๒ ฝ่าย : คนผิดก็ได้ คนถูกก็ได้, คนมั่งมีก็ได้ คนจนก็ได้, มีสิทธิที่จะเห็นแก่ตนอย่างเสรี. อย่างนี้ มันไม่ถูกต้องที่ธรรมชาติต้องการความสม่ำเสมอ : มันไม่ถูกต้องตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า. ขอให้คิดดูให้ดี ๆ.*

ข้อสาม สิ่งทีไพอะอีกคำหนึ่ง เขาเรียกกันว่า **สิทธิมนุษยชน** นี้ ฟังดูทีไพอะ, บัญญัติความหมายไว้ก็ดี. แต่ถ้ามันไม่ประกอบไปด้วยศีลธรรม มันก็ใช้ไม่ได้, หรือเมื่อไม่นิยมศีลธรรมนั่นเอง; การใช้สิทธิมนุษยชน ก็เป็นไปไม่ได้ เป็นไปลำบาก หรือเป็นไปอย่างผิดๆ. สิทธิมนุษยชนกับคำว่า เสรีประชาธิปไตย สองคำนี้อธิบายกันไป อธิบายกันมา จนฟันเฟือจนตีกันยุ่งจนปฏิบัติไม่ได้: เด็กก็ปฏิบัติไม่ได้ ครูก็ปฏิบัติไม่ได้ ประชาชนก็ปฏิบัติไม่ได้.

ถ้าครูตรวจจดหมายของนักเรียนในโรงเรียน ก็หาว่าครูไม่เคารพสิทธิมนุษยชน. นี่ความมีเมตตาประชาธิปไตยหลับหูหลับตา มันก็มีได้มากถึงอย่างนี้, คือมีไปในทางที่จะทำให้ไม่มีศีลธรรมเหลือ; ทำให้ไม่มีโอกาสที่จะควบคุมศีลธรรม หรือความมีศีลธรรมของลูกเด็ก ๆ ได้. นี่จึงเป็นสิ่งที่ต้องคิดดูกันให้ดีว่า นี่จะนำไปสู่ความเจริญของมนุษย์ หรือว่าจะนำไปสู่ความล้มจมกันแน่.

อาตมากล่าวได้แต่สั้น ๆ ว่า สิทธิมนุษยชน ที่ไม่เป็นไปเพื่อศีลธรรม, หรือเพื่อความมีศีลธรรมนั้น มันเป็นช่องโหว่ เหลือประมาณ แล้วก็มากมายเหลือเกิน ที่จะให้เล็ดลอดออกไปสู่ ความไม่มีศีลธรรม ฉะนั้นจึงไม่เห็นว่ามีประโยชน์. เราจะต้องวกกลับมาใหม่ มาดูที่สภาพแห่งความมีศีลธรรมอันแท้จริงอันถูกต้อง แล้วพยายามช่วยกันในส่วนนั้น.

คำว่า "สิทธิของผู้อื่น" นั้น ก็ควรเคารพ; แต่ว่า สิทธิชนิดนั้น ของใครก็ตาม ต้องไม่ทำลายศีลธรรม ซึ่งจำเป็นสำหรับทุกคนรวมทั้งตัวผู้ตัวเองด้วย. เดียวนี้เราก็สอนให้เด็ก ๆ มีเมตตาในสิ่งที่จะทำลายตัวเอง นั่นเอง ก็เลยสร้างปัญหาทางศีลธรรมมากขึ้น ในการที่จะแก้ปัญหาทางศีลธรรม มันก็มีความยากลำบาก เพราะมีปัญหาหลายอย่างหลายประการมาดักอยู่ข้างหน้า.

เดี๋ยวนี้ในที่สุด สมมุติว่า เรามองเห็นกันว่า เรื่องของศีลธรรมนี้เป็นเรื่องจำเป็น ในฐานะที่ต้องมี เป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวงในโลกนี้; เพราะว่าไม่ว่าอะไรในโลกนี้ ไม่ว่ากิจการงานแขนงไหน หรือว่าสิ่งของวัตถุ

อะไร ก็ประสงค์ความสงบ ความเป็นอยู่อย่างสงบ ตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม. ถ้าใครมีปัญญาลองคิดดูที, ลองหาเหตุผลอะไรมาดูที, ว่ายังมี อย่างอื่นนอกไปจากนี้ ที่เราควรจะต้องการ.

อาตมาก็กล่าวตามคำของท่านผู้รู้ทั้งหลาย บัณฑิตในกาลก่อน มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านก็กล่าวกันไว้อย่างนี้ ว่า *วัตถุประสงค์อันแท้จริง อย่างเดียวหรือจุดหมายปลายทาง ก็คือต้องการความสงบ แล้วก็ไม่มีความสุข อย่างอื่นนอกไปจากความสงบ; สงบมากก็สุขมาก, สงบน้อยก็สุขน้อย, สงบจริงก็สุขจริง, สงบปลอมก็สุขปลอม; ไม่มีความสุขอย่างอื่นนอกไปจากความสงบ แล้วความสงบนี้คือคำว่าศีลธรรม. เพราะคำว่า ศีละ แปลว่า ปรกติ หรือ สงบ; ก็พูดได้ทันทีว่า ไม่มีความสุขอันอื่น นอกไปจากความมีศีลธรรม. เป็นอันว่า จะต้องมศีลธรรม เป็นจุดที่มุ่งหมาย.*

ถ้าศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุ ก็หมายความว่า สิ่งที่จะสร้าง ความสงบ; ถ้าคำว่าศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล ก็คือ ภาวะแห่งความสงบ. เราต้องมีศีลธรรม อย่างที่เป็นเหตุแห่งความสงบ แล้วเราก็จะได้ศีลธรรมที่เป็นผล คือภาวะแห่งความเป็นอยู่กันอย่างสงบสุข. ถ้าจะมีอุปกรณ์อื่นใด ก็ต้องให้เป็น อุปกรณ์ของศีลธรรม; ถ้าจะมีระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบทหาร ระบบอะไรก็สุดแท้ ต้องเป็นอุปกรณ์แห่งศีลธรรม คือมีความสงบสุข. ถ้าไม่มีความสงบสุขก็คือไม่มีศีลธรรม; จะต้องเอาศีลธรรมเป็นหลัก เพื่อ จัดการกับสิ่งอื่น ๆ ทุกสิ่ง ให้เป็นอุปกรณ์แก่ศีลธรรม, มีผลเป็นสภาพของศีลธรรม, ความมีศีลธรรม, เป็นอยู่อย่างมีศีลธรรม.

.... ..

ทีนี้เราจะมองดูกันต่อไปถึงข้อว่า ทำอย่างไร เราจะเกิดความรัก ในการที่จะมีศีลธรรมและอยากจะมีศีลธรรมขึ้นมาที่เรียกว่า motive ของศีลธรรม.

ในขั้นแรก อยากจะยืมหลักเกณฑ์ ของจริยธรรมสากล เขากล่าวไว้เป็นหลัก ในแบบฉบับของจริยธรรม ของนักจริยธรรมชั้นเอก ของโลกทั้งหลาย เขาก็ลงมติกันไว้อย่างนั้น ว่า motive ของศีลธรรมนั้น พอจะแบ่งออกได้เป็น ๓ พวก :-

พวกที่ ๑. เนืองกันอยู่กับศาสนา นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง นี้ได้แก่ ความกลัวต่อความทุกข์ แล้วความหวังที่จะได้รับความสุข fear of misery, hope happiness. นี้ กลัวความทุกข์ หวังจะได้ความสุข. อันนี้เป็น motive ที่ทำให้คนปฏิบัติศีลธรรม. เราพิจารณาดูก็มองเห็นจริง แล้วมันก็จริงอยู่เรื่อย ๆ มา จนมองเห็นอยู่ว่า กระทั่งบัดนี้; ถ้าเป็นเรื่องของศาสนา คนที่นับถือศาสนาแล้ว เขามีหลักอย่างนี้ : เขากลัวความทุกข์, เขาอยากได้ความสุข ตามความหมายหรือตามวิธีการของทางศาสนานั้นเอง.

พวกที่ ๒. ก็เป็นเรื่องทางการบ้านการเมือง เรียกว่าทาง politic คือกลัวจะถูกลงโทษ แล้วหวังความก้าวหน้ารุ่งเรือง : fear of punishment, hope of advancement. นี้ก็มองเห็นได้ว่า ในเรื่องของชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับเป็นอยู่กันมาก ๆ ตามระเบียบของมนุษย์นี้ เขาไม่อยากจะถูกลงโทษ; ฉะนั้นจึงประพฤติศีลธรรม ซึ่งรวมทั้งกฎหมาย ระเบียบประเพณีอะไรด้วย. เขา

อยากจะมีความสำเร็จรุ่งเรืองก้าวหน้าไปตามวิถีทางของมนุษย์ จึงได้ทำให้เกิด
อยากมีศีลธรรม, หรือถือศีลธรรม.

พวกที่ ๓. มองดูในแง่สังคม ทาง social กลัวสังคม
จะขับ จะกระทำปทัชชาขียกรรมคือไม่นับถือ. เขาหวังที่จะได้รับความ
ร่วมมือ ช่วยเหลือ จากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน fear of social ostracism เขามักจะ
แปลคำนี้ว่า ปทัชชาขียกรรม. เขากลัวสังคมจะลงปทัชชาขียกรรม ไม่ยอม
รับนับถือ, hope of finding favour with one fellow อยากจะได้รับความ
ประโยชน์ได้รับอะไรต่างๆ จากเพื่อนที่อยู่ในสังคมด้วยกัน, ได้รับความยินดี
ปริตาต้อนรับของสมาชิกสังคมนั้น. ถ้าหวังอย่างนี้ มันก็คงมีอำนาจ มีกำลังที่
จะทำให้ประพฤติศีลธรรม.

สิ่งเหล่านี้มันก็ยังพอจะเรียกได้ว่า ยังมองเห็นอยู่ ยังควรจะทำ
ได้; แต่แล้วทำไมคนจึงไม่มีศีลธรรม.

เรื่องศาสนานี้ดูจะคล้ายๆ กับถูกยกเลิกไปแล้ว. เขา
กลับเจรจากับยมบาล หรือเขาจะให้สินบนยมบาล อะไรก็ได้. เขาไม่กลัวถูก
ประณาม ไม่กลัวถูกลงโทษ: ขอแต่ให้เขาร่ำรวย. แล้วเขาถือว่า เมื่อความ
ร่ำรวยมีมาได้ จากการไม่ต้องถือศีลธรรม; ก็ไม่ต้องถือศีลธรรม, ถือเอาความ
ร่ำรวยเป็นความก้าวหน้า เป็นความสำเร็จรุ่งเรือง.

ที่นี้ เรื่องที่ว่า สังคมจะลงโทษ จะประณาม จะไม่คบ ก็ยิ่ง
ไม่ค่อยมีความหมาย. เขากล้าพูดว่า เต็มวันถ้ามีเงิน แล้วทุกคนจะนับถือ

จะยินดีคบค้าสมาคม; ถ้าไม่มีเงิน ถึงจะตีพิเศษอย่างไร ก็หาคนคบค้าสมาคมยาก. นี่มันเป็นเสียอย่างนี้; แล้วเมื่อเขามีเพื่อน ที่มีการประพฤติกระทำอย่างเดียวกัน เขาก็ทำไปด้วยกันไม่ได้ ในระหว่างเพื่อนที่ไม่มีศีลธรรมด้วยกัน. นี่หลักเกณฑ์ทางศีลธรรมนี้ มันก็เป็นหมันไปก็ได้.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี เราพิจารณาดูแล้ว เราจะเห็นว่า กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมสากลนี้ใช้ได้ เป็นความจริง เป็นความถูกต้องที่เขาวางไว้; ส่วนที่คนจะประพฤติปฏิบัติตามหรือไม่ นั่น มันอีกเรื่องหนึ่ง. เขากลับความทุกข์ เขาอยากได้ความสุข นี่มันก็จริงและมีเหตุผล. เขากลับถูกลงโทษเขา ต้องการความเจริญก้าวหน้า ก็ถูกมีเหตุผล. เขาต้องการให้สังคมยกย่องนับถือ มันก็ถูก. แต่ว่าประโยชน์เพียงเท่านี้ มันดูจะยังเป็นศีลธรรมในขั้นต้น ๆ, ศีลธรรมในขั้นโลกียะอยู่.

.... ..

เราควรจะมีมองดูให้ไกลออกไปถึง motive ที่ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งเหล่านั้น คืออาศัยความถูกต้องที่ยิ่งไปกว่านั้น, **อาศัยความเป็นธรรมที่ยิ่งไปกว่าจริยธรรมสากลนั้น**: เพราะว่าตามที่กล่าวมานั้น มันยังเป็นเรื่องโลก ๆ อยู่, และยังเป็นเรื่องให้เห็นแก่ตัวอยู่.

เราจะมองดูให้พ้นจากความเห็นแก่ตัว หรือว่าถึงกับว่า เป็นเรื่องโลกุตระไปด้วย. ถ้าอย่างนั้นเราจึงรู้แยกความรู้สึกที่เป็น motive ของศีลธรรมนี้ ออกเป็น ๒ ส่วน คือเป็น motive อย่างวิสัยโลก ๆ

อย่างชาวบ้านทั่วไปก็มี, เป็น motive อย่างเป็นธรรมดาแท้ กระทั่งถึงโลกุตตรธรรม
อย่างนี้ก็มี, จะเห็นได้ง่าย ในเมื่อเอามาเปรียบเทียบกัน โดยหลักที่รู้จักกันดีทั่วไป
คือ หลักอธิปไตย ๓ อย่าง.

อธิปไตย มีอยู่ ๓ อย่าง : อตตาทิปไตย ปรรากตน
เป็นใหญ่, โลกาธิปไตย ปรรากโลกเป็นใหญ่. ธรรมาทิปไตย
ปรรากธรรมเป็นใหญ่.

พวกที่ ๑ ที่เป็นอตตาทิปไตย. ก็มี ๒ ความหมาย:

เห็นแก่ตนเป็นใหญ่ นี่ถ้าเป็นอย่างโลก ๆ มันก็เห็นแก่ตัวกู,
เห็นแก่กิเลสของกู ประโยชน์รายได้ของกู. นี่ก็เป็น motive ที่ให้เขาปฏิบัติ
ศีลธรรมก็ได้: ถ้าเขามีความเชื่อและมองเห็นว่า ศีลธรรมจะอำนวย
ประโยชน์ อย่างนี้ เขาก็ปฏิบัติศีลธรรม อย่างอตตาทิปไตย. แต่มันเป็น
อตตาทิปไตยอย่างเลว, อตตาทิปไตยอย่างโลก คืออตตาทิปไตยที่เห็นแก่ตัวกู, เห็นแก่กิเลสของตัวกู.

แต่ถ้าเป็นอตตาทิปไตยอย่างสูง คือเป็น อตตาทิปไตยอย่าง
ธรรม ก็ต้องเอาตัวกูที่เป็นธรรม เอาตัวตนที่เป็นธรรม, เอาธรรม
เป็นตน เอาตนเป็นธรรม: แล้วก็เห็นแก่ตนชนิดนั้น มันก็วิเศษ; เป็น
อตตาทิปไตยอย่างนี้ก็ถูกเต็มที. ที่เรา "เอาธรรมเป็นตน เอาตนเป็น
ธรรม" นี้ไม่ใช่เราจะบัญญัติกันเดี๋ยวนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ได้บัญญัติไว้แล้ว ว่า "ท่าน
ทั้งหลาย, จงมีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ". คือการมีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็น
สรณะ".

การมีตนเป็นที่พึง มีตนเป็นสรณะนั้น คือการมีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ; ฉะนั้น พึ่งตนก็คือพึ่งธรรม, พึ่งธรรมก็คือพึ่งตน. ถ้าเห็นแก่ตน ที่แท้ที่ดี ที่บริสุทธิ์ ก็คือเห็นแก่ธรรมที่เป็นตน หรือตนที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. ถ้าผู้ใด "เห็นตนที่เป็นธรรม" อย่างนี้ แล้วปฏิบัติศีลธรรมเพื่อจะมีตนชนิดนี้ ก็เรียกว่า อุตตาริปไตย ได้เหมือนกัน; ฉะนั้นอุตตาริปไตยจึงมีได้ทั้งที่ต่ำและที่สูง.

พวกที่ ๒. เป็นโลกาธิปไตย ปรารถนาโลกเป็นใหญ่.

โลกนี้ก็มิ ๒ ชนิด : โลกอย่างต่ำและโลกอย่างสูง. หรือถ้าโลกาธิปไตยอย่างโลก ๆ ก็ปฏิบัติธรรม เพราะกลัวว่าชาวโลกเขาจะติเตียน. ทำความดีหรือมีศีลธรรมอะไร ก็เพราะกลัวว่าชาวโลกเขาจะติเตียน มันก็เป็น motive ได้ ดีกว่าไม่มี.

แต่ถ้า โลกาธิปไตยอย่างดี ไปกว่านั้น อย่างสูงไปกว่านั้น ก็ต้องว่า เราทำความดีนี้เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก แก่โลกทั้งหลาย. แม้จะเป็นอย่างวิสัยโลก เราจะประพฤติธรรมะศีลธรรม เพื่อเห็นแก่โลก, เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งโลก; แม้จะเป็นอย่างวิสัยโลก ๆ อย่างนี้ก็ยิ่งสูงกว่า ที่ว่าปฏิบัติความดี เพราะกลัวว่าชาวโลกจะติเตียน.

โลกาธิปไตยก็มี ๒ ความหมาย คือ อย่างต่ำ ก็มี อย่างสูงก็มี เป็น motive ของการประพฤติศีลธรรมได้ด้วยกันทั้งคู่.

พวกที่ ๓. เป็นธรรมาธิปไตย.

ถ้าเป็นอย่างต่ำ ก็คือ ไม่ใช่ธรรมะแท้จริง เหนือตาม ๆ เขาไป, คือเหนือธรรมะ แล้วก็ปฏิบัติธรรมะตาม ๆ เขาไป; อย่างนี้ต้องพูดได้เหมือนกันว่า เขาปรารถนาธรรมะเป็นใหญ่ แต่ว่าทำไปด้วยความมกมาย แต่ก็เป็น motive ที่มีกำลังเหมือนกัน ที่คนนั้นจะมีศีลธรรม.

ถ้าธรรมาธิปไตยชั้นสูง ก็เห็นแก่ธรรมแท้ เป็นไปเพื่อธรรมแท้, **ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม** ด้วยไม่มากไม่น้อย ไม่ขาดไม่เกิน นี่เป็นธรรมาธิปไตยโดยแท้.

ขอให้เหลือบตาดูที่เดี่ยวพร้อม ๆ กัน ให้มันหมดทั้ง ๓ ชนิดแล้ว แต่ละชนิดมีอยู่เป็นคู่ ๆ:-

อัตตาธิปไตยอย่างโลก เห็นแก่ตัวกู - ของกู จึงปฏิบัติธรรม. อัตตาธิปไตยอย่างธรรม ก็เห็นแก่ตัวตน ที่เป็นธรรม, แล้วก็ปฏิบัติธรรม.

โลกาธิปไตยอย่างโลก ๆ ก็กลัวโลกเขาจะตำหนิติเตียน, จึงปฏิบัติธรรม. โลกาธิปไตยอย่างสูง เป็นธรรมะแท้ ก็มุ่งหมายจะประพาศิธรรมเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งโลกเสียเลย.

ธรรมาธิปไตยอย่างต่ำ ๆ ก็เหนือธรรมะด้วยความไม่รู้จักธรรม แล้วก็ประพาศิธรรมได้เหมือนกัน. ถ้าธรรมาธิปไตยแท้ ก็มีสติปัญญา มีสัมมาทิฐิ ปฏิบัติธรรมถูกต้อง สมควรแก่ธรรม.

นี่เห็นได้ว่า motive ทั้ง ๓ อย่างนี้ มันก็มีการแยกอยู่กันเป็นคู่ ๆ คือมีต่ำมีสูง, หรือถ้าจะพูดภาษาอริยเจ้าท่านก็ต้องพูดว่า มีทั้งถูกและผิด ทั้ง ๓ กลุ่มนั้นแหละ.

ที่นี้เราก็ได้สิ่งที่เรียกว่า motive ของศีลธรรม ตามหลักที่พูดกันในพุทธศาสนา เป็น ๓ หัวข้อ : ปรารถนาก็มี ปรารถนาก็มี ปรารถนธรรมก็มี แล้วก็ไปได้ไกลถึงที่สุด; ไม่เหมือนกับกฎเกณฑ์ของจริยธรรมสากล ที่กล่าวไว้ในวงจำกัด, เป็นแต่เรื่องของชาวโลก เป็นเรื่องโลก ๆ เรื่องสังคม มากกว่า. จะพูดว่าความทุกข์ ก็ทุกข์อย่างที่เขาบ่นหมายกัน. จะพูดว่าความสุข ก็สุขอย่างที่เขาบ่นหมายกัน. ไม่เคยไปถึงสุขแท้จริงอย่างสุขที่หมดกิเลสอะไรเป็นต้น. เมื่อหลักเกณฑ์มีอยู่ดังนี้ ก็ขอให้ทุกคนแต่ละคน มองดูให้ดี ๆ แล้วก็ช่วยกันชำระสะสางสิ่งที่เรียกว่า motive ของศีลธรรมของตัวเอง ให้ถูกต้อง ให้ชัดเจน ให้ก้าวหน้า. เราสมัครใจจะเอาข้อไหนเป็นหลัก ก็ทำข้อนั้นให้มันดีที่สุด.

.....

ที่นี้ ก็จะต้องต่อไปอีกหน่อย ถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ที่จะจำแนกตามลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า motive : เราจะต้องแยกเป็นศีลธรรมอย่างของปุถุชนพวกหนึ่ง, แล้วก็แยกเป็นศีลธรรมของพระอริยเจ้าหรืออย่างอารยะพวกหนึ่ง เป็น ๒ พวก.

หัวข้อบรรยายเรื่องนี้ มีว่า **อริยศีลธรรม** มุ่งหมายจะกล่าวถึงศีลธรรมที่เป็นชั้นอริยะ หรือของพระอริยะ, หรือที่จะทำบุคคลให้เป็นพระอริยะ, นี้เรียกว่าอริยศีลธรรม. แต่มันยังมีศีลธรรมบุญชนคนธรรมดาชาวโลก อยู่อีกระดับหนึ่ง ซึ่งอาจจะตรงกับคำที่เขาพูดกันเสมอ ๆ ว่า "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" ก็ได้; จะได้หรือไม่ได้ก็ลองพิจารณาดู ว่าศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น มันมีขอบเขตสูงขึ้นมาได้เพียงไหน.

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้ ก็ต้องดูถึงสิ่งที่เรียกว่าการงาน หรือสิ่งที่เห็นหน้าที่ ที่จะต้องทำ. การงานส่วนตัวก็มี, การงานเพื่อส่วนรวมก็มี, งานอดิเรกก็มี, งานจำเป็นเป็นหน้าที่เต็มรูปเต็มแบบก็มี; แล้วทุกคนมีหน้าที่จะต้องทำการงาน. เพราะว่าชีวิตก็คือการงาน, ถ้าไม่มีการงานแล้วก็ไม่ควรจะเรียกว่าชีวิต หรือว่ามีชีวิต

แต่ที่นี้เมื่อทำการงานนี้ บุญชน เขาทำด้วยความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง ; ถ้าพระอริยเจ้าก็ทำด้วยความมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่ง. แม้การปฏิบัติศีลธรรม ก็ต้องเรียกว่าการงานเหมือนกัน เรียกว่าหน้าที่เหมือนกัน. ฉะนั้นศีลธรรมของบุญชนก็เป็นอย่างหนึ่ง, ศีลธรรมของพระอริยเจ้า ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง; ต่างกันโดยที่เอาความมุ่งหมายนั้นแหละ เป็นเกณฑ์สำหรับแบ่งกัน คือมันมี motive ที่ต่างกัน.

ศีลธรรมของบุญชน ก็มี motive คือความเห็นแก่ตัว; ความเห็นแก่ตัวกู - ของกู มันเป็น motive ทำให้บุญชนปฏิบัติศีลธรรม; จะเป็นเรื่องตัวกู - ของกูอย่างเลว, หรือตัวกู - ของกูอย่างดี, หรือตัวกู - ของกู

อย่างดีที่สุด ก็ต้องเรียกว่ามีความเห็นแก่ตัวทั้งนั้นแหละ. แต่ว่าความเห็นแก่ตัว เพื่อตัวกู เพื่อของกูนี้ มันยังขยายออกไปได้; เช่นว่า :-

เห็นแก่ปากแก่ท้อง แล้วก็ทนปฏิบัติศีลธรรม,
เห็นแก่เงินทอง ทนปฏิบัติศีลธรรม,
เห็นแก่บุตร ภรรยา สามี ก็ทนปฏิบัติศีลธรรม,

หรือแม้ที่สุดแต่ว่า เห็นแก่อำนาจ อยากจะมีอำนาจ เกียรติยศ ชื่อเสียง ก็ปฏิบัติธรรมปฏิบัติศีล เพื่อจะมีเกียรติสูงสุดในทางเป็นผู้สั่งสอน ซึ่งเป็นเรื่องของตัวกูเห็นแก่ตัว ก็ทนปฏิบัติธรรม.

อยากจะพูดว่า แม้ที่สุดแต่ว่าเห็นแก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ประเทศชาติ ศาสนา หรือเห็นแก่หน้าที่ ที่เขามอบหมายให้อย่างนี้ ก็ทนปฏิบัติธรรม. นี่ยังต้องเรียกว่าเป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัว หรือของตัว เช่นบิดามารดาของเรา ครูบาอาจารย์ของเรา ประเทศชาติของเรา มันก็ยังอยู่ในประเภทที่เรียกว่า ต้องทำไปด้วยความเห็นแก่ตัวหรือของตัว.

ฉะนั้น ศีลธรรมของปุถุชน จึงมีตั้งแต่อย่างต่ำขึ้นมา จนกระทั่งว่าไม่ต่ำ : ทำเพื่อ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ประเทศชาติ ศาสนา หน้าที่ที่เขาบังคับมอบหมายให้; อย่างนี้ก็พอ, ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม มีศีลธรรม ได้เหมือนกัน. ถ้าเขากลับมา แล้วก็หามา, โดยประพฤติ, กระทำถูกต้อง, มันก็เป็นศีลธรรมโดยสมบูรณ์ ; แม้จะทำเพื่อปาก เพื่อท้อง เพื่อเงิน เพื่อทอง เพื่อบุตร ภรรยา สามีมันก็เป็นศีลธรรม.

ที่นี้อีกประเภทหนึ่ง ไม่ใช่อย่างที่กล่าวมานี้ ; เป็นอริย-
ศีลธรรม ทำเพื่อธรรม, เป็นไปด้วยธรรม; ตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก ที่ทำ
 เพื่อตัวกู หรือทำด้วยความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว. ส่วนชนิดที่ ๒ นี้ ทำด้วยความ
 รู้สึกที่เห็นแก่ธรรม; ถ้าอย่างนี้แล้ว กระโดดขึ้นไปสูง ในทางสูง, ก็เห็น
 แก่พระเจ้า หรือเห็นแก่พระเป็นเจ้า. ตามลัทธิศาสนาที่เขาถือพระเป็นเจ้าเขาก็
 ทำเพื่อพระเป็นเจ้า เพราะว่าเขาอุทิศชีวิตให้แก่พระเป็นเจ้า.

ถ้าในศาสนาพุทธเรา **พระเป็นเจ้านี้ก็คือ พระธรรม,**
พระธรรมอันสูงสุด พระธรรมในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ ของสิ่ง
ทั้งปวง พระธรรมที่เป็นระเบียบแบบแผน เป็นความถูกต้องดั่งงามต่าง ๆ.
 หรือจะเรียกว่า **พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์** ก็ได้. ทำเพื่อเห็นแก่
 พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อบูชาพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้
 มันไม่ใช่เห็นแก่ตัว.

แล้วยังอาจจะแยกออกไปว่า ทำเพื่อเห็นแก่มนุษยชาติ
 หรือมนุษยภาวะ หรือว่าอุดมคติของมนุษยชาติ; เพราะว่าถ้าอยากจะ
 เป็นมนุษย์ เราต้องทำให้ตรงตามความหมายของคำว่ามนุษย์.

เราต้องทำอย่างไร? คือมีจิตใจสูง แต่ไม่วกมาเพื่อเห็น
 แก่ตัว เพื่อประโยชน์ลาภผลอะไร. อีกชั้นหนึ่ง ก็ยังคงบูชาอุดมคติ
 ของความเกิดมาเป็นมนุษย์, ก็จะทำอย่างมนุษย์ มีความหมายอย่างมนุษย์;
 หรือว่าคนบางพวกเขาอยากจะทำเพื่อโลก เป็นส่วนรวม เขาประพฤติความดีความ
 งาม, ประพฤติธรรมทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่โลกเป็นส่วนรวมก็ได้.

ถ้าเขาถือหลักว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; อย่างนี้ เขาทำเพื่อสัตว์ทั้งหลาย อย่างนี้มันก็เป็นขั้นที่นำไปเพื่อธรรม, ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ตัว.

หรือจะวกกลับไปเป็น มีตัว; ก็มีตัวธรรม : มีธรรมะเป็นตน มีตนเป็นธรรมะ, อย่างนี้ก็เลยไม่ใช่ตัวกู - ของกูอย่างพวกแรก นี่มันเป็นตนหรือธรรม, เป็นธรรมคือตน; เห็นแก่ธรรมที่เป็นตน แล้วจึงปฏิบัติศีลธรรม อย่างนี้ก็ต้องจัดไว้ในประเภทที่เป็นศีลธรรมของพระอริยเจ้า.

ฉะนั้น ขอให้มองดูว่าการจะมีศีลธรรมนั้น มันมีได้ด้วยเหตุอะไร ด้วย motive อะไร? มันมีอยู่เป็นขั้น ๆ อย่างนี้ : อย่างบุญชนธรรมดา ก็ต้องเห็นแก่ตัว, ถ้าอย่างพระอริยเจ้าก็เห็นแก่ธรรม. แต่แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เห็นแก่ตัว มันก็ยังแยกออกไปได้ว่าตัวชนิดไหน, เห็นแก่โลกก็ยังแยกออกไปได้ว่า เป็นโลกชนิดไหน, เห็นแก่ธรรม ก็ยังแยกออกไปว่าเป็นธรรมชนิดไหน ธรรมแท้หรือว่า ธรรมที่ว่าเห่อ ๆ ตาม ๆ กันไป.

ทั้งหมดนี้เราเรียกว่า เครื่องดลบันดาล ให้เกิดการปฏิบัติธรรม. ถ้าเป็นปัญหาส่วนเรามีอยู่ ก็สะสางให้ดี; แล้วนอกจากนั้นก็ช่วยกันแก้ไข หรือว่า ปรับปรุงส่งเสริม ที่เกี่ยวกับของผู้อื่นให้มันดีตาม ๆ กันไปด้วย ช่วยกันทำให้โลกนี้มีศีลธรรม. ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงถึง motive โดยตรง.

....

ทีนี้เราจะดูกันบ้าง ถึงสิ่งที่เรียกว่า motive แต่เป็นชนิดโดยอ้อม.

ข้อนี้เอาตมาได้กล่าวมาแล้วว่า เราต้องดูถึงประโยชน์หรืออานิสงส์ของความมีศีลธรรม โดยรวม ๆ กันไป. ถ้ามองเห็นอานิสงส์ของศีลธรรมแล้ว ความมองเห็นอันนั้นจะเป็น motive ที่ทำให้อยากประพฤติธรรม.

ถ้าเกี่ยวกับเรื่องยุ่งยากลำบากของประเทศชาติ เดียวนี้ ก็ไปดูที่วิกฤติการณ์หรือว่าความชั่วร้ายทั้งหลาย. แล้วก็มองต่อไปถึงว่า ความชั่วร้ายเหล่านี้ ไม่มีทางจะขจัดออกไปได้โดยวิธีอื่น นอกจากการมีศีลธรรม คือทำให้ศีลธรรมกลับมา: เราก็จะได้รับประโยชน์สุข ก็เกิดกระตือรือร้นในกาที่จะประพฤติศีลธรรม หรือว่าจะชักชวนซึ่งกันและกันตักเตือนซึ่งกันและกัน ให้ประพฤติศีลธรรม.

จะยกตัวอย่างก็ได้ มันก็เป็นการพูดทบทวนถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว
เช่นว่า:-

ถ้าเราอยากจะทำให้การศึกษาของยุวชน ไม่เหลวเป๋ว อย่างเดี๋ยวนี้ ก็ต้องจัดให้การศึกษานี้เป็นตัวศีลธรรม หรือประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม.

หรือว่าถ้าเราจะไม่ให้เสื่อมวลชนทั้งหลายทุกชนิด เดียวนี้ ที่ทำการเสื่อมอยู่ เป็นเสื่อมวลชนที่ไปรยยาพิช ไปรยเชื้อโรค สร้าง

ความเสพติดในทิฏฐิ สัทธิตามคิด ความเห็น สร้างความริษยาอาฆาต หรือว่า
 อย่างน้อยก็เป็นเพื่อใจ; ก็ต้องทำให้เสื่อมวลงชนทั้งหลายเหล่านั้น
 ประกอบไปด้วยศีลธรรมกันเสียก่อน คือว่าบรรจศีลธรรมเข้าไปในสถาบัน
 ของเสื่อมวลงชนเหล่านั้น.

หรือว่าจะดูไปถึงความล้มเหลว ที่กำลังล้มเหลว ล้มเหลวแล้ว
 อยู่ในทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางทหาร ทางการกสิกรรม อุตสาหกรรม
 อะไรก็ตาม ก็ชนิดก็ตาม นี้มีความล้มเหลว ก็เพราะว่าคนที่เกี่ยวข้อง
 ทุกฝ่าย ไร้ศีลธรรม. ลองมีศีลธรรมแล้ว สิ่งเหล่านี้จะดีจะถูก จะเจริญ
 พริบขึ้นมาทีเดียว; อย่างเรื่องเศรษฐกิจเป็นต้น เรามีกสิกรรมดี มีชาวนาดี
 มีพ่อค้าดี มีเจ้าหน้าที่ดี อะไรดี มีศีลธรรม เท่านั้นแหละ มันก็หมดปัญหา;
 เดียวนี้มันมีแต่เพิ่มปัญหา.

ที่นี้ดูไปถึงการที่เดี๋ยวนี้ มันมีปัญหาเรื่องพูดกันไม่รู้เรื่อง ตกง
 กันไม่ได้ แม้ในขอบเขตแคบๆ ในครอบครัวก็ดี ในบ้านเมืองก็ดี ในประเทศก็ดี
 ไม่ต้องพูดถึงทั้งโลกดอก; มันพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะต่างฝ่ายต่างไม่มีศีลธรรม,
 หรือว่าเขามีศีลธรรมแบบใหม่ของเขาเอง ว่า "ได้" นั่นเป็นดี, ได้เปรียบ
 นั่นแหละคือดี; ฉะนั้น ได้เปรียบข้างเรา นั่นแหละคือศีลธรรมของเรา.
 อย่าออกชื่อคนที่กล่าวเลย.

เมื่อเร็ว ๆ นี้มีคนสูงสุดของโลกกล่าวอย่างนี้ ว่า ถ้าหาไม่ฆ่า
 คนเหล่านั้นเสียแล้ว เขาก็ไม่เชื่อว่ามีศีลธรรม; เขาพูดอย่างนี้ เพราะว่า
 ระบบศีลธรรมมันเปลี่ยน.

เดี๋ยวนี้เราจะมองกันตามตรง, ตรงไปตรงมา ว่าการที่พูดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะทุกฝ่ายขาดศีลธรรม. ที่นี้ต่างมีเสรีภาพในการกอบโกย มันก็มีแต่วิกฤติการณ์; ถ้าพอศีลธรรมเข้ามา อันนี้จะหายไป; ฉะนั้นเราจึงกระหาย อยากรที่จะให้มีศีลธรรมขึ้นมา เพื่อขจัดปัญหาอันนี้.

ตัวอย่างที่น่าหว้ออีกอย่างหนึ่ง ที่อาตมาอ่านมาจากหนังสือพิมพ์, ผู้มีปัญญาเขาพูดกันว่า ของแพงทำให้สุขภาพจิตของแม่บ้านเสื่อมลงไป; แต่ทำไมเขาไม่กล้าพูดว่า ถ้าของถูกจะทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น. มันตลบแต่ลงอย่างนี้; เพราะได้ของถูก มันก็ไม่ทำให้สุขภาพจิตของแม่บ้านดีขึ้น.

เขาพูดเอาข้างเดียวว่า ของแพงแพงขึ้นทุกที สุขภาพจิตของแม่บ้านมันก็เสื่อม; จะเป็นโรคประสาทบ้าง, อะไบบ้าง, อย่างนี้ไม่ยุติธรรม. **เพราะว่าไม่มีศีลธรรมต่างหากเล่า ที่จะอดกลั้นอดทน, หรือจะแก้ไข หรือจะอะไรต่าง ๆ นั้นต่างหาก.** สุขภาพจิตจะอยู่ได้หรืออยู่ดี เพราะมีศีลธรรม. ของจะถูกหรือแพง มันอยู่ที่ว่ามีศีลธรรมหรือไม่มีศีลธรรมต่างหาก; เดี่ยวนี้เรามันมองกันแต่เรื่องวัตถุ วัตถุเข้าตา มองอื่นไม่เห็น.

.... ..

ที่นี้อยากจะขอพูดต่อไปถึงว่า **เรื่องศีลธรรมนี้ ยังมีอะไร ลึกไปกว่านั้นมาก จะไม่เล็งกันแต่เพียงเรื่องทางวัตถุ, ต้องเล็งไปถึงเรื่องทางจิตใจ.**

ศีลธรรมทางจิตใจนั้นแหละ เป็นตัวแท้ของศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรม. แล้วจะแก้ปัญหาทางจิตใจได้ คือมีจิตใจเข้มแข็งเหนือการบีบคั้นของ วัตถุ. ปัญหาทางวัตถุก็ทำอะไรไม่ได้, หรือทำได้ก็น้อยมาก; แปลว่าถึงอย่างไร เขาก็ยังทนได้ ไม่เป็นโรคประสาท.

ที่นี้อยากจะพูดไปถึง **สิ่งที่กำลังแตกตื่นกันอยู่เวลานี้ คือสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ.**

ฝรั่งเขาก็แตกตื่นเรื่องสมาธิ ทุกคนที่มาที่นี่ จะถามหาเรื่อง สมาธิ; แต่ยังเป็นที่ยสงสัยว่าเขาเข้าใจหรือ รู้จักสมาธิโดยแท้จริงหรือไม่? ที่จริงเรื่องนี้สำคัญมาก มันมีประโยชน์มาก.

อาตมาจะขอโอกาสพูดให้ฟัง แต่ไม่เชื่อว่าท่านทั้งหลายจะเชื่อ อย่างที่อาตมาพูดว่า **จิตที่อบรมให้เป็นสมาธิดีแล้ววันนี้ จะแก้ปัญหาหนัก เหลือเกิน** คือมันจะอยู่เหนือความรู้สึกทั้งปวง ที่เขาเป็นทุกข์ เราไม่เป็นทุกข์, ที่เขาร้องไห้ เราก็ไม่ร้องไห้, ที่เขาจะรัก เราก็ไม่รัก, ที่เขาจะหลงเราก็ไม่หลง, ถ้าว่าจิตถูกควบคุมไว้ดี อย่างที่เรียกว่าเป็นสมาธิ; นี้จะแก้ปัญหาทางศีลธรรม มากถึงขนาดนี้.

สิ่งที่เราจะเรียกโดยชื่อสั้น ๆ ว่า **รสชาติของสมาธิ** มันเป็น **ผลเลิศทางศีลธรรม** ในทางฝ่ายจิต จะแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย:-

ข้อที่ ๑. รสชาติ หรือประโยชน์ หรืออานิสงส์ของสมาธิที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด ก็มีอยู่แผนกหนึ่ง; เช่นว่าถ้ามีสมาธิแล้วเด็ก ๆ ก็จะได้เรียนดี คิดเก่ง จำเก่ง. แม้ผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน จะมีความสุขชนิดที่ไม่ต้องลงทุนด้วยสตางค์แพง, จะมีความสุขทุกซัที่ไม่ทำลายเศรษฐกิจของประเทศชาติ, จะเป็นคนที่มีสมรรถภาพทางจิตสูง ในการทำงาน ในการเจ็บไข้ การป้องกันโรค การต่อสู้ทั้งหลาย ทั้งหมดนี้เรียกว่าประโยชน์อย่างธรรมดาสามัญเท่านั้น ใคร ๆ ก็พอจะมองเห็น.

ข้อที่ ๒. ที่นี้ที่อยากจะพูดที่ว่าไม่มีใครเช่นนั้น คือว่า อำนาจของความเป็นสมาธินี้จะแก้ปัญหา อย่างที่ว่าปัญหาอาชญากร หรือ อาชญากรรมทั้งหลายได้ ; ถ้าทำสมาธิเป็น, ได้รับรสของสมาธิจริง. มันจะพอใจในความสุขที่เกิดจากสมาธิ ยิ่งกว่าความพอใจในความสุขอย่างอื่น. มีคนเริ่มมองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ แล้วเขาก็เขียนออกมา: อาตมาก็เห็นด้วย. ยกตัวอย่างว่าคนที่ติดเฮโรอีน ให้เขากินยาระงับไปได้; แต่เสร็จแล้วมันก็ยังกลับย้อนไปเสพเฮโรอีนอีกเมื่อได้โอกาส. ที่นี้หมอบคนหนึ่งเขาฉลาดกว่าคนธรรมดา เขาให้ทำสมาธิ ชนิดที่พอสำเร็จแล้ว รู้สึกเป็นความสุขอย่างยิ่ง. นักเสพเฮโรอีนเมื่อกินยาแล้ว สลัดเฮโรอีนออกไปได้ชั่วคราว แล้วก็มาง่วนอยู่กับการมีความสุขเกี่ยวกับสมาธิแม้ไปเจอเจอเฮโรอีนเข้าอีก มีโอกาสจะสูบอีก มันก็ไม่สูบ เพราะสุขนี้ร่อยกว่า.

พูดกันตรง ๆ สั้น ๆ ก็คืออย่างนี้ คือว่า รสของสมาธินี้ อาจครอบคลุมารสของสิ่งเสพติดมีนเมา : สุรา ยาฝิ่น กระทั่งเฮโรอีน เป็นต้นได้;

ถ้ารู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์. เรื่องการมีสมาธินี้ก็ต่อสงเคราะห์ไว้ในเรื่อง
ของศีลธรรม

มันยังมีเรื่องอื่นมากไปกว่านั้นอีก ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เรื่อง
บ้ำหลังในทางกามารมณ์อย่างที่เขาเรียกว่าติดขัดกั๊ดมันอะไรก็ตาม. จะเป็น
คนหนุ่มหรือคนแก่ ที่มีความติดขัดในทางกามารมณ์เมื่อได้อาศัยรสของ
สมาธิเข้ามาเกี่ยวข้อง; นี้ก็จะคลายความติดขัด, หรือจะชนะได้โดยเด็ดขาด.

ที่ผู้ฟังจะไม่เชื่อยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือว่า พวกอันธพาล เป็นฝูง ๆ
ตามถนนหนทางที่กรุงเทพฯหรือที่ไหนก็ตาม; ถ้าเขาทำสมาธิได้, รู้จัก
รสของสมาธิ, มันจะคลายความเป็นอันธพาล. รสของสมาธิให้ความ
พักผ่อน ให้ความพอใจ ยินดี เสียสละ แม้แต่จะอดมือกินมือ มันก็ยังสมัครที่จะ
กินรสของสมาธิ ความเป็นอันธพาลจะละลายไป.

หรือว่าการที่สตรีจะต้องไปหาอาชีพทางโสเภณี เพราะ
ความบีบคั้นทางจิตใจเป็นส่วนใหญ่; ถ้ามีรสของธรรมะเข้าไปช่วยให้พ้น
จากความบีบคั้นอันนั้น แล้วยังมีกำลังใจที่จะอดทนความยากจน อดกลั้น
อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย; แล้วก็จะไปประกอบอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรมได้.

กระทั่งว่าคนจะฆ่าตัวเอง ทำลายชีวิตตัวเองอย่างนี้ เพราะเป็น
คนโง่มีควากลัดกลุ้ม; ถ้าเคยรู้รสของธรรมะแล้ว จะไม่มีความคิด
เดินไปในทางนั้น. หรือถ้าในขณะที่จะฆ่าตัวเองนี้. มีโอกาสที่ได้ชิมรส
ของพระธรรมของสมาธิ เขาก็จะหยุดการฆ่าตัวเอง.

สรุปความว่า การที่มีความคิดจะทำความชั่วช้าอะไรต่าง ๆ นั้นจะหยุดได้ ถ้าเกิดไปได้กินหรือได้ชิมรสของพระธรรม ที่อยู่ในรูปแห่งรสของสมาธิ ฉะนั้นอาตมาจึงสรุปความในข้อนี้ว่า ผลเลิศของศีลธรรมทางจิต จะแก้ปัญหอันธพาลต่าง ๆ ได้ อย่างที่พูดแล้วจะไม่มีใครเชื่อ.

.... ..

ที่นี่ จะดูประโยชน์ของศีลธรรมต่อไปอีก บางอย่างเท่าที่เวลาอำนวยอยู่นิดหน่อยว่า**ศีลธรรมนั้น ถ้าถือตามหลักของพระศาสนาทุก ๆ ศาสนาแล้ว ก็มีลักษณะเป็นสังคมนิยม คือ เห็นแก่ตัวไม่ได้** นี้พูดกันตามความหมายของศาสนา.

ถ้าไม่เห็นแก่ตัว เราก็เรียกว่าเห็นแก่ผู้อื่น, ถ้าเห็นแก่ผู้อื่นก็เรียกว่า สังคมนิยม. ระบบศีลธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะระบบไหนของศาสนาไหน จะเป็นระบบที่เห็นแก่ผู้อื่นทั้งนั้น จึงเป็นสังคมนิยม; ฉะนั้นธาตุแท้ของศีลธรรม ก็คือสังคมนิยม. เมตตาเป็นเบื้องหน้า, เห็นแก่ผู้อื่นก่อนที่จะเห็นแก่ตัว, หรือว่าเห็นพร้อมกันเป็นอย่างน้อย จะไม่เห็นแก่ตัวข้างเดียว.

อย่าลืมประโยคที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" เป็นอุดมคติของทุก ๆ ศาสนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพุทธศาสนา; ความรู้สึกอย่างนี้ เป็นสังคมนิยม; ไม่ใช่เสรีนิยม อย่างที่เขาพูดกัน เสรีนิยมนั้นแยกทางไปตามความต้องการของกิเลสไม่ต้องคำนึงว่าเขาว่าเราอะไร เมื่อศีลธรรมเป็นสังคมนิยมอย่างนี้แล้ว ก็ไม่สร้างปัญหาขึ้นมาในโลก.

เดี๋ยวนี้โลกมีปัญหาใหญ่หลวง ยืดเยื้อ เรื้อรัง ไม่รู้จักจบ ก็คือ ปัญหาระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน ที่เราเรียกว่า นายทุน กับชนกรรมาชีพ. ถ้ามีศีลธรรมในโลก โลกเป็นสังคมนิยม ก็ไม่สร้างนายทุน ไม่สร้างชนกรรมาชีพ.

พิจารณาคุณิตเดียวก็เห็นว่า นายทุนนี้ก็ไม่มีศีลธรรม. เพราะวานายทุนเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของอบายมุขทั้ง ๖ : ดื่ม น้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการ เล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตรเกียจคร้าน การทำงาน นี้; แต่มันมีความหมายอีกระดับหนึ่ง.

สถานเจริญมัยมหาอบายมุขทั้งหลาย เขาสร้างเพื่อ นายทุน, หรือสร้างโดยนายทุน และเพื่อนายทุน มันเป็นอบายมุขระดับสูง; แปลว่านายทุนทั้งหลาย ก็เป็นทาสแห่งอบายมุข ไม่มีศีลธรรมนี้. กรรมกร ทั้งหลายก็เป็นทาสแห่งอบายมุขอย่างเดียวกัน แต่ในอีกระดับหนึ่ง ก็เลย ไม่มีศีลธรรม.

ถ้ามีศีลธรรมจะไม่เกิดนายทุน และจะไม่เกิดชนกรรมาชีพ; คือจะเกิดคนดี ๆ เสมอกันไปหมด; แม้จะมีเงินทอง มากน้อยต่างกัน มันก็ไม่มีคามหมายเป็นนายทุน หรือเป็นชนกรรมาชีพได้; เรียกว่าศีลธรรมจะขจัดปัญหาชนกรรมาชีพหรือนายทุน ออกไปเสียได้จากโลกนี้. ถ้าเรามองเห็นอย่างนี้ คงจะตาโพล่งขึ้นมาบ้าง ว่าช่วยกันระดมให้เกิดสิ่งๆที่เรียกว่า ศีลธรรมขึ้นมาในโลก.

.....

ข้อสุดท้ายก็อยากจะพูดอย่างที่ไม่มีการเชื่ออีกตามเคยว่า **ศีลธรรม** เท่านั้นแหละ **ไม่ต้องมีอย่างอื่นอีก** จะสร้างระบบพระศรีอารียเมตไตรยขึ้นมาในโลกนี้ก็**ได้** ในพรินตาเดียว, ถ้าว่ามีศีลธรรมได้ในพรินตาเดียว. จะต้อง**มีศีลธรรมก่อน** จึงจะมีระบบพระศรีอารียเมตไตรยขึ้นมาได้. ถ้าสมมติว่าสร้างศีลธรรมขึ้นมาได้ในโลกนี้ ในพรินตาเดียว ; ระบบพระศรีอารียเมตไตรย ก็จะโผลงขึ้นมาในโลกนี้ ในพรินตาเดียวด้วยเหมือนกัน.

ศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นสังคมนิยมจัด **คือไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น** **แก่ทุกคน** แล้ว**ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ คือความถูกต้อง.**

นี้หมายความว่า เห็นแก่สังคม เห็นอย่างถูกต้อง แล้วยังมีลักษณะเผด็จการ ; เหมือนพระพุทธเจ้า เมื่อท่านจะปฏิบัติอะไรลงไป ท่านปฏิบัติอย่างเผด็จการ คือไม่มีวิธีรอชักช้าอยู่ ให้ธรรมะเผด็จการให้ความถูกต้องเผด็จการ; ไม่ใช่ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ใครทำอะไรก็ทำได้. ผลแห่งศีลธรรม อาจจะนำมาซึ่งระบบพระศรีอารียเมตไตรย พระศรีอารียก็เรียกกันสั้น ๆ ; ได้ในพรินตาเดียว. ถ้าใครมองเห็นอย่างนี้จริงๆ มันเกิด *motive* อันใหญ่หลวง คือกระหายที่จะมีศีลธรรมขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้เขาก็ไม่เชื่อว่า มันจะมีอย่างนี้ได้; แล้วบางทีเขาจะคิดเสียว่า ผู้ระบบวัตถุนิยมกามารมณ์ไม่มีขอบเขต นี้ไม่ได้ แม้ในระบบพระศรีอารียเมตไตรย ก็ยังผู้ระบบวัตถุนิยม แห่งโลกปัจจุบันนี้ไม่ได้; ถ้าเขา

คิดเสียอย่างนี้ เขาเชื่ออย่างนี้ แล้วมันก็หมดยางเหมือนกัน. มันก็ต้องมีศีลธรรมตามแบบของพวกวัตถุนิยม ก็เรียกว่าช่วยไม่ได้ พระเจ้าก็ช่วยไม่ได้ ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้; เพราะมนุษย์ไม่ยอมรักตัวเอง ไม่ยอมเคารพนับถือตัวเอง มันก็ช่วยไม่ได้.

นี่คืออันติสงส์ของศีลธรรม ที่จะทำให้เกิดความสงบสุขสันติ-สุขอันถาวร; ไครมองเห็นแล้ว จะเกิดความกระหายกระตือรือร้น ที่จะปฏิบัติธรรม; อาตมาจึงเรียกว่า *motive* แห่งศีลธรรมโดยอ้อม; คือว่าต้องมองไป ๒ ชั้น , หรือต้องกระทำไป ๒ ชั้น จึงจะได้ผลอันนั้น.

ถ้าโดยตรงเราก็เห็นอยู่ เช่นเรากลัวตำรวจจับ เรามีศีลธรรมนี้มันก็เห็นชัด ๆ อยู่ความกลัวตำรวจจับมันก็เป็น *motive* ที่ทำให้ประพฤติศีลธรรม; นี้เรียกว่า *motive* โดยตรงเป็นตัวอย่าง.

รวมความแล้วก็ว่า *motive* เพื่อศีลธรรมนี้มีทั้งอย่างโดยตรงและอย่างโดยอ้อม แล้วก็ต้องมุ่งหมายจะใช้อะไรรวม ๆ พร้อมกันไป ทั้ง ๒ ประเภท ก็จะเป็นผลดี

.....

ในที่สุดนี้ ขอให้ทบทวนว่า เรื่องอริยศีลธรรม ได้บรรยายมาจนครบ ๑๓ ครั้งในครั้งนี้นี้ล้วนแต่พิจารณากันโดยละเอียด ในแง่มุมต่าง ๆ เท่าที่จะพิจารณาได้, ล้วนแต่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรมทั้งนั้น. ฉะนั้นจึงหวังว่า

ท่านทั้งหลาย จะได้เอาไปพิจารณา ดู จะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร แก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น แล้วก็ช่วยกันใช้ คือทำให้มันมีขึ้นมา ; แล้วก็ สอนเด็กเล็ก ๆ ยุวชนทั้งหลายให้เขารู้จักสิ่งนี้. แล้วก็ อย่าลืม ว่า ได้ขอร้องไว้ว่า ถ้าใครสามารถจะ จัดสรรค่าใดค่าหนึ่ง ขึ้นมาใช้ แทนคำว่า **บาป** ที่เขาไม่กลัวกันเสียแล้วนั้น ให้เขาเกิดความรู้สึกกลัวกันขึ้นมาสักค่าหนึ่ง; ข้อนั้นจัดเป็นรากฐานของ *motive* ที่ทำให้เกิดศีลธรรมอย่างยิ่ง.

อาตมาขอยุติการบรรยายชุดนี้ ซึ่งเป็นชุดสุดท้ายของปี. ต่อจากนี้ก็จะหยุดการบรรยายวันเสาร์ไว้ที่หนึ่งก่อน เป็นระยะเวลา ๓ เดือน ตลอดฤดูฝนขึ้นเดือนมกราคม จึงค่อยเริ่มกันใหม่โดยชุดอื่น.

เป็นอันว่าการบรรยายในวันนี้ ก็สิ้นสุดลง ด้วยความสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอยุติไว้ เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดคณสาธยายบทพระธรรม ซึ่งเป็น *motive* หรือเป็นเครื่องจรรโลงใจในการปฏิบัติธรรมด้วยเหมือนกัน สืบต่อไป ณ กาลบัดนี้.
